MANUSCRIPTUM

Inedit • Inedit •

854.0.09
M 30

1-4 1995
(98-101) ANUL XXVI

100 NUMĂR SPECIAL 100

MANUSCRISE ARESTATE
NICHIFOR CRAINIC

NICHIFOR CRAINIC,
Tablou în ulei pe
pânză de Hans Eder
(Braşov 1936)

Coperta revistei: Victor MAŞEK

Titlul acestei publicaţiuni, MANUSCRIPTUM, denumeşte, în forma lui solemnă, nu numai acea tortură dulce a manuscrisului care a muncit pe marii şi pe micii scriitori, de la noi şi de pretutindeni, dar şi ceva din "farmecul manuscriselor", în primul rând eminesciene, despre care scriam pe vremuri, şi din care vom reproduce cu titlu demonstrativ, rândurile din urmă: "Raportat la scrisul de mână, tiparul este cam ceea ce, faţă de modelul viu, este fotografia. Şi-n pagina de tipar, ca şi la cea mai artistică dintre fotografii, acelaşi aer inanimat te întâmpină. Şi doar se cunosc, din vremea Faraonilor şi până azi, atâtea mumii perfect sulemenite. Singur scrisul de mână, aşa dar manuscriptul, – fie el în chirilica cea mai geometrică, fie în cea mai fantezistă grafie modernă, pulsează de viaţă, tot aşa cum se face simţită peregrinarea sângelui şi în mâna cea mai străvezie. De aici şi indispoziţia celui familiarizat cu manuscriptele, când, dintr-o pricină sau alta, e nevoit să lucreze pe o fotocopie. El tânjeşte continuu după izul acela reavăn de hârtie, în care tot mai stăruie ceva din seva care a premers celulozei; el tânjeşte după inscripţiile de antracen, ca după stropii de sânge ai celui ce a purtat crucea pe calvarul creaţiei artistice; el tânjeşte după hieroglifele misterioase şi de tot atâtea ori indescifrabile, în care autorul şi-a încifrat secretele imaginaţiei lui..."

PERPESSICIUS
(din editorialul primului număr, 1/1970)

859.0.09
M 30

MANUSCRIPTUM

1-4/1995 (98-101)

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MINISTERUL CULTURII ŞI MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR

D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

16

Documentele, însoţite de fotocopii, se primesc pe adresa redacţiei
Bd. Dacia, Nr. 12, Bucureşti, Tel. 650.20.96; Fax: 650.39.22

360929
24

Cititorii din străinătate se pot adresa prin „RODIPET" – S.A. P.O. Box 33 – 57, telex: 11995, 11034, Fax 90 17 40, Bucureşti – Piaţa Presei Libere nr. 1, sectorul 1, Bucureşti şi prin telefon 617 34 07, Fax (4000) – 642 41 69, Bucureşti, pentru abonare.
Comandă de stat. Preţul cu amănuntul este cel imprimat pe copertă.

© All right reserved
Toate drepturile rezervate

Procesare computerizată
Foreign Language Press Group „Romania"

Biblioteca Judeteană
„OVID DENSUSIANU"
Hunedoara-Deva
Nr. inv. 360.929

100

25 de ani
de apariție neîntreruptă

SOMMAIRE

Des manuscrits libérés – éditorial par *Alexandru CONDEESCU* • Nichifor CRAINIC – 8 poésies • Nichifor CRAINIC: Laboratoire de création – Poésie, aphorismes, prose *(A. DUMITRAȘCU)* • Nichifor CRAINIC: Errant dans mon pays – mémoires *(Sande Vârjoghe)* • Nichifor CRAINIC: ARGHEZI; BLAGA – deux essays *(Simona CIOCULESCU)* • N. CRAINIC: L'assassinat du premier ministre I. G. DUCA; L'assassinat du STELESCU – fragments de roman *(Alexandru CONDEESCU)*. N. CRAINIC: correspondance reçue par O. GOGA, A. C. CUZA, V. GOLDIȘ • N. CRAINIC et L. BLAGA en correspondance *(Mircea CENUȘĂ)* • N. CRAINIC: lettres à Al. VLAHUȚĂ, D. MUGUR, Em. BUCUȚA, V. VOICULESCU, Cezar PETRESCU, Gh. BRĂTIANU • N. CRAINIC – académicien *(Pan VIZIRESCU)* • N. CRAINIC et *„Gândirea" (D. MICU)*; lettres de AMZĂR, Șt. BACIU, V. BĂNCILĂ, BUSUIOCEANU, G. CĂLINESCU, CISEK, G. GALACTION, V. Petre PANDREA, Bazil MUNTEANU, O. PAPADIMA, Cezar PETRESCU, V. I. POPA, Z. STANCU, D. TOMESCU, Tudor VIANU, Gh. VRABIE • N. CRAINIC: des contacts interculturels – correspondance de E. REISNER et H. ZILLICH *(Horst SCHULLER ANGER)* • N. CRAINIC – Album de familie *(I. COJAN)* • N. CRAINIC – Final biographique, lettres à *Pan VIZIRESCU* • N. CRAINIC: Le Procès – mémoires *(Sande VÂRJOGHE).*

SUMMARY

Liberated manuscripts – editorial by *Alexandru CONDEESCU* • Nichifor CRAINIC – 8 poems • Nichifor CRAINIC: Laboratory of creation. Poetry, aphorisms, prose *(A. DUMITRAȘCU)* • Nichifor CRAINIC: Wandering in my own country, memories *(Sande VÂRJOGHE)* • Nichifor CRAINIC: ARGHEZI; BLAGA – two essays *(Simona CIOCULESCU)* • N. CRAINIC: The murder of the prime minister I. G. DUCA; the murder of STELESCU – novel's fragments *(Alexandru CONDEESCU)* • N. CRAINIC – correspondence received from O. GOGA, A. C. CUZA, V. GOLDIȘ • N. CRAINIC and BLAGA through correspondance *(Mircea CENUȘĂ)* • N. CRAINIC: letters to Al. VLAHUȚĂ, D. MUGUR, Em. BUCUȚA, V. VOICULESCU, Cezar PETRESCU, Gh. BRĂTIANU • N.CRAINIC – member of the Academy *(Pan VIZIRESCU)* • N. CRAINIC and *"Gândirea" (D. MICU)*; correspondance from AMZAR, Șt. BACIU, V. BĂNCILĂ, BUSUIOCEANU, G. CĂLINESCU, CISEK, G. GALACTION, V. Petre PANDREA, Bazil MUNTEANU, O.PAPADIMA, Cezar PETRESCU, V. I. POPA, Z. STANCU, D. TOMESCU, Tudor VIANU, Gh. VRABIE • N. CRAINIC: intercultural contacts - correspondance from E. REISNER and H. ZILLICH *(Horst SCHULLER ANGER)* • N. CRAINIC: Family Album *(I. COJAN)* • N. CRAINIC – biographical end, letters to *Pan VIZIRESCU* • N. CRAINIC: The Process – written statement *(Sande VÂRJOGHE)*

INHALT

Befreite Manuskripte – Editorial von *Alexandru CONDEESCU* • Nichifor CRAINIC – 8 Gedichte • Nichifor CRAINIC – Aus den Schaffenstadien: Poesie, Aphorismen, Prosa *(A. DUMITRAȘCU)* • Nichifor CRAINIC – Flüchtling in meiner Heimat, Erinnerungen *(Sande VÂRJOGHE)* • Nichifor CRAINIC – ARGHEZI; BLAGA – Zwei kritische Essays *(Simona CIOCULESCU)* • Nichifor CRAINIC – Die Ermordung des Premierministers I. G. DUCA; Die STELESCUS Ermordung; Romanfragmente *(Alexandru CONDEESCU)* • Nichifor CRAINIC – Korrespondenz von O. GOGA, A. C. CUZA, V. GOLDIȘ • N. CRAINIC und Lucian BLAGA – Briefwechsel *(Mircea CENUȘĂ)* • Nichifor CRAINIC – Briefe an Al. VLAHUȚĂ, D. MUGUR, Em. BUCUȚA, V. VOICULESCU, Cezar PETRESCU, Gh. BRĂTIANU • Nichifor CRAINIC – Akademiker *(Pan VIZIRESCU)* • Nichifor CRAINIC und *"Gândirea" (D. MICU)* • Korrespondenz von AMZĂR, Șt. BACIU, V. BĂNCILĂ, BUSUIOCEANU, G. CĂLINESCU, O. W. CISEK, G. GALACTION, V. Petre PANDREA, Bazil MUNTEANU, O. PAPADIMA, Cezar PETRESCU, V. I. POPA, Z. STANCU, D. TOMESCU, Tudor VIANU, Gh. VRABIE • Nichifor CRAINIC – Kulturaustausch, Korrespondenz von Erwin Reisner und Heinrich ZILLICH *(Horst SCHULLER ANGER)* • Nichifor CRAINIC – Familienalbum *(I. COJAN)* • Nichifor CRAINIC – biographisches Ende, Briefe an *Pan VIZIRESCU* • Nichifor CRAINIC – Der Prozess: Denkschrift *(Sande VÂRJOGHE).*

В НОМЕРЕ

Освобожденные рукописи – передовица *Александру КОНДЕЕСКУ* • Никифор КРАЙНИК – 8 поэзий • Никифор КРАЙНИК – Творческая лаборатория: поэзия, афоризмы проза *(А. ДУМИТРАШКУ)* • Никифор КРАЙНИК – Странствующий в своей стране – воспоминания *(Санде ВЫРЖОГЕ)* • Никифор КРАЙНИК – АРГЕЗИ. БЛАГА, два критических эссе *(Симона ЧОКУЛЕСКУ)* • Н. КРАЙНИК – УБИЙСТВО ПРЕМЬЕР-МИНИСТРА И. Г. ДУКА. Убийство СТЕЛЕСКУ – отрывки из романа *(Александру КОНДЕЕСКУ)* • Н. КРАЙНИК – ПЕРЕПИСКА с О. ГОГА, А. К. КУЗА, В. ГОЛДИШ • Н. КРАЙНИК и Л. БЛАГА в переписке *(Мирча ЧЕНУШЭ)* • Н. КРАЙНИК письма к Ал. ВЛАХУЦЭ, Д. МУГУР, Эм. БУКУЦА, В. ВОЙКУЛЕСКУ, Чезар ПЕТРЕСКУ, Г. БРЭТЯНУ • Н. КРАЙНИК – академик *(Пан ВИЗИРЕСКУ)* • Н. КРАЙНИК и *"Гындиря" (Д. МИКУ)*; переписка с АМЗАР, Ш. БАЧУ, В. БЭНЧИЛЭ, БУСУЕЧАНУ, Г. КЭЛИНЕСКУ, ЧИСЕК, Г. ГАЛАКТИОН, В. Петре ПАНДРЯ, Базил МУНТЯНУ, О. ПАПАДИМА, Чезар ПЕТРЕСКУ, В. И. ПОПА, З. СТАНКУ, Д. ТОМЕСКУ, Тудор ВИАНУ, Г. ВРАБИЕ • Н. КРАЙНИК – Межкультурные контакты, переписка с Е. РЕЙСНЕР и М. ЗИЛЛАХ *(Хорст ШУЛЛЕР АНГЕР)* • Н. КРАЙНИК – Семейный альбом *(И. КОЖАН)* • Н. КРАЙНИК – биографическое окончание, письма к *Пан ВИЗИРЕСКУ* • Н. КРАЙНИК – Процесс: Прошение *(Санде ВЫРЖОГЕ).*

MANUSCRIPTUM

SUMAR

Nichifor CRAINIC

6-8 Manuscrise eliberate (Editorial de *Alexandru CONDEESCU*)

Scriitorul

11-18 8 poeme *(Improvizaţie; Rugăciune; Palinodie; Mausoleu; Fugarul; Rugăciune sub cruce; Izvorul; Baladă)*

20-43 Laborator de creaţie – Versuri, aforisme, proze, traduceri (prezentare de *Aurelia DUMITRAŞCU*)

45-50 Memorii – *Pribeag în ţara mea* – fragment (cuvânt înainte de *Sande VÂRJOGHE*)

52-91 *Tudor Arghezi; Lucian Blaga* – studii literare (prezentate de *Simona CIOCULESCU*)

Corespondenţa

94-147 Către Al. VLAHUŢĂ, Lucian BLAGA, D. MUGUR, Em. BUCUTA, Cezar PETRESCU, Vasile VOICULESCU, George I. BRĂTIANU, dr. C. ANGELESCU (comentariu de *Mircea CENUŞĂ*)

152-169 Lucian BLAGA către Nichifor CRAINIC (prezentare de *Mircea CENUŞĂ*)

La academie

170-183 Cuvânt înainte de *Pan VIZIRESCU*

Ziaristul

186-210 *Uciderea primului ministru I. G. Duca; Uciderea lui Mihai Stelescu* (introducere de *Al. CONDEESCU*)

Gândirea

213-238 *Revista* „Gândirea" (cu un comentariu de *Dumitru MICU*)

242-292 D. C. AMZĂR, ŞT. BACIU, Vasile BĂNCILĂ, Em. BUCUŢA, BUSUIOCEANU, Mateiu I. CARAGIALE, G. CĂLINESCU, CISEK, Victor EFTIMIU, GALACTION, Ioan MASSOFF, B. MUNTEANU, P. PANDREA, *O. PAPADIMA*, PAPILIAN, Sorin PAVEL, Cezar PETRESCU, Victor Ion POPA, Stelian POPESCU, Sextil PUŞCARIU, Zaharia STANCU, Al. O. TEODOREANU, D. TOMESCU, Elena VĂCĂRESCU, T. VIANU, Mircea VULCĂNESCU către Nichifor CRAINIC

293-304 Ervin REISNER şi Heinrich ZILLICH către Nichifor CRAINIC (prezentare de *Horst SCHULLER ANGER*, traducerea scrisorilor şi o notă de *Octaviana MIHĂILESCU*)

Omul politic

310-318 V. GOLDIŞ, A. C. CUZA, Oct. GOGA către Nichifor CRAINIC

322-370 *Memoriu* (introducere de *Sande VÂRJOGHE*)

Album de familie

372-399 (Prezentare de *Alexandru COJAN)*

Final biografic

402-414 (Epistole către *Pan VIZIRESCU*)

418-424 Tabel cronologic • Legende foto

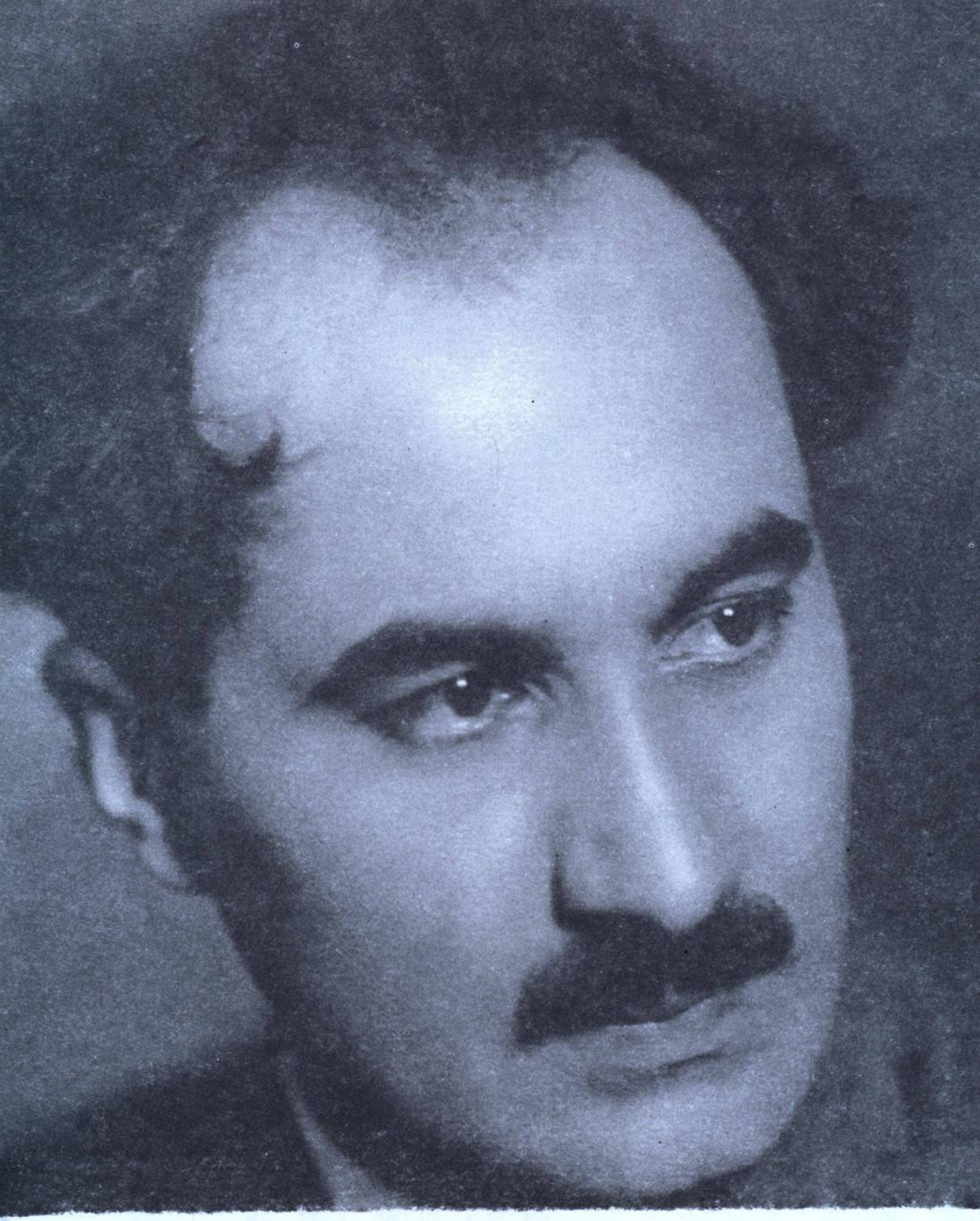

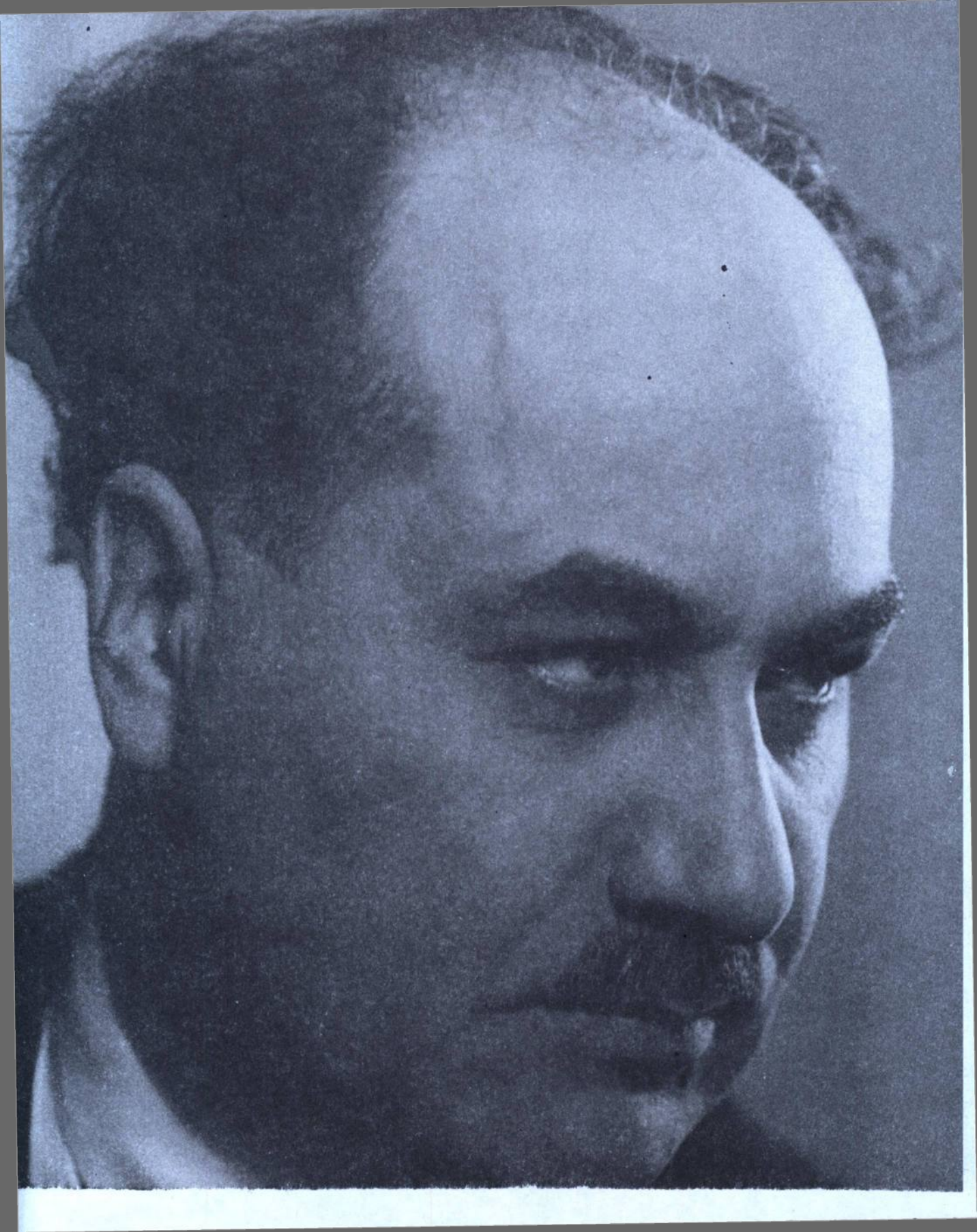

Manuscrise eliberate

În urmă cu 25 de ani se năştea la Muzeul Literaturii Române din Bucureşti o revistă unică în felul ei în lume: ca "buletin" al muzeului, cum i-au fost date atunci, în mai 1970, aprobările de editare, ea urma să publice textele inedite, necunoscute, ale scriitorilor noştri, ca şi toate celelalte scrieri, documente, fotografii capabile să lumineze într-o cât de cât măsură universul de creaţie şi să introducă în circuitul cultural faţetele neştiute ale operelor lor. Părintele noului trimestrial, care şi-a păstrat de atunci caracterul de unicat şi în peisajul internaţional al publicisticii culturale contemporane, a fost directorul fondator al Muzeului Literaturii Române, acad. Dumitru Panaitescu-Perpessicius, editorul manuscriselor eminesciene şi tot el, cu adânca sa iubire pentru limbile vechi, i-a dat aşa cum se putea citi în editorialul primului număr şi numele de „Manuscriptum".

Astăzi, după aproape o sută de numere care acoperă cu gloria numelui lor raftul oricărei biblioteci de ţinută din ţară şi din marile universităţi ale lumii, parcurgând cu nostalgică duioşie notele, aflate în arhivele muzeului, de fundametare a înfiinţării revistei, ne lasă visători „argumentul" utopiei autofinanţării sale, atât de apreciată de mai marii culturii de atunci, ca şi de cei de azi, când revista tot „autofinanţată" se cheamă birocratic că este: «La un tiraj de 3.000 de exemplare cheltuielile de realizare ale buletinului (hârtie, tipar, difuzare) se ridică la cca 25.000 pentru fiecare număr, având însă în vedere că preţul de vânzare se propune a fi de 10 lei exemplarul, se va putea realiza un beneficiu anual de aproximativ 20.000 lei».

Acum, aşa cum ştii şi domnia ta, iubite cititorule, aceste beneficii băneşti nu au existat niciodată, chiar şi într-o economie planificată multilateral dezvoltată proiectată de un „geniu al Carpaţilor". Numai minţile dezvoltate în acest „program" îşi pot închipui că o revistă de pură cultură poate fi rentabilă şi aceasta în ţara cu cel mai mic procent alocat culturii şi cu cel mai mic respect acordat oficial pentru slujitorii ei. Între cabinetele primilor secretari şi ai celor „cu propaganda" şi între „tarabele" noilor funcţionari ai pieţei „libere", care au început privatizarea cu cultura, se desfăşoară astfel existenţa plină de neprevăzut a unei reviste cotate la cele mai înalte criterii de calitate de către specialiştii români ca şi de cei străini. Cu toate acestea ea aşteaptă cu teamă şi nesiguranţă bugetul fiecărui an, neştiind dacă i se vor mai acorda „subvenţiile" guvernamentale necesare apariţiilor periodice.

Ceea ce este însă cert e că în acest sfert de secol „Manuscriptum" a traversat toate dificultăţile ideologice şi financiare ale timpului, devenind una dintre prestigioasele publicaţii româneşti în una din cele mai dificile perioade ale istoriei ţării, făcându-şi cu discreţie şi consecvenţă datoria de a păstra şi valorifica repere ale spiritualităţii noastre capabile să se opună „genocidului" cultural la care dictatura comunistă ne condamnase fără drept de apel şi de apărare. Şi acum, confruntându-ne nu cu cenzura ideologică, ci cu cea „economică" a acestei debusolate perioade de sălbatică „tranziţie", revista se călăuzeşte după steaua fixă a valorilor culturii române, a tradiţiilor, memoriei şi cutezanţelor ei. Apelul profesorilor şi cercetătorilor literari din toate centrele univer-

sitare din țară (pe care-l publicăm în acest număr), ca și cel al multor cititori consacrați ai „Manuscriptumului" stau mărturie. Ca și numerele apărute cu incredibile greutăți și după decembrie 1989: Eminescu, Avangarda, Transilvania, Basarabia și Bucovina, Contemporanii noștri, Laboratorul de creație și cenzura, Mircea Vulcănescu ș. cl.

Cu sincopele adaptării la alt sistem ce se chinuie să se nască, „Manuscriptum" apare. A rămas aceeași revistă unică în felul ei în lume, ne-o spun cu uimire și admirație cercetători din alte țări. Vedem și noi cu tristețe că am rămas singuri pe aici de când „Secolul XX" nu se mai tipărește. Evident, revista noastră are alt profil; ea a fost gândită pentru a valorifica ineditele din arhiva Muzeului Literaturii Române ca și din celelalte arhive unde cercetătorii muzeului ori colaboratorii revistei ar fi avut acces. În cei 25 de ani de existență neîntreruptă multe, foarte multe arhive din țară și străinătate și-au revelat astfel tainele lor. Recolta celor 99 de numere „Manuscriptum" apărute este impresionantă. O singură arhivă, una aflată în permanență în creștere, a rămas până acum interzisă „Manuscriptumului": arhiva Securității. Mitul infailibilității acestei temute instituții a fost axa puterii comuniste. Ea își consolida teroarea pe două închisori paralele, cea a oamenilor și cea a hârtiilor suspecte politic, provocatoare, incitante la libertatea de idei, la rezistența de spirit și chiar la luptă, mai periculoase pentru regimul comunist decât înșiși autorii lor. Aceștia puteau fi reduși la tăcere, siliți să colaboreze, eliberați, distruși sau numai înfrânți, deportați sau (rareori) „exilați"; în schimb hârtiile arestate de Securitate au fost condamnate la închisoare perpetuă, fără nici o judecată. S-ar zice că-i un paradox: autorii condamnați politic au mai ieșit din închisorile Securității, ba, pe măsură ce țara devenea tot mai mult o închisoare multilateral dezvoltată, pușcăriile politice aproape că au dispărut de la vedere. Numai hârtiile, manuscrisele, doar ele au rămas închise în arhiva Securității, ultimul mit al socialismului victorios. De fapt, nu oamenii, ci birocrația e ce statele totalitare susține. De aici și grija pentru „documente" chiar și pentru cele ostile: ele „legitimează" o putere; sunt dovezile și „justificarea" crimelor sale politice. Revoluțiile instaurează pentru o perioadă haosul, libertatea absolută, distrugerea trecutului și ruptura cu el, ele sunt „dezordinea" pură, oamenii și hârtiile lor nu mai au nici un preț în efemerul clipei ce neagă ce a fost. Dictaturile, ce le urmează îndeobște, dimpotrivă, iubesc ordinea (și disciplina), ele au respect pentru „scripta, care rămâne" și totodată teamă de ea. Își construiesc propria birocrație care reinstaurează un nou kafkian minister-temniță al hârtiilor sale, arhivându-le cu excepțională grijă și pe cele vechi. Ieșirea unor documente din acest aparat este un eveniment și el merită considerat ca atare: o premieră absolută, o fisură într-un mit care trăiește încă. Dovadă, în cazul nostru, nenumăratele tergiversări, retractări, ezitări și amânări până la „eliberarea" primului lot de manuscrise arestate în anii '40.

Muzeului Literaturii Române îi revine incontestabil meritul de a fi inițiat campania postdecembristă de recuperare a manuscriselor literare ale scriitorilor români anchetați și arestați de Securitate în cele patru decenii de comunism luminos. Muzeului i s-a alăturat întreaga presă democratică din România ultimilor cinci ani, ca și reprezentanții celor două Camere ale Parlamentului. Spre cinstea sa, Serviciul Român de Informații, deși nu i-a fost ușor, a dat dovadă de dorință de dialog și normalitate, reacționând în parametrii unei instituții pe care o societate civilă poate conta. După o seamă de negocieri ținând de însuși insolitul situației, conducerea Serviciului Român de Informații a consimțit să „elibereze" din arhivele fostului organ de represiune documentele literare arestate. Pe măsură ce acestea au fost găsite, Direcția Arhivă S. R. I. (care nu acoperă întreaga arhivă a fostei Securități, depozitele acesteia aflându-se și în jurisdicția altor instituții, n. r.) le-a catalogat, angajându-se să le redea proprietarilor și circuitului public cultural. Ceea ce s-a întâmplat în premieră națională, joi, 25 noiembrie 1993 în Rotonda Muzeului Literaturii Române dedicată lui Nichifor Crainic în prezența unui numeros public și a presei de toate culorile și orientările.

A fost o Rotondă 13 de pomină. Întâmplarea era istorică și emoția reală însuflețea atmosfera sălii. Nu numai „sărbătoritul" Nichifor Crainic era un neobișnuit al ceremoniilor literare din ultimii 45 de ani, dar și o parte din public nu era din „obișnuiții" manifestărilor muzeului. Se aflau în „prezidiu" înalți ofițeri ai Serviciului Român de Informații, ca și în sală, alături de angajați ai altor servicii rivale ale S. R. I. și de foști lucrători în

serviciul Securităţii din vremea vieţii lui Crainic. Între ei, ca cel mai avizat, d. Nedic Lemnaru, care avusese misiunea de a-l însoţi prin ţară, supraveghea şi „lămuri" ideologic la ieşirea din puşcărie pe fostul deţinut politic, proaspăt colaborator la revista pentru emigraţie „Glasul patriei". Cu vremea, ca între orice victimă şi călău care conviețuiesc prea mult în aceeaşi lume concentraţionară, între bătrânul ex-deţinut şi tânărul „lucrător" s-a înfiripat chiar un soi de „prietenie", Nedic socotindu-se astăzi, când a devenit proprietar de editură, un fel de legatar testamentar al scrierilor celui pe care-l „avea în grijă" cu ani în urmă. Se mai aflau de faţă, într-un amestec inextricabil, ca într-o imagine emblemă vie a ciudăţeniei epocii pe care o tranzităm, câţiva din puţinii supravieţuitori din temniţele comuniste ai vechii drepte gândiriste, ca şi reprezentanţi de vază ai ideologiei stângii naţional-ceauşiste, preoţi, rude, moştenitori, foşti tovarăşi de închisoare, prieteni, curioşi, radiourile şi televiziunile de stat şi particulare şi mulţi alţii. Oricare ar fi fost sentimentele fiecăruia faţă de evenimentul la care asistam, ceea ce se petrecea era o ruptură cu cei cincizeci de ani de teroare securistă. Era începutul prăbuşirii unui mit, prima fisură în burta Chitului care nu înapoiase niciodată nimic din ceea ce înghiţise „în numele poporului". Miza întâmplării depăşea cu mult scopul Rotondei noastre, dovadă că ea nu s-a mai repetat, rămânând doar un „precedent" fără alte consecinţe. Evident, ca o altă amară ironie, şi de data aceasta Crainic a trecut cumva pe planul secund, umbrit de semnificaţia actuală a insolitei eliberări de manuscrise, documente, scrisori, memorii şi altele. Rămână istoricilor de mai târziu să aşeze lucrurile în adevărata lor lumină. Noi ne-am gândit însă că Nichifor Crainic merită din plin dreptul oricărui scriitor de a fi citit şi cunoscut, adică de a fi publicat. A fost unul din autorii cei mai nedreptăţiţi de istorie. Alături doar de Radu Gyr i s-a interzis cu desăvârşire publicarea în ţară. Numele său a fost şters din istoriile literare, cărţile sale au fost arse şi doar câteva exemplare au „supravieţuit" în întunericul fondurilor speciale, secrete, inaccesibile pentru public. Generaţiile noi abia dacă i-au auzit numele învăluit într-un fel de legendă a ţinutului pentru totdeauna refuzat cunoaşterii. De aceea acest număr de două ori jubiliar „Manuscriptum" este şi unul „justiţiar" faţă cu istoria literară. El aprinde reflectoarele asupra unui scriitor important, un patriot adevărat, unul dintre cei mai de seamă „animatori culturali" interbelici, epoca poate cea mai bogată în manifestările spiritului românesc, scriitor practic necunoscut cititorului de azi. Este de fapt un număr „Crainic par lui-même" în care pentru prima dată scriitorul este lăsat să-şi „pledeze" cu propriile mijloace crezul literar, cultural şi spiritual. Rezultă un „dosar" Crainic. Un dosar literar din care se va desprinde desigur şi autoportretul omului, ca şi portretul său reflectat în corespondenţa şi atitudinea celorlalţi scriitori mai mult sau mai puţin prieteni prezenţi cu manuscrise inedite în acest dosar de existenţă menit să prefaţeze retipărirea operei unui autor de marcă al literaturii româneşti. Ne-am ferit totuşi de prea multe prezentări. De altfel, câţiva dintre criticii „de dreapta" de azi („e stânga" de ieri), după ce au acceptat iniţial ideea colaborării la numărul Crainic, au refuzat ulterior să-l prezinte pe controversatul autor socotindu-l un subiect prea dificil, neintrând în preocupările lor şi probabil nedemn de a fi „reabilitat", ceea ce îmi pare simptomatic pentru mentalitatea intolerantă a lumii noastre literare unde criteriile biografismului politic (re)bântuie vehement. Ne-am ferit de asemeni de a formula prea apăsate judecăţi de valoare. Nu ştim numărul de ordine al raftului pe care vor sta cărţile lui Nichifor Crainic. Rămâne ca istoria să decidă. Noi ne facem datoria, ce ţine de însăşi menirea revistei „Manuscriptum", de a-l face cunoscut, de a-i reda acestui scriitor ocolit însuşi ţelul existenţei sale, acela de a fi citit, publicându-i postum scrierile inedite. Aşa cum a făcut de 25 de ani în această republică a literelor, cu toţi scriitorii români, în cele 100 de numere ale sale, revista „Manuscriptum".

Alexandru CONDEESCU

Nota bene: Mulţumim şi pe această cale moştenitorilor lui Nichifor Crainic, în primul rând omului de mare caracter, dl. Alexandru Cojan, ginerele mult încercatului scriitor, pentru încrederea acordată revistei.

NICHIFOR CRAINIC

Nichifor Crainic

SCRIITORUL

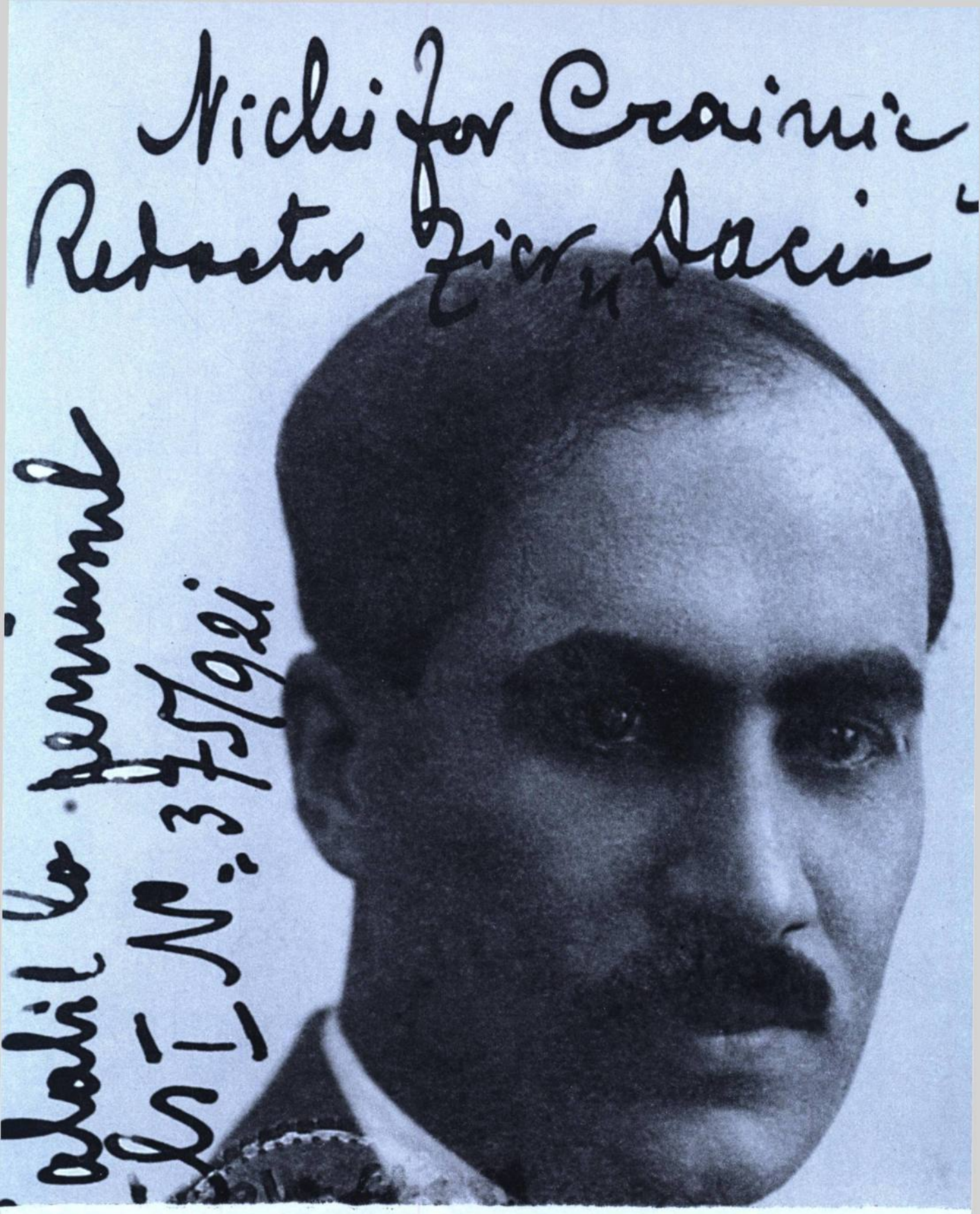
Nicki for Cronicile
Redactor Ziarul Dacia
Nr. 37502

8 poeme

Improvizaţie pentru Nini

O roză de la fata mea
Mi-a fost adusă-n puşcărie.
Pe fata mea n-o pot vedea
Şi cât aş vrea şi cât aş vrea!
Dar nu e voie-n puşcărie,
Ar fi prea mare omenie!

Dar e şireată fata mea:
Intră ca roză-n puşcărie.
Şi-această roză purpurie
E carnea ei din carnea mea,
E rană de la fata mea
Ce-mi picură în puşcărie.

Mireasma ei care adie
Să biruie, dac-ar putea,
Duhorile din puşcărie,
E suflet de la fata mea
Ce mi-l trimite-n puşcărie
Acum când n-am pe nimenea
Decât pe ea, decât pe ea.

Iunie 1947
în arestul Ministerului Internelor

Rugăciune

Ca un miros suav de micşunea
Pătrunde-mi iar cu harul tău, Isuse,
Îngenuncherea inimii supuse,
Lumina mea şi mântuirea mea.

Tot ce-am crezut că birui mă răpuse,
Amară lume, m-am golit de ea.
Azi inima pe tine doar te vrea,
Lumina mea și dorul meu, Isuse.

Tu, care vremuiești în robul dornic
Nemărginirea ta de Dumnezeu,
Tu, veșnicie fragmentată-n ornic,

Ca aurul în grunj de minereu
Pătrunde-n mine să te simt statornic
Contemporanul sufletului meu.

Palinodie

Odrasla mea, era mai bine-n munte
De cioban care cu turmele și ciurda,
Cu căprioara măsurându-ți sburda,
Decât cu laur și cu spini pe frunte.

Mai bine la răboj cu griji mărunte
În dărdoră să iasă grasă urda
Decât s-apostolim prin târg deasurda
Înfrăgezirea inimilor crunte.

Nu predicând, ci îndârjind dulăii
Să rupă, noaptea, coastele potăii
Când dă asalt la țarcul ciobănesc.

Și, odihnind pe vârful stâncii noastre,
Să ni se pară că scuipăm cu astre
Pe toți câți astăzi ne batjocoresc.

Mausoleu

Tu ai intrat în marea înserare
De unde nu mai vin câți au purces,
Tu, crin domnesc pe care te-am cules
Din Bucovina lui Ștefan-cel-Mare.

Departe de bărbatul tău proscris,
Te-ai stins rănită ca o căprioară.

Ce m-a lovit fu dat ca să te doară,
Ce m-a durut pe tine te-a ucis.

Tu, prea sfinţită punere-nainte
În suflet îţi boltesc mausoleu
Din rugăciuni, şi tainice cuvinte,

Că n-a vrut milostivul Dumnezeu
Să simt în braţe carnea ta fierbinte
Ce s-a sdrobit de nenorocul meu.

Fugarul

Svon de plop şi tremur de ferigă,
Inimile voastre se-mpreună,
Numai gândul în genunchi mai strigă
Către Maica Domnului cea bună.

Au bătut la uşă iar călăii,
Groaza lor v-a sugrumat oftatul.
Ard departe-n volbura văpăii,
Chinul vostru: tatăl şi bărbatul.

Ce eşti tu de vină, biată mamă,
Şi de vină tu, odraslă mică?
Gândul vijelia mi-l destramă,
Creerul vulturii mi-l despică!

Cum nu pot sub trăsnet să mă nărui
Stâncă detunată-n ei, mişeii,
Să-mplânt eu în carnea fiecărui
Tremurul copilei şi-al femeii!

Doamne, dacă e fărădelege
Focul de-a-ţi iubi pe cei de-un sânge,
Dintr-o mie de tâlhari m-alege,
Urcă-mă pe roată şi mă frânge.

Dar îndură-te din cer să pice
Roua mângâierii peste ele,
Palide şi sfinte mucenice
Ale idealurilor mele!

16 Rugăciune sub cruce.

Soare care vezi mai arde ca tăciune,
Nici o mai veninoasă din viața ta pământească
Nădejdea ceresc cerul în nebunia de lume
Cade, fum bătut de vânturi, ofrandă mică ți-o întind.
Ajută-mă, Doamne! Dă-mi har să mă smulg
Urechea-le surzească de șoapte care o înșală.
Alaiul mi-ai dat o viață întreagă de lături
În lumea veninată și blestemată de Tine,
Te caut cu zăbavă, cu uitare și dușmănie.
Mai bine, Doamne, rușine, ca să știu să mă smulg!
De vârful de nisip fierbinte, vânt de deșert mă poartă,
Din depărtări ți-aș aduna mulțimi să te laude.
Lacrimi din hohote sfâșietoare urlă în mine
Și-ar vrea să mă zvârl cu pâine și vin de rugă și pocăință.
Și-aș vrea să mă rup de mine și în carne dată către lume,
Apoi Dată la gunoaie ca mucegaiul aburit.
Sfâșiați rotați-vă în vârtejuri sălbatice,
Mirați pământuri, nebănuite, de oțelurile hoardelor.
Oamenii cărora sunt orbi și surzi
Și pus de pâlpâire cufundă pământ spăimânta
Alaiul mi-ai dat și unde o poiată de tunete
Nu știu nici grâuș unde varsă / și zgâlț în stele
O singură ogoare, de durere mă urlă,
Urechea de la mica cotidiană foamete
Căci țărâna nu-i dacă mi-au micșorat brâna
Vânt amărât pământ ca fum și licăriri.
Ura mi-ați dat și sfâșiată mă aud ușurându-mă,
Smulgeți-mă ca grosolan de mâine ca de Tine.
Urlați răpăitor Dar ce-au sfâșiat-o fie,
Mut obscurul de alaiul cuiva pun de sânge.
Și artificii, literatură, ritual, cenușă cenușii
Cum ai cerșit nu cere pe Tine nu-l mai.

Sub chipul tău cel vânăt de sfâșietoare cruce,
Cu sfredelul ghioacă Satan nu mă seduce,
Nu-mi pare rău de splendoarea de trădare cucernică
Și răutăți nălucare ghiocei a răsăriți.
Și te-aș cunoaște Cumva? Zăpezile pământ
Când carnea Golgotei nu știu să mă sfâșie?
Or, dacă rugăciunea nu arde în deșert,

X-11-7

Rugăciune

La ce mira zeor de-mi cere
Pătrunde-mi iar cu harul tău, Doamne,
Îngenuncherea inimii supuse,
Lumina mea și mîntuirea mea.

Tot ce-am voșut că bine mă răpune.
Aceste lume, m-am golit de ea.
Nu inima pe tine doar te vrea,
Lumina mea și dorul meu, Iisuse.

Tu, care vremelnic în robul darnic
Nemărginirea ta de Dumnezeu,
Tu, veșnice fragmentă-n ornic,

Ca aurul în greuș de minereu
Pătrunde-n mine să te simt statornic
Comandorul sufletului meu.

Rugăciune sub cruce

Sunt ca o vatră unde mai arde un tăciune,
Mi-a mai rămas din viaţă doar sfânta rugăciune.
Nădejdea cearcă cerul în mohorâri de horn
Când, fum bătut de vânturi, spre mila ta mă-ntorn.
Auzi-mă, Iisuse! Dă-mi har să mă priceapă
Urechea-ţi sângerată de spinii cari o-nţeapă.
Dacă mi-ai dat o viaţă trăită de istov
În trista seminţie a biblicului Iov,
Te laud cu schilozii, cu vulturii şi ciufii.
Mai bine, fără seamăn, să fii decât să nu fii!
Pe vârfuri de-am jucat-o, sunt doborât la fund,
Din culmea ei în zdreanţa milogului m-ascund.
Urcasem din noianul străbunei umilinţi
Şi-am fost cinstit cu pâine şi vin de regi şi prinţi.
M-am frânt în mii de vorbe şi-n carte după carte,
Azi date la gunoaie ca amforele sparte.
Între-nvăţaţi şezut-am şi-n sfaturi înţelepte,
M-au prăbuşit, netrebnic, pe ultimele trepte.
Onorurile lumii sunt astăzi terfeloage
Şi puf de păpădie suflat peste pârloage.
Dacă mi-ai dat şi mie o pâine de femeie,
Nu ştiu nici groapa unde sortit i-a fost să steie.
O singură odraslă, de două ori orfană,
Visează de la mila călăilor pomană:
Căci ţării mele dacă m-am mistuit prinos
Sunt osândit pieirii ca fur şi ticălos.
Vrăjmaşii în efigii mă ard şi mă sugrumă,
Prietenii au groază de mine ca de ciumă.
Nălucă rătăcită din ce-am putut să fiu,
Mă sbucium în sicriul ocării pus de viu.
Şi astfel, Milostive, silesc cerescul scut
Cum un lepros ar cere pe bube un sărut.

Sub chipul tău cel vânăt de spânzurat pe cruce,
Cu sfredelu-ntrebării Satan nu mă seduce.
Nu-mi pasă de ce pierdem ce trudnic cucerim
Şi sfânta ridicare spre cer o ispăşim.
Înţelepciunea lumii? Zănatică povaţă
Când casnele Golgotei îmi stau sublime-n faţă!
O, dacă rugăciunea-mi nu arde în deşert,
Hristoase, dă-mi şi mie puterea ta să iert,
Dă-mi, Doamne, dă-mi şi mie ca-n dragostea-mi să-ncapă
Gârbaciul ce mă frige şi cuiul ce mă-nţeapă.
Din toată prăbuşirea ajută-mă să-nvăţ
Ce sfântă e durerea pierdutului răsfăţ.

Eu te-am iubit în dulcea făptură românească
Numele tău în lume prin ea să strălucească,
O țară – o agapă, un grai – un imn creștin,
Același trup din pâine cu sângele din vin,
Iar cerul slavei tale cu stelele și norii
Cupola sfintei Sofii pe lanuri și podgorii!
O, dacă vrei din mila umilei mele zdroabe
Să-mi dărui iar, Stăpâne, pierdutele podoabe,
Precum pe Iov odată l-ai miluit cu spor,
Îndură-te și lasă-mi numai durerea lor.
Căci dobândite iarăși, n-o să le pierd la moarte?
Vreau gol să ies din basmul acestei lumi deșarte,
Dă-mi cruda cerbicie durerea să-mi îndur
Și sfărâmat ca steiul să licăr aur pur
Și treierat ca grâul să mă aleg din paie
Și ars ca buturuga să mă prefac văpaie.
Cu duhul peste lume, cu talpa-n tină stai,
Golgota ta e vama la graniță de rai,
Dumnezeire-naltă, sgulită-n carnea strâmtă
Ca și ea, subțiată, în spirit să se simtă,
Tu ești al nemuririi nesdruncinat temei!
Norocul vieții noastre e prea scurtimea ei.
Din patimi dogorește durerea pământească;
Tu ai sfințit durerea ca ea să ne sfințească
Și chinurile tale pe cruce ne susțin
Să măsurăm cu traiul măruntul nostru chin,
Din iadul scurt de-aicea faci slava să răsară
Și din înghețul morții cerească primăvară.
Dă-mi harul celor șapte coconi de la Efes
Din peștera cercării nevătămat să ies,
Dă-mi vaierele lumii din crunte tot mai crunte
Și spinii frunții tale înfige-mi-i în frunte;
Iar dacă pân' la moarte de tine vrednic sunt,
Dă-mi raiul cu vecie și iadul pe pământ.

Izvorul

Sprintenul izvor
Din păduri adânci
Alergând de zor
A căzut pe stânci.

Despletită-n jerbe
Apa se prăvale,
Rece e și fierbe
Strălucind cristale.

360.929

SALA DE LECTURA

Cum vuia sdrobit
De stâncoşii zimţi,
Eu l-am ispitit:
Ce durere simţi?

El mi-a dat de veste
Că nimic nu-l doare
Când solia-i este
Veşnic să coboare.

Numai cui s-a pus
Pravilă şi rând
Să se-nalţe sus
Sângeră căzând.

Baladă

Departe, departe de voi amândouă,
Pe gânduri îmi ninge, pe inimă-mi plouă,
Săgeţi otrăvite-mi trimite duşmanul
Şi ura dintr-însul n-o-ncape oceanul,
Departe, departe de voi amândouă.

Mi-e dorul, departe de voi amândouă,
Un câine gonit pe străine ocoluri;
Adulmecă vântul şi caută-n goluri
Plutirea de-amurg a zburatelor stoluri,
Departe, departe de voi amândouă.

De vezi tu, iubito, cu inima-n două,
Trei picuri de sânge pe alba-ţi năframă,
Rămână-ţi pe lume iubirea de mamă –
Eu sta-voi la praznic cu duhuri de seamă
Departe, departe de voi amândouă.

De vezi tu, copilă de crin şi de rouă,
Hulub la fereastră cu aripa-nvoalată
Şi ochii de stele, nu plânge, tresaltă:
Îţi uguie veste din lumea cealaltă
De foarte departe de voi amândouă.

9 + Epitaf Marinel

Tu ai intrat în marea întrerie
De unde nu mai vin cei ce-au murit,
Tu, cînd domnește pe cei ce-i culeg
Din Bucovina lui Ștefan-cel-Mare.

Departe de părinți tăi proveri,
Te-ai stins rănit ca o copilaș.
Le mi-a fost dor și dor să te doară,
Le mi-a durut de tine te-o uită.

~~Te-a ars sfârșit pierre-inainte~~
~~Ca jertfă te-ai dăruit la nuște~~
~~Și-ai luptat până la sfârșit~~
~~O cauză [illegible] [illegible]~~
Din rugă-ți cruci, din [illegible] ai cuvinte
[illegible]

Că n'ai vrut nicăieri Bucovina
Să simți în brațe carnea ta fierbinte
Cum [illegible] de neveste mea.

2

Atelier poetic

Confiscată cu aproape jumătate de veac în urmă, arhiva Nichifor Crainic se întoarce acolo unde îi era locul firesc, Muzeul Literaturii Române, la aproape şase ani de la evenimentele din decembrie '89. Din studierea sutelor de pagini ce-i alcătuiesc corpusul se disting de la bun început două mari secţiuni: politică şi literară. În cele ce urmează ne vom ocupa de partea literară a manuscriselor lui Nichifor Crainic. Cu scopul de a-i da cititorului o imagine cât mai completă, vom analiza fiecare din cele trei importante caiete-manuscris ale scriitorului. Ele sunt diferite atât în privinţa conţinutului, cât şi ca număr de pagini şi format.

Primul, având aproximativ 84 de pagini scrise, cuprinse între *102 r – 185 v* (paginaţie târzie, şi nicidecum a poetului), cu dimensiunea de 21/17,5 cm., constituie de fapt laboratorul poetic. Dacă pornim de la ideea că această arhivă este completă, atunci putem susţine că acest caiet este cel mai important pentru Nichifor Crainic-poetul. Aici se vede întreaga magmă poetică, drumul parcurs de la cea mai lacunară la cea mai densă redactare care de cele mai multe ori reprezintă varianta publicată.

Înainte de a trece la analiza fiecărei variante poetice în parte, se cuvine să ne oprim puţin la celelalte unităţi de text, căci acesta este singurul manuscris miscelaneu. Caietul se deschide cu versuri în limba germană, urmate apoi imediat de un text redus ca dimensiune, *Matematica şi fizica universală*, p. 104 r, care poate fi un conspect sau o recenzie pe marginea cărţii *Descartes* a lui Alfred Fouillée. Textul se continuă cu *Fiziologia mecanică* care din păcate este mai greu accesibil pentru că prima pagină este ruptă, distrusă; se mai pot citi sintagme ca: *spirite vitale, Dumnezeu, moarte, ceasornic, Descartes, iar pe verso: încalic/metalic; talanţii/speranţii.*

Urmează apoi rând pe rând variantele a 30 de poezii în paginile cărora se regăsesc, împrăştiate printre versuri, alteori pe pagini compacte, o sumedenie de aforisme pe care le reproducem în întregime în paginile revistei.

Din cele aproape 15 pagini pe care le găsim, doar cinci dintre ele sunt acoperite în întregime de vorbele inspirate ale scriitorului. Restul sunt risipite printre versuri de-a lungul sau de-a latul paginii de manuscris, scrise în grabă, născute în fuga unui gând. Cele mai multe, după cum se poate vedea din tentativa noastră de a le orândui, aparţin spaţiului religios, ceea ce nu poate surprinde în cazul poetului nostru. Între paginile scrierii *Sabia*, de care ne vom ocupa în cele ce urmează, există la un moment dat adnotarea: *1) libertatea raţiunii practice de a judeca e condiţionată de om.* Caracterul ei ambiguu, aforism sau notă originală la text, ne-a determinat la eliminarea ei din corpusul de aforisme. Lapidaritatea şi caracterul de sentinţă al sintagmei ne-au determinat s-o reproducem aici.

În cazul aforismelor, un statut aparte îl au cele grupate sub titlul *Gânduri (în jurul unui arbore)*, scrise pe pagini numerotate şi la o analiză atentă nefăcând parte din acest caiet. Grafia lor este total alta de cea cu care te-ai obişnuit în restul caietului, spiritul însă, semnificaţia, aluziile religioase trimit neîndoielnic la poetul nostru. Aceste *Gânduri* mai prezintă un avantaj, şi anume au înscris la final anul *1921*, singura dată scrisă de poet pe parcursul manuscriselor literare. Cu un an mai devreme poetul publica volumul *Darurile pământului* (1920). Tot ca un indiciu de datare al acestui manuscris, aproximativ, găsim la pagina 111 cu aforisme, pe verso, înscris antetul *Fundaţia culturală"Principele Carol"*, Bucureşti 1922, 10 Str. Dr. Kalinderu.

Cea mai reprezentativă în acest caiet rămâne poezia. Laboratorul este ilustrat de variantele a aproximativ 30 de poezii originale, cele mai multe din volumele *Ţara de peste veac* şi *Darurile pământului*. Am ales, pentru exemplificare, 10 asemenea titluri care, după părerea noastră dau seamă de întreg demersul poetic, de drumul parcurs de la variantă/variante la forma ultimă aleasă de poet, şi anume cea publicată.

Poezia *Duminică* din *Ţara de peste veac* are în manuscris două variante, dintre care una are titlul *Vară evangelină* ulterior abandonat de poet; este foarte elaborată, cu unele modificări, adăugiri, eliminări de versuri, uneori chiar strofe, ca să se ajungă la forma atât de simplă din volum. Pe pagina manuscris mai figurează rimele: *umed/încumet, împroşc/chioşc*, sau aforismele: *Am fost creaţi ca să ne recreem* şi *Eşti în sufletul meu ca lumina-n aier. O pulbere de lumină joacă cum joacă apa puzderie-n.* [...]. Urmează apoi *Comoara*, poezie cu cinci variante, foarte diferite ca întindere şi intensitate de imagini. În acest caz este evidentă creşterea cu fiecare variantă a numărului de versuri, cât şi a metaforelor care fac din fiecare aproape o poezie independentă.

Varianta la *Troiţa* este o poezie foarte interesantă din punctul de vedere al elaborării. În ciuda faptului că în variante de cele mai multe ori se vede efortul de elaborare şi de cizelare, în cazul *Troiţei* ca variantă, numai prima strofă a fost rescrisă în

bloc; în rest cele cinci care urmează sunt complet diferite de poezia tipărită.

Poezia *Vis* din volumul *Ţara de peste veac* are în manuscris două variante: *Vis greu* şi *Un rătăcit.* Le reproducem spre exemplificare: prima, *Vis greu,* pentru că prezintă cele mai multe diferenţe faţă de poezia tipărită. Cea de-a doua, intitulată *Un rătăcit,* este mai apropiată de cea din volum.

Pentru poezia *Geamăna,* avem în manuscris poezia cu varianta de titlu *«Genunea vieţii»,* titlu la care poetul a renunţat ulterior. De fapt, pe pagina *136r* coexistă poezia publicată cu varianta ei reconstituită după eliminarea ştersăturilor, corecturilor, adaosurilor şi intercalărilor de pe parcursul procesului de cizelare a poeziei.

Cântecul apei, fără titlu în manuscris, este de fapt în caiet mai bogată cu o strofă şi foarte diferită de cea din volumul *Ţara de peste veac.* Spre deosebire de celelalte, la aceasta poetul intervine foarte puţin. Luând în considerare distanţa faţă de poezia publicată, o putem considera o poezie de sine stătătoare.

Poezia *Rugăciune* are în manuscris acelaşi statut cu poezia *Comoara* din punct de vedere al numărului de variante. Cele patru variante ale ei, toate fără titlu, sunt împrăştiate în acest caiet-manuscris pe paginile *128 r, 168 r, 169 r.* Variantele de la paginile *128 r* şi *169 r* sunt cele mai lucrate după cum se poate vedea din aparatul critic care însoţeşte fiecare poezie.

Fervenţa religioasă a acestei poezii îl sileşte aproape pe poet să nu se oprească la o singură variantă, ci să rescrie de fapt patru rugăciuni la fel de inspirate ca cea de-a cincea, publicată.

Poezia de la pagina *111 r,* fără titlu în manuscris, pare o poezie independentă. Identificarea ei printre poeziile publicate a fost foarte grea, dacă nu imposibilă, orientându-ne mai mult după spiritul poeziei. Am considerat-o în cele din urmă o variantă la poezia *Cellalt,* unde am identificat sintagmele *apocaliptic cavaler, scheletică făptură* (în *scheletica lui faţă*), *mă-ngână în caricatură* (în *Răspunde în caricatură*), *Eu râd în hohot* (în *Eu râd ades.*).

La pagina *170 r* găsim varianta poeziei *Cântec tragic.* Varianta acestei poezii are un statut aparte. Prima ei strofă, precum şi refrenul *«Lumină de aur turnaţi în ulcioare»* care se repetă înaintea fiecăreia dintre cele trei strofe, sunt perfect identice cu cele din poezia publicată. Celelalte două strofe sunt complet rescrise, păstrându-se însă aceeaşi idee turnată însă în alte cuvinte.

În cazul variantei la poezia *Cântec de seară,* al cărui titlu rămâne identic în manuscris, întâlnim următoarele particularităţi: prima strofă, perfect identică cu cea din volumul *Ţara de peste veac,* se repetă, în poziţie penultimă în manuscris, în aceeaşi formă şi foarte puţin modificată în volum; cea de-a doua strofă, mai lucrată, cu ştersături, adaosuri şi schimbări de poziţie a versurilor, este urmată în varianta noastră de o strofă, cea de a treia, care nu există în poezia publicată, şi anume: *otavă fără lumină, / nici înfloreşte, / nici nu rodeşte/. În brazde pe coaste leşină.* Ultima strofă, a cincea şi a patra în cazul poeziei publicate, are versurile 2 şi 3 uşor modificate una faţă de cealaltă.

Trecând la cea de a doua secţiune, şi anume proza literară a lui Nichifor Crainic, se cuvine să amintim că cele trei caiete de care vorbeam la începutul acestor rânduri nu sunt caiete–manuscris ca cele eminesciene. Ele s-au alcătuit din noianul de foi disparate în arhivă în jurul celor trei genuri reprezentate în scrisul lui Nichifor Crainic şi anume: poezie, proză, traduceri. Cercetătorul care va studia această secţiune să nu fie surprins că de exemplu în cazul poeziei literare, în locul unui caiet cu coperţi va avea pagini de format mare 30/21, 5 scrise mărunt, recto/verso, a căror suită este foarte greu de realizat, dacă nu imposibil. Existenţa unor pagini rescrise, numerotarea dublă, a autorului şi a unei mâini străine de text, face dificilă organizarea acestor părţi.

La secţiunea traduceri sunt în arhiva lui Nichifor Crainic, atât cât este cunoscută de noi, două importante lucrări: *Sabia* de D. Merejkowski şi *Povestiri despre bunul Dumnezeu* de Rainer Maria Rilke. Prima traducere, *Sabia,* inserată în paginile manuscrisului cu versuri, este foarte lucrată, cu multe ştersături, reveniri asupra topicii frazei, mai multe sinonime pentru acelaşi cuvânt şi uneori, când corespondentul în româneşte nu i se părea destul de adecvat, cu cuvântul german în paranteze.

În cea de-a doua traducere, *Povestire pentru bunul Dumnezeu* de Rainer Maria Rilke, este mai puţin evident efortul de traducere. Cu excepţia *Scenei de ghetto din Veneţia, O poveste despre moarte cu un post-scriptum străin* sau *O societate născută dintr-o neapărată nevoie,* restul sunt traduse parcă din primul condei. Talentul de traducător al scriitorului este pe măsura talentului său literar.

Arhiva lui Nichifor Crainic, atâta câtă a ajuns la Muzeul Literaturii Române, este revelatoare pentru întreaga personalitate a acestui scriitor.

Aurelia DUMITRAŞCU

Laborator de creație

versuri, aforisme, proze, traduceri

126 r

Vară evangelină

O topitură de smaralde
Îndoaie gârla-n valuri moi,
Din țărmuri atârnă[1]-n jos ghirlande
De troscot și trifoi

Acolo unde apa scundă
Se despletește pe prundiș
Copii de țară se cufundă[2]
Râzând[3]-râzând în limpeziș

Pe unda verde care trece
Par nuferi desfăcuți din foi
În pumni resfiră valul rece,
Sunt veseli că sunt goi.

E soare și duminică.
Și peste larma lor din vale
Trec adieri de bine că
Bat clopote duminicale

O topitură de smaralde
Îndoaie gârla-n unde moi,
Din țărmuri scapă-n val ghirlande
De troscot și trifoi.

E apa scundă-n fund
Și fund de străvăzut pietriș[1]
Și sunt copii ce se cufundă
Și ies în limpeziș.

Râzând pe unda care trece[2]
Par nuferi desfăcuți din foi
Răsfiră-n pumni talazul rece[3]
Sunt veseli că sunt goi.

E soare și duminică
Și vuiete ce cresc pe vale
În tremurul luminii că
Bat clopote duminicale

Din sânul cerului fierbinte/Un stol de porumbei/Coboară-n lungul apei peste ei

E soare și duminică
Lumina largă de pe vale
Cu cântec se cuminică
Bat clopote duminicale

De după norul luminos
De nu știu unde-adus
Par îngeri ce zâmbesc în jos
Copii goi zâmbesc privind în sus[4]

Din fund de zarişte fierbinte
Coboară-n stoluri porumbei
Plutind ca nişte duhuri sfinte
De-alungul gârlei, peste ei.

[1] *iniţial* scapă
[2] *iniţial* Copiii zgomotoşi se-afundă
[3] *corectat din* Şi ies

Un stol de porumbei
Din sânul cerului fierbinte
Coboară peste apă, peste ei
Ca nişte duhuri sfinte

[1] *iniţial* Cu fund străvede-n pietriş
[2] *iniţial* Râzând pe unda care trece
[3] *iniţial* Respiră-n pumni apa ce trece
[4] *ultimele două versuri ale acestei strofe:* Sunt îngeri parcă ce privesc în jos/Copii goi privesc zâmbind în sus

Două variante ale poeziei definitive *Duminică* din *Ţara de peste veac*
Am restituit titlul de *Vară evangelină* dat de poet doar uneia dintre cele două variante şi în final şters.

139 v

[Comoara]

Îmi pâlpâi pe frunte, melancolie,
Paloarea metalică şi albăstrie,
Cum joacă năluci de flăcări în vânt
Urcând din adânc de comori îngropate [1]
Comoara din mine îşi zornăie banii
Deasupra-i strat peste strat zac anii.
Îşi vântură banii în răvăşeală
Că prinde rugină şi prinde cocleală
Otrava o roade încet şi-o mănâncă
O mistuie-o moartă pătrundere-adâncă.
De acolo te-aprinzi tu paloare albăstrie [2]
Şi-mi pâlpâi pe frunte, melancolie.

[1] *iniţial* Urcând din comori îngropate-n pământ; *versul restituit în text este scris ulterior pe marginea din dreapta a caietului; deasupra lui* îngropate *este scris* ciudate
[2] *iniţial* Te-aprinzi de sub stratul de ani, albăstrie; *versul din text este scris ulterior pe marginea din dreapta*

136 v

[Comoara]

Albastră paloare, melancolie,

Îmi pâlpâi pe frunte luciri de metal,
Nălucă de flăcări pe frunte de deal
Urcând din comoara-ngropată sub glie.

Comoara vieții ce-n mine s-ascunde
Încet se coclește și prinde rugină
E moartea otravă care-o pătrunde
O roade, o macină fără hodină.

171 v

[Comoara]

Se joacă năluci de ciudate vâlvori
În noapte, pe tainița unei comori,
Îmi pâlpâi pe frunte, melancolie, melancolie, melancolie
Paloarea metalică, albăstrie,
Adâncul din mine își vântură banii
Deasupra-i zac straturi pe straturi, anii.
Se zbate comoara mea-n răvășeală
Că prinde rugină și prinde cocleală.
O, zornete, clocote, tot mai afunde!
Otrava Ursitei mai crud le pătrunde
Se-nalță prin stratul de ani, albăstrie,
Paloarea-ți metalică, melancolie
Și-mi joacă pe frunte ciudate vâlvori,
Ca-n beznă, pe tainița unei comori.

Îmi joacă pe frunte năluci de vâlvori
Ca-n noapte, pe tainița unei comori.
Melancolie, melancolie,
Paloare metalică, albăstrie.

172 r

Comoara

Îmi pâlpâi pe frunte melancolie,
Paloarea metalică și albăstrie,
Cum joacă năluci de ciudate lucori [1]

Comoara e-n mine și-și vântură banii [3]
De-asupra-i strat peste strat zac anii.
Se zbate comoara mea-n răvășeală
Că prinde rugină și prinde cocleală.
Străpunsă [4] *de-a morții pătrundere-adâncă,*
Otrava o roade încet și-o mănâncă...
Se-nalță prin stratul de ani albăstrie,
Paloarea-ți metalică, melancolie,
Și-mi joacă pe frunte: ciudate lucori [5]
<Urcând din comorile-adânc îngropate>
Ca-n besnă [6]*, pe tainița unei comori.*

---

[1] *în ms* Cum joacă năluci de flăcări ciudate; *pe marginea din dreapta* În noapte XXX pe tainița unei comori
[2] *în ms* Urcând din comori în pământ îngropate
[3] *în ms* Comoara din mine își vântură banii
[4] *corectat din* Răpusă
[5] *în ms* Ce-mi joacă pe frunte: cu flăcări ciudate
[6] *corectat din* În noapte

172 v

Comoara

Îmi pâlpâi pe frunte năluci de vâlvori
Ca-n noapte pe tainița unei comori,
Melancolie, melancolie,
Paloare metalică, albăstrie.
Eu sunt o colină pe care se zbate
Văpaița unei comori îngropate.
Uitată din vremuri, își vântură [1] *banii*
Deasupra-i, în straturi, se vrăfuie anii,
Se zbate comoara mea-n răvășeală
Că prinde rugină și prinde cocleală.
Sunt zornete stinse și tot mai afunde.
Otravă pieirii mai crud o pătrunde
Și urcă prin straturi de ani, albăstrie,
Paloarea-ți metalică, melancolie,
Ce-mi joacă pe frunte: năluci de vâlvori
În noapte, pe tainița unei comori [2].

---

[1] *în vol.* își zornăie
[2] *în vol.* Pe tainița-ncet mânatei comori

131 r

Troiţa

Închini văzduhul tot cu-n trunchi
Şi trei perechi de-ntinse mâni
Mă-nchin la tine şi-ngenunchi
Troiţă din bătrâni. [1]

E drumul lung de unde vin
De unde şi de când nu ştiu
Iar drumul necălătorit
Mă duce-n infinit [2].

Şi taina numai tu i-o ştii:
Cu întreite mâini de lemn
Îmi scrii pe zările pustii
Izbăvitorul semn.

Tu umbră n-ai dar mă umbreşti
Troiţă zugrăvită
Tu nu eşti verde şi-nverzeşti
Nădejdea-mi veştejită.

Şi parcă lemnul tău sărac
Deodată se destinde
Şi creşte uriaş copac
Tot ceru-n braţe de-l cuprinde.

Şi păsări piuie-n frunziş
Şi auriu în luminiş
Aleargă drumul meu pornit
Din infinit în infinit.

---

[1] *iniţial întreaga strofă era următoarea:*
<Mă-nchin cu tine şi-ngenunchi
Troiţă din bătrâni
Primeşte-mă la vechiul trunchi
Cu gesturi de-ntreite mâini.>

[2] *iniţial versul era* Se pierde-n infinit

105 r

Vis greu [1]

Codri de-ntuneric auie-mprejur
Unde e, lumină, licărul tău pur?
Huhurezii cobei în adânc se vaită
Mă ţintesc cu ochii verzi de haită
Mă străpung ca nişte suliţi otrăvite.
Mlaştina, sub mine, pasul mi-l înghite.
Vreau să prind un razim împrejur: domoală
Mâna plescăie în besna grea, de smoală
Vreau să fug: şerpi – landră – îmi înnoadă glezna
Vreau să ţip; dar gura mi-o astupă besna
Codri de-ntuneric auie-mprejur –
Unde e, unde-i Doamne, zarea de azur?

[1] *variantă la* Vis *din vol.* Ţara de peste veac *în ms. barată cu mai multe linii, semn de eliminare*

105 r

Un rătăcit

Codri de-ntuneric auie -mprejur
Unde e, lumină, licărul tău pur?
Vaiete de buhne în adâncuri sună,
Verzi şi ageri [1]*, ochi de haită căpcăună*
Mă ţintesc din noapte ca nişte suliţi otrăvite
Mlaştina flămândă [2] *pasul mi-l înghite*
Vreau să prind, orbiş, un razim, dar domoală
Mâna plescăie în besna grea, de smoală;
Vreau să fug: şerpi – landră – îmi înoadă glezna;
Vreau să ţip, dar gura mi-o astupă besna,
Codri de-ntuneric auie-mprejur-

Unde, unde-i Doamne, zarea de azur?

[1] şi ageri *scris pe marginea din stânga în dreptul versului: iniţial* Verzi din noapte, ochi de haită căpcăună
[2] *iniţial* Mlaştina, sub mine pasul mi-l înghite

136 r

Genunea vieţii

Acelaşi sâmbure necunoscut
Odată cu viaţa te-a născut
Ca mustul cu fructul eşti una cu ea,
*O moarte genunea * mea.*

În carne de post,
Amarule suc;
Spre ploi de noroc cu tine mă sârgui,
Prin vara durerii cu arşiţi te pârgui.

În toamnă, când fructul copt s-o desprinde:
Vei fi sucul dulce şi-ntreg m-ăi pătrunde
Şi iarna eternă pe ea o să cadă:
Dura-vei în mine ca geru-n zăpadă.

170 r

[Cântec bachic]

Lumină de aur turnaţi în ulcioare.

Şi puneţi pe-aridele noastre tristeţi
Coroane de coarde de viţă, coroane
Cu roşie [1] frunză şi grele broboane
De struguri cu piatra de preţ
Şi umpleţi cu flacăra gâlgâitoare
Deşertul acestei bărdace de lut
Pământul e negru şi rece şi slut
Scăldaţi-l în aur de soare.

Lumină de aur turnaţi din ulcioare.

Simboluri şi temple sub vreme se sfarmă,
Cununa lui Bachus în pulbere zace,
Se tânguie veacul pe văile trace,
Cândva spumegate [2] de vii şi de larmă
E jalnic pământul şi era săracă.
Pe Bachus, zburdalnicul Zeu scăpătat,

Creştinii l-au pus într-o cramă argat –
Sus [3]*, pentru el o bărdacă!*
Lumină de aur turnaţi din ulcioare.

O sufletul, sufletul – urnă cernită
Cu glorii de veacuri în scrum
Şi-adaos din scrumul durerii de acum –
Cenuşă de viaţă zădărnicită…
Din nou sămănaţi-l cu alte seminţe
De noi idealuri şi noi năzuinţe,
Cenuşa uscată stropiţi-o cu vin
Eu pentru suflet închin!

---

[1] *în ms. şters. Pe pagina din dreapta este scris* mierie *regăsit în volum*
[2] *iniţial* înspumate
[3] în ms. (să bem) semn de eliminare

169 v

Cântecul apei

La tine, Doamne, nu mă salt
Pe treapta muntelui înalt:
De piatră e şi-mbătrâneşte,
De cremene şi se zdrobeşte
Şi-oricât de uriaş la chip
Îl soarbe [1] *marea ca nisip.*

La tine, Doamne, nu mă sui
Pe flacările focului
Că dacă arde şi usucă
Strălucitoarea lui nălucă [2]
Acum era pârjol şi-acum
Un val de apă-l face scrum [3].

La tine, Doamne, nu m-avânt
Pe suflul voinicului vânt
Oricât de multe-nghite spaţii,
Se târâie sub constelaţii.
Şi cade x x x în zbor
De apa plutitoare-n nor.

Cu stropul, Doamne, mă ridic
Mai tare cu cât e mai mic,

E Sfarmă-Piatră, Stinge-Foc,
E Frânge-Vânt, e-n orice loc,
Subpământean şi-aerian,
Şi e izvor şi e ocean.

Murmură-n râu şi-n mare geme,
E tinereţe peste vreme,
Şi zugrăvind pe cer icoane,
Închipuie din nori amvoane
De unde glasuri îngereşti
Vestesc ce Atotputernic eşti.

---

[1] Îl soarbe *deasupra lui* L-înghite *şters*
[2] *în dreptul versului ca variantă pentru* strălucitoare *este scris* nălucitoare *lăsat neşters*
[3] *iniţial* Apa-l preface-n negru scrum

169 r

Rugăciunea

Încet ne clatină [1] *destinu-n spaţii*
Sub candelabre mari de constelaţii.

E gol deasupra, haos dedesupt,
Mă simt de haos, cu pământul supt.

E adânc-adânc, fumegător catran [2],
Flămândă gură de leviatan;

Iar noi – fărâmitură aruncată
În gura lui nemărginit căscată [3].

Mă zdruncin [4] *Doamne, cu pământul, scapăt*
În golul nefiinţei fără capăt.

Şi doi – o deznădejde – izbucnim deodată
Spre soare el şi eu spre tine, Tată!

Ne azvârlim spre razimul din slavă:
Vulcani – de rugăciune şi de lavă [5]

Şi iată-ne: – sub tine şi sub soare
Ne regăsim: fărâme plutitoare

Mă uit de-acum în jos și nu mă sperii
De hăul nimicirii și-al tăcerii. [6]

Sunt candelă sub bolțile divine –
În haos spânzur, dar atârn de tine.

---

[1] *inițial* Încet ne legănam destinu-n spații
[2] *inițial* Ne soarbe haosul, fumegător catran *apoi* Ne soarbe-a lui vâltoare de catran:
[3] *inițial* prăpăstios căscată
[4] zbucium *deasupra lui* clatin *șters*
[5] *în ms. semn de inversare a versurilor*
[6] aceste două versuri sunt scrise pe marginea din dreapta

168 v

[Rugăciunea]

Sub stele, Doamne, cu pământul frate,
Plutesc pe mări de spaimă-ntunecate.

Deasupra zodii, haos dedesupt...
Mă simt de haos, cu pământul, supt.

Ne soarbe-adânc vâltoarea-i de catran,
Flămândă gură de leviatan

Dar noi – fărâmitură aruncată
Spre gura lui, prăpăstios căscată.

Mă zdruncin, Doamne, cu pământul, scapăt
În golul neființei fără capăt.

Și doi – o spaimă, izbucnim de-o dată
Spre soare el și eu spre tine, Tată.

Vulcani – de rugăciune și de lavă, –
O deznădejde azvârlim în slavă...

Tresaltă globu-n fești de soare-ncins –
E brațul tău ce-n beznă mi s-a-ntins? [1]

Că iată-ne: sub tine și sub soare
Ne regăsim – fărâme plutitoare.

Privesc din nou în jos și nu mă sperii:
De hăul nimicirii și-al tăcerii,

Sunt candelă sub bolțile divine –
În haos spânzur, dar atârn de tine.

---

[1] *inițial* Pământul saltă-n fești de soare-ncins/E brațul tău ce-n beznă m-a cuprins?/

168 r

[Rugăciunea]

De veșnicii nenumărate
Pământul, Doamne, mi-e-ntru soartă frate.

Ne legănăm încet-încet, prin spații,
Sub candelabrele de constelații.

E gol deasupra, gol e dedesupt –
Ce fir ne ține? – Adesea parcă rupt [1],

Ne clătinăm, ne prăbușim afund
În golul neființei fără fund,

Și brațe-aprinse, ridicăm deodată,
Spre soare el și eu spre tine, Tată!

Ne prelungim, ne sprijinim de stele-
Prin lava lui și-a rugăciunii mele.

Ca-n sânul lui ard vâlvătăi astrale
Și-n mine flacăra Dumnezeirii tale.

Și amândoi ne legănăm în spații
Sub candelabrele de constelații

O candelă în bolta bisericii divine
În haos spânzur, dar atârn de tine.

---

[1] *inițial* s-a rupt

128 v

[Rugăciunea]

Sub stele, Doamne, cu pământul frate,
Plutesc pe mări de spaimă-ntunecate [1]

Deasupra zodii, haos dedesupt...
Mă simt de haos, cu pământul, supt.

Ne soarbe-adânc vâltoarea-i de catran,
Flămândă gură de leviatan,

Iar noi – fărâmitură aruncată
Spre [2] *gura lui prăpăstios căscată.*

Mă zdruncin, Doamne, cu pământul, scapăt
În golul neființei fără capăt.

Și doi – o spaimă, izbucnim de-o dată
Spre soare el și eu spre tine, Tată.

Vulcani – de rugăciune și de lavă, –
O deznădejde azvârlim în slavă...

...Dar poate rugăciunea-mi e, Doamne, o dovadă
Că tu *te urci din* mine *în ea, ca seva-n mladă,*

Cum lava spune-n vijelios deznodământ
De-o inimă de soare ce clocote-n pământ...

...Că iată-ne: sub tine și sub soare
Ne regăsim – fărâme plutitoare.

Mă uit de-acum în jos și nu mă sperii:
De hăul nimicirii și-al tăcerii,

Sunt candelă sub bolțile divine –
În haos spânzur, dar atârn de tine.

---

[1] *inițial* Plutesc pe mări de spaimă-nnegurate *apoi* peste genuni înfricoșate
[2] *în dreptul versului pe marginea din stânga stă scris* (foamea ei)

166 r

Cântec de seară

Soare de vară, ce cazi
Departe prin ploi
Şi-ţi piepteni luminile moi
În cetini de brazi,

<Seara sub dealuri adastă>
Mângâie această
Iarbă de parcuri, cosită mereu;
Sufletul meu!

Otavă fără lumină,
Nici nu-înfloreşte,
Nici nu rodeşte;
În brazde, pe coasă, leşină.

Soare de vară, soare ce cazi
Departe prin flori
Şi-ţi piepteni luminile moi
În cetini de brazi,

Acolo pe-naltul podiş
Cu susur de floare şi spice coapte
Plutești într-un roşu paiangeniş
Devale, la mine, e ploaie şi noapte.

111 r

[Cellalt [1]*]*

Eu râd ades şi râsul meu
Păienjeniş peste genună
Vibrează argintiu, dar greu
Şi lung în fundul ei răsună.

Vibrează alb [2] *ca o beteală*
Dar din genună repetat
Se-nvolbură-ntr-o răbufneală

Ecou dogit şi desfundat.
Un demon e în adâncimi
Mă-ngână cu pocita gură
Şi râsul meu cel argintiu
Răspunde în caricatură. [3]

Ghicesc scheletica lui faţă
De-apocaliptic cavaler
Ţintindu-mă, din fund, mă-ngheaţă
Cu albastre scânteieri de ger.

---

[1] *în mss* fără titlu;
[2] Vibrează alb *deasupra lui* Eu îl desfir;
[3] *în finalul poeziei această strofă apare rescrisă:* Un demon e în adâncimi/Şi hăuie-n caricatură/Eu văd lumina caldă şi-mi/Rânjeşte cu pocita gură.

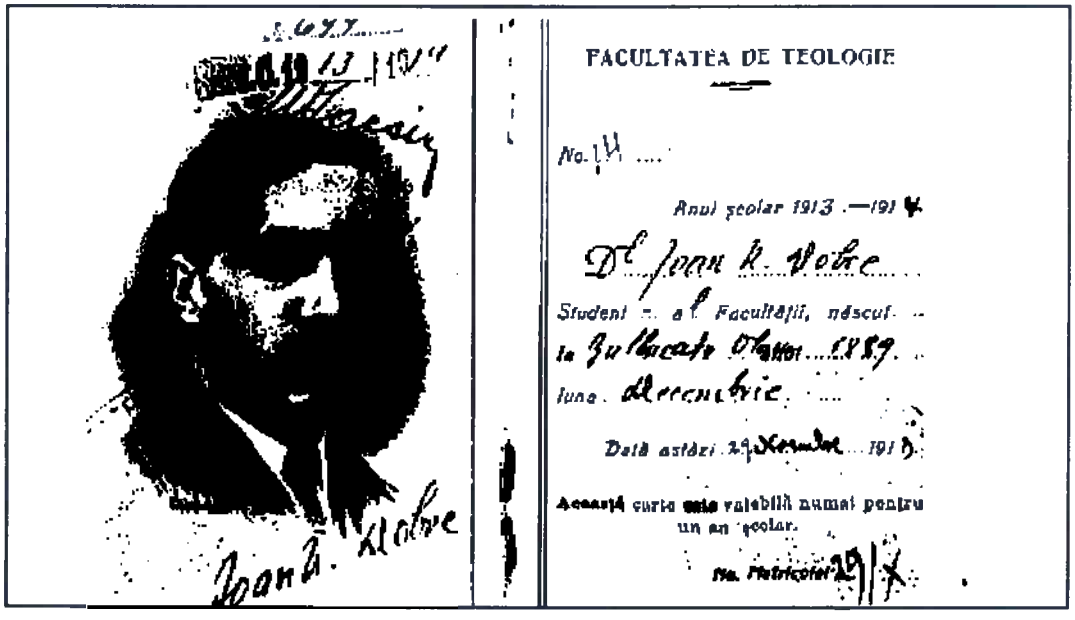

FACULTATEA DE TEOLOGIE

No. 14

Anul şcolar 1913 —191

Dl Ioan L. Voina

Student al Facultăţii, născut

la Zalhaca Olanu 1889.

luna Decembrie

Dată astăzi 29 Noemvr 191

Această carte este valabilă numai pentru un an şcolar.

No. Matricolei 29/X

Aforisme

Despre FEMEI

116 r – Singurele femei sincere sunt femeile publice; ştii de la început cu cine ai de-a face.

– Poţi să-ţi dăruieşti sufletul şi unui ucigaş sau unui cerşetor: vor şti să-l întrebuinţeze mai bine decât l-ai dărui unei femei.

– Când cade o femeie, cade iremediabil. *19 Mai 1921*

112 r – Omul-om se ridică prin sine şi se menţine prin femeie. Ori cade prin femeie.

Despre CARACTER

127 r – În egoism, mă despart fără să mă-mpart; în altruism, mă împart fără să mă despart.

112 r – Oamenii dificili ca lemnele verzi – cu cât se-aprind mai greu cu atât ard mai puternic.

– Cei din jurul tău ştiu despre tine mai multe lucruri decât tine.

– Nu predica fecioria când ai ajuns la optzeci de ani!

173 v – Iubirea de femeie nu e nicicând curată
Căci e amestecată cu carne şi păcat.

Despre LITERATURĂ

127 r – Criticii de azi
Sunt muştele sub coada Pegasului român.

110 r – Caragiale a pus prea multă măsură în opera lui ca să-i mai rămână şi pentru viaţa lui nestrunită.*

– Pe Coşbuc ar trebui să-l răspândim în popor în sute de mii de exemplare: unei fete frumoase îi trebuie oglinda în care să se vadă şi să se bucure de sine.

Despre MUNCĂ

165 v – Roagă-te şi lucră.
Lucrul şi rugăciunea fac pe om bun şi înţelept.

– Mărul mălăieţ are gust mistreţ.

– Când rogi pe Dumnezeu munceşte,
Că atunci te dăruieşte.

Despre DUMNEZEU

175 r – La începutul religiei şi poeziei a fost o exclamaţie; la capătul* filozofiei «o întrebare», o nedumerire.

– Sferele lumii sunt aşezate în crugul ei ca ouăle într-un cuib jur împrejur, de pretutindenea x x x înconjoară codrul neguros al lui Dumnezeu, cu foşnete şi murmure de enigme ce sosesc nelămurite din adâncuri.

110 r – Dumnezeu a făcut lucrurile şi fiinţele fără nume; Adam le-a pus porecla – ca să aibă de lucru.

– Nu căuta imaginea: ea vine de la sine cum se ridică luna din adâncul de sub zare.

– Teologii – chirurgi cari au făcut anatomie pe trupul viu al credinţei până au ucis-o.

– Dumnezeu e în creaţie ca viaţa în vieţuitoare.

Se poate spune că, suprimând vieţuitoarele, ai suprimat viaţa?

130 r – Ascetismul e arta de-a ucide în noi pe Dumnezeu cu ajutorul lui Dumnezeu.

– Slăbănog mai era Dumnezeul celor vechi: după şase zile de lucru l-a prididit oboseala.

– Iehova mişcă azi motoarele fabricilor, circulă în sârmele telefoanelor şi telegrafelor, luminează în globurile de noapte ale oraşelor.

«Dumnezeul oştirilor», îngrozitor altădată, când mureai numai văzându-i faţa e azi rolul nostru. El a capitulat când suliţa întâiului paratrăsnet s-a ridicat, ucigaşă de zei, spre nori. Căci în fond acest Iehova războinic şi răzbunător care fulgera şi trăznea pe potrivnici, nu era altceva decât electricitatea <manifestată> descărcată în fenomenele covârşitoare ale naturii.

– Omul desfigurându-se prin păcat, a desfigurat «chipul şi asemănarea» lui Dumnezeu, l-a desfigurat pe Dumnezeu. Dacă Dumnezeu e imutabil, cum a fost posibilă căderea, desfigurarea lui? Posibilitatea ei ar însemna decadenţa lui Dumnezeu.

127 r – Uitaţi-vă necontenit spre soare
Să nu vedeţi
Prăpastia căscată la picioare...

173 v – Fiii pământului şi-ai cerului de foc
Căci Dumnezeu ne este tată
Iar natura – mamă.

127 r – Ideea revelaţiei e recunoaşterea neputinţei noastre de-a cunoaşte lucrurile în sine.

118 r – Pe iezerul sufletului meu să-ţi înfloreşti nuferii cuvintelor tale.

126 r – Am fost creaţi ca să ne recreem.

– Eşti în sufletul meu ca lumina în aer*.

– Cu cântări lumeşti ne *muierim* urechile.

116 r – Ce vârtej de forţe, care te ridică până în cer, e închis în cuvântul Iisus: «Îndrăzniţi – eu am biruit lumea!» E un cuvânt care-ţi dă bărbăţia să strigi din fundul gropii în care te-afunzi chiar: «Îndrăzniţi – eu n-am biruit lumea!»

– Caut fiinţa căreia să-i spui o mângâiere – când simt nevoia de a mângâia – şi care să-mi spuie o mângâiere – când simt nevoia de-a fi mângâiat.

– Ce gânduri – albine zboară-ncărcate de miere din florile ochilor tăi?

– *Dumnezeu*... Făptura omenească închide o inimă care te naşte şi-o minte care te ucide.

Despre EROISM

112 r – E frumos să mori pentru o idee, dar e greu să trăieşti pentru ea.

Eroismul adevărat, deşi despodobit de prestigiul tragic, e acesta din urmă.

Despre DREPTATE

112 r – Nici fiii nu judecă obiectiv; altfel justiţia nu s-ar lega la ochi pentru a fi imparţială.

Despre MORALĂ

112 r – Cele mai mari păcate «Contra naturii» nu le săvârşesc simţurile ci cugetarea. Ea e perversa diabolică ce creează Rascolnicoffi şi „discipoli" ca Robert Greslon. Ultimul ei păcat monstruos împotriva naturii se cheamă, în artele plastice, *expresionism.*

Perversitatea e cerebrală, nu pasională.

Despre ARTĂ

113 r – Noţiunea om, în sens vital, nu e identică cu noţiunea om în sens artistic. Nici măcar în cel mai bun* naturalism literar. Arta e ritmare şi stilizare a vieţii. O identitate între cele două noţiuni ar însemna moartea oricărei arte.

118 r – Toate ismele teoriilor revoluţionare din domeniul artei actuale sunt osândite să dispară: de vreme ce nici un istm nu leagă insulele ce stau să se cufunde, ale acestor *ismuri* cu continentul artei consacrate istoric.

Ceea ce e istoric consacrat n-are valabilitate şi pentru ziua de mâine?

– Ceea ce în politică e istoric consacrat înseamnă o valoare defunctă; ceea ce în artă e istoric consacrat înseamnă o valoare veşnic actuală.

Despre TRISTEŢE

118 r – Aerul pe care odată îl respiram azi îl suspin.

Despre TIMP

125 r – Timpul ce se rostogolește în stropii clipelor, în undele zilelor, în talazurile anilor, în fluviile secolelor, în mările miilor de ani – în oceanul eternității.

116 r *Ploaia...* văpaie cu degete de ape.
Pe miile de frunze ca pe clape.

Despre POLEMICĂ

127 r – Polemica e fecundă ca durerea. De câte ori mă simt atins, sumedenii de imagini care dormeau în mine, fără să le știu, se deșteaptă. Sunt atunci ca un nuc cu crengile încărcate de rod copt. Reteveiele grosolane cu care izbești în frunziș scutură un ropot de imagini coapte.

Despre IPOCRIZIE

110 r – Pe domnul acesta nu-l pot suferi; dar, când salută, îi răspund zâmbind. Știu că nici el nu mă poate suferi, dar când salut, îmi răspunde zâmbind: <ipocrizia are un nume foarte politicos se și cheamă «politeță» ori «bună creștere»> – oameni politicoși... Ori binecrescuți.

– Adevărul și buna creștere se exclud; trebuie să minți despre tine și despre oameni ca să fii «binecrescut».

– Îți par binecrescut când îți respect vanitățile.

Despre MOARTE

112 r – Moartea – paraclisierul care suflă-n candele și-n lumânări după sfârșitul liturghiei.

GÂNDURI
în jurul unui arbore

– Ramurile unui arbore sunt rădăcinile Întunericului în Lumină.

– Ce putere omenească ar putea opri înverzirea unei frunze?

– Într-un arbore e ascunsă forța a mii de ini[mi].

– Arborii sunt plămânii sănătoși și verzi ai Pământului în Dumnezeire.

– Arborii ce plutesc deasupra câmpiei arse de soare sunt miracoli verzi.

– La fereastra mea, cupola unui arbore, într-o cascadă de x x x, salută Dimineața; scuturându-se de Noapte.

– Arta mea: o rămurică verde hrănită de lacrimi limpezi.

– Patima Pământului nu pătează albastrul Cerului decât cu zborul unui corb ce se

De dincolo de lume

Pe o trecătoare îngustă aruncată peste un râu, cândva de mult ne-am întâlnit. Ca să trecem puntea amândoi, ne-am împletit fiinţele. Ne-am despărţit la o răscruce de drumuri: tu ai luat-o la stânga, iar eu la dreapta.

Despletindu-ne fiinţele, ne-am uitat inimile împletite. Tu ai fost mai puternic şi ai plecat cu inima mea.

De atunci am trecut prin lume, fiinţă fără inimă, streină, singură cu dorul meu.

Şi aşa am rătăcit peste vremuri, până într-o zi, când ne-am întâlnit din nou.

Mă întreb, cum n-am tresărit, cum n-am simţit că eşti tu?

Dar când ţi-am întâlnit ochii, am privit departe, îndărătul veacurilor, şi am văzut adânc infinitul cerurilor.

Din clipa aceea am simţit o sfială stranie şi mi-am ascuns privirea în adâncul meu.

Şi s-a încălzit sufletu-mi, căci am simţit cu tot eul meu, că ai venit în sfârşit tu.

Te-am căutat cu dor, cu sete şi te-am aşteptat, cum aşteaptă credinciosul pe Mesia.

Trăiam singură pe înălţimi, şi frigul pătrundea tot mai adânc în pustiul meu. Zi de zi golul creştea imens, şi dorul după inima-mi pierdută mă mâna din loc în loc.

Pribegeam...

Şi iată că ai venit. M-ai privit scurt cu scânteieri de foc. Aşa fulgeră în noapte când cerul se deschide.

Şi astfel pe pământ, în sbuciumul neîncetat, s-au găsit două suflete.

Cine ar putea înţelege această taină? Căci înţeleasă pământul s-ar opri în sborul său haotic.

Tăcerea învăluia inimile noastre...

Aşteptam să se întâmple ceva înfiorător de mare, tainic ca viaţa, ca moartea.

Vieţuiai singur pe înălţimi ameţitoare; mândru, puternic, stăpân peste oameni ce se închinau în faţa ta, vrăjiţi, de nu ştiu ce tainică putere, ce izvora din tine.

Aşteptam...

Dar tu priveai de sus, de departe sbuciumul meu, şi căutai tot mai adânc în necuprinsul sufletului.

O mâhnire ţi-a stins scânteierea ochilor. Mi-ai înţeles dorul.

Tăceai...

Atunci ţi-am cerut:

– Redă-mi inima, căci pustiu şi frig e în mine. Ai tresărit şi ai întrebat:

– De ce-mi ceri viaţa? Uimită, te-am privit:

– Dar este viaţa mea! Şi am plâns amar.

Şi ai coborât ochii către mine. Ardea în ei un foc ce dogorea.

– Nu mi-ai dat-o tu mie, într-o zi când trecurăm puntea amândoi?

Dar eu strigam îndurerată:

– Redă-mi inima şi umple golul din adâncul meu.

Mă priveai de sus cu milă.

– Tu nu înţelegi, că nu pot face, ce-mi ceri tu? Pe noi ne leagă alte legi şi altă lume. Din ziua aceea m-am înălţat pe culmi nebănuite, şi am pătruns tainele cerului. Dăruindu-mi inima, mi-ai dăruit nemurirea.

Lasă-mă pe culmea mea, să veghez noaptea peste voi. Iar tu să fii răsfrângera mea pe pământ.

Mi-am ascuns faţa în mâini, şi am zis:

– Ia-mă cu tine, stăpânul meu, du-mă de aici, unde sunt o streină, ciudată, neînţeleasă de nimeni căci nu sunt întreagă. Du-mă pe o culme înaltă, unde aerul e mai pur şi cerul mai senin.

Aproape de El... Şi El ne va veghea iubirea, şi în jurul nostru va naşte un alt cer cu alte stele.

S-au stins luminile din ochii tăi. Părea că noaptea se coboară, şi frigul mă pătrunde.

– Fiinţă omenească, tu nu poţi înţelege pe cel nemuritor. Ca să-ţi redau inima, eu trebuie să ţi-o dau pe a mea. Şi dacă vrei pieirea mea ţi-o dau.

Mi-am îndreptat corpul şi mi-am descoperit faţa.

– O nu! nu vreau pieirea ta! Dacă ne-a fost scris să fim în lume despărţiţi, tu vei pluti deasupra peste noi, iar eu voi fi umbra ta pe pământ. Şi golul meu se va umple din lumina ce ne-o dăruieşti.

Mi-ai răspuns ca un ecou din depărtare:

– Te cunosc, eşti tu, călăuza sufletului meu! Ai înalţat un muritor în lumea nemuririi. Iar jertfa ce-ai adus-o, e pentru ei...

Voi lumina căile lumii cu răsfrângeri din inima Ta. Iar tu vei regăsi-o în lumină, în flori, în aer şi vei plânge cu lăcrămi calde de bucurie. Transfigurată de propria-ţi inimă, vei încălzi pe cei ce sufăr cu iubirea ta.

M-am închinat în faţa ta şi am primit să fii reflexul nemuririi tale pe pământ.

Ai plecat...

Pribegeşti în văzduh, peste lume, despicând întunericul cu scântei de lumini. Iar eu rătăcesc în veşnica frământare a pământenilor. Frigul m-a cuprins din nou.

M-am plâns zorilor, dar ele mi-au spus să mă bucur, căci iubirea noastră e mai frumoasă ca ele însăşi.

M-am plâns soarelui, dar el mi-a spus să ne supunem legilor, căci iubirea noastră ar întuneca strălucirea lui.

Şi m-am plâns cerului într-o seară, când părea că Dumnezeu s-a coborât peste fire, şi în lumina de pace a lumii – imensele-i braţe nevăzute ne-a[u] cuprins pe toţi în mila sa.

Şi mi-am spus, că vom pribegi veşnic, căci nu-i îngăduit omului să cunoască.

Şi m-am supus...

Dar seara, când îmi culc obrajii peste gândurile obosite, te caut fără vrerea mea în tăcerea nopţii, în pulberea de argint ce mi-o varsă luna, în umbra ce se întinde în tristai chemare peste dealuri şi văi, peste ceruri şi veacuri. Iar dimineaţa îmi scald sufletul în rouă, în flori, în aer, în raze.

Te simt aproape şi plâng de bucurie.

Şi văd atunci cum câte un trecător se opreşte uimit în calea mea şi sfios îşi descoperă fruntea.

635 r

Altă dată mi-aş fi închipuit orice. Altă dată când tinereţea năvălise în mine ca o apă de munte umflată de vântul primăverii. Atunci aş fi putut să fac [1] mai mult decât făcusem. Chiar să mă fac preot, meserie pe care am detestat-o întotdeauna. Că voi ajunge să privesc de la fereastra casei lui Năstase Iupcea toate câte le văd acum, nu mi-am putut închipui nicicând. Mă împiedica tocmai tinereţea care se lupta cu mine, care cerea mereu alt şi alt zbucium. Apoi, încetul cu încetul [2] totul se linişti. Apele care năvăliseră în mine m-au învins, m-au înecat şi mi-au spălat ultimul geamăt, aşa cum au înecat în primăvară moara lui Tănase, din vale, şi s-au retras spumoase, urmându-şi cursul pe altă albie. Pe vechiul vad, smârcurile [3] ca nişte răni încep să se usuce. În curând nimic nu va mai aminti de vechea luptă. Ierburi mărunte vor acoperi câmpul de bătălie până când eu nu voi mai şti [4] dacă vadul era chiar trupul meu sau al altuia. Doar cerul şi soarele pe care l-am iubit întotdeauna s-ar putea să x x x pe aici [5] din când în când, păsări multe să cânte tainic în seară cântec ce nu-l va înţelege nimeni aşa cum nu l-am înţeles nici eu.

Şi cât a fost de greu la început!

Sigur nici eu nu ştiam de ce venisem aici în munţi. Poate să mor deşi asta o puteam face.

626 r

tot atât de bine // oriunde în altă parte. Medicii mi-au spus că-mi va face bine aerul de la munte. Dar ştiu bine că nu sunt bolnav trupeşte [6], trupul mi-l simt încă vânjos, muşchii nu şi-au pierdut nimic din elasticitatea lor de odinioară când[7] eram hamal la Istanbul, pieptul mi-e tot aşa

622 v

de lat şi de puternic ca şi atunci când învăţam ore // de-a rândul fără să ostenesc. Hagi Costa acest cabotin pe care-l urăsc şi-l iubesc cu aceeaşi patimă crede la fel. Totuşi a stăruit să vin aici şi a ştiut să treacă peste toate piedicile, pe care i le-am pus, cu uşurinţă. Mă asigura că tot ce spun doctorii sunt minciuni, că nu am nimic dar că ţine mult să mă duc în munţi. Ochii lui mici şi verzi îmi intrau ca nişte flăcări în trup când voia să mă convingă de ceva. Nici chiar când îi spusei că nu mai ştiu [8] limba (vorbisem până atunci numai turceşte), i-am [9] repetat rugămintea pe care i-o făcusem încă pe vapor de a nu spune nimănui cine sunt, ochii negustorului din Ianina sclipiră iuţi, ca două şopârle care se fugăresc.

– Cu atât mai bine, dragul meu, zise el, cu atât mai bine [10]! Nu cunoşti şi nu te cunoaşte nimeni. Vei fi doar musafirul meu.

Ştiam ce însemna asta. Omul care nu şi-a pierdut răbdarea de a mă căuta atâţia ani de-a rândul, care aranjase lucrurile atât de minunat, a răzbit vigilenţa şi curiozitatea notarului public (cum? nici eu nu ştiu), omul acesta îşi dăduse seama mai înainte ce nu se întâmpla cu mine. Simţise ceea ce simt şi eu acum: că florile înfloresc doar o dată şi că

nu se mai întoarce nimic din ceea ce a plecat din noi. Apusul tinereţii se zbătea în mine cu disperarea înecatului înfrăţindu-se [11] cu dorinţa de a o regăsi [12] pe Alù. Acum îmi dau seama perfect seama de toate. Răbdarea care l-a stăpânit tot timpul pe Hagi Costa nu era numai dragostea lui. Era şi altceva. Era însăşi vârsta, o altă vârstă care mă apăsa [13] tăcută ca o birjă dintr-un oraş provincial care aşteaptă şi nu-şi pierde răbdarea nici când rapidul are întârziere. Ştie că cel pe care-l aşteaptă va veni cu siguranţă, cu o oră mai devreme sau mai târziu şi că trenul, cu toată puterea lui uriaşă nu-l va mai putea duce mai departe. Aşa m-a aşteptat tot el, amânându-şi plecarea până ce eu căutai în zadar s-o regăsesc pe Alù. Ştia că asta e ultima furtună dar că se va potoli. S-a potolit ca un foc uriaş fiindcă nu mai avea suflet ca să-l alimenteze. Îndărătnicia mea, el ştia bine, nu sunt decât cărbuni ce mai mocnesc şi cred că vor birui cenuşa. Dar n-au putut. S-au fărâmiţat [14] zi cu zi şi când el fu sigur de asta îmi spuse că vom pleca amândoi în munţi. Nici nu-mi trecu prin minte să mai protestez. De altfel îmi era indiferent că voi pleca cu el sau cu altcineva, în munţi sau pe mare. Ştiam doar că nu semăna cu nici o plecare de altă // dată şi de aceea îmi era

622 r

indiferent.

637 r

Soarele [15] scăpătase dincolo de munţii Albaniei, însângerându-le crestele albe când noi am trecut lacul. Pe minaretul moscheii lui Ali Paşa, din cetate, în loc de muezin, o barză îşi bătea ciocul ca două castagnete. În barcă erau geamantanele mele, mai mulţi saci cu alimente [16], chiragiul Zissi, tăcut ca [17] o stană şi fioros (aşa mi se păruse atunci) şi peste toate râsul şi ochii [18] lui Hagi Costa. Ghiceam în ele, bucuria bătrânului de a fi reuşit. Dar toate astea mi se păreau ca un vânt ce trece departe de mine şi nu mă atinge, dar îl ghiceam totuşi aşa cum îl vedeam [19] că frânge păpurişul pe cellalt mal al apei, lângă han[20], unde ne aştepta caravana. Când încălecă pe calu-i sur, negustorul mi se păru alt om. Nimic din cel pe care-l cunoşteam eu nu mai rămăsese din el. Cu toată bătrâneţea se ţinea drept în şea, vorbea tare, dând ordine sau întrebând pe chiragiu despre oamenii din sat.

---

[1] *iniţial* Atunci s-ar fi putut să nu fac
[2] *iniţial* Apoi deodată
[3] *iniţial* smârcurile în[cep]
[4] *iniţial* până când nu se v[a mai şti] *apoi* până când nici eu nu voi mai şti.
[5] *repetat din inadvertenţă şi lăsat şters*
[6] *începutul acesta de frază este barat în mss restituit de noi din raţiuni contextuale*
[7] *în mss* de când
[8] *iniţial* nu ştiu
[9] *după* că nu vreau să se ştie *şters*
[10] cu atât mai bine *suprainterca lat*
[11] înfăţişându-se *deasupra lui* şi mă atinge ca asta *şters*
[12] *iniţial* cu dorinţa zadarnică de a o regăsi
[13] *deasupra lui* înjumătăţit *şters*
[14] *deasupra lui* înjumătăţit *şters*
[15] *iniţial fraza începea cu* Mi-aduc aminte ca acum
[16] după merinde *şters: în ms din inadvertenţă* meringe
[17] *în ms din inadvertenţă* cu
[18] *iniţial* ochiu
[19] *corectat din* vezi
[20] *după* hanul *şters*

Onorat Comitet,

Ziarul Universul a publicat la 11 Aprilie un document prin care se dovedeşte că d. Liviu Rebreanu, actualul preşedinte al S.S.R. a fost " condamnat la trei luni închisoare pentru delapidare de bani publici"

In acelaş timp, pe lângă neregulile dovedite pe seama Dsale în casa S.S.R. - neregului rămase până azi nejustificate, d. Liviu Rebreanu a lezat grav demnitatea de reprezentant al scriitorilor defăimând public unele din tre cele mai valoroase reviste literare şi calomniind pe unii dintre membrii societăţii.-

Faţă de asemenea fapte, vă invităm să convocaţi în cel mai scurt termen adunarea generală extraordinară a S.S.R., pentru a examina :

1./ Situaţia Dlui Liviu Rebreanu ca preşedinte şi ca membru în S.S.R.

2./ Dacă e cazul să se procedeze la o verificare temeinică a gestiunii sale la S.S.R.

Primiţi, vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre stime,

Onoratului Comitet al Societăţii Scriitorilor Români.

Str. General Berthelot

L O C O

Pribeag în afara istoriei

«...zădărnicia zădărniciilor, toate sunt zadarnice pe acest pământ», scria, în spririt ecleziast, Nichifor Crainic, spre finalul primei părţi a memoriilor *.

Refugiat în Ardeal după 23 august 1944, Nichifor Crainic îşi încheia această primă parte a memoriilor evocând şi comentând amar «seria eliminărilor» sale din viaţa publică şi «decapitarea» sa morală în presa comunistă, dar şi în cea «democratică» din Bucureşti.

Este eliminat, împreună cu alţi scriitori din Societatea Scriitorilor Români, ajunsă, cu noul regim, sub conducerea lui Victor Eftimiu şi N. D. Cocea, «tovarăşul de idei»: «Este eliminarea unor personalităţi vii din cimitirul S. S. R., unde necroforii noului regim jefuiesc cadavre»— comentează sec Crainic.

A urmat excluderea din Sindicatul Ziariştilor, ajuns sub preşedinţia lui Al. Săndulescu, «reportoraş de fapte diverse de la oficiosul guvernului».

Urmează apoi «decapitarea» literară: «Cărţile mele au fost puse la index — scrie autorul —, împreună cu ale celorlalţi eliminaţi. E una din crimele de neiertat ale regimului. Au fost scoase din circulaţie operele ce reprezentau lamura românismului şi în schimb s-a dat frâu liber pornografiei iudeo-române, ca să rănească astfel sufletul poporului, nimicindu-i ideea de frumuseţe, de nobleţe şi moralitate. Invertiţii şi libertinii de tot felul, semidocţii şi agramaţii, veneticii şi corciturile sunt ridicaţi la rangul de scriitori misionari ai maselor. Uciderea spiritului românesc în literatură se numeşte *„libertate democratică"*. De peste hotare sunt introduşi scriitori de duzină ai proletariatului, pe care presa îi înfăţişează zilnic ca genii. Croitori de gânduri şi cizmari de sentimente după manechinele şi calapoadele marxiste. Evacuarea cărţilor româneşti din circulaţia publică e totuna cu eclipsa culturii naţionale. Regimului îi trebuie un „popor" fără deosebire de rasă şi credinţă, imbecilizat ca să nu vadă că a devenit instrument orb al forţelor pistruiate care au pus din nou laba pe ţară. Toate publicaţiile româneşti au fost suprimate. *„Gândirea"*, firește, nu mai apare, după 23 de ani de viaţă literară, timp cât a deţinut primatul periodicelor româneşti».

Se simte în acest adevărat rechizitoriu verva satirică a temutului polemist de altădată.

Şirul «epurărilor» culminează cu excluderea din Universitate, ulterior şi din Academie: «A fost de ajuns o iscălitură a tovarăşului Ştefan Voitec, comisarul poporului la Cultura Naţională, şi totul s-a isprăvit ca prin farmec» – scrie dezgustat Crainic. Dar, continuă autorul: «De la un şabăsgoim anonim al unei secte internaţionale ar fi ridicol să pretindem un simţ al valorilor culturale româneşti. Se are nevoie de sectanţi în Universitate şi nu e de mirare că am fost eliminaţi noi şi că au rămas cei care au mai rămas să-şi camufleze gândurile şi să simuleze crezul „democratic" al sectei, pentru a mai figura la catedre. În asemenea condiţii e preferabil să nu mai faci umbră încovoiată celui care ai fost» — conchide amar Crainic.

*

* *

Partea a doua a memoriilor lui Nichifor Crainic urma să aibă, conform indicaţiilor autorului, în eventualitatea tipăririi lor, evident postum, căci, cu toate insistenţele sale şi cu toate concesiile făcute regimului comunist, în timpul vieţii îşi pierduse orice speranţă de apariţie, titlul *Pribeag în ţara mea,* iar ca subtitlu *Sub mască.*

Textul priveşte perioada 23 august 1944 – 24 mai 1947, acoperind refugiul său în Ardeal, «pribeag» prin satele transilvane, ascuns «sub masca» unei bărbi cărunte, de unde şi titlul, ca şi subtitlul, sugerând forma refugiului, identitatea fizică şi civilă: îşi lăsase barbă pentru a-şi schimba fizionomia, ajuns aproape de nerecunoscut şi reuşise să-şi procure acte false, devenind astfel Ion Vladimir Spânu, negustor de cherestea, refugiat bucovinean din comuna Gălăneşti, judeţul Rădăuţi. Sub această formă a pribegit aproape 3 ani în «ţara de peste veac», în afara istoriei, şi ar mai fi putut sta multă vreme ascuns, dacă nu ar fi trăit iluzia rejudecării procesului şi reabilitării sale publice şi morale.

Manuscrisul integral, rămas până azi *inedit,* cuprinde 57 pagini scrise mărunt, cu scrisul obişnuit al autorului, fără ştersături şi modificări ori intervenţii ulterioare, cu mână sigură, ca un dicteu automat, redactat, probabil, după eliberarea sa din închisoare, rememorând după 15 ani, zig-zagul peregrinării sale forţate prin satele transilvane.

Fragmentul** pe care îl prezentăm în acest număr al revistei *„Manuscriptum"* priveşte

retrospectiv ultima zi a libertăţii sale apăsătoare, 23 mai 1947, când se hotărăşte să se predea autorităţilor, convingându-l pe părintele Ion Sămărghiţean, la care locuia, să-l denunţe autorităţilor, pentru a-i uşura acestuia situaţia.

Scrise după 15 ani de «infern», petrecuţi la Aiud, aceste memorii nu mai au totuşi forţa primelor, timpul imprimând memoriei o oarecare detaşare, de unde şi tonul liric, uşor melancolic al acestei evocări, cu umbre vizibile pe fondul unei memorii ultragiate.

Memoria libertăţii precare din perioada refugiului transilvan, întunecată după 15 ani de temniţă grea, funcţionează acum în libertate, condiţionată, în regim de autocenzură, fără acuzaţii grave la adresa regimului care l-a opresat, pe un ton blazat, conciliant. După 15 ani de «temniţă grea», supus unui «regim special», de exterminare fizică, psihică şi intelectuală, autorul pune botniţă memoriei, care înregistrează automat şirul evenimentelor, fără asperităţi, omiţând, cu bună ştiinţă, atât cauzele cât şi efectele refugiului.

Comparându-le cu scrisul lui Crainic din articolele scrise în libertate absolută, colorate polemic, incitante, aspre şi dure deseori, memoriile acestea dezvăluie în fapt natura precară a libertăţii care le-a condiţionat. Condamnat la «închisoare pe viaţă», în contumacie, obligat să se ascundă ca un animal de pradă, să-şi schimbe fizionomia şi identitatea civilă, locurile de refugiu în perioada pribegiei transilvane, într-o libertate precară, apăsătoare, eliberat apoi condiţionat, fără posibilitatea de a scrie liber şi a publica, urmărit permanent de aripa "protectoare" a securităţii, partea a doua a memoriilor lui Nichifor Crainic sugerează, aproape evident, umbra încovoiată a memoriei ultragiate.

Deşi umbrit de ridurile memoriei voluntare, textul îşi păstrează totuşi autenticitatea, importanţa istorică şi literară, memoria scăpând deseori de sub controlul autocenzurii în digresiuni libere, spumoase, interesante sub aspectul literarităţii şi ca document viu. Atunci Crainic redevine Crainic: sarcastic, colorat, polemic.

Sande VÂRJOGHE

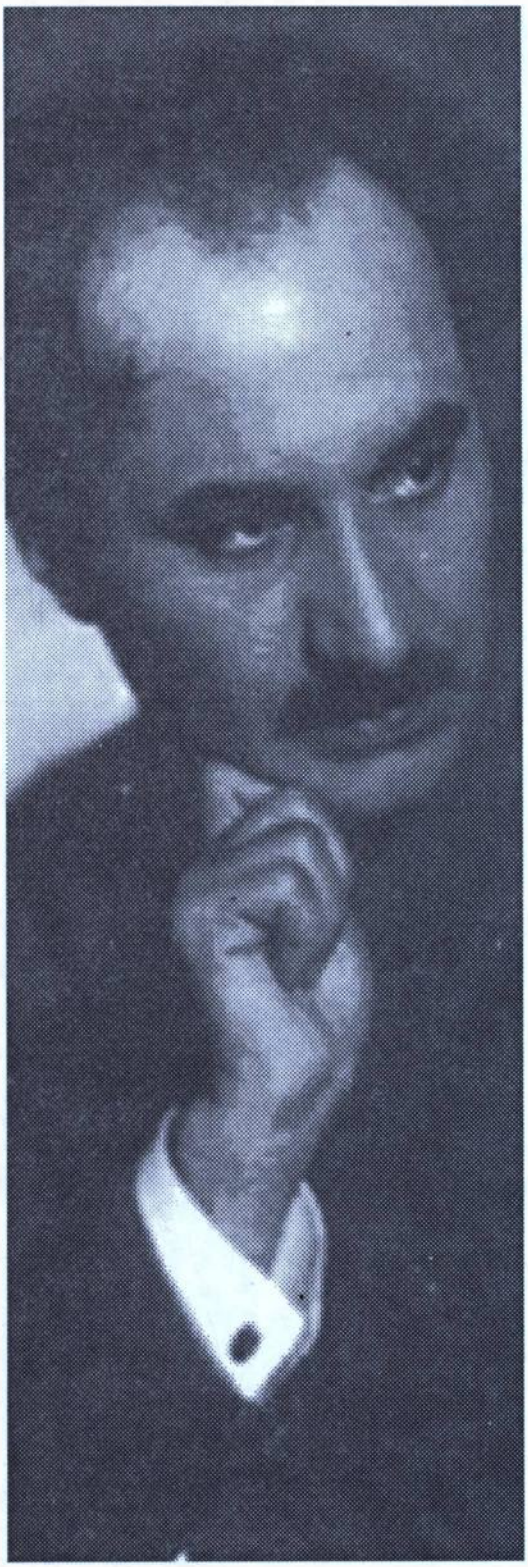

* Nichifor, Crainic — *Zile albe, zile negre,* Casa Editorială Gândirea, Bucureşti, 1991.

** Textul integral va fi publicat în volumul *Pribeag în ţara mea,* aflat în curs de apariţie la Editura Muzeul Literaturii Române.

Pribeag în țara mea

(Sub mască)

Memorii (1944-1947)

[...]

La țară, lunile martie-aprilie sunt cele mai grele pentru hrană. Rezervele de iarnă se sfârșesc iar pământul abia se dezgheață pentru a-și da roadele noi. Mâncam de multe ori un borș de lăptuci cu mămăligă. Fantomele de moldoveni rătăcitori, care băteau la ușă, plecau, spre durerea noastră, cu mâna goală, că n-aveam ce să le dăm. Bani n-aveam, dar un fost student al meu, al cărui nume nu-l știu nici azi, mi-a trimis stofă pentru un costum de haine. Am dat-o la Cluj și a fost vândută pe un preț derizoriu de cinci milioane.

I-am scris a doua scrisoare lui Petru Groza, după sfatul căruia pribegeam de doi ani și jumătate, perioadă zbuciumată de luptele forțelor politice pentru supremație. Biruiseră, cum era de așteptat, comuniștii, împotriva vechilor organizații politice, ghiftuite de guvernări sterile, nemaiavând nici o poftă de sacrificiu, măcar pentru cauza lor proprie. Pe ecranul viitorului se desena un alt contur de vieți publice.

I-am amintit lui Petru Groza că țara noastră s-a zbătut întotdeauna între puteri strivitoare și, în această situație tragică, instinctul nostru de conservare a determinat pe boieri să se împartă în grupe, unii cu o putere, alții cu cealaltă, cultivându-le în relații pentru a folosi aceste relații după împrejurări. Toată istoria noastră se reduce în esență la jocul dintre marile puteri, joc din care a rezultat existența noastră politică. E o suplețe diplomatică determinată de situația geografică a poporului nostru și de dragostea de această țară strămoșească, iar nu o poftă de a o trăda și de a o vinde celor mai puternici decât noi. Nenorocirea care a pătat istoria noastră cu crime nu este trădarea instinctului de conservare națională, care împărțea pe boieri în două, ci pasiunea oarbă care i-a înduşmănit între ei, făcându-i să se ucidă unii pe alții, când toți, fiecare în alt fel, serveau aceeași cauză națională. A-i socoti trădători, cum orbește se acuzau unii pe alții, ar însemna că suntem un neam de nimic și, în cazul acesta, țara noastră n-ar mai exista.

În cazul actual, în conflictul dintre două mari puteri, în care vrând nevrând era angajată şi soarta noastră, aceeaşi necesitate istorică ne-a împărţit din nou în două, având conştiinţa fiecare că ne slujim aceeaşi ţară. A biruit o putere. Ce urmează de aici? Să nimicim pe cei care, tot din patriotism, au fost de partea cealaltă? Să repetăm patima oarbă a boierilor din trecut?

Scriindu-i aceste adevăruri, mă gândeam la situaţia de după primul război mondial când noi, biruitorii, am fost generoşi faţă de cei „învinşi" şi chiar faţă de cei câţiva ziarişti care s-au lăsat cumpăraţi de partea adversă.

Scrisoarea i-a înmânat-o o inimoasă doamnă din Făgăraş, rudă cu el, soţia unui fost deputat. N-o cunosc nici până azi, dar doamna ştie că am fost prieten cu soţul ei.

Răspunsul verbal, pe care l-am primit, a fost că Petru Groza e dispus să mă ia sub ocrotirea lui, camuflându-mă la una din fermele sale din judeţul Hunedoara, sau aşa ceva.

M-a mişcat noul răspuns, dar asta însemna să continui un calvar care mi-ar fi distrus nervii. E grozav de greu să te dedublezi în fiecare clipă, făcând pe actorul de comedie al propriului tău destin. Experienţa de doi ani şi jumătate m-a asigurat că sunt în asentimentul românesc al neamului meu tocmai aici în Transilvania, care fusese sfâşiată ca urmare a unei politici greşite din trecut, pe care eu o combătusem necontenit. Dictatul de la Viena a fost înainte de toate un act de răzbunare şi de sancţionare arbitrară împotriva acestei politici.

Din prudenţă, că voia să mă ocrotească, Petru Groza a spus într-un consiliu de miniştri că sunt dispus să mă raliez la noul regim. Mi-a comunicat lucrul acesta, ulterior, la închisoare, fostul ministru de finanţe Alexandrini, care îl auzise cu urechile lui. Deci Consiliul de Miniştri ştia că sunt în ţară, iar nu fugit peste hotare de frica vreunor fărădelegi, pe care nu le-am săvârşit, nici ca trădător cumpărat în slujba vreunei puteri străine.

Dar ţara mea era încă în epoca stalinistă, iar stăpânul Rusiei declara într-un interviu, dat unui ziar american: Cât mai mulţi criminali de război sancţionaţi, cu atât mai bine.

De ţara mea românească nu m-am temut niciodată.

Iar mai târziu, a trebuit să aflu de la generalul Pantazi şi de la Eugen Cristescu, supravieţuitori ai celor veniţi din închisorile ruseşti, că în cele patru condamnări la moarte, ultimul cuvânt l-a avut Stalin.

Ion Antonescu n-a fost osândit la moarte de români!

Am ieşit cu părintele Sămărghiţean la câmp să punem la punct, peripatetic, predarea mea, pentru a-mi rejudeca procesul. N-aveam să-mi reproşez nimic în atitudinea mea faţă de noul regim, care fusese în tot acest timp favorabilă. În cine aş fi putut să cred dintre oamenii trecutului? În liberali şi ţărănişti, a căror politică izolaţionistă dusese la sfâşierea Transilvaniei? În legionari, care aprobaseră sfâşierea şi, după dezastrul militar german, făcuseră „guvernul" de la Viena, subvenţionat de Hitler?

Era ziua de 23 mai 1947. Primăvară ploioasă. Grâul se ridicase până la coapsă, gata să dea în spic. Verdele lui puternic prinsese o nuanţă brumărie, ceea ce făcea ca lanurile, în bătaia vântului, să legene ape argintii.

Grija mea era familia părintelui, ca nu cumva soţia şi cei trei băieţaşi să plătească devotamentul exemplar al fostului meu student. În cazul nostru, una e morala sufletului şi alta rigoarea legii, iar pentru un „criminal de război" cum sunt categorisit eu, care n-am săvârşit nici o crimă şi n-am avut nici un rol în război, justiţia revoluţionară nu are circumstanţe atenuante. Dacă m-aş fi predat singur, aş fi atras sancţionarea gazdei. Această grijă de gazde am avut-o permanent, timp de doi ani şi jumătate, dându-mă în ochii lor drept altul decât cel care eram, pentru a nu fi sancţionate, cum n-au fost, fiindcă adăpostiseră de bună credinţă un bucovinean nenorocit cu documente personale în regulă.

Sub cerul albastru de mai, înflorit de nori albi, am hotărât deci să mă „denunţe" părintele Sămărghiţean. Deşi pentru mine, care eram condamnat pe viaţă în lipsă, faptul n-avea nici o urmare, ideea de a-şi denunţa profesorul cădea foarte greu în sufletul curat al tânărului preot.

Dar era în interesul său s-o facă.

Şeful de post se găsea la distanţă de opt km. pe şoseaua care duce la Târgu-Mureş. Îl cunoşteam, că venea pe la noi. Se plângea că e bolnav de nervi. Faţa lui lividă şi crispată îl confirma. Îl chema Rodeanu şi avea câteva clase de liceu. Părintele Sămărghiţean, în mare zbucium, a plecat a doua zi să mă „denunţe". N-avea să-l găsească la post, ci la Târgu-Mureş, unde era internat în spital.

Cum aveam acuma bani – cinci milioane, al căror echivalent erau patru kilograme de tutun păpuşi –, am luat copiii, pe Puiu, pe Octavian şi pe Mihăiţă, şi am ieşit în larg să mergem la o stână, destul de departe de sat.

Ziua era o cupolă albastră, imensă, cu marginile răzimate pe dealuri. Din pământul plin de rădăcini şi de fire verzi se ridicau esenţe tari, care condimentau aerul şi-l îngrediau de miresme. Adierea de mai le mâna încoace şi încolo, nevăzute, dar simţite pe obraji şi în nări. Copiii, beţi de lumină şi înteţiţi de puterile pământului, zburdau cu neastâmpăr de argint viu. Toate emanaţiile fertilităţii pătrunseseră în fiinţa lor proaspătă, luând-o în stăpânire. Vioiciunea lor părea o expresie dinamică, reflectată din ceea ce se petrecea, abia bănuit, jos sub tălpile noastre. O prelungire şi o fuziune misterioasă a reîntineririi naturii cu sângele lor copilăresc. Cum mergeam pe creasta dealului, în largul nemărginit, cei mai mari se opreau din când în când şi-mi arătau cu degetul, departe, câte o buză de sat, spunându-i numele. Când s-a văzut stâna, o haită de dulăi lăţoşi a năvălit asupra noastră de parcă am fi fost lupi. Noroc că ciobanul, care ne văzuse de la distanţă, a tunat câteva porunci şi i-a pus cu botul pe labe.

La câmpie, stâna se mută din loc în loc, pe aceeaşi păşune rezervată anual, pentru ca turma s-o îngraşe în mod egal, fiindcă în primăvara următoare se ară. În mijlocul colibei afumate, deasupra unui foc potolit, fierbea într-un uriaş ceaun de tuci laptele. Pe sus atârnau sidile ca nişte şiruri care se scurgeau. Pe poliţi, roate gălbui de caşuri, jos, putini cu brânză bătută, de care acum ştiam să fac şi eu. O stână e un laborator, poate primul laborator care s-a ivit în lume, iar ciobanii pionierii chimiei. Am asistat ore întregi la priceperea milenară de a descompune laptele în elementele lui constitutive: smântână, unt, jinţiţă, urdă, caş, iar la urmă zerul verzui. Am vorbit cu baciul, care le-a dat copiilor să guste din toate, însufleţiţi că

participau la procesul complicat al facerii brânzei, explicat de el. Am luat caş cât am putut duce şi am plecat, scoşi de el din bătaia câinilor.

Ne-am întors pe-o vale înflorită, tăiată în două de o viroagă. Lunca umedă era în toiul eflorescenţei. Fiecare fir de iarbă purta în vârf o diademă de regină, colorată altfel. O fantezie neajunsă de om risipise pretutindeni puzderia acestor focuri reci, care ne surâdeau din mulţime, unele mai sfioase, altele mai semeţe. Numai Delavrancea le cunoştea pe toate pe nume, când le descrie în lunca unde Sultănica îşi păştea vaca. Copiii zburdau într-o însufleţire dezlănţuită, la care participa şi vioiciunea jilavă a înserării. Ne opream în popasuri şi îşi dădeau brânci tăvălindu-se în fânul înflorit. Florile naturii sunt tari şi nu se strivesc, iar fânul până dimineaţa se ridică iarăşi vertical. Dominau lunca o floare lăţoasă, alburie, ca un pământuf de aburi, sămănând cu egretele unor păsări din Delta Dunării, despre care copiii nu ştiau cum o cheamă; apoi aglica extrem de fin lucrată ca mărgăritarul, dar mult mai înaltă în ciorchine decât el; apoi garofiţa roşie de câmp, mai modestă decât sora ei aristocrată de grădină. Am cules câte un snop de aglică şi de garofiţă. Aglica părea un mare cocoloş de zăpadă, garofiţa o vâlvătaie de foc.

Aşa am intrat seara, voioşi ca snopii pe care fiecare îl purtam în braţe.

Plutonierul de jandarmi Rodeanu aştepta la o masă goală cu părintele Sămărghiţean. Faţă de o captură atât de importantă, ieşise din spital să aibă el meritul de a mă aresta. Părintele amuţise. Nu putea scoate o vorbă. Eu purtam toată valea cu flori în mine.

Când i-am arătat documentul, care mă camufla, plutonierul a zis:

– Domnule profesor, cincizeci de ani să fi stat aici cu acest document, nimeni n-ar fi bănuit cine sunteţi.

Am luat un ceai cu caş adus de la stână şi am plecat cu părintele Sămărghiţean la postul de jandarmi.

A doua zi, o maşină de la Târgu-Mureş ne-a dus la legiunea din acest oraş. Trebuie să aduc elogii căpitanului Bosânceanu, comandantul legiunii Mureş, un om corect şi civilizat, spre deosebire de coţcarul de plutonier, care a întrebuinţat toate tertipurile pentru a transforma în captură predarea mea ca să ajungă sublocotenent. După ce i-am spus tot adevărul pentru ce am stat camuflat, l-am rugat să nu divulge în oraş predarea mea decât după ce voi fi trimis la Bucureşti. Târgu-Mureş e un oraş prea eterogen. Căpitanul Bosânceanu s-a ţinut de cuvânt. Până să facă formalităţile, ne-a improvizat două paturi cu rufărie din casa lui şi s-a purtat de parcă am fi fost oaspeţi. Cunoscând realitatea pură, nu cum a fost desfigurată ulterior, mi-a citit raportul cu care ne expedia la Bucureşti. Concluzia raportului era că părintele Ion Sămărghiţean, care m-a denunţat, trebuia să fie pus imediat în libertate.

Cerghidul era în stare de agitaţie. Oamenii voiau să ia arestul cu asalt ca să-şi scoată preotul. Eu, care citisem raportul căpitanului, am sfătuit delegaţia să fie satul pe pace, căci părintelui nu i se va întâmpla nimic rău. Dar nu căpitanului i s-a dat crezare, ci plutonierului Rodeanu care, cu tenacitate de nevropat, ne-a însoţit la Bucureşti şi-a spus basmele difuzate de presă.

Între metafizică şi credinţă

Cele două studii ale lui Nichifor Crainic, *Tudor Arghezi* şi *Lucian Blaga,* pe care le propunem cititorilor în cele ce urmează, fac parte dintr-un manuscris rămas neterminat şi nepublicat din cauza vicisitudinilor istorice, care au afectat grav destinul autorului. Intitulat *Spiritualitatea poeziei româneşti,* volumul a fost, după toate probabilităţile, redactat cândva în perioada anilor 1944 – 1947. În 1945, pribeag prin Ardeal, N. Crainic a fost condamnat în lipsă la închisoare pe viaţă în aşa-numitul "lot al ziariştilor". I se imputa colaborarea cu regimul Antonescu, căci în 1941 fusese timp de patru luni ministrul Propagandei Naţionale în guvernul mareşalului, după ce în 1940 ocupase – trei luni – aceeaşi funcţie în guvernul Gigurtu. În 1947, Nichifor Crainic se predă autorităţilor comuniste. I se anulează sentinţa din 1945 şi reîncepe rejudecarea procesului, vreme în care scriitorul s-a aflat încarcerat la Ministerul de Interne şi la Văcăreşti. În 1948, procesul se întrerupe şi Crainic va fi deţinut fără sentinţă judecătorească la închisoarea din Aiud, până în 1962. Iată, aşadar, dificilele circumstanţe istorico-existenţiale în care a fost scrisă *Spiritualitatea poeziei româneşti.*

Volumul conţine medalioanele a 12 poeţi: Grigore Alexandrescu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, George Coşbuc, Mihai Eminescu, Octavian Goga, G. Gregorian, Şt. O Iosif, Al. Macedonski, D. Nanu, Ion Pillat, Al. T. Stamatiad.

În scurta notă de ediţie ce precede volumul, autorul precizează, justificându-se, că i-a analizat pe cei 12 poeţi «după cum a avut operele lor la dispoziţie». Faptul este de înţeles dacă ţinem cont că, aflat în pribegie dincolo de Carpaţi, ascunzându-se pe la prezumtivi oameni de încredere (printre care un preot, fost student al lui la Facultatea de Teologie), scriitorul a avut condiţii precare şi improvizate de lucru. Acesta a fost probabil şi motivul pentru care "dintre bătrâni" lipsesc Heliade şi Haşdeu, iar capitolul despre poeţii care au abordat tema cristică: Al. Vlahuţă, Duiliu Zamfirescu, Cincinat Pavelescu etc., precum şi un altul despre poeţii din a doua generaţie a *"Gândirii"* nu au mai fost nici ele scrise. Volumul nu este încheiat şi pentru că ar mai fi fost necesare două studii, «un studiu introductiv şi un studiu concluziv».

Începem aceste câteva consideraţii asupra eseurilor referitoare la T. Arghezi şi L. Blaga, specificând dintru început că perspectiva unică şi unificatoare în acelaşi timp, din care a fost abordată poezia celor doi mari poeţi este cea teologică. Am considerat necesară această precizare întrucât ea explică şi justifică oarecum tonul critic agresiv şi chiar acuzator al exegetului la adresa universurilor lirice analizate.

Arghezi, scrie Crainic în debutul studiului său, a izbucnit în literatură prin pamfletele lui, ca «un vulcan glodos«, împroşcând un «imens noroi». El venea cu o neputinţă funciară de a crede în vreo idee. Pentru Crainic «erupţia pamfletară» a lui Arghezi înnegrind cerul literaturii cu uragane de pornografie, era un fenomen străin «firii româneşti». Ca poet însă, Arghezi a dovedit că avea şi altceva de spus în afara înjurăturilor. Lepădând rasa călugărească, el nu s-a lepădat de credinţă, fiind ca atare doar «sperjur» şi nu «apostat». Monahismul l-a urmărit cu cuvintele şi expresiile lui liturgice, dând «unitate unui stil aspru şi personal», a cărui lipsă de muzicalitate sună în anumite urechi ca o muzică. Dacă multe din poeziile lui de acest tip rămân «simple elucubraţii impunătoare», altele trec prin pădurea de versuri asemenea unei «poteci nostalgice». Religiozitatea acestei poezii pendulează între incertitudine, care e subiectivă, şi certitudinea (obiectivă) referitoare la prezenţa lui Dumnezeu în lume. Suavitatea şi grosolănia se confruntă permanent cu şanse egale, probând faptul că latura spirituală nu este în poezia lui Arghezi o culminaţie a evoluţiei sale etice, ci «o parte juxtapusă» celorlalte părţi egal îndreptăţite.

În privinţa lui Lucian Blaga, de care l-a legat de altfel o îndelungată prietenie, întreruptă la începutul deceniului al cincilea [1], exegetul este şi mai critic. El îl acuză direct pe Blaga că nu este «un căutător de Dumnezeu», întrucât îi cunoaşte absenţa şi nu-i doreşte prezenţa. Prin metaforele ei «de o noutate strălucitoare», poezia lui Blaga dă fiorul marilor taine, al veşniciei însăşi, pentru ca să se înfunde neaşteptat pentru noi în somnul vegetal, în inconştientul colectiv, adică într-un fel de Nirvana subterană, «fără ferestre spre nici o zare». El a mângâiat evlavios tainele lumii, le-a sfâşiat fără să găsească nimic acolo de ele. Ba chiar mai rău, căci având presentimentul Divinităţii a imaginat în locul ei un monstru, marele Anonim.

Paradisul liric imaginat iniţial a fost ars în «flăcări infernale» până la rezultatul ultim, care este «conturul contorsionat şi încenuşat al frumuseţii spirituale întrevăzute».

Iată, aşadar, reproşurile grave aduse de Nichifor Crainic celor doi poeţi. Ele nu reprezintă desigur o noutate absolută, ci mai degrabă sinteza unor opinii recurente în scrisul său şi al altor exegeţi, din deceniul al cincilea în special [2].

După cum se ştie, activitatea lui N. Crainic nu a fost una de estetician, ci una de "misionar". El a fost «misionarul de prestigiu al creaţiei bisericeşti în mijlocul intelectualilor români» (D. Stăniloae). După Crainic, datul fundamental al românismului este ortodoxia. Scrierile lui cu caracter doctrinar *(Parsifal, Sensul tradiţiei, Nostalgia paradisului)* arată prin tonul lor sentenţios faptul că scriitorul îşi asumase rolul (recunoscut în epocă) de principal exponent al tradiţionalismului. Şi în literatură, de

[1] L. Blaga – *Începuturile şi cadrul unei prietenii,* în *"Gândirea",* aprilie 1940.

[2] Petru P. Ionescu: *L. Blaga: Despre gândirea magică,* în *"Gândirea",* septembrie 1941.

- D. Stăniloae: *Poziţia d-lui Lucian Blaga faţă de creştinism şi ortodoxie,* în *"Telegraful român"* între 31 mai şi 16 august 1942.

- N. Crainic, *Iulian Apostatul* în *"Gândirea",* martie 1943.

altfel, autoritarismul lui Crainic se simţea îndrituit să direcţioneze, "să dogmatizeze". Toată politica lui culturală a mers în direcţia canonizării accepţiunii ortodoxiste a noţiunii de *tradiţie,* având ca o consecinţă subiacentă hegemonia *"Gândirii"* în mişcarea traiţionalistă.

Pe de altă parte, este evident faptul că a existat o bipolaritate în gândirea estetică cristalizată în gândirism. Dacă Nichifor Crainic propunea o estetică teologică, Lucian Blaga propunea una profană. De unde şi antagonismul mai întâi disimulat, apoi, în deceniul al cincilea, evident, între cei doi, în pofida eforturilor de salvare a aparenţelor.

Astfel, sfârşitul anului 1941 marchează începutul distanţării *"Gândirii"* şi deci a lui Crainic de filosofia lui Blaga (prin articolul deja citat al lui Pentru P. Ionescu), deşi în 22 mai acelaşi an, Blaga susţinuse răspunsul la discursul de recepţie al lui Crainic în Academie. Eseul *Lucian Blaga* pe care-l oferim spre lectură cititorilor noştri este, aşadar, una din piesele unui voluminos dosar.

Punctul nodal al concepţiei estetice a lui N. Crainic (aşa cum apare el în volumul de sinteză din 1940, *Nostalgia paradisului)* este «sofianicul». Potrivit acestei concepţii, frumuseţea absolută, prototipul frumuseţii de orice fel, se confundă cu divinitatea. Arta, ca şi întreaga creaţie umană, ia naştere din «nostalgia paradisului». Prin ea, omul îşi oferă un substitut de paradis.

Concepţia de filosofia culturii a lui Lucian Blaga e clădită pe ideea că orice creaţie a spiritului are caracter metaforic, fiind, în virtutea faptului de a nu se putea realiza decât în limitele «categoriilor stilistice», o tentativă eşuată de convertire a misterelor şi de acces la dumnezeire.

Desigur, adânca tristeţe care apasă peste bună parte din poezia lui Blaga ţine tocmai de această depărtare a poetului de înţelegerea creştină a lumii şi vieţii. Dar, dacă Blaga n-a putut ancora în spiritualismul creştin [3], nostalgia de cer nu l-a părăsit niciodată. Calea de acces esenţială, mai ales la maturitate şi senectute, a fost erosul, cu corolarul lui: creaţia. Există multe mărturisiri, şi directe (corespondenţa), şi indirecte (poezie, aforisme) în acest sens. Atât pe plan existenţial, cât şi pe plan artistic, erosul e resimţit ca o potenţare a vitalităţii, ca o împărtăşire din substanţa originară a lumii, ca o cale de acces spre absolut. Statutul metafizic acordat femeii explică trăirea iubirii ca extaz şi resimţirea pierderii ei, ca o pustiire a firii prin înstrăinarea de absolut.

Proteică în masivitatea şi amploarea ei, creaţia lui Tudor Arghezi este o sinteză de tradiţionalism şi modernism. Poetul a publicat, de altfel, şi la reviste ca *"Gândirea", "Ramuri", "Scrisul românesc";* dar şi la opusele lor, precum *"Integral"* şi *"Contimporanul".*

În *"Gândirea",* Tudor Arghezi a publicat cu intermitenţă din primul până în al şaptelea an, aşadar şi sub directoratul lui Crainic. Chiar dacă ar fi rămas în continuare colaborator al revistei, asemenea lui Blaga, faptul acesta n-ar fi putut să mire. Pentru că poezia lui nu e mai puţin legată de tradiţie decât poezia lui Blaga, iar de ortodoxism e la fel de nesemnificativ marcată.

Într-adevăr, Arghezi e departe de a fi un poet "religios", de felul lui Crainic sau Voiculescu, chiar în acele poeme care exprimă stări de reculegere evlavioasă. Revoltele lui, polemica sa cu divinitatea îi exprimă nevoia de a se zmulge din imperiul necesităţii oarbe, de a incorpora idealul în real. Neacceptând căile bătute, Arghezi încearcă să găsească "poteca strâmtă" pe care să suie spre desăvârşire. Ca şi Blaga, artist de sensibilitate mai degrabă metafizică decât religioasă, Arghezi este poetul marilor întrebări, al dramelor de conştiinţă devastatoare, căutătorul Tatălui. Psalmii lui comunică o aspiraţie dârză spre totalitate, un refuz al scindării, o nevoie aprigă de autorealizare în planul absolutului. «Tâlhar de ceruri», lui îi este foame «de pământ şi lut» şi sete «de apele din care n-a băut».

Continuând paralelismele care s-ar putea face între Arghezi şi Blaga pe linia raportării la gândirism, trebuie să precizăm că aparent poziţia lor diferă esenţial. Arghezi i s-a opus publicistic, în timp ce Blaga i-a acordat tot sprijinul său, în primul rând prin faptul că şi-a publicat în *"Gândirea"* multe din scrierile cele mai reprezentative. În esenţă însă, ambii poeţi au avut afinităţi atât cu doctrina gândiristă, cât şi cu climatul spiritual fecund instituit de revistă, de directorul ei, Nichifor Crainic.

În acest sens, Arghezi şi Blaga au creat opere a căror factură modernă afirmă în mod strălucit «sensul tradiţiei» şi «spiritualitatea poeziei româneşti».

Simona CIOCULESCU

[3] «Deoarece multă lume crede că eu aş fi mistic, am ţinut s-o spun o dată precis: nu-i adevărat.» (Scrisoarea din 28.II.1942 către Domniţa Gherghinescu-Vania)

Tudor Arghezi

Tudor Arghezi a izbucnit vulcanic în scrisul contemporan ca pamfletar. Un vulcan glodos, care împroşca un imens noroi, iar flacără numai cât să-nfierbiânte noroiul. Omul venea din mânăstire şi răznit «în lume» era, cum a şi rămas, cu totul neştiutor de legi, de îngăduiri sociale, de respectul aproapelui şi de tot ce însemnează frână morală. Orgolios peste măsură, disciplina călugărească a renunţării la sine n-a făcut decât să-l îndârjească şi să-l comprime. Căderea din monahism a fost ca explozia unei bombe izbite de pământ. Ce-avea de spus omul acesta răzvrătit, care călca în picioare cele mai grozave şi mai solemne jurăminte ale unui muritor în faţa lui Dumnezeu? Vreo nouă credinţă opusă creştinismului? Vreun ideal social, care l-ar fi sedus? N-avea nimic, absolut nimic, dacă nu câteva răfuieli cu un episcop vulgar şi câteva mici răzbunări pe nişte călugări ignoranţi şi murdari. Pamfletul lui vărsat fără noimă asupra oricui îi căşuna, i-a atras porecla de nihilist. Dar şi aceasta era prea mult. Nihilistul crede şi el în ceva, care-l face să activeze distructiv, ca avangardă a unei mişcări revoluţionare. Tudor Arghezi venea cu o neputinţă funciară de a crede în vreo idee. Ceea ce aducea el întradevăr nou, uluitor de nou, era posesiunea cuvântului tare şi injurios. Pamfletarul se reducea la o demonică invenţie verbală şi la un cinism fără pereche ce-i îngăduia să transforme invenţia verbală în înjurătură fioroasă. Cel atacat, fiindcă aşa i se năzărea fostului ierodiacon, nu rămânea singura ţintă sau victimă. Furia oarbă se dezlanţuia cu violenţă nemărginită asupra mamei, asupra tatălui, asupra moşilor şi strămoşilor, asupra surorilor şi fraţilor, asupra copiilor, victima era confundată cu întreaga-i genealogie, pângărită infernal de verbul devastator al pamfletarului. Până la Tudor Arghezi, nimeni în scrisul românesc n-a cunoscut arta perversă de-a înjura o mamă, o soră sau o fiică. El deţine această sinistră glorie în veacul acesta şi în cel viitor. Se pare că în sufletul lui, nici măcar atunci când intră în stare poetică, nu încape sentimentul pentru mamă sau pentru tată. În versurile lui e inexistent. De asemenea nici în mărturisirile sale autobiografice nu face măcar vreo aluzie la ascendenţa sa paternă sau maternă. Tăcerea aceasta seamănă mai mult a oroare decât a discreţie, judecând după furia pizmuitoare a pamfletarului împotriva părinţilor adversarilor atacaţi. Istoria literară va întâlni aici un punct nevralgic şi poate lămuritor. Ereditatea şi atavismul joacă un rol considerabil în manifestările scriitorului.

Pentru noi, erupţia pamfletară a lui Tudor Arghezi, înnegrind cerul literar cu uragane de pornografie, constituie un fenomen ce iese din linia firii româneşti. Înjurătura

fioroasă, care cutremură toartele cerului, este, după cum ne asigură filologii, de origine turanică. Ea e semnul caracteristic de reacţiune al unui neam temperamentos, pe care un mileniu n-a izbutit să-l adapteze la mediul european. În porcarul de pe pustă, care umple orizontul cu o înjurătură ce durează jumătate de ceas, irumpe, comprimat de viaţa statică, iureşul şi chiotul sălbatic al strămoşilor ce luau zările în pieptul cailor. E un fenomen de atavism sau de inconştient colectiv, cum îl numeşte psihanaliza. Transplantat în scrisul românesc, el a sfărâmat pentru o vreme linia cuviinţei elementare şi, prin imitaţie, a determinat un curent scatografic ce n-are nimic a face cu arta, fiindcă aparţine domeniului psihiatric.

Ca poet, Tudor Arghezi s-a impus lent, prin faima pamfletarului. Admiratorii verbului său anarhic, vărsit în culorile cu care se războiesc bietele spălătorese, au trecut cu încetul la preţuirea versurilor sale, publicate sporadic şi fără răsunet. Când târziu de tot au fost adunate în volum, lumea literară s-a trezit în faţa unui poet care avea şi altceva de spus decât fantastice înjurături de mamă. Neantul ideolgic al pamfletarului a făcut loc unui om cu sentimente foarte amestecate şi iscusit dozate: elevaţii pure, aproape serafice, lângă grosolănii şi abjecţii, crini şi mătrăgună, nestemate şi bolovani, mângâieri şi ghionturi, lacrimi şi scuipat, eleganţă şi apucături de mardeiaş – pentru gustul galeriei «rafinate», dar şi pentru exigenţele artistice ale omului într-adevăr cultivat. Nu e locul să discutăm etosul acestei poezii, glorificată de unii fără limită şi respinsă de alţii în totalitatea ei. Ceea ce ne interesează e latura ei religioasă, care alcătuieşte o surpriză plăcută în cartea unui sperjur. Cuvântul sperjur nu e o injurie adusă poetului, ci determinarea canonică a unui fapt împlinit. Căci, după toate semnele, lepădarea rasei călugăreşti n-a inclus lepădarea de credinţă. Tudor Arghezi e un sperjur, dar nu e un apostat. Şi dacă cel dintâi lucru apasă asupra fostului ierodiacon, cel din urmă cinsteşte pe poet şi poate că-i creează circumstanţe atenuante. Judecata noastră literară nu va fi determinată de rigorile canonice şi, omeneşte vorbind, poate e preferabil să ieşi dintr-o disciplină venerabilă, cu care n-ai putut să te identifici, decât să continui a o insulta dinlăuntrul ei, simulând-o cu ipocrizie. Un temperament ca al lui Tudor Arghezi numai o minune ca aceea de pe drumul Damascului l-ar fi putut identifica cu monahismul.

Dar într-o privinţă n-a scăpat de ce-a fugit. Monahismul l-a urmărit cu cuvintele şi expresiile lui, cu ritmurile, cu miresmele şi cu imaginile lui liturgice, care se întâlnesc cu corespondenţele profane şi barbare pentru a da împreună nu un aliaj grotesc, ci unitatea unui stil aspru şi personal, a cărui lipsă de muzicalitate cântă în anumite urechi ca o muzică nouă. Evident, în acest stil se simte deopotrivă o forţă temperamentală, dar şi voinţa de-a fi bolovănos cu orice preţ. Ambiţia cuvântului arghezian e aşa de beată de sine că adesea vorbele se rostogolesc fără nevoia unui sentiment sau a unei idei şi atunci iese un sunet grav ca bonbănitul unui bondar ce se învârte de o sută de ori în jurul unei corole fără nectar. Multe din aceste poezii n-au substrat sufletesc şi rămân simple elucubraţii impunătoare, în care admiratorii caută enigme de-ale lui Paul Valéry. Cînd însă meşteşugul verbal cade pe o fâşie de suflet, rezultă o poezie viguroasă, de o tonalitate majoră, chiar dacă sentimentul e delicat. Inegalităţile acestea se răsfrâng şi asupra compunerilor de natură religioasă. Ele sunt numeroase în opera lui Tudor Arghezi şi trec prin pădurea de versuri ca o potecă nostalgică de la un capăt la celălalt.

Religiozitatea acestor poezii se poate defini în două cuvinte: incertitudine şi certitudine. Aceşti doi termeni nu însemnează însă, după cum ne-am aştepta, începutul şi sfârşitul unei fericite evoluţii spirituale: n-am fost sigur de existenţa lui Dumnezeu, dar acum sunt. Incertitudinea şi certitudinea lui Tudor Arghezi trebuiesc înţelese ca fiind simultane şi paralele. Incertitudinea îşi găseşte expresia în poeziile ce poartă titlul invariabil de *Psalm* şi se referă la prezenţa divină în suflet, iar certitudinea reiese din alte poezii şi se referă la existenţa Creatorului, la Dumnezeu în lume. Am putea spune, mai mult pentru a da relief deosebirii: incertitudinea e subiectivă; certitudinea e obiectivă. Fiindcă e vorba de un fost călugăr, care a fost uns şi cu harul diaconiei, ne îngăduim să spunem, în paranteză, că în limbajul teologic sunt două moduri de prezenţă divină: una e prezenţa de imensitate a lui Dumnezeu în lume, ca ziditor al ei, şi alta e prezenţa harică, adică trăirea individuală şi subiectivă a lui Dumnezeu în suflet. Incertitudinea poetului priveşte această prezenţă harică; iar certitudinea lui, prezenţa de imensitate.

Să ne oprim asupra celui dintâi aspect, ilustrat în special de următorul *Psalm*, care are darul de-a fi mai limpede decât omonimele lui:

«Te drămuiesc în zgomot şi-n tăcere
Şi te pândesc în timp, ca pe vânat,
Să văd; eşti şoimul meu cel cautat?
Să te ucid? Sau să-ngenunchi a cere?

Pentru credinţă sau pentru tăgadă,
Te caut dârz şi fără de folos.
Eşti visul meu, din toate, cel frumos
Şi nu-ndrăznesc să te dobor din cer grămadă.

Ca-n oglindirea unui drum de apă,
Pari când a fi, pari când că nu mai eşti;
Te-ntrezării în stele, printre peşti,
Ca taurul sălbatec când s-adapă.

Singuri, acum, în marea ta poveste,
Cu tine am rămas să mă măsor,
Fără să vreau să ies biruitor.
Vreau să te pipăi şi să urlu: „Este"!»

Fondul sufletesc al acestei poezii e o incertitudine religioasă care caută o dezlegare. Dar, după tonul versurilor şi după anumite cuvinte, incertitudinea durează de multă vreme, iar acum e surprinsă într-un stadiu de căutare enervată. Cel care vrea să afle adevărul suprem – există sau nu există Dumnezeu? – e foarte ţanţoş, e *dârz*, e agresiv şi gata de luptă. El îl caută în chip de vânător care urmăreşte şoimul năzărit în umbra întunecată a pădurii. Căci, deocamdată Dumnezeu e numai un vis, cel mai frumos dintre toate visurile, şi poate să răspundă sau nu adevărului. Poetul e confuz: ce va face cu visul lui? Dacă nu e adevărat, îl va ucide? Şi totuşi e prea frumos acest şom ireal din sla-

va cerului ca să-l doboare. Dacă însă se dovedește adevărat, atunci va îngenunchea să-l adore. *«Să-ngenunchi a cere»*, zice poetul siluind sintaxa. Oricât de aprigă, căutarea rămâne fără de folos. Se pare că Cel urmărit nu se dă ușor în mâna vânătorului și nu răspunde când e chemat în mod răstit. Dar iată că în strofa a treia, căutătorul a ajuns la marginea unei ape în care se oglindește cerul cu stele. În miragiul acestei ape, ce pare a fi sufletul lui, parcă se-ntrezărește o nălucire divină. Aci pare a fi, aci pare a nu fi. Poetul și-a schimbat ținuta de vânător. Setea de Dumnezeu îl face să se închipuie ca un taur sălbatic, dornic să se adape:

«Te-ntrezării în stele, printre pești,
Ca taurul sălbatic când se-adapă».

Comparația e croită după modelul psalmistului David, care își aseamănă setea de Dumnezeu cu dorul cerbului după izvoarele apelor. Cantitativ, un taur poate să bea mai mult decât un cerb, dar în fața măreției divine șade infinit mai frumos sfiala cerbului decât boroncăiala agresivă a taurului. Chestiune de gust și de adecvare a imaginii la sentiment. După cum transpiră din strofa ultimă, năluca divină, licărită în fundul apei sufletești, pare că se înfiripează: *«Singuri, acum...»*. Căutătorul a mai cedat din agresivitatea inițială, dar n-a renunțat cu totul la dârzenie, chiar în perspectiva de a fi covârșit de apariția adevărului suprem:

«Cu tine am rămas să mă măsor
Fără să vreau să ies biruitor».

Ce vrea el, în schimb, de la această năzărire?

«Vreau să te pipăi și să urlu: „Este"!»

Versul acesta e într-adevăr o culminație a poeziei, fiindcă e o culminație a incertitudinii exasperate. El are ceva de strigăt sălbatic la marginea infinitului, strigăt nu numai al lui Tudor Arghezi, dar al omului modern în general. După atâta uriașă tăgăduire din lagărul științei, din lagărul filosofiei, din lagărul anumitor doctrine militante, negativiste, sufletul modern și-a pierdut în mare parte străvezimea sensibilă pentru lucrurile imateriale. Veacul e dominat de dictatura experimentului: nu există decât ceea ce trece prin simțuri. Pentru spiritele terorizate de metoda experimentală, Dumnezeu ar trebui să se materializeze în obiect fizico-chimic pentru a fi verificat și crezut ca autor al elementelor fizice și chimice. *«Vreau să te pipăi!»*, strigă poetul pentru toți modernii cu sufletul fărâmițat de incertitudinea metafizică a veacului și care totuși nu pot încremeni această incertitudine în ghețarul indiferenței religioase. Am fi putut interpreta acest *pipăit* în sens mistic, ca experiență concretă, dar nematerială, ca *trăire* a lui Dumnezeu în suflet, – privilegiu al geniilor religioase, – dar tonul agresiv și imaginile greoaie ale poeziei ni se pare că nu îngăduie o asemenea tălmăcire. Iar acel sfârșit: *«să urlu: „Este"!»* sună mai mult arhimedic decât profetic. Nici o experiență mistică nu duce la urletul afirmației.

Prezumţia unui asemenea triumf s-ar lega de o eventuală, dar imposibilă experienţă materială a lui Dumnezeu.

Nu ştiu de ce Tudor Arghezi şi-a intitulat psalmi acest ciclu de poezii cu fond de nesiguranţă şi căutare, de oscilaţie între da şi nu. Pslamul e o cântare de laudă pe temeiul celei mai neclătinate încrederi în Dumnezeu şi e consacrat ca atare. Nici una din aceste poezii nu-i corespunde. Ceva mai mult, chiar din primul lui psalm (în ediţia definitivă, pagina 10), poetul refuză să-şi înstrune *scripca*, – de care ne asigură că *ştie să grăiască*, – spre lauda lui Dumnezeu. Poezia e întunecată şi incoerentă, dar motivul refuzului e cât se poate de clar:

«Pentru ce, Părinte-aş da şi pentru cine
Sunetul de-ospeţe-al bronzului lovit?
Pâinea nu mi-o caut să te cânt pe tine
Şi nu-mi vreau cu stele blidu-nvăluit».

Dacă lauda lui Dumnezeu e o aderenţă gratuită la măreţia sa, poetul nu vrea s-o înstrune fiindcă de-aici nu-i iese pâinea zilnică. Iar dacă a lăuda pe Dumnezeu înseamnă a câştiga pâinea, poetul preferă s-o câştige în alt chip decât aşa. El n-are nevoie de Tatăl nostru de la care cerem pâinea zilnică. Sentimentul e parcă al unei răzvrătiri reţinute. Răzvrătirea a luat însă altădată şi forme violente de negaţie, după cum stă scris în psalmul de la pagina 17. E mai întâi mărturisirea orgolioasă a unor păcate săvârşite *în somn şi-n vis*. Poetul nu uită să atragă atenţia lui Dumnezeu că are în faţă un gigantoman:

«Păcatele uşoare şi blajine
N-au fost şi nu sunt pentru mine.
În blidul meu, ca şi în cugetare,
Deprins-am gustul otrăvit şi tare...
Când mă găsesc în pisc,
Primejdia o caut şi o isc,
Mi-aleg poteca strâmtă ca să trec,
Ducând în cârcă muntele întreg».

Cu aceste însuşiri grandioase, el a încercat şi imposibilul: *ceea ce nu se poate:*

«Păcatul meu adevărat
E mult mai greu şi neiertat.
Cercasem eu, cu arcul meu,
Să te răstorn pe tine, Dumnezeu!»

Poezia e o laudă a isprăvilor proprii, din care lipseşte accentul de umilinţă al unei spovedanii. Versul de încheiere, care cade brusc şi tăios ca o interdicţie:

«Ţi-am auzit cuvântul, zicând că nu se poate»,

e mai mult de un efect scenic, căutat, ce nu diminuează nimic din orgoliul penitentului care şi-a jucat rolul. Pentru cine a citit *Posedaţii* lui Dostoiewski, amintim că mărturisirea aceasta seamănă ca fond spiritual cu aceea a lui Nicolae Stavroghin făcută în faţa stareţului. Oricum însă, în oscilaţiile incertitudinii, ea atinge punctul extrem al negaţiei: răzvrătirea împotriva lui Dumnezeu. O altă nuanţă a negaţiei, mai potolită dar mai categorică o reprezintă poezia de un aer macabru *Între două nopţi*. Poetul se închipuie acum ca un gropar, – imaginea e de un gust îndoielnic, – care sapă cu lopata până în fundul lumii sau în fundul sufletului, – ceea ce e tot una, – căutând pe Dumnezeu. În adânc i s-a ştirbit lopata. Ce credeţi că era? Dăduse de *moaştele de piatră* ale Tatălui ceresc! Tabloul acesta al necredinţei e grosolan şi vulgar.

Să urmărim acum mişcarea oscilatorie în sens invers, de la negativ spre pozitiv. Psalmul de la pagina 40 figurează un moment de aşteptare, din fericire fără orgoliul obişnuit şi fără gigantomanie. Versul e potolit de o sinceritate simplă şi omenească în aşteptarea oaspetelui căutat:

«Nici rugăciunea, poate, nu mi-e rugăciune,
Nici omul meu nu-i, poate, omenesc.
Ard către tine-ncet ca un tăciune,
Te caut mut, te-nchipui, te gândesc.

Ochiul mi-e viu, puterea mi-e întreagă
Şi te scrutez prin albul tău veşmânt
Pentru ca mintea mea să poată să-nţeleagă
Ne-ngenuncheată firii de pământ.»

Strofa următoare e o confuzie din care nu înţelegem decât că sufletul e în arzătoare aşteptare, *deschis ca şapte cupe*. Ca într-o cină de taină, el doreşte *sucul fructului cald* al lui Dumnezeu. Ultima strofă e de o incoerenţă specific argheziană:

«Gătită masa pentru cină,
Rămâne pusă de la prânz.
Sunt, Doamne, prejmuit ca o grădină,
În care paşte-un mânz!»

Masa gătită pentru cină e o idee fericită în semnificaţia aşteptării; ea vine ca un suport la cele şapte cupe ale sufletului, dornic să-i fie umplute. Să zicem că şi amănuntul gospodăresc că această masă stă gata încă de la prânz e necesar pentru a ne face să înţelegem lungimea aşteptării nerăbdătoare. Dar pentru Dumnezeu, ce are a face grădina şi mânzul ei cu această aşteptare? Căci mânzul acesta, care mai adineauri era taur însetat, nu poate aştepta nimic de vreme ce paşte mulţumit într-o grădină. Imaginea, cu totul deplasată, nu e decât un artificiu ca atâtea altele, pentru a ieşi oricum dintr-o înfundătură şi pentru a orbi ochii cititorului. Peste artificii şi incoerenţe însă, poezia reprezintă moment de reculegere în aşteptare şi, deci, un pas dincoace de negaţie şi de revoltă

Psalmul de la pagina 47 ne aduce, în schimb, dezamăgirea aşteptării: Dumnezeu e solicitat asiduu de rugăciunile poetului, dar nu răspunde, aşa cum se întâmpla în veacurile biblice. Solicitările sunt formulate într-un stil de suburbie:

«Dacă-ncepui de-aproape să-ţi dau ghies,
Vreau să vorbeşti cu robul tău mai des».

«Să-ţi dau ghies» e o expresie de maidan, la locul ei în *Flori de mucigai* bunăoară. Aici sună aproape ca o injurie. Pasajul care face contrast cu zădărnicia rugăciunilor poetului merită să fie citat:

«Când magii au purces după o stea,
Tu le vorbeai – şi se putea.
Când fu să plece şi Iosif,
Scris l-ai găsit în catastif
Şi i-ai trimis un înger de povaţă –
Şi îngerul stătu cu el de faţă.
Îngerii tăi grijeau pe vremea ceea
Şi pruncul şi bărbatul şi femeea».

El conţine o anumită nostalgie biblică, specifică celor familiarizaţi cu lectura Sfintei Scripturi, despre care vom vorbi mai jos. Aici are funcţia de a reliefa o aşteptare dezamăgită. Îngerul, pe care l-a cerut şi n-a venit, e de asemenea tema rugăciunii de la pagina 28, unde poetul se aseamănă cu un copac singuratic şi uitat în câmpie, fără bucuria păsărilor ciripitoare. El vrea *«un pui de înger»*,

«Să bată alb din aripă la lună
Să-mi dea din nou povaţa ta cea bună».

Cu aceasta ai putea spune că pendula oscilaţiei a ajuns în sfârşit către polul pozitiv. Dar avem a face cu un suflet nestatornic şi capricios în căutările lui. Când i se pare că a găsit, negaţia îl ispiteşte din nou; când i se pare că n-a găsit, dorul de-a căuta îl îndârjeşte iarăşi. *«Piscul sfârşeşte acolo unde-ncepe»* e un paradox al lui Tudor Arghezi şi el se potriveşte pentru a caracteriza fizionomia acestei incertitudini religioase. Jocul, prin frecvenţa lui, îţi lasă impresia că nu mai e un chin metafizic, ci un exerciţiu gimnastic al spiritului, devenit plăcut prin repetiţie. Oscilaţia necontenită între negaţie şi afirmaţie naşte însă o stare sâcâitoare de echivoc. Ai vrea să ştii în definitiv: pentru acest om există Dumnezeu sau nu există? Iar el îţi răspunde pendulând necontenit aceeaşi incertitudine. Echivocul în care pare că se complace îl găsim în psalmul 3 de la pagina 62, care, ca expresie literară, are darul de a fi mai străveziu decât omonimele lui. Poezia aceasta ar vrea să opună o concepţie pur spirituală despre Dumnezeu a poetului unei concepţii antropomorfice, cum e cea iconografică. Tudor Arghezi atribuie însă această concepţie antropomorfică *sfinţilor*, pe care îi striveşte cu superb dispreţ pentru incapacitatea lor de a înţelege pe Dumnezeu cum se cuvine:

«Pentru că n-a putut să te-nțeleagă
Deșertăciunea lor de vis și lut,
Sfinții-au lăsat cuvânt că te-au văzut
Și că purtai toiag și barbă-ntreagă».

Ei au lăsat de asemenea minciuna că Dumnezeu se arăta mereu în *«haine de-mpărat»*, amenințând și mereu *supărat*, încât și păsările cerului se speriau. Și încă mai grav:

«Gura ta sfântă, toți Părinții știu,
Nu s-a deschis decât ca să ne-njure!»

E inutil să ne oprim asupra simplismului ignorant cu care se fac aceste aserțiuni. În orgoliul său, poetul care are acum iluzia unei concepții superioare despre Dumnezeu, și-a adus aminte că e și pamfletar și și-a descoperit noile victime în sfinți. Versul cu Dumnezeul care ne înjură e secrețiunea unei imaginații aiurite. Dar după aceste năstrușnicii, care te îngheață în iresponsabilitatea lor, urmează un accent de patetică mișcare, singurul de altfel care seamănă a rugăciune din tot ceea ce am pomenit până acum:

«Doamne, izvorul meu și cântecele mele!
Nădejdea mea și truda mea!
Din ale cărui miezuri vii de stele
Cerc să-mi înghеț o boabă de mărgea».

E întâia oară în acești psalmi când vorbește inima. Patosul ei emoționant e de scurtă durată însă, pentru că imediat mintea îi ia locul pentru a ne expune concepția poetului despre Dumnezeu:

«Tu ești și-ai fost mai mult decât în fire
Era să fii, să stai, să viețuiești.
Ești ca un gând, și ești și nici nu ești,
Între putință și-ntre amintire».

Cu alte cuvinte: Dumnezeu e mai presus de fire – versul al doilea e o umplutură –, imaterial ca gândul, dar mai puțin decât gândul, fiindcă, pe când acesta este, Dumnezeu este și nu este. E ceva care ar fi fost și ceva care ar putea să fie. E concepția lui Tudor Arghezi – opusă geniilor creștinismului, niște neputincioși în deșertăciunea lor! În contrast cu ea, parcă-l vezi pe sfântul Ioan evanghelistul învățându-ne despre toiagul lui Dumnezeu sau pe Grigore Teologul tratând despre barbă, dacă era *întreagă* sau puțin mai potrivită din foarfece! Dar noi nu intenționăm să intrăm în polemica lui Tudor Arghezi, care e un fost călugăr, cu sfinții Părinți, ci să desprindem linia spirituală a poetului. Am văzut din ceilalți psalmi negație pe de o parte, și aproape afirmație pe de alta, cei doi poli opuși între care se leagănă incertitudinea lui. În aceasta din urmă, negația și afirmația se întâlnesc ca părți egal îndreptățite – *«și ești și nici nu ești»* –,

alcătuind împreună un echivoc de soi pithonic. Incertitudinea poetului devine astfel o confuzie. Confuzia nu e de natură sentimentală, ci de natură cerebrală, fiindcă poetul acestor psalmi ne vorbeşte necontenit de căutarea cu mintea, iar acum a încercat să opună o concepţie proprie celei creştine. E un cerebral orgolios care caută să pătrundă misterul suprem, dar căutarea lui seamănă mai mult a ambiţie decât a dorinţă. El nu vrea să primească, ci să cucerească, încrezător peste măsură în propria-i putere. În faţa lui Dumnezeu, nu se roagă, ci se laudă, lăsând impresia că vrea să-l intimideze, ca să zicem aşa, pentru a-l cuceri. Asaltul se dă în absurd. Încercarea de a reduce misterul divin la capacitatea individuală dă greş; se soldează cu un penibil echivoc. După sfinţii Părinţi, atât de cutezător maltrataţi de poet, cunoaşterea lui Dumnezeu e o graţie. Dar smerenia e condiţia omenească a graţiei. Orgoliul e antipodul smereniei şi, deci, refuzul omenesc al graţiei.

Căutarea nesatisfăcută a minţii e întovărăşită de dorul lui Dumnezeu al inimii. Câteodată, şi mai ales la cititorii care visează treji pe paginile Sfintei Scripturi, dorul acesta ia forma unei nostalgii biblice. E o stare sufletească de vis şi de regret. Biblia e plină de arătările lui Dumnezeu către oameni, arătări exprimate când în formă poetică, figurându-l sub diferite simboluri din natură, dar mai ales antropomorfic, când în mod pur spiritual. Citeşti despre ele, visezi îndelung şi oamenii aceia de demult îţi apar fericiţi că erau prietenii lui Dumnezeu şi stăteau cu el de vorbă faţă către faţă. Fără să vrei, compari fericita neprihană a timpurilor vechi cu vremea de azi, pustie de suflet, când Dumnezeu nu mai atinge cu picioarele sale ţărâna pământului. Sunt aşa de departe rămase în urmă aceste minuni, care atunci păreau lucrurile cele mai firești, încât Dumnezeu însuşi ţi se pare o existenţă pierdută în adâncul veacurilor. Parcă e ceva care a fost şi nu mai e. Pământul întreg parcă suspină, despodobit de fericirea spirituală, părăsit şi orfan. Nostalgia biblică e frumoasă ca reverie pioasă, e ziditoare de suflet ca meditaţie adâncă, dar în fază acută, ca să ne rostim astfel, ea poate deveni o maladie spirituală, care roade temeiurile credinţei. Reveria sentimentală, necontrolată de o meditaţie serioasă, filtrează în suflet un fel de paseism pe socoteala lui Dumnezeu, prezent în lume odinioară şi absent astăzi. Dacă pe vremuri, el se arăta cum spune Biblia, iar astăzi nu se mai arată, ce folos de credinţă, de căutare şi de aşteptare! Maladia aceasta e specific teologică, dar ea poate cuprinde pe orice cititor al Bibliei, înclinat visării sentimentale şi nedeprins cu strădaniile disciplinei spirituale.

Urmele ei le întâlnim şi în poezia fostului călugăr Tudor Arghezi. Poate, dacă monahismul care l-a ocrotit o vreme ar fi fost el însuşi o înaltă şcoală de rânduială duhovnicească, lucrurile n-ar fi ajuns unde au ajuns. În poezia *Heruvim bolnav*, sufletul lui e un înger, care sufere de *urât* în mijlocul acestui pământ cu *nămoluri fierte* şi unde *iarba face cuie*. Pe trupul lui alb începe să-ncolţească o *bubă pământească*. În *Graiul nopţii* dimpotrivă, acelaşi suflet e în stare de veghe spirituală, încordată ca oţelul. Poetul îl aseamănă cu o cucuvae care vesteşte gravitatea destinului ce ne aşteaptă. Versurile merită să fie reţinute pentru suavitatea lor duhovnicească:

«Tu eşti clopoţelul Sfântului Duh
Şi treci lung prin văzduh
Şi suni lepădarea de sine

Şi-mpărăţia nopţii care vine.
Glasul tău depărtat şi sfânt
Spune auzului de pe pământ
Că sufletul trebuie să stea
De veghe, înarmat, în şea;
Că sufletul e-o sabie sticloasă
Care trebuie trasă:
Să-i scânteie stelele-n luciu!»

Încordarea nu durează însă şi sufletul se lasă în moliciunea nostalgiei. După cum am văzut din pslamii săi, Tudor Arghezi e un poet de atitudini contradictorii faţă de aceeaşi temă, de echivocuri şi de incoerenţe în sânul aceleiaşi poezii. Acelaşi îl găsim şi-n faţa Bibliei. Cunoaştem din ultimul psalm analizat cu cât dispreţ superior respinge antropomorfismul poetic al Bibliei, aruncat în sarcina tuturor sfinţilor. Poezia *Inscripţie pe Biblie* e o negaţie integrală a Cărţii Cărţilor. Să-i citim concluzia:

«O mie de neamuri plecate, domoale,
Te caută-n ceruri, în vis, în pământ.
Ascuns te-au găsit în cuvânt.
Sfărâmă cuvântul: cuvintele-s goale».

Mai întâi, pentru o mie de neamuri Biblia nu e cuvânt gol. Dar dacă ea ar fi într-adevăr cuvânt gol, nu ne-ar mai rămâne decât să căutăm plinătatea în cuvintele lui Tudor Arghezi! Şi, cu toate acestea, vajnicul apostat biblic continuă să viseze la vremea fericită când oamenii trăiau în Dumnezeu cum spune Biblia şi, comparându-se cu ei, să se creadă dizgraţiat. Am uitat mai sus un pasagiu concludent. El nu e singur. Într-o frumoasă evocare a epocii patriarhale, poezia *Închinăciune* e un adânc suspin după fericirea biblică, pe când

«ne simţeam acasă în cer, ca-ntr-o odaie!»

Nostalgia biblică apare şi mai răspicată în bucata *Evoluţii*, unde Tudor Arghezi, în termeni de un umor foarte îndrăzneţ, biciuie pozitivismul limitat, prozaismul şi utilitarismul epocii moderne, care nu mai crede nici în mitologie, nici în Biblie. Astăzi, zice poetul, Apollo dă lecţii de mandolină, Pan de limbi moderne, Hercul e băiat de prăvălie, iar Sfântul Duh un pui de pitpalac în colivie. Deşi creştinismul e pus în acelaşi plan cu mitologia, satirizarea spiritului mărunt al epocii e minunată. În contrast cu el, poetul scoate acest mişcător suspin nostalgic:

«Odinioară ne soseau prin curte
Şi stau de vorbă-n cântece cu noi
Îngerii mici cu aripile scurte
Şi sfinţii candizi, în stihare noi.

Și câteodată, seara, prin grădină,
Se năruia rănit din zbor
Câte-un seraf cu mâna la picior
Ce se ciocnise-n aer cu-o albină.

Dar la fereastra staulului, sur,
De câte ori, oprindu-ne din grabă,
Nu am zărit lumina lui Isus
Și-am auzit că vocea lui ne-ntreabă?»

Poetul are o pregătire simplă, călugărească; ori de câte ori pomenește de îngeri, și-i imaginează iconografic, ca niște ființe minuscule, mai mici chiar decât albinele. Dar evocarea e suavă ca o scuturare de crini. Nostalgia se întinde de data aceasta până la *lumina lui Isus*, cu toate că mai-nainte cuvintele Scripturii erau declarate goale. Dar nostalgia după Iisus nu e întâmplătoare. O întâlnim și în altă poezie, *Inscripție pe o casă de țară*, una din cele mai pure și mai realizate creații ale acestui poet, de obicei așa de inegal. Acolo dorul de Iisus e contopit în nostalgia unui cămin familiar. Să notăm că acest pamfletar fără măsură, care a batjocorit în scris toate căminurile posibile, devine un admirabil cântăreț al casei și al copiilor lui. În latura socială, e un mizantrop pizmătăreț, fiindcă e un egocentric: ce e al lui e vrednic de adorare; ce e al altuia merită să fie spurcat! Afară de aceasta, pentru un călugăr căminul e un fruct oprit; pentru un fost călugăr un paradis cucerit. În poezia citată, căminul e un ideal de vis și de evlavie:

«Voi îngriji ca-n fiecare seară
Să-ți ardă-n vârf nestinsa noastră stea,
Pe care voi aprinde-o solitară
Cu sufletul și ruga mea».

În acest vis familiar, un loc e rezervat și pentru Iisus:

«Și-ntr-un ungher, vom face din covoare
Un pat adânc, cu perinile moi,
Dacă Isus, voind să mai scoboare,
Flămând și gol, va trece pe la noi».

Iisus n-are în opera lui Tudor Arghezi vreun loc deosebit. De câteva ori se face pomenire despre dânsul în mod cuviincios. Poezia *Cei doi orbi* ni-l înfățișează ca făcător de minuni. Aceasta ar însemna că poetul crede în divinitatea lui; dar echivocitatea obișnuită îți taie curajul de-a face o asemenea afirmație. Strofele aduse aici ni-l înfățișează pe Iisus într-un raport nostalgic, adică la o distanță în care putem bănui o sinceră aspirație din partea poetului. Dar, în general, nostalgia biblică, deși motivele ei de atracție sunt tăgăduite, se înfățișează la Tudor Arghezi ca un termen de contrast între ceea ce a fost și ceea ce nu este în prezent, ca un cadru plin de minunile credinței în trecut, față de un pustiu spiritual actual. Ea slujește drept pretext pentru a reproșa lui Dum-

nezeu indiferența față de lume și față de sufletul solicitant. Lui Iosif i-ai trimis înger să-l povățuiască, zice poetul, dar mie, oricât m-am rugat, nu mi-ai trimis nici unul. Chestiunea e pusă copilărește. Căci în realitatea religioasă, nu eu, păcătosul acesta călcător de porunci și totuși îmbufnat, sunt termen de comparație pentru Iosif, care e un drept, un sfânt, e termenul la care trebuie să raportezi starea mea etică. Dacă eu m-aș simți pur ca Iosif, aș vorbi ca și el cu îngerul Domnului. Și dacă Dumnezeu m-ar găsi pur ca pe Iosif, mi-ar trimite, fără să-l rog, îngerul la vreme de nevoie. Pentru sufletele purificate, Dumnezeu n-a rămas în fundul veacurilor cu patriarhii și cu sfinții, ci e veșnic prezent, în arătare lăuntrică, chiar atunci când aceste suflete sunt contemporane cu noi. Paseismul diurn al nostalgiei biblice – vorbim de faza ei acută – nu e decât o formă a trândăviei noastre spirituale, a lenei de-a crede, de-a ne ruga și purifica.

E penibil și nedelicat să iscodești un suflet dincolo de spovedania lui pe hârtie. Se pare însă că la acest poet avem aface cu o experiență spirituală neizbutită. Așa transpiră dintr-o poezie nebăgată în seamă de critică, și totuși interesantă, *Miez de noapte*. O citățm întreagă:

«Eu sunt acel pe care l-am visat,
L-am căutat și-am vrut să-l născocesc,
Ca prin gunoiul meu cel omenesc
Să treacă rază, ager și curat.

Acel ce-atinge neatins noroiul
Și poate duce drum și peste cer
Și să rămâie fier de este fier,
Rugina-n el să nu-și puie altoiul.

Să năzuiască-n marmură schimbare,
Singurătăți de sus, de stalactit,
Fiind cu toate-n veac nepotrivit
Și aripile fiindu-i vecinic călătoare.

Eu știu tăcea când visul a murit
Și-n toată clipa-nalț câte-o statuie
Tăcerii, pe un drum ce suie
Neisprăvit».

Primele trei strofe vorbesc clar despre o năzuință de purificare și de spiritualizare: *rază* și *curat* în opoziție cu *gunoiul omenesc*. Un om nou de aspirații cerești și de avânturi către *singurătățile de sus*. Un om duhovnicesc, eliberat de toate cele ale veacului și ale lumii. Așa s-a voit poetul, dar încercarea n-a izbutit. Strofa ultimă e o rupere bruscă de fluidul de până aici al poeziei, pentru a ne spune, sub masca tăcerii, că visul acesta a murit. Dar această strofă ne mai spune încă ceva: sub masca tăcerii *e un drum ce suie* și drumul nu s-a isprăvit. Dacă visul a murit, aspirația către el a renăscut. O experiență

spirituală căzută nu exclude reluarea ei. Drumul neisprăvit e un drum deschis. Pe acest drum neisprăvit ne-au lăsat şi psalmii analizaţi.

Am anticipat cercetarea noastră cu afirmaţia că religiozitatea poeziei lui Tudor Arghezi e o incertitudine subiectivă pe de o parte şi o certitudine obiectivă pe de alta. Şi am adăugat că aceste două moduri de a simţi religios nu sunt la acest poet două momente în raport de succesiune, evolutive ca de la ceva imperfect la ceva împlinit, ci ele coexistă paralel, deşi lucrul are aerul unui paradox. Ar părea mai paradoxal, poate, dacă am spune în plus că certitudinea obiectivă e baza statornică, pe care joacă reverberaţiile incertitudinii subiective. Din punct de vedere teologic, lucrurile acestea sunt explicabile. Noi am afirmat de asemenea că din sentimentul naturii, aşa cum ea e cântată de Tudor Arghezi, respiră o certitudine religioasă nedezminţită în ce priveşte prezenţa de imensitate a lui Dumnezeu şi că incertitudinea experienţei intime, lăuntrice sau subiective, se referă la ceea ce se numeşte prezenţă harică sau graţială a aceluiaşi Dumnezeu. În realitate, nu există două moduri de prezenţă divină, spiritul simplu, indivizibil, al lui Dumnezeu, fiind acelaşi pretutindeni şi totdeauna; dar există două moduri de a simţi noi prezenţa divină. Ca prezenţă de imensitate intuim existenţa lui Dumnezeu prin credinţa în dogma creaţiunii. Ştim aprioric că îndărătul măreţiilor acestei lumi se ascunde spiritul supranatural din voinţa şi atotputernicia căruia s-au creat toate cele văzute şi nevăzute. În clipele de admiraţie în faţa acestor măreţii, ele capătă parcă o anumită transluciditate prin care întrezărim spiritual pe Dumnezeu cum dintr-o poezie simţi personalitatea autorului sau dintr-o simfonie geniul compozitorului. În contemplarea lumii, admiraţia e revelatorie ca emoţie religioasă, dar această revelaţie este şi rămâne mijlocită de lucrurile admirate. Dumnezeu ni se descoperă prin făpturile sale. Sentimentul prezenţei de imensitate e, prin urmare, un sentiment mijlocit prin intermediul creaturii. De altă natură e însă trăirea lăuntrică a prezenţei harice. Aici nu e vorba de participarea nici unui lucru din afara sufletului. Ceva mai mult, condiţia elementară a acestei trăiri este eliminarea oricărui element psihologic obişnuit: senzaţie, reprezentare, gând şi chiar fantezie. Trăirea lăuntrică a prezenţei harice e un fapt spiritual imediat sau nemijlocit. Ea e o iluminare fulgerătoare, o revelaţie personală de spirit în spirit. E ceea ce se numeşte un har sau o graţie; de aci prezenţă harică sau graţială. Bineînţeles, această trăire subiectivă presupune înapoia ei sentimentul prezenţei de imensitate, deşi sunt cazuri rare, excepţionale, când nu-l presupune; de pildă, în convertirea fulgerătoare a unui ateu. Sentimentul prezenţei de imensitate e general religios şi familiar oricărui suflet credincios. Sentimentul prezenţei harice e o graţie de caracter extraordinar. Printr-o stăruinţă impresionantă, psalmii lui Tudor Arghezi încearcă să-l cucerească, punând în joc însă numai curiozitatea şi ambiţia minţii. Din punct de vedere religios, defectul acestor psalmi stă în excesul de cerebralitate exclusivă. Rezultatul e incertitudinea penibilă, pe care am analizat-o. Pe calea cunoaşterii sau a trăirii lăuntrice, asaltul minţii izolate de smerenia şi de puritatea inimii rămâne infructuos. Rezultatul, oricât de incert, nu implică tăgăduirea sentimentului obiectiv al prezenţei de imensitate, care în poezia lui Tudor Arghezi rămâne o certitudine, după cum vom vedea. Nicăieri în această poezie nu întâlneşti vreun echivoc în ce priveşte obârşia divină a lumii; dimpotrivă, sunt multe locuri unde ziditorul ei e preamărit.

Să începem cu pezia *Belșug*. Truda rodnică a plugarului este elogiată în cuvinte și imagini energice și e contemplată în cadrul de seară al naturii:

«Din plopul negru, răzimat în aer,
Noaptea, pe șesuri, se desface lină,
La nesfârșit, ca dintr-un vârf de caer,
Urzit cu fire roșii de lumină.

E o tăcere de-nceput de leat.
Tu nu-ți întorci privirile-napoi.
Căci Dumnezeu, pășind apropiat,
Îi vezi lăsată umbra printre boi».

Momentul e grăitor pentru contemplația religioasă a naturii. Înnoptarea calmă sub lună, plină de mulțumirea unei munci isprăvite, are aerul unui tablou din creația lumii, când Dumnezeu contempla lucrurile zidite și le găsea «foarte bune». Într-acolo ne duce versul cu *începutul de leat*. Gândul acesta înfioară inima. Ca și atunci, Dumnezeu e prezent în lume. E aici, foarte aproape. O teamă sacră te cuprinde. Dacă ți-ai întoarce capul, l-ai vedea, pentru că, iată, umbra lui se proiectează peste boi! E ușor de observat că nu e vorba de o prezență lăuntrică, subiectivă, ci de una din afară: Dumnezeu e aproape, e în preajmă, în ambianța peisagiului. Îl simți în mod exterior și obiectiv. Prin prezența lui peisagiul se învăluie în tăcere de taină și în puritate. E un peisagiu transfigurat de sentimentul religios. Acum nu e nevoie de efort mintal pentru a ni-l apropia, pentru că făptura însăși ne invită să-l contemplăm.

Poezia *Denie* ne oferă același sentiment de vecinătate divină, de prezență exterioară:

«Seara stau cu Dumnezeu
De vorbă-n pridvorul meu.
El e colea peste drum,
În altarul lui de fum...
Din cerdacul meu la el
E un zbor de porumbel».

Poetul îi simte prezența în gângăniile mici, ce umplu înserarea, în plante și în mirodenii. Cuvintele lui Dumnezeu sunt aceste *fapte*, aceste lucruri grăitoare despre dânsul:

«Domnul tace.
Glasul nu-și trimite-ncoace.
Domnul face».

Psalmistul David spune că măreția cerurilor vestește facerea mâinilor lui; dar și lucrurile acestea mărunte, ce alcătuiesc vraja serii gustate dintr-un cerdac, vorbesc în taină despre același ziditor.

Când mintea se adânceşte în evlavia inimii, condeiul devine slobod să scrie categoric un adevăr de credinţă, ca în *Buruiană, nu ştiu care:*

«În fiecare urzică
A pus Domnul o mărgică
Şi-a croit tulpini şi floare
După soiuri de tipare
Cu osârdnică migală,
Să nu stea ţărâna goală.

De folos ori nefolos,
El vrea-ntâi lucru frumos».

Ce spune Tudor Arghezi în aceste versuri sprintene ca un joc de copii e tot una cu teoria creştină a arhetipurilor divine sau a logosurilor seminale. Frumuseţea vizibilă în lume este efectul înţelepciunii creatoare dumnezeeşti. În inteligenţa divină preexistă formele ideale şi veşnice – tiparele, zice poetul –, după care apar în timp lucrurile din această lume, ce dau laolaltă armonia şi măreţia cosmică. Lumea creată e imaginea materializată a acestei înţelepciuni supreme. Ştiinţele naturale pot să ne vorbească de forţele naturii sau filosofii de instinctele vitale, cuvintele acestea sunt goale de sens dacă dincolo de constanţa observabilă a formelor din natură nu presupunem o înţelepciune supremă, care a conceput şi prezidează rânduiala cosmică. Credinţa o cunoaşte aprioric; poezia o intuieşte în lucrurile mari şi mici. Dogma creaţiei o versifică Tudor Arghezi ingenios şi glumeţ ca şi cum ar povesti-o unui copil de şcoală, în bucata *Abece*, unde Dumnezeu îşi scrie poemul frumuseţilor văzute pe coala de hârtie a cerului. La sfârşitul ei se iveşte şi o uşoară ironie la adresa învăţătorilor, care emit fel de fel de teorii asupra creaţiei lumii, lucru ce va rămâne de-a pururea un mister pentru ştiinţă:

«Cât a scris el cerul tot,
Să spui drept a şti nu pot.
Învăţaţi cu cărţulie
Cred c-aproape o vecie.
Pe cât mintea îl ajută
Melcul crede că o sută
De vecii întregi şi pline.
Melcul ştie, cred, mai bine».

Sentimentul prezenţei divine în lume îl duce, ca şi pe Octavian Goga, la viziunea naturii în chip de biserică. Oricâtă diferenţă de spirit ar exista între unul şi altul, aceşti doi poeţi se întâlnesc în acelaşi fenomen de îmbisericire a naturii. La Octavian Goga lucrul se petrece mai mult printr-o extensiune a ritualului liturgic; la Tudor Arghezi se adaugă în plus accentuarea ideii de creaţie divină a lumii, ceea ce alcătuieşte un fond justificativ pentru îmbisericirea naturii. Lumea fiind zidirea lui Dumnezeu, se poate considera, prin urmare, ca un lăcaş liturgic al său.

Prima viziune de acest fel o găsim în poezia *Pia*, unde *făptura întreagă* e zugrăvită

«Ca un altar ce-n haos s-a deschis».

Sentimentul e încă deficient. Într-o formă învăluită, poetul ne dă să înţelegem că starea lui subiectivă din clipa aceea e în dezacord cu tabloul descris. În altă poezie însă, mult mai recentă pe cât se pare, aceeaşi temă e tratată ca o contemplaţie obiectivă. O citäm întreagă:

«Iese-o vatră şi se varsă,
Mare, din negura arsă:
Aur crud, fierturi de jar,
Dintr-un fund ca de altar.

Trestiile prin unghere
Par aprinse de-nviere.
Într-o scorbură de strană
Şade-o maică-ntr-o icoană.

Sălciile se închină,
Babe mici, din rădăcină,
Şi fieştecare trunchi
De răchită stă-n genunchi.

Geme-n papuri câteodată
O cădelniţă-ngropată
Şi din bolţi adânci, arar,
Toacă-n gol un clopotar.

Unde cauţi, rugă, şoapte
Şi biserici, zi şi noapte».

E descrierea unui răsărit de astru: lună ori soare. Dar mai degrabă soare, judecând după versul al treilea. Nu e nevoie să insistăm pentru a vedea că toate elementele descrierii converg într-o imagine integrală: aceea de natură-biserică. De altfel, la sfârşitul poeziei, poetul însuşi s-a ostenit, aproape de prisos, să ne dea explicaţia acestei transfigurări a făpturii în altar sacru.

Că această viziune l-a urmărit îndelung o vedem din altă poezie, *Cirip*, unde ea reapare mai înaltă, mai suavă, adunând firea toată să participe la liturghia Învierii. O citäm iarăşi întreagă:

«Venirä pâlcuri, de Florii,
Din Sfântul Munte şi Ierusalim,

Cu călăuza unui serafim,
Peste prăpăstii, ape și câmpii.

De Paști va trebui să fie
Praznice sfinte în tării,
Clopote, coruri, liturghie
Și îngeri mulți, sute și mii.

Doi heruvimi au tras la noi
Și au găsit un cuib de lut,
Gata făcut, bine făcut,
Cu câlț ușor și scame moi.

Copiii ni s-au deșteptat
Cu stoluri în ferestre și pridvoare
Și sfeșnicele s-au aflat,
Ale livezilor, aprinse cu o floare.

Văzduhul sună de viori
Sub streașinile-i frânte
Ele-a cântare au purces din zori
Căci oamenii-au uitat să cânte».

Învierea naturii în primăvară ca un cadru al sărbătorii Paștilor sau ca o participare a făpturii necuvântătoare la învierea Domnului e o temă banalizată azi de toți predicatorii și de ziariști în articolele festive ocazionale. Tudor Arghezi a izbutit totuși să scoată din ea o poezie nouă. Ideea care salvează tema e metafora cu păsările călătoare schimbate în îngeri. Locul de unde vin păsările e sudul, dar acum acest sud e precizat în locurile sfinte: Sfântul Munte și Ierusalimul. Singură amintirea acestor două nume, asociată cu ideea de îngeri, ridică dintr-odată atmosfera poeziei de pe planul natural pe plan supranatural. Păsările primăverii vin printr-un văzduh de sfințenie. Natura întreagă a devenit o biserică imensă, răsunând de cântecul acestei liturghii aeriene a învierii. Nicăieri nu se pomenește numele lui Iisus Hristos sau al lui Dumnezeu, dar nu era nevoie: prezența divină se simte în acest suflu de sfințenie, care învăluie făptura desprimăvărată. E un cer coborât pe pământ. Ce departe suntem de grimasele pslamilor și ce aproape de fiorul religios! Aici tremură o inimă de om; acolo se opintea o minte orgolioasă, oțărâtă de înfrângeri.

Un paralelism al acestor două moduri de a simți sub semnul spiritual o găsim în atitudinea acestui poet față de mânăstire și față de biserică în sens propriu. În scrisul lui, mânăstirea e maltratată în chip oribil. Pamfletarul a vărsat un vulcan de stricăciuni asupra ei. Volumul de proză *Icoane de lemn* e o monstruozitate scatografică, nevrednică de titlul literar. Într-o formă mult atenuată, poezia lui nu cruță nici ea mânăstirea. Bucata *Făclii*, după toate semnele scrisă mai la bătrânețe, e o evocare scurtă a vieții trăită printre călugări, viață ce i se pare așa de străină încât la sfârșit se întreabă dacă a trăit-o sau numai i s-a părut. Dar *Mânăstire* și *Mâhniri*, publicate amândouă mai de mult,

par și după stil a fi fost scrise pe vremea călugăriei. În prima nu există nici un fior mânăstiresc; dimpotrivă, un dor foarte lumesc de evadare, pe care poetul îl poartă sub rasa monahală:

«Luna-și mână lin păunii
Pe întinsu-i așternut.
Ochii tăi ca bruma prunii
Mă gândesc să ți-i sărut».

Strofa e frumoasă în sine; dar în cadrul în care e pusă, e cinică. Cinismul ia caracter injurios și blasfematoriu în a doua bucată, unde e vorba de păcatul cărnii, săvârșit de diaconul Iakint chiar în chilie și în Săptămâna Mare. Încheierea, cu femeia care pleacă pe furiș, sună ca un hohot drăcesc:

«Și Dumnezeu, ce vede toate,
În zori, la cinci și jumătate,
Pândind, să iasă, prin perdea,
O a văzut din cer pre ea».

Aceste poezii nu arată numai inaderența funciară a poetului la monahism, a cărui rasă nu ne-a spus niciodată de ce a îmbrăcat-o, dar constituie o batjocorire diabolică a mânăstirii.

În schimb, cu totul alta e atitudinea lui Tudor Arghezi față de biserică. I-a închinat una din cele mai liniare și mai frumoase poezii ale lui, *Biserica din Gropi*. Deși foarte obiectiv făcută, descrierea acestui modest lăcaș anonim, din marginea orașului, unde un biet preot gârbov și știrb slujește liturghia, respiră o adâncă simpatie din partea poetului. Poate tocmai fiindcă biserica e anonimă, săracă și fără pretenții, simbol al smereniei unei credințe simple și milenare. Nota finală, cu olteanul care, trecând pe lângă ea în timpul slujbei, își lasă jos coșurile cu cireșe, își scoate căciula și se închină, fixează un gest tipic românesc. Un întreg popor creștin stă în dosul acestui oltean evlavios, cu aderența lui de două mii de ani la dogma lui Iisus Hristos.

Paralelismul de care am vorbit: atitudinea poetului față de mânăstire și de biserică, pe de o parte, incertitudinea și certitudinea sentimentului său religios, pe de altă parte, e poate mai mult decât un paralelism: o corespondență mai adâncă de planuri. Mânăstirea, adică ascetismul riguros, are ca năzuință supremă experiența vie sau trăirea lăuntrică a lui Dumnezeu pe culmea extatică a contemplației singuratice. Adică idealul religios, pe care Tudor Arghezi s-a străduit să-l atingă prin psalmii săi fără să izbutească. Faptul că el plasează în mijlocul mânăstirii pasiunea erotică, adică însăși negația disciplinei monahale, aruncă o lumină și asupra neizbutirii de a realiza poetic o spiritualitate subiectivă, interioară. Dimpotrivă, simpatia față de biserică și extinderea ei poetică asupra întregii naturi corespunde certitudinii, ce respiră din versurile lui în ce privește sentimentul prezenței de imensitate a lui Dumnezeu. Spiritualitatea lui Tudor Arghezi, îmbrăcată în puternică formă literară, reprezintă astfel un nivel obișnuit de credință, cu toată strădania impresionantă a poetului de-a sui piscurile mult mai înalte ale contemplației.

Căutând să lămurim imaginea spirituală a poeziei lui Tudor Arghezi, cititorul care nu-i cunoaşte opera ar putea rămâne cu impresia unui scriitor moralmente ireproşabil, ceea ce nu este cazul. Făcând abstracţie de pamfletele lui, ce stau sub orice criteriu moral, însăşi poezia lui oferă mari contraste şi atitudini, care se ciocnesc violent unele cu altele. Lângă psalmi stau *Flori de mucigai*; lângă peisagiul serafic stă puroiul *Blestemelor*. Haghigraf când cântă pe *Iosif al Ungro-Vlahiei*, e pornograf când face zâmbre senile la *Rada* ţiganca. Aspiraţiile lui literare urcă şi coboară deopotrivă spre azur şi spre noroi. Tudor Arghezi face caz de Charles Baudelaire, care i-a inspirat titlul *Flori de mucigai* şi una din cele mai frumoase imagini ale sale: *«Femee răspândită-n mine ca o mireasmă-ntr-o pădure»*. Critica literară a făcut acelaşi caz când a fost vorba de moralitatea artei lui Arghezi. În realitate e o mare deosebire. Dacă Charles Baudelaire e un spirit pervers, el îşi supraveghează perversiunile, pe care şi le cântă, cu o profundă scârbă repetată, de sine însuşi, visând mereu refugii în puritatea morală. Tudor Arghezi se complace deopotrivă în azur şi-n nămolul putred. Mirosul lui are o nară pentru crin şi una pentru buboi. Gustul îi e deschis la fel pentru suavităţi şi grosolănii. Un înger şi un mardeiaş îşi dispută întâietatea în acelaşi spirit. Conştiinţa păcatului, atât de chinuitoare la Baudelaire, n-are urmă în opera lui. Complexul acestei personalităţi e mai mult de natură dostoievskiană. Sunt anumite personagii ale romancierului rus, stăpânite ca de o candoare primitivă, anterioară cunoaşterii binelui şi răului, personagii care săvârşesc crima şi fapta bună cu o egală satisfacţie, fără să bănuiască măcar că viaţa are criterii morale. Ele n-au nimic din etosul celorlalţi eroi de roman, care se coboară până în fundul mocirlei pentru a vedea de-acolo cerul mântuirii deasupra lor. Candoarea primitivă, anterioară conştiinţei etice, le păstrează într-o beatitudine animală. Tudor Arghezi îşi cântă cu satisfacţie blidul de ciorbă, poetizând toate uneltele de bucătărie; când cântă iubirea, imaginea lui preferată e taurul; dar lângă blid şi lângă taur nu strică să mai fie şi câte un înger cu coarde din raze de soare la vioară.

Latura spirituală, pe care am desprins-o din opera lui, nu reprezintă o treaptă superioară, în care ar culmina efortul etic al unei ascensiuni continui, ci e o parte juxtapusă alături de celelalte părţi egal îndreptăţite. E un miez de nucă sănătos, care s-ar găsi alături de ceilalţi mieji putrefăcuţi, în cuprinsul aceleiaşi coji rotunde.

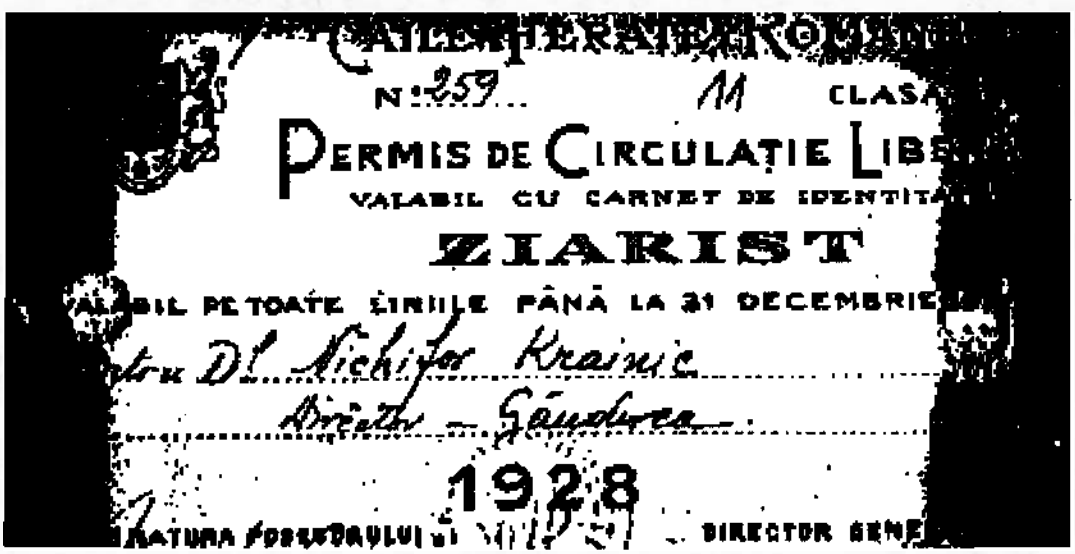

Lucian Blaga

Există două feluri de a cânta: din piept şi din cap. Cântatul din piept dă posibilitatea descărcării în plin a pasiunii cu toată amploarea glasului. Cântatul din cap e o subtilizare a celui dintâi şi o minorizare a lui. Cânţi din piept când vrei să fii ascultat de alţii, şi cânţi din cap când vrei să te asculţi singur. Ultimul fel are avantajul că glasul atinge un registru mult mai înalt decât atunci când e slobozit din piept. Raportând modul poetic al lui Lucian Blaga la cele două feluri de a cânta, putem spune că versurile lui sunt cântate din cap. Tonul lor se plimbă pe un registru foarte înalt; caerul pasiunii nu se mai vede întreg, ci numai firul subţire, care se toarce din el, trecut prin strunga cerebrală ca prin urechile acului. La apariţia ei cu totul nouă în lirica noastră contemporană, s-a spus că poezia lui Lucian Blaga e mai mult un joc ingenios al minţii decât o mişcare năvalnică a inimii. Şi totuşi, volumul lui de debut, *Poemele Luminii,* era mai suculent în comparaţie cu cele ce au urmat, din ce în ce mai voit filtrate de controlul minţii şi de râvna cu orice preţ a ineditului. În artă, Lucian Blaga e un podgorean rafinat, care nu-ţi arată niciodată strugurii sau vinul, ci numai rezultatul lor ultim: şampania spumoasă în cupe scânteietoare de cristal. E adevărat că strugurii îi preţuieşte toată lumea, vinul îl gustă ceva mai puţini, iar şampania e rezervată unui cerc restrâns de putinţe aristocratice. Poezia lui Blaga, neurmărind o largă comunicativitate, a rămas privilegiul celor care caută în artă sensuri sugerate pe culmi, dincolo de vibraţia directă şi cuceritoare a emoţiei.

Prima pagină a *Poemelor Luminii* sună ca un manifest ce anunţa totodată pe poet şi pe filosof:

«Eu nu strivesc corola de minuni a lumii
şi nu ucid
cu mintea tainele, ce le-ntâlnesc
în calea mea
în flori, în ochi, pe buze ori morminte».

Cântăreţul şi gânditorul era convins că lumina nouă, pe care o aduce, e menită să sporească taina lumii şi *sfântul ei mister* neînţeles şi de neînţeles, cum raza lunii nu nimiceşte, ci revelează şi mai puternic fiorul necunoscut al nopţii. Am salutat atunci un

prooroc coborât să ne vorbească în graiul muzelor despre secretul nepătruns al înălţimilor şi adâncimilor, cu gesturile sacrale, modelate de evlavie, ale celui iniţiat. Poetul se rostea în mituri şi noi am crezut că va vesti revelaţii. Mitul e un compromis şi un echivoc între realitate şi vis. Şi ne-am înşelat. În creaţiile sale ulterioare, poetul a obosit admirând tainele lumii şi a început să le tăgăduiască, iar filosoful a năzuit să despice ultimul mister al existenţei, înfăţişându-l într-un surogat metafizic, care a stârnit indignarea cugetării creştine dezamăgite. Înainte ca sistemul său filosofic să se rotunjească, ceea ce ne făcea pe mulţi să întrevedem în Lucian Blaga un viitor poet creştin, erau nu numai *lumina* şi *misterul* frecvente în versurile lui, dar şi numeroase motive biblice, care împodobesc aceste versuri; şi, ceea ce ne măgulea să ghicim un viitor metafizician creştin era o terminologie filosofică, făurită în mare parte după modelul celei teologice şi în special după acela al teologiei mistice. Însuşi numele de Marele Anonim, dat caricaturii divine, imaginate în piscul metafizicii sale, e împrumutat din terminologia mistică. Nu e locul să discutăm aici valoarea poziţiei filosofice a lui Lucian Blaga. Ea ne interesează numai în măsura în care ne lămurim o concepţie sub semnul căreia suntem obligaţi să-i interpretăm versurile.

Lucian Blaga, a mărturisit-o de multe ori, nu crede în revelaţia divină şi n-o admite. Nimic din misterul lumii nu ni s-a descoperit. Căci dincolo de lume există un creator ciudat, Marele Anonim, care tremură în cer de groază ca nu cumva omul să-i fure vreo fărâmă de mister şi să-l detroneze astfel din slavă. Atât cât cunoaştem despre lucrurile ultime e o cucerire exclusivă a minţii omeneşti. Dar trofeele acestei cuceriri sunt vrednice de plâns. Cunoaşterea noastră e o *cvasicunoaştere*, un simulacru, ce ne dă iluzia adevărului, sau o *cunoaştere-negativă*, adică tot ceea ce cunoaştem e că nu cunoaştem nimic din taina nepătrunsă, care înconjură existenţa. Această îndoită categorisire a cunoaşterii e împrumutată de asemenea din terminologia mistică, dar ca mai totdeauna în împrumuturile lui Lucian Blaga conceptele sale capătă alte sensuri decât modelele originale după care au fost croite. Dacă nimic nu ni s-a revelat şi dacă puterile noastre spirituale se izbesc sus de o limită fatală, numită *cenzura transcendentă* a Marelui Anonim, urmează că misterul lui ni-l imaginăm după chipul şi asemănarea noastră. Proiectăm în cer un Dumnezeu, sau mai bine zis o zeitate subiectivă şi suntem liberi s-o facem din moment ce n-a existat şi nu va exista posibilitatea unei revelaţii a Divinităţii, aşa cum ar fi ea în sineşi. Cu alte cuvinte, plăsmuim mituri şi înflorim cerul cu ele. Religiile sunt mitologii, inclusiv creştinismul. Dogmele lui sunt declarate de Lucian Blaga perimate şi anacronice. Însuşi Iisus Hristos ca fiu al lui Dumnezeu e un mit. Istoria lui ne poate furniza motive poetice ca orice alt mit antic, care inspiră pe poeţi. În poezia sa, Lucian Blaga utilizează materialul biblic cu aceeaşi ţinută pur estetică, cu care orice poet francez, să zicem Leconte de Lisle sau Henri de Régnier, utilizează mitologia greco-romană. Evident că nu se poate vorbi de o spiritualitate propriu zisă a acestei poezii, ci de o *cvasispiritualitate*, ca să ne menţinem în sensul filosofiei lui Lucian Blaga.

Dumnezeul lui Lucian Blaga, în filosofie ca şi în poezie, e o fabricaţie personală şi arbitrară. Folosim termenul de fabricaţie fiindcă poetul în chip conştient întrebuinţează tema divină ca simplu pretext de joc al fantaziei şi al unui spirit convins că domină un cer de taine cu mult superior celui în care ar fi să locuiască acest biet Dumnezeu, construit ca o figură aeriană din liniile lichide ale unei fântâni arteziene. În două admirabile

poezii, răsculate de avânt uriaş, poetul se autodivinizează cu o candidă trufie, ştiind foarte bine ce însemnează apariţia lui în acest cosmos cam neîncăpător pentru o personalitate cu totul excepţională. În *Veniţi după mine, tovarăşi*, pe un ton de sacru entuziasm bahic, el lasă moştenire prietenilor *superbul său craniu*, din care să bem ca dintr-o cupă pelinul vieţii şi otrava morţii. În *Daţi-mi un trup, voi munţilor, mărilor*, îi place să se considere ca un spirit astral, aristotelic, având ca trup planeta terestră, sau poate ca o întrupare a omului cosmic Puruşa, din nenumăratele basme hinduse. Minunate ca realizare artistică, amândouă aceste poezii sunt animate de vijelia gigantică a grandomaniei nietzscheene din *Also sprach Zarathustra*, dar mai ales din *Ecce homo*. Friedrich Nietzsche a exercitat o putenică influenţă asupra poetului. Uneori versetele *supraomului* trec direct în versurile sale ca în acest zbor prin nemărginire:

«O, vreau să joc, cum niciodată n-am jucat!
Să nu se simtă Dumnezeu
în mine
un rob în temniţă – încătuşat!»

La grandoarea nietzscheeană se adaugă faimoasa idee de Dumnezeu în devenire, specifică misticii şi liricii germane, care l-a îmbărbătat pe poet să considere pe Dumnezeu nu de jos în sus, ci de sus în jos, ca pe ceva care n-ar putea exista fără concursul geniului nostru plăsmuitor. Astfel, nu e de mirare că profetul ne va înfăţişa un Dumnezeu, care seamănă cu un moşneag fără vedere, pe care el îl conduce prin spectacolul făpturii, informându-l binevoitor asupra celor ce se mai întâmplă prin lume, ca în poezia *De mână cu marele orb*. Acestui Dumnezeu, care tace mereu de teamă ca nu cumva vorbele să i se transforme în fapte, melci jilavi i se urcă în barbă, iar ţânţarii îi fac o aureolă în jurul capului. Poetul, prezentându-l orb, vrea pesemne să personifice în el instinctul fecundităţii naturale, fiindcă exact cu aceeaşi cecitate ornează în alte versuri pe zeul Pan, simbolul mitologic al acestui instinct. Bucata *În munţi* reia această idee, spunându-ne că sub arborii codrilor Dumnezeu se închirceşte ca să facă loc ciupercilor să crească. Cu alt prilej, în *Cuvântul din urmă*, el e un *pom blestemat*, la rădăcina căruia se va îngropa autorul, însoţit ca şi Zarathustra de un câine. Pomi, ciuperci, melci şi ţânţari, vietăţi primitive pe scara existenţei, alcătuiesc ambianţa materială a acestei Divinităţi văzute ca un fel de instinct vital primordial. E de prisos să discutăm valoarea religioasă a acestei viziuni împodobite cu vegetaţie şi moluşte de capriciile ironiei amuzate a poetului. De altfel, Lucian Blaga singur ne spune că ideea divină a fost pentru dânsul un pretext de joc:

«Când eram copil, mă jucam cu tine
Şi-n închipuire te desfăceam cum desfaci o jucărie».

E interesant să observăm că în opera sa lirică, piesele citate nu reprezintă vreun preţ estetic deosebit. Prezenţa lor nu se justifică decât pentru a ne înfăţişa pe poet ca autor de Dumnezeu, – un autor care din celelalte plăsmuiri ale sale se dovedeşte cu mult superior acestei biete creaturi divine. Am pomenit de ideea devenirii divine, familiară misticii

şi liricii germane. Ea n-a influenţat însă pe Lucian Blaga în sensul de a face din el un aderent, ci numai l-a încurajat să construiască un pretext de joc literar. În mistica germană, devenirea divină are înţelesul unui fenomen spiritual lăuntric, de îmbunătăţire sau de îndumnezeire progresivă a omului sub harul Dumnezeului transcendent. Ea este evoluţia omului evlavios de la starea psihologică la starea spirituală, de la omul psihic la cel duhovnicesc. În lirică, la un Rainer Maria Rilke bunăoară, e aproximativ acelaşi lucru. Când Rilke aseamănă pe Dumnezeu cu un pui golaş, care a căzut din cuib şi pe care poetul îl ridică în palmă să-l aşeze la loc, nu e vorba de Dumnezeu în transcendenţa sa, ci de un simbol al credinţei religioase individuale, şovăitoare şi plăpândă ca acest pui. Imaginea lui Rilke are un sens psihologic interior cu totul diferit de imaginea orbului, pe care Lucian Blaga îl numeşte *Tată*, îl poartă ocrotitor de mână şi îl informează despre cosmos ca şi cum poetul l-ar fi luat în arendă de la acest proprietar ruinat de bătrâneţe. Lucian Blaga face acrobaţie literară pe tema cea mai sfântă de care s-au apropiat vreodată geniile pământului. Religia în lume pare a fi pentru dânsul un final fără leac. Despre un asemenea final ne vorbeşte frumoasa poezie *Din cer a venit un cântec de lebădă*, al cărei titlu însuşi ne sugerează crepusculul spiritual universal. Cineva, nu se ştie cine, poate ştiinţa, poate filosofia, poate excesul industrial, *a înveninat fântânile omului*, adică sufletul:

«În zadar mai cauţi în ce-ai vrea să crezi.
Ţărâna e plină de zumzetul tainelor,
dar prea e aproape de călcâie
şi prea e departe de frunte.
Am privit, am umblat şi iată cânt:
cui să mă-nchin, la ce să mă-nchin?»

Întrebarea se înalţă ca o floare din genunea unui tragism spiritual. Dar înţelesul ei nu e căutător, ci renunţător. E zadarnic să te mai închini, fiindcă n-ai cui să te-nchini! Poetul nu e ceea ce se numeşte cu o expresie germană «căutător de Dumnezeu»; el îi cunoaşte absenţa şi nu-i doreşte prezenţa. Dar această absenţă se pare că face din viaţa universală un nonsens. El însuşi s-a molipsit din fântânile otrăvite şi nu-şi mai află rostul:

«O, nu mai sunt vrednic
să trăiesc printre pomi şi printre pietre.
Lucruri mari,
lucruri mici,
lucruri sălbatice – omorâţi-mi inima!»

Într-o bucată anterioară cronologic, *Dar munţii – unde-s?*, găsim tocmai contrastul acestei stări sufleteşti. Acolo e vorba de o credinţă atât de puternică încât ar fi în stare să mute munţii din loc. Dar nu sunt munţi, nu sunt stavile, care să se opună acestei credinţe! Mă îndoiesc că în această poezie e vorba de credinţa religioasă. Credinţa religioasă cu cât e mai puternică cu atât întâmpină mai multe stavile de doborât. Numai

încrederea nemărginită în sine nu cunoaşte munţi pe care să-i dărâme. În orice caz, poetul nu ne spune cum a pierdut această credinţă, dacă ea a fost cu adevărat credinţă religioasă. Fapt este că ea nu transpiră din versurile sale încenuşate ca de scrumul unui pârjol spiritual ce-ar fi trecut peste lume. Ele erau în primul volum strălucitoare de lumină transcendentă, dar începând cu al doilea volum zarea lor e tot mai posomorâtă de cenuşă, – o cenuşă, pe care am putea s-o numim apocaliptică. E cenuşă de stele, e cenuşă de arhangheli şi de îngeri arşi în foc. Un univers încenuşat e peisagiul cosmic al poeziei lui Lucian Blaga. Pe unde-au fost cetăţi fără nume creşte iarba; cerbii năvălesc cu rămurişul coarnelor în biserici părăsite. Alte biserici s-au cufundat sub pământ şi acolo popii ţin liturghia dracului. Fecioarele pământului au îndrăgit balaurul demonic şi se opun Sfântului Gheorghe, care vine să-l străpungă cu suliţa. În această atmosferă de uscăciune luciferică şi de sterilitate universală, de deficienţă vitală şi pustietate spirituală, corola de minuni a lumii s-a veştejit. Universul a devenit un *Paradis în destrămare.* Arhanghelul portar mai ţine în mână doar un cotor de sabie. N-are cine să mai ia cu asalt paragina raiului. Serafimii au încărunţit şi mor de setea adevărului, pe care nu-l mai găsesc. Luminile cerului se sting. Îngerii zgribură de frig:

«vai mie, vai ţie,
păianjeni mulţi au umplut apa vie,
odată vor putrezi şi îngerii sub glie,
ţărâna va seca poveştile
din trupul trist».

Din mijlocul acestei fantasmagorii bolnave, *Ioan se sfâşie în pustie,* (indiferent care Ioan):

«Unde eşti, Elohim?
Lumea din mâinile tale a zburat
ca porumbelul lui Noe.
Tu poate şi astăzi o mai aştepţi.
Unde eşti Elohim?
Umblăm turburaţi şi fără de voie,
printre stihiile nopţii te iscodim,
sărutăm în pulbere steaua de sub calcâie
şi-ntrebăm de tine – Elohim!
.....
drumul întoarcerii nu-l mai ştim,
Elohim, Elohim!»

Se pare că acest glas sfâşietor de trist al lui Ioan e o eremiadă, o elegie pe mormântul mare cât lumea al credinţei religioase. Parcă într-acolo ne-ar îndruma viziunea stranie, apocaliptică a poetului. Am înclina s-o credem, dacă filosoful din el nu ne-ar asigura că nu există revelaţie divină, care să fi justificat aşteptările unei credinţe. Un lucru e neîndoielnic: poetul participă îndurerat la această dărăpănare spirituală a lumii. Simţi nu

ştiu ce suspin nearticulat îndărătul fiecărui tablou ce întregeşte priveliştea stranie a pustiirii universale. Din mijlocul ei, el se întreabă încă o dată asupra rostului individual:

«De ce m-ai trimis în lumină, Mamă,
de ce m-ai trimis?»

A spune care lucru-i mai adevărat şi mai frumos e *prea puţin.* Nu acesta poate fi destinul înalt al omului. El a cântat altă dată lumina – lumina primordială, ca substanţă a lumii – şi-acum această lumină s-a stins:

«Caut, nu ştiu ce caut. Sub stelele de ieri,
Subt trecutele, caut
lumina stinsă, pe care-o tot laud».

Ea însă nu se va mai ivi niciodată în peisagiul încenuşat al dezolării univerale. În *Tristeţe metafizică* gasim accentul unui patetism înalt şi zguduitor, cu care poetul tăgăduieşte corola de minuni a lumii, admirată şi respectată altădată:

«Cu toată creatura
Mi-am ridicat în vânturi rănile
Şi-am aşteptat: oh, nici o minune nu se-mplineşte.
Nu se-mplineşte, nu se-mplineşte!
Şi totuşi cu cuvinte simple ca ale noastre
s-au făcut lumea, stihiile, ziua şi focul.
Cu picioare ca ale noastre
Iisus a umblat peste ape».

Să zicem ca dânsul că cu vorbe simple ca ale noastre a creat Dumnezeu universul, dar poetul ştie bine că dincolo de cuvintele divine lucra o putere nemăsurată prin care toate s-au făcut. Să zicem iarăşi că Iisus a plutit pe ape cu picioare ca ale noastre, dar poetul ştie tot aşa de bine că puterea dumnezeiască din Iisus ţinea picioarele să nu se cufunde. Şi mai ştie că omul poate deveni el însuşi organ al acestei puteri suprafireşti, chiar dacă acest om e poet. Istoria convertirii lui Paul Claudel, unul dintr-o mie, stă dovadă. Intrat în catedrala Notre-Dame cu gând să culeagă motive estetice, s-a simţit în mod fulgerător zguduit şi inundat de lumina cerească a credinţei. Lovitura graţiei a doborât în el un om vechi şi-a scos din adâncul indiferenţei religioase un om nou şi totodată pe cel mai mare poet modern al catolicismului.

Minuni se-mplinesc, se-mplinesc şi azi. Dar ca să se întâmple, trebuie să lăsăm mâna noastră tremurătoare în mâna atotsigură a lui Dumnezeu ca Paul Claudel. Dacă însă ne socotim atotputernici să-l ducem noi de mână pe Dumnezeu ca pe-un orb, pe care vrem să-l iniţiem în propria sa creaţie, atunci, firește, nici o minune nu se întâmplă. Sau se întâmplă o simplă minunăţie – a dracului! Pentru dracul, de altfel, poetul are o deosebită simpatie. Poemul dialogat *Pustnicul* e o batjocorire a dogmei eshatologice a creştinis-

mului. Lucifer deţine în el rolul inteligenţei superioare ordinei divine, pe care o ironizează ca pe o prostie fără leac. Citǎm sfârşitul, unde dracul are ultimul cuvânt:

«De câte ori priveam această ordine divină
şi lumea văduvă de cel din urmă strop
de minte,
aş fi voit în faţa Celui Veşnic blând să mă ridic
în arătarea mea de şarpe fără vină –
şi îmbiindu-i mărul cunoştinţei
umilit să-i zic:
Nu ţi-ar strica Înalt-Prea-Sfinte
să guşti din el şi Tu un pic».

E o perfectă identitate între atitudinea generoasă a poetului care duce de mână pe Marele Orb şi aceea a filosofului, care a creat pe Marele Anonim, pe de o parte, şi această atitudine a lui Lucifer, pe de altă parte. Numai că Lucifer e ceva mai modest; el n-are pretenţia să creeze pe Dumnezeu, ci numai să-l ironizeze pentru vădita sa lipsă de înţelepciune! Un lucru e de mirare: dacă lumea e un nonsens, cum ne-o înfăţişează poetul, atunci nu e stupid ca filosoful să-şi bată capul ca să-i găsească unul? Căci ceea ce din origine n-are sens nu-l poate căpăta prin adopţiunea unui sistem ulterior. Aşa zisul nonsens al lumii datează de la începutul mileniilor, iar sistemul filosofului nostru este, precum se ştie, de dată foarte recentă! În realitate, poetul suferă din pricina nonsensului lumii sau, mai bine zis, din pricina sensului ei ascuns, pe care nu-l vede. Lucifer, apoteozatul din poemul pomenit, e încă şi mai inteligent şi mai subtil decât şi-l imaginează dânsul. În semn de recunoştinţă demonică pentru că îi ţine partea, îl decorează pe cântăreţ cu una din marile lui virtuţi: deznădejdea. Acestei deznădejdi, Lucian Blaga îi dă glas în poezia *Pe ape*. Folosind motivul biblic al potopului, dânsul e acum un al doilea Noe închis în corabia purtată încoace şi încolo de talazurile ce-au înnecat pământul. Dar pe când întâiul Noe plutea răzimat pe nădejdea neclintită că, după termenul fixat, curcubeul păcii dintre cer şi pământ va străluci arcuit triumfal deasupra muntelui Ararat, ivit din ape, al doilea Noe, scumpul nostru contemporan, *ştie* că potopul va dăinui veşnic, fără ca vreodată zarea să-i arate limanul statornic al uscatului. El a slobozit din corabie porumbeii, dar aceştia s-au întors sfâşiaţi de vânturi. Focul nădejdii s-a stins în inima corăbierului.

«Dăinuie veşnic potopul.
Niciodată nu voi ajunge
s-aduc jertfa subt semnul înalt
al curcubeului magic».

Intenţia de-a fi adus jertfă şi imaginea focului stins ne spun că această nădejde a existat cândva. Cuvântul *niciodată* ne vorbeşte însă de sfârşitul ei iremediabil. În chip firesc ar urma regretul că nădejdea nu s-a împlinit. La drept vorbind, sub orice regret de asemenea natură se disimulează o umbră de speranţă pe seama viitorului. La poetul nostru însă

regretul ia o formă radicală. Versurile următoare sună ca o înverşunată părere de rău că şi-a pierdut vremea pentru însuşi faptul de a nădăjdui:

«Pentru un fagure sterp
mi-am ucis stupii flămânzi.
Cel din urmă dobitoc
cu-nţelepciune s-a prăpădit».

Sfârşitul acestei emoţionante poezii ne dă imaginea ingenioasă a deznădejdii profunde, absolute, luciferice:

«În mare rămâne muntele Ararat,
de-a-pururi fund de ape,
tot mai adânc,
tot mai pierdut
fund de ape».

Aşadar, în această lume suntem năieri pierduţi, fără ţintă şi fără busolă, plutind la întâmplare pe valurile nonsensului, care se ridică, se-mping şi se sfărâmă unele de altele, la nesfârşit. Existenţa în sine n-are scop. Totuşi, filosoful Lucian Blaga se va strădui să găsească o soluţie deznădejdii, propunând un scop existenţei. Limitat de cenzura unui cer ostil, închis pururea pentru el, omul îşi va descoperi menirea dând frâu liber plăsmuirilor de cultură, ce izbucnesc fatal din adâncurile subconştientului. Această autorealizare îi dă iluzia mângâietoare a unui rost în Univers. În consecinţă, poetul Lucian Blaga, cu o putere în adevăr uimitoare, se autorealizează în versuri splendide, a căror superioară valoare estetică e azi unanim recunoscută. Dar care e spiritul ce se desface din aceste prea frumoase poezii? E deznădejdea năierului fără ţintă pe apele oarbei întâmplări! Şi dacă menirea omului e să ne reveleze acest pustiu spiritual să recunoaştem ce şubredă mângâiere oferă filosofia care ne propune un asemenea scop! Căci atunci sensul celei mai înalte activităţi a omului este să ne descopere nonsensul universal. Credem că poetul însuşi, în adânca lui intimitate, se simte nemângâiat de o asemenea soluţie, cu care filosoful din el vrea să-i ia ochii. Pentru că, simultan cu dezvoltarea sistemului său de gândire, cântecul său a sunat din ce în ce mai obosit de viaţă, mai îngreuiat de o nădejde înnecată în pesimism. Citindu-i versuri amare cum sunt acestea:

«Ce sămânţă n-a fost în deşert aruncată?
Ce lumină n-a fost în zadar cântată?»

înclini să desluşeşti în ele o neîncredere intimă chiar în soluţiile propriului său sistem filosofic, pe lângă denunţarea deşertăciunii oricărui efort spiritual. Pe planul emotiv, soluţia poetului e tăgăduirea hotărâtă a vieţii. O întâlnim în puternica poezie intitulată chiar *Tăgăduiri*. Negaţia vieţii o simte în însuşi suspinul lăuntric al arborilor, care sufăr de faptul că există. Ciocârliile cad din slavă ca lacrimile:

«Pretutindeni e o tristețe. E o negare. E un sfârșit».

Moartea autumnală sărută urmele poetului,

«Și nici un cântec nu mă îndeamnă
să fiu încă o dată».

E adevărat că el nu predică și celorlalți neființa, dar în ce-l privește, refuză categoric o continuitate biologică:

«Din sângele meu nu mai e nimeni chemat
să-și ia începutul trăirilor,
nu, nu mai e nimeni chemat».

Negația revine încă o dată, confruntată cu oarba voință de a fi, schopenhaueriană, pentru a-i da un și mai puternic relief:

«Pe căile vremii se duc și vin
cu pas adânc ca de soartă
albe fecioare și negre fecioare:
îndemnuri cerești
să fim încă o dată,
să fim încă de-o mie de ori,
să fim, să fim!
Dar eu umblu lângă ape cântătoare
și cu fața-ngropată-n palme – mă apăr:
eu nu! Amin».

Schopenhaueriană mi se pare de asemenea și ideea eliberării prin moarte din bucata *Bunătate toamna*, cu pomi ce sufăr de gălbenare, cu boala ce cuprinde totul *ca o minune*, fără ca nimeni să caute vindecare. Viața trebuie să fie un rău. Poetul n-o spune direct, dar o înțelegem din afirmația că *bunătatea e moarte:*

«Porțile pământului s-au deschis.
Dați-vă mâinile pentru sfârșit:
Îngeri au cântat toată noaptea,
prin păduri au cântat toată noaptea
că bunătatea e moarte».

Galben tomnatic și cenușă apocaliptică sunt colorile acestui univers poetic, pe care deznădejdea l-a descoronat de minunile răsfățate odinioară de frenezia încrezătoare a tinereții. Cu toate elementele hieratice, pe care meșteșugul literar al lui Lucian Blaga le orânduiește în golul lui pentru a-i da prestigiu cvasispiritual, nu-mi place acest univers al morții lipsite de cea de a treia zi. E universul necredinței. Sunt semne că nici lui Lu-

cian Blaga nu-i place. Dar aceste semne sunt cu atât mai dezolante, după cum apar în bucata *Liniște între lucruri bătrâne.* Poetul e în preajma muntelui iubit, între lucuri acoperite de mușchi vechi, *din zilele facerii* și în liniștea întunericului cosmic.

«Ar trebui să fiu mulțumit»,

constată el, dar mai mulțumit ar fi să evadeze din acest univers în neființă. Căci îndată, prin introspecțiune psihanalitică – freudismul a exercitat o considerabilă influență asupra gândirii lui –, își aduce aminte de neantul perconcepțiunii, cu pesimistă nostalgie:

«Dar mi-aduc aminte de vremea când încă nu eram,
ca de-o copilărie depărtată,
și-mi pare-așa de rău că n-am rămas
în țara fără nume».

Există vreo trăsătură mai categorică a pesimismului decât regretul de a te fi născut? Aceasta e ultima etapă în evoluția spirituală a poeziei lui Lucian Blaga. Misterul lumii, pe care l-a contemplat îndelung cu cvasievlavie și l-a proslăvit ca nimeni altul, a fost sfâșiat: îndărătul lui nu era decât neantul!

La ce depărtare polară se află ultimul Blaga de cel de la început ne-o spune o miniaturală capodoperă, *Trezire.* E vorba de un copac, pe care lumina primăverii îl trezește la viață din somnul vegetal. Ne aducem aminte cu ce sacru entuziasm a cântat poetul lumina, substanța primordială a vieții. Pe-atunci își adora iubita fiindcă în ochii ei vedea răsfrântă ultima rază din această lumină și toată frenetica lui dragoste de viață era dragoste de lumină. Prin contrast violent a venit *lauda somnului,* a întunericului subconștient. Acum, în sfârșit, lumina cade ca un blestem, fiindcă trezește lucrurile la viață. Poezia *Trezire* e osândirea luminii:

«Copacul meu.
Vântul îl scutură. Martie sună.
Câte puteri sunt, se leagă-mpreună
din greul ființei să mi-l trezească,
din somn, din starea dumnezeiască.

Cine vântură de pe muncel
atâta lumină peste el?

Ca lacrimi – mugurii l-au podidit.
Soare, soare, de ce l-ai trezit?»

În locul luminii, somnul vegetal al neființei a devenit starea dumnezeaiscă. Iar soarele a ajuns izvorul răului de-a stimula viața. Somnul vegetal de-acum nu e decât simbolul neantului prenatal, în care amurgește spiritualitatea acestei poezii. Peste o astfel de împărăție se potrivește Dumnezeul orb al lui Lucian Blaga.

Dar poezia lui ne oferă şi altă faţă decât acest refugiu nostalgic, pesimist şi freudian, în nirvana prenatală a nefiinţei – o faţă mai caldă, dogorită de lumina unei iluzii religioase. E vorba de raportul acestei poezii cu creştinismul. Curios raport, înşelător şi totuşi simpatic. Dacă Lucian Blaga n-ar fi ţinut să fie în vers profetul Marelui Orb şi-n filosofie autorul Marelui Anonim, există o serie de poezii ale sale gata să te încredinţeze că ai a face cu un poet creştin, cel puţin prin izvoarele lor de inspiraţie biblică. Filosoful din el însă a vrut cu tot dinadinsul să ne spulbere această amăgire. El neagă categoric revelaţia divină şi în consecinţă dumnezeirea lui Iisus Hristos, adică piatra fundamentală a creştinismului. Fără această temelie cerească, creştinismul ar rămâne un simplu şi vast fenomen spiritual, de natură pur omenească. Adică un cult şi cultura unei iluzii deşarte, proiectate în haosul astral – un fenomen istoric cu sâmbure mitologic. Aşa îl consideră de fapt Lucian Blaga, când declară în arbitrara şi grăbita lui carte *Religie şi spirit* că Iisus Hristos, ca Dumnezeu, e un mit plăsmuit ulterior de aderenţi învăpăiaţi. Cu aceasta flosoful n-a făcut decât să repete banal o erezie banală, formulată de necredincioşi anteriori, mult mai celebri decât dânsul. Dar negaţia lui împrăştie în primul rând prestigiul religios al poeziilor de care ne vom ocupa, şi care alcătuiesc poate partea cea mai frumoasă a operei sale lirice. Recitindu-le, nu trebuie să uităm că temele lor bibice sunt considerate de autorul însuşi numai ca pretexte literare ale unui spirit, care înţelege să aibă un raport pur imaginativ, estetic, cu creştinismul considerat ca un mit în esenţa lui. Această poziţie este întru totul egală cu aceea a poeţilor care îşi caută motivele de inspiraţie în mitologia greco-romană sau în orice altă mitologie. Nici unul din aceşti poeţi nu are vreo aderenţă religioasă la zeităţile invocate, şi cărora le acordă numai o valoare de simboluri estetice. În literatura noastră, Duiliu Zamfirescu e prin excelenţă un asemenea poet. Cântând pe Minerva sau invocând oricare altă fantomă a Olimpului, el nu caută templul respectiv să aducă sacrificii după ritualul păgân. Tot aşa Lucian Blaga, utilizând «mitul» creştin, e departe de a îngenunchia în faţa lui.

Două sunt cu deosebire izvoarele biblice ale inspiraţiei sale: istoria primilor oameni şi naşterea lui Iisus Hristos.

Cartea Genezei cu sublimul spectacol al lumii ivite succesiv din neant l-a atras pe poet de la primele sale acorduri lirice. În poezia *Lumina*, el identifică lumina creată în ziua întâia, care e substanţa lumii, cu elanul vital al iubirii. Iubirea e lumină: Căci din iubire şi în iubire a creat Dumnezeu lumea. Actul cosmogonic este evocat de poet simplu, fără măreţia eminesciană şi fără fiorul sacru al lui George Coşbuc:

«Nimicul zăcea-n agonie,
când singur plutea-n întuneric şi dat-a
un semn Nepătrunsul:
„Să fie lumină"!»

Dar viziunea niagarelor strălucitoare ţâşnite din neant e descrisă viu şi dinamic:

«O mare
şi-un vifor nebun de lumină

făcutu-s-a-n clipă:
o sete ca de păcate, de doruri, de-anvânturi, de patimi,
o șete de lume și soare».

Ultimele două versuri anunță profetic pe viitorul filosof al Marelui Anonim. Setea de păcate și de avânturi, adică de rău și de bine, e socotită ca existând primordial în lumina creată; – ceea ce e un adaus personal al autorului peste adevărul biblic că numai binele a fost creat de Dumnezeu, răul fiind o apariție secundară în lume, izvorând din voința făpturilor inteligente și libere. «Nepătrunsul» poetului nu e deci perfecțiunea absolută, de vreme ce în el zăcea și din el vine atât principiul binelui cât și al răului. Acest Nepătruns e identic cu Marele Anonim de mai târziu, capabil în egală măsură de rău și de bine. Problema răului, care a muncit atâtea capete de geniu, e dezlegată de noul metafizician dintr-un condei, absorbind-o în zeitatea anonimă, care devine astfel un monstru al imperfecțiunilor. Dar chestiunea ridicată de noi trece neobservată în vers, cititorul obișnuit al acestei poezii rămânând cu sugestia dominantă a lumii primordiale, care e iubirea, substanța lumii și a vieții:

«Lumina ce-o simt năvălindu-mi
în piept, când te văd – minunato,
e poate că ultimul strop
din lumea creată în ziua dintâi».

Să nu uităm că actul creațiunii e pentru Lucian Blaga un mit și, ca orice mit, el poate fi modificat, înflorit sau denaturat de fantazia poeților. Pe marginea Genezei, imaginația lui Blaga inventează câteva legende, dintre care unele nu jignesc nici concepția, nici sentimentul religios. Așa e legenda *Lacrimile*, în care Adam cel izgonit rătăcește prin lume și orice frumusețe văzută îl torturează cu amintirea paradisului. Chinul e cu atât mai mare cu cât Adam nu știa încă să plângă. Odată, istovit de frumusețea primăverii, cade în țărână și se roagă:

«Stăpâne, ia-mi vederea,
ori dacă-ți stă-n putință împăienjenește-mi ochii
c-un giulgiu,
să nu mai văd
nici flori, nici cer, nici zâmbetele Evei și nici nori,
căci vezi – lumina lor mă doare».

Și Dumnezeu s-a milostivit și i-a dat lacrimile. Legenda e frumoasă și are înălțimea de spirit, care rareori îi lipsește lui Lucian Blaga.

O altă legendă, Eva, e brodată pe intimitatea femeii cu șarpele. El i-a vorbit despre măr cu glas ca un clopoțel de argint, dar apoi i-a șoptit la ureche o taină, pe care nici Dumnezeu n-a prins-o, deși asculta și el, și nici lui Adam nu i-a comunicat-o Eva. Astfel poartă femeia de-atunci o taină nepătrunsă de nimeni, nici chiar de Dumnezeu. Poezia e mai mult o glumă redactată uscat și prozaic. Și fiind o glumă, ne dispensează să-i remarcăm ironia pe seama neștiinței lui Dumnezeu.

O altă poezie, intitulată chiar *Legendă*, scrie o ingenioasă trăsătură de unire între păcatul strămoşesc şi răstignirea lui Iisus. Lemnul crucificării de pe Golgota vine dintr-un pom crescut prin filiaţie imaginară din sâmburele pe care Eva l-a aruncat printre dinţi din mărul oprit. În versuri nostalgice evocă poetul pe frumoasa mamă a păcatului:

«Strălucitoare-n poarta raiului
sta Eva.
Privea cum ranele amurgului se vindecau pe boltă
şi visătoare
muşca din mărul,
ce i l-a-ntins ispita şarpelui».

Ideea păcatului transmis din generaţie în generaţie e concretizată în filiaţia pomului folosit de farisei pentru crucea Mântuitorului:

«Şi trunchiul aspru şi vânjos al unuia din ei
a fost acela
din care fariseii meşteri
ciopliră crucea lui Isus.
Oh sâmburele negru aruncat în vânt
de dinţii albi ai Evei».

Legenda ar putea foarte bine s-o semneze şi un poet creştin. Ea luminează peste milenii, de la Eva până la farisei, identitatea păcatului, care a făcut din Iisus victima rătăcirii omeneşti. Şi e unul din puţinele cazuri ce amintesc cu fidelitate că Lucian Blaga, înainte de a fi filosof, a fost teolog. Un teolog, care ulterior a luat faţă de studiul sacru atitudinea lui Faust din celebrul prolog al lui Goethe.

Să trecem acum la al doilea izvor biblic de inspiraţie. El este, după cum am spus, istoria naşterii Mântuitorului. Motivul revine acelaşi de vreo cinci-şase ori sub condeiul poetului. Şi faptul e foarte semnificativ. În lumea asta mare, care pluteşte pe minunea iniţială a creaţiei divine, cele mai mari minuni, ce înfloresc istoria ei amară, sunt naşterea şi învierea lui Iisus Hristos, – minuni ce reîmprospătează cosmosul întreg în baia divină a minunii iniţiale. Din punct de vedere poetic, naşterea suprafirească şi totuşi omenească a Fiului lui Dumnezeu cu elementele agregate, ce-i constituie istoria, conţine în ea o frumuseţe sublimă, pe care n-o poate ajunge nici un mit şi nici o invenţie a geniului omenesc. Ea e puritatea desăvârşită, strălucind între stele şi magii savanţi, între îngerii cerului şi păstorii pământului. Împletind în acelaşi fapt istoric, simplu şi fără prihană, veşnicia cu vremelnicia, naşterea lui Iisus Hristos depăşeşte imaginaţia cea mai într-aripată şi cugetarea filosofică cea mai îndrăzneaţă. De aceea este şi rămâne un izvor nesfârşit de inspiraţie pentru poeţi şi de meditaţie pentru filosofi. În faţa ei, spiritul lui Lucian Blaga se despică şi se dedublează în atitudini contradictorii. Pe când filosoful neagă categoric supranaturalitatea naşterii, poetul e atras până la obsesie de măreţia miracolului. Această obsesie trece de-a lungul liricii lui şi îi întâlnim urmele până în ultimele sale plăsmuiri poetice.

Să ne oprim mai întâi asupra poeziei *În animtirea ţăranului zugrav* din cel de-al doilea volum al său, *În marea trecere.* Poetul e atras de misterul neînţeles al rodirii harice în sânul Sfintei Fecioare. Pentru a exprima în vers, îl imaginează zugrăvit de inima simplă şi evlavioasă a unui ţăran iconar. Şi, pentru ca curiozitatea lui, a poetului, să nu pară impioasă, el o pune în seama unei fete de ţară, care îl întreabă pe zugrav:

«O fată ţi-a venit în ogradă să-ţi zică:
Spune-mi, spune-mi cum s-a născut
pruncul Isus fără tată?
Într-o icoană-nchipuită de tine
i-ai arătat în aur şi-n albastru ceresc:
Astfel stat-a Maria în genunchi,
cu ciocul întins peste ea
o pasăre, plutind, a scuturat o floare.
Ce-a mai venit se poate-asemăna numai c-un vis.
Din pulberea de floare
cernută peste tânărul ei trup
fecioara Maria
a legat rod ca un pom».

Bunavestire s-a transformat într-un mit suav cu ajutorul unei fericite metafore: harul Duhului Sfânt e polenul auriu scuturat peste trupul tânăr al Fecioarei. Ea a legat rod ca un pom, zice poetul, pentru a ridica miracolul la o mare distanţă de puritate deasupra naşterii carnale obişnuite. Poezia e de o finețe spirituală unică, dacă am compara-o nu numai cu orice altă inspiraţie pe aceeaşi temă, ci chiar cu imnologia naşterii, consacrată în ritualul Bisericii, plină uneori de expresii prea crude şi realiste, ce izbesc puternic auzul. Dacă n-ai cunoaşte filosofia lui Lucian Blaga, ţi-ar fi cu neputinţă să bănuieşti că autorul acestei viziuni pure ca spiritul îngeresc tăgăduieşte pe de altă parte suprafirescul întrupării Mântuitorului.

Dar nedumerirea creşte şi mai mare când îl vedem pe poet în altă plăsmuire, *Bunavestire*, din acelaşi volum, schimbat în figura unui înaintemergător inspirat să vestească ciobanilor, care caută semnele cereşti, sosirea minunată a lui Mesia. Pentru avântul lui evanghelic, transcriem pasagiul acesta întreg:

«Mă duc între ei să vestesc:
Tăiaţi-vă mieii pe cruce
în amintirea jertfei ce se va face.
Ridicaţi-vă de lângă foc
în cojoace cu flăcări de lână.
Luaţi făclia ce-am aprins-o
în steaua coborâtă
deasupra ieslelor roase de boi
şi daţi-o mai departe
din mână în mână.

În curând fiul omului va căuta un loc
unde să-şi culce capul,
răzimându-şi-l ca şi voi
de pietre ori de câni adormiţi.
În curând rănile purtate prin văile noastre
s-or vindeca
închizându-se ca florile la întuneric.
În curând picioare albe
vor umbla peste ape».

Citind aceste versuri înfierbântate ca de un foc sacru, te cuprinde şi mai amarnică părerea de rău că filosoful l-a interzis pe poet, când ar fi putut face din cugetarea-i sistematică un puternic vehicul al avântatei bunevestiri.

Totuşi poetul, în pofida gânditorului, va continua să contemple minunea naşterii şi o va povesti cu încântător ritm popular fetiţei sale dragi Dorli, imaginată în cadrul sărac al istoriei, dar şi în natura ei de fapt peste fire:

«Doarme colo în poiată
pruncuşor fără de tată.
Şi măicuţa mama lui
se tot plânge boului
c-a născut în Vifleim,
n-are scutece de in,
n-are apă, n-are faşă,
nici opaiţ, nici nănaşă».

Iosif, ocrotitorul Mariei şi al pruncului, *fără de tată,* a plecat în sat. Poetul respectă dogma, pe care filosoful o declară perimată. Măicuţa e singură cu pruncul. Şi în semn al dumnezeirii pruncului, cântăreţul adaugă:

«Să le ţie de urât
înger nalt s-a coborât.
Şi în noapte înadins
degetul şi l-a aprins.
Arde îngerul lui Dumnezeu
ca o lumânare de seu».

Această *Colindă* figurează în volumul *La cumpăna apelor.* Anterioară e poezia *Biblică* din *Lauda somnului,* unde Fecioara e contemplată cum îşi creşte pruncul şi-l învaţă să stea-n picioare. O uşoară tendinţă de localizare a istoriei sfinte se poate observa în amănuntul cu care a descris interiorul casei cu *blidarul cu smalţuri rare,* – localizare pe care Ion Pillat o va extinde excesiv. Prezenţa îngerilor e remarcabilă şi aici ca un semn al cerului, care asistă neîntrerupt la creşterea *marelui prunc.* Şi-n vreme ce el doarme, poetul umanizează şi familiarizează în chip fermecător asistenţa îngerilor, spunând *Maicii Preciste:*

«A mustrare sclipind
te superi doar
când îngerii trântesc prea tare uşile
venind sau ieşind».

Maica Domnului se bucură în aceste poezii de o atenţie cu totul deosebită. Ea e cea din urmă care să înţeleagă marea taină ce se petrece cu dânsa. Ea aude sori *cântăreţi*, întreabă şi nu pricepe nimic:

«Pentru tine lumea e o pecete
pusă pe-o taină şi mai mare:
de aceea mintea nu ţi-o munceşti
cu nimic».

Misiunea ei de făptură inocentă e absorbită în grija fiului, între îngerii, pe care totuşi îi ceartă câteodată, ca una ce va fi preamărită de creştinătate mai presus de serafimi şi de heruvimi. În ultima poezie, *Oaspeţi nepoftiţi*, din penultimul volum, *La curţile dorului*, Fecioara e înfăţişată ca fiind îngrijată de năvala necontenită a oaspeţilor ce sosesc din toate colţurile lumii. Vizitele lor o stăvilesc să-şi împlinească datoria de mamă. În zarva lor şi-a pierdut prin fân şi condurii, pe care îi roade acum bătrânul asin. Pricina atâtor vizite trebuie să fie steaua de-afară:

«Poate mai bine-ar fi
să sufle-n steaua de la poartă
s-o stingă. Ea singură-i de vină
că sosesc atâţia traşi-mpinşi
din patru vânturi, cu nechez de soartă».

Acum e, în sfârşit, linişte; poate să-şi alăpteze pruncul:

«S-apleacă peste iesle
şi peste lumină Maria.
De dragoste-i ţâşneşte laptele
în sân, şi-i umezeşte iia».

Nota atât de realistă de la sfârşit, care subliniază dragostea maternă a Fecioarei, aminteşte realismul robust cu care poetul mistic italian Jacopone da Todi cântă aceeaşi temă a naşterii Domnului. Şi încă ceva: printre pelerinii sosiţi în această poezie să se închine la ieslea sfântă, Blaga introduce şi pe strămoşii noştri:

«Plecară iarăşi voevozii daci
spre miazănoapte, de unde ne veniră,
cu oile şi cu bourii».

Înveşmântat poetic răsare ideea că încreştinarea poporului nostru e aproape contemporană cu Mântuitorul. În faţa lui poetul îşi aduce neamul întreg, pe care filosoful voieşte acum să-l convingă că n-a îngenuncheat în faţa lui Dumnezeu, ci-n faţa unui mit oarecare.

Dacă nu ne înşelăm, volumul de versuri *La curţile dorului* a ieşit cam în aceeaşi vreme cu *Religie şi spirit.* Poezia *Oaspeţi nepoftiţi,* conţinută în cel dintâi, pare a fi scrisă tocmai pe când cugetătorul tăgăduia adevărul supranatural al creştinismului. Fenomenul acesta de dedublare a aceluiaşi spirit pentru a se manifesta pe planuri contrare apare cu atât mai ciudat. În Lucian Blaga se repetă parcă modul îndoit al anumitor personalităţi din epoca Renaşterii italiene, gen Lorenzo della Valle, credincioşi în Biserică şi atei în filosofie. Dedublarea se stinge poate în cugetul scriitorului, care socoteşte materialul biblic, ce l-a inspirat, ca pe un simplu izvor mitologic de motive literare. Dar pentru noi, care avem în faţă totodată puritatea creştină a unor poezii cum sunt cele analizate şi afirmaţiile anticreştine ale filosofului, fenomenul dedublării rămâne în toată bizareria lui. Este incontestabil că orice sistem de cugetare, dacă exercită o constrângere, ea se aplică în primul rând asupra autorului lui. Într-un anume fel, autorul e victima propriului sistem. El îi reduce personalitatea, i-o comprimă şi o dilată exclusiv în direcţia cerută de necesitate, de unitate a gândirii logice. Întrebat odată ce motiv l-a determinat pe Lucian Blaga să nege revelaţia divină, mi-a răspuns că necesitatea de unitate a sistemului său. Teoria cenzurii transcendente, odată elaborată, logica intrinsecă îl silea să ajungă la această negaţie. Cenzura transcendentă este în fond o idee de origine freudiană, potenţată metafizic de filosoful nostru. Însuşită ca o proprietate a invenţiei personale, de dragul ei sacrifică orice, chiar dacă e vorba de frumuseţea spirituală a versurilor sale. De altfel, după cum psihanaliza nu e altceva decât o laicizare ştiinţifică a tainei spovedaniei, cultivată de Biserica noastră, filosofia lui Lucian Blaga e în bună parte, şi mai ales în scheletul ei ideologic, o sumă de concepte teologice freudianizate, adică secularizate în spirit psihanalitic. Şi poate mai ales în această combinaţie stă originalitatea ei.

Vorbind de această dedublare, nu voim să spunem categoric că în Lucian Blaga avem a face cu un poet creştin opus unui filosof anticreştin. Elementele contradictorii se găsesc rânduite pe amândouă planurile de expresie a scriitorului, pe cel liric şi pe cel filosofic. În filosofie, bunăoară, *Spaţiul mioritic* e contradictoriu cu *Religie şi spirit.* Teoria transcendentului care coboară, prin care Lucian Blaga defineşte acolo duhul ortodoxiei, e în opoziţie cu cenzura transcendentă şi cu negaţia revelaţiei divine de dincoace. Şi tot astfel în lirică, poeziile pe motive biblice sunt contrazise în puritatea lor spirituală de vedenia caricaturală a unei divinităţi oarbe, de caracter biologic, şi de pesimismul cenuşiu în care se înfundă dureros elanul, aşa de luminos la început, al acestei poezii.

Chiar dacă admitem teza că poetul foloseşte motivul religios acordându-i numai o valoare mitologică, ajungem ca încheiere la un fel de nihilism de nuanţă lirică. Ca dovadă stau cele două poeme mai lungi, *Moartea lui Pan* şi *Pustnicul,* aşezate unul lângă altul în volumul *Paşii profetului.* Pan e o fantomă mitologică, personificare a vitalităţii carnale. Pustnicul e personificarea ascezei creştine, adică tocmai opusul a ceea ce reprezintă Pan. Poetul nu acordă nici unuia nici altuia preferinţă ori semnificaţie valabilă. Ironia lui trece devastatoare peste amândouă aceste simboluri a două concepţii de viaţă opuse.

Moartea lui Pan constă din cinci tablouri, dintre care cele mai interesante sunt *Umbra* şi *Păianjenul.* După o legendă veche Pan ar fi ultimul zeu care a murit ucis de lumina creştinismului. Aşa îl înfăţişează poemul lui Blaga:

«E trist:
se înmulţesc prin codri mânăstirile
şi-l supără sclipirea unei cruci.
.....
Subt clopot de vecerne Pan e trist.
Pe-o cărăruie trece umbra
de culoarea lunii
a lui Crist».

Părăsit de lumea întreagă, căreia i-a cântat din nai, zeul s-a retras în fundul unei grote cu salamandre. Nu mai are decât un singur prieten: un păianjen care şi-a ţesut pânza chiar în urechea lui Pan. Imaginea e fructul unei admirabile invenţii poetice: pânza de păianjen e semnul părăsirii, al pustiului şi al morţii. Zeul îşi alintă ultimul prieten prinzând ţânţari ca să-l hrănească. Dar odată, pe când îşi cioplea un fluier de soc,

«Pan descoperi mirat
că prietenul avea pe spate-o cruce.
Bătrânul zeu încremeni fără de grai
în noaptea cu căderi de stele
şi tresări îndurerat,
păianjenul s-a-ncreştinat».

Ultima vietate încreştinată aduce, firește, moartea lui Pan cu fluierul rămas neisprăvit. E un humor de foarte fină calitate în descrierea acestei morţi imaginare a unei fantome olimpice. În fond e vorba de moartea mitului antic în lumina adevărului relevat al creştinismului. Poetul, departe de a ofta un bocet şi un blestem împotriva lui Iisus, din pricina căruia s-a ruinat Olimpul, aşterne o glumă subţire pe mormântul zeilor.

Să nu ne închipuim însă că acum urmează o apologie a creştinismului. *Pustnicul* e un poem fantastic proiectat în zarea apocaliptică a judecăţii de apoi. Spiritul unui pustnic, care a trăit o viaţă de sfânt, îşi caută trupul prin morminte şi e dezolat că nu-l găseşte şi n-are cum să se prezinte la judecata lui Dumnezeu. Căci, după dogma creştină vom fi judecaţi în trupurile noastre înviate, pentru a primi ca oameni întregi, din spirit şi carne, răsplata faptelor noastre. În vremea aceasta Teologul, infatuat – să înţelegem: teologia – discută cu Lucifer problema mântuirii. Teologul nu e sigur dacă i s-a dat şi dracului putinţa mântuirii şi, ca să nu cadă în erezie, îl consultă pe Lucifer însuşi. Răspunsul acestuia e ironizarea necruţătoare a dogmelor creştine:

«De teamă să nu cazi în erezie – fără ură
tu ceri şi de la dracu-nvăţătură.
În numele lui Dumnezeu, dar cu-ajutorul meu

în marile și neuitatele sinoade
din orice întrebări schiloade
ai stors un bob de-nțelepciune.
Dar vezi, acum mi-e greu
să-ți dau răspuns. Când eu-s în joc,
îmi place să păstrez misterul;
de vrei însă dogmaticii să-i faci un epilog,
iată:
tocmai sosi la judecată
un biet întârziat».

Și dracul îi prezintă Teologului, în bătaie de joc, cazul pustnicului, care la înviere nu și-a mai găsit trupul din cauză că l-a urât prea mult în viață. Cu același ton sarcastic îl sfătuiește pe pustnic să se-ntoarcă pe pământ să-și caute moaștele, sau prin alte zodii, printr-a racului bunăoară. Poemul sfârșește cu pasajul citat în prima parte a studiului nostru, unde Lucifer se oferă să-i dea un pic de înțelepciune lui Dumnezeu din mărul cunoștinții.

Ce-a vrut Lucian Blaga să spună cu acest poem? Nici mai mult, nici mai puțin decât că toată învățătura despre viața viitoare, adică dogma eshatologică a Bisericii creștine, e lipsită de sens și vrednică de ironia poetului, inteligent ca Lucifer însuși. Dogma eshatologică, cu judecata de apoi, cu raiul și iadul ei, deschide sufletului o perspectivă sublimă ca veșnicia însăși. Dante, scriind *Divina comedie*, n-a făcut decât să poetizeze această dogmă, care include destinul transcendent al omului. Chiar dacă Lucian Blaga o consideră ca un simplu mit, poetul din el i-ar fi putut vedea măreția. Și totuși n-a găsit în ea decât motive de batjocură luciferică. Mit greco-roman sau dogmă creștină, ele smulg de pe coardele lirei același *pizzicato* ironic, care seamănă grozav a nihilism spiritual.

Poezia lui întreagă, prin metafore de-o noutate strălucitoare în lirica românească, ne dă fiorul marilor taine, al largurilor spiritului, al veșniciei însăși, ca să se înfunde în cele din urmă în somnul vegetal și în «inconștientul colectiv» – *înapoi în părinți* –, ceea ce e tot una cu o nirvană subterană, fără ferestre spre nici o zare.

Lucian Blaga înscrie astfel unul din cele mai curioase destine lirice: să pornești în joc dionisiac spre zenit, *străfulgerat de avânturi nemaipomenite*, ca să te lași absorbit de abisul neființei; să cânți beat de vraja luminii cerești ca să preferi bezna subpământului; să mângâi evlavios tainele în care se moaie marginile lumii ca să le sfâșii apoi și să nu găsești nimic dincolo de ele; să sugerezi presentimentul Divinității ca să imaginezi în locul ei un monstru. Acest poet a legănat în inimă un paradis liric, pe care l-a ars în flăcări infernale până n-a rămas din el decât conturul contorsionat și încenușat al frumuseții spirituale întrevăzute.

NICHIFOR CRAINIC

Nichifor Crainic

CORESPONDENȚĂ

Nichifor Crainic – portret în oglindă

Feciorul de țărani săraci din câmpia olteană a pornit de-acasă cu pasiunea învățăturii, pe care, la începutul anevoios al drumului, doar seminarul teologic i-o putea ostoi. Memoriile conțin minunate pagini care prezintă formarea intelectuală a tânărului tot mai atras de literatură. Decisivă pentru orientarea viitoare avea să fie întâlnirea cu Alexandru Vlahuță, care-i îndrumă primii pași în țara poeziei. Cel ce, în reviste obscure, se metamorfozase din Ion Dobre în Nichifor Crainic va păstra o neștearsă recunoștință blândului poet de la Dragosloveni, în revistele căruia s-a făcut cunoscut. Casa lui Vlahuță, în care-și aflase un cald refugiu, avea să fie pentru Crainic locul unde va cunoaște colegi de generație și va lega trainice prietenii. Mereu în stare de efervescență, în anii primului război și imediat după, dornic de acțiune și de afirmare, el va începe o activitate gazetărească, devenită cu timpul însăși rațiunea sa de existență. Un loc aparte în acest început îl ocupă revista *„Lamura"*, unde alături de Gh. D. Mugur, dar și de Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic încerca, în bună tradiție sămănătoristă, să facă apostolat cultural la sate.

Un moment hotărâtor în formarea spirituală a tânărului a fost plecarea, la sugestia lui Lucian Blaga, la Viena, împreună cu Al. Busuioceanu. Scrisorile din acea perioadă stau mărturie pentru deschiderea culturală pe care marele oraș i-a oferit-o. Paginile despre Wagner, Rilke, pictură sau arhitectură sunt scrise cu entuziasmul unui suflet scăpat din balcanismul vieții culturale românești de la începutul acestui secol. «În confuzia aceea haotică de după război – avea să scrie Crainic într-un articol despre Blaga, în 1934 –, pe care n-o poate înțelege decât cine a trăit-o în dezolanta ei dezorientare, românismul din noi ni-l pipăiam prin confruntări de antene, ca gângăniile câmpului. În noi, cei din regatul vechi, era un instinct ce trebuia săltat și clarificat în zona inteligenței reflexive. De un lucru eram siguri: că cultura noastră franceză nu ne va putea înlezni această clarificare.»

Corespondența vieneză, mai ales cea cu Cezar Petrescu și Lucian Blaga, care scoseseră, la 1 mai 1921 în Cluj revista *„Gândirea"*, ne relevă de pe acum o interesantă dualitate, deocamdată relativ conciliantă, mai târziu ireconciliabilă: pe de o parte un tradiționalism funciar, pe de alta, predispoziția pentru noul care nu șochează. Liantul și criteriul de valorizare al ambelor extreme rămâne valoarea. Această atitudine și-o va păstra, în linii generale, Crainic nu în scrisul său, ci în selecția textelor pentru revista *„Gândirea"* (când va prelua direcția ei), ceea ce explică eterogenitatea stilurilor literare, dar și calitatea scrierilor găzduite de paginile acestei publicații.

Revenit în țară, Crainic luptă din greu pentru a-și afla un loc bine definit în viața cultural-literară a vremii. Este momentul în care se produce o bifurcare a drumului în activitatea sa. O cale, urmată cu beneficе rezultate pentru sine și pentru cultura noastră, șerpuiește pe tărâmul poeziei și al eseisticii filosofice. Desigur, Nichifor Crainic n-a fost un poet de primă mărime, dar lirica lui religioasă are un sunet aparte, fără de care poezia românească ar fi mai săracă. Iar studiile sale filosofice, chiar dacă pot fi contestate, nu pot fi neglijate, el inițiind și susținând unul dintre cele mai fertile curente de idei ale epocii: gândirismul. Apare azi penibilă încercarea unor istorici literari de a nega rolul acestui curent în viața literară interbelică. Neputând face abstracție de el, acești zeloși falsificatori l-au „combătut" în toate laturile sale (tradiționalism, ortodoxism, ideologie politică – singura, pe drept, contestabilă), ajungând la un hilar paradox: recunoșteau existența unui curent gândirist în epocă, dar „demonstrau" că nici unul dintre marii scriitori din cercul *„Gândirii"* n-are tangențe cu el, ca și cum o mișcare literară de o asemenea anvergură s-ar putea susține cu autori de raftul al doilea.

A doua cărare, mai întortocheată, cu schimbări bruște de direcție (dictate uneori de oportunism), l-a dus pe Nichifor Crainic pe tărâmul politicii. Este, poate, eroarea sa fun-

damentală, comisă însă în deplină cunoştinţă de cauză. Exceptând unele orientări conjuncturale (cum ar fi atitudinea pro şi apoi anticarlistă), Crainic are însă meritul de a fi crezut în idealul său politic şi, mai presus de toate, de a fi acţionat convins că aşa îşi slujeşte mai bine ţara. Înainte de a-l condamna, să ne amintim că vocea sa n-a fost singulară în epocă. Intelectuali de primă mărime gândeau şi scriau ca el, atunci când, de pildă, îşi manifestau încrederea în tânăra mişcare condusă de Codreanu, în care vedeau singura forţă capabilă să scape ţara de un politicianism corupt, patronat de însuşi Carol II, sau când credeau că alianţa cu Germania lui Hitler este singura cale de a stăvili poftele anexioniste ale vecinilor din toate punctele cardinale. Ca şi ceilalţi, Crainic a avut tăria de a recunoaşte că s-a înşelat, în special în privinţa mişcarii legionare. (Ar fi interesant de comparat, în acest sens, scrierile sale de după ianuarie 1941 cu paginile de *Jurnal* ale lui Liviu Rebreanu.)

Politica s-a răzbunat însă pe scriitor şi eseist, distrăgându-l de la uneltele lui şi anihilându-l în bună măsură. În anii celui de al doilea război mondial (şi chiar înainte), poetul şi eseistul filosofic Crainic cedează păgubos locul politicianului, cu repercusiuni dintre cele mai grave pentru operă şi pentru om. (Asemănarea cu Goga se impune de la sine.)

Cum în acest prim lot al corespondenţei lui Nichifor Crainic am selectat doar scrisorile referitoare la viaţa literară, ne-am permis o singură excepţie: epistola către Gh. Brătianu, expediată de la Jilava, unde Crainic suferea prima detenţie (a doua va avea loc în anul 1947) pentru motive politice. Am făcut-o pentru a lămuri aluziile din celelalte scrisori referitoare la ziarul *„Calendarul"*. (După epuizarea corespondenţei literare – câtă se cunoaşte acum –, va veni, poate, şi rândul celei politice, din care se detaşează scrisorile către A. C. Cuza.)

Oricâte resentimente am mai avea faţă de *omul* Crainic sau faţă de politician, e timpul, credem, să-i reconstituim obiectiv rolul deloc neglijabil în viaţa cultural-literară interbelică, să-i relevăm nu doar greşelile, dar şi meritele, dintre care acela de a fi creat un „stil Crainic" în publicistica românească este, poate, cel mai neînsemnat.

Nichifor Crainic a fost una dintre personalităţile interbelice care s-a implicat continuu şi intens în polemicile epocii, creându-şi, firesc, admiratori şi duşmani deopotrivă de înfocaţi. Tocmai de aceea, imaginea sa apare posterităţii zugrăvită când în culorile luminoase ale iniţiatorului de ziare şi reviste, de curente şi metode literare, când în veninul verzui al detractorilor, care au atacat fără discernământ orice întreprindere a sa. La aproape un sfert de veac de la moartea lui, spiritele s-au mai potolit, pornirile extreme tinzând către zona de mijloc a obiectivităţii. Şi, dacă vreme de mai bine de 40 de ani, numele său a fost tabu (iar atunci când era pomenit, se făcea doar pentru a-l blama), astăzi ne putem apropia de personalitatea sa, alcătuită din lumini şi umbre, având ca sprijin texte vechi, dar necunoscute mult timp. Nu ne gândim doar la memorii, din care un prim volum a apărut sub titlul *Zile albe, zile negre*, iar celelalte îşi aşteaptă cam de mult tipărirea. Aceasta deoarece, prin însăşi natura lor, astfel de scrieri sunt subiective, partizane, înfăţişând punctul de vedere al autorului, care doreşte să se prezinte într-o anumită lumină posterităţii. Avem în vedere, în special, corespondenţa, şi ea subiectivă, dar într-o măsură mai mică, deoarece o scrisoare, exprimând o anume idee, presupune replica partenerului de dialog epistolar, care poate amenda respectiva aserţiune, determinând, uneori, chiar pe autorul ei să şi-o modifice.

Acestea sunt motivele pentru care socotim că prezentarea cronologică a scrisorilor lui Nichifor Crainic, în câteva serii distincte, are darul de a dubla (şi, câteodată, completa) scrierile memorialistice. În plus, textul unei epistole vibrează la tensiunea momentului redactării, este franc, neprelucrat, direct, pe când amintirile presupun selecţie, decantare, filtrare.

Corpusul epistolar pe care-l prezentăm în continuare, conţinând scrisori aflate în fondurile B.A.R. şi M.L.R., deschide seria corespondenţei literare. Aşezate în ordine cronologică, aceste texte trebuie citite în paralel cu volumul de memorii, întregindu-se astfel reciproc.

Mircea CENUŞĂ

I Către Alexandru Vlahuță [1]

Iubite maestre,

Poezia doctorului [2] e foarte energică, fără să aibă altă concepție. Dl. Iorga o admite și – încă o dată m-am încredințat cu bucurie –, îl admite. Aș ține să-i remarc numai că «vinul nou ce spumegă-n butoaie», plus versul următor, este, cred, cu totul altceva decât presupusa notă bahică pe care o combate când zice: «Nu vin spumos...». Nu vi se pare? Eu am vrut să dau acolo impresia de *robie a unei puteri clocotitoare.* Dacă n-aș fi izbutit, aș schimba și i-aș fi recunoscător doctorului.

Îmi pare rău – și ne pare tuturor de-aici – că nici până acum n-am găsit ce căutam și ce-aș ține mai mult decât oricare să găsim.

Dar mai rău îmi pare că sunt nevoit să vă comunic veşti triste. Adineauri chiar, am întâlnit pe D. Jubi Dona și l-am întrebat. Iubite maestre, starea Dlui Delavrancea este – cu vorbele doctorului – «extrem de gravă». I-a prescris acum o altă doctorie care «numai de-ar fi făcătoare de minuni, îl scapă». Speranțele doctorului – sunt veștede de tot. Mi-a vorbit de agonie.

Mi-a spus că la D. Delavrancea, din nefericire, boala [3] aceasta, care de obicei se anunță cu vreun an înainte, a venit așa, suprinzător de gravă. O mare slăbiciune de inimă n-o poate dovedi.

Cine știe! Dumnezeu doar de se va îndura de chinurile marelui său suflet!

Și D. Dona, cellalt, îmi spunea în preziua Paștelor că erau așa de frumoase speranțe de scăpare!

Între noi, condițiile „păcii" [4] au stârnit o deprimare mult mai adâncă, mult mai dureroasă de cum ne-o pregăteau svonurile. Ah!, ce lecție diabolică pentru filogermanii noștri! Măcar de ne-ar învăța minte pe toți!

Pe la 5-6 mai, mă duc și eu prin Basarabia, mângâierea noastră, cu societatea «Tinerimea Română». Dacă nu voi putea veni să vă văd, vă voi scrie ce voi fi văzut.

Mi-a spus Cancel că broșurile frumosului dar le trimiteți prin dl. Cădere și că pregătiți o antologie pentru Basarabia. Dincolo de patimile personale care și-o dispută cu puteri ridicul zădărnicite, Dv. lucrați să deschideți provinciei trezite din somn o cale sigură de inițiere în lucrurile sănătoase ale țării noastre.

Dumnezeul părinților noștri să vă păstreze puterile mereu egale cu înaltele gânduri ale iubirii de neam!

Nichifor CRAINIC

Atât de bunei Doamne îi sărut, respectuos, mâinile.

27 april 1918
Iași

II

4 august 1918 st.v.
Bucureşti

Iubite maestre,

E azi a opta zi de când sunt în Capitală şi de-abia mi-am venit în fire, – căci am sosit bolnav. Ieri am vorbit cu d. Alcalay. Rezultatul e cel pe care cred că-l ştiţi din scrisoarea de la Benevenisti: mi-au arătat toată bunăvoinţa şi tot regretul că nu au mijloacele să scoată revista. În primul rând, hârtie şi cerneală. Adică nu se poate obţine hârtie decât pentru cărţi didactice – şi nici aceea nu-i de soi. Am primit cu strângere de inimă vorbele lui sfărâmătoare de mari planuri. Îmi pare cu atât mai rău, cu cât pe aici se plănuiesc alte reviste. Am auzit şi de Brătescu-Voineşti că ar fi plănuind una. O fi adevărat? Am vrut să mă reped până la Dragosloveni şi nu se poate: e în aşa-zisa zonă de operaţii. Am însărcinat pe un student din partea locului să-mi comunice ce va fi văzut.

Cancel, vesel de veştile ziarelor, vă salută respectuos.

Aflu, că la Iaşi Vâlsan sufere o nouă operaţie.

Acasă la mine, foarte bine. Dar mă simt dezorientat. N-am la·orizont nici un punct cardinal.

Sărut mâinile Dnei Vlahuţă şi vă îmbrăţişez cu lungă şi reverenţioasă iubire.

Multă sănătate băieţilor.

Nichifor CRAINIC

III

Scumpe Maestre,

Cetisem şi eu, dezgustat, acele zvonuri perfid înregistrate de corespondenţii ieşeni şi de cronicarii artistici. Voiam să intervin cu o dezminţire categorică. M-a reţinut însă amintirea unei notiţe publicate de mine în *„Drum drept"* [5] şi care nu v-a făcut plăcere. Şi mi-a fost teamă să nu repet aceeaşi impresie. Minciuna e aşa de rotundă încât sare în ochi oricărui om cu puţin simţ al adevărului. În izolarea de aici îmi place să cred că *„Neamul R."* a şi pleznit peste obraz pe acei ticăloşi cari socot că mânjesc marea cu zeama de bozii a călimării lor mizere.

Bârfeala, pe-aici, e, de altfel, generală şi zilnică. Singura muză a scribilor săraci cu duhul! Dar e dezgustător. Din toată această exasperantă gălăgie imprimată mi se strecoară în suflet un fel de «taedium vitae» dureros, pe care îl mai înec şi eu în câte o convorbire cu Petre Cancel ori cu Radu Dragnea. Şi ei au aceeaşi ocupaţie ca şi mine: cetim şi ne întâlnim pentru a schimba o vorbă de-a noastră, o vorbă mângâietoare pentru că e un stâlp de credinţă şi o fâlfâire de speranţă.

Rândurile, pe care aţi binevoit să mi le trimiteţi, au fost tonice şi pentru ei ca pentru mine.

Visăm revista. M-am bucurat că d. Brătescu-Voineşti e cu noi. Alcalay mi-a făcut impresia că e prea ocupat, prea angajat cu altele: editează ziarul *„Renaşterea"* care e instalat în casele lui din Sărindar.

O propunere mi-a venit de la *Convorbiriştii literari*: Se oferă ei, care acum şi-au cumpărat o tipografie, să ne editeze revista. Doresc şi o transfuziune de colaborări. Le-ar plăcea sprinteneala noastră săptămânală alături de încărcatul lor mers lunar. Am remarcat dorinţa lor de solidaritate românească faţă de atâtea închegări neromâne, apărute şi pe cale de apariţie. Totuşi vă prezint această veste cu titlul de simplă informaţie.

Duminica viitoare, apare *„Spicul"*, bilunar al dlui Galaction şi al simpaticului rabin Algazi: doi teologi, – un rabin ortodox şi un doctor mozaic. N-am nici o legătură redacţională cu dânşii, după cum ar putea ieşi din publicatul lor anunţ. Galaction, faţă de literatura căruia am avut totdeauna stimă, mi-a cerut învoirea să reproducă unele lucruri publicate în *„N.R."* Mărginindu-mă strict la atât, socot că n-am făcut un rău. Odată apărut în *„N.R."*, un lucru se poate reproduce oriunde. Dar dacă, iubite Maestre, judecaţi altfel, sunt gata de palinodie.

Invitaţii foarte stăruitoare am şi de la *„Literatorul"*. În acelaşi sens. O, de-aţi putea veni mai repede! Într-una din zile, am luat pe Cancel şi ne-am dus în strada Cometei. Toate lucrurile sunt intacte, aşa cum le-aţi lăsat. Proprietăreasa a chemat pe servitoare să locuiască acolo. Biata femeie scutură şi mătură de câte ori vine vorbă că aveţi să sosiţi.

Am văzut aici, fără să pot schimba un salut, pe d. Dr. Dona şi pe d. Grecescu. Mi-a umplut inima de bucurie vederea lor în care se răsfrânge ceva din sufletul prietenului lor depărtat, înconjurat de atâta iubire şi respect din partea noastră, a tuturor. Mi-e dor de cercul cald, intim, în a cărui religioasă familiaritate se cobora, de atâtea ori, seara, umbra lui Eminescu şi a lui Caragiale. Văd, pe rând, băieţii cari veneau. Vor fi încă pe acolo, afară de bădia Tutoveanu, doctorul Voiculescu şi Lungianu. Îi salut frăţeşte.

Faţă de Doamna Vlahuţă, către care m-am simţit necontenit stângaci şi insuficient în arătarea respectului meu, am totdeauna sentimentul unei neţărmurite obligaţii.

Să trăiţi şi să veniţi cu bine şi cu binele literaturii, nedeşteptate încă din letargie.
Bucureşti

10 sept.st.n. 1918

Nichifor CRAINIC

IV Către Lucian Blaga[6]

Dragă Lulu,

M-aşteptam la o scrisoare din Elveţia. Fie binevenită şi cea din Sebeş, unde te-ai întors! Dar pe la noi n-ai de gând să te repezi în aceste trei luni cât stai acasă? Îmi pare rău de un lucru: că m-ai amânat cu poeziile pe care le-ai scris în urmă. Am fi vrut să te avem în primul număr al anului nou. Grăbeşte-te pentru al 2-lea [7].

Te execut, pentru că eu m-am achitat față de tine: cărțile tale apar în câteva zile [8]. Am făcut corectura, am aranjat tot. Fii fără grijă și fără indignare, cum merge la poet, dar la filosof ba. Adică tu aveai dreptul să te indignezi pentru *Poeme*, dar nu pentru *Pietrele* templului tău.

Eu mă fărâmițez într-o mie de părți, fără răgazul unei reculegeri. Proiectez cu Alecu [9] o carte despre răposatul întru fericire, maestrul Al. Vlahuță: omul și opera. Socotim că în iarnă o vom da gata. Chestiunea lui Alecu de care te interesezi a rămas amânată sine die. Timpul vindecător își trece mâna peste rănile abia deschise.

Te îmbrățișez frățește

18 decembrie 1919
București

Nichifor CRAINIC

V Către Doamna Vlahuță

Mult stimată Doamnă,

Am izbutit, în sfârșit, să obțin pe numele Dv. o adeverință prin care ziarul recunoaște datoria de 18.000 lei «care sunt de plată». Termenul acestei plăți, cu toate insistențele mele, colonelul n-a voit să-l fixeze. Obiectează cu nu sunt bani. Vă voi povesti lucrurile când va fi să vă înapoiați. Adeverința e la mine și v-o păstrez.

Cancel a venit de la Praga. Noi, adică Busuioceanu și eu, începem să ne facem pașapoartele pentru Viena. Eu am obținut ce-mi trebuie și sunt pe cale să obțin și pentru el. Numai dacă evenimentele externe ne vor îngădui acest noroc. Plecarea va fi pe la 15 septembrie.

E gata să iasă no. din *„Lamura"* 10-11 care sper să vă placă pentru unele lucruri scrise într-însul.

Vă sărut mâinile

București
18 august 1920

Nichifor CRAINIC

VI

6 noiembrie, 1920, Viena

Mult stimată Doamnă Vlahuță,

Împăcat că m-am așezat pentru câteva luni, – pretenții de fericire nici n-ar trebui să avem, – vă pot, în sfârșit, trimite aceste rânduri. Sunt în Viena de o lună și jumătate și

nu-mi vine să cred. Străinătatea s-a înfăţişat totdeauna minţii mele ca o fermecătoare imposibilitate. Astăzi, în parte şi într-un fel, am atins această imposibilitate. Nu-mi pare rău deloc că punctul de contact a fost Viena şi nu alt centru mai însemnat. Celelalte vor veni, nădăjduiesc, pe rând. Şi e poate necesară oarecare gradaţie, ca sufletul să poată gusta binefacerile civilizaţiei mai din plin şi mai durabil.

Mă simt alt om. Fiecare zi îşi aduce elementul ei întregitor la edificarea acestui om nou. Idealuri literare, propriu-zis, n-am avut niciodată, dacă aceste idealuri sunt totuna cu orgoliul şi cu aspiraţiile gloriei. Dar idealuri omeneşti am avut şi am avut în zadar. Surpările lor treptate le-am adunat, cu anii, în mine şi în vremea din urmă se îngrămădiseră destul de multe ca să înăbuşe luminişul oricărei perspective de viitor. Chiar atunci când căutam încă vreun crâmpei de nou ideal, o făceam cu siguranţa obscură că n-am să descopăr nimic. Dumnezeu ştie unde m-ar fi dus acest scepticism dezorientat! Astăzi n-am nici o îndoială. Nu mai am nici una. Ţinte precise se clarifică în sufletul meu. Ce bine ar fi fost să le fi avut cu câţiva ani mai devreme! Oricum, sunt împăcat. E aici un mediu de artă şi de cultură pe care nu-l aveam în Bucureşti. O carte nouă – am început să citesc nemţeşte –, o operă muzicală, un teatru, un muzeu creează prielnicele dispoziţii sufleteşti ale unei refaceri şi ajută gândului să se suie. E bucuria unui triumf lăuntric asupra mea însăşi [sic], pe care v-o mărturisesc Dv. Dv. aţi fost totdeauna bună şi îngăduitoare faţă de mine. Depresiunile mele sufleteşti le-aţi privit cu ochi care n-au fost niciodată indiferenţi şi un interes cu totul dezinteresat l-am desprins necontenit din sfaturile pe care mi le-aţi dat, din înlesnirile pe care mi le-aţi făcut şi din trecerile cu vederea ale deselor şi zgomotoaselor mele veselii fără speranţă, cum le-aş putea numi azi. De aceea îmi îngădui faţă de Dv. această spovedanie care nu se întemeiază nicidecum pe o iluzie. Păstraţi în suflet lumina unei amintiri căreia şi eu îi închin cele mai curate gânduri ale mele. Această nobilă lumină îmi înlesneşte cutezanţa acestei comunicativităţi de sentimente adânc recunoscătoare şi filial iubitoare faţă de Dv.

Câteva zile mai sunt, şi veţi încheia anul unei umbrite comemorări. Pe cât ştiu, *„Lamura"* va scoate un număr de închinare. Mediul nou m-a scos pentru o vreme din obişnuitul meu şi-mi pare rău din inimă că nu pot trimite şi eu, de data aceasta, un prinos literar aceluia a cărui dragoste părintească a fost limanul odihnitor şi dătător de direcţie cursului meu sufletesc.

Al Domniei voastre,

Nichifor CRAINIC

Volumul al doilea a apărut sau e gata să apară? Multă sănătate m-me Terezei care a fost aşa de cumsecade cu noi.

Aici, în IX Mariannengasse 24;1, unde stau, am dat peste o biată bătrână care e tot aşa de plină de serviabilitate.

VII Către D. Mugur

16 noiembrie 1920

Iubite Domnule Mugur,

O recunosc de la început: sunt vinovat. Dar dacă ai ştii răsturnările stărilor mele su-

fletești, prilejuite de atingerea cu această lume nouă, mi-ai înțelege binevoitor întârzierea și, bun cum ești și prietenos și, ca unul care, pelegrin pe meleagurile străinătății, vei fi trecut de bună seamă, la început, prin aceeași confuzie de sentimente, – m-ai ierta.

Să nădăjduiesc, nu-i așa?

Mai ales că, lămurit și așezat acum, îți făgăduiesc strictă îndeplinire, cu prisos încă – vei vedea – a obligațiilor mele redacționale și prietenești [10].

Mă gândesc de asemenea: ce va zice despre mine acel Cerber al revistei, pe cât de executiv, pe atât de simpatic nouă tuturor, care este d. Popovici-Tașcă [11]?

Aici în Viena, care nu e, desigur, cel mai faimos focar de civilizație, mi-am pipăit sufletul mai deaproape și-am văzut cât e de primitiv în raport cu mediul; un viței la poarta nouă, dar un viței care, din mila lui Dumnezeu, n-a fost dozat cu așa de multă esență bovină încât să nu se mai recunoască după întâiele clipe de buimăceală, să sară apoi voinicește peste această poartă nouă și să prindă înțelesurile spirituale care stau dincolo de ea!

Acum mă simt bine, foarte bine chiar.

Am făcut, la Operă și la Konzerthaus, cunoștința cu Wagner și Beethoven, la teatru cu Goethe, cu Ibsen și cu Shakespeare, – toți băieți buni: s-au purtat foarte bine față de mine și cunoștința s-a schimbat repede, din partea mea, într-o admirație lesne de înțeles. Wagner ăsta, mai ales, vorbește așa de adânc și așa de înalt că pare când un diavol care te cufundă în tainițele întunecate ale pământului, când un arhanghel care te aruncă în zările de viziuni albastre ale cerului. Pentru el imposibilitățile omenești sunt o nimica toată: din sfârcul aripei le bate și le sfărâmă, ca să plutească apoi *dincolo* de ele.

M-am înscris la Universitate [12], dar prelegerile le înțeleg deocamdată cam anevoie. Noroc că, de cele mai multe ori, știu mai dinainte despre ce e vorba. Lumea asta filosofică mi-e familiară din București.

Mă pun zilnic la curent cu literatura germană contemporană: nu e extraordinară, dar găsesc lucruri interesante, uneori frumoase de tot. Sunt, oarecum, direcțiuni de artă literară și plastică ce trebuie ținute în seamă. Nu sunt deloc de părerea celor care, determinați de spiritul războiului, boicotează o stare spirituală ca aceasta, care în nici un caz nu mi-ar putea fi vătămătoare. De aceea am și venit aici. Suntem popor tânăr, spiritul românesc de acum încolo se împuternicește în toate încheieturile lui. Socotesc că pentru creșterea și clarificarea originalității lui nu e de ajuns o singură școală – cea franceză. Contactul multiplu cu diferitele soiuri de culturi înaintate ne va ajuta să descoperim mai ușor deosebitele forțe ale ființei noastre național-spirituale.

Iartă-mă că ți-am scris pe două pagini îndesate numai despre mine. Și te rog scrie-mi cât mai mult despre Dta, despre ai noștri și despre lucrurile noastre.

Poezia alăturată [13] – un fragment – e singurul fruct care mi se pare mai copt dintr-o ramură ce se pârguiește. Îți voi trimite tot ce voi culege de pe ea. Expediați-mi și mie revista. Multă sănătate Dlor Ghițescu, Tașcă, Ștefănescu, Cârlova, Vlădescu și tuturor prietenilor.

Sunt al Dtale cu tot sufletul cald, precum cu tot sufletul cald știu că ești al meu,

Nichifor CRAINIC

IX Mariannengasse 24/11

Wien

Nu știu numărul casei lui Ionel Ștefănescu și numele de botez al d-lui Ghițescu.

VIII Către Lucian Blaga

12 ianuar 1921
Viena

Dragă Lulu,

Nu ţi-am scris până acum pentru că, – după spusa vărului tău, care a fost pe la mine şi mi-a lăsat, pentru toţi, banii de la tine, – te ştiam – adică vă ştiam duşi la munte pentru întâia lună, întâia voastră lună [14]. Prelungească-se această lună cât viaţa pe care v-o doresc matusalemică şi fericită: intelectualiceşte ca a unui Kant+Goethe (umflă-te în pene!) şi, vital, ca a Liei şi Rachelei cum v-a spus la cununie prea sfânta noastră Scriptură (– te văd strâmbând din nas pentru partea din urmă).

Ai dreptate: nu se putea să vin, deşi ar fi fost «aşa de frumos» (cu intonalitatea ta!). Dar cine ştie cum şi dacă tânăra Dna Blaga ar primi să ţie lumânarea aprinsă lângă vreo eventuală tovărăşie a unui vântură-ţară care o stimează foarte mult, deşi de la distanţa necunoscutului ce stă între noi.

Mi-a plăcut că aţi redus alaiul nunţii la minimum posibil. Bravo, Lulule, ai fost cu adevărat expresionist! Chiar în poemul real al cununiei tale!

Îmi pare bine că ai să publici regulat la *„Cugetul Românesc"* [15]. Trimite-mi poeziile ce le-ai scris, pe cele ce-ţi plac ţie mai mult. Am scris şi eu în vremea asta vreo trei pe care le socot cele mai bune ale mele. Una, *Progres*, am expediat-o la Bucureşti. Dacă ţi-o plăcea, ţi-o dedic ţie.

Diploma ţi-a scos-o Spânu încă de mult. N-am prin cine să ţi-o trimit. E probabil să plece zilele aceste Nandriş cel mic şi Busuioceanu (a terminat banii...) spre Bucureşti. Ţi-o vor lăsa ei în Cluj.

De altfel, şi banii mei sunt pe sfârşite iarăşi! Aştept alţii. După cum mi-a scris Petrache, nu e nădejde mare în tablourile noastre [16]. Tu cum te aranjezi? Rămâi în Cluj? Dacă n-ai intenţie să rămâi la Universitate, du-te băiete dragă, la Bucureşti. Acolo, pentru unul ca tine, e uşor de găsit un «modus vivendi». Îţi trebuie şi ţie un mediu, dar şi mediului bucureştean îi trebuie unul ca tine.

Bine, măi, se face asta? Îmi scrii pe adresa lui Remus [17] şi nu spui un singur cuvânt pentru el care a fost atât de gentil? I-a căzut greu. Altfel tu aveai dreptate: e băiat inteligent şi delicat, că n-ar fi în stare să te supere cu ceva. Acum e cel mai bun prieten al meu. A şi dat două examene: biologia şi fizica. Săptămâna viitoare dă chimia. De ce nu te interesezi să i se trimită bursă? Fii şi tu, Lulule, drăguţ. Trăieşti printre oameni, dragă, şi ai şi tu nevoie de ei, cum au şi ei nevoie de tine.

Eu, deocamdată, mă ocup cu Merejkovschi. *Ewig Gefährten* e o carte minunată. Sunt hotărât să scriu un studiu, scoţând în relief unitatea lui de cugetare, aceeaşi în roman şi în eseu. Nemţeşte citesc mai bine decât când ai plecat tu. Mă feresc ca de foc de cărţile franţuzeşti: când mă prind uit cu totul greu împlătoşata limbă a lui Goethe. Şi-mi vine atât de peste mână când mă reîntorc la ea. E cum te-ai întoarce de la un chef la aspra disciplină morală. De la cheful libertăţii fără rost, tu ai intrat în această disciplină pe care ai dorit-o cu foc. Fie într-un ceas bun!

Te sărut cu dor,

CRAINIC

IX Carte poștală ilustrată[18]

Cea mai recentă fotografie a ta, executată de mine și de Remus, pe nebăgate de seamă, dintr-o revistă de la Alserhof

Viena, 12 ian. 1921

N. C.

X Către Em. Bucuța

11 februar 1921
Viena

Dragă Domnule Bucuţa,

Am avut o mare bucurie când am primit volumul Dtale şi-ţi mulţumesc că, de departe, ţi-ai adus aminte şi de mine şi mi l-ai trimis.

Aici, unde port nostalgia scrisului românesc şi a vieţii noastre literare, care, printre multele şi micile ei răutăţi de cafenea, are totuşi ici şi colo năzuinţi ce trec dincolo de aşa-zisul succes al zilei, îţi recitesc cu plăcere înmulţită lucrurile ce ştii bine că le-am preţuit încă de la întâia lor publicare.

Foarte organic ţi-ai alcătuit volumul. Şi ţi l-ai tipărit frumos. Fie într-un ceas bun!

Am scris şi eu un articol asupra lui şi l-am trimis *„Lamurei"*. Mi-ar părea bine dacă ar apuca încă neîncheiat numărul din februar. Dacă altcineva va fi scris pentru revistă, şi pentru acelaşi număr, despre *Florile Inimii*, aş vrea ca articolul meu să apară ori în *„Ideea Europeană"* – dacă mai iese –, ori în *„Luptătorul"* şi – hai să zicem! – chiar în *„Dacia"*. Dar despre acest lucru n-am amintit nimic celor de la *„Lamura"*. I-am rugat numai să-i dea urgenţă [12].

Aş fi fericit dacă, trecând peste fostele noastre neînţelegeri fără însemnătate şi care sunt sigur că n-au pornit niciodată din vreo antipatie ori din vreo reciprocă pismă literară, ci numai de dragul luptei care şi pe Dta şi pe mine ne pasionează, am putea lega o tovărăşie intelectuală întemeiată tocmai pe această pasiune.

În orice caz, ar ieşi lucruri bune. Sunt puncte de vedere care ne sunt comune şi năzuinţe care ne înfierbântă deopotrivă.

Ne-am putea astfel trudi laolaltă să ridicăm cu un grad nivelul aşa de scăzut al discuţiilor şi al obtuzelor judecăţi literare emanate din preajma unui Lovinescu sau unui Mihalache, critici jugăniţi şi impotenţi căşunaţi senil pe câte un amor literar cu care nu ştiu ce să facă.

Am văzut prin ziare că tineretul intelectual a pornit-o nobil şi pe o cale occidentală. Cele două serii de conferinţe de la fundaţie trebuie să fi fost foarte interesante. Mi s-au spus lucruri elogioase despre aceea pe care ai ţinut-o Dta. Semne bune.

Dacă ai timp, aruncă-mi peste hotare câteva rânduri. Probabil prin april ne vedem şi vorbim mai pe larg.

Al Dtale cu toată dragostea,

Nichifor CRAINIC

XI

8 mart 1921
Viena

Iubite Domnule Bucuţa,

Aveam hârtia sub peniţă, gata să-ţi scriu, când sosi scrisoarea Dtale de la Cluj. E vorba de o invitaţie la truda ce-ţi place, pe care are să ţi-o facă d. inspector general, inginer Cristodorescu, preşedintele societăţii de editură „Cultura Neamului Românesc". Dsa îţi va vorbi pe larg. Fiindcă ştiu ce vrea, în esenţă, această societate, m-am gândit la Dta ca la singurul căruia d. Cristodorescu îi poate face această invitaţie. Se pare că eşti foarte ocupat. Oricum, dacă ţi-ar conveni ce ţi se propune, m-aş bucura. Ar fi un lucru greu, dar foarte frumos, – înainte de toate un câmp în care ai putea să dai drumul liber energiilor literare şi înfocatelor năzuinţe culturale, pe care le afirmi tot mai puternic şi mai multiplu. Punct.

Mă gândeam şi eu să te întreb de ce nu-ţi publici notele de drumeţie. Ţine-te de hotărâre. E adevărat: abundă în prea multe amănunte de culoare; totuşi au în ele ceva foarte original şi nou care le va asigura succes din partea oamenilor cu gust subţire. Şi ele bat într-o latură prea puţin bătută a literaturii noastre, cam unilaterală în frumuseţea ei de până acum.

Eu am scris puţine lucruri de când am venit aici. În schimb, m-am îndopat cu foarte multe care-mi vor folosi în viitoarele lupte. Aş vrea, domnule Bucuţa, cum ţi-am mai scris, să ne angajăm la ceva serios, solid şi solidar.

Generaţia noastră nu e cea mai puţin înzestrată generaţie intelectuală românească. Eu socot – dimpotrivă. Cu mănunchiul de tineri copţi pe care îl oferă azi, se pot face lucruri minunate. Sub sugestia mediului cultural de aici, pe care am început să-l cunosc, mi-am înseilat un plan vast de muncă. Ne-am putea împărţi sarcina de a scoate în vază ce are mai de preţ cultura noastră românească: cugetare, literatură, plastică, apostolat (Bălcescu, de pildă), ştiinţă. Trebuie reliefate personalităţile înaintaşe în care s-a întrupat o parte din divinitatea pe care şi neamul nostru o cuprinde. E de datoria noastră să arătăm ce s-a făcut până acum, dând astfel ideea unitară a creaţiei spiritului naţional în trecut şi lămurind, cu încredere crescută, căile viitorului.

Căci în puţine capete trăieşte, în totalitatea ei, cultura noastră. Cei mai mulţi nu cunosc decât o latură: ştiu câte o melodie şi le scapă ansamblul simfoniei. Aşa a fost şi educaţia oficială de până acum.

Paralel cu aceasta am dezvolta, realizându-le, posibilităţile creatoare ale generaţiei noastre. Eu cred serios în aceste posibilităţi. Şi mai cred în ceva: în bunul simţ al rasei. El ne scuteşte sigur de aberaţiile monstruoase ale celor ce voiesc să înnoiască în literatura şi arta de aiurea, evadând, din lipsă de însuşiri personale, din formula frumosului. Ştii foarte bine că nu sunt un întârziat şi nu sufăr de mania misoneismului. Orice noutate e adorabilă – când e frumoasă. Şi această convingere, mi se pare mie, trăieşte instinctiv în sufletul românesc. Zăpăceala expresionistă, foarte interesantă ca *teorie metafizică,* cred că oriunde ar fi putut lua naştere, în realizare, cu excepţia ţării noastre.

În sensul ăsta am lucrat şi noi, izolat, până acum. Ce zici? Unirea n-ar da o mai mare fecunditate?

Cu dragoste şi dor,

Nichifor CRAINIC

P. S. Uitasem: Mulţumiri pentru *„Ideea Europeană"*. Am râs cu poftă.

XII Către Lucian Blaga

10 aprilie 1921
Viena

Dragă Lulu,

Cu începere de la 1 april, cred că primeşti *„Journal"*-ul. Îmi pare rău că nu te putusem abona de la întâia ta scrisoare: n-aveam bani. Cum mi s-a întâmplat să am, te-am satisfăcut. Am primit cele două cărţi de vizită, prin intermediu, fără să-i văd la faţă pe trimişii tăi. Deci: nu mi-au înmânat decât scrisorile. Nici eu n-am ţinut neapărat să-i caut. Diploma, – lucrul principal – aranjasem de mult să ţi-o trimit prin om sigur: Dr. Stoichiţă.

Bravo! *Paşii Profetului* i-am auzit, cu o luminoasă surprindere, suind într-o bună dimineaţă scările mele vechi din Mariannengasse. Nici în Germania nu s-a tipărit de curând aşa de frumos un volum. L-am citit pe nerăsuflate. Când voi fi în ore mai bune, îţi voi scrie observaţiile mele relativ la arta cu care l-ai scris. Deocamdată, e destul să-ţi spun că «viziunea apocaliptică», prin fulgerul gândului ei, sparge o vastă zare spre marea ta operă viitoare. Să trăieşti ca s-o scrii!

Alecu e aici. Am făcut eu tot posibilul ca să rămână. Pentru el, trimite-mi cartea tot mie. Salutări iubitei şi iubitoarei tale neveste de la mine şi de la viitoarea mea nevastă. Ghici, cine-i? [20]

Al tău,

CRAINIC

XIII Către Cezar Petrescu

7 mai 1921
Viena

Dragă Cezare,

Am primit cele două scrisori ale tale. Revista [21] nu. S-a rătăcit pe drum. Dar am citit-o de la Busuioceanu.

Are aspect frumos, – modern şi sprinten şi artistic. Îmi place caracterul ei revoluţionar, pe care îl afirmă, dar nu-l prea confirmă. La o parte cu bătrânii – zici tu; foarte bine! – întăresc şi eu: când aceştia n-au talent, când au învârtit o viaţă întreagă aria aceleiaşi caterinci.

Cu expresionismul german daţi-i mai încet: e o mişcare căreia nemţii, în frunte cu Volkelt, au început să-i cânte veşnica pomenire. 5% cuprinde lucruri bune, restul abracadabranţe monstruoase de-ale disproporţionatului spirit german. Dehmel, Rilke, Mömbert, din care vă traduce Blaga [22], nu sunt expresionişti, ci anteexpresionişti. De la ei până la indescifrabilele notaţii telegrafice din stilul unui actual Johannes Becker bunăoară – e o distanţă mare. O antologie proaspătă de vreo 40 de poeţi expresionişti a dat faliment. Singura valoare a ei e Franz Werfel, pe care îl are Blaga acasă. El, Blaga, ştiu: e încântat de această poezie ale cărei ecouri se răsfrâng vizibil până în ultimul lui volum. Le va lepăda cu vremea. Talentul lui n-are nevoie de influenţe: poate sta, robust şi falnic, prin sine însuşi. Dar el are dreptate să fie încântat: nu cunoaşte încă spiritul clar şi inefabil al poeziei franceze care ştie să se înnoiască fără să se scrântească.

Deci: conduceţi-vă mai mult după *„Nouvelle Revue Française"* decât după *„Neue Rundschau"* bunăoară.

Bine că recenzaţi revistele săseşti şi ungureşti. Procuraţi-vă şi *„Nyugat"* de la Budapesta: e cea mai bună revistă maghiară modernă. Acolo scriu cei mai talentaţi poeţi de azi ai Ungariei. Pune pe cei ce ştiu ungureşte să-ţi traducă din Ady, Babits şi Kosztolányi. Pe Ady îl ştii şi tu; de ceilalţi doi se scrie că-i stau alături.

Imposibilă, în primul număr, cronica de pictură a amicului Victor Popa, un distins desenator, care n-are nici de două parale simţ critic artistic. Şi ce frază! Admiţi tu să se scrie într-o revistă serioasă că Băncilă – indiferent de reala lui valoare – e un zarzavagiu?

Şi tot atât de imposibilă cronica despre cărţile româneşti semnată D.I.C. – notiţe cu aprecieri şi formă ce numai în ultima fiţuică gazetărească ar putea trece. Recitește-o şi ai să-mi dai dreptate.

Altceva: felul cum ţi-ai adăugat pe al doilea tovarăş sub titlul revistei nu e de bun augur; se poate ca d. Cucu să fie un tânăr de talent, are multe lucruri bune scrise şi păstrate în saltar: îmi închipui că nu l-ai ales la întâmplare. Dar ieşirea sa pe copertă e prea timpurie din punct de vedere al aşa-zisei strategii literare de care o revistă trebuie să ţină seama.

Iartă-mă că-ţi spun aceste lucruri neplăcute: le socot în interesul revistei care trebuie să fie şi mai bună decât e.

În privința colaborării mele, cu regret îți comunic următoarele:

N-aș putea în nici un caz să fiu materialul de „rezervă" cum zici tu.

Și al doilea: aș fi colaborat dacă, după felul cum a ieșit poezia mea aș fi putut bănui că ai un spațiu mai strâmt pentru a frânge versurile, o literă mai invizibilă pentru a le tipări și o punctuație mai imposibilă pentru a le schimba sensul!

Rămânând deci amicul (fără „colaboratorul") tău, te salut cu dragoste și cu dorința sinceră de izbândă.

Nichifor CRAINIC

XIV Către D. Mugur

Iubite Domnule Mugur,

Îți mulțumesc pentru frumoasa scrisoare pe care – în sfârșit – mi-ai trimis-o. Ca și articolul de Paști: *Iisus*, ai scris-o cu pana muiată în apele egee și ai avântat-o cu pulbere de marmoră de la Nicopole. Te fericesc că ai văzut – ba ai revăzut – Elada, cuscra noastră de acum! Cu gândul la cerurile albastre care te-au învăluit și la cerurile și mai scumpe nouă care te învăluie acum, sufăr de mai bine de o lună enervanta, exasperant de tenacea persecuție a ploilor vieneze, mărunte și încăpățânate ca sufletul contemporan german.

Am primit deunăzi no. 7 din *„Lamura"* și aproape 20.000 coroane. Încă o dată: mulțumiri.

«Renovarea» – deși ați făcut-o – nu prea se vede. Revista e ca și mai-nainte. Mie mi se pare că îndrumarea pe care vreți să i-o dați e unilaterală și va ajunge la uscăciune. Să tăbărâm numai cu articole de povață pe capul bietului învățător? Să-l cicălim mereu: trebuie să faci așa, trebuie să faci așa? Lasă că didacticismul ăsta, de care el e sătul, l-ar sâcâi și l-ar înăcri și mai mult, dar ar dovedi – acest didacticism – că noi vedem în învățător un simplu instrument mecanic ale cărui șuruburi să le învârtim cu articolele noastre, pentru a-l pune în stare să confecționeze lucruri după modelul dat [23].

Eu cred că sufletul lor trebuie cultivat, înnobilat printr-o artă vie fără *«trebuie»* și fără necontenite pilduiri.

Mecanism și numai mecanism au destul în școală. Noi, prin creație, să le recreem sufletul, să li-l creștem, ca din prinosul lui viu să umple formula mecanică pe care o stăpânesc. Dar despre asta, – dacă vrei – vom vorbi în iunie, cred, dacă nu mai devreme, când ne vom revedea și când îți voi aduce personal multa prietenie a lui

Nichifor CRAINIC

11 mai 1921
Viena

XV Către Lucian Blaga

23 mai 1921
Viena

Dragă Lulu,

Şi tu şi Cezar aţi dat nişte proporţii monstruoase scrisorii mele. Chestiunea cu „rezerva" n-avea pentru mine alt sens decât exclusiv în legătură cu felul cum mi s-a tipărit poezia. E simplu: când pofteşti pe un prieten în casă la tine, îi dai un scaun cumsecade să şeadă, iar nu unul în cuiele căruia să-şi rupă pantalonii. Căci atunci nu-mi mai vine în casă sau dacă vine, o face în treacăt, fără să-ţi mai stea pe scaun. Şi asta – nu ca să te pedepsească pe tine, gazdă, ci pentru a-şi evita el, musafirul, o neplăcere. O recunoaşte şi Cezar, care, rupându-şi din timp şi adăugându-şi o bătaie de cap mai mult, îmi scrie patru pagini de explicaţii, pe care le ştiam de mai-nainte şi pe care nu le cerusem.

Cât despre bătrâni, dragii mei, nu uitaţi că şi noi vom fi mâine bătrâni! Lumea – de ce să ne închipuim că începe cu noi? Voiam să zic: arta. Cei de ieri ne-au dat ce ne-au putut da, cum şi noi, îmbătrânind, vom trece ceva în tinereţea celor de mâine. De-au scris prost sau ne cârtesc – bătrânii sunt cârtitori –, să ne vedem de treaba noastră! Ei atât mai pot. Noi, dacă putem, pentru altceva mai bun, mai nou, mai perfecţionat, – să sperăm. Dacă ne ridicăm, asta nu e prin dărâmarea lor.

Deci, eu sunt pentru noutate. Pentru Van Gogh, cum foarte bine zici tu, dar nu pentru mâzgâlitorii pe cari i-am văzut şi împreună prin expoziţiile vieneze.

Se poate să crezi că eu te scot pe tine «un expresionist pur şi simplu»?

Tot ce-mi scrii tu asupra expresionismului – «e vechi de când lumea» – e foarte adevărat, deci fără să mă contrazică pe mine. Adică e veche de când lumea tendinţa artistului de a găsi o formă nouă fondului uman. Dar dacă prin expresionism se înţeleg – în sens curent – *rezultatele* artistic-literare ale Germaniei tinere, – şi asta se înţelege, de obicei, – atunci sfânta tendinţă de înnoire artistică, veche ca omul, numeşte-o altfel.

Tu – mai e nevoie să-ţi repet convingerea mea din care direcţie te ţin eu? Ceea ce nu mi-a plăcut în foarte frumosul tău volum sunt câteva *apucături* (nu ştiu dacă tu, ardelean, ai sensul exact al acestui cuvânt) – ce cad dincolo de bunul simţ artistic, adică spre ceea ce numesc eu, după Germania curentă, expresionism. Cea mai gravă mi se pare comparaţia cu „urdorile". E oribilă! Chiar aplicată la pătrunzător şi frumos mirositoarea răşină de brad. Răşina desigur şi ţie îţi place şi ai comparat-o cu urdorile care... îţi plac şi ele, dragă Lulu? Eu socot că *Profetul* tău pentru a fi un vizionar, n-are nevoie să aibă ochii urduroşi. [24]

Din tot ce s-a scris despre tine nu mi-a căzut în mână decât un colţ din articolul *„Înfrăţirii"*, din care am aflat cu mirare că N. Iorga te-ar fi judecat aspru. [25] Dacă e adevărat, cred că numai lucruri de felul celui remarcat mai sus l-au făcut, grăbit cum e, să treacă peste valoarea reală a volumului. Ceea ce nu-mi vine să cred. Restul articolelor – admirative ori din contră – nu interesează; decât să-ţi facă cunoscută cartea. Sunt sigur că nimeni n-a fost în nota justă. Alecu zicea zilele trecute că are să scrie el un articol. Pentru *„Lamura"* sau pentru *„Gândirea"* – în caz că la aceasta din urmă nu se scrie cumva în acest răstimp. [26]

Dacă vrei să-ţi cumpăr ceva cărţi, trimite mai repede că nu ştiu cât mai rămân pe aici. Mai am deocamdată 10.000 coroane, ceea ce însemnează că e foarte departe perspectiva de a rămâne până la sfârşitul semestrului. Nici mie nu mi-a scris Petrache. N-o fi cumva în examen de definitivat?

Despre însurătoarea mea...

Unde eşti hotărât să-ţi petreci vara?

Lucrez acum la traducerea unei cărţi de-a lui Tagore: *Sâdhană* (calea perfecţiunii), apărută săptămânile trecute în nemţeşte. Iese foarte frumos pe limba noastră. Sunt nişte conferinţe ale lui ţinute la Universitatea din Harvard, închegate într-un tot organic: înţelepciunea indică în contrast de superioritate faţă de civilizaţia europeană maşinist-materialist-nefericită! Tagore e actualmente în Elveţia care-l sărbătoreşte pentru 60 de ani împliniţi. V-aş scrie pentru *„Gândirea"* un articol despre el, dar am un suflet nespus de amărât. Ah, dragă Lulu, mare tâmpit cine a scos iubirea pe lume.

Te sărut cu dor,

CRAINIC

Arată-i lui Cezar salutări şi partea care-l priveşte din scrisoare.

XVI Către D. Mugur

25 mai 1921
Viena

Iubite Domnule Mugur,

Scrisorile noastre s-au încrucişat pe drum ca două mâini ce se-ntind dornice de prietenie. Cum vezi, m-am executat: un articol şi o poezie – amândouă pedagogice, adică egal de proaste.[27] N-au să-ţi placă. Şi simt de pe acum marea bucurie că n-au să-ţi placă! Dea Dumnezeu să ajungi cât mai repede la saturaţie cu această lăcomie pedagogică ce te-a apucat subit!

În schimb, Alecu îţi trimite alăturata şi calda *Prietenie*. Este, – cum îmi spune el – un fel de prefaţă la cartea pe care o va scrie-o în vara aceasta despre prietenie. După cât prevăd, va ieşi o minunată carte «sufletească». «Sufletească» e termenul lui. O va publica rând pe rând în *„Lamura"*. Sunt sigur că o să-ţi placă şi o vei pune în fruntea numărului, – bucata de faţă.

Ştii ce-am râs noi când am citit despre «ascuţita sabie» a lui Merejkovschi – «de nu ne-am tăia în ea»?! Eram la un curs despre filosofia lui Nietzsche. N-am ascultat nimic toată ora. Dacă ţi se pare prea abstractă, ori prea îndrăzneaţă pentru cititorii revistei, păstrează manuscrisul care mi-e foarte trebuincios.

Actualmente traduc o carte foarte frumoasă a lui Tagore, de două săptămâni apărută: *Sâdhană* – Der Weg zur Vollendung –. Iese bine pe româneşte. Comunică-mi, te rog, ziua în care d. Iorga împlineşte semisecolul. Şi pentru care nr. să-ţi scriu un articol fes-

tiv – pentru iunie sau iulie? Dacă e pentru iunie, bate-mi o telegramă, ca să am timp să ţi-l trimit.[28]

Lateral: Noi ne pregăteam de plecare din lipsă de bani; când colo, unde mă pomenesc ieri dimineaţa cu coşcogeamite 8.000 lei de la „Arte“ [29]. Nu cred să fie numai pentru mine. În orice caz sunt nedumerit, pe cât de vesel. Aştept o scrisoare de lămurire ca să ştiu cui mulţumim. Până atunci, mulţumim lui Dumnezeu. Dar – nu cumva acest eveniment stă în «legătură cauzală» cu fraza din scrisoarea Dtale: «Sper ca în curând să vă pot arăta simţitor dragostea şi grija mea»? Îţi voi săruta obrajii la 15 iulie.

Nichifor CRAINIC

XVII

9 noembrie 1921
Viena
III Steigengasse 36/6

Iubite Domnule Mugur,

După multe trude mi-am găsit, în sfârşit, locuinţă şi o clipă de repaos pe zi. Am deci adresă: pot să-ţi scriu şi poţi – eu te rog – să-mi scrii. Ce-ar fi să începem «scrisorile»? Şi fiindcă frumoasa idee e a Dtale, te aştept: împlântă piatra unghiulară... Se poate să iasă – mai ştii – o clădire mândră în ale cărei spaţii luminoase niscaiva suflete să găsească cel puţin o clipă de odihnă.

Ai grijă de *Progres* [30] să nu-l şchiopăteze greşelile de tipar. Mai ales cuvântul *lebădând* să nu iasă cumva *lepădând* şi să-mi desfigureze copilul. Poeţii nasc uneori cuvinte care pot fi şi neizbutite, ca băiatul lui Peer Gynt.

În schimb, acum cinci zile nevastă-mea mi-a născut o ţigăncuşă de fetiţă grăsuţă şi mâncăcioasă. Zece răspunderi mai mult, dar şi o bucurie pe deasupra lor!

Te rog insistent să fii bun şi să-mi comunici şi mie aerul şi vorba cu care maestrul Brătescu-Voineşti ţi-a înmânat 1.000 de lei pentru mine. Dacă i-o fi dat aşa ca să scape ori ca să mă «miluiască», n-am nevoie de ei şi voi ruga pe Cancel, unde Busuioceanu a lăsat banii, să-i restituie maestrului cu mulţumiri pe care am să i le expun şi public. În celălalt caz... Dar eu nu ştiu cum e cazul.

Te mai rog foarte mult să-mi trimiteţi revistele şi cărţile pe care Dta le crezi vrednice de remarcat la „Lamura“. Mai ales de-acum, trebuie să facem din ea o revistă cât mai completă. Şi vezi, nu lăsa să treacă o jumătate de an până când un prieten să-ţi poată citi un cuvânt cald de frăţie.

Cu dragoste,
CRAINIC

XVIII Către Cezar Petrescu

10 decembrie 1921
Viena

Iubite Cezar,

Pentru mine şi pentru nevastă-mea, scrisoarea ta a fost dureroasă. Ne-am gândit la soarta celei ce s-a dus şi la soarta celor cari au rămas: tu şi copilaşul tău. Şi noi, de cinci săptămâni, avem un copilaş, o fetiţă, şi ne închipuim – cu inima strânsă – cât de greu e să rămână pe lume un copil fără mama lui. Iar tu, care, după ce a trebuit să arunci bulgări peste căsnicia ta, te-ai întors la ce ţi-a mai rămas acasă şi te-ai încordat din nou să-ţi duci idealismul mai departe, fii bun ca totdeuna şi nu ne socoti în nici un chip streini de durerile tale. În prieteniile din jurul tău, în arta pe care însuţi o creezi, cu acea credinţă adâncă învăluită în discreţie şi mai totdeauna în ironică nepăsare, apoi în însăşi frumoasa, tinerească şi totuşi echilibrata – eu nu sunt de părerea lui Iorga – mişcare pe care ai stârnit-o şi cu trudă o susţii, vei găsi necontenit o mângâiere care, la rândul ei, să susţină sufletul tău rănit.

Am aşteptat, după scrisoare, revista. Ea n-a sosit încă. Te rugasem să mi-o trimiţi la 1 octombrie. Mi-a spus Alecu Busuioceanu că Pamfil a avut un foarte interesant articol şi că volumele tale vor apărea la *Cultura Naţională*. El vine foarte rar pe la mine fiindcă stă departe: nu l-am întâlnit de când ţi-am primit scrisoarea şi nici adresa, precis, nu i-o ştiu. Dar voi aranja zilele acestea şi-l voi soma să se execute cu materialul literar. Fii pe pace!

Îţi mulţumesc că mi-ai atras atenţia asupra articolului din *„Săgetătorul"*[31]. Mi l-a adus un amic şi am expediat un răspuns tot la *„Săgetătorul"*. Chestiunea era prea strâmtă pentru *„Gândirea"*. Cel care mă „combate" e un fel de student etern: de 13 ani e în Viena bursier, încă la examenul întâi. M-a amuzat combativitatea lui. Vezi tu, aici în Viena şi-n Pesta s-a format – dacă se poate zice că s-a format – acea mentalitate strâmtă, caricaturală, bazată pe crasa incultură şi pe stupide pretenţii, ardeleano-bucovineană, – pe care tu ai cunoscut-o foarte bine în provinciile respective şi ai de luptat cu ea şi-acuma. Eu o voi combate necontenit, socotind-o ca o desfigurare a spiritului românesc. Puţin îmi pasă dacă mi se va reproşa că fac operă de zâzanie între fraţi. Sunt sigur că fac operă de curăţire pentru unitatea viitoare a sufletelor – şi asta mi-ajunge. De altfel, ţie îţi spun aceste lucruri ca unuia care le cunoaşte şi le judecă la fel de bine ca mine. Numai că, în nerăbdarea mea de a vedea lucrurile cât mai repede schimbate, eu sunt uneori cam violent. Nu strică. Pentru sensibilitatea prea groasă a publicului nostru eşti nevoit să scrii uneori cu... bastonul.

Îţi trimit o poezie care probabil că n-o să-ţi displacă. Mi-ar fi convenit să am câteva coloane de proză ca să-ţi fiu de real ajutor la revistă, dar n-am. Crede-mă frăţeşte: muncesc enorm de mult: sunt angajat la *„Lamura"*, la *„Ramuri"*, fiindcă altfel n-aş avea cu ce trăi. În afară de asta sunt şi ziarist. Din redactor cultural plin de nazuri şi de pretenţii, cum eram la Bucureşti, am ajuns la Viena reporter telegrafic al agenţiei *Rador*. Cred că e cea mai scârboasă meserie din câte există. O fac totuşi, uneori, de dimineaţă

până târziu în noapte – pentru 3 mii de lei pe care îi împart cu Alecu. Asta e pricina pentru care – aparent – îmi neglijez chiar prietenii. Spune-i încă o dată lui Blaga să mă mai amâie cu creditul până să am răgazul unei scrisori pentru el.

Dacă vrei să le trimiți studenților revista, adresa lor e asta: „România Junâ", Hofburg, Wien. Și nu faci rău să le-o trimiți.

Cu frățească dragoste,

Nichifor CRAINIC

XIX Către D. Mugur

26 ianuar 1922
Viena
III Steingasse 36/6

Iubite Domnule Mugur,

Zadarnic am tot așteptat scrisoarea făgăduită «în curând». Cine știe câte treburi te vor fi reținut. Nu înțeleg însă de ce revista întârzie atâta. Din pricină poate că a rămas văduvă de administrație, pe urma bătrânului cu suflet tineresc care a închis ochii? [32] Dumnezeu să-l ierte! Moartea lui însemnează o sinceră părere de rău și un zdruncin în gospodăria revistei.

Adaog un articol: *N. Iorga – gânditorul liric* și o traducere din Rainer Maria Rilke. *Povestea cu mâinile lui Dumnezeu* e începutul unei minunate cărți a marelui poet german contemporan: *Das Buch vom lieben Gott*, carte pe care eu o traduc în românește. [33] E o carte foarte originală în concepția ei și foarte izbutită în arta de a vorbi despre un... subiect atât de dificil într-o minunată formă simplă și plastică. Sunt 13 povești în total. În ele Dumnezeu apare în lume *bănuit* sub diferite întâmplări de oameni buni care se jertfesc sau se luptă pentru adevăr și dreptate. Sunt în total 200 de pagini nu tocmai mari. Cartea va fi o distinsă lectură pentru tinerimea noastră.

Îți propun un lucru: crezi că ar fi nimerită pentru editura *Fundației*? Dacă da, spune-mi, te rog, și ce onorar poate da *Fundația* pentru traducere, – plătit o dată, la predare; fiindcă sunt foarte strâmtorat. Fii bun și răspunde-mi în orice caz, ca să știu și s-o pot da altcuiva.

Îți mulțumesc din inimă pentru frumoasa scrisoare a Dtale și te rog să mă ierți că, în loc să-ți scriu și eu una la fel, sunt constrâns la rânduri cum sunt cele de mai sus.

Cu dor și prietenie,

Nichifor CRAINIC

XX

23 martie 1922
Viena

Iubite Domnule Mugur,

N-am mai dat semne de viaţă de mult. S-a abătut năpasta peste noi: a fost bolnavă întâi nevastă-mea, pe urmă copila, la urmă eu, le-am pus vârf, am zăcut trei săptămâni cum nu mai zăcusem de când aveam tifos exantematic. E o gripă rea care domină lumea nemţească. Acum m-am făcut bine, dar cum ies pe vreme umedă, răcesc din nou, se urcă temperatura şi mă trânteşte iar în pat. Probabil multele sforţări, griji şi necazuri, ce se ţin lanţ de astă vară încoace m-au slăbit într-atâta. Şi peste toate acestea, lipsa de parale. Până acum aveam reprezentanţa agenţiei telegrafice *Orient Radio*. Se vede că afacerile ei merg prost, fiindcă de la 1 april a fost nevoită să suprime postul de la Viena şi, odată cu el, 3.000 lei, care-mi erau o bază lunară de trai. E drept, făceam serviciul celui din urmă reporter din Bucureşti, suma era cu totul insuficientă, dar era un razim sigur pe care nu-l mai am. Viaţa aici s-a scumpit groaznic. În decembrie plăteam chirie 8.000 coroane, până în martie s-a urcat la 42.000 şi m-a anunţat că la mai o ridică din nou. Restrângându-ne la o sărăcie de mâncare, am cheltuit luna aceasta până acum aproape şase mii de lei. Erau rezervele de drum la întors acasă, adică în ţară, că noi casă n-avem. Trăim, slavă Domnului, ca păsările văzduhului.

Refugiul, singurul, e să-mi trimit soţia cu copilul la Rădăuţi [34]. Dar nu le pot trimite decât cu vagon de dormit şi asta mă costă 6-7 mii de lei. Sumă pe care n-o am.

Iartă-mă că-ţi scriu aceste lucruri care, de fapt, sunt sub nivelul stării de lucruri, dar am făcut-o ca să-ţi cer o înleznire de bani.

Mi-ai oferit, cu o bunătate care a depăşit suma convenită la 200 pagini traducere, 5.000 lei pentru cartea lui Rilke. Până să primeşti rândurile de faţă, traducerea e gata (ar fi fost de mult, de nu eram bolnav). Iese frumos. Şi cartea e foarte frumoasă. (Bucata trimisă era prima încercare, dibuitoare, până la familiarizarea cu spiritul şi stilul autorului.) Îi fac şi o introducere, cum ai cerut Dta. Şi cum e necesar. Zilele acestea, printr-un poet, prieten comun, îi scriu în Elveţia, ca să-i cer încuviinţarea traducerii şi, dacă scrisoarea lui o fi frumoasă, o punem ca prefaţă.

Deci: 5.000 de lei. N-ar fi posibil să-i poţi trimite de pe acum? Şi încă o rugăminte: n-ar fi posibil să mai adaugi 5.000, angajându-mă pentru o nouă lucrare, fie traducere, fie ce vrei şi ce e necesar pentru instituţie? Cu 10.000 aş putea ieşi să răsuflu mai omeneşte pe trei luni. Şi te-aş ruga să-ţi rupi o bucăţică de timp şi să-mi răspunzi mai degrabă, ca să ştiu ce măsuri să iau. La începutul lui april aş vrea să-mi trimit fetele. Adică: n-aş vrea, ci sunt nevoit.

Ţi-aş pomeni de cei 6.000 lei cari, după înţelegerea de astă toamnă, ar fi să-i aşteptăm de la *„Lamura"* pentru 1 april. Dar... pe cât se pare, *„Lamura"* nu mai apare [35] şi-mi pare rău, foarte rău. Şi din punct de vedere al constrângerii mele şi din punct de vedere ideal: e păcat.

Ţi-aş trimite material, fiindcă am dar, – nu ştiu dacă să-l mai trimit.

Manuscrisul traducerii ţi-l trimit printr-o ocazie sigură. Prin poştă mă tem.

Aştept, iubite Domnule Mugur, cuvântul Dtale, care în cazul meu actual ar putea fi salvator. Şi obligator, în plus, la obligaţii mai vechi.

După cele ce mi-ai scris pe larg, *Fundaţia* şi-a luat avânt voinic. În cercurile scriitorilor unguri şi nemţi pe care îi cunosc şi eu aici, am citit scrisoarea Dtale şi le-am vorbit despre acţiunea prinţului culturii noastre naţionale. A impresionat adânc. În adevăr, e de necrezut ca un moştenitor de tron să se ocupe de cultura poporului. Privită de aici, acţiunea Dv. pare un basm frumos, o istorie petrecută pe meleaguri supraeuropene, ideale. M-au invitat să scriu ceva în ziarele de aici. Am ezitat, socotind că e prea devreme şi – nu ştiu de va conveni la Bucureşti. Dta trebuie să ştii mai bine. Apoi, n-aveam documente suficiente la mine.

Ceva tot de natură culturală: Prepar cu un poet ungur o antologie românească în ungureşte (de-o fi timp, şi-n nemţeşte) şi apoi încă câteva cărţi. În acţiunea *Fundaţiei* nu intră şi atenţia culturală: de propagare a culturii noastre în sânul naţionalităţilor? Dacă intră şi acest lucru, *Fundaţia* ar putea cumpăra o serie de exemplare din aceste cărţi (fiecare va avea probabil 60-80 pagini), pentru a le dărui sau desface apoi în Ardeal, în ungurime? Traducerile vor fi făcute foarte bine. Amicul meu contează ca unul dintre cei mai renumiţi traducători şi publicişti unguri. Aceasta pentru a decide pe editorul ungur din Viena să ia lucrul asupră-şi mai repede şi să facă nişte ediţii frumoase.

Fii drăguţ şi mai ales prietenos şi răspunde-mi.

Cu cele mai calde urări de izbândă,

Nichifor CRAINIC

XXI Către Lucian Blaga

3 april 1922
Viena
III Steingasse 36/6

Dragă Lulu,

Primii chiar acum studiul tău [36]. Îţi mulţumesc pentru înalta lectură pe care mi-o făgăduiesc cele 84 de pagini concentrate.

Cât despre rândurile de scrisoare şi mai concentrate în cele câteva cuvinte de prietenie supărată, – ai dreptate şi n-ai dreptate.

Dacă ai ştii ce zbateri groaznice mă fărâmiţează aproape până la distrugere – de un an încoace – în sforţările mele de a birui încurcăturile şi greutăţile pe care mi le-a creat lipsa de orice simţ practic a nevestei mele şi concesiunile mele faţă de iraţionalismul ei, pe care-i place să-l numească cu o emoţionantă naivitate: idealism, – ai fi, sunt sigur, mai îngăduitor.

Şi dacă ai fi primit scrisoarea pe care ţi-am scris-o după primirea şi citirea lui *Zamolxe*, nu te-ai fi supărat deloc şi mi-ai fi scris mai pe larg despre tine, despre voi.

Ţi-am scris pe vremea când cumnatul tău era ministru [37]. Era vorba acolo şi de o intervenţie pe care te rugam s-o faci în favoarea unui frate din Ardeal al unui prieten al meu vienez. Se vede că până să vină scrisoarea, Brediceanu plecase, şi omul a renunţat

să ţi-o mai dea. Erau acolo părerile mele despre *Zamolxe*, pe care-l socot una dintre foarte puţinele cărţi distinse, înalte ale literaturii româneşti. Trecând peste cele câteva concesii de amănunt pe care simţul tău de echilibru le face în beneficiul «expresionismului» şi în paguba ta, (mai puţin a lucrării), poemul tău cuprinde – îţi scriam – istoria dramatizată a religiei, nu a religiunilor, tragedia oricarei religiuni. Originalitatea lui stă în arta cu care ai personificat *tipificând* (dacă aş putea zice) teorii şi ipoteze religioase abstracte în plastica născocire a lui *Zamolxe*. Din punct de vedere critic filosofic nici eu nu mă împac cu religiunea «Orbului» care mi se pare o absurditate; dar asta e altceva decât poemul dramatic care înainte de toate e o operă de artă, iar nu de filosofie. Şi ca operă de artă e foarte frumos. Firește oamenii care scriu în chip diletant şi critică literară, chiar de-ar fi realmente geniali unii dintre ei, au făcut această regretabilă confuzie. Cât despre criticii negeniali, confuzia nu e regretabilă, fiindcă era de aşteptat. Critica noastră de azi e făcută de oameni cu creerii scobiţi. Poezia noastră de azi călăreşte pe armăsari focoşi. Cum va putea să înţeleagă această critică poezia lui *Zamolxe*? Văd din unele recenzii că această critică nu s-a putut ridica mai sus de «buricul copilului mic». Dacă-i făceai concesii mai jos de buric, era, cred, satisfăcută. Mai sus de buric e greu să se urce orice animal.

Îţi făgăduiesc un studiu *serios* pentru când voi avea răgaz. Ah, Doamne, când o să fie?

Deocamdată am isprăvit banii şi mă munceşte problema cum să-mi trimit nevasta (care e foarte slăbită) în Bucovina cu copila care e dolofană, oacheş-trandafirie, leită tată-său, deci – foarte drăguţă. Transpuse în feminin trăsăturile mele rustice capătă o gingăşie fermecătoare.

Tu ce plănuieşti?

Ce faceţi în vară?

Mi-e aşa de dor să ne vedem odată!

Trimite-mi şi mie, dacă îl ai, *„Cugetul Românesc"* cu articolul lui Sextil. Ţi-l restitui.

Franz Werfel are o nouă piesă: *Zacksgesang* (ai citit desigur în ziare). Am văzut-o: e o stufărie de simboluri forţate, răsucite din materia unui realism brut, grotesc. Scrisă într-un stil admirabil de sclipitor şi adânc. În curând are să se joace la Burg şi *Spiegelmensch*. În Germania, anul trecut, n-a avut nici un succes. Eu cred că puterea lui e lirică. E, incontestabil, cel mai bun liric german al generaţiei tinere. Îl cunosc: fire foarte primitoare de prietenie – caracterul rasei lui semite.

Cu colaborarea mea, un poet ungur amic lucrează o antologie românească: primele lucruri le-am luat din *Poemele Luminii* ale tale: *Gorunul, Noapte, Scoica* etc. Ţi le vei vedea, cred, în *„Napskelet"*. Eu i le traduc vorbă cu vorbă în nemţeşte. El, care ştie ceva-ceva şi româneşte, şi care e un traducător admirabil, pe cât se scrie despre el, le face ungureşte.

Poeziile mele mi-e aproape imposibil să i le traduc, din pricina cuvintelor.

Sunt mâhnit de boala lui Cezar Petrescu. N-ai putea tu, dacă nu s-o iei asupra-ţi cu Sextil poate, cel puţin, să dai un ajutor mai efectiv *„Gândirii"*? E păcat să şchiopăteze.

Alecu se însoară cu o fată din Bucureşti care studiază aici pianul. Frumoasă fata, deşteaptă şi se pare că se şi înţeleg foarte bine.

Scrie-mi, că mi-e dor de tine.

Te sărut frăţeşte,

CRAINIC

XXII Către D. Mugur

15 mai 1922
Viena
III Steingasse 36/6

Iubite Domnule Mugur,

Trimit, în sfârşit, manuscrisul traducerii. Am întârziat cu... cele câteva cuvinte introductive care au degenerat într-un studiu de 20 pagini îndesate. Rilke e cel mai adânc poet de azi. Critica germană derivă misticismul său din Rusia. Eu îl deriv, cu probe eclatante, din misticismul german. Poezia lui, demonstrez eu, e o floare autentică a misticii vechi germane (de la maestrul Eckhart încoace) – şi cea mai frumoasă. Fac şi o paralelă deosebitoare între misticismul german şi cel slav. Studiul e interesant, cu multe contribuţii noi. Îl veţi ceti în *„Cugetul Românesc"* – fiindcă în *„Lamura"*, ca subiect străin, şi încă mistic, n-ar fi mers. Şi cum e lung şi ocazia mea de a-l trimite la Bucureşti urgentă, iartă-mă că n-am avut vreme să-l copiez. Peste două luni sunt în ţară şi aranjez cu manuscrisul şi tiparul, – dacă-l tipăreşti cu cartea la un loc – şi în caz dacă tipăreşti cartea.

Aceste două luni sunt singur. Pe nevastă-mea am trimis-o la Rădăuţi cu fetiţa. Sunt singur şi aş avea răgaz să văd măcar Münchenul. Dar... înţelegi... literalmente nimic nu mai am. Noroc de creditul câtorva prieteni de pe aici. Te-aş ruga din inimă, dacă se primeşte traducerea, să fii încă o dată bun şi banii să dai dispoziţie să mi-i trimită telegrafic – în lei – la sucursala Blank din Viena. Plătesc mi se pare eu aici o taxă cam mare, dar tot e mai bine de cum i-aş primi în coroane.

Şi te-aş mai ruga ceva:

Amicul G. Ispir e secretar general. Inspiră-l când treci pe la minister pentru câteva mii de lei. Teologii bucovineni au burse de 24.000 pe an şi valută la Paris. Şi sunt sigur: tot teologi bucovineni vor rămâne. Eu, care am respectuosul dispreţ faţă de teologia română, cred că sunt mai îndreptăţit decât orice teolog la un ajutor din fondul dansatoarelor bursiere [1] de la Culte. Dacă izbuteşti să-l inspiri pe Ispir, aş mai inspira şi eu. Că năduf cât anul ăsta n-am înghiţit în toată viaţa. (E vorba de sărăcie.) (Dta făcuşi ce făcuşi şi: iar respiraşi la Atena. Bine ai venit!)

Dar tot aşa: dacă se poate mai repede: că d-aia se cheamă Inspir: ca să numere mai repede Banul [2].

Rugându-te să iei cu totul invers tonul acestei scrisori, te salut cu adâncă dragoste şi-ţi făgăduiesc că... îţi voi scrie de la... München.

CRAINIC

1) Şi indienii au baiadere religioase
2) Pentru bani am avut totdeauna aversiune, dar când îţi trebuie...

XXIII

12 iunie 1922
Viena

Iubite Domnule Mugur,

Acum o lună (16 mai) am expediat printr-un curier traducerea din Rilke şi o scrisoare cu o foarte fierbinte rugăminte pe care căutam s-o maschez pe cât posibil sub forma unei glume. Trăiesc de-atunci într-un chin, al cărui sfârşit n-ar putea fi decât un răspuns din partea Dtale. Un răspuns sub orice formă, dacă nu se poate să fie pozitiv. Ştiu că eşti foarte ocupat şi sâcâit din toate părţile şi-mi dau seama cât de inoportune sunt intervenţiile mele. Îţi făgăduiesc solemn însă că e cea din urmă rugăminte pe care ţi-o fac, scuzată numai de faptul stupid că nu găsesc măcar banii cu care să mă întorc în ţară.

Fii bun şi răspunde-mi într-un fel, ca, odată lămurit, să pot născoci vreo posibilitate de scăpare.

Cu dragoste,

CRAINIC
III Stengasse 36/6

XXIV Către Lucian Blaga

Dragă Lulu,

De două săptămâni tot amân să-ţi răspund. Acum am lucruri mai sigure: *„Lamura"* se va transforma, cu 1 oct., într-o revistă de literatură şi artă, cu numele schimbat, dar încă nefixat (sunt în curs pregătiri de puţină importanţă pentru tine).

Sigur e: vei fi redactor la această revistă cu leafă fixă; nu tocmai mare, fiindcă are să iasă tot lunar. Eu voi fi director cultural al *Fundaţiei „Principele Carol"* şi voi mijloci pe lângă d. Mugur să te numim pe tine corespondentul instituţiei în Cluj [38]. O să mai iasă şi de aici ceva. În orice caz, fii sigur că în nici o acţiune întreprinsă de noi şi de Busuioceanu nu vei lipsi. Durerile şi necazurile voastre m-au întristat. Mai 'nainte de a-mi scrie tu, le ştiam amănunţit de la Sextil Puşcariu.

Să nu uit: la prima ta scrisoare am răspuns de atunci, la Bran, pe adresa dată de tine la hotel.

SALA DE LECTURĂ

Eu de trei luni, de când sunt în țară, o duc într-un zbucium cumplit. Nevastă-mea și copilul sunt încă la Rădăuți. N-aveam cum să le aduc în București: nici bani, nici casă. În sfârșit, sunt pe cale să dezleg problema care în trei luni mi-a mâncat jumătate din suflet. Cum n-aveam nimic, de la pat până la farfurie, am făcut un împrumut a cărei sumă nu ți-o spun, că te-ar îngrozi și m-ai crede nebun; dacă nu pe mine, pe cei care m-au creditat.

Muncesc cu Alecu la direcția Culturii Naționale: o muncă de cârpaci de manuscrise proaste.

Va trebui să-mi storc toată energia anul acesta ca să pot plăti din datorie. Ce-o fi o fi!

Mă doare inima că nu-ți pot trimite imediat ce-ți datoresc. Îmi închipui câte greutăți ai și tu. În octombrie mă voi trudi cu tot dinamismul să mă achit.

Dacă ai timp, alege-ți o carte din nemțește (roman sau filosofie) și tradu-o pentru *Cultura Națională*. Plătește 3000 lei traducerea unui volum mărime obișnuită. Dacă vrei să traduci ceva, anunță-mă.

În legătură cu asta, te rog nu uita: sunt informat că Dra Ecaterina Pitiș traduce *Hunger* a lui *Hamsun;* dacă n-a angajat-o nicăieri, roag-o din partea mea s-o prezinte *Culturii Naționale.* Și scrie-mi ce e și cu acest lucru.

Te sărut frățește și vă doresc tot binele și mai ales: sănătate!

CRAINIC

XXV

[decembrie 1922]
Vineri, înainte de anul nou ortodox
București

Dragă Lulu,

Pe la Sf. Nicolae i-am dat lui Gibi Mihăescu 1.000 de lei să ți-i aducă. I-ai primit? Abia acum am prilejul să-ți precizez că suma aceasta o scazi din ceea ce-ți datorez. Onorarul pentru poezia de la *„Lamura"* ți-l voi trimite imediat după anul nou (st. vechi). Și dacă voi putea, încă o parte din datoria mea.

„Lamura" iese poimâine, transformată aproape de nerecunoscut, – în bine.

Acolo-i și poezia ta [39]. Dacă ai timp, scrie-mi și articole pentru ea. Voi avea grijă să-ți fie plătite regulat. Aș fi vrut, cum ți-am scris o dată, și cum ți-am trimis vorbă de mai multe ori, să-ți fac de acolo ceva fix lunar, măcar 1.000. A fost imposibil – între altele fiindcă acum tot venitul revistei se duce pe tipar (foarte frumos, la *Cultura Națională*). Fii sigur însă că, înaintea tuturor, colaborarea ta o voi prețui cum se cuvine. Poți să-mi trimiți și articole de cultură cu perspective asupra problemelor de la noi. Și cât mai repede. [40]

De la 1 ianuar sunt numit director al secției culturale, la Fundația *„Principele Carol"*. Organizăm o serie de conferințe pe curând. M-am gândit firește, și la concursul tău. Și anume: poți tu să ne faci pentru luna februar o conferință despre *curentele actuale în*

filosofie? După propunerea mea, toți au fost de acord că tu, mai bine ca oricare altul, ai trata subiectul. Ți-l pregătești și vii încoace când vei crede tu, anunțându-ne. Cheltuielile vor trece pe seama *Fundației.* Vei avea cel mai select auditoriu și va fi un prilej să-ți arăți puterea.

Scrie-mi precis și repede.

Altceva: d. D. Gusti, sociologul, vrea să-ți citească teza de doctorat (trimite-i-o) și să-i traduci ce vrei tu din filosofie, sociologie etc., pentru biblioteca filosofică pe care o conduce la *Cultura Națională.* Ține foarte mult să te cunoască și de mai bine de o lună îl mint că ți-am comunicat cele de mai sus.

Eu muncesc enorm și stupid, câștig mult și, pentru cele 50.000 de lei datorii, va trebui să renunț întreg anul la mine însumi. Ce va rămâne din mine, în afară de nervii distruși, – voi vedea.

Te sărut frățește și te rog din suflet: nu mă mai ghionti cu telegrame!

CRAINIC
Dorobanți, 32

XXVI

29 ianuar 1923
București
Dorobanți, 32

Dragă Lulu,

Ți-am scris și – aplicându-mi obiceiul – nu mi-ai răspuns încă. Era vorba, îndeosebi, de o conferință pe care s-o ții aici în București, la Fundația noastră. Subiectul ți-l anunțasem vag. Azi ți-l precizez: *Împărăția a treia (Der drite Reich),* subiect cu care știu că ești de mult familiar și te pasionează. Izvoarele și punctele de reazim le știi: Mereșkowski (plecând de la Soloviev), Kayserling și Spengler (în ce privește mesianismul rusesc). Cred că ai putea-o intitula: *Neohiliasmul,* întemeindu-te pe baza pe care se clădește acest curent de cugetare: *Apocalipsa.* Ar fi frumos, interesant și foarte nou – nu-i așa? Pe-aici nimeni nu știe de bazaconii de-astea.

Ai putea să-ți iei – din același ciclu de conferințe – *Teosofie și Antropologie* – (cu pivot al conferinței pe Rudolf Steiner). Dar eu cred că primul subiect e mult mai frumos și mai interesant. Despre Steiner s-a mai auzit și pe-aici. Conferința ai ține-o pe la 15-20 martie. Timp destul. Cheltuielile vor privi *Fundația.* Răspunde-mi precis și repede. Eu am mare încredere și nădejde în tine. Ceilalți te-așteaptă cu sete: să te audă, să te vadă. Nu uita ce ți-am scris în legătură cu d. Gusti. Părintele Agârbiceanu mi-a spus în treacăt că ai isprăvit o nouă piesă. Sunt curios.

Trimite-mi ceva pentru revistă. Ai primit-o?

Cu dragoste frățească,

Nichifor CRAINIC

XXVII Către Em. Bucuța

27 septembrie 1923
București

Dragă D-le Bucuța,

Te-am căutat cu Cezar pe la *„Ideea"*. Ni s-a spus că ești plecat, probabil pentru o zi. Nimeni nu știa să precizeze: în Ardeal? în Bulgaria? în Transnistria?

Eu cred că mâine voi fi iarăși în capitală.

Te vom căuta pe la 1 a.m .[1] și la 6 p.m. la redacție. Aceasta, firește, nu te obligă să-ți strici ordinea de zi pentru a coincide cu orele căutării noastre. Poți scăpa mai ușor lăsându-ne într-un plic nuvela pe care mi-ai făgăduit-o mie personal [2], pentru no. de la 10 octombrie al *„Gândirii"*. Noi ținem foarte mult să apară în acel număr. De dorit (ofensă pentru un autor) să aibă între 5-7 pagini din revista noastră. Poate fi și mai mică.

Deci, ne-am înțeles, dacă-i vei subînțelege prezența ca o rugăminte de prieten nu numai literar.

Nichifor CRAINIC

[1] Citește: «amiază»
[2] Minciună nerușinată făcută ca să te sugestionez

N. C.

XXVIII Către Lucian Blaga

Dragă Lulu,

Trimite-mi mai repede manuscrisul studiului. Dl. Pârvan vrea să-l citească el neapărat. Iar el către 15 oct. pleacă la Roma. Dacă-l scăpăm, cine știe când i-ar mai veni rândul la tipar.

Nu uita articolul pentru *„Lamura"*.

Nici rezumatul articolului nemțesc despre Brâncuși.

Nici cartea lui Masaryk pentru mine.

Eu, Cezar și Busuioceanu ne zbatem de când ai plecat să găsim o modalitate grabnică pentru apariția *„Gândirii"*. Oh, de-ai ști cât e de greu. Bucureștii gem de milionari-brute. Ministerul Artelor dă anual numai pentru operă 36.000.000. Noi n-avem cu ce scoate o revistă pe care o scriem gratis.

Dar nu ne lăsăm!

Te sărut,

CRAINIC
28 sept. 192

XXIX Către D. Mugur

Scumpe Domnule Mugur,

E atâta liniște aici încât nu-ți vine s-o zgârii nici măcar cu vârful peniței. Așa se explică de ce citesc mult și scriu puțin; și de ce nu ți-am trimis până acum nici un rând. Nu-mi iese din cap grija memoriului către Ministerul de externe: totuși nici nu m-am gândit să scriu un cuvânt: contez pe plecarea Dlui Duca să aranjeze la Praga cu Ninecici și cu Beneș destinul Universului. Pe valea Tismanii răsare de două nopți o lună indescriptibilă. Ce fericiți am fi dacă Cancelarul nostru (cacofonia e inevitabilă oricum ai introduce în frază pe Dl. Duca care e ministru de externe), deci ce fericiți am fi dacă cancelarul nostru ar trage în sfera de influență a Micii Antante și astrul izolat de pe valea Tismanii; ar contrabalansa prin noul aliat șmecheria cehă față de problema ruso-română.

Când ar fi ultimul termen să prezentăm memoriul?

Eu m-am gândit mult la «direcția» pe care o am în *Fundație*. Și cu cât mă gândesc mai mult, iubite Domnule Mugur, cu atât mă conving mai adânc s-o părăsesc: mă declar incapabil s-o conduc. Doi ani ca director am fost nul și nulă a fost întreaga direcție. Pentru a scoate ceva *ex nihilo* mi-ar trebui două condiții: bani mulți și personal select, bine plătit. Pe cei dintâi nu știu cum i-am putea avea. Personalul nu există, afară de d. Cisek, care e caraghios plătit pentru ce face și pentru ce ar putea să facă, cu bunăvoința, talentul și pregătirea lui. Restul personalului (din această direcție), oricât de simpatice și respectabile persoane omenești ar fi, ar trebui trecut la arhiva istorică a *Fundației* acesteia fără noroc.

Eu însumi, ca să nu trec de-a dreptul la arhivă, aș rămâne cu *„Filarmonica"* și mai ales cu *„Lamura"*. Plus *„Gândirea"*. *„Lamura"* ar trebui s-o reformăm puțin. Stai, stai... Nu în sens didactic, cum ar vrea Culea sau d. Anton Lupescu, ci în sensul unei amplificări culturale. Asta ar cere și o reducție mărită de bani. Îți dai seama ce putere formidabilă poate și trebuie să iasă dintr-un organ tras în 25.000 exemplare! Anul trecut știi câtă muncă am pus în această revistă. Muncă anonimă. Piedicile administrative care au sfărâmat anul acesta regularitatea revistei pe mine m-au dezgustat. I se dă astfel cu piciorul muncii mele de un an de zile. Pentru a-i asigura regularitatea, părerea mea e că sub nici un cuvânt banii revistei să nu fie întrebuințați în alte întreprinderi. Sistemul cârpelii colea cu petice luate de dincolo, duce la dezastru. Cu acest sistem am ajuns să paralizăm toate ramurile noastre de lucru, inclusiv *„Lamura"*, pentru a cărei neregularitate n-avem nici un pic de scuză.

De două săptămâni de când sunt aici, n-am stat numai în bârlogul codrilor, am ieșit în vale la lumină și la oameni: la serbări de sfârșit de an școlar, la hramuri, la nedee. Am stat din nou de vorbă cu preoți, cu învățători; mai de aproape, mai prietenește. Am constatat că oamenii aceștia cred în *Fundație*. Ei vor să creadă neapărat în ceva. Cred în Prinț, în Dta, în toți ai noștri, în mine. Așteaptă de la noi lucruri mari. Și am constatat că singurul lor îndreptar cultural e *„Lamura"*. Și am ajuns la concluzia că trebuie s-o amplificăm, dându-le, prin ea, tot ce e de seamă și ce ar trebui să fie de seamă în viața poporului nostru (minus pedagogia). Ce zici? N-ar fi bine chiar s-o scoatem de două ori pe lună? Contactul cu masa cititorilor ar fi mai viu, mai impulsiv. În asemenea condiții

noi, eu aş fi dispus să dau trei părţi din energia mea *„Lamurei"* şi o parte *„Gândirii"*. Cu cât iau mai mult contact cu lumea asta de la ţară, minunată şi jalnică lume în acelaşi timp, cu atât mai clar îmi văd datoria. Povestea lui Anteu nu e o simplă poveste.

Am transcris după gazetă şi am refăcut din memorie ultima treime din conferinţa mea, *Moştenitorii Victoriei*, pe care ţi-o trimit. Din câte am ţinut, e singura la care ţin. Şi o cred necesară pentru *„Lamura"*. Gazeta a îngropat-o în cele 2000 de exemplare ale ei. Dacă şi Dtale îţi place, dă-i drumul. Dacă nu, opreşte-o. [41]

Pentru *Însemnări şi recenzii* îţi voi trimite mai apoi. La 1 august voi fi în Bucureşti.

Primeşte, scumpe Domnule Mugur, aceste rânduri cu inima bună pe care o ai şi socoteşte-le aşa cum sunt: izbucnite, fără stăvilar, de-a dreptul din sinceritatea şi din onestitatea celui mai îngrijat cuget din câte, alături de Dta, se trudesc în jurul Prinţului Carol.

Multe am cules şi voi mai culege de pe aici. Ţi le voi comunica la revedere. Şi te rog să le socoţi nu ca vorbe spuse pentru a fi spuse, ci ca vorbe ale unui om care nu vrea să fie, pe unde trece şi lucrează, un simplu figurant, îngăduit sau favorit.

Cu dragoste respectuos frăţească,

Nichifor CRAINIC
14 iulie 1924
Vila Sfetea
Tismana

XXX Către Lucian Blaga

Dragă Lulu,

Nici nu mai ştiu pentru câte lucruri mi-ai înjurat tăcerea neglijentă, din tihna ta lugojană.

Fie! Formal, faţă de tine eu sunt mai totdeauna cu vreo vină. Sper că dincolo de formă, bănuiala ta, oricât ar favoriza-o ritmul lent al provinciei, nu trece niciodată.

Iată esenţialul de care e vorba:

„Gândirea" reapare sigur lunar. Cel mai târziu la 20 ianuar trebuie să fie pe piaţă numărul nou.

Trimite deci imediat:

Poezii

Piese de teatru („naturalist-decadente")

Eseuri (pentru articole prime)

Articole (pentru cronici, *Idei, oameni, fapte cu dobitoace)*

Şi ceva nuvele (dacă se poate)

Cel târziu până la 5 ianuarie.

Materialul poate fi oricât de larg: vom avea spaţiu. Fiecare număr va avea 48 pagini în afară de abţibilduri.

Am făcut un aranjament foarte bun cu... Lapedatu! [42] După un an de înjurături, era firesc să cădem la un armistițiu.

Vom face un fond sigur, depus la bancă, revistei și colaboratorilor. Ne vom îmbogăți. Fii sigur: te vom îmbogăți și pe tine. Poți să te culci, ca și noi, numai pe-o ureche.

O poezie ca a ta se va plăti minimum una mie lei (Numai modestia autorului ne va opri să plătim mai bine!)

Fapt e că apărem și trebuie să te grăbești. Gândește-te în deosebi la eseuri mai lungi, cu idei ca acelea din foiletoanele *„Cuvântului"* [43] (naționalitate = fatalitate; case săsești – case românești; cimpoaie trace; oale de noaptea timpului; B. Shaw și opregele din Lugoj; G. Brandes; Zamolxe și muzeul etonografic al „Astrei"; V. Tilea și diplomația șamanilor; în fine etc., etc.). Principalul e ca modernismul în toate aceste studii să aibă o bază etnografică, – ceea ce vine spre așa-zisul tradiționalism.

Așteptând, scumpe Lulule, te sărut.

Când vii pe-aici? Poate când se va juca *Nona* la Craiova? [44] Vom merge cu toții s-o vedem!

Nichifor CRAINIC
27 dec. 1925
București
Polonă 38

[Lateral]: Aștepți răspuns de la mine ca să-mi trimiți eseurile pentru *Cartea Vremii?*

Așteaptă. Dar până atunci de ce nu le trimiți?

N. C.

XXXI Către Cezar Petrescu

Dragă Cezar,

Te-am căutat astăzi ca de obicei. Îmi pare rău că n-ai sosit. Astă seară e mare masă cu Valjean în chestiunea cinematografului în care avem toată dezlegarea să procedăm cum ne taie capul. Întâlnirea: la ora 8 la *„Cuvântul"*. Mi-ar fi părut bine să fii și tu.

Pentru *„Gândirea"*: ai articolul lui C. Rădulescu-Motru. Trebue să fie la un băiat de serviciu care de bună seamă l-a ridicat de la Motru azi dimineață după indicațiile mele date aseară.

Eu am să scriu chiar mâine câteva cronici mărunte. Măcar atât. Cu dragoste,

CRAINIC
18/V/926

XXXII Către Lucian Blaga

Dragă Lulule,

Rândurile tale mi-au făcut mare bucurie. Eu te-am socotit totdeauna între foarte puţinii mei prieteni adevăraţi. Cum, nu mă îndoiesc, mă socoţi şi tu pe mine.

Despre munca mea enormă în noua situaţie îţi voi scrie când vei veni la Bucureşti. Şi tot atunci despre intrigile surde ale duşmanilor şi „amicilor".

Deocamdată bucură-te: vei fi jucat la toamnă pe toate scenele din România. Vom înfiinţa şi la românii din America un teatru naţional – special ca să fii jucat tu pentru ca şi natul emigrant să ia cunoştinţă despre jeniul Ardealului. [45]

Despre catedra de la Cluj: am aflat prin Nae Ionescu că profesorii de acolo au hotărât contra ta. Nu ştiu cât e adevărat. Interesează-te. Se zice că ar candida şi Vianu [46]. Mie nu mi-a spus nimic.

Atât deocamdată.

Te sărut,

CRAINIC
4/VI/1926

XXXIII Către Cezar Petrescu

11 ianuarie 1927
Bucureşti

Dragă Cezar, [47]

Îmi pare foarte rău că, înainte de plecarea ta, stând vreo 8-10 zile în Capitală, n-ai găsit 10 minute să ne vedem, după cum îmi făgăduiseşi. Îmi pare rău pentru revistă.

Am aşteptat apoi – zadarnic – scrisoarea de lămurire, pe care mi-o anunţai în două rânduri de ilustrată din Paris. Vremea e târzie şi lucrurile nu merg tocmai bine. Nu ştiu dacă ai primit ultimul număr al *„Gândirii"*, no. 9-11, scos de Vianu fără nici un aport personal decât o chestie *personală* a sa cu Lovinescu, lucru care nu se obişnuia la noi. Ceva mai mult: mi se comunică de la *Fundaţie* că, cu un aer de stăpân, dăduse ordin ca numele noastre să se scoată de pe copertă şi să se scrie: *director T. Vianu!* În urmă s-a răzgândit şi s-a adăugat numai alături de noi, deşi la consfătuirea noastră cu tine rămăsese stabilit, după propunerea mea, că, coperta avea să rămână la numărul acesta cum era, – având să rezolvăm chestiunea aceasta la 1 ianuar. Adaosul numelui lui Vianu a jignit pe ceilalţi colaboratori pe drept cuvânt. Toţi au muncit număr de număr, ani de zile, fără pretenţia de a se afişa redactori. Vianu avea cel mai puţin acest drept.

Ce facem? De ce nu răspunzi un cuvânt? Să-ţi spun drept: prietenii mei mă sfătuiesc să scoatem o nouă revistă. Toţi gândiriştii ar scrie la ea, – lucru de care nici tu nu te îndoieşti. Cu toate că tu ai dărâmat o dată frumosul plan pe care îl clădisem pe socoteala

fostei subvenţii, eu am făcut rost de bani, am comandat hârtie de revistă pentru un an şi hârtie pentru cinci volume ale colaboratorilor. Planul, cum vezi, e refăcut şi el are unanimă aprobare a prietenilor. Sper să fac în curând revistei un fond de rezistenţă durabilă.

Le-am spus totuşi: nu facem o nouă revistă până nu am cuvânt de la Cezar.

Orice ar fi fost, e aşa de dureros să ucizi un lucru frumos cum a fost *„Gândirea"*, chiar dacă noua revistă ar fi mai bună!

Vreau să ştiu ce zici.

Ce crezi de viitorul *„Gândirii"*?

Cum îi vezi proprietatea?

Cum îi vezi direcţia?

Dacă îţi place să le mai vezi sau nu în muţenia în care te-ai înfundat cu o condamnabilă indiferenţă?

Eu nu văd în nici un caz director pe Vianu. Văd însă alături de numele noastre pe al lui Em. Bucuţa, om multiplu, sârguincios şi capabil să ne suplinească în lipsă, precum şi să lucreze egal cu noi. Corect şi fără ifose de parvenit subit.

Materialul a început să fie dat la tipar. Administraţia va trece în mâinile lui Teodosiu, om cel puţin cinstit şi punctual. Încasările se vor concentra la el.

Te somez în numele *„Gândirii"*: răspunde! Cât mai repede: ori aşa, ori aşa. E singurul lucru pe care ţi-l cer totuşi, trecând peste cele întâmplate, peste cele făgăduite şi chiar peste faptul că nici adresa nu mi-ai comunicat-o.

Spiritul acestei scrisori cred că de-o poştă miroase a corectitudine şi a dragoste de lucru bun. Judecă şi tu. Şi bate-mi un răspuns telegrafic până să primesc pe cel detaliat. Cred că nu ţi-am greşit atât de mult, încât să nu merit nici un răspuns.

La revedere

CRAINIC

XXXIV

2 august 1927

Dragă Cezar,

Când am primit scrisoarea ta credeam că e prea târziu să am manuscrisul tău pentru numărul iulie-august al *„Gândirii"*. Era materia dată la tipar. De-atunci mă amărăsc în fiecare zi cu tipografia descompletată şi cu nişte culegători începători, care greşesc – nu fiecare cuvânt, dar fiecare literă.

Şi tocmai proză nu aveam în acest număr, afară de un fleac semnat M. Beza. Am în schimb trei articole foarte lungi. Materialul e aproape cules şi sper să ieşim... la începutul lui septembrie.

Pregăteşte pentru numărul următor o nuvelă şi o cronică literară sau aşa ceva.

Reîntors în Bucureşti după o reconfortantă călătorie prin Bruxelles, Anvers, Paris, München, găsesc o mare ostilitate în jurul meu, hrănită de nemulţumirile pomanagiilor nesatisfăcuţi pe când eram la minister. Ostilitatea asta nu mă demontează: mă piş pe ea.

Dar ceea ce m-a amărât a fost acţiunea de ponegrire a ţiganului de Şeicaru care, cu epileptic entuziasm, mă „lucrează" la liberali să nu iau catedra de la Chişinău (la care

eu nu ţin deloc) şi asmute lumea împotriva mea, care aş fi făcut la minister 5 sau 10 milioane (nu se ştie precis).

E inutil să-ţi spun că eu azi aproape mor de foame şi am o datorie asupra *„Gândirii"* de 200.000 lei.

Tocmai pentru asta nu-i pot ierta atitudinea lui Şeicaru. El se crede deocamdată foarte puternic prin Duca şi Mavrodi. În curând sper să-l pocnească până la scoaterea din circulaţie. De un an şi jumătate îi suport calomniile. Nu mai pot.

E vorba să scoatem o mare gazetă cu oameni ceva mai subţiri decât Enacovici, şi cu condeie ceva mai tari ca al lui Şeicaru. Şi fără posibilitatea „şperţului", care a făcut din *„Cuvântul"* un fel de cuptor al lui Nastratin.

Asupra acestor lucruri te voi ţine în curent. Poate te interesează. Eu aş fi încântat. Gazeta va fi absolut independentă şi cu un obiectiv pe care îl bănuieşti. Busuioceanu s-a întors de la Paris şi e în căutarea unui rost.

Dacă d. Ibrăileanu mai e pe acolo, spune-i că am vorbit cu Lapedatu: mi-a declarat că ţine să iasă neapărat volumul şi-i va libera onorariul cerut la prezentarea manuscrisului. [48]

Să lucreze, deci, fără nici o grijă.

Tu ce faci? Ai de gând să te stabileşti în Bucureşti?

Cred că n-o să te faci stareţ la Agapia!

Cu dragoste,

CRAINIC

XXXV

Dragă Cezar,

Îţi răspund cu «prima poştă», după stupidul meu obicei. Despre volumul tău discutasem înainte de scrisoare cu Toneghin, care nu cedă. Tot aşa despre al meu.

Îţi rămâne celălalt, pe care, din motivul de tactică librărească, e bine să-l scoatem în toamna viitoare.

Acordul editorial l-am semnat. Am şi dat la tipar pe Gib şi pe Blaga care vor apărea înainte de Crăciun. [49]

Nuvela trimite-mi-o cum o termini. Din partea revistei mai ai vreo două săptămâni.

Îmi pare rău că nu mai erai în Bucureşti să citim condiţiile editoriale înainte de a le fi semnat. Le-am citit numai cu Bucuţa.

No. 10 a ieşit, cu mari împingeri la tipografie, în ultima zi a lunii. Asta numai pentru Bucureşti.

Eu te salut frăţeşte, cu aceeaşi lipsă de bani şi cu acelaşi dezgust de ziaristică.

Nichifor CRAINIC
1 noiembrie 1929
Bucureşti

XXXVI Către Vasile Voiculescu

Dragă Vasile,

Nu te-am mai putut vedea înainte de a pleca. Îţi mulţumesc acum, frăţeşte, pentru cuvintele spuse la Radio despre mine! Eşti unul dintre foarte puţinii prieteni care v-aţi manifestat public cu acest năprasnic prilej. Oricât de tare psihologie aş avea eu, pentru aşa-zisele succese, participarea unui prieten bun mă face să gust acest succes prin intermediul lui. Tu mă cunoşti mai bine şi ştii că aceea ce-ţi spun nu e nici cochetărie de femeie bătrână şi nici perversiune morală, ci o bucurie care mie nici nu-mi cade la mână decât prin intermediar.

Să trăieşti!

Acum o rugăminte:

La 1 septembrie trebuie să avem gata un număr din *„Gândirea"* închinat lui Mistral, plătit de Ionel Lugojianu, ediţie română şi franceză. Nu ştiu dacă tu eşti dispus să traduci ceva versuri din Mistral. M-aş bucura mult. În orice caz, să-l rugăm şi pe Ion Pillat. Eu nu-i ştiu adresa la Predeal. Fii bun şi scrie-i tu imediat. Traducerea trebuie să fie gata pe la 1 august. Roagă-l şi din partea mea şi din a ta. Ai putea să rogi şi pe Adrian Maniu, care-i meşter în traduceri, ca şi Pillat.

Scrie-mi două rânduri de ceea ce ai întreprins.

Cu frăţească dragoste,

Nichifor CRAINIC
4 iulie 1930
Pensiunea Splendid
Str. Nisipului de aur

XXXVII Către Cezar Petrescu,

Dragă Cezar,

Scrisoarea ta mi-a adus o nemărginită bucurie. Prietenia noastră atât de veche îmi pare acum o prietenie nouă care creşte parcă de ieri încoace. Nu ştiu de ce. Explic-o tu. Dar între elementele acestei înnoiri eu văd două mai ales: una e noua ta atitudine faţă de *„Cuvântul"*, ca să nu zic altfel. Eu am avut-o mereu. Şi asta punea ceva rece între noi. Cred că nu greşesc când socot că dacă am fi fost solidari amândoi de la început, Pamfil n-ar fi avut curaj să descrie atâtea „pişatul boului" (zigzaguri) şi să facă atâtea compromisuri. Evident ai toată dreptatea: umbre ale atitudinilor lui se răsfrâng şi asupra noastră. La Rege însă nu. El e perfect informat. Nu de mine, ci anterior de alţii. După audienţa mea, îi scriam, ca şi ţie, lui Nicu Condiescu. Îi spuneam că am fost stupid, iar

Regele superb. Şi altele. Condiescu, închipuie-ţi, i-a citit scrisoarea mea. Drăcia-dracului! Regelui i-a plăcut această francheţă şi Nicu îmi scrie că la toamnă mă cheamă El să stăm mai pe larg de vorbă asupra proiectelor culturale.

În ce priveşte plaga politicianistă, nu trebuie să fii prea pesimist. Regele e nu numai conştient, dar şi energic. Nu simţi că se frământă ceva ce pare a fi serios? Nu pot să-mi închipui nici pe Vintilă şi nici pe Duca oameni de încredere de-acum încolo. Şi nici pe Maniu care, după o convingere documentată, cred că e a treia nenorocire a ţării, prin orgolioasa lui incapacitate. Dar ai văzut că Duca reapare la *„Curentul"* cu toate infamiile lui, după ce Pamfil luase în braţe pe George? [50] Şi ce zici de atitudinea cea nouă faţă de Stere? [51] Dar să mă întorc la ce voiam să-ţi spun.

Alt motiv care mă împrospătează în vechea mea prietenie faţă de tine e că abia acum te cunosc în toată puterea ta. Convingerea mea că tu eşti cel mai bun prozator de azi, abia azi îşi află adevăratele fundamente. Eu nu-ţi citeam romanele – nu din indiferenţă sau idee preconcepută, ci fiindcă n-aveam timp. Tu nici nu ştii câtă încordare îmi cer de 4 ani de zile cursurile mele la Universitate. O materie nouă, o disciplină ale cărei jaloane singur trebuie să le pun. Cărţile tale, de câte ori au dormit pe scaun, lângă pat şi-n Bucureşti şi la Chişinău! Mă îngrozea grosimea lor şi totodată le amânam pe altădată. Acum, în sfârşit, le-am citit şi aş putea zice că abia acum te descopăr. Din nuvele, pe care ştii cât le preţuiesc, şi din *Simfonia fantastică*, ce mi-a plăcut mai puţin (e prea ştiinţific-psihanalitică!) nu bănuiam nici *Calea Victoriei* şi cu atât mai puţin *Întunecare*.

Le-am citit aici pe îndelete. Ai creat un fel de cosmos al României contemporane. (Dacă păstrezi această scrisoare, nu mă voi ruşina în faţa urmaşilor de ceea ce-ţi scriu.) Ce mă covârşeşte de uimire e virtuozitatea extraordinară cu care creezi sumedenie de tipuri. Ai o galerie imensă de „mediocrităţi", dar fiecare dintre ei trăieşte aparte, cu diferenţele lui specifice. Nici un scriitor român n-a atins acest record. (Caragiale are un singur tip.) Şi descrii cu o vervă plastică irezistibilă. Asta, una la mână, vorba Colonelului.

Unitatea vastului, prea vastului, tău roman mi se pare că stă în două idei: una, ideea de datorie, căreia se supun fără deliberare toţi eroii de pe front, indiferent dacă în viaţa de toate zilele sunt secături sau oameni cumsecade. Firesc, fără patos şi fără orgoliu: româneşte şi real.

Alta, concepţia ta despre ţărănime, – fondul masiv şi egal pe care se desfăşoară toate, deasupra, bune şi rele. Te sărut pentru această concepţie. De la Omer până la Mucenicu sunt ţăranii pe care-i visam transpuşi în artă. Ce departe suntem de «ham-hamul» sadovenesc (fără ostilitate pentru marele *povestitor*), până la galeria ta de ţărani, simpli şi adânci, devotaţi şi credincioşi! Ceva, foarte mult, din metafizica lor creştină ai prins numai tu.

Când disciplina ăstora din urmă tradiţională, se uneşte cu disciplina efortului unanim (– şi efemer, fiindcă războinic), clipele acelea de solidaritate naţională şi urmarea sunt sublime. Dar viaţa pe front încetând, „intelectualii" recad în neant, rând pe rând, iremediabil. E amara tragedie a «întunecării». Ai dreptate în scrisoarea ta: cheia scrisului tău stă în acest *vacuum* sufletesc, lipsa unui ideal transcendent al intelectualilor noştri. O analiză metodică, a ţăranilor şi intelectualilor tăi duce la necesitatea acestui ideal transcendent, creator şi susţinător de viaţă înaltă – ortodoxia, cum zic eu, căci altul nu-l

văd. Lipsa acestui element transcendental îi pune pe oamenii tăi, pe urmă, să-şi fie atât de străini unul altuia. Oamenii nu se simt vase comunicante decât în secretul unei credinţe comune ce-i depăşeşte. Fără asta idealurile lor felurite se dovedesc pseudo-idealuri, cum arăţi tu cu o cruzime înfiorătoare.

Tragedia «generaţiei sacrificate» are însă, în realitate, o scuză: împroprietărirea şi votul, reforme confiscate politiceşte de cei bătrâni. Generaţia tânără, dezarmată, n-avea obiectiv al revoltei sale. Logic, ea trebuia să fie înfrântă. Din primul moment, politicienii se dovediseră mai abili decât oamenii frontului, pasionaţi de reforme morale, neîntemeiate pe o credinţă înaltă. Tu nu atingi această chestiune în roman. Artistic, poate nici nu era necesar. Real, mi se pare că e aşa.

În superficialele recenzii pe care le-am citit, ţi s-a obiectat un anume ziarism, tară profesională. Eu nu-l văd deloc în roman. Ba, o singură dată: la început unde descrii retragerea. E mai mult un articol de gazetă capitolul ăsta. Trebuie remaniat poate. Dar încolo, eu nu văd pe ziarist decât în sensul bun: în familiaritatea cu sumedeniile de probleme ce alcătuiesc complexul cosmic al romanului.

Ca unitate artistică, primul sfert din roman înaintează greoi, cu digresiuni prea multe. Paragraful cu Zoe şi tatăl-său e, de pildă, prea lung. Câteva rânduri erau de ajuns, cred. Încolo, nu mi-am dat seama de astfel de neajunsuri. Probabil fiindcă nu mai sunt.

Ştii care e figura care mi-a plăcut cel mai mult?

Mihai Vardaru. E tipul intelectualului tânăr din 1916: setea sacrificiului pentru marea idee naţională.

Dar mă opresc. Va trebui un studiu amănunţit asupra artei tale şi a semnificaţiei sale ideologice. Dacă n-aş fi aici ocupat cu altele, acum l-aş începe. Rămâne pentru a doua carte de eseuri. Când ne-om întâlni, am să-ţi spun planul. După ce tipăresc întâia, voi începe să lucrez.

Articolul lui Pamfil despre tine a fost prea fugărit şi făcut numai din afirmaţii obişnuite.

Eu, dragă Cezar, rămân aici până la 15 august. Aş ţine foarte mult să te repezi cu maşina pe la 10. De cheltuielile excursiei facem noi rost. Am vorbit cu Lili, care de abia aşteaptă. Îi pare rău că ţi-a făcut „figura" atunci, după chef. Ea credea că e vorba de cine ştie ce blestemăţii. S-a convins în urmă că fusese o eroare. Dar atunci, ca să se răzbune pe mine, ţi-a făcut figura ţie. Îţi va spune ea. Când o fi să plecaţi încoace dă-i o telegramă din timp la Bucureşti ca să sosească şi să vă aşteptăm la Braşov. Eu îi scriu de aici.

Şirianu îmi spune, de la Paris, că a început să lucreze serios, bruftuluit de tine. L-am felicitat.

Prima nuvelă trebuie pentru no. de octombrie.

Gândeşte-te şi tu ce reforme redacţionale să mai facem.

Te îmbrăţişez frăţeşte,

Nichifor CRAINIC

Şi sărut mâinile „şoferului" tău.

22 iulie 930
Braşov

XXXVIII Către Lucian Blaga

Scumpe Lulu,

Îţi scriu din Iaşi, între două trenuri (care, din cauza inundaţiilor, au început să meargă ca în vremea războiului) între Chişinău şi Bucureşti.

Nu ţi-am răspuns la nici una din frăţeştile tale scrisori. Am fost supraomeneşte de ocupat. Acum sunt mai liber. *Calendarul* meu e suspendat de două săptămâni din gestul răzbunător al lui Argetoianu, pentru campania dusă împotriva lui. [52]

În momentul de faţă am reuşit să realizez o dușmănie universală împotriva mea: presa întreagă, trusturile pe care le-am atacat, guvernul pe care nu l-am cruţat, partidele şi mai ales masoneria, – plus Ziarilă. [53]

E un record despre care nu-ţi pot scrie, ci numai povesti nopţi întregi.

Răzbunarea a mers până acolo încât legea catedrei mele, votată de Cameră, a fost respinsă de Argetoianu la Senat – cu concursul lui Mihail Sadoveanu, cel mai fanatic şi mai idiot mason. Iată unde am ajuns! Mă revoltă atâta, încât îmi vine să râd! Pe cuvânt de onoare!

„*Calendarul*" încă nu ştiu când va apărea. Voi face un proces monstru.

Am fost groaznic de revoltat zilele din urmă: să te ucidă fără nici o judecată! Puternicii poliţii din România îi e teamă de puternica mişcare stârnită de „*Calendarul*". Masoneria într-un proces-verbal i-a jurat moartea. E mai serioasă decât o credeam. Dar nu mă dau bătut. Studenţimea de la toate universităţile s-a dovedit cu entuziasm de partea mea în aceste zile negre.

I-am vorbit lui Vianu despre ce mi-ai scris. N-a uitat, dar ezită încă. Volumul tău nu l-am dat la tipar. Nu crezi că ar fi mai bine să apară la toamnă? Acum începe sezonul mort. Dacă vrei, îl dau mâine. Dacă-l laşi până la toamnă, poate mai scrii ceva. Fă cum vrei. Îţi stau la dispoziţie.

Oh, frate Lulu, ce n-aş da să-mi plimb nervii şi eşecurile pe albastrul Aarului la Berna ta. Fericit om eşti tu, muncit de ambiţii transcedentale, – regiune unde bandiţii politici şi idioţii nu te pot urmări!

Te sărut ca un frate,

Nichifor CRAINIC
6 aprilie 1932
Iaşi

XXXIX

Scumpe Lulu,

Ideea ta cu *Eonul* o avusesem şi eu mai înainte. Vroiam s-o depun eu. E mai bine însă s-o depui tu. Trimite-mi deci imediat cererea, la care voi anexa un exemplar şi le voi prezenta ministrului. Cred totodată că e bine să-i trimiţi o scrisoare lui Octavian Goga

cu care voi vorbi şi eu. De asemenea una lui Cezar Petrescu cu care eu nu sunt actualmente în raporturi. Cu ceilalţi membri din comisie – cari se vor prezenta – voi vorbi eu. Chiar dacă execrabilul apostol N. Iorga, profet cu vreo sută de lefuri şi milioane de incoherenţe, s-ar opune în comisiune, sunt dispus să-i fac o opoziţie care să-l exaspereze.

Eu trăiesc de aproape două luni în revoltă şi amărăciune continuă. De când există România, cred că niciodată un om n-a fost mai batjocorit ca mine. Nu mă voi lăsa însă. Acum mă străduiesc să fac ziarului o tipografie proprie. Dacă aş fi avut-o de la început, nu puteam fi suprimat atât de scandalos. Cel mult confiscat o serie de zile. Sunt lucruri pe care nu ţi le pot scrie. O parte le vei afla din ziarul *„Patria"*, singurul care s-a purtat cavalereşte.

Volumul tău îl voi da în toamnă la tipar. Până atunci vom avea în spate *„Calendarul"* pentru o reclamă mai intensă. Noi nu ne-am făcut niciodată reclamă cărţilor noastre. Şi asta e rău pentru ele. În deşănţarea actuală a tuturor exchibiţiilor, asta e nepăsare din partea noastră. Va trebui schimbată tactica.

Zilele acestea m-am gândit cu Lili că am putea face împreună cu voi o casă în Bucureşti: eu am un loc spre Cotroceni, ea 300.000 lei, tu poate ceva mai mult. Cu mai puţin de un milion se poate face o casă cu două etaje. Dar ar trebui să vedeţi locul.

Când vii prin Bucureşti? Unde te vei duce în vacanţă?

Acasă am citit scrisorile tale împreună. Ne-am bucurat toţi trei că Dorli a trecut, voinică cum o arată fotografia, peste doi ani. Are încă de pe acum un aer de filosof şi e de prevăzut un viitor egal cu un nou eon dogmatic – sau nedogmatic, fiindcă generaţiile noi ţin să aibă atitudini contrare celor părinteşti, oricât de avansaţi ar fi aceştia.

Să vă trăiască!

Lili şi Nuni i-au sărutat fotografia.

Cu frăţia de totdeauna,

Nichifor CRAINIC

14 mai 1932

Bucureşti

XL

Bucureşti, 10 august 1932

Iubite Lulu,

Faţă de tine nu mă mai scuz. Mai bine ca oricine, tu înţelegi ce am astăzi pe umeri. Cred că ţi-ai văzut toate articolele publicate. Regret c-au fost numai atâtea. Ele au stârnit senzaţie în cercurile pe care le atingeau. Fără îndoială noua ta lucrare filosofică te-a scos iarăşi din actual.

Dacă zici că e aproape gata, ai putea să-mi trimiţi primele capitole, ca să deschid cu ele *„Gândirea"* care apare la 15 septembrie .[54]

Volumul de poezii, iartă-mă, nu l-am dat încă la tipar. [55] De altfel, nu e timpul trecut. În toamnă îţi apare în orice caz. E mai bine prin noiembrie sau prin decembrie.

Ne bucurăm, casa toată, ori de câte ori ne trimiteţi veşti bune, despre Cornelia şi despre Dorli, care acum trebuie să fie voinică cât muntele Niesen şi verde tot ca el. Spune-ne cum vorbeşte şi, renunţând un moment la geniala ta originalitate, transcrie câteva fraze de ale ei, ca să avem probe despre noua personalitate ce se dezvoltă la umbra ta.

Eu regret enorm de mult, dragă Lulu, că nici vara aceasta n-am putut trece graniţa şi, în drum spre Paris, să fac un scurt popas în Berna voastră, care ameninţă să vă încetăţenească definitiv.

Te sărut şi trimit Corneliei şi lui Dorli din partea lui Lizzi şi a lui Nuni, multă sănătate şi prietenie.

Nichifor CRAINIC

XLI Către George I. Brătianu

Iubite Domnule Brătianu, [56]

Sunt 51 de zile de când zac în puşcărie [57] izolat complet de lume şi mai ales de puternicii mei asasini morali. Sunt informat că ai dorit să ne vezi, dar ţi s-a interzis accesul.

Acesta e sistemul: să ne ţină pe noi cei de aici în mister, în timp ce ei, afară, ţes cele mai groaznice calomnii pentru a face lumea să creadă că suntem ucigaşi de oameni şi de stat.

Eu sunt acuzat de complot combinat cu asasinat, plus îndemn la crimă prin presă.

E de prisos să-ţi spun că absolut nimic nu-i adevărat, şi că totul e minciună pentru a mă ţine nejudecat în puşcărie şi pentru a-mi distruge ziarul.

Mai întâi, complotul în sine nu există. E o invenţie sinistră, la care numai Tătărăscu şi Iamandi erau capabili. În slăbiciunea acestui guvern, Tătărăscu avea nevoie de această bizară invenţie, pentru a crea iluzia că el e salvatorul statului şi al Regelui! Nici o dovadă de complot nu există. Trăiesc aici de aproape două luni cu sute de tineri întemniţaţi, ştiu că i-a chestionat pe toţi, şi-mi dau seama de farsa nespus de îndrăzneaţă cu care o ţară întreagă e terorizată.

Pe urmă, admiţând că, prin absurd, complotul ar fi existat, *eu nu fac parte din Garda de Fier*. Nici nu-i cunosc măcar organizaţia care, toată, era în mâinile lui Corneliu Codreanu. Am sprijinit cu simpatie această mişcare, cum am sprijinit *toate* mişcările naţionaliste. Pe listele *Gărzii* am candidat fiindcă am fost invitat printr-un schimb de scrisori publicate în *„Calendarul"* de la 2 sau 3 decembrie. A candida cred că nu înseamnă a complota. Dar nici măcar în propagandă electorală n-am ieşit.

Aşadar, sunt complotist, fără să fac parte din organizaţia politică acuzată de complot.

Toţi fruntaşii *Gărzii* au declarat că nu sunt membru al organizaţiei lor. Tot astfel despre Dragoş Protopopescu.

Dar aceiaşi oameni cari au îndrăznit să te prezinte pe Dta în Cameră ca autor moral al asasinatului, *pe mine m-au declarat aprioric, din primul moment, primul autor moral.* Posed azi date suficiente care dovedesc această ticăloşie fără egal. Sensul arestării mele abia după aceea l-am înţeles!

I. Inginerul Virgil Ionescu, arestat la Sinaia în condiţiile cunoscute şi dus la Ploieşti, a fost bătut acolo în ziua de 30 decembrie până a căzut jos şi şi-a pierdut cunoştinţa.

După ce a fost deşteptat din leşin, i s-a prezentat o declaraţie *scrisă de chestorul din Ploieşti,* s-o iscălească, sub ameninţarea unei noi bătăi. Ea se începea cu declaraţia că eu, Nichifor Crainic, împreună cu generalul Cantacuzino, am pus la cale asasinatul în casa acestuia!!! Era de faţă, când s-a petrecut această infamie, şi prefectul de Prahova care, mi se spune, e cumnat cu Tătărăscu.

A doua zi, la judecătorul de instrucţie, tot din Ploieşti, Virgil Ionescu a denunţat infamia.

Prefectul de Prahova însă nu s-a oprit aici. Tot în aceeaşi zi a sfătuit pe cei trei atentatori: «Voi sunteţi tineri şi victime. Adevăratul atentator e Nichifor Crainic. Scrieţi aceasta în declaraţiile voastre şi veţi scăpa!» Oricât de criminali ar fi, cei trei nu s-au pretat la această – mârşăvie. Eu nici până astăzi nu ştiu cum arată ei la faţă.

Acelaşi prefect a mers la farmacistul Lazi din Ploieşti, şeful *Gărzii de Fier* (nici pe acesta nu-l cunosc) şi i-a promis mari situaţii dacă declară că eu sunt autorul moral al asasinatului.

Sunt informat că nici acest Lazi nu s-a pretat la infamie.

Cele petrecute cu Victor Ionescu mi le-a comunicat el însuşi, după ce din Ploieşti a venit la soţia mea şi i le-a comunicat.

II. La Turnu Severin au fost arestaţi peste 20 de legionari. Marius Virvoreanu şi prefectul de Mehedinţi le-au făcut mai multe vizite în arest şi i-au determinat pe cei mai mulţi să iscălească o declaraţie-tip, prin care recunosc că eu cu generalul Cantacuzino suntem autorii morali ai asasinatului. Cu preţul acesta i-au pus în libertate.

Doi dintre ei însă au refuzat să iscălească declaraţia-tip şi ca pedeapsă au fost expediaţi la Jilava, – unde mi-au comunicat cele de mai sus.

Acestea sunt cazurile pe care le cunosc eu, aflate printre cei de la Jilava. Ele trebuie să fie mult mai multe. Faptul că declaraţia de la Ploieşti concordă cu cea de la Severin denotă că au aceeaşi sursă: *ministerul de interne,* adică Victor Iamandi, scârba cu care eu refuz să vorbesc de şapte ani de zile.

Aşadar guvernul m-a declarat, din primul moment, autor moral al asasinatului şi după aceea a pornit la fabricat probe.

Faptul cu bucluc pentru aceste probe e următorul:

Eu n-am cunoscut pe generalul Cantacuzino decât în noaptea când am fost arestaţi şi în momentul când ne suia în dubă pentru Jilava. Erau martori de faţă.

De la dizolvarea Gărzii, fiind urmărit permanent de agenţi, am refuzat să iau contact cu persoane în cauză, ca să nu creez noi pretexte pentru o nouă suspendare a *„Calendarului".*

Poliţia şi Siguranţa, deci Iamandi, ştiau perfect că n-am avut nici un contact cu generalul. Şi totuşi, sunt autor moral împreună cu el!!!

Cantacuzino a declarat adevărul: nu m-a cunoscut decât în momentul când ne suia în aceeaşi dubă.

Dar acest sărman bătrân, între alte încurcături, a făcut una care mă priveşte şi pe mine: printre hârtiile lui s-a găsit faimoasa listă ministerială, unde figurează şi numele meu, alături de al generalului... Uică!

Sunt eu vinovat de fanteziile unui om nebun?

Totuşi, măgarii îmi fac din asta un cap de acuzaţie!

Băieții mei de la *„Calendarul"* mi-au comunicat că Al. Popescu-Necșești a avut neobrăzarea să spună la doi din ei că a văzut cu ochii lui un proces-verbal iscălit de mine prin care se hotăra moartea lui Duca! Asta nu știu ce dracu mai e.

Dar un lucru e sigur: guvernul încearcă prin vaste escrocherii să mă asasineze moralmente, când îi era mult mai ușor să procedeze ca în cazul lui Ciumete!

Un instrument fără scrupul al acestei tentative infernale e colonelul Pomponin, care spune cui se duce la el că am un dosar cu documente zdrobitoare.

Acestea sunt, desigur, documentele. Documente reale nu există. Nu pot exista, din moment ce n-am nici un amestec în această zguduitoare afacere.

Cealaltă învinuire: îndemnul la crimă prin scris e o idioție. În tot acest timp *„Calendarul"* a apărut cenzurat zilnic de Iamandi. N-a apărut decât ce a lăsat el. *Iar Inculeț, cu de la sine inițiativă, se oferise să-mi plătească, fără proces, despăgubirile suferite prin suspendarea din noembrie.* Știu cei de la *„Universul"* lucrul acesta.

Interesul meu era să-mi salvez gazeta. Iar nenorocitul de Duca nu numai că nu fusese atacat în *„Calendarul"*, ci elogiat pentru scrisul său de amintiri politice!

Iubite Domnule Brătianu,

În 51 de zile de când sunt ținut aici ca un câine, am fost audiat o singură dată, la 7 februar, pentru a se face formalitatea mandatului de arestare. Întrebările ce mi s-au pus erau ridicule, iar când mi s-a citit culpa de complot cu asasinat și crimă de presă, însuși comisarul regal a pufnit în râs. I-am spus: Râzi, fiindcă nu crezi o iotă, și totuși mă arestezi!

Atunci generalul Bădescu Ilie mi-a explicat:

«Trebuie să-ți emitem mandatul, căci așa e ordinul de la minister. Dacă nu-l emit, mă dai în judecată că te dețin ilegal!»

E groaznic, dar așa este!

Instrucția întreagă e o simplă parodie, la care e profund regretabil că se pretează justiția militară a României.

Dacă vă hotărâți să puneți chestiunea în Parlament, nu vă lăsați intimidat de escroci. Nu există nici un document de complot sau de complicitate la asasinat.

Acesta e adevărul pe care guvernul îl ține în mister, pentru a-și da importanță și pentru ca bietul Tătărăscu, terorizând o țară întreagă, să poată trece drept salvatorul statului.

Cei cari mai aveți o mână pentru dreptate și adevăr, aveți datoria să smulgeți vălul acestui mister în care suntem ținuți și să demascați pe impostor. Guvernul se sprijină pe un fir de păr. Dacă vă uniți câțiva să tăiați firul, guvernul se prăbușește într-o clipă.

Cereți, Domnule Brătianu, să faceți o delegație parlamentară pentru a veni să ne vedeți în ce groaznică mizerie și în ce mister suntem ținuți.

În clipa aceea totul va cădea baltă.

Ne-am gândit să sesizăm noi Camera și Senatul, dar toate cererile noastre, înaintate oficial, se anexează la dosarul respectiv! Ne e tăiată orice comunicație!

Făcând uz cum crezi de aceste adevăruri, pentru care jur, te rog să nu divulgi sursa. Altfel mi se ridică dreptul de a-mi vedea din când în când familia.

Cu cea mai distinsă prietenie,

Nichifor CRAINIC

18 februarie 1934

Jilava

XLII Către dr. C. Angelescu

Mult stimate
Domnule Ministru Angelescu, [58]

D. Mirahovian vine, în lipsa mea din Bucureşti, cu o cerere a revistei *„Gândirea"*, despre care v-a mai vorbit şi aţi întâmpinat-o cu bunăvoinţă.

Dacă aveţi mijloace, vă rog foarte mult să acordaţi acestei reviste fruntaşe şi extrem de costisitoare un ajutor efectiv.

Ea apare cu un deficit anual de 200.000.

Numai Dumnezeu ştie cum o susţin.

De mulţi ani de zile, oficialitatea nu ne ajută cu nimic, în vreme ce alte publicaţii mai puţin însemnate sunt mereu susţinute.

Şi vă mai rog să nu uitaţi că onoratul guvern actual mi-a ruinat fără nici un motiv legal întreprinderea unui ziar în valoare de 12 milioane – lucru constatat de Consiliul de război – şi deci e, oricum, dator cu reparaţii la care eu am tot dreptul.

Primiţi, vă rog, sentimentele mele de neschimbată afecţiune pe care, personal, totdeauna vi le-am păstrat şi vi le păstrez.

Nichifor CRAINIC
1 august 1936

XLIII Către Lucian Blaga

Scumpe Lulu,

Nu ţi-am scris până acum, sperând să-ţi trimit o veste bună. Şi vestea cea mai bună ar fi fost să primeşti din nou *„Calendarul"*. Nu s-a putut deocamdată. Şi iată de ce:

Fostul ministru de interne, Iuca, a dat autorizaţie lui N. Manoilescu să scoată ziarul legionar *„Buna Vestire"* cu Dragoş şi Toma Vlădescu, cari m-au părăsit fiindcă eu nu aveam perspectiva să reapar. Atunci Iuca mi-a dat şi mie autorizaţie în scris. Am făcut imediat un mare afişaj în toată ţara de peste 100.000 lei. La şase zile însă autorizaţia mi-a fost retrasă. Câţiva din guvern îi făcuseră scandal lui Iuca. Urma să treacă toată chestiunea într-un consiliu de miniştri. A intervenit criza şi Iuca a căzut. Mare neşansă. Acum sunt dus cu vorba că după închiderea parlamentului *poate* îmi dă drumul. Să vedem.

Atâta tot. Dar mi-a scos peri albi. Dacă aş avea mijloace proprii, aş pleca pe vreo doi ani din ţară. Dar n-am.

Articolul tău îl primii acum, dar n-avui timp să mă uit pe el. Va apărea în numărul de 1 mai. [59] Văd că volumul nou îţi e gata. Cred ca nu iese însă înaintea revistei. Sau poate nici nu l-ai trimis? [60]

Îmi pare foarte bine că te-ai liniştit din nou şi poţi să lucrezi. Precum îmi părea nespus de rău când îţi pierduseşi prea mult firea. Asta nu face bine la filosof, mă! Uite, eu sunt în viaţă mult mai metafizician decât tine. Dacă n-aş fi avut refugiul în Marele Anonim m-aş fi dus dracului după câte lovituri am primit. Ce vrei tu? Epoca noastră nu e

olimpică deloc. Dar nici în Olimp nu era nici o scofală. Dacă e să-l credem pe Omer, care se pare că a tras mult cu urechea pe la divinele uşi şi a tras cu ochiul prin gaura cheii în buduarele zânelor, apoi zeii înşişi se certau ca mahalagii şi se băteau ca mardeiaşii. Parcă ar fi fost simpli bărbaţi de stat din România!

Vremea noastră însă seamănă cu Renaşterea: după colţul de stradă te aşteaptă pumnalul, plus revolverul şi toporul, iar «bocca di leone» funcţionează la noi mai dihai decât pe vremea elegantului şantagist Pietro Aretino.

Şi o să fie şi mai rău. Aşa că şi filosofii trebuie să-şi mai îngroaşe pielea pentru a suporta nevinovatele lovituri (Aluzie străvezie la tine!).

În ce priveşte catedra de la Cluj, am văzut-o în ziare scoasă la concurs sau aşa ceva. [61] Trebuie să te prezinţi neapărat şi să ieşi o dată din zona capriciilor gurăneştilor. [62] Vei avea cel puţin o independenţă modestă, dar independenţă!

Cred că ţi-ai preparat sau îţi prepari discursul de intrare la Academie. Prevăd că va fi un cutremur cosmic. Se poate că în comoţia universală să dispară până şi stilismul popular din România. Nu ştiu în ce vreme îl vei ţine. Dar aş vrea să-l publicăm, dacă data intrării tale în nemurire alături de Gusti şi de Murnache, ar fi îngăduitoare, în numărul din iunie al revistei.

Atunci îţi va pregăti şi *„Sfarmă-Piatră"* închinarea. Va fi mai bine.

Femeile mele sunt sănătoase şi nu prea bănuiesc căldările ce clocotesc pe jăratecul din mine.

Doresc ca şi ale tale să fie vesele, vesele, vesele!

Iar tu chiorăşte-te din când în când şi pentru mine, de pe podul Aarului, spre albul calm şi suveran al Hochlandului elveţian. Poate mă simt mai liniştit.

Cu dragoste maaaare,

Nichifor CRANIC
18 martie 1937
Bucureşti

P. S. Mi-ai trimis pe unul Dunin. Cică e scriitor. Nu e cumva cam ovrei? Am fost foarte gentil cu el fiindcă venea de la tine.

XLIV

Dragă Lulu,

Ne-au bucurat din inimă scrisorile tale. Astăzi ţi se trimit 20 de exemplare din *„Sfarmă-Piatră"* cu discursul tău nemuritor. Cred că nu are greşeli; l-a îngrijit cu devotament Septimiu Bucur.

Eu sunt încă mâhnit. Şi-am fost şi mai mâhnit că n-am avut libertatea de spirit să mă bucur cum numai eu pot de triumful tău. Când eşti înjosit în tot ce ai mai scump – demnitate, nevastă, copil, – ţi-ar trebui sufletul lui Hristos ca să te bucuri din plin de bucuria celuilalt.

Cu toate acestea mi-am făcut datoria de prieten faţă de tine mai mult ca oricând. Aş fi vrut să văd pe altul – chiar pe tine – în locul meu! Zău, nu te pot imagina ca – doamne fereşte – lovit în cinstea ta, în Cornelia ta şi în îngeraşul tău, să ai, în acel moment, tăria de a jubila pentru un prieten.

În privinţa camaraderiei, iată ce am constatat eu:

Absolut pe toţi prietenii am căutat să-i reliefez atât prin condeiul meu, cât şi prin al celorlalţi, pe care i-am pus la contribuţie unii pentru alţii.

În schimb:

Am scos *Ţara de peste veac*... Absolut nici un prieten n-a scris un rând despre ea. Numai adversarii au trebuit s-o laude printre înjurăturile de rigoare.

Am scos *Puncte Cardinale*... Absolut nici un prieten n-a scris un rând despre ea, afară de Victor Papilian. Încolo, au lăudat-o copiii veniţi după noi şi pe care eu îi cresc ca admiratori necondiţionaţi ai tăi şi ai voştri ai tuturor.

Se prea poate ca eu să fiu singurul tâmpit între voi. Altfel nu-mi pot explica tăcerea compactă din jurul meu. Această tăcere rezervată o observă foarte bine adversarii. Şi dacă prestigiul meu este atât de lovit şi de duşmanii şi de secăturile din jurul nostru, e incontestabil că faptul se datoreşte şi acestui lucru, pe care eu îl observ de mult şi nu l-am spus nimănui decât ţie acum, fiindcă totuşi te socotesc singurul prieten dintre toţi.

Evident, om eşti. Şi asta mă face să încep a mă îndoi de mine, eu, care până azi nu m-am îndoit de mine, nici de tovarăşii de luptă.

Dincolo de literatură chiar, n-am înţeles să stau niciodată nesimţitor în faţa unui prieten lovit. Dar eu, de câte ori am fost lovit, am întâlnit aceeaşi indiferenţă a prietenilor mei, dacă nu chiar bunăvoinţă din partea lor faţă de cei care mă lovesc.

Dar în acest sistem nu se poate duce o luptă la infinit. E obositor şi începi să-i vezi de la o vreme zădărnicia.

E sentimentul pe care îl trăiesc eu astăzi în cea mai desăvârşită izolare sufletească, după plecarea ta din Bucureşti.

Tu eşti într-adevăr un prieten admirabil şi ai să fi perfect în clipa în care ai înţelege că într-o luptă comună egocentrismul nu e totul. Nu voi înţelege niciodată omisiunea *„Gândirii"* din discursul tău. Niciodată n-ai fi avut un moment mai bun pentru a o aminti, tocmai pentru că ideea exprimată de tine era şi a ei.

Toate acestea ţi le spun cu dragostea neclintită pe care o am faţă de tine şi cu intimitatea unei jumătăţi de viaţă trăită împreună. Ştiu, dragă Lulu, că atunci când nu ai toate greutăţile şi toate răspunderile unei lupte asupra ta – cum le am eu – e foarte greu să înţelegi miorlăiala unui moment de slăbiciune cum e această scrisoare.

Dincolo de acest moment, te îmbrăţişez cu aceeaşi inimă fierbinte şi frăţească,

Nichifor CRAINIC

20 iunie 1937

Bucureşti

XLV

Scumpe Lulu,

După ce ţi-am expediat scrisoarea trecută mi-a părut rău. Era făcută, după cum scrisesem acolo, într-un moment de slăbiciune. Lovitura măgarului, difuzată apoi în o parte din presa democratică, m-a durut, fiindcă atingea fiinţe scumpe mie. Orice om în locul meu l-ar fi împuşcat. Mie mi-a trebuit cea mai cruntă răbdare să n-o fac şi mulţumesc lui Dumnezeu că n-am făcut-o.

Despre aceşti prieteni am mai vorbit noi. N-am să-mi reproşez decât vina de a-i fi ajutat. Pe nimeni n-am mințit; pe nimeni n-am înşelat. Dacă ai fi fost în locul meu şi te-ai fi purtat ca mine, tot aşa ţi-ar fi făcut şi ţie. Nu te socoţi în suferinţă că un porc ca Han şi alţii la fel cu el îţi reproşează sau se uită chiorâş. Ăştia nu sunt oameni. Şi ţi se pot arăta oricând în turpitudinea lor substanţială. Eu îi cunosc pe toţi din experienţă; tu îi cunoşti până acum numai de la distanţă.

În scrisoarea mea eu nu ţi-am făcut de fapt nici un reproş – afară de cel cu *„Gândirea"*, pe care îl cred şi acum just – fiindcă nu erai în situaţia şi nici nu era cazul să mă ajuţi cu ceva.

Ţi-am exprimat numai amarul meu într-un moment atât de frumos pentru tine. Şi-am tăbărât pe tine cu acest amar fiindcă n-aveam alt prieten mai bun ca tine să-l chinui cu asemenea lucruri.

Şi cu aceasta, s-o dăm dracului de afacere.

Eu n-am plecat încă din Bucureşti. Voi mai rămâne şi săptămâna asta. Mă reţin două lucruri: tipărirea *Programului Statului Etnocratic*, care e gata în câteva zile, şi nişte aranjamente pentru apariţia în toamnă a ziarului.

M-am înţeles cu Cezar Petrescu: e de acord să vină să lucrăm împreună. Participă în momentul de faţă la aranjamentele de care îţi pomenesc. El are aceleaşi experienţe ca mine în ce priveşte „prietenii", iar între noi doi n-a fost niciodată vreo neînţelegere reală. Cred că nici tu n-ai avea nimic de obiectat în această privinţă. În prietenie, Cezar e foarte onest sufleteşte numai să nu-i dai bani pe mână, fiindcă îi scapă la nenorocita masă de joc. O latură în care el e cu adevărat dostoievskian. Ca romancier, azi se bucură de cel mai frumos prestigiu, mai ales după romanele eminesciene şi după cel început despre revolta de la 1907.

Trebuie să dăm brânci cu catedra ca s-o termini în toamnă şi să te statornicești odată. Evident că sfaturile tale îmi vor fi foarte preţioase. Dar e o chestiune cu care eu nu mă împac şi sper că nu te împaci nici tu: aceea de a ne mulţumi cu situaţii morale de anexe ale unor simple creaturi ale spiritului nostru. Noi suntem ce suntem prin noi şi nu trebuie să ne lăsăm miluiţi de cei mai tineri.

Să-ţi dau un exemplu caracteristic: revista *„Rânduiala"*. Câtă vreme nu era înregimentată, scria elogios şi despre *„Gândirea"* şi despre gândirişti. Azi te foloseşte pe tine şi pe Băncilă [63], fără să pomenească un singur cuvânt despre mişcarea noastră. Despre mine, nu mai vorbesc. În mentalitatea nouă sectară, *voi* sunteţi în spiritul lor, iar nu ei simpli epigoni ai noştri.

Eu cu asemenea atitudini neoneste nu mă pot împăca. Şi va trebui să afirmăm sus şi tare dreptul nostru de deschizători de drumuri. Asta nu se poate face decât în spirit solidar. Altfel generaţia noastră capitulează şi decade la rolul de anexă miluită, – din lipsa spiritului solidar.

Altceva: pregăteşte poeziile de care mi-ai spus şi trimite-le până la 10 august pentru numărul de septembrie. Ar fi frumos: un ciclu şi o senzaţie!

Nini a trecut într-a VI-a tot cu premiul întâi.

Acuma doarme lung şi merge la coafor.

Lili e bine. Pe amândouă însă le-a durut cum nu poţi să-ţi închipui loviturile măgarului.

Şi ele şi eu vă trimitem sănătate şi frăţie.

Nichifor CRAINIC
4 iulie 1937
Bucureşti

XLVI

Scumpe Lulu,

Am fost o lună la mare şi m-am întors zilele acestea mai senin ca oricând. Nimic nu mă reconfortează ca această misterioasă mare. Am lucrat zi de zi la citirea marilor cărţi ortodoxe de mistică şi la scoaterea notiţelor necesare cursului meu. Mai am încă de lucrat, după care voi începe redactarea din nou, pentru tipar, a acestui curs. [64]

Am găsit acasă trei scrisori ale tale şi cinsprezece poezii. Eşti fantastic! Sunt splendide. Am refuzat dedicaţia oferită de tine fiindcă toate-mi plac deopotrivă. Mă bucur că filosoful n-a fost căpcăun faţă de poet.

Le-am dat la tipar. Vor ocupa 8 pagini de revistă. Cred că nu e nevoie să-ţi trimit corecturile. Ultima o voi face eu după manuscris, literă cu literă. Fii pe pace şi nu-ţi face griji iluzorii. [65]

Scrisorile mi-au făcut bine ca toate cuvintele tale. Dar nu înţeleg un pasagiu în care-mi reproşezi că am făcut politică la *„Gândirea"*. De asta m-am ferit cât am putut şi cred că am izbutit. Of, abia aştept să vii dracului odată şi să te aşezi la rostul tău adevărat. Vom fi de perfect acord.

Problema *„Calendarului"* e tot problemă fiindcă toţi s-au împrăştiat pe vacanţă. Ea va reveni însă foarte curând. Nu mă las.

Lili şi Nini (care a fost la mine la mare) nu s-au lăsat: au plecat pe Dunăre şi azi am primit o salutare.

Programul Statului Etnocratic l-am scos în broşură şi cei cari l-au recenzat scriu că e... genial! Genial nu poate fi un program, dar cred ca e bun şi util.

Plec pentru o săptămână la Sinaia, după ce am pus pe picioare viitorul număr al *„Gândirii"*.

Te îmbrăţişez cu dragoste de frate, sărut mâna Corneliei şi obrăjorul lui Dorli.

Nichifor CRAINIC
11 august 1937
Bucureşti

XLVII

Scumpe Lulu,

Am primit cu surprindere şi cu bucurie şi mai mare cartea despre *stareţi* pe care mi-ai trimis-o. Am răsfoit-o şi constat că îmi va folosi destul de mult la închegarea cât mai documentată a cursurilor mele. În vara asta am dat peste o adevărată comoară: am descoperit că celebra colecţie mistică a ortodoxiei, *Filocalia*, e tradusă în româneşte încă de acum 150 de ani! N-a fost tipărită însă, ci a rămas în manuscrise cirilice pentru uzul călugărilor subţiaţi cu duhul.

Un monah, destul de simplu, nu ştiu cum a ajuns la ideea de a porni pe urmele ei, de a o aduna manuscris cu manuscris de prin hârţoagele vechi, de a le transcrie şi de a reface colecţia. El mi-a pus-o la îndemână, cinci volume de câte 3-400 de pagini compacte! Înţelegi bucuria mea frenetică: e tocmai ceea ce căutam pentru a-mi documenta ortodox cursul de mistică. Toată vara am citit-o şi mi-am scos note, astfel că redactarea nouă a cursului, pe care eram hotărât s-o fac pe vară, am amânat-o pe această iarnă. O dificultate destul de mare e că traducerile acestea vechi se împotmolesc vizibil la paginile unde e vorba de contemplaţie în limbaj filosofic. Tălmăcitorii noştri ştiau greceşte, dar n-aveau termeni intelectuali în româneşte. Arhaiştii noştri, care se entuziasmează de vechile traduceri, nu ştiu ce spun. Afară de cele cu caracter narativ, nici o traducere veche nu merită să fie actualizată, fiindcă toate sunt incomplete, ca limbaj, când se întâlnesc cu nobila gândirea greacă. Iar *Filocalia* îndeosebi cuprinde autori de o nebănuită subtilitate filosofică şi lingvistică. Teologia noastră de până acum n-a cunoscut decât „buricul" isihasmului, hrănit din *Filocalie*.

În altă ordine:

Ai văzut că m-am împăcat cu N. Iorga. Am făcut-o după ieşirea lui cavalerească – singura – cu ocazia atacului tâmpit al lui T. Vlădescu. [66] Şi pentru reintrarea vajnică în naţionalism a întortocheatului geniu. Astăzi, prin seria de articole ce le-ai văzut poate reproduse în marile ziare, N. Iorga e pe planul întâi în toată lumea naţionalistă. E din nou pe piedestalul de acum un sfert de veac. Asta e foarte bine.

Dumineca trecută i-am făcut însă o vizită împreună cu D. Stelian Popescu, la Văleni. Voiam să-l întreb ce intenţionează. N-a fost chip. A vorbit singur timp de două ore exact. Dar primul lucru pe care l-a făcut după ce ne-a poftit pe scaun, – nu vorbisem împreună de şase ani! – a fost să ia *„Gândirea"* ultimul număr şi să ridiculizeze versurile tale. (Sunt câteva expresii cam forţate şi cam enigmatice.) Mi-a spus că şi-ncepuse un articol în care să te combată, care va apărea desigur în *„Cuget clar"* [67].

I-am spus, după ce s-a potolit, că face rău atacându-te: campania lui de purificare literară, admirabilă în fond, își diminuează efectul prin atacurile la adresa ta. Ești un scriitor atât de substanțialmente pur, încât se poate trece peste unele exagerări de stil.

Mi-a răspuns că fac un act de prietenie. I-am confirmat că ești cel mai bun prieten al meu, pe lângă ceea ce ești.

E foarte greu, scumpe Lulu, să te înțelegi cu acest om.

Ți-am primit încă de acum vreo lună cartea. N-am avut încă răgaz s-o citesc ca întreg. Despre ea e mai bine în noiembrie să scriem. Acum e semn didactic. [68]

Te îmbrățișez frățește,

Nichifor CRAINIC
17 septembrie 1937
București

XLVIII

Dragă Lulu,

Ai fost desigur enervat când mi-ai scris ultima epistolă atât de drastică în amenințări [69]. Eu nu m-am supărat fiindcă înțeleg starea ta psihologică actuală, înainte de o situație, pe care cu toții o dorim clarificată definitiv în bine. Pe urmă, și eu trec adesea prin asemenea stări ca să nu le înțeleg chiar când ele acaparează pe un prieten.

Eu am făcut un act de prietenie mâhnită comunicându-ți o măgărie a lui Nicolae Iorga – fiindcă altfel nu pot s-o numesc. Această măgărie vine după ce eu îi făcusem marele elogiu din *„Sfarmă-Piatră"*. Credeam că după o asemenea ieșire a mea, toate bâzdâcurile lui veninoase vor înceta în ce te privește pe tine. Elogiul il făcusem și ca mulțumire pentru cuvântul bun, scris la timp de el, în situația penibilă pentru mine, pe care o cunoști.

L-am văzut o singură dată la Văleni, când ți-am scris, – după 6 ani de relații întrerupte.

Concluzia la care am ajuns este că e totuși un om cu care nu ne putem înțelege. *„Gândirea"* în special, care s-a purtat cu el boierește, închinându-i acum 6 ani acel număr voluminos de elogii [70] și luându-i în primăvara aceasta apărarea, el o urăște groaznic. Pentru ea, de când apare, n-a avut totuși decât cuvinte injurioase. Niciodată altfel. În această situație, firește, am fi caraghioși să continuăm a-l elogia. De altfel, ai văzut în ultimele numere. A avut congresul aici în București zilele trecute. Nu m-am dus înadins, deși mă anunțase verbal când l-am văzut la Văleni.

Tu de departe n-ai cum să știi toate acestea. De aceea mi-ai scris cum mi-ai scris și cum nu meritam. Țin însă să-ți spun că această *„Gândire"* pe care tu o amenințI cu părăsirea și eu, firește, nu te pot opri – a fost ireproșabilă față de tine care i-ai fost coloană de marmură. Dacă vei face o socoteală, vei vedea că, în 16 ani de apariție, această revistă *a vorbit numai de două ori despre mine.* Cred că din asta se poate vedea oarecum pentru cine s-a consumat atenția principală a ei. Dacă ți se pare, dragă Lulu, că legăturile cu ea te incomodează, fă cum vrei. Eu nu pot reține pe nimeni cu forța. Uite un caz ciudat. Există între alții o lichea patentă, Mircea Străinul, care ți-a publicat o

scrisoare a ta foarte elogioasă într-o revistă, *„Iconar"*. Acest Mircea deține pagina literară la *„Bunavestire"*, unde niciodată nu se pomenește numele *„Gândirii"*. Ceva mai mult: când ți-ai publicat poeziile în no. de septembrie, el a scris o notă în ziar. «D. Lucian Blaga publică 15 poezii *într-o revistă*» – fără să-i spună numele. Faptul a revoltat până și pe Grigore Popa de la Paris, care mi-a scris o scrisoare foarte indignată contra acestei infamii. Același Mircea s-a oferit martor lui Toma Vlădescu că aș fi stat 3 ore sub redacția lor ca să-l bat pe măgar. Și nu i-a fost rușine să comită o asemenea infamie.

Tu îi scrii scrisori elogioase, care pe mine aici, între ai noștri, mă pun într-o situație penibilă. Și totuși, Mircea ăsta nu e totuna cu N. Iorga! Mi-aduc aminte de un caz asemănător: un interview al tău cu F. Aderca, pe vremuri, în care-ți băteai joc de ortodoxia mea de atunci. [71] Eu am trecut și trec peste toate acestea. Dovadă: dragostea și loialitatea pe care ți le-am păstrat ca nimeni altul.

Văd însă că, pe măsură ce mă atacă pe mine, lichelele te adulează pe tine. Tactica o cunosc: așa se distrug marile prietenii.

Din partea mea n-am să-mi reproșez nimic.

Și știu că o prietenie literară poate contribui mult la o mișcare. Dar dacă această legătură dispare, și tu rămâi cel ce ești și eu rămân cel ce sunt; individual nu pierdem nimeni nimic. Tu faci distincția între legătura omenească și cea literară. Eu nu pot să fac asemenea distincție după 19 ani de legătură cu tine.

Încă o dată: sunt sigur că scrisoarea ta e produsul unei stări de enervare, din multe alte motive, străine de chestiunea în sine. Mă întreb totuși dacă acest fel nou de a ne scrie nu însemnează realmente și o fază nouă în relațiile noastre, care au oarecare nevoie de concesii reciproce pentru a dura. Cu toată dragostea,

Nichifor CRAINIC
4 noiembrie 1937
București

XLIX

Dragă Lulu,

Bine că s-a sfârșit drăcia. A fost încă o dovadă că diavolul există și-și vâră coada tocmai în crinii celei mai pure prietenii. El nu poate suporta puritatea. Îl excită ca broboada roșie pe taur.

Comparația ta: *„Sămănătoru" – „Gândirea" = Vechiul Testament* față de *Noul Testament* e splendidă și poate fi justă. Atunci când am stabilit filiația aceasta era însă o atmosferă de polemică turbată împotriva noastră: îmi trebuia un punct de sprijin în trecut. Cu toate acestea – știu de mult – Iehova nu vrea să se recunoască în Treime. Preferă, ca să zicem așa, *Talmudul*.

Să nu te înșele iarăși faptul că la Cernăuți am fost invitați de Ligă. Fiecare secție lucrează cum o taie capul și n-are nimic a face cu centrul. La Cernăuți ea face agenție de impresariat și atât. Președinte e primarul Marmeliuc, liberal, iar vice un maior *activ*.

Duminecă am ținut ședătoarea la Cluj, pe nerăsuflate. Nu m-am întâlnit cu nimeni să-l întreb cum stai. Victor Papilian nu știa nimic precis. Chinezul n-a apărut: e certat cu Victor.

Acum am alta pe cap: un atac infam al *„Predaniei"* lui Nae Ionescu [72]. Escrocul acesta de filosof imaginar se vrea «șeful spiritual» al generației și pune slugile să atace.

Băieţii noştri din Bucureşti nu ştiu de unde sunt informaţi că nu s-ar fi scos la concurs catedra ta. [73] Tu trebuie să ştii mai bine. Eu n-am avut nici pic de răgaz să mă informez, crezând, după scrisorile tale, că totul e în regulă.

Cu mare dragoste ţie şi casei întregi,

Nichifor CRAINIC
16 noiembrie 1937
Bucureşti

L. Către Cezar Petrescu

Dragă Cezar,

Am primit cu mare bucurie fragmentul tău de roman [74], trimis pentru *„Gândirea"*. Dar l-am publicat în *„Sfarmă-Piatră"* de Crăciun. Nădăjduind că nu te vei supăra, sunt dator cu următoarele explicaţii:

În *„Gândirea"* n-ar fi putut să iasă decât în numărul de ianuarie, fiindcă romanul văd că e aproape tipărit.

Dar pentru acelaşi număr de revistă mai avem două nuvele:

Una de Victor Ion Popa, 18 pagini de tipar culese încă de la numărul trecut. Acest număr – decembrie – a apărut fără nuvelă, fiindcă n-am vrut s-o fragmentez pe asta în colecţia a doi ani de revistă;

a doua de Victor Papilian.

Ele erau deja culese şi alta să culeagă era greu; tipografia *Universul* lasă *„Gândirea"* cea din urmă, mai ales acum de sărbători.

Am fost nevoiţi deci să tipărim fragmentul în *„Sfarmă-Piatră"*, cu toată părerea de rău pentru *„Gândirea"*. Ca reclamă e mult mai bine: *„Sfarmă-Piatră"* are un tiraj de 5 ori mai mare decât *„Gândirea"*.

Dacă din bârlogul tău de urs vrei să te mai gândeşti la revistă, trimite-mi ceva la începutul lui februar pentru numărul de 1 martie. Atunci se împlinesc şi doi ani de la moartea bietului Mateiu Caragiale. Tu l-ai cunoscut mult mai bine decât mine şi ai putea să scrii o evocare cum a fost aceea despre scumpul nostru Gibi.

Îmi pare rău că nu te-a ispitit proiectul meu din tren. Cu concursul tău sunt sigur că s-ar fi realizat.

Aflând că eşti la Buşteni, m-am gândit uneori să mă opresc la tine, câteva ceasuri. M-am temut însă să nu te incomodez.

Îţi doresc din toată inima sănătate şi voie bună la scris,

Nichifor CRAINIC
19 decembrie 1937
Bucureştti

LI

Dragă Cezar,

Nu ştiu dacă aceste rânduri te găsesc în Buşteni. Ţi le scriu ca să-ţi reamintesc amabila făgăduinţă de a ne da pentru numărul de 1 martie al *„Gândirii"* câteva amintiri despre Mateiu Caragiale, pe care l-ai cunoscut mult mai aproape decât mine. [75]

Ştiu că bunăvoinţă ai. Nu ştiu dacă timp ai.

Termenul ar fi până la 10 februarie.

Am primit al doilea volum din *1907.*

E important. Voi căuta un pic de răgaz să-l citesc.

Acum n-am acest răgaz, domnii Cuza şi Goga refuză să-mi dea autorizaţia de reapariţie a *„Calendarului"*.

De trei săptămâni mă ţin în nervi, fără să mi-o spună pe faţă.

Dacă n-aş avea încă atâtea datorii pe urma acestui ziar, aş renunţa definitiv.

Cu toată dragostea,

Nichifor CRAINIC
3 februarie 1938
Bucureşti

LII Către Lucian Blaga

Scumpe Lulu,

«Nedumeririle», când au apărut în *„Gândirea"* [77], m-au dezolat şi pe mine şi pe d. Petru Ionescu. Vinovatul de fapt sunt eu. Iată cum s-a întâmplat: d. Ionescu, care ţine la tine cum nu-ţi închipui a venit la mine cu aceste «nedumeriri» scrise. Le-am citit împreună şi am fost de acord că nu merg. Dânsul a scris apoi alt articol care mergea splendid şi a rămas că *pe acela* îl publicăm. Dar în cartonul unde ţineam manuscrisele numărului respectiv de revistă, rămăsese *primul* articol. Eu, cu starea sufletească din ultimul timp, pe care cred că o bănuieşti, am uitat care articol e în carton şi am dat materialul la tipar.

A ieşit deci primul articol în loc de al doilea. M-am amărât profund. Când Petru P. Ionescu a venit la mine era dezolat, mai ales că fusese de acord cu mine că, după ce tu ai avut supărarea stupidei «campanii» a lui Dan Botta [78], un asemenea articol nu trebuia să apară în nici un caz.

Mi-a spus imediat că va face un studiu – de reparaţie – pentru numărul de noiembrie [79]. I-am dat ieri scrisoarea ta, care l-a determinat şi mai mult să scrie studiul despre tine.

Încă o dată să ştii: criminalul sunt eu prin uituca neglijenţă a împrejurărilor. Vrând să-ţi fac o bucurie, ţi-am pricinuit o mâhnire. Şi eu ştiu azi mai mult ca oricine ce înseamnă asta.

Îmi pare nespus de bine că mergi la Viena şi la Praga (Era bine şi la Berlin) [80]. Sunt sigur de succesul tău! Ninişor e acasă de trei săptămâni. A pierdut dreptul de a se înscrie la Universitate. Multă sănătate şi voie bună fetelor tale.

Te îmbrăţişez frăţeşte,

Nichifor CRAINIC
30 sept. 1941
Bucureşti

LIII

[Carte poştală]
17/IV/941

Dragă Lulu,

Am tot sperat că vei trece totuşi o dată pe la Bucureşti să ne mai vedem. N-a fost chip să ieşi din vizuina sibiană unde te-ai vârât că ursul la iernat.

N-am nici un semn de la tine, decât indirect, prin câte un prieten comun ce coboară încoace.

Grigore Popa mi-a spus că «te cugeţi» să-mi răspunzi la Academie. Îţi mulţumesc foarte mult că n-ai uitat. I-am comunicat dlui secretar general Al. Lapedatu. Cred, Lulu, că încercând să evoc pe Octavian Goga, răspunsul din partea unui ardelean ca tine capătă, prin el însuşi, altă semnificaţie în împrejurările împotriva cărora ne luptăm. [76]

Aş dori mult un cuvânt de la tine.

Şi câte n-aş avea să-ţi vorbesc, dacă ai veni la Bucureşti!

Te îmbrăţişez ca pe un frate scump şi vă doresc, Corneliei, Dorlii şi ţie, bucurii şi sănătate.

Nichifor CRAINIC

Note

[1] Alexandru Vlahuţă a fost întâiul sprijinitor al lui Nichifor Crainic în cariera sa literară (vezi şi amintirile publicate în revista *„Lamura"* – nr. 10 – 11, iul.-aug. 1919 – la moartea poetului).

[2] Vasile Voiculescu s-a aflat, la începuturile sale poetice, tot sub influenţa lui Vlahuţă (vezi articolul memorialistic *La Bârlad*, în *„Lamura"*, II, nr. 4, ian. 1921, p. 263 – 265).

[3] Boala lui Delavrancea, uremia, avea să-l doboare la 29 aprilie 1918.

[4] Pacea de la Bucureşti («pacea odioasă») a fost încheiată de guvernul Al. Marghiloman la 24 aprilie 1918.

[5] *„Drum drept. Revistă literară săptămânală"* este denumirea purtată din anul 1915 de revista craioveană *„Ramuri"*.

[6] Nichifor Crainic şi Lucian Blaga s-au cunoscut în casa lui Al. Vlahuţă (vezi: L. Blaga, *Începutul şi cadrul unei prietenii*, în *„Gândirea"* XIX, nr. 4, aprilie 1940, p. 223 – 227).

[7] Pregătită îndelung, în octombrie 1919 apare revista *„Lamura"*, sub conducerea lui Al. Vlahuţă, având ca secretar de redacţie pe Gh. D. Mugur. N. Crainic, membru în comitetul de direcţie, alături de V. Voiculescu şi Al. Busuioceanu, a fost unul dintre iniţiatorii, colaboratorii şi susţinătorii ei. Lucian Blaga publică în numărul 1 poezia *Linişte* şi abia la 12 sept. 1920 poezia *Vara*.

[8] Lucian Blaga şi-a reeditat primele două volume, *Poemele luminii* şi *Pietre pentru templul meu*, apărute întâi la Sibiu în 1919, la editura *Cartea Românească* din Bucureşti, primul în 1919, al doilea în 1920.

[9] Al. Busuioceanu (n. 1896), tovarăşul de studii vieneze al lui N. Crainic, – critic literar, apoi de artă, estetician, profesor universitar.

[10] În lunile oct. şi nov. N.Crainic nu publicase nimic în *„Lamura"*. Va reveni în nr. 3 (dec. 1920) cu un studiu despre Merejkovski şi o poezie *(Natura).*

[11] G. Popovici-Taşcă era administratorul revistei *„Lamura"*.

[12] La *Facultatea filosofică* (vezi: N. Crainic, *Zile albe, zile negre.* Memorii, Casa editorială *„Gândirea"*, Buc, 1991, p. 153).

[13] *Natura*, în *„Lamura"*, II, nr. 3, dec. 1920.

[14] Lucian Blaga s-a căsătorit cu Cornelia Brediceanu la 15 dec. 1920.

[15] Revistă lunară ce a apărut la Bucureşti între febr. 1922-apr./iun.1924. Lucian Blaga colaborează astfel: febr.-mai; sept.; nov./dec. 1922 şi apr./mai – dec. 1923. Publică aici poeziile *Piatra vorbeşte* (pe-o statuetă a lui Budha) şi *Către cititori.*

[16] Vezi: N. Crainic, *op. cit.*, p. 160; 177 – 178.

[17] Remus Doctor, «cel mai simpatic student din vechea gardă vieneză».

[18] Ilustrarea reprezintă o gorilă păroasă care ţine sculul depănat de o suavă fată goală.

[19] Articolul nu apare în *„Lamura"*.

[20] Vezi: N. Crainic, *op. cit.*, p. 182 – 184.

[21] *„Gândirea"*, I, nr, 1, 1 mai 1921.

[22] Alfred Momberg, *Plimbare*, în *„Gândirea"*, I, nr. 1, 1 mai 1921, p. 4.

[23] Se referă la rubrica lui Gh.D. Mugur din *„Lamura"*, *Scrisoare către învăţători.*

[24] Se referă la strofa a treia din poezia *Mă odihnesc lângă o piatră de hotar* («Brazi se leagănă în muşchi, uşori/ şi acele lor prinse în răşină/par gene pline de urdori»). În ediţia definitivă, din 1942, poezia a fost eliminată din sumarul volumului *Paşii Profetului.*

[25] Este vorba de articolul lui N. Iorga, *Versuri ca pentru ziua de azi,* din *„Gazeta Transilvaniei"*, LXXXIV, nr. 7 – 8, 10 apr. 1921.

[26] Articolul n-a apărut.

[27] În *„Lamura"*, nr. 9, iunie 1921, apar: poezia *Duminecă* şi articolul *Buna creştere.*

[28] Articolul *N. Iorga, gânditorul liric* apare în *„Lamura"* din febr. 1922, p. 265 – 270.

[29] Erau banii obţinuţi pe tabloul *Fuga în Egipt* (vezi supra, nota 16), achiziţionat de Octavian Goga, atunci ministru al Artelor.

[30] Poezia a apărut în *„Lamura"*, III, nr. 3 – 4, nov. – dec., p. 124.

[31] Revistă săptămânală, apărută sub direcţia lui M. Sorbul între 1 oct. 1921-25 febr. 1922.

[32] Gh. Popovici-Taşcă.

[33] Traducerea a apărut în anul 1923.

[34] Locul de baştină al soţiei.

[35] Informaţie greşită.

[36] Traducerea românească a tezei de doctorat, apărută sub titlul *Cultură şi cunoştinţă* în apr. 1922 la tipografia *Ardealul* din Cluj cu o copertă de Demian.

[37] Între 17 dec. 1921 – 19 ian. 1922 Caius Brediceanu a fost Ministru Secretar de Stat în guvernul condus de Take Ionescu.

[38] Planurile nu s-au realizat.

[39] *Heraclit lângă lac*, în *„Lamura"*, IV, nr. 2 – 3, nov.-dec. 1922, p. 89.

[40] Lucian Blaga a publicat în *„Lamura"* articolele: *Schimbări la faţă* (nr. 1923), *Arta primitivului şi arta copilului* (nr. 9, iun. 1923), *Echivalenţa culturilor* (nr. 10-11, iul. – aug. 1923) şi *Pe marginea romantismului* (nr. 1 – 2, oct. – nov. 1923).

[41] Apărut în nr. 10 – 11, iul. – aug. 1924, p. 433 – 440, cu subtitlul *Cuvinte pentru tineretul intelectual.*

[42] Al. Lapedatu (1876 – 1954), istoric, academician. Între 30 oct. 1923 – 29 mart. 1926 a fost Ministru al Instrucţiunii în guvernul lui Ion I.C. Brătianu.

[43] Se referă la seria de 32 de eseuri publicate de Lucian Blaga în ziarul *„Cuvântul"* între 10 nov. 1924 – 2 dec. 1925.

[44] Speranţa de a se juca *Tulburarea apelor* la Craiova, în 1925, nu s-a împlinit.

[45] Promisiunile se datorează faptului că, la 30 mart. 1926, N. Crainic fusese numit Secretar de Stat la Ministerul Cultelor şi Artelor (titular al portofoliului fiind V. Goldiş).

[46] După «amânarea» de la examenul de docenţă din 1924, Lucian Blaga n-a renunţat la ideea ocupării unei catedre la Universitatea din Cluj. Cum în 1926 nu se întrevedeau şanse pentru realizarea acestei dorinţe, el s-a îndreptat către diplomaţie.

[47] Scrisoarea marchează despărţirea lui Cezar Petrescu de *„Gândirea"* şi preluarea revistei de către N. Crainic (vezi şi N. Crainic, *op. cit.* p. 197 – 198).

[48] Volumul de cugetări *Privind viaţa* apare la *Cultura Naţională* în anul 1930.

[49] De Lucian Blaga, *Lauda somnului* (vezi infra).

[50] George Brătianu, favorabil restauraţiei, spre deosebire de Vintilă Brătianu şi I. G. Duca

[51] La 4 apr. 1930, Constantin Stere a fost silit să demisioneze din Partidul Naţional Ţărănesc

[52] Pentru amănunte, vezi: N. Crainic, *op. cit.*, p. 233 – 234.

[53] Porecla lui Pamfil Şeicaru.

[54] *Cunoaşterea luciferică* începe să apară în *„Gândirea"* din nov. 1932.

[55] Volumul la care se referă şi în scrisorile precedente este *La cumpăna apelor*, care va apărea la Sibiu în martie 1933.

[56] George I. Brătianu.

[57] La 29 dec. 1933 N. Crainic este arestat şi închis la Jilava, fiind implicat, pentru articolele din *„Calendarul"*, în complotul care a dus la asasinarea lui I.G. Duca. În urma procesului a fost eliberat la 6 apr. 1934 (Vezi: N. Crainic, *op. cit.*, p. 253 – 280).

[58] Dr. C. Angelescu a deţinut în perioada 3 ian. 1934-29 aug. 1936 portofoliul Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor în guvernul condus de Gh. Tătărăscu.

[59] *Geneza metaforei*, în *„Gândirea"*, XVI, nr. 5, mai 1937, p. 201 – 211.

[60] Volumul va apărea abia în nov. 1937.

[61] Publicaţia de concurs s-a făcut la 18 martie 1938.

[62] Aluzie la Ministrul României la Viena, Al Gurănescu, cu care Lucian Blaga nu se afla în bune raporturi.

[63] Lucian Blaga a publicat în *„Rânduiala"* articolul: *Aspecte fundamentale ale creaţiei culturale* (fragment din *Geneza metaforei şi sensul culturii*), II, nr. 4, 22 mai 1937. Vasile Băncilă colaborează cu mai multe studii, apoi se distanţează de revistă (vezi scrisorile sale către Ion Chinezu).

[64] E vorba de *Cursul de teologie mistică* ţinut în anul universitar 1935/1936.

[65] Sub genericul *15 poezii*, s-au publicat în *„Gândirea"*, XVI, nr. 7, sept, p. 311 – 320.

[66] Toma Vlădescu a fost, iniţial, colaborator al *„Gândirii"*, de unde a plecat pentru a scrie în ziarul *„Buna Vestire"*, alături de M. Polihroniade.

[67] N. Iorga publică în *„Cuget clar"*, nr. 11, 15, 16 din 1937, trei articole despre cele 15 poezii apărute în *„Gândirea": Poate fi neinteligibilul fără simţire – poezie?; La ce serveşte această poezie?; Natura în poezia nouă şi în poezia adevărată.*

[68] E vorba despre *Geneza metaforei şi sensul culturii.* Recenzia apare în numărul din nov.: Septimiu Bucur, *Întâia rotunjire metafizică a lui Lucian Blaga.*

[69] Vezi scrisoarea lui Lucian Blaga din 30 oct. 1937.

[70] Nr. 6 – 7 – 8 din 1931 al revistei a fost consacrat lui N. Iorga.

[71] Interviul a apărut în *„Mişcarea literară"*, II, nr. 8, 5 ian. 1925, p. 1 – 2.

[72] În revista *„Predania"* (I, nr. 10 – 11, p. 11 – 13 şi nr. 12 – 13, p. 7 – 8, din 1 oct. şi, respectiv 15 nov.) G. Racoveanu publică articolul *Teologul Ion Nichifor Crainic*, în care sunt negate competenţa şi cunoştinţele profesorului unviersitar, ale teologului, în termeni foarte duri.

[73] Este vorba, probabil, de anularea concursului, intervenită la 17 dec. 1937, sub motivul că titlul catedrei s-ar fi publicat greşit.

[74] Romanul *1907.*

[75] Cezar Petrescu a publicat în *„Gândirea"* din martie 1938 amintiri despre Mateiu Caragiale, cu subtitlul *File dintr-un caiet de amintiri* (p. 138 – 150).

[76] La 22 mai 1941, Lucian Blaga va răspunde la discursul de recepţie al lui Nichifor Crainic la Academia Română..

[77] E vorba despre articolul lui Petru P. Ionescu, *Lucian Blaga: Despre gândirea magică*, în *„Gândirea"*, XX, nr. 7, sept. 1941, p. 388 – 390, care marchează începutul distanţării revistei de filosofia lui Blaga.

[78] Este vorba de campania întreprinsă de Dan Botta în aprilie-iunie 1941 împotriva lui Blaga. Cele două articole *(O eroare: spaţiul mioritic* şi *Despre alte încercări de mistificare literară)* vor fi publicate în volumul *Cazul Blaga* din acelaşi an. Lor li se adaugă articolul *Românii, poporul tradiţiei imperiale.* Lucian Blaga va răspunde tăios printr-o serie de trei articole: *Hazul ţărănesc al imperialului Dan Botta; O gravă tentativă de expropiere literară* şi *Alte încercări de expropiere literară.*

[79] Articolul nu apare.

[80] În 1941 Lucian Blaga a conferenţiat în cele două capitale: la Viena despre *Caracterul sofianic al culturii sud-est europene* şi la Praga despre *Sufletul românesc.* Conferinţele au avut loc la 26 şi, respectiv, 29 noiembrie.

«Începutul și cadrul unei prietenii»: Nichifor Crainic – Lucian Blaga

Nichifor Crainic și Lucian Blaga s-au cunoscut în anul 1919, în ospitaliera locuință a lui Alexandru Vlahuță. Ambii își vor aminti în câteva rânduri, cu nostalgie, acele momente, care au marcat, după expresia lui Blaga, «începutul unei prietenii». A fost o prietenie frumoasă și îndelungată, care a legat și a marcat deopotrivă oamenii și creatorii. Relațiile dintre cei doi n-au fost lipsite de tensiuni, dar acestea au rămas totdeauna la nivelul principiilor, nealterând legăturile sufletești, păstrate intacte vreme de peste 32 de ani.

Încă înainte de a se cunoaște, Crainic va fi printre primii care va semnala noutatea și valoarea volumului *Poemele luminii*. O va face la îndemnul lui Vlahuță cum va mărturisi într-o pagină memorialistică: «Apăruse Blaga. Un triumf. Bătrânului îi scânteiau ochii. Când am intrat la dânsul, a întrerupt lectura, și-a scos ochelarii: „– Citind pe Blaga mă simt întinerind. O sete de viață superioară. Poet cu orizonturi universale. Scrie, Nichifore, cu amândouă mâinile!" Peste câteva zile a apărut foiletonul din „*Dacia*"».[1] Pe parcursul anilor, Crainic a scris nu mai puțin de 20 de articole despre Lucian Blaga, în care îi comentează entuziast operele literare, stabilește locul acestuia în gruparea „*Gândirii*" și în viața noastră literară, îl apără împotriva unor detractori (N. I. Herescu) sau a unor interpretări nepotrivite (G. Călinescu), iar, începând din 1942, se distanțează tot mai decis de filosofia sa. Cum spune într-o scrisoare, acesta este, pentru el, un mod de manifestare a prieteniei: să-ți susții și să-ți aperi prin scris prietenul, rămânând în limitele obiectivității și ale propriilor convingeri.

De cealaltă parte, lucrurile nu stau tocmai la fel. Lucian Blaga a scris puțin și ocazional despre Crainic: l-a apărat, în 1924, în fața unor polemiști, a evocat prietenia lor într-un număr omagial, pe care „*Gândirea*" l-a dedicat directorului ei, și a rostit, după multe ezitări, și cu destule rezerve, răspunsul la discursul de recepție în Academia Română. Este ceea ce-i reproșează de câteva ori Crainic: că nu i-a luat apărarea împotriva numeroșilor săi detractori. Faptul că Blaga se afla în străinătate este o scuză doar parțială.

În schimb, Lucian Blaga și-a manifestat în câteva rânduri nemulțumirea față de unele atitudini ale lui Crainic, care-l priveau indirect, amenințând cu retragerea de la „*Gândirea*". Un astfel de moment tensionat a fost cauzat de publicarea, în octombrie 1930, în „*Gândirea*" a articolului *Puterea cuvântului lui Iisus*, semnat de Mihail Dragomirescu. Pentru Blaga aceasta a echivalat cu o ofensă personală, deoarece bătrânul critic și estetician bucureștean se aflase, în 1924, în comisia care îl „amânase" la examenul pentru docența catedrei de Estetică de la Cluj, iar prin scrisul său i-a fost consecvent ostil. Prezența ambilor între coperțile revistei pe care și Blaga o întemeiase și care, până atunci, avusese o constantă atitudine critică față de «conu Mihalache», nu putea fi acceptată. Blaga îi trimite lui Crainic o scrisoare indignată (din care nu s-a păstrat decât fila a doua), importantă mai ales pentru natura relațiilor dintre cei doi. Blaga îi reamintește directorului revistei că a fost «înjurat cu nerușinare chiar în „*Gândirea*". Și pe ce ne prindem – continuă el – că în curând se va întâmpla același lucru tot în „*Gândirea*"? – Cum vezi, aș fi avut toate motivele să plec. Și n-am plecat. Tu știi prea bine de ce n-am plecat. Numai și numai din prietenie față de tine». Referindu-se la articolul lui Dragomirescu, Blaga notează: «Aș înțelege orice, dacă lucrarea lui Dragomirescu ar fi meritat în adevăr prin *calitățile* ei să fie publicată» [2]. Urmează câteva rânduri edificatoare: «Dar s-o lăsăm; noi avem neînțelegeri de acestea numai cât timp ne scriem. Când stăm de vorbă e cu totul altfel. Ar trebui să facem să ne întâlnim cât mai des!!! Te rog să ai încredere în mine, că nu sunt omul care „lucrează pe la spate". Nu trebuie firește să aștepți de la mine să mă declar mai ortodox decât sunt: fiindcă nici asta nu-mi place». Din păcate, tocmai acest lucru i-l va cere Crainic lui Blaga după 1942, fapt care va determina ruptura definitivă dintre ei. Până atunci, un alt conflict s-a iscat prin apropierea lui Crainic de Iorga – marele dușman al lui Blaga. Cum se vede din corespondență, conflictul s-a stins destul de repede, directorul „*Gândirii*" cedând în cele din urmă.

*

Intenția noastră inițială a fost de a realiza un «dialog epistolar» între Nichifor Crainic și Lucian Blaga. Deocamdată acest lucru nu este însă posibil. Soarta lui Crainic după 23 August n-a fost dintre cele mai fericite. Printr-o sentință dată în lipsă, a fost condamnat la 25 de ani muncă silnică, sub acuzația de colaborationism cu regimul Antonescu. A stat ascuns în Transilvania din 1944 până în mai 1947. În legătură cu predarea lui Nichifor Crainic din 1947 sunt interesante notațiile făcute de el în volumul inedit de amintiri *Sub mască. Amintiri din pribegie. 1944-1947* [3]. După evenimentele de la 23 august 1944, mulți dintre oamenii politici ai vechiului regim au părăsit țara.

Crainic, care nu ştia ce să facă, a cerut sfatul lui Petru Groza. Acesta «a fost de părere să nu mă prezint la judecată, ci să stau ascuns. Petru Groza era sigur că într-un an va veni amnistia politică. Răspunsul lui sosit de la Deva era identic cu cel venit de la Bucureşti». Ascultându-i sfatul, Crainic a pornit în pribegie în satele transilvane unde avea foşti studenţi teologi. În 1947, notează memorialistul, «i-am scris a doua scrisoare lui Petru Groza, după sfatul căruia pribegeam de doi ani şi jumătate, perioadă zbuciumată de lupte politice pentru supremaţie. Biruiseră, cum era de aşteptat, comuniştii». Urmează o remarcabilă pagină de analiză politică, pe care o transcriem pentru că explică şi atitudinea autorului înainte şi în timpul celui de al doilea război: «I-am amintit lui Petru Groza că ţara noastră s-a zbătut întotdeauna între puteri strivitoare şi în această situaţie tragică, instinctul nostru de conservare a determinat pe boieri să se împartă în grupe, unii cu o putere, alţii cu cealaltă, cultivându-le în relaţii pentru a folosi aceste relaţii după împrejurări. Toată istoria noastră se reduce în esenţă la jocul dintre marile puteri, joc din care a rezultat existenţa noastră politică. E o suplete diplomatică determinată de situaţia geografică a poporului nostru şi de dragostea de această ţară strămoşească, iar nu o poftă de a o trăda şi a o vinde celor mai puternici decât noi. Nenorocirea, care a pătat istoria noastră cu crime nu este trădarea instinctului de conservare naţională, care împărţea pe boieri în două, ci pasiunea oarbă, care i-a înduşmănit între ei, făcându-i să se ucidă unii pe alţii, când toţi, fiecare în alt fel, serveau aceeaşi cauză naţională. A-i socoti trădători, cum orbeşte se acuzau unii pe alţii, ar însemna că suntem un neam de nimic şi în cazul acesta ţara noastră n-ar mai exista. În cazul actual, în conflictul dintre două mari puteri, în care vrând nevrând era angajată şi soarta noastră, aceeaşi necesitate istorică ne-a împărţit din nou în două, având conştiinţa fiecare că ne slujim aceeaşi ţară. A biruit o putere. Ce urmează de aici? Să nimicim pe cei care tot din patriotism, au fost de partea cealaltă?»

Răspunsul lui Petru Groza «a fost că e dispus să mă ia sub ocrotirea lui, camuflându-mă la una din fermele din judeţul Hunedoara, sau aşa ceva [...]. Din prudenţă că voia să mă ocrotească, Petru Groza a spus într-un consiliu de miniştri că sunt dispus să mă raliez la noul regim. Mi-a comunicat lucrul acesta, ulterior, în închisoare, fostul ministru de finanţe, Alexandrini, care îl auzise cu urechile lui. Deci consiliul de miniştri ştia că sunt în ţară, iar nu fugit peste hotare de frica unor fărădelegi, pe care nu le-am săvârşit, nici ca trădător cumpărat în slujba vreunei puteri străine». Din aceste motive, Crainic a decis să se predea, cerând însă preotului Sămărghiţean, gazda sa, să-l „denunţe", pentru a nu avea de suferit ca tăinuitor.

Petru Groza nu s-a ţinut decât parţial de cuvânt. Crainic a fost încarcerat la Văcăreşti, dar i s-a anulat sentinţa iniţială şi i s-a admis, de către ministrul de atunci al justiţiei, Lucreţiu Pătrăşcanu, rejudecarea procesului. Când Pătrăşcanu însuşi a fost arestat, procesul s-a întrerupt, fără a se pronunţa sentinţa. Crainic a fost trimis la Aiud, unde a fost închis până la 26 aprilie 1962. Odată cu el a fost „închisă" şi arhiva revistei *„Gândirea"*. Crainic a fost eliberat. Arhiva încă nu!

Aşadar, toate documentele aflate în posesia lui Crainic au fost confiscate de Securitate, parte la încarcerarea sa din 1947, parte atunci când a fost ridicat ginerele său. Au trebuit să vină evenimentele din decembrie 1989 pentru ca o primă tranşă – infimă în raport cu ceea ce s-a confiscat – să fie cedată celui mai autorizat depozitar: Muzeul Literaturii Române. Între aceste documente, regăsite după mai bine de 40 de ani, se află *o parte* din scrisorile lui Lucian Blaga către Crainic. Lipseşte, între altele, corespondenţa primilor ani, definitorie pentru constituirea grupării gândiriste. Pe de altă parte, în arhiva Blaga de la M. L. R. se află doar 24 de scrisori ale lui Crainic. Că au fost mult mai multe, se poate deduce din cele păstrate. Aşa stând lucrurile, ne-am văzut nevoiţi să includem epistolele lui Nichifor Crainic în seria cronologică alcătuitoare a primei secţiuni din acest corpus documentar, iar pe cele ale lui Lucian Blaga (care poartă fiecare o ştampilă cu inscripţia «Corp II Armată. Parchetul Militar» şi stema Regatului Român, semn că fac parte dintre documentele confiscate odată cu încarcerarea lui Crainic din 1947) să le publicăm separat. Ca toată corespondenţa lui Blaga, şi aceste scrisori ridică serioase probleme de datare. Într-un singur caz n-am putut stabili nici măcar anul expedierii.

Convinşi că într-un viitor nu prea îndepărtat oamenii de cultură din cadrul S. R. I. se vor strădui ca toată arhiva Nichifor Crainic să-şi afle locul ei firesc în depozitele M. L. R., ne grăbim să punem la îndemâna cercetătorilor scrisorile primite de directorul *„Gândirii"* de la mari personalităţi ale literaturii române. Din motivele sugerate mai sus, ni s-a părut firesc să începem cu textele lui Lucian Blaga.

Mircea CENUŞĂ

---

[1] N. Crainic, Al. Vlahuţă, în *„Lamura"*, I, nr. 10 – 11, iulie – august 1921.

[2] N. Crainic va răspunde, prin nota intitulată *Dl. Mihail Dragomirescu*, în numărul următor al revistei, la *Cronica mărunţă*. Să nu fi observat Blaga tonul foarte dur al răspunsului?

[3] Arhivele Statului, Bucureşti.

Lucian Blaga către Nichifor Crainic

1

februarie 1926 [1]

Dragă Nichifoare,
tocmai primesc „*Gândirea*" şi m-am speriat de greşelile ce le-aţi lăsat să treacă în cele două poezii [2]. Eu cred că poeziile mele sunt destul de dificile, încât înţelegerea lor nu mai trebuie împiedicată şi prin greşeli de tipar.

în loc de:

Fosfor cojit de pe vechi oseminte
ne pare lumina din ochii tăi verzi.

s-a tipărit:

Fosfor cojit de pe vechi oseminte
pe care lumina din ochii tăi verzi.

Fără sens!
În a doua poezie în loc de «*mieii*» a apărut «micii»! Nu mai înţeleg. Te rog foarte mult să rectificaţi în numărul acesta, şi să grijiţi la poeziile ce vi le trimit. Altfel mă retrag de la „*Gândirea*", cum m-am restras de la „*Cuvântul*". Îmbrăţişări

LULU

*

Citesc articolul tău, care e foarte bun! Sunt şi aci greşeli de tipar (tabula *rassa* în loc de *rasa*) dar nu schimbă sensul. Afară de aceea în proză greşelile se pierd în bloc, dar într-o poezie nu! Trebuie să ştii că o săptămână întreagă m-am străduit să rotunjesc *Pasărea sfântă* – şi mă trezesc cu ea diformată din bunăvoinţa zeţarului şi neglijenţa corectorului. M-aş bucura foarte mult dacă ai scrie la notiţele numărului 2 al „*Gândirii*" ceva despre «metamorfozele tipografice» şi dacă se poate, să dai încă o dată cu litere mici toată poezia acolo! Corectată fireşte!
Alătur pentru nr. 2, două poezii, care sper să-ţi placă. [3]
Altceva nu vă trimit fiindcă sunt incapabil să mai scriu ceva. Sunt obosit.

LULU

2

[După *10 ianuarie 1928*]

Iubite Nichifor,
îţi scriu în grabă – şi destul de mâhnit. Mâhnit din pricina neaşteptatei mele transferări la Belgrad. S-a făcut la insistenţa ministrului de la Belgrad care fiind transferat la Praga vrea să-şi aducă aci pe ataşatul său de presă. Cum vezi sunt aşa de cunoscut în lumea diplomatică încât un Raoul Anastasiu cade mai greu în cumpănă. [4]

Asta înseamnă a avea noroc în viaţă!

Scrisoarea ta mi-a fost o mângâiere, văzând că nu am pierdut încă prietenia ta, la care ţin mai mult decât la orice. Recunosc că am greşit cumplit punând la îndoială bunăvoinţa ta. În ce priveşte *„Gândirea"* – ne găsim de acord. Nu simpatizez cu aproape nici unul din cei de pe copertă, dar pentru mine eşti mai mult decât toţi împreună, şi de aceea voi fi alături de tine şi pentru mai departe.

În ce priveşte materialul literar ce-l aştepţi de la mine va trebui să mai ai răbdare. Şi iată de ce: timp de un an n-am scris *absolut* nimic din pricina boalei nervoase prin care am trecut şi de care încă n-am scăpat definitiv. În ultimul timp, de când sunt la Praga, am început iarăşi să mai lucrez, dar totul se reduce la simple notiţe pentru o lucrare mai mare de filozofie. Te rog să mă crezi pe cuvânt!

Acum mi-a venit pe cap transferarea etc. La 1 februarie iau concediu de o lună, pe care-l voi petrece într-un sanator în Silezia. Cred că acolo voi avea liniştea necesară să mă concentrez pentru a relua colaborarea la revista *ta.*

„Gândirea" nu-mi vine. Îţi voi scrie unde să mi-o trimiţi. Dacă se poate, fă să mi se trimită şi *„Curentul"*.

Te îmbrăţişez cu toată dragostea şi cu toată prietenia,

LULU

3

[Ante *28 octombrie 1928*]

Iubite Nichifoare,
am tot aşteptat o scrisoare de la tine, dar nu te-nduri. Nu ştiu dacă ai primit sau nu manuscrisul *Lauda somnului,* pe care ţi l-am trimis acum vreo trei săptămâni. Şi nu ştiu ce ai mai aranjat – şi cum, cu publicarea. Dorinţa mea e să se apuce cineva de lucru, altfel – dau manuscrisul în altă parte. Cred că o carte a cărei tipărire o plăteşti, nu trebuie să aştepte cât cele pe care nu le plăteşti. Şi încă o dată: *vreau ultima revizie!* (Două din poeziile ce le-am publicat în *„Gândirea"* au apărut cu greşeli, deşi am „îngenunchiat" în faţa ta!) Aştept neapărat un semn de la tine! – Şi acum celelalte: ai făcut mare bucurie ministrului cu articolul tău!! Şi mie cu celălalt articol al tău! Mersi, mersi, mersi!

Meșterul Manole e tradus în nemțește și italiană. Hugo Marti, președintele Pen Clubului de aici, traducător al piesei, e așa de încântat încât în curând va ține la Pen Clubul din Berna o conferință despre *„Meister Manole", ein rumänisches Drama!* Un actor de la teatru va citi actul III și V [6]. (Dar aceasta e numai începutul. În curând sper să-ți pot scrie mai multe. În orice caz la același Pen Club voi ține și eu în ianuarie o conferință despre „Neobizantinism", adică despre mișcarea *„Gândirii"*. Fain, ce?)

Și-acum încă ceva: *sunt foarte trist.*

Iată de ce: mi-e teamă de „comprimarea" mult anunțată a bugetului. Cred că e momentul să pui în mișcare pe prietenul tău (R.) să vorbească cu Argetoianu. Așa de departe.

Te îmbrățișez cu toată dragostea,

LULU

Nini a învățat pe dinafară *Cântecul cânelui?*

4

[5 decembrie 1928]

Scumpe Nichifoare,
am primit *„Gândirea"*, dar încă n-am avut timpul să o citesc. Totuși îți scriu fiindcă m-a prins dorul să stau de vorbă cu tine. De câtva timp sunt în foarte bună prietenie cu un pictor german (Junghans), despre care desigur încă n-ai auzit, dar care are o foarte rară calitate: a fost unul din bunii prieteni ai lui Rilke. Când Rainer Maria venea la Berna – sta totdeauna la acest pictor. Și când sunt la el îmi place să cred că beau ceaiul din ceașca din care a băut și autorul *Ceaslovului.* Lui Junghans i-am arătat *„Gândirea"*. Îi plac foarte mult desenele lui Demian. E entuziasmat de *Pasărea măiastră* a lui Brâncuși. Și m-a întrebat de ce nu facem o expoziție românească în Elveția. [7]

Ah, Doamne, câte nu s-ar putea face, dacă!

Scumpe Nichifoare, ce mai faci?

La 20 dec. mă duc la Genova (nu Geneva) unde sosește Caius de la Rio [8]. Probabil o să stăm o săptămână întreagă la Mediterană.

Ce e cu *Lauda somnului*? Astăzi e 5 dec. și încă n-am primit corecturile. Nu înțeleg cum ar mai putea să apară înainte de Crăciun! Tipografii au adormit pesemne citind atâta laudă la adresa somnului. Dă-le un telefon și trezește-i!!!

Te îmbrățișez cu toată dragostea,

LULU

I-am scris lui Rebreanu să-mi joace pe Manole. [9]

Nini trebuie să fie foarte mândră că i-a apărut numele în *„Gândirea"*.

5

ianuarie 1929

Dragă Nichifoare,
am primit adorabila scrisoare adresată Corneliei (60 Kg., 36,9°) și sunt în așteptarea scrisorii făgăduire mie. Dar până la sosirea acesteia va trece probabil încă multicică apă albastră pe Aar. De aceea îți scriu eu. – Să le luăm pe rând:

1. Chestiunea tipăririi volumașului de versuri: Găsesc că e cam multișor 15.000 lei pentru 100 pagini, dintre cari tipărite complet ar fi cam 25! (Sunt 25 de poezii, dintre cari câteva numai niște «pureci poetici», ca să întrebuințez o expresie de-a Corneliei.) Tipărirea *Meșterului Manole* – 100 pagini *compacte* plus *hârtia*, 500 ex. – m-a costat 18.000 lei! Cred că spunându-le toate acestea și arătându-le manuscrisul celor de la Fundație, au să mai reducă ceva din cele 15.000. Să nu tipărești mai mult de 1.000 exemplare. Pe copertă să figureze *Editura revistei „Gândirea."* Alege tu o formă de carte care să rămână aceeași la toate cărțile cari se vor mai publica în *Editura revistei „Gândirea"!*[10] Pe urmă – încă o întrebare: cine se îngrijește de distribuția cărții? – Prețul volumului să fie socotit așa ca să scoatem din vânzare atât prețul hârtiei cât și costul tiparului. (La câștig renunț! Ha-ha-ha!!!!) Dacă nicidecum nu poți coborî costul tiparului – n-am încotro, voi da și atât, dar cu «inima frântă de durere și cu o profundă tristețe metafizică». Corectura rog fă-o tu, *eu vreau să fac însă ultima revizie.* Lucrul să se înceapă imediat după sosirea manuscrisului (N-ai putea cere de la Teodorescu Sion o copertă?).

2. Aștept cu multă, multă nerăbdare să scrii ceva despre ciclul de conferințe de la Zürich (în *„Curentul"*). Profesorului Wetter i-am pus la dispoziție și cinci filme: Industria forestieră, Reșița, Petrolul, Industria textilă, Astra de la Arad etc.

3. Pune te rog totul în mișcare ca să mi se joace *Meșterul Manole.* Câștigul îl cheltuim în vacanță, împreună, ca arhanghelii cu penele arse! [11]

Zilele acestea a fost Filotti la mine. Am recapitulat epopeea de pură spiritualitate de la Paris.[12]

Îmbrățișări,

LULU
(cel mai bătrân decât maică-sa) [13]

6

[februarie 1929]

Dragă Nichifoare,
ai fost ca totdeauna foarte drăguț că ai voit să-mi faci o surpriză cu *Lauda smnului.* Îți mulțumesc atât ție cât și Liței că v-ați dat osteneala să faceți corecturile. *Totuși* – mi-ar fi fost mult mai plăcut să le fi făcut eu. De când mi-ai publicat în *„Gândirea"* cele trei poezii, ratându-mi una cu o imposibilă greșeală, nu mai am încredere nici în ochiul tău!! Acum sunt în așteptare. Și cum mă știi destul de neurastenizat – poți închipui ce fel de așteptare e aceasta. E curios că deși a trecut atâta timp de când *Cartea românească* a primit manuscrisul – tocmai pentru *corecturi* n-a fost timp. Acum visez noaptea tot greșeli

de tipar, poezii începute şi sfârşite pe de-a-ndoaselea. Aştept cartea – şi nu mai vine! Dă-le te rog (iarăşi în genunchi) ordin să-mi trimită cartea. Vreau s-o văd înainte de a se pune în vânzare. Şi vreau mai ales să am pace.

Nu te mira te rog de nervozitatea mea. Trebuie să ştii că pe timpul când Cezar conducea revista, n-a fost poezie pe care să nu mi-o diformeze cu greşeli *oribile* – (de multe ori cred că intenţionat). Încât sunt sătul până în gât – să văd semnate toate prostiile tipografilor cu numele meu.

Dacă cartea a apărut fără greşeli, îţi dedic un imn, dar dacă nu –

Oricum ar fi, e ultima dată că te plictisesc cu cărţi de ale mele. Mai bine mi le editez în o sută de exemplare, singur, decât să mă mai expun la atâtea enervări. Te rog deci cartea, pe urmă vreau să mă culc şi să dorm.

Mi-ar plăcea să ştiu cum merg conferinţele *„Gândirii"*. Presa tace. Despre a lui Călinescu am primit impresii foarte – amestecate. E adevarat că *Meşterul Manole* nici n-a fost amintit? *„Ultima oră"* scrie că conferinţa a fost «lamentabilă». Ce să cred? Scrie-mi tu, fiindcă tu eşti singurul pe care te cred. [14]

Dacă-l vezi pe Rebreanu, spune-i te rog, să nu întârzie prea tare cu jucarea piesei mele.

Conferinţa ta nădăjduiesc s-o citesc în *„Gândirea"*, şi cred că din toată seria e cea mai interesantă.

Am urmărit în ultimul timp toate discuţiile în jurul noii generaţii şi a noii spiritualităţi. Şi constat cu plăcere că cei doi «arhangheli cu pene arse» stăpânesc piaţa. Nu ştiu însă ce caută Nae Ionescu în această societate. Prin *ce* şi-a făcut omul ăsta legenda?

Dragă Nichifoare, eu tare m-aş duce pe vreo zece zile la Berlin. Aş vrea să ştiu ce planuri ai. Nu cumva te interesează şi pe tine? Tot mai mult mă conving că acolo e inima Europei de astăzi. Dacă ţi se deschide vreo posibilitate pentru anul ăsta, scrie-mi. Aştept bucuros – numai să am nemăsurata plăcere să fiu cu tine. Marcu Balş să ne conducă, şi noi să-i plătim câte-o masă etc., etc., etc., etc., etc.

Nini e destul de mare – nu găseşte «de a ei elementară datorie» să-mi scrie câte ceva?

Acum închei, şi iartă-mă – că totdeauna te cert. Asta nu înseamnă decât că te iubesc; cu toată prietenia şi cu mult dor,

LULU

7

[Ante *4 decembrie 1929*]

Scumpe Nichifoare,

ţi-am trimis astăzi o serie de cronici teatrale, tot ce-a apărut până acum, despre *Meister Manole*. Piesa s-a jucat foarte bine [15]. Eşti aşa de bun să dai cuiva să facă un rezumat după cronicile trimise în *„Curentul"*? M-aş bucura foarte mult! [16]

Nu ţi-am mai scris de mult fiindcă – am fost în nespusă încordare cu piesa mea! – Îţi închipui! (un subiect care oricum e foarte străin europenilor de azi).

Am isprăvit o nouă piesă în trei acte, *Cruciada copiilor,* din care îţi voi trimite un act pentru *„Gândirea"* zilele viitoare (şi Nini joacă în ea [17]). Sunt cam întristat că nu-mi mai scrie nimenea din ţară – şi printre ei şi tu!

Marţi m-a întrebat: «Nu vine şi Crainic la premieră...?» Ar fi fost foarte frumos.

În seara premierei am fost destul de liniştit – m-am emoţionat numai când am auzit de pe scenă cuvintele: «Wind erhoben im rumänischen Lande»...

Te îmbrăţişez cu mult dor,

LULU

8

[ianuarie 1930]

Dragă Nichifoare,

am fost câteva zile în Italia, şi întorcându-mă speram să găsesc o scrisoare de la tine. Merit în adevăr atâta tăcere?

Ţi-am trimis *Cruciada copiilor.* Ai primit-o?

Peste o lună sper să pot veni la Bucureşti [18].

La Berna am găsit în *„Italia letteraria"* o notiţă despre poezia mea din *„Gândirea", Plajă.* M-am bucurat cu atât mai mult cu cât nimenea nu a semnalat în ţară cele două poezii – *Septembrie* şi *Plajă* [19] la cari totuşi ţin foarte mult. Despre *Meşterul Manole* s-a scris şi în *„Il Messaggero"* de la Roma.

Îmi face impresia că ai plecat de la *„Curentul"*? Dacă da, ar trebui să scoţi un nou ziar.

Cu toată dragostea,

LULU

9

[Ante *25 oct. 1930*]

Scumpe Nichifoare,

mult aş vrea să ştiu ceva mai precis cum stă chestia *Cruciadei.*

Şi pe urmă te rog foarte trimite-mi imediat traduceri germane din poeziile tale. Cisek a trimis una singură, pe care doamna Lenz o găseşte imperfectă ca traducere şi nepotrivită pentru citit. Mi-ai spus că Franyo ţi-a făcut traduceri mai bune. Turneul Doamnei Lenz începe la sfârşitul lunii [20]. Precum vezi chestiunea e foarte urgentă.

Noi bine. Eu foarte obosit de multul lucru ce mi-l dă şi biuroul şi eonul. Dorli tot mai draguţă. Am sentimente aproape canibalice pentru ea.

Vă îmbrăţişez cu multă dragoste,

LULU

10

Berna, 25 oct. [1930]

Scumpe Nichifoare,
nu mi-ai mai dat nici un semn de viaţă. Deşi mi-ai făgăduit. A rămas să-mi scrii ce e cu piesa mea. Mi se pare că iar vor s-o amâne la calendele greceşti. Aştept ca prietenii să-mi dea o mână de ajutor, mai ales atunci când pot s-o facă. Altfel nu-mi rămâne decât să mă închid complet în mine ca un melc. Şi să tac până la judecata din urmă.

Am citit articolul lui Dragomirescu. N-are ca idee nimic nou, iar ca formă – ! Am primit mai multe scrisori alarmante de la prieteni în chestiunea aceasta. Nu, dragă Nichifoare, eu îţi sunt prietenul cel mai bun şi cel mai cinstit: faptul că cineva scrie despre Isus nu constituie o justificare pentru a i se deschide paginile *„Gândirii"*. E timpul suprem să scoţi şi un ziar, în care poţi să faci loc meditaţiilor noilor convertiţi; dar în *„Gândirea"*? Nu te supăra!

Săptămâna aceasta mai am de lucru cu turneul Doamnei Lenz, pentru care nici până astăzi nu mi-ai trimis traduceri.

Pe la 4 noemvrie plec pe-o săptămână la Paris, unde pot dicta unei dactilografe *întreg eonul*. Vezi ce cheltuieli îmi fac pentru *„Gândirea"*?

Dorli a fost bolnavă câteva zile, acum e iarăşi îngeraşul scump şi de-o vioiciune adorabilă de mai înainte. E tare mândră când o îmbrăcăm în crinolina de bal ce i-a dat-o Liţi. Cred că peste vreo două luni o să ne întrebe de Nini, prietena ei pe care a cunoscut-o acum 10 ani în lumea de unde a venit.

Îmbrăţişări de la tus trei la tus trei.

LULU

11

decembrie 1930

Scumpe Nichifoare,
ţi-am trimis de la Paris *Eonul Dogmatic*. – Nu ştiu dacă a ajuns şi dacă a ajuns nu ştiu *cum* a ajuns. (Am trimis un exemplar şi la Berna, şi acesta a sosit rupt şi murdărit.) Numărul cel mai nou al *„Gândirii"* nu l-am primit.

La Paris am stat de vorbă cu Basil Munteanu. Cred că odată va fi un bun stâlp al *„Gândirii"*. Te salută.

Sunt în aşteptarea corecturii *Eonului*.

Ascultă Nichifoare, dă în *„Gândirea"* o notiţă: «Studiul Dlui L. Blaga e alcătuit din următoarele capitole, cari vor apărea pe rând în *„Gândirea"*... (urmează titlurile diverselor capitole de la «cuprinsul» studiului. Grijeşte să nu se scrie «ecstatic» în loc de «enstatic» şi invers!).

Un tânăr ardelean mi-a trimis o serie de poezii pe cari ţi le trimit rugându-te să publici ceva din ele. Cred că din cele vreo 4 de la început. –

Eu – nimic nou. Aş vrea cel puţin câteva luni să nu mai lucrez nimic.

Vă îmbrăţişăm cu mult drag,

LULU

12

[Ianuarie 1931]

Dragă Nichifoare,
îți dau de știre că nu pot veni la București, deși grozav aș vrea să văd *Cruciada* [21]. Mi s-a redus leafa și cheltuielile sunt mari.

Am calculat azi cu regula de trei că dacă-mi dai 20 de pagini în *„Gândirea"*, intră tocmai bine și capitolul despre «intelectul enstatic și cel ecstatic». *Țin neapărat.* [22]

„Gândirea" festivă [23] încă nu mi-a sosit. Au mâncat-o vârcolacii confundând-o cu luna.

Am văzut că ați început șezătorile *„Gândirii"*. Ideea e bună. Ar trebui ținute câteva și în Ardeal. Se mai face reclamă revistei.

LULU

13

5. I. 931

Scumpe Nichifoare,
știi că nici astăzi încă n-am primit *„Gândirea"* festivă. Eu cred că au oprit-o vameșii de la Curtici ca să se desfete în nădejdea unui nou eon de bune afaceri.

Încă nu știu dacă vin la premieră. Dacă aș fi sigur că nu se amână din nou, aș veni. Dar așa – aștept încă o telegramă de la teatru.

Trimite-mi în orice caz *„Gândirea"* și *corecturile.*

Cu toată dragostea,

LULU

14

11 Ian. 1931

Dragă Nichifoare,
am primit telegrama semnată de tine și Sterian. Vă mulțumesc de atenție și de grija purtată piesei. – Au trecut două zile de la premieră și încă nu am nici o știre cum a fost. – Dar oricum, bine c-a fost, dacă a fost.

„Gândirea" festivă încă n-a sosit. Te rog să mi-o trimiți neapărat. De asemenea te mai rog să dai în numărul ce vine o notiță despre următoarele: Am fost rugat de *„Archiv für Geschichte der Philosophie"*, una din revistele cele mai însemnate de filozofie din Germania, să mă îngrijesc de partea românească a ei, dând un *Jahresbericht* despre aparițiile românești. Mi se pun la dispoziție 16 pagini, ceea ce e enorm. Revista e redactată de Arthur Stein, Kroner, Spranger, Joël, Reininger etc. Apare la Berlin. Te rog să faci prin *„Gândirea"* un apel către toți autorii români să-mi trimită lucrările lor de filozofie (studii,

articole) din ultimii zece ani. Spune-i te rog lui Vianu, să-mi trimită lucrările lui, şi să comunice dorinţa mea şi cunoscuţilor săi de la Universitate cari au publicat ceva în vreun domeniu filozofic (în deosebi lucrări despre diverşi filozofi).

Vreau să-i servesc pe filozofii noştri mai bine decât m-au servit ei pe mine. [24]

Planurile de vară să nu ţi le faci fără de mine. Iunie şi iulie sunt în ţară

Îmbrăţişări cu tot dragul,

LULU

15

10. III. 931

Scumpe Nichifoare,

ţi-am primit scrisoarea şi mă declar împăcat! Dacă ai şti ce plăcere îmi faci când îmi scrii, mi-ai scrie mai des.

Acu la chestie.

Eu tot cârpesc la *Eon!* – Că tu vei lua o atitudine faţă de el, nu poate decât să mă bucure [25]. O scuză faţă de teologi vei avea totdeauna în faptul că *„Gândirea"* reprezintă o grupare şi că în ea orice membru îşi poate exprima ideile. E curios că teologii despre cari îmi scrii, nu-şi dau seama că toate expunerile şi teoriile mele constituiesc o bază filozofică interesantă şi nouă pentru *mai multe sisteme* de metafizică (unele existente, altele posibile în viitor). Între ele e şi doctrina creştină cu toate că eu o socot din alte motive „perimată". Aceste motive ies din cadrul studiului meu, de aceea nici n-am prea stăruit asupra lor. De altă parte eu nu neg că din punctul de vedere *mitic-simbolic* doctrina creştină n-ar conţine elemente de supremă valoare, cari îşi vor păstra această valoare atâta timp cât omenirea va avea preocupări de înaltă spiritualitate!! (nota aceasta va intra şi în *Eon*). Dovadă de altfel şi faptul dramelor şi poeziilor mele!

În studiul meu nu mă bazez pe teologi protestanţi, fiindcă nu mă bazez aproape pe nimeni. Teologii protestanţi vin în discuţie numai în măsura în care ei pot fi „catolici", mai ales în măsura în care trebuie să-mi *definesc punctul meu de vedere spre deosebire de al lor!!* Că nu iau în considerare teologii catolici, e în primul rând fiindcă nu ţin de loc să fac o operă de erudiţie. Ideile găsesc afinităţile (altele decât cele cari reies din studiu) în gândirea trecută şi contemporană, şi nu le aflu. Dacă tu cunoşti idei asemenea ţi-aş fi deosebit de recunoscător să mi le indici. Mi-ai face un mare serviciu. De asemenea te rog să-mi atragi atenţiunea asupra tuturor punctelor unde în interpretarea dogmelor teologate crezi că s-a strecurat vreo greşeală. – Studiul meu reprezintă o sinteză unică, foarte vastă: îţi închipui cât a trebuit să citesc, în cele mai diverse domenii: N-ar fi de mirare să se fi strecurat în ea unele erori! Îţi sunt mulţumitor pentru orice informaţie.

Până la apariţia în volum voi cârpi la el din răsputeri. O mulţime de amănunte le-am şi făcut mai clare. – Dacă studiul a stârnit indignarea unor teologi, tot aşa va stârni şi indignarea unor filozofi.

Săptămâna trecută am fost foarte agitaţi: puiul nostru a avut anghină şi totodată fusese vaccinată. Temperatură mare! Să ne fi văzut cât de neajutoraţi eram! Dar acum e bine şi mulţumim lui Dumnezeu. Că tare e dulce şi iubită! Al vostru cu tot dragul,

LULU

[Lateral] Felicitări la succesele obţinute! Cele multe înainte! – Dacă găseşti util poţi utiliza unele fraze din această scrisoare!

16

17. III. 931

Scumpe Nichifoare,
astăzi am primit un cadou neaşteptat: 10.000 lei de la *Cartea rom.* pentru *Lauda somnului.* Cea mai mare sumă ce-am încasat-o după vreo carte! Mai sunt din cele 2000 exempl. apărute 800 în depozit şi pe la sucursale. Nu se ştie cât s-a vândut acolo. Deci: un succes ceva mai puţin ruşinos decât al *Cruciadei* la Naţional. Faptul mi-a reamintit chestiunea tipăririi *Eonului.* M-aş bucura mult dacă ai face imediat contractul cu *Cartea rom.* (Col. *„Gândirii"*), pentru ca volumul să fie tipărit în cursul verii. Când vin în ţară dau manuscrisul completat (cred că e suficient să se tipărească 1000 ex.).

Încă o chestiune: trebuie să-mi aranjez de pe acum concediul de vară, de aceea eşti rugat să-mi scrii precis când începi să fii liber! Eu pot obţine 6 săptămâni. La începutul lui august trebuie să fiu neapărat înapoi. Aş fi deci liber jumătatea doua iunie şi întreg iulie. Îţi convine?

Îmbrăţişări ţie şi întregului neam femeiesc din casa ta –

LULU

17

Sibiu, 4 iulie 1931
str. Regina Maria, 30

Dragă Nichifoare,
am sosit de câteva zile la Sibiu. Dorli a luat iarăşi o anghină, ceea ce îmi prelungeşte şederea aici. Luni plec pe-o zi la Cluj, unde trebuie să-l întâlnesc pe Sextil Puşcariu, de acolo vin direct la Bucureşti. Sper să-mi isprăvesc la Bucureşti toate afacerile în două zile, şi pe urmă plecăm .[26] Mi-ar place să stau cele două zile la voi dacă se poate.

Cu toată dragostea,

LULU

18

Berna, 18 sept. 1931

Scumpe Nichifoare,

scrisoarea ta mi-a făcut mare plăcere. Chestia articolului despre Freud stă așa. Îndată după primirea scrisorii tale m-am apucat de lucru. M-am muncit vreo patru zile și am ajuns la un rezultat care o să te decepționeze. Am voit să fixez punctul de vedere critic ce ți l-am expus astă vară în câteva cuvinte, dar cu cât mă adâncesc în această chestiune descopăr că afacerea devine extrem de complicată. Ideea e menită să sublinieze însăși metoda și tehnica psihanalitică, dar tocmai aceasta îmi dă de gândit, fiindcă de altă parte eu cred încă în anume laturi terapeutice ale psihanalizei. *N-am izbutit să limpezesc chestiunea.* Voi izbuti însă cu timpul – și studiul tot *„Gândirii"* îl voi da. Nu te supăra deci că – nu *pot* să-ți dau lucrul cerut. Mi-e cu neputință să mai public lucruri făcute în grabă. Iar să fac numai așa un articol de expuneri fără atitudine, nu-mi convine. Mă interesează în orice caz studiul tău comparativ. Că asceza creștină cunoștea deja psihanaliza, nu m-am îndoit niciodată. Și asceza Yoga din India a cunoscut-o!!! (A și apărut o carte despre Yoga și psihanaliză, dar i-am uitat titlul și autorul.) Cred că legea cărnii a lui Pavel e un echivalent al pornirilor rele ale inconștientului freudian. Iar metoda terapeutică a psihanalizei își are echivalentul în: spovedanie. De altfel, dacă ești pe cale de a scrie studiul comparativ – care poate deveni extrem de interesant – ar trebui să citești neapărat studiile lui Jung. N-ai idee ce largă înțelegere are acest om pentru fenomenul religios și chiar și pentru ritual etc., etc.

Crezi că ai putea să scrii, cu timpul, un studiu în care să asimilezi doctrinei tale teologice – însăși esența psihanalizei. Dar asta-i treaba ta.

Mă bucur de ploaia poetică ce-a venit peste tine. Închipuiește-ți: de când am venit la Berna, în singurătatea aceasta, a dat și peste mine o asemenea ploaie: am scris vreo 15 poezii. Record. Aș fi voit să-ți trimit ceva, dar le mai țin puțin. Vreau să-ți dau o *„expoziție" întreagă* deodată, ca să apară toate în același număr. Numai puțintică răbdare.

Titlul volumului tău e frumos. [27] Îl aștept cu înfrigurare.

Ascultă Nichifoare, a apărut în *„Hamburger Freundenblatt"* o notă despre *Daimonion.* Ți-o trimit în traducere. Cum nu i-am răspuns lui Bogdan Țuică, mi-ar părea bine dacă ai putea să plasezi nota, fără nici un comentar, în *„Universul"* (Am văzut că nu-ți displace să-mi faci reclamă! Mersi!)

Îți mulțumesc că mi-ai făcut rost de *„Patria".* Dar cui trebuie să-i mulțumesc? Maicei *Agafia* sau *Agapia?*

Cornelia cu puiul încă n-a sosit. Și mă usuc pe picioare de dorul ei.

Sărut mâinile Liței și gurița celuilalt om.

Ție fruntea de mare psihanalist creștin,

LULU

19

Octombrie 1932

Scumpe Nichifoare,
nu știu dacă ai aflat că pe ziua de 1 noemvrie sunt mutat la Viena. Mutarea mi-am cerut-o singur, fiindcă – abia acum după 4 ani am băgat de seamă că am trăit într-un cuib de infamii, pe care m-am decis să-l spulber de îndată ce voi pleca de aici. Sper să-mi stai în ajutor.

Că mergem la Viena îți poți închipui ce mare bucurie. Dar cum Viena nu mi-o pot închipui fără tine și Liți sperăm să vă vedem în vacanța Crăciunului acolo.

Știu că ești tare ocupat, totuși sunt foarte trist că nu mai dați nici un semn. Eu cred că ar ajunge să spui lui Ninișor să ne scrie și ce să ne scrie!! Când va fi Dorli mare sunt sigur că vom sta într-o corespondență prin fiicele noastre, noi – tații îngerilor.

La Viena sper să-mi regăsesc pofta propagandistică pe care am pierdut-o complet de câteva luni din pricina mizerabililor invidioși de aici.

Precum vezi *„Gândirea"* ocupă tot mai mult Europa Centrală. Cisek la Praga, eu la Viena, Cotruș la Varșovia. Ar trebui să mai avem pe cineva la Belgrad. La Sofia e Stoica.

Îmbrățișeri,

LULU

20

[Ianuarie-februarie 1933]

Dragă Nichifoare,
sunt mai supărat pe tine decât Titulescu pe guvern. Că nu mai dai nici un semn. Ce e cu *„Gândirea"*? Apare sau nu mai apare? Vreau să știu ca să mă îngrijesc de plasarea *Cunoașterii luciferice*. Și volumașul meu de versuri? [29]

Dragă Nichifoare, am un nepot, student la București, băiatul fratelui meu care a murit. Familia se găsește în mare mizerie, și nu mai are putința să-l țină la Universitate. Nu ai cumva o întrebuințare pentru el la administrația *„Calendarului"*?Tare m-aș bucura. *Dacă ai și nu s-o purta bine* – eu aș fi cel dintâi să nu mă supăr dacă l-ai suprima. Dar dacă poți, fă te rog o încercare. E un băiat deștept. Nu știu dacă e harnic, dar cred.

Ah, Doamne, mizeria asta – pretutindeni.

Îmbrățișări cu toată dragostea,

LULU

21

[Iulie 1933]

Scumpe Nichifoare,
călătoria noastră n-a izbutit. [30] Ajunşi la München Cornelia a intrat la o nouă idee. I s-a părut dintr-odată că are paralizie generală, fiindcă ar fi luat prea multe prafuri de dormit. Totuşi umbla admirabil prin muzee. S-a căutat şi acolo cu un profesor. Ceea ce a liniştit-o pentru zece minute. După aceea a apucat-o iarăşi panica boalelor imaginare, şi-a trebuit să plecăm. Nu cred că ea va înnebuni, dar voi înnebuni eu probabil.

Acum încercăm cu Summeringul.

Gigi Blaga mi-a cerut urgent bani. Am trimis-o la tine să-i dai 2000 lei din cei 200 şilingi ce ţi i-am împrumutat. Nu te superi.

Am regretat nespus că discuţiile tale în străinătate te-au decepţionat. Cred că ai greşit pornind la drum pentru 7 zile. Pentru asemenea lucruri trebuie răbdare – şi săptămâni multe.

M-am bucurat totuşi aşa de mult că ne-am văzut.

Îmbrăţişări la tustrei,

L.

22

Wien, [mai 1934]

Scumpe Nechifoare,
ţi-am primit scrisoarea şi m-am bucurat că nu m-ai uitat cu totul. Adică ştiu eu că nu m-ai uitat deloc! Ba din contră. Pe Grigore Popa îl cunosc de la Cluj. A scris des despre mine.[31] Din când în când ne scriem. E, cred, elementul cel mai înzestrat dintre tinerii ardeleni. Ar trebui luat şi la *„Gândirea"*.

Despre toate celelalte vom vorbi per longum et latum la vară. Mi-e grozav de greu să mă orientez, de aici. Şi mai ales nu pot să scriu, ce aş vrea. Eu îmi menţin planul de a veni către sfârşitul lui iunie la Bucureşti, de unde să plecăm împreună prin ţară.

Pentru *„Gândirea"* – iunie – nu-ţi dau nimic, fiindcă lucrez acu la întâiul volum al noii trilogii, şi vreau să-l dau gata până la plecare. Din sept. începând vei primi însă sigur tot câte un eseu de număr. (Eseurile toate împreună vor alcătui al *doilea* volum al trilogiei.) [32]

Raita prin ţară sper să-mi dea impresiile necesare pentru cristalizarea lirică a acestor eseuri.

La noi la „vie" e foarte frumos. Dorli dulce, şi Cornelia cuminte şi veselă (ceea ce, îţi închipui, e pentru mine totul, după cele petrecute).

Ştii că încă nu am primit răspuns de la „Teatrul Naţional" despre intenţiile lor cu privire la *Avram Iancu*? E refuzat sau acceptat?

Mi-au plăcut grozav eseurile tale din *„Gândirea"*!!

Şi mi-e tare dor de voi.

LULU

23

[Ianuarie 1936]

Scumpe Nichifoare,
zilele viitoare o să vină la tine la București prietenul Hugo Ullrich, care la recomandația mea a fost numit corespondent al agenției lui Vifor la Viena. Va sta vreo 10 zile la București. E un băiat foarte bine, deștept și admirabil pregătit. Și prieten. Te rog să-l inviți o dată la masă. Și *dacă* va ajunge în încurcătură de bani te mai rog să-i dai vreo 2000-3000 să aibe pentru întoarcere. Dar numai dacă cere el. Banii ți-i restitui eu.

Eu m-am apucat iarăși de lucru. Până la 10 ianuarie sper să-ți pot trimite două interesante fragmente pentru *„Gândirea"*, adică pentru n-rele pe febr. și martie. [33]

Cum se face că nu-mi mai scrii?

Îmbrățișări și pupuri la tustrei

LULU

24

[Aprilie 1936]

Scumpe Nichifoare,
de Florii am isprăvit *Spațiul mioritic* și întâiul lucru, ce-l fac după redobândirea libertății, e să vă doresc Sărbători fericite!

De asemena, întâiul lucru, ca o demonstrație a libertății, a fost aseară citirea *Punctelor cardinale*. M-a interesat capitolul N. Iorga, și am descoperit, spre surpriza mea, că mi-ai ridicat un monument pentru care pe apostolul nostru o să-l calce toți dracii. Nu-i strică! Îmi scrie B. Munteanu că la Paris Iorga m-a înjurat pe toate cărările! Să-i fie de bine. Am însemnat într-un carnet:

N. Iorga = numele unui faraon egiptean, care viața întreagă și-a clădit un mormânt, o piramidă, făcut din cărțile scrise de el.

Părerea mea e că i-ai făcut o prea mare onoare punându-l în prea frumoasa ta carte.

După o odihnă de câteva săptămâni ce mi-o îngădui acu, nădăjduiesc să pot scrie și eu ceva despre cartea ta.

Altceva: spune, nu te gândești să dai o raită până la Viena, de Paști? E foarte frumos, și cred că nu ți-ar strica. Nu te-ar costa mult. Masa ai putea-o lua permanent la noi.

Sărut mânuțele femenine din casa ta,
și-ți trimit tot dorul meu,

LULU

25

30. X. 1937

Scumpe Nichifoare,
nu ți-am mai scris de mult, fiindcă știi în ce situație mă găsesc. Cred că cel mai târziu la începutul lui dec. (10-15) va avea loc concursul. În curând se va forma comisia, și-atunci voi ști precis, dacă mă pot prezenta sau nu. Penibil e că atitudinea lui Iorga și

campania lui [34], pornită numai fiindcă acest om, înecat de toate patimile, nu suportă să se ridice nimenea, au venit tocmai acu, pentru a încuraja pe toți adversarii mei. Cât privește atitudinea lui, în sine, nu sunt decât două chipuri de-a o vedea:

1. Sau e de bună credință și-atunci în judecarea artei e pur și simplu un imbecil, sau
2. e de rea credință, și-atunci e un monstru, cum am susținut-o totdeauna.

Că a reintrat în lupta naționalistă se poate să fie un bine, deși el n-a făcut-o decât din furie și pentru a-și reface oarecum virginitatea. Cât timp poți conta pe această luptă, rămâne să se vază. După experiențele, pe cari le-ai avut cu el, cred că te-ai ambalat prea tare pe această linie; în fond ce mai poate acest *senil*? Să mă demonetizeze pe *mine*? Nu prea, – fiindcă cei *200* de cititori ai mei sunt destul de siguri! Să sperie comisia de la Cluj? Asta da. Dar cu aceasta mi-ar împiedica doar întoarcerea cu vreo 2-3 ani, și în răstimp mai scriu niște trilogii.

Tu fă ce crezi, îți atrag numai atențiunea prietenește. Sunt anume drumuri, pe cari eu nu te-aș putea urma, nici dacă aș voi! – Sub unghiul *prieteniei*, firește, rămân neclintit același, *de la om la om!* Cum suntem, de când ne cunoaștem. Aș dori însă un lucru: să-mi faci posibilă rămânerea la *„Gândirea"*! Fiindcă, dacă acțiunea „literară" a lui Iorga ar fi cumva lăudată, și deci sprijinită, ar fi mai bine, ca din capul locului să-mi ștergi numele de pe copertă. Știi, nu vreau să am aerul unui caraghios! Asta nu. Va să zică vezi: deși aș avea dreptul să folosesc paginile acestei reviste pentru a porni o campanie împotriva marelui ticălos mâncat și ros de vanități, eu, ținând seama de noua ta prietenie, renunț, aștept însă ca revistele să nu-mi facă imposibilă rămânerea, elogiind o acțiune, care nu are alt scop decât aceea de a mă distruge. (În *Xensdulii*, Iorga afirmă că în discursul de la Academie mi-aș fi arătat tot disprețul față de cultura românească! Și-apoi să nu-l apuci de barbă și să-l tragi prin gunoi cum merită?)

Cred că mă înțelegi *perfect*. Legăturile noastre *personale* rămân neschimbate – orice ai face. Cel puțin din parte-mi. Nu-ți cer deci *nimic*. Ai completa libertate de a face ce crezi că e în interesul tău, pe linie politică și practică: tu-ți cunoști necazurile și țintele! Dar tot așa și eu mi le cunosc pe ale mele.

Am lucrat enorm în ultimul timp. Am trecut la «trilogia valorilor» și în primă redactare am isprăvit vol. I (Estetica) [35]. Îmi pare numai rău, că acu sunt ocupat câteva săptămâni cu pregătirea examenului.

Cornelia și Dorli – bine.

Drept încheiere: felicitări pentru nr. 100 *„Sfarmă-Piatră"*!

Vă pupăm pe tustrei, tustrei,

LULU

26

[Noiembrie 1938]

Dragă Nichifoare,

sosit la Cluj, m-am trezit cu catedra desființată [36]. Îmi țin totuși cursul, indiferent cum voi fi încadrat. La deschidere s-a umplut Universitatea ca niciodată aici. [37]

Alăturat un fragment pentru *„Gândirea"*. Dă-l te rog în cel dintâi număr. [38] La Bu-

Alăturat un fragment pentru *„Gândirea"*. Dă-l te rog în cel dintâi număr. [38] La București vin pe la 10 dec.

Cornelia şi Dorli sunt la Lisabona – bine.

Te pup,

LULU

27

[?]

Scumpe Nechifoare,

vieţile mele de la Berna le-am găsit bine, – pe Dorli îndeosebi în mare prietenie cu o spaniolă din Uruguay, cam de aceeaşi vârstă. Nu se înţeleg o boabă, dar sunt tovarăşe pe viaţă şi pe moarte. Când izbutesc să se priceapă reciproc, prin semne, îşi cad în braţe de fericire.

De câteva zile mă odihnesc, privind ziua întreagă, de pe balcon, Călugărul şi Fecioara. Dacă ai ştii ce frumos e, ai veni vara asta la Berna, ca să uiţi mizeriile şi mocirla.

Dragă Nichifoare, săptămânile acestea tu ai fost încă o dată, ca totdeauna, prietenul meu bun, şi te rog să mă crezi că ceea ce ţi-am spus odată, într-o discuţie, cu privire la situaţie n-a izvorât decât dintr-o îngrijorare suprem-prietenească! Tu ai tot felul de prieteni, unii sunt de sezon, dar numai vreo doi-trei, cari nu s-au desmințit niciodată! În fruntea acestora mă socot *eu*, care, nu cred că ştii, cât de mult am ţinut totdeauna seama, în mare şi în amănunt, de ceea ce este şi trebuie să fie interesul grupării noastre (care trebuie să rămână exponentul cel mai înalt al spiritualităţii româneşti)!

Trei pupicuri de la tustrei,

L

Note

[1] Scrisoarea se află la B. C. U. Iaşi şi a fost publicată de noi în revista „*Tribuna*" din Cluj-Napoca.

[2] E vorba de poeziile: *Pasărea sfântă* şi *În munţi*, apărute în „*Gândirea*", VI, nr. 1, febr. 1926, p. 6-7.

[3] Se referă la poeziile: *Ioan se sfâşie în pustie*, apărută în numărul 2, şi, probabil, *Paradis în destrămare*, publicată în numărul 3.

[4] Prin decizia 982 din 10 ianuarie 1928, Raul Anastasiu, ataşat de presă la Belgrad, şi Lucian Blaga, ataşat de presă la Praga, sunt transferaţi, începând de la 1 februarie 1928, unul în locul celuilalt. Lucian Blaga îşi ia o lună (februarie) concediu, (internându-şi soţia în sanatoriul din localitatea Grafenberg), pe care-l prelungeşte şi pentru luna martie. În urma protestului său şi a intervenţiei lui N.N. Filodor (ministrul României la Belgrad), de la 1 aprilie 1928 este numit, în aceeaşi funcţie, la Berna.

[5] Se referă la poeziile: *Biografie, Asfinţit* şi *Încheiere*, apărute în „*Gândirea*", VIII, nr. – 9, august – octombrie, 1928, p. 318 – 319.

[6] Evenimentul se va produce la 27 octombrie 1926.

[7] Vezi şi conferinţa lui Lucian Blaga, *Mahatma Gandhi, cum l-am cunoscut*, apărută în „*Saeculum*", I, nr. 3, mai – iun. 1943, p. 3 – 14.

[8] Caius Brediceanu, cumnatul lui Lucian Blaga, a fost cel dintâi ambasador al României la Rio de Janeiro.

[9] Scrisoarea nu s-a păstrat, dar este menţionată în textul alteia, din 3 decembrie 1928: «acum cinci săptămâni, când încă înainte de schimbarea guvernului, te întrebam: când îmi joci *Meşterul Manole?* – nu credeam că aşa de repede te voi felicita pentru directoratul Teatrului Naţional».

[10] Volumul va apărea în februarie 1929, la Editura „Cartea Românească", în „Colecţia *Gândirea*" (nu „editura").

[11] Aluzie la versuri din poezia *Veac*.

[12] În martie 1928 Lucian Blaga fusese la Paris, unde se afla la studii Ion Breazu (vezi şi: Ion Breazu, *Cu Lucian Blaga la Paris*, în „*Tribuna*", IX, nr. 2, 14 ian. 1965, p. 4 – 5).

[13] Aluzie la versul: «Sunt mai bătrân decât tine mamă» din poezia *Scrisoare*.

[14] În 19 ian. 1929 G. Călinescu conferenţiază la Biblioteca Universităţii din Bucureşti despre poezia lui Lucian Blaga.

[15] Teatrul Municipal din Berna joacă în luna noiembrie 1929 piesa *Meşterul Manole*, în traducerea lui Hugo Marti.

[16] O sinteză a cronicilor apărute în ziarele din Berna va fi publicată în „*Ultima oră*" (4 şi 14 dec. 1929) şi „*Patria*" (14 dec., semnată i.b. = Ion Breazu).

[17] Se referă, probabil, la personajul *Ileana* (în prima variantă *Ena*), fiica Dascălului, în vârstă de 10 ani (în nov. 1929 Nini împlinise 8 ani!).

[18] La 1 ian. 1930, Blaga cere o lună de concediu, în perioada 15 ian. – 15 febr., pentru «afaceri urgente» care îl cheamă în ţară. Cum concediile se acordau numai în perioada mai-sept., i se aprobă doar o permisie de 8 zile. În 19 ian, era încă la Berna, iar la 19 febr. se reîntorsese la post.

[19] Poeziile *Septembrie* şi *Plaja* au apărut în „*Gândirea*", IX, nr. 8-10, aug. – oct., 1929, p. 278 – 279.

[20] Turneul întreprins de actriţa Theamaria Lenz, la Berna, Viena şi Berlin, a început în 1 noiembrie 1930.

[21] *Cruciada copiilor* a avut premiera în 9 ian. 1930 la Teatrul Naţional din Bucureşti.

[22] Se referă la cap. X, *Dogmatismul şi teoria cunoaşterii*, apărut în „*Gândirea*", XI, nr. 2, febr. 1931.

[23] Numărul festiv consacrat împlinirii a 10 ani de apariţie a „*Gândirii*".

[24] Studiul a apărut cu titlul *Bericht über die rumänischen Arbeiten zur Geschichte des Philosophie* în revista „*Archiv für Geschichte der Philosophie*", XLI, nr 1 – 2, ian. – iun. 1932, p. 281 – 292.

[25] Nichifor Crainic a scris o recenzie în „*Gândirea*", XI, nr. 4, apr. 1931, p. 191 – 192.

[26] În vara anului 1931 Lucian Blaga şi Nichifor Crainic au făcut o excursie în Moldova. În articolul *Câteva notiţe despre Lucian Blaga* („*Gândirea*", XIV, nr. 8, aug. 1934, p. 348 – 350), Crainic notează: «Acum câţiva ani, întorcându-se vara de peste graniţă, îmi spunea: „Nu mai pot, începe să-mi fie grea străinătatea. Vreau să cunosc Moldova pe care n-am văzut-o încă". Şi-am hoinărit împreună, din mânăstire în mânăstire, cu maestatea Ceahlăului deasupra noastră. Câtă tandreţe mişca în sufletul lui revelaţia la fiecare pas a peisajului moldovenesc, gâlgâind de istorie şi de legendă, evocator al marilor ardori ce-au ars în crezul românesc! Eu îi eram gazdă şi călăuză, cum îmi fusese el mie la Viena, cu ani mulţi înainte (...) Fuziunea lui intimă cu spiritul acestui pământ se desăvârşea o dată mai mult. Câte probleme am despicat noi împreună, şi câte programe pentru ziua de mâine, ce-şi vor avea poate rostul lor în viaţa ce ne va mai fi dăruită».

[27] *Ţara de peste veac*.

[28] Nota va apărea în „*Rampa*", XVI, nr. 4094, 13 sept, 1931, p. 4.

[29] Atât studiul filosofic, cât şi volumul de versuri *La cumpăna apelor* au apărut la Sibiu, în 1933. În *„Gândirea"* au apărut trei fragmente din studiu până în februarie 1933.

[30] La 23 iun. 1933 Lucian Blaga îi comunică lui E. Filotti că va petrece concediul de vară în Austria (lângă Salzburg), cu excepţia a 5-6 zile când va pleca la München.

[31] Grigore Popa a scris în special despre filosofia lui Blaga. Două articole au apărut în anul 1934.

[32] *Trilogia culturii.* Fragmente din *Spaţiul mioritic* apar în *„Gândirea"* în oct. 1934 şi mai 1935.

[33] În lunile menţionate au apărut în *„Gândirea"* două fragmente din *Spaţiul mioritic: Spiritualităţi bipolare* şi *Perspectiva sofianică.*

[34] E vorba de seria de trei articole publicate în *„Cuget clar"* în sept. şi oct. 1937.

[35] *Artă şi valoare* din *Trilogia valorilor.*

[36] Catedra de „Filosofia culturii", la care Blaga fusese numit prin chemare se va transforma, încă înainte de începerea cursurilor, în „Sociologie rurală". Va reveni la denumirea iniţială abia în anul 1941.

[37] Lucian Blaga şi-a inaugurat cursul la 17 nov. 1937 cu prelegerea *Despre plenitudinea istorică.*

[38] N-a apărut.

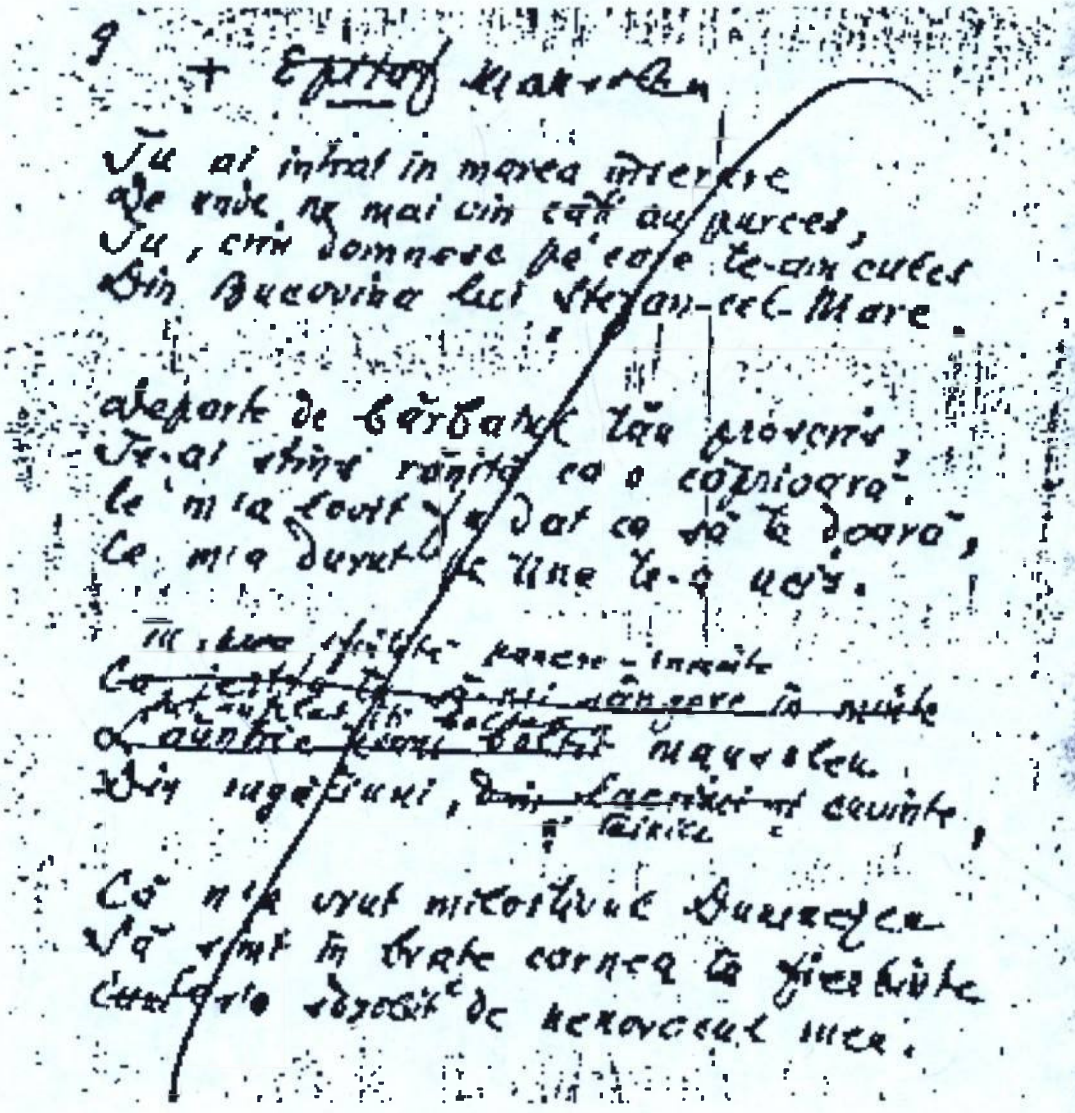

NICHIFOR CRAINIC

Nichifor Crainic

LA ACADEMIA ROMÂNĂ

Nichifor Crainic la Academia Română

Filosoful Ion Petrovici, propunând alegerea lui Nichifor Crainic la Academie în anul 1939, își începea Raportul său astfel: «Profesorul universitar Nichfor Crainic este astăzi, fără contestare, pentru oricine îl judecă cu obiectivitate, una din figurile cele mai proeminente ale literaturii și culturii românești. Poet plin de elan și de coloare, dar păstrând tradiția sănătoasă a clarității și expresiei naturale; prozator viguros deopotrivă de meșter în eseuri, în considerații, doctrine sau polemici; îndrumător cultural cu direcție naționalistă și ortodoxă, conferențiar bogat în gânduri și elocvent în cuvinte – fețele multiple ale unei personalități complexe, ale unei firi luptătoare, servită de un talent proteic, ce se ridică pe remarcabile înălțimi». După ce enumeră cu mențiuni elogioase mare parte din opera poetului apărută până atunci, precum și alte realizări de seamă, își încheie astfel Raportul: «Alegerea d-lui Nichifor Crainic ca membru activ al Academiei Române, n-ar fi decât răsplata meritată a unei activități literare de primul rang, încoronarea unei serii de distincții dobândite, cum ar fi diverse ordine culturale și mai ales Premiul Național de Poezie în 1930. Convinsă că în locul ilustrului Octavian Goga – căruia Crainic i-a închinat deunăzi un lung elogiu vibrant – era cu deosebire indicată o personalitate multilaterală cu străluciri intense în variate domenii de creație, secție literară a Academiei care s-a oprit cu unanimitatea voturilor asupra numelui d-lui Crainic, vă roagă prin mine să ratificați chemarea sa în mijlocul instituției noastre».

De fapt, încă din 1936, în ședința generală de la 2 mai, G. Murnu comunica procesul verbal al secției literare, prin care propunea printre alții ca membri corespondenți, pe Lucian Blaga, Nichifor Crainic, Ion Pillat și alții. Crainic nu și-a dat asentimentul, iar în locul lui a fost propus Gh. Topârceanu.

În ședința de la 20 mai 1940, D. Caracostea prezintă Raportul cu un cuprins de două pagini și jumătate, prin care cere în termeni elogioși, ca și I. Petrovici, alegerea lui Nichifor Crainic ca membru activ al Academiei Române. Votarea se face în aceeași ședință – 20 mai 1940 – și Nichifor Crainic este ales cu o majoritate de 23 de voturi în locul lui Octavian Goga, fiind considerat ca cel mai potrivit urmaș al celui ce a fost numit de către Universitatea "Regele Ferdinand din Cluj", «Princeps poetarum». În semn de doliu și pioasă recunoștință națională, locul lui Octavian Goga a fost ținut vacant timp de doi ani, până la alegerea lui Nichifor Crainic.

În ședința de la 22 mai 1940, Președintele Prof. C. Rădulescu Motru salută pe Nichifor Crainic care vine pentru prima oară să ia parte la ședințele Academiei. Între altele, spune: «Alegerea d-lui coleg Crainic s-a făcut pentru merite care nu mai au nevoie să fie amintite, față de expunerea lor în rapoartele prezentate». Nichifor Crainic răspunde: «Mulțumesc din inimă pentru cuvintele binevoitoare cu care mă îngăduiți sub acest suprem așezământ al culturii românești», – mulțumire pe care o închină întregului plen, adăugând: «- Și nu mai puțin fierbinte mulțumesc pentru voturile negative ce mi s-au dat, în care eu văd un semn al înțelepciunii de dincolo de noi, ca să nu mă înfumurez și să-mi pierd cumpătul în această zi de sărbătoare a vieții mele. Venerate Domnule Președinte, călcând și eu acest prag, nu vin cu impresia că am intrat în Olimp. Olimpul homeric nu e imaginea armoniei, ci a discriminărilor dintre nemuritori, discriminări de pasiunile felurite ale zeilor, măcar că erau stropite cu nectar și parfumate cu ambrozie... Eu văd mai bucuros în această Adunare de creatori, de savanți și de eruditi, o Cincizecime națională, adică o sărbătoare a Rusaliilor, în care fiecare dintre cei care o alcătuiți, purtați pe creștet o flacără din geniul rasei noastre. Eu nu vin cu această flacără. Eu aduc, dacă aduc, numai o scânteie, – o scânteie născută din ciocnirea energiei mele cu energia altora, a credințelor mele cu credințele altora. Dar știu un lucru de care vă pot asigura: că această energie întreagă voi căuta să o armonizez cu marile puteri pe care le aveți, spre folosul acestui suprem așezământ al culturii naționale».

Angajamentul lui Crainic s-a păstrat întocmai, prin desele comunicări rostite în spiritul și tradiția Academiei Române, de conservare și dezvoltare a permanențelor specificului românesc, de unde izvora însăși esența gândirii sale. De fapt el vine din ascendența lui Eminescu, Coșbuc, Iorga, Goga. Înainte de alegeri, con-

form protocolului, l-am însoţit într-o vizită acasă, la savantul sociolog D. Gusti, care legitimându-i ideile, i-a mărturisit că «amândoi slujim acelaşi ideal, însă pe căi diferite», amintind de "Serviciul Social", organizaţie întemeiată de Gusti, care era şi vicepreşedinte al Academiei Române. Cu aceeaşi înţelegere l-a întâmpinat şi Rădulescu-Motru într-o vizită făcută tot împreună. În şedinţa de la 22 mai 1941, (la un an de la alegerea sa) Nichifor Crainic rosteşte discursul de recepţie *Elogiul lui Octavian Goga*. E o analiză profundă şi plină de noi deslușiri a «cântării pătimirii noastre», în tot ce-i dă putere de eternizare, cum însă nu s-a mai scris. Citâm spre adeverire: «Sentimentul specific ardelenesc, născut din condiţiile istorice cunoscute, nu e un sentiment de robi cu soarta pecetluită, ci de stăpâni oprimaţi în propria lor casă. Robii destinaţi robiei îşi îndură soarta fără murmur. Stăpânii oprimaţi, dimpotrivă, îşi plâng durerea şi se răzvrătesc. Dacă doinele Ardealului sunt fluvii de jale, istoria lui e un vârtej de viforoase răzvrătiri. Acest Ardeal cu amândouă înfăţişările lui de umbră şi flacără, trăieşte în poezia lui Octavian Goga». – La data aceea, Ardealul se afla sfâşiat prin odiosul tratat de la Viena.

În răspunsul său, privitor la activitatea, poezia şi gândirea lui Nichifor Crainic, – Lucian Blaga, într-o extraordinară cuprindere a ideologiei gândiriste, mărturiseşte: «Am convingerea că ideile dezvoltate cu o crescândă amploare în paginile revistei *"Gândirea"* vor alcătui pentru mult timp şi de acum încolo, temeiurile de creaţie ale generaţiilor ce apar...». Ampla contribuţie ideologică, pe care Nichifor Crainic o aduce gândirismului, se găseşte mai ales în acele neuitate eseuri, pe care el le-a publicat în revistă nemijlocit după întoarcerea sa din străinătate. «El găseşte ca ideie de bază *polaritatea pământ şi cer* care trece ca un motiv conducător prin toată opera lui Crainic», cu exemplificări din opera poetică şi cea doctrinară. În chip deosebit insistă asupra puternicei dezbateri filosofice-teologică din lucrarea sa capitală *Nostalgia Paradisului*. Deşi Blaga are poziţia sa filosofică, remarcă marile adevăruri la care ajunge Crainic, farmecul cuceritor al susţinerilor sale şi locul ce i se cuvine. «Nu ne îndoim – zice el –, sper prea mult, afirmând că în teologia dialectică răbufneşte oboseala de cultură a unor spirite chinuite, care au întins excesiv arcul problemelor şi s-au înstrăinat de problemele, îndemnurile şi preocupările fireşti ale omului. Studiul lui Nichifor Crainic, în care zvâcneşte *bucuria* creatoare de cultură, este cea mai promptă replică, pe care ortodoxia, nu numai de la noi, ci de pretutindeni, o dă unei teologii protestante de mare prestigiu».

Astfel intrarea lui Nichifor Crainic la Academia Română a însemnat recunoaşterea unei noi contribuţii aduse culturii noastre cu valoroase perspective de viitor. Ele au fost însă anulate, condamnate şi încarcerate de către regimul comunist.

Revista *"Gândirea"*, a cărei doctrină îi aparţine lui Crainic, ca şi continua ei apariţie, începând din 1926 când a intrat sub conducerea sa, a grupat în paginile ei cei mai de seamă scriitori şi gânditori ai vremii. Aci s-a afirmat poezia religioasă prin Nichifor Crainic, V. Voiculescu, Ion Pillat, Lucian Blaga şi alţii din generaţia mai tânără, care au continuat cu realizări de seamă pe maeştrii lor.

Obârşia lui Crainic cuprinde în sine tot orizontul creaţiei sale. Fiu al unei familii sărmane din satul Bulbucata – Vlaşca, el a venit pe lume în anul 1889, anul morţii lui Eminescu şi Creangă, în a cărui filiaţie s-a aflat. A făcut şcoala primară în sat, apoi prin iniţiativa învăţătorului a urmat Seminarul central de la Bucureşti, după care facultatea de teologie, desăvârşindu-se la Viena imediat după primul război mondial, unde a fost coleg cu Blaga şi Al. Busuioceanu. Întors în ţară, devine consilier la „Fundaţia Culturală Principele Carol", apoi „Regele Mihai", unde tipăreşte colecţia "Cartea Vremii", scriitori români şi străini. În 1926 este Secretar General la ministerul cultelor şi artelor şi în acelaşi an profesor la Facultatea de Teologie înfiinţată la Chişinău, de unde în 1932 este mutat la Facultatea de Teologie din Bucureşti. A fost deputat independent de Vlaşca şi în două rânduri Ministru al Propagandei Naţionale. În 1940, ales membru al Academiei Române şi în acelaşi an, primeşte titlul de Doctor Honoris Causa al Universităţii din Viena. Numele lui Nichifor Crainic figurează în 11 enciclopedii străine cu informaţii deosebite privitoare la activitatea sa şi la mişcarea gândiristă al cărei doctrinar a fost. A ţinut numeroase conferinţe în diferite centre universitare străine, publicate în reviste, precum şi foarte multe în cuprinsul ţării. Şi sub acest as-

pect, a fost unul din cărturarii cei mai activi în promovarea vieţii noastre culturale. Ca ziarist, Nichifor Crainic a avut o prezenţă neîntreruptă, cu afirmări deosebite în timpul primului război mondial la *"Neamul românesc"* al lui Nicolae Iorga, precum şi la *"România"* care apărea la Iaşi, la revista *"Lamura"* condusă de Vlahuţă şi Brătescu-Voineşti. A fost unul dintre ziariştii de frunte ai epocii, cu cele mai strălucite îndrumări şi contribuţii în susţinerea ideii naţionale. A scris la ziarul *"Universul"*, a luat parte la întemeierea ziarului cu dezbateri de idei *"Cuvântul"*, scris de mari talente ale generaţiei sale, care trecuseră prin focul războiului, precum şi la ziarul *"Curentul"* al lui Pamfil Şeicaru. În 1932 şi-a întemeiat gazeta sa proprie, *"Calendarul"*, unde mi-a încredinţat cronica literară. Între colaboratorii săi devotaţi, s-a flat Gib I. Mihăiescu. Ziarul a fost suprimat în anul 1933 în urma articolului său: *În ţara regelui Vider şi a reginei Duduia*. Pentru acest articol a făcut puşcărie.

Creaţia literară o începe foarte de timpuriu. Încă de când era elev în clasa a III-a la seminar publică poezii, iar în 1908 chiar la *"Semănătorul"* şi apoi la *"Viaţa Românească"*, *"Revista ortodoxă "*, *"Luceafărul"*; lărgindu-şi colaborarea mai la toate revistele, şi cele din provinciile încă nedezrobite, remarcându-se ca poet reprezentativ al generaţiei sale.

În 1916 publică volumul de poezii *Şesuri natale*, salutat de Nicolae Iorga ca un înnoitor al poeziei tradiţionaliste, precum şi de Ovid Densuşianu, Mihail Dragomirescu, Al. Vlahuţă, Al. Busuioceanu, I. D. Tomescu şi alţi critici ai vremii. Urmează *Darurile pământului* – alte poezii – în 1920, *Cântecele Patriei*, iar în 1931, *Ţara de peste veac*, unde predomină poezii de inspiraţie creştină. După revoluţie, i s-a publicat de către editura *Roza vânturilor* un volum antologic din cele amintite şi volumul *Şoim peste prăpastie*, cuprinzând poezii compuse în memorie în timpul celor 15 ani cât a stat închis în puşcăriile comuniste. El şi cu Radu Gyr, mare poet gândirist, ca şi alţii aflaţi în situaţia identică, au transformat puşcăriile în Academii de creaţie, altare de rugăciuni şi temple al spiritualităţii româneşti. Prin duhul lor, se reînvigorează poezia noastră.

Nichifor Crainic a înzestrat cultura noastră în egală măsură cu opere ideologice, deschizând spaţii noi de gândire şi cunoaştere a adevărului. Asupra valorii şi originalităţii lor, s-au dat mai sus câteva aprecieri elogioase, rostite în cadrul Academiei Române. Astfel, *Puncte cardinale în haos*, volum apărut în 1936 cu dezbateri de idei şi afirmări luminoase în învălmăşagul de atunci, al cărei sens profetic l-a verificat istoria. Cu un an mai târziu apare altă carte dogmatică, *Ortodoxie şi etnocraţie*, în continuarea principiilor sale de orientări şi dezbateri, adăugând un program de organizare statală pe temeiul etnocratic. În 1940 apare *Nostalgia Paradisului*, un adevărat triumf al descoperirilor în gândirea filosofului şi teologului român, cu perspective pe cât de noi, pe atât de îndrăzneţe cu privire la cultură şi originea paradisiacă a artei. Dacă ar fi cunoscută în alte limbi, lucrarea ar găsi o preţuire justă între valorile de preocupări asemănătoare. Cartea a apărut de curând într-o nouă ediţie. Celorlalte li s-a repetat tipăritura la vremea lor.

Opera lui Nichifor Crainic e mult mai întinsă decât s-a menţionat aici.

Pentru aceste motive, primul Tribunal al poporului înfiinţat la Bucureşti după modelul bolşevic sub protecţia armatelor de ocupaţie sovietice, l-a condamnat pe Nichifor Crainic prin sentinţa Nr. 2 din 4 iunie 1945, în contumacie, la muncă silnică pe viaţă, degradare şi confiscarea averii, împreună cu alţi scriitori şi ziarişti români, care au format primul lot de condamnaţi.

Astfel destinul lui Crainic şi al celor din categoria lui s-a împletit cu destinul neamului, căzut sub teroarea comunistă. Până în mai 1947, s-a adăpostit în Ardeal, ca fugar, pe la câţiva preoţi foşti elevi ai săi, în care timp şi-a scris memoriile publicate sub titlul *Zile albe, zile negre* în 1991 de Casa editorială *„Gândirea"*. Versurile le-a compus în temniţa Aiudului.

Dumnezeu a orânduit să fiu condamnat pe aceeaşi listă şi la aceeaşi pedeapsă cu maestrul meu. El a stat în detenţie 15 ani, supus la un regim de exterminare, din care s-a salvat în 1962, când a fost eliberat, fiind obligat să scrie la *"Glasul Patriei"*. Chinuit de o boală grea de inimă, a decedat la 21 august 1972 în timpul nopţii, la palatul Mogoşoaia.

Bucureşti, 1 Martie 1994
Pan M. VIZIRESCU

Verdictul Academiei Române

În ședința de la 7 iunie 1946,
Președintele Andrei Rădulescu
aduce la cunoștință adunării
că Nichifor Crainic a fost
condamnat în lipsă să sufere pedeapsa
detențiunii grele pe toată viața.
După discuțiile ce au avut loc,
s-au formulat următoarele:
«Domnul Nichifor Crainic
nu mai poate fi membru al
Academiei Române.
Prin consecință, locul său de
membru activ rămâne vacant.
Față de rezultatul votului,
Academia Română
a declarat vacant
locul de membru activ
al lui Nichifor Crainic».

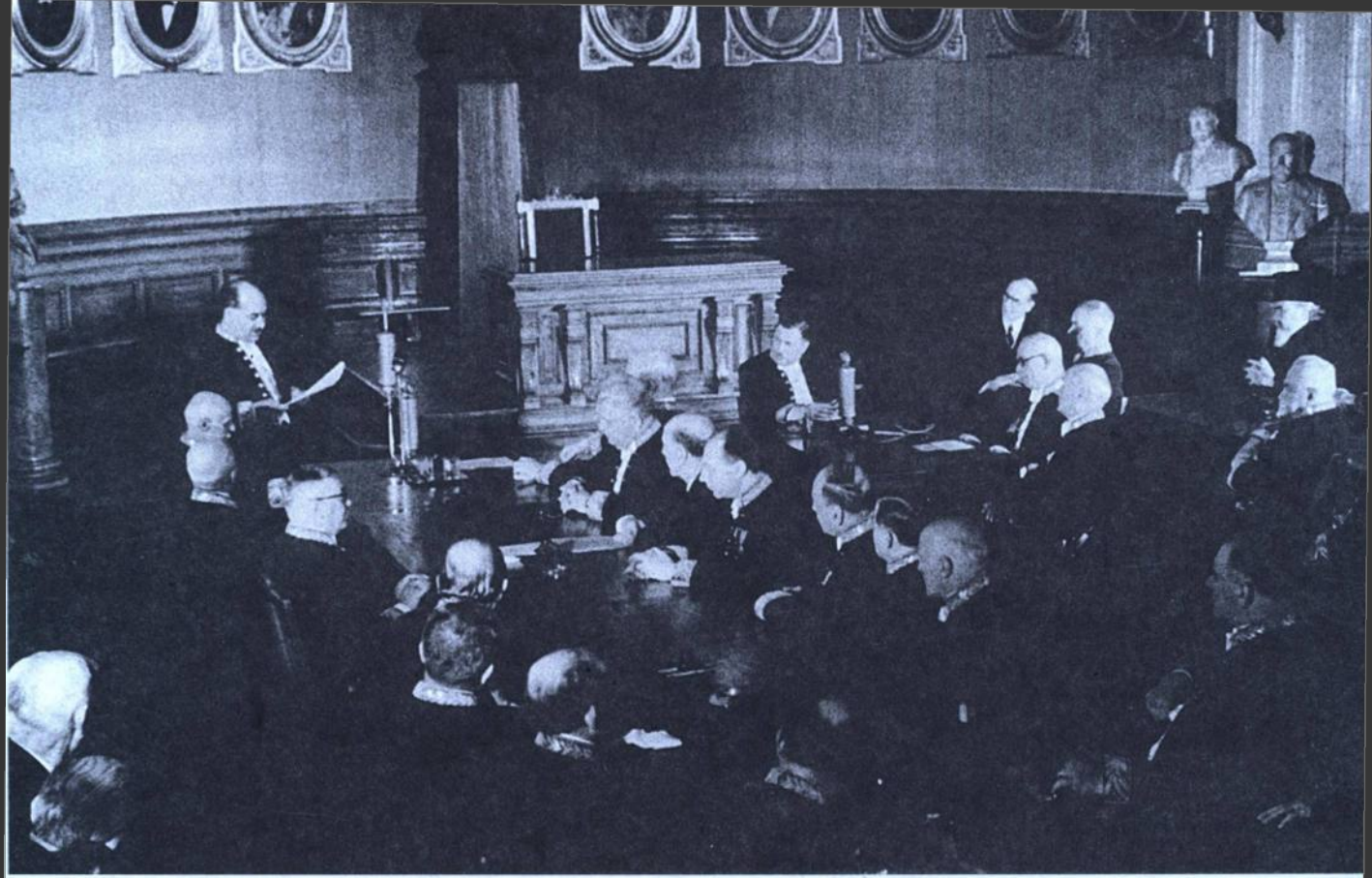

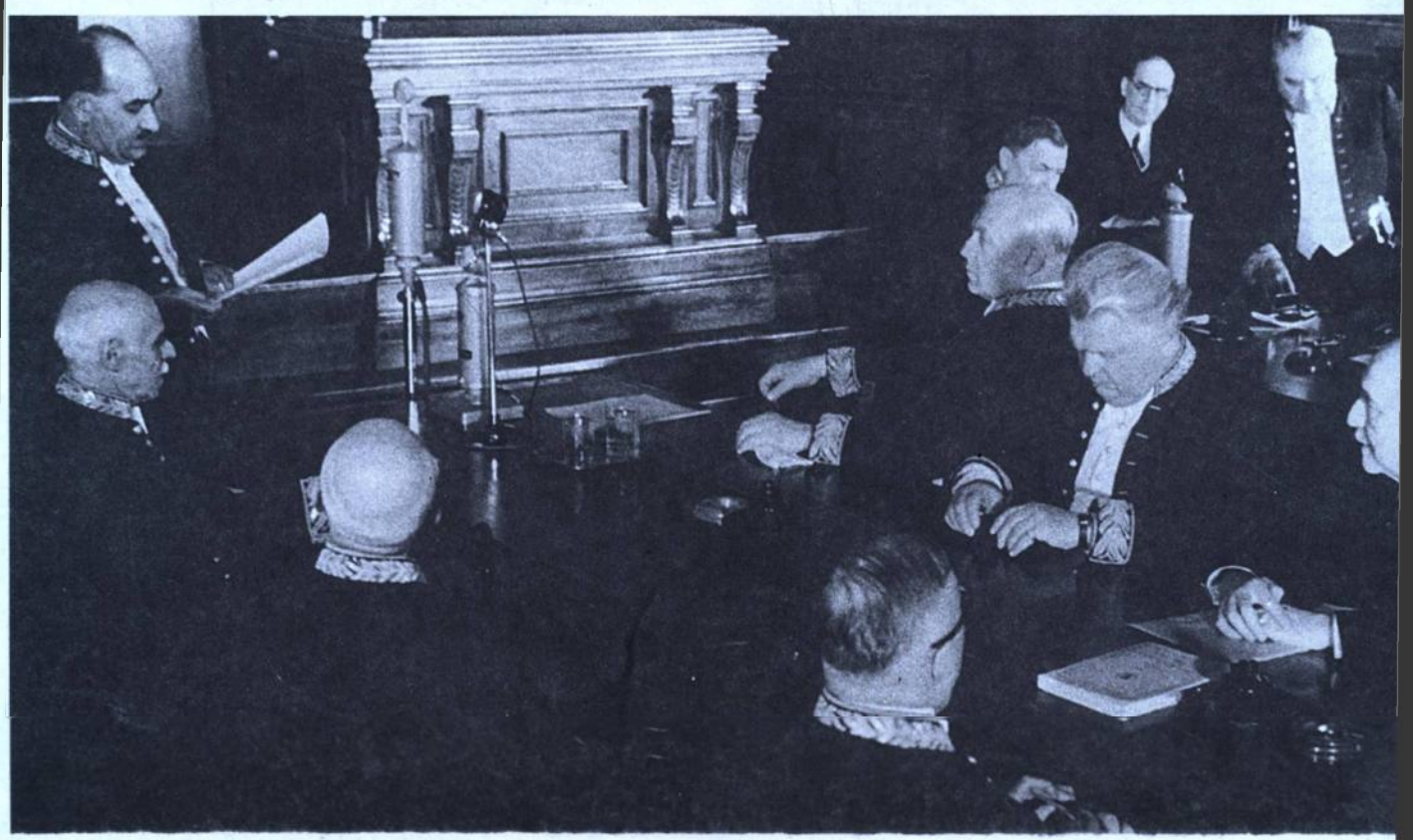

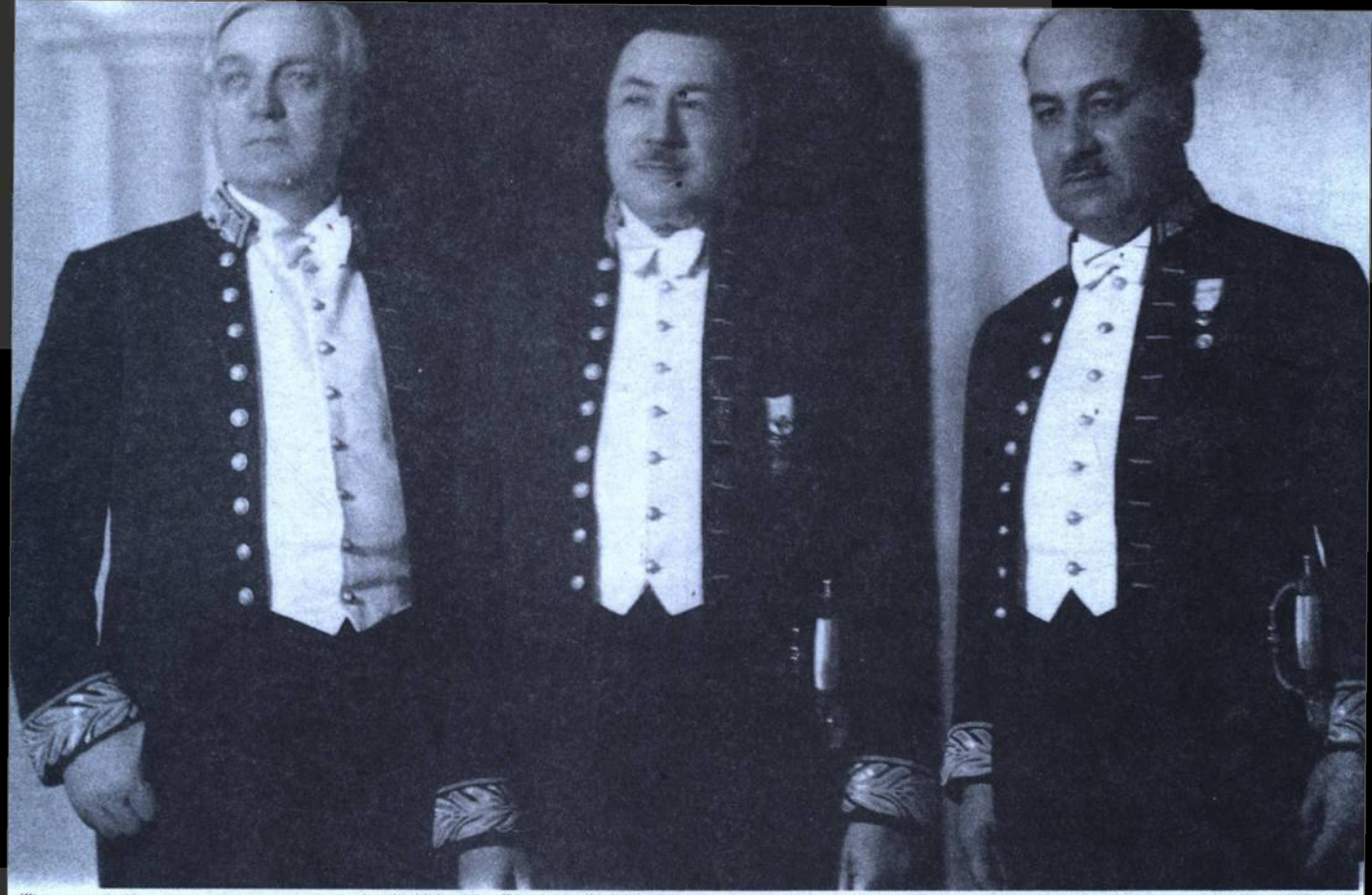

ABONAMENT
IN CONTUL M. F.

Valabil până la 31 MARTIE 194

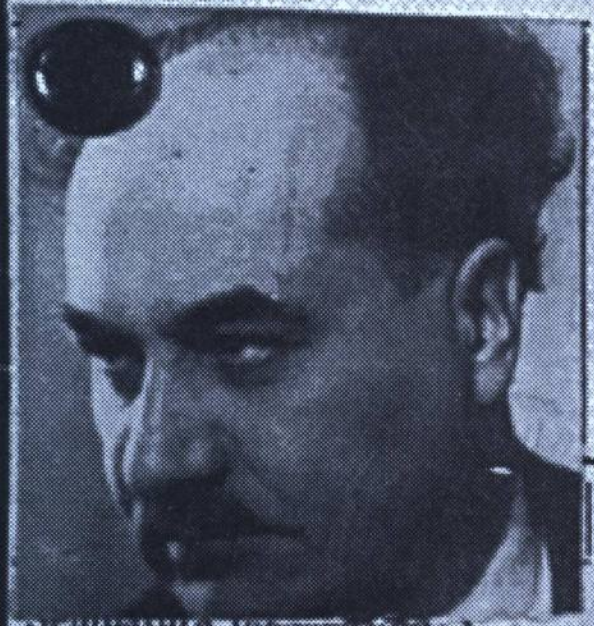

Seria Fa Clasa I Nr. 0004

D-l Nichifor Crainic

Calitatea Membru al

Academiei Române

Valabil dela 20 Aprilie 194

DIRECTOR GENERAL C.F.R.

C. F. R.

NICHIFOR CRAINIC

Nichifor Crainic

ZIARISTUL

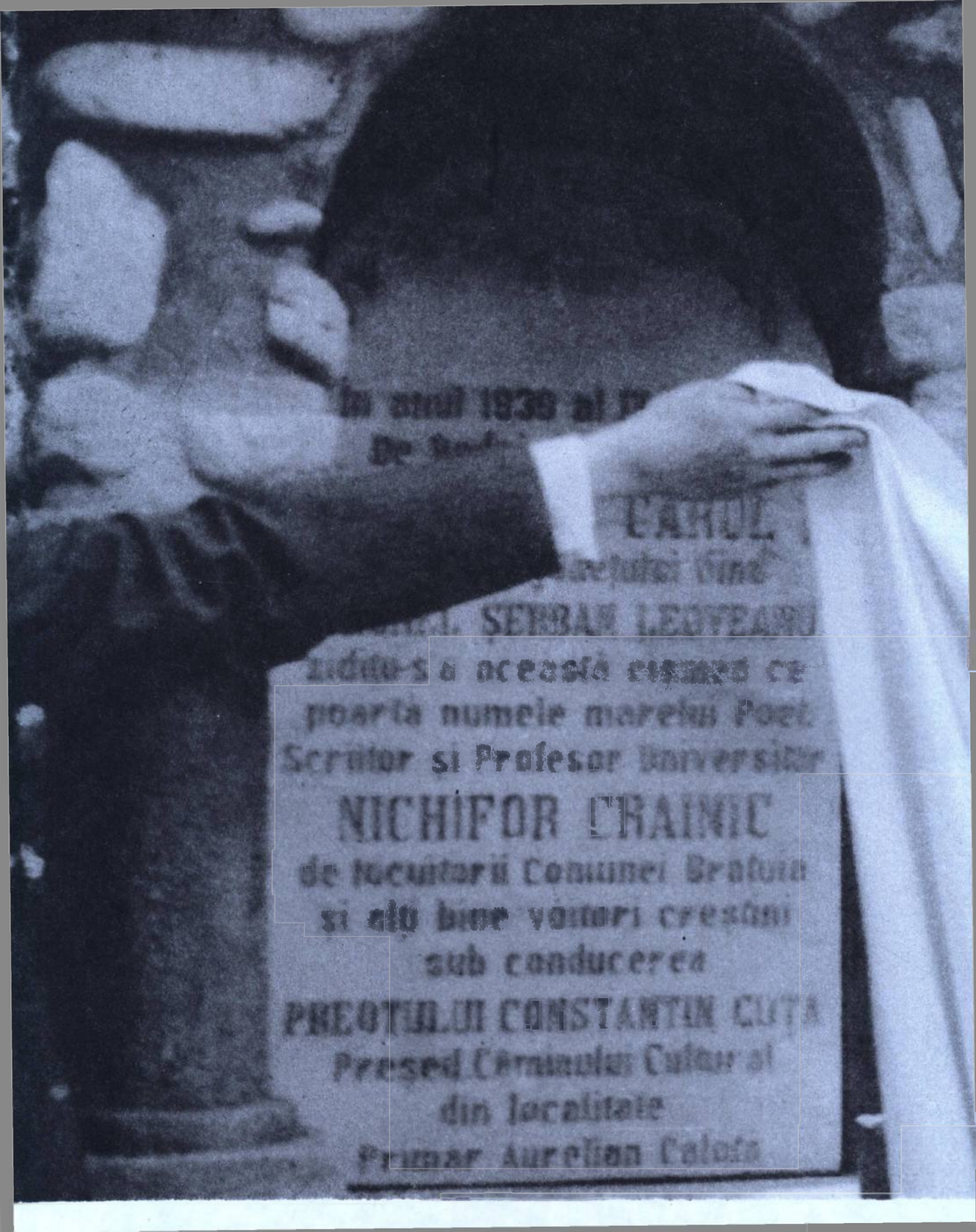
CAROL I
NICHIFOR CRAINIC
PREOTULUI CONSTANTIN CUTA

NICHIFOR CRAINIC

Nichifor Crainic

FINAL BIOGRAFIC

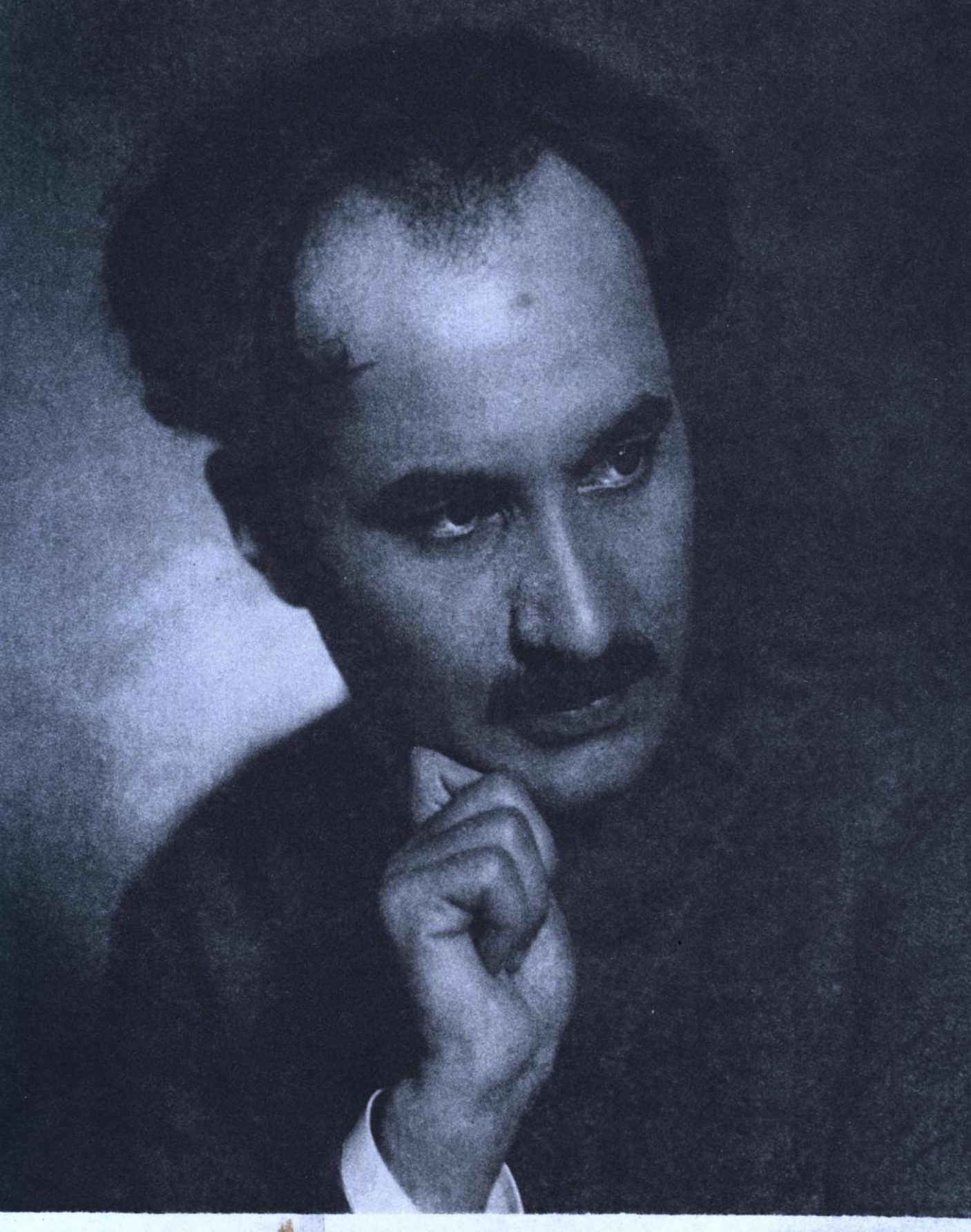

Un pamfletar

«Între amărăciunile lui Crainic se număra şi deposedarea sa de o carte scrisă împotriva legionarismului. La începutul anilor '60, mi-a istorisit el, a fost scos din închisoare şi adus în cabinetul ministrului de interne, Drăghici. Acesta l-a înştiinţat că urmează să fie eliberat curând şi i se cere să-şi reia activitatea publicistică. Va face însoţit câteva călătorii prin ţară, ca să cunoască direct realizările regimului. Până atunci, a dat dispoziţii să i se creeze toate condiţiile pentru a putea scrie în linişte. Ar fi bine să înceapă prin a prezenta în lumina ei adevărata mişcare legionară, l-a sfătuit Drăghici, ştiind părerile foarte critice ale lui Crainic despre Zelea Codreanu. Manuscrisul, pe care l-a redactat în câteva săptămâni, i-a fost însă reţinut la eliberare. Constată acum că mai tot ce cuprindea a intrat într-o lucrare apărută pe piaţă şi intitulată: *Garda de fier, organizaţia teroristă de tip fascist.* Poartă şi două semnături, Nicolae Fătu şi Ion Spălăţelu, dar numele veritabilului autor s-a volatilizat». (Ovidiu S. Crohmălniceanu, *Amintiri deghizate,* Buc., 1994.)

Lucrarea amintită de Ovid S. Crohmălniceanu şi de care fusese "deposedat" Nichifor Crainic nu s-a pierdut, deşi manuscrisul ei în original nu a ajuns până la noi. De altfel, ne-am mira să ştim că s-a pierdut cu adevărat ceva din ceea ce intra în arhiva Securităţii. Dintre "miturile" acestei instituţii coşmareşti, cel al infailibilităţii închisorilor pentru hârtii îl concura pe cel al închisorilor pentru oameni. Dacă oamenii mai ieşeau uneori, "documentele" (dovezile) n-aveau scăpare. Eliberarea lor de astăzi, după multe tergiversări, retractări şi şovăiri este un fapt fără precedent şi deschis tuturor interpretărilor.

Manuscrisul cu pricina, reţinut la eliberarea lui Crainic şi consultat cu siguranţă de cei doi autori pomeniţi de el în convorbirile sale, a fost dactilografiat, "şapilografiat" şi legat solid de grijulii arhivari, muzeului fiindu-i încredinţat un exemplar ce poartă pe coperta puţin îngălbenită cifra 4 scrisă cu pastă albastră şi încercuită, alături de câteva ştersături zdravene şi o bucată de hârtie imprimată care nu a putut fi dezlipită, deşi s-a încercat. O urmă rotundă a unui fund de pahar sau ceaşcă nespălat se lăfăie cam pe locul unde ar fi trebuit să stea titlul lucrării. Pe acesta (*Cuibarul ucigaşilor*) îl aflăm pe pagina numerotată cu un 1 ştampilat mare în colţul din dreapta sus, ca de altfel cifrele tuturor celorlalte 263 de pagini, copiate numai pe o "faţă" a foilor legate în volum. Indiferent de acestea, fiecare capitol are numerotarea sa proprie.

Se pare că avem a face cu un "exemplar de lucru", căci el mai poartă în interior o seamă de retuşuri stilistice, adăugiri şi tăieturi, ca şi pasaje încercuite sau în acolade alături de care se poate citi câte un "nu", totul în creion uneori şters cu guma. Un şir de cifre scrise tot în creion, însoţeşte lucrarea numerotând numele unor personaje sau unele evenimente, probabil în ideea unor note, care nu apar însă nici la sfârşitul celor 15 capitole (1.– *Ce a fost Garda de fier.*; 2.– CORNELIU ZELEA CODREANU.; 3.– *Cuibarul ucigaşilor.*; 4.– *Exemplare de monştri.*; 5.– *Uciderea primului ministru I.G.DUCA.*; 6.– *Uciderea lui MIHAIL STELESCU.*; 7.– *ION I. MOŢA.*; 8.– *Strangularea lui CORNELIU ZELEA CODREANU.*; 9.– *Hiperbolismul legionar.*; 10.– *Cântecul morţii.*; 11.– *HORIA SIMA.*; 12.– *Teroarea şi masacrele.*; 13.– *Uciderea lui NICOLAE IORGA şi a lui VIRGIL MADGEARU.*; 14.– *Onoarea legionară şi trădarea de ţară.*; 15.– *Privire în viitor.*), nici la cel al lucrării.

În ciuda unor evidente încercări de rigoare ştiinţifică, cartea nu este cea a unui istoric ori a unui cercetător al fenomenului social, deşi interesante analize ale "psihologiei" naţiunii din acel ceas politic nu lipsesc, ci scrierea unui gazetar pătimaş cu har memorialistic şi verb ardent, vitriolându-şi foştii adversari din cadrul dreptei extreme, desenându-i caricatural cu mult talent plastic, deformându-le grotesc trăsăturile portretelor, ca în scrierile cronicarilor munteni, cu care stilul inflamat-"istoric" al lui Crainic are multe puncte comune. Vocaţia de pamfletar a mentorului "Gândirii", demn reprezentant al pitorescului lingvistic al "câmpiei valahe", dă şi valoarea literară a acestei cărţi altfel grav compromisă de câteva capitole, făcute "la comandă", de propagandă probolşevică. Scrise în teroarea arestului Securităţii, probabil sub dictare, "introducerea" şi "concluziile" sunt de necitit nu numai astăzi, în anii '90, dar cu certitudine ele deveniseră astfel încă din deceniul al şaselea. Ele cuprind în cele mai joase clişee, dincolo de contrastul hiperbolizat comunism-legionarism, adevărate elogii imnice ale leninismului, Moscovei şi socialismului aplicat muncitorului eroic şi ţăranului colectivist autohtoni, alături de condamnări ale regimului burghez.

În chip mai puţin apăsător şi textul altor capitole este cariat de aparţia ici, colo a unor pasagii "ideologice" fără legătură cu restul, inutile în economia lucrării, dar necesare, probabil, în viziunea instituţiei care-i comandase cartea nenorocitului ei prizonier. Totuşi, "forurile" nu i-au publicat nimic lui Nichifor Crainic, condamnându-l la "închisoarea" anonimatului pe acest vanitos autor care ar fi acceptat orice ca după 14 ani de temniţă şi alţii de interdicţie publică să-şi mai vadă măcar o dată numele tipărit pe o carte.

"Plivit" pe cât posibil de tristele compromisuri şi de jalnicele clişee, *Cuibarul ucigaşilor* poate deveni un pamflet de epocă capabil să stârnească şi astăzi puternice reacţii, dovadă şi cele două fragmente selectate de noi pentru revistă.

Alexandru CONDEESCU

UCIDEREA PRIMULUI MINISTRU I. G. DUCA

ION G. DUCA, şeful partidului liberal şi preşedintele Consiliului de Miniştri, a fost asasinat de trei legionari, din ordinul lui CORNELIU ZELEA CODREANU, în ziua de 29 decembrie 1933, rege al României fiind Carol II.

Abia se instalase la cârmă, înfrângând dificultăţi, ce păruseră de netrecut, când a căzut ca un trăsnet uciderea lui pe peronul gării Sinaia.

Motivul asasinatului, mărturisit în primul moment, a fost dizolvarea Gărzii de Fier printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri şi scoaterea ei din alegeri, la 9 decembrie 1933. Dar la procesul care a urmat, mortul a fost acuzat ca trădător de ţară, fiindcă i-ar fi vândut interesele puterilor oculte din Paris.

Pentru a pune în lumină adevărată acest asasinat e necesar să recurgem la câteva amănunte istorice, anterioare.

Partidul liberal a fost un adversar al lui Carol încă de pe când acesta era principe moştenitor al tronului. Această adversitate nu pornea, bine înţeles, din cine ştie ce motive morale, ci numai din teama că o eventuală domnie a acestuia le-ar lua din mână ciolanul, adică avantajul de a guverna lucrativ, pe care sub Ferdinand, îl aveau asigurat.

De altfel, ciolanul era singurul mobil pentru care se încăierau între ele toate partidele de guvernământ: averescanii, ţărăniştii ca şi liberalii.

Aventurile princiare au fost numai un pretext ca liberalii să înlăture o asemenea primejdie. Carol săvârşise o serie de aventuri, care nu se încadrau nici în statutul casei regale, nici în constituţia ţării şi sfidau morala publică. Între altele, se căsătorise în timpul primului război mondial, în secret, la Odesa, cu o domnişoară ZIZI LAMBRINO. Această căsătorie a fost anulată, iar tânăra doamnă, cu un copil a fost exilată din ţară. Încă o aventură cu o modistă bucureşteancă, cu care a avut doi băieţi, i-a atras din partea regelui Ferdinand, tatăl său, un domiciliu forţat la Bistriţa ardeleană. Iar în urmă, deşi căsătorit statutar şi legal cu principesa ELENA şi tată al lui MIHAI, se angajase într-o nouă aventură, care i-a fost fatală, cu ELENA LUPESCU, femeia divorţată a unui maior TIMPEANU. Acestea sunt numai câteva din numeroasele abateri ale lui Carol de la linia pe care trebuia s-o aibă un viitor rege. Din partidul liberal, Brătienii îndeosebi, care se credeau stăpânii de fapt ai acestei ţări, i-au devenit adversari ireconciliabili.

Dar s-ar putea obiecta că toate asemenea abateri erau considerate, în regimul monarhic, ca lucruri fără importanţă. Şi atunci de ce tocmai partidul liberal, care ne-a pricopsit ţara cu dinastia rapace a Hohenzollernilor, nu i-a trecut cu vederea lui Carol odioasele aventuri princiare?

În ceea ce-i privea pe liberali, i-ar fi tolerat o mie de aventuri dacă ar fi fost siguri că deşuchiatul prinţ, suindu-se pe tron, le-ar fi garantat privilegiul banditesc de a stăpâni economiceşte ţara precum o stăpâneau. Liberalii erau în realitate stăpânii materiali ai României şi în acest sens ţineau în mână însăşi curtea regală.

Prinţul Carol, la rândul său, îi ura făţiş.

El obiecta liberalilor că au acaparat dinastia prin slăbiciunea regelui Ferdinand şi prin legătura amoroasă a reginei MARIA cu BARBU ŞTIRBEI, cumantul lui IONEL BRĂTIANU şi cel mai mare afacerist din vremea aceea, pe socoteala averii statului. Eventuala domnie a lui Carol era considerată astfel ca o mare lovitură pentru liberali.

Prilejul de a-l înlătura de la succesiunea tronului l-a dat Carol însuşi.

Trimis, în toamna anului 1925 într-o misiune pe lângă familia regală a Angliei, şi-a părăsit soţia şi copilul, a luat cu sine pe cocota ELENA LUPESCU şi a refuzat să se mai întoarcă în ţară, stabilindu-se la Paris.

Ca urmare, în ziua de 4 ianuarie 1926, guvernul liberal prezidat de IONEL BRĂTIANU, l-a exclus, prin votul parlamentului, de la succesiunea tronului.

Afacerea Carol a fost declarată «chestiune închisă».

Dar ea a rămas necontenit deschisă timp de 4 ani şi jumătate, până când, la 8 iunie 1930, Carol a revenit în ţară ca rege al României, la cârmă fiind naţional-ţăraniştii cu IULIU MANIU. Adversar al liberalilor, MANIU exploatase situaţia, crezând că o face în folosul propriu, iar prinţul NICOLAE, fratele lui Carol, în calitate de regent, pregătise armata de partea celui care se întorcea «din exil».

În toţi aceşti 4 ani şi jumătate cât timp Carol benchetuia la Paris în veşnică idilă cu ELENA LUPESCU, ura şi veghea partidului liberal împotriva lui le-a luat asupra-şi I. G. DUCA, devenit şef al partidului în locul lui IONEL BRĂTIANU care murise.

O campanie susţinută temeinic şi pe documente, dar şi pe lucruri ticluite, s-a desfăşurat în această vreme şi-n ţară şi peste hotare, arătând pe fostul prinţ moştenitor ca pe un degenerat iresponsabil care şi-a părăsit soţia, copilul şi tronul pentru neserioasa-i aventură amoroasă cu o femeie culeasă din stradă. Campania toată o inspirase şi o condusese I. G. DUCA, iar în ziua sosirii pe tron a lui Carol, I. G. DUCA consecvent cu sine însuşi, a ţinut un discurs la sediul partidului, în care a declarat «Mai bine îmi tai mâna dreaptă decât să colaborez cu acest aventurier».

I. G. DUCA avea dreptate. A fost singurul om politic care a spus adevărul în acel moment, când unii, crezând că omagiază pe un mântuitor, învăluiau în năluciri auguste pe cel mai mare tâlhar din câţi au devastat această ţară. Carol s-a suit pe tron cu o lăcomie dictatorială feroce fără fund, şi cu perversitatea sadică de a frânge pe toţi politicienii vremii, obligându-i să facă genoflexiuni în faţa unei femei, într-adevăr, din stradă culeasă. Criteriul după care îşi chema colaboratorii nu era altul decât acela de a-i vedea plecaţi slugarnic în faţa ELENEI LUPESCU şi de a executa comenzile afaceriste, pe care el le dicta.

A urmat o canossă penibilă pentru I. G. DUCA.

Partidul liberal deţinea cea mai puternică osatură financiară şi economică a burgheziei româneşti, începând cu Banca Naţională şi terminând cu ultimele întreprinderi, aproape toate furnizoare ale statului. Fundamentul lui material se găsea acum în mare primejdie. Carol era om care nu uita. Pe BARBU ŞTIRBEI din primul moment al domniei l-a exilat peste hotare. NICOLAE MALAXA i-a luat locul în afacerile colosale, ce rentau în primul rând regelui. Liberalii trebuiau să vină la cârmă. Altfel se prăbuşeau.

Lui I. G. DUCA i s-a pus problema: ori pleacă de la şefia partidului, ori se frânge în faţa ELENEI LUPESCU. Trebuie să recunoaştem că dintre oamenii politici ai trecutului, DUCA făcea figura unui personaj desinteresat materialiceşte, deşi liberal. Numele lui n-a fost amestecat niciodată în vreo afacere. Era un fel de boem, trăia simplu şi ţinea mult să se ştie lucrul acesta. Pe lângă aceasta mai avea o pasiune, cursele de cai. Cunoştea, ca puţini amatori, bidiviii pe toate hipodromurile Europei. Era un orator fluent, fără să spună lucruri deosebit de adânci. Aşa zisa oratorie i-a «deschis» cariera politică, în urma căreia n-a rămas nici o faptă remarcabilă.

În faţa problemei la care îl silea partidul liberal, a ales, spre nenorocirea lui, vanitatea de a-i rămâne şef şi de a ajunge preşedinte de consiliu, cu preţul celei mai înjositoare umiliri de a se pleca în faţa ELENEI LUPESCU, el, care o arătase ţării ca pe o cocotă de stradă. Primele raporturi cu salonul ei supranumit «camarila» le-a statornicit RICHARD FRANASOVICI, om fără meserie, care trăia din expediente politice, purtând în spate cutremurătoarea afacere a «paşapoartelor negre». Dar pesemne aceasta nu era deajuns. I. G. DUCA a făcut o călătorie prealabilă la Paris, unde a cerut concursul cercurilor hotărâtoare de acolo pentru a presa asupra regelui să-i încredinţeze guvernul, în schimbul unor angajamente luate faţă de aceste cercuri. DUCA se obliga să distrugă curentele extremiste din ţară. Ajuns la guvern, după ce a trecut penibil prin salonul ELENEI LUPESCU, s-a ţinut de cuvânt şi a dizolvat Garda de Fier. Dar ceea ce trebuie subliniat neapărat e că angajamentul luat la Paris nimeni nu l-a cunoscut în ţară înainte de asasinatul de la Sinaia. El n-a fost în niciun caz motivul acestui asasinat.

Angajamentul de la Paris, de care s-a făcut mare caz la proces, a fost dat pe faţă abia la două săptămâni după moartea lui DUCA, în marea publicaţie franceză "*Revue des deux mondes*", de către cronicarul politic al acestei reviste, René Pinon. Comentând asasinatul din România, René Pinon, care se recomanda ca "vechi prieten al lui I. G. DUCA", divulgă contactul acestuia la Paris cu toate forurile determinante în politica franceză şi în cea internaţională. Să nu uităm că Franţa de atunci era una din marile puteri în Societatea Naţiunilor, prin care se dădeau cuvinte de ordine statelor mai mici. Cronicarul francez laudă pe DUCA pentru că s-a ţinut de cuvânt, dar adaugă că «a făcut-o într-un mod care i-a pricinuit moartea».

Încă o dată însă, lucrul acesta n-avea de unde să-l ştie CORNELIU ZELEA CODREANU când a ordonat uciderea lui I. G. DUCA.

Să admitem însă, prin absurd, că ar fi ştiut. Ar fi constituit angajamentele lui DUCA o trădare de ţară şi un motiv de exterminare? René Pinon vorbeşte de curentele extremiste din România, fără să precizeze dacă era vorba de cele de dreaptă sau de cele de stânga. I. G. DUCA trebuie să fi luat contact neapărat cu forurile financiare, care aveau miliarde plasate în România. Interesul lor era să distrugă mai ales extremismul de stânga, fiindcă o revoluţie comunistă la noi n-ar fi însemnat în nici un caz garantarea împru-

muturilor şi a capitalului plasat în întreprinderi. Iar politica franceză, în veşnica ei temere de Germania avea interes să se domolească şi curentele de dreapta care, în exaltarea lor fără busolă politică, voiau să se rupă de Societatea Naţiunilor şi să se arunce în braţele lui Adolf Hitler. În zadar naţionalismul moderat de la noi pleda pentru rămânerea în Societatea Naţiunilor, care, de bine de rău, garanta pacea, şi pentru o colaborare economică cu Germania, lucru care era recomandat de însuşi pactul genevez. Cuzismul şi gardismul voiau însă ruperea de Geneva, declarând-o masonică şi trecerea totală în tabăra germană numai fiindcă Hitler era antisemit. În realitate, orice guvern român din acea vreme păstra linia de politică externă, pe care s-a angajat şi I. G. DUCA. Intervenţia lui la Paris nu era decât o reînnoire a unor angajamente existente, în scopul de a determina de acolo presiuni asupra regelui pentru un guvern liberal, în situaţia specială în care se găsea acest partid faţă de palat.

Motivul pentru care a fost asasinat DUCA nu este aşadar trădarea de ţară, acuzaţia adusă în proces unui mort, pe care – lucru uimitor şi semnificativ – nici măcar partidul liberal nu l-a apărat. Partidul liberal era fericit că, adus de el cu umilinţă îngrozitoare, rămâne la guvern, peste sângele lui, să-şi salveze aşezămintele financiare şi economice. O apărare liberală ar fi indispus pe rege. Numai aşa se explică tăcerea nedemnă şi laşă a celui mai vechi şi mai orgolios «partid politic» din România, în clipa când i-a fost ucis şeful.

Rămâne motivul dizolvării. Dar nici acesta nu e suficient şi iată de ce.

Garda de Fier, cu diferitele ei nume, a mai fost dizolvată de două ori înainte de I. G. DUCA.

Prima dizolvare a avut loc în ianuarie 1931, fiind la guvern naţional-ţărăniştii, iar ministru de Interne ION MIHALACHE. S-a făcut cu larg aparat de presă şi cu exagerările practicate de politica de atunci, când lovea un adversar. Predecesorul lui ION MIHALACHE la Interne fusese Al. VAIDA-VOEVOD, care îi făcuse manifest către ţară lui Codreanu şi-l finanţase să întreprindă cavalcade mesianice. Nu pare foarte curios? Doi miniştri din acelaşi partid şi în timpul aceleiaşi guvernări, primul o susţine şi cade, al doilea o dizolvă şi rămâne. De ce a fost nevoit s-o dizolve ION MIHALACHE, creind două atitudini contradictorii în acelaşi guvern? Pentru acelaşi motiv extern pentru care s-a obligat la Paris s-o dizolve I. G. DUCA. Ce-a urmat după aceea? Înfierarea lui ION MIHALACHE ca trădător al neamului şi răzbunarea ucigaşă? Nu, ci dimpotrivă o apropiere tot mai strânsă între legiune şi partidul ţărănesc, până la încheiere de pacte electorale. IULIU MANIU devine doica politică a lui CODREANU, iar acesta apărătorul lui MANIU ca om «corect».

A două dizolvare s-a întâmplat în martie 1932, sub guvernul IORGA. Cel care a efectuat-o a fost CONSTANTIN ARGETOIANU, titularul Internelor. ARGETOIANU a fost unul dintre cei mai odioşi politicieni din trecut. Faimă de scandalos afacerist şi de oportunist. E cel care, cu un cinism fără pereche, a scris în ziare un articol justificând şi «glorificând» concubinajul lui Carol cu cocota ELENA LUPESCU, act care l-a făcut sfetnic intim al regelui. În guvernul IORGA, era în acelaşi timp şi ministrul Finanţelor. E vremea când criza economică ajunsese la culme. Nu se mai puteau plăti lefurile funcţionarilor. Diferitele categorii de salariaţi ca să poată obţine de la minister ordonanţa lunară de plată, trebuia să achite samsarilor, toţi oameni de casă ai lui ARGETOIANU,

între 7 şi 10% comision din suma întreagă. Altfel nu se elibera ordonanţa. Traficul de ordonanţe, cum i se spunea, patronat de acest om a fost cea mai tragică decădere a moravurilor politice din acea vreme. Chiar profesorii universitari au trebuit să plătească asemenea comisioane. Mizeria era aşa de mare încât mulţimea nenorocită l-ar fi sfâşiat dacă l-ar fi avut la îndemână. Dar Garda de Fier dizolvată n-a schiţat nici cel mai inofensiv gest de «răzbunare». Explicaţia nu poate fi decât una singură: ARGETOIANU ştia cu o mână să izbească iar cu cealaltă să mângâie în taină. Acel, care după stilul gardist, ar fi trebuit declarat «călăul neamului», era chemat la procesele legionare şi depunea cele mai favorabile declaraţii în apărarea asasinilor.

Ce pierdea Garda de Fier din aceste dizolvări? Nimic, sau cel mult câteva locuri în parlament, sărăcit astfel de discursurile fulminante, dar mute, ale lui CODREANU. În schimb, din fiecare dizolvare câştiga în notorietate. Iar propaganda legionară intona din nou şi tot mai puternic aria «martirajului naţional», elegie exagerată până la refuz a «prigoanei» împotriva «celor mai buni fii ai acestui popor», singurii care se mai «sacrifică» să-l apere, când toată lumea îl trădează şi-l vinde. CODREANU ştia bine lucrul acesta şi abia aştepta o dizolvare, o arestare, un proces, ca să le exploateze în scopul organizaţiei.

Prin urmare, nici a treia dizolvare nu era nicidecum un motiv suficient să justifice asasinarea lui I. G. DUCA – dacă mai poate fi vorba de justificarea cuiva care ucide din vocaţie.

Adevărul adevărat – cum va ieşi din toate faptele ce urmează – este că în acest omor a fost amestecat însuşi fostul rege de neagră amintire Carol II. El a folosit setea de răzbunare a lui CORNELIU ZELEA CODREANU pentru a plăti lui I. G. DUCA toată campania dusă împotriva lui, în timpul celor 4 ani şi jumătate cât a lipsit din ţară.

Cu vreo săptămână înainte de dizolvarea Gărzii de Fier, CODREANU, spre uimirea tuturor, s-a ascuns şi n-a ieşit la iveală decât după aproape 4 luni, exact în preziua procesului. Prin urmare, ştia sigur că va fi dizolvat. Încă din vara anului 1933, el intrase sub influenţa lui PUIU DUMITRESCU, secretarul intim al regelui şi al prof. NAE IONESCU, căruia i se spunea «eminenţa cenuşie» a palatului, amândoi factori principali ai camarilei din jurul ELENEI LUPESCU. După mărturisirea lui CODREANU însuşi, aceştia l-au asigurat că va fi foarte agreat la palat cu condiţia să se despartă de orice prieten, adversar al ELENEI LUPESCU. Desigur, ei, care erau în toate secretele politicii, l-au informat din vreme că va fi dizolvat, dacă nu chiar ION INCULEŢ ministrul Internelor şi vicepreşedinte al guvernului implicat şi el în asasinat, după cum vom vedea.

Ocrotit de înalta complicitate, CODREANU a trimis câtorva ziare, din ascunzătoare, o scrisoare incendiară, prin care ameninţa cu exterminarea guvernul care l-a dizolvat şi în special pe I. G. DUCA, pe NICOLAE TITULESCU şi pe GAVRILĂ MARINESCU. Pe acesta din urmă numai pentru a salva aparenţele, fiindcă de fapt CODREANU era în mâna lui. Scrisoarea a publicat-o numai NAE IONESCU în ziarul său "*Cuvântul*". Comentând-o într-un articol, el demonstra pe faţă necesitatea uciderii primului ministru. Care altul în locul lui CODREANU ar fi avut curajul nesăbuit, în împrejurările date să excite o poliţie cinică cum era aceea, ameninţând cu moartea chiar pe prefectul ei? Şi care altul ar fi avut îndrăzneala lui NAE IONESCU, care nu ataca decât atunci când se ştia acoperit, dacă amândoi n-ar fi avut în spate ocrotirea pe care o aveau?

NAE IONESCU nici n-a fost implicat în proces, deşi scrisese negru pe alb că DUCA trebuia ucis.

Dar mai e ceva. După asasinare, în tot timpul CODREANU fiind ascuns, Ministerul de Interne a publict regulat în toate ziarele un comunicat prin care înfiera ca autori morali ai crimei pe generalul ZIZI CANTACUZINO şi pe un director de ziar, care s-a dovedit imediat că n-avea absolut niciun amestec în afacere, dar atacase în mod energic pe rege şi pe ELENA LUPESCU. S-a dovedit tot aşa de uşor cu notele Siguranţei generale, că acel director de ziar nici nu cunoştea pe generalul ZIZI CANTACUZINO. Dar despre CODREANU, ocrotit de palat şi de ministrul Internelor, nici măcar o aluzie nu se făcea în acel comunicat, repetat de nenumărate ori. Fiind vorba de trei legionari care au săvârşit crima şi care au fost prinşi din prima zi, cea mai firească bnuială ar fi trebuit să cadă asupra şefului Gărzii de Fier, cunoscut în toată ţara că practicase asasinatul şi mai ales că ameninţase cu moartea guvernul prin scrisoarea amintită. Nu miroase această omisiune sistematică o ocrotire şi o complicitate înaltă?

Adevărul direct asupra complicităţii regelui la ucidere a ieşit la iveală în anul 1941, când CODREANU era mort, iar fostul rege alungat şi când şoferul care deţinea această taină a comunicat-o în felul următor:

«Am fost 16 ani în serviciul Internelor, şoferul miniştrilor. Acum, când toate au trecut, ţin să comunic adevărul în legătură cu asasinarea lui I. G. DUCA. CORNELIU ZELEA CODREANU, pe care poliţia se făcea că-l caută, a fost în audienţă la rege înainte de asasinat. Eu personal l-am dus cu maşina Ministerului de Interne. Am plecat călăuzit de însuşi GAVRILĂ MARINESCU, prefectul poliţiei, el cu maşina lui înainte, eu cu a ministerului după el. Şi am luat pe CORNELIU ZELEA CODREANU de unde şedea ascuns, îmbrăcat civil în maşina mea şi, condus de GAVRILĂ MARINESCU, l-am dus la palat. După audienţă, tot în maşina mea, GAVRILĂ MARINESCU înainte şi eu după el, l-am dus şi l-am depus pe CODREANU din nou tot în casa unde, aşa zicând, era ascuns. Eu sunt convins că acolo şi atunci s-a pus la cale uciderea lui I. G. DUCA».

Şoferul care, ca mai toţi şoferii oficiali, era şi agent secret, a păstrat taina, de teamă să nu-şi piardă slujba atâta vreme cât regele Carol era atotputernic, iar legionarii puteau să aplice sancţiuni.

Declaraţia lui târzie nu mai avea decât un caracter istoric. Carol a fost amestecat în uciderea lui I. G. DUCA. Dar şi fără această lumină categorică, servită fără nici un interes, când nu mai era de actualitate, complicitatea regală reiese din faptele ce urmează:

CORNELIU ZELEA CODREANU în timpul când era ascuns, a fost ocrotit de ELENA LUPESCU. Lucrul acesta l-a mărturisit el însuşi. Iată cum l-a relatat:

«Am schimbat gazdă după gazdă şi, când n-am mai avut încotro, am luat cartea de telefon şi am dat de numele CERNĂIANU. Cunoşteam pe avocatul CERNĂIANU şi pe soţia lui care, cu ani înainte îmi adusese la închisoarea Văcăreşti o oală cu sarmale. M-am dus la ei. M-au primit foarte binevoitori. Dar d-na CERNĂIANU mi-a spus: «Dragă domnule CODREANU, ştii unde eşti aici? Eşti chiar în casa d-nei ELENA LUPESCU. Eu sunt verişoara ei. Te voi găzdui numai dacă verişoara mea îmi dă voie. Îi telefonez acum la Sinaia».

Am stat – continuă CODREANU – cu urechea la telefon şi am auzit toată convorbirea. ELENA LUPESCU a spus d-nei CERNĂIANU: "Nu puteţi să-l ţineţi în casa voas-

tră. Îi daţi drumul diseară. Dar să nu anunţaţi în nici un caz poliţia. Păstraţi tăcerea absolută".

"Ai auzit, d-le CODREANU?" zice d-na CERNĂIANU. "Îmi pare rău, dar trebuie să pleci. Fii sigur însă că vom păstra secretul. E ordinul verişoarei mele".

Îndată după convorbirea telefonică – adaugă CODREANU – a apărut avocatul MILETINEANU, fratele d-nei CERNĂIANU. „Iată domnule CODREANU d-ta eşti antisemit, eu cu sora mea suntem evrei. Eşti în mâna noastră. Să n-ai însă nici o teamă. Nu ţi se va întâmpla nimic. Îţi vom arăta că evreii pot fi generoşi chiar cu adversarii lor de moarte"».

Îl vedeţi? El, cel mai trufaş predicator al onoarei şi demnităţii, omul al cărui destin mesianic era să masacreze pe evrei pentru a «salva neamul» şi acum le cere adăpost şi ocrotire, iar ei îl turtesc în umilinţă cu o generozitate infinită.

Acelaşi moment l-a răspândit CODREANU printre intimii lui, dar cu modificări pe cât a putut în favoarea demnităţii şi onoarei.

De ce a ţinut chiar el să-l divulge? De teamă că, mai curând sau mai târziu putea să răsufle din casa CERNĂIANU în defavoarea lui. Legionarii ştiau că dintr-o greşeală a nimerit la această gazdă, de unde a fugit imediat aflând că e casă evreiască. În realitate, el ştia perfect unde se duce când a cerut ocrotire.

Dar ELENA LUPESCU, la rândul ei, de ce i-a acordat atâta grijulie ocrotire? Întâi fiindcă era omul care i-a dat cea mai mare satisfacţie, ucigând prin interpuşi pe cel mai odios duşman al ei. Al doilea, fiindcă ea cunoştea taina complicităţii regale. Ascunzătoarea era plănuită în prealabil ca să pună la cale asasinatul şi să dureze până în ziua procesului, ca în felul acesta CODREANU să fie scutit de perioada instrucţiei judiciare. S-ar fi putut întâmpla ca, supus cine ştie căror metode zeloase, să fie constrâns să divulge secretul complicităţii palatului. De aici grija ei să ordone familiei tăcere desăvârşită. CODREANU s-a predat când nu mai putea fi instruit şi avea asigurări înalte că va fi achitat.

Cu prilejul unei verificări ulterioare a chestiunei acesteia, d-na CERNĂIANU a confirmat oficial cele de mai sus. A povestit cum l-a primit pe CODREANU, cum ELENA LUPESCU verişoara sa, i-a dat ordin ca nu cumva să-l divulge, ci să păstreze absolută tăcere, şi a adăugat, în plus, că l-a găzduit câteva zile, când el spunea că numai o jumătate de zi.

Procesul s-a judecat la Consiliul de război. ZIZI CANTACUZINO, acuzat ca autor moral al asasinatului, era general şi din această pricină Consiliul a fost alcătuit din cinci generali, iar peste comisarul regal în funcţiune, colonelul HOTIANU s-a suprapus un comisar regal special, generalul C. PETROVICESCU.

În boxă cei trei asasini, executanţi ai fostului prim ministru I. G. DUCA şi anume: NICOLAE CONSTANTINESCU cel care a tras cu revolverul în ceafă şi l-a ucis, ION CARANICA şi DORU BELIMACE, care n-au ajuns să tragă, dar s-au solidarizat întru totul cu cel dinâti, cerând aceeaşi pedeapsă ca şi el.

CORNELIU ZELEA CODREANU îi determinase să ia crima excluisv asupra lor. Pedeapsa pe care o vor primi n-are nici o însemnătate, fiindcă în 2-3 ani Garda de Fier vine la putere, ei vor fi scoşi în triumf din temniţă şi declaraţi «eroi» naţionali.

Până să ajungă în faţa justiţiei, cei trei au fost bătuţi serios şi supuşi la fel de fel de torturi, totuşi n-au declarat absolut nimic despre complicitatea căpitanului lor.

În banca primă a acuzaţilor, ZIZI CANTACUZINO, simţindu-se.între generalii judecători ca la el acasă, ţinea cu braţul pe după gât pe CORNELIU ZELEA CODREANU, recomandându-l judecătorilor:

«Voi ştiţi că eu n-am avut copii. Acesta e băiatul meu».

Pe băncile din spatele lor, alţi vreo 40 de acuzaţi, care n-au nici o legătură cu crima, afară de doi: un băiat şi o fată, curierii lui CODREANU în timpul cât stătuse ascuns şi care, la cercetări, declaraseră că cel care a dat ordin să fie ucis I. G. DUCA e CORNELIU ZELEA CODREANU.

Tot timpul cât au durat dezbaterile, sala era tixită de legionari, printre care abia se puteau strecura câţiva reprezentanţi ai liberalilor. Publicul acesta constituia rezonanţa sălii, faţă de discursurile naţionaliste ce se debitau în urechile celor cinci judecători. Numeroşii acuzaţi erau mai toţi la vârstă tânără, ostăşească. Fiecare ştia pe dinafară o cuvântare «înflăcărată», cu evocarea strămoşilor, cu patos pentru patrie, cu hotărârea de a se jertfi până la unul pentru «salvarea» acestei nenorocite ţări. Bătrânii generali erau foarte emoţionaţi de vâlvoarea acestui «sentiment patriotic», cultivat în Garda de Fier. Unde mai pui că era organizată milităreşte, ca un corp de armată. Psihologia sălii se schimba în fiecare zi. Judecătorii erau puşi în derută, nu mai părea o sală de tribunal, ci o întrunire politică, unde Garda de Fier era stăpână şi unde toţi se dăruiau ofrandă pentru «învierea» neamului. Iar peste patriotismul jărăgăios, tinerii aceştia ştiau încă de pe acum să mărşăluiască ritmic şi încă din Frăţiile de Cruce învăţau să tragă cu arma. Soldaţi adevăraţi! În acest sens a făcut însuşi acuzatorul principal, generalul PETROVICESCU, elogiul fierbinte al Gărzii de Fier.

Colonelul HOTINEANU, comisarul regal ajutor al generalului PETROVICESCU, făcea legătura între Consiliul judecătorilor şi CORNELIU ZELEA CODREANU; intra mereu la el în cameră, după şedinţă sau înainte, şi-l punea în curent cu atmosfera:

«Coane CORNELIU, toate ar merge bine, dar ai trei hopuri grele de trecut. Ai declaraţia studenului ION HODOŞ, ai declaraţia studentei STĂNCULESCU şi ai declaraţia d-nei CRĂCIUNESCU. Situaţia e grea, coane CORNELIU».

Colonelul HOTINEANU i-a pus la îndemână o cameră goală, unde să facă repetiţie cu cei doi studenţi, băiatul şi fata. Declaraţiile lor, făcute la instrucţie, în calitate de curieri intimi ai lui CODREANU, erau categorice.

Problema era acum să se pregătească cu fraze şi gesturi ca, venind în faţa instanţei, să nege tot ce au spus la instrucţie, dar s-o facă în aşa mod încât să fie crezuţi. Trebuiau să susţină că au fost bătuţi şi schingiuiţi până la moarte şi astfel în stare de nesimţire, li s-au smuls acele infame declaraţii contra scumpului lor căpitan "curat" ca roua zorilor. Au urmat adevărate şedinţe de teatru cu repetiţii peste repetiţii. Băiatul şi fata erau actori, CODREANU regizor.

«Bagă de seamă, HODOŞ, când ajungi aici – la povestirea chinurilor – îţi ordon să plângi.»

«Domnişoară STĂNCULESCU, stai, aici e momentul să verşi lacrimi. Eşti femeie, îţi vine mai uşor.»

Cel dintâi, care a ieşit în faţa instanţei, a fost ION HODOŞ. Stăpânea lecţia foarte bine. Când a început să plângă povestindu-şi chinurile imaginare prin care a trecut, Consiliul a rămas impresionat. «Băiatul băiet, şi-acum îl podidesc lacrimile amintindu-şi de câte a pătimit.»

După aceea, colonelul HOTINEANU, în cameră la CODREANU:

«Coane CORNELIU, te felicit, HODOŞ a jucat foarte bine».

A doua, domnişoara STĂNCULESCU, o fată blondă şi firavă, a vorbit numai în suspine şi-n sughiţuri. Figura ei, amărâtă din natură, confirma parcă vorbele zguduite şi-nlăcrimate. «Ce barbarie! Ce barbarie! Să torturezi o biată fiinţă ca asta numai ca să-i smulgi o declaraţie falsă. Bestii! Bestii, nu altceva.»

După aceea, colonelul HOTINEANU, în cameră la CODREANU:

«Coane CORNELIU, generalii sunt impresionaţi. Ai trecut foarte bine şi al doilea hop».

La povestirile patetice ale celor doi prefăcuţi, masa acuzaţilor şi a asistenţei reacţiona prin interjecţii şi exclamaţii de mirare, de revoltă şi de compătimire, după cum era povestea, contra zbirilor care i-au torturat şi pentru cei doi nenorociţi, care abia au scăpat cu viaţă.

Nu numai colonelul HOTINEANU, dar şi comisarul regal special cunoştea, fără îndoială, declaraţiile reale ale celor doi. Cu toate acestea, nimeni nu le-a pus nici o întrebare, ca nu cumva să-i încurce şi să afunde pe CODREANU. Cu asemenea scamatorii încurajate pe de o parte, tolerate pe alta, sumbrul asasin se strecura spre libertate.

Cu d-na CRĂCIUNESCU, martora acuzării, a mers foarte greu. O blondă cu nas acvilin, obraz palid, vârsta sub 50 ani. Legionarii spuneau că e verişoara lui CODREANU. În vremea instrucţiei când s-a aflat de conţinutul declaraţiilor ei, au vrut s-o împuşte, pur şi simplu. A cerut scutul autorităţilor şi numai aşa a putut ajunge vie la proces. Pentru a diminua însemnătatea declaraţiilor ei, legionarii şopteau că are nu ştiu ce răfuială intimă cu CODREANU şi de aceea se răzbună pe el.

Când a apărut în sală, ostilitatea zbârlită a publicului legionar părea că e compusă din mii de ghiare întinse spre ea s-o sfâşie. Cu o dicţiune clară şi cu vorba înlănţuită perfect, deşi simţea care e atmosfera, a povestit totul, cum CODREANU împreună cu cei trei au pus la cale asasinarea lui I. G. DUCA, lucruri ascultate de ea din camera de alături. A spus cum CODREANU i-a îmbărbătat să n-aibă nici o teamă; în câţiva ani vin la putere, vor ieşi glorioşi şi «sărbătoriţi ca eroi ai neamului». Cu preţul morţii s-au jurat în faţa lui că vor lua toată crima asupra lor şi nu vor divulga pe căpitan. După jurământ, unul dintre ei – d-na CRĂCIUNESCU i-a spus şi numele – s-a coborât la băcănia din colţ, a adus o sticlă de vin, pe care scria «ligoté» şi-au băut-o câte patru pentru a consfinţi jurământul.

Declaraţia ei, plină de amănunte precise, era ca un proces verbal de constatare, rostit obiectiv şi glacial. Dar cuvintele cădeau ca nişte bolovani de piatră strivitori în capul lui CORNELIU ZELEA CODREANU. În sală consternare adâncă. Era gazda şi ruda care vorbea. Cum se puteau răsturna spusele ei?

Inteligenţa ironică a unui avocat a căutat s-o deruteze cu întrebări lăturalnice, care stârneau hazul forţat al publicului legionar, dar n-au putut clinti absolut nimic din afirmaţiile ei. Şi ultimul om care s-ar fi mai îndoit, acum era pe deplin convins că autorul moral sau mai logic zis: cauza primă a omorului e CORNELIU ZELEA CODREANU iar cei trei sunt numai cauza eficientă.

Preşedintele Consiliului, general IGNAT, a întrebat-o «Îi cunoşti pe cei din boxă?»

«Da, îi cunosc din casa mea. Acela e NIKI CONSTANTINESCU, acela IANCU CARANICA, acela DORU BELIMACE.»

«Minte cu neruşinare, onorat Consiliu. Noi n-am văzut-o niciodată pe această femeie.»

Erau «onorarea» şi «demnitatea» legionară care vorbeau din boxă.

Dar pe lângă declaraţia strivitoare a d-nei CRĂCIUNESCU au mai apărut trei martori ai acuzării care au facut mare senzaţie: trei membrii ai partidului liberal, care au acuzat pe ministrul de Interne ION INCULEŢ, de complicitate la uciderea primului

ministru. Unul dintre aceşti martori se numea ATANASIU şi era ajutor de primar al Capitalei, adică subalternul lui ION INCULEŢ. Şi totuşi avea curajul să-l acuze în plină lume.

Se ştia – au spus aceşti trei martori – că primul ministru va fi asasinat. CORNELIU ZELEA CODREANU l-a anunţat prin scrisoare deschisă, publicată în ziar. Profesorul NAE IONESCU a demonstrat în ziar că trebuie ucis. Legionarii umpluseră oraşul că se vor răzbuna. ZIZI CANTACUZINO îi trimitea scrisori, prin care îl ameninţa că va fi ucis. Asasinatul plutea în aer şi totuşi ministrul de Interne n-a luat absolut nici o măsură de pază. Ba dimpotrivă, în ziua când I. G. DUCA s-a dus la Sinaia să lucreze cu regele, în gara Sinaia n-a existat nici un poliţist, cum există de obicei. Vinovat de această despresurare a primului ministru, pentru a-l expune revolverului, e ministrul de Interne ION INCULEŢ, pe care îl acuzau de complicitate cu CORNELIU ZELEA CODREANU.

Această întreită acuzaţie senzaţională, ridicată din sânul partidului liberal împotriva unui fruntaş al partidului şi ministru în funcţiune, se întemeia nu numai pe o constatare de fapt, dar şi pe ceea ce ştiau acuzatorii şi nu puteau s-o spună în gura mare şi anume: că ION INCULEŢ făcea parte din gaşca ELENEI LUPESCU, care ura pe I. G. DUCA şi tocmai de aceea era pus la ministerul de Interne. Să adăugăm la toate acestea mărturia şoferului, reprodusă mai înainte, că l-a dus pe CODREANU în audienţă la palat. Şoferul acesta era atunci chiar în serviciul personal al ministrului ION INCULEŢ. Complicitatea apare evidentă.

În orice ţară din lume cu simţ al dreptăţii şi pasiune pentru adevăr, ION INCULEŢ ar fi fost imediat arestat şi pus pe banca acuzării. Cum s-au putut trece sub indiferenţă acuzaţiile a trei membrii din acelaşi partid care, înfrângând spiritul de solidaritate, arătau cu degetul pe un vinovat? Cu toate acestea ION INCULEŢ, surâzător ca totdeauna, n-a fost clintit din loc, a rămas mai departe ministru în funcţiune şi vicepreşedinte al Consiliului.

Când erai omul palatului, nu exista lege împotriva ta.

Un alt fenomen, care ridica mari semne de nedumerire a fost apariţia la acest proces a tuturor şefilor de partide şi a oamenilor politici mai răsăriţi, chemaţi de CORNELIU ZELEA CODREANU ca martori ai apărării. După teoria lui, toţi făceau parte din categoria vânduţilor şi trădătorilor de neam, întocmai ca I. G. DUCA. "Demnitatea" şi "onoarea" îl sileau acum să cerşească fiecăruia un cuvânt favorabil în faţa instanţei de judecată. Nici o întrebare, firească, în legătură cu asasinatul, ci numai chestiuni, care atingeau sentimentul naţional, pentru a face atmosferă. Toţi aceşti fruntaşi, vizaţi să fie omorâţi ca şi DUCA, s-au declarat şi ei naţionalişti ca şi Garda de Fier. IULIU MANIU, sub care organizaţia fusese dizolvată întâia oară, era foarte indignat că au dizolvat-o liberalii; CONSTANTIN ARGETOIANU, care o interzisese a doua oară, a făcut un elogiu legionarilor ca «tineri de inimă» şi «români adevăraţi». Niciunul, dar absolut niciunul n-a găsit un cuvânt de veştejire a omorului. Şi doar era vorba de un prim ministru, oricine ar fi fost el ca persoană. Probabil că unii se reţineau pentru a fi agreabili palatului, iar celorlalţi le părea bine că un partid adversar a suferit o asemenea lovitură. AL. VAIDA a mărturisit că primul manifest către ţară al lui CODREANU l-a redactat dânsul ca ministru de Interne, i-a dat fonduri şi bilete gratuite pe calea ferată şi l-a trimis să facă diversiuni politice. CODREANU apărea ca o fantoşă în mâinile bătrânului politician

care nu ştia, pe semne, că de data aceasta era unealtă în mâinile regelui. Certificatele de "românism" şi de "bună purtare" pe care toţi aceşti oameni de meserie politică se grăbeau să le dea unei organizaţii de asasini, erau mai mult decât consimţământul la crima săvârşită, erau semnele de decadenţă ale unei societăţi moleşite, lipsită de energia morală a sănătăţii sufleteşti.

În apărarea sa, ZIZI CANTACUZINO, care îi tutuia pe judecători în public, de parcă ar fi fost la o petrecere cazonă, a elogiat vechea lui prietenie cu I. G. DUCA, a mărturisit că l-a prevenit prin scrisori că va fi împuşcat şi a adăugat:

«Când au venit băieţii la mine şi m-au întrebat: Ce facem, domnule general, că ne-a dizolvat? eu le-am strigat:

– Nătăfleţilor, revolverul sus!»

ZIZI a intonat aceste cuvinte ca o comandă dată pe front.

În sală a fost o consternare, dar unii au început să râdă.

CORNELIU ZELEA CODREANU nici el nu ştia ce a spus în îngăimarea-i defenisvă. Cuvintele picau palide, unul câte unul ca frunzele desprinse toamna de pe crengi. Nici o tentativă de a spulbera mărturisirile d-nei CRĂCIUNESCU. Când a fost întrebat dacă are vreun amestec în uciderea lui I. G. DUCA, a lătrat ca un câine încolţit:

«–Nu».

Acest răspuns, de o laşitate plată ca o baltă putrezită, l-a înfuriat pe STELESCU, încât îi venea să strige în gura mare şi să-l dea pe faţă. CODREANU, înspăimântat, a pus amicii în mişcare să-l potolească.

Au pledat avocaţi de seamă, dar nici unul n-a elogiat pe CORNELIU ZELEA CODREANU, deşi unii erau legionari. În schimb, au ucis a doua, a zecea, a suta oară cadavrul lui I.G.DUCA «odios trădător de ţară». Până la sfârşit, marele vinovat a ieşit mortul, pe care partidul liberal nu l-a apărat ca să nu displacă regelui, cu excepţia celor trei martori, care nu erau trimişi de partidul liberal.

Situaţia era grea. Nici o dovadă nu fusese spulberată. Nici de către acuzat, nici de către apărători. ZIZI CANTACUZINO când a strigat tare «sus revolverul» a făcut un act de generoasă şiretenie, s-a solidarizat intenţionat cu CODREANU la crimă. De ce? El era general şi cavaler al ordinului "Mihai Viteazul". În această calitate, spera că generalii judecători nu-l vor condamna. Astfel va atrage odată cu el şi pe CODREANU. Iar "eroicul" terorist cu toată grandomania lui, se lăsa pitit ca un parazit pe după barba căruntă a generalului.

Comisarul regal special, generalul PETROVICESCU, şi-a citit rechizitoriul într-o încordare maximă. A încadrat elogios Garda de Fier între mişcările similare din occident, i-a subliniat cu simpatie caracterul militar, a cerut achitarea tuturor, care n-aveau nici o atingere cu asasinatul, a regretat că cei trei ucigaşi şi-au cerut singuri pedeapsa maximă, fiindcă el ar fi propus una mai mică, iar în faţa evidenţelor prea izbitoare, conştiinţa lui morală a pregetat şi a încheiat astfel:

«În ce priveşte pe domnii CORNELIU ZELEA CODREANU şi generalul GHEORGHE CANTACUZINO, îi las la aprecierea Consiliului de judecată».

Chiar sub această formă menajată, groznicul adevăr ieşea la iveală.

Aburii naţionalismului se risipeau şi îngrijorarea posomora feţele.

Consiliul se găsea în greu impas.

Atunci, ca prin miracol, şi-a făcut apariţia în sală generalul de cavalerie GEORGE MORUZZI în uniformă.

Consiliul s-a ridicat în picioare, a suspendat şedinţa şi s-a retras cu noul sosit în camera de deliberare.

În sală, a zburat zvonul din om în om că generalul GEORGE MORUZZI e prieten intim al regelui şi are intrare la palat oricând, pe uşa din dos. Aşa era.

După câteva minute, MORUZZI a ieşit şi a dispărut.

În urma lui, zvon fremătător de bucurie.

Generalul GEORGE MORUZZI s-a dus la rege!

Peste trei sferturi de oră, acelaşi general a reapărut în sală cu figura radioasă: ca trimis al regelui, aducea sentinţa. Cei cinci judecători au dispărut din nou împreună cu el în camera de deliberare. Când s-au ivit iarăşi în sala de dezbateri, aveau feţele vesele.

Generalul GEORGE MORUZZI s-a oprit în faţa lui ZIZI CANTACUZINO, i-a strâns mâna şi i-a spus ca să audă toţi:

«– Dragă ZIZI, vei face Paştele acasă».

Sentinţa s-a dat imediat: CORNELIU ZELEA CODREANU şi generalul ZIZI CANTACUZINO, care în acest proces făcea figură de muscă la arat, au fost achitaţi în unanimitate.

Regele Carol II şi-a salvat unealta răzbunătoare împotriva lui I. G. DUCA.

Partidul liberal care, afară de ION INCULEŢ, ţinuse cu orice preţ să obţină condamnarea lui CODREANU, a rămas consternat în urma acestei sentinţe. Era la guvern şi se simţea neputincios, căci peste el sentinţa fusese dictată de rege.

Nu s-a mai desfăşurat «triumful naţional» de la procesul MANCIU. De data aceasta CORNELIU ZELEA CODREANU a ieşti cu capul în pământ, greu de masivitatea laşităţii.

Consecinţe:

Doi dintre generalii judecători se înscriu în Garda de Fier: DONA şi FILIP. Acuzatorul special, generalul PETROVICESCU se înscrie în Garda de Fier. Nici unul n-ar fi făcut-o dacă n-ar fi ştiut că e agreată de Carol II.

Mai mult, generalul IGNAT, preşedintele Consiliului de judecată, e răsplătit de rege numindu-l preşedinte al Consiliului de Administraţie la telefoane, unul din cele mai grase plasamente ale vremii, unde numai regele avea cuvânt.

Garda de Fier, se bucură de libertate ca niciodată, sub numele de partidul "Totul pentru ţară". Temându-se de vreo eventuală răzbunare, CODREANU îşi pune paravan în faţă pe ZIZI CANTACUZINO, numindu-l şeful noului partid şi dându-i ordine cum să se comporte.

UCIDEREA LUI MIHAIL STELESCU

Lanţul de crime puse la cale de CODREANU este întregit cu uciderea lui MIHAIL STELESCU.

Omorul acesta, unic prin metoda folosită s-a petrecut în ziua de 16 Iulie 1936, la amiază, în Spitalul Brâncovenesc din Bucureşti. STELESCU era bolnav, internat în clinică. O echipă de 10 legionari, conduşi de CARATÁNASE ION au năvălit şi au slobozit în el 120 de gloanţe de revolver, fiecare câte 12. După aceea, corpul ciuruit l-au ciopârţit bucăţi – bucăţi cu barda. Apoi, în jurul mormanului de carne sângerândă, au încins o horă dementă, s-au închinat "creştineşte", s-au sărutat cu entuziasm, au cântat şi au vărsat lacrimi de bucurie, după care s-au predat autorităţilor.

CORNELIU ZELEA CODREANU, autorul principal al acestei grozăvii, se retrăsese din vreme într-o tabără la mare, la Carmen Sylva, înconjurat şi păzit de o gardă de câteva sute de legionari înarmaţi. Nu trecuse decât o jumătate de oră de la uciderea din Bucureşti şi el, pe ţărmul mării, şi-a adunat aderenţii în careu şi le-a anunţat solemn pedepsirea "trădătorului" MIHAIL STELESCU. Trebuie să fi fost o clipă de "sublimă înălţare morală", trecută din el în masa de ciraci ca un curent electric.

În bucăţile de carne sângerândă ale fostului camarad se oglindeşte tot fondul mişelesc al lui CORNELIU ZELEA CODREANU.

Cine a fost acest MIHAIL STELESCU, sfârşit atât de tragic, când nici n-atinsese măcar vârsta de 30 de ani?

Cel mai zelos element activ al organizaţiei.

Printre cei dintâi, ca elev de liceu în Galaţi, s-a alăturat de CODREANU, fascinat de faima "eroică" pe care şi-o ticluise după procesul Manciu. Băieţandrii nu judecă, ei se entuziasmează, cu imaginaţia înfierbântată de basme şi de isprăvi vitejeşti, pe care le place să le proiecteze asupra realităţii. În fiecare adolescent tânjeşte un Don Quihotte, pentru care realitatea nu e aşa cum este, ci cum ar vrea el să fie. Cu ani în urmă, în chiar centrul Capitalei, trei elevi de liceu, ameţiţi de fasciolele senzaţionale citite, au asasinat pe un deputat bucovinean, nu pentru a-l prăda sau din răzbunare – unul era nepotul victimei – ci din nevoia gratuită de a face şi ei un lucru măreţ. Un alt grup de liceeni au fost prinşi la Constanţa, fugiseră de acasă pentru a pleca cu vapoarele în largul lumii, fiindcă citiseră *Sumbarinul Dox*. Donchihotismul adolescent când scapă controlului superior, e în stare de năzdrăvănii uluitoare. Frăţiile de Cruce, organizaţii ale Gărzii de

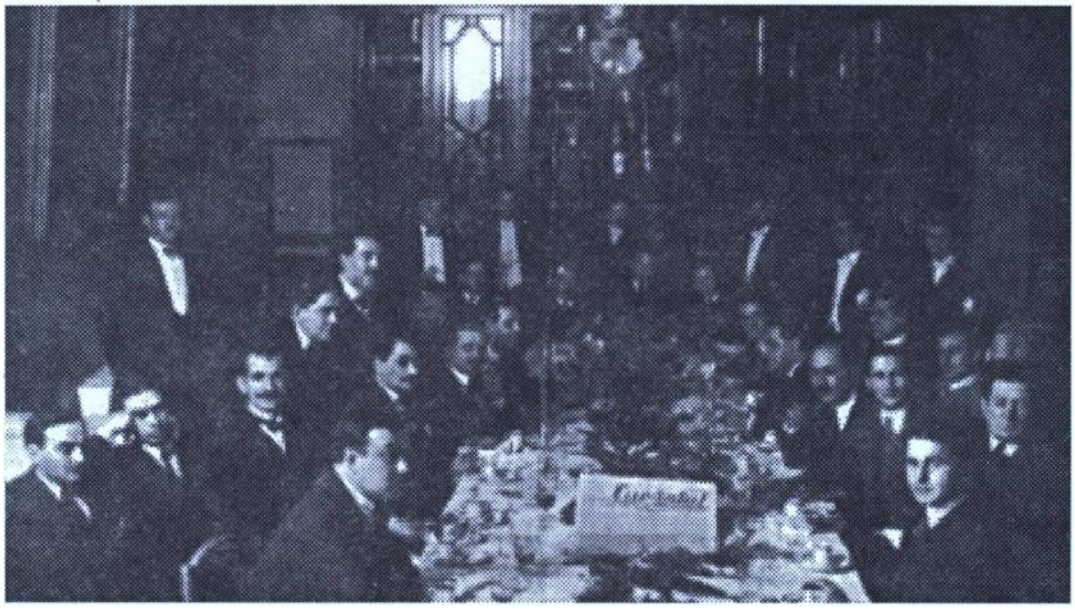

Fier pentru băieţii şi fetele de liceu, tocmai acest donchihotism psihologic îl speculau, canalizându-l spre cultul "eroic" al unui asasin mişel.

MIHAIL STELESCU, fire zvăpăiată, a întocmit după capul lui primele cuiburi legionare din ţară, şi-a extins activitatea la sate şi a făcut în Covurlui prima organizaţie judeţeană. El a introdus cântecele în Gardă, compunând texte şi potrivind melodii. Tot el a introdus şi uniforma cămăşii verzi. Fizionomia specifică a organizaţiei îi aparţine în cea mai mare parte. CODREANU era în mare măsură un profitor pe urma agitaţiei acestui individ mult mai bine înzestrat decât el.

Când a atins vârsta legală de 25 de ani, s-a ales deputat prin demagogia lui, iar nu prin mărinimia lui CODREANU, cum se laudă acesta pentru a-l micşora în faţa legionarilor. Acum începe conflictul dintre ei. MIHAIL STELESCU avea darul vorbirii şi ştia să-şi aleagă temele, pe care le propunea de la tribuna Camerei. Era comunicativ şi prefăcut prietenos, făcea atmosferă în jurul său. Deputaţii, indiferent de nuanţa politică, îl luau în seamă ca pe un BENIAMIN al Camerei.

În această vreme CORNELIU ZELEA CODREANU şedea izolat în banca lui, cu mâna pe revolverul din buzunar, gata să tragă în cine l-ar fi apostrofat cu vorba "asasinule". Autentic. Parlamentarii îl ocoleau, cu repulsiunea tacită, pe care o ai faţă de oricine a ucis. El nu putea vorbi şi n-avea ce spune. Situaţia de inferioritate îl durea şi îi rănea orgoliul nemăsurat. Părea un huhurez nocturn şi ursuz, mocnind pe creanga unui copac. Ochii lui verzi se făceau şi mai verzi de invidie, pe care marele poet latin, Ovidiu, o descrie cu faţa de paloare verde. Această invidie surdă pe MIHAIL STELESCU clocea şi se adâncea în el încă de pe atunci. Bâtrânul ION ZELEA CODREANU observând ca tată suferinţa zăcută a fiului său, a izbucnit într-o zi mustrător: «Ascultă, STELESCULE, ce tot iei cuvântul la tribună? Vrei poate să ajungi şeful Gărzii de Fier?»

STELESCU, care povesteşte aceste lucruri, s-a simţit jignit şi a vrut să demisioneze. Atunci a sărit CORNELIU şi i-a spus: «Ce va zice lumea?» Uitase pentru moment invidia şi se gândea la soarta Gărzii. Ruptura lui STELESCU ar fi fost o mare lovitură în faza de atunci a organizaţiei.

Dar tânărul CODREANU nu putea să uite şi nici să ierte. În gând a pregătit pieirea lui STELESCU.

Pe când şedea pitit şi organiza uciderea primului ministru I.G.DUCA, a plănuit să dea o dublă lovitură: să asasineze şi pe NICOLAE TITULESCU, ministrul de Externe şi reprezentantul permanent al României la Societatea Naţiunilor.

Iată ce nu ştiau legionarii, care credeau fără să cugete în cuvintele ipocrite ale căpitanului!

Pe la 1934 NICOLAE TITULESCU se bucura încă de mare faimă în lumea politică internaţională. Orator subtil şi elegant, posedând totodată o abilitate diplomatică recunoscută, fusese de două ori ales preşedinte al Societăţii Naţiunilor, în vremea când încă se credea că instituţia geneveză ar deţine în mâinile ei destinele păcii în omenire.

Numele lui trecuse de mult graniţele ţării, iar o eventuală asasinare aşa cum o concepea microcefalul de CORNELIU ZELEA CODREANU ar fi avut un răsunet dezastruos în opinia publică internaţională, afară de Germania hitleristă al cărei joc diplomatic l-a derutat de multe ori pe NICOLAE TITULESCU.

CODREANU a chemat în ascunzătoare pe MIHAIL STELESCU şi i-a dat ordin să ucidă pe NICOLAE TITULESCU. Motivul era că TITULESCU «francmason de la Geneva» a fost factorul determinant în dizolvarea Gărzii de Fier. Chiar dacă ar fi fost adevărat, ce minte normală s-ar fi gândit la exterminarea lui pentru un lucru atât de mic, din care organizaţia încă o dată n-avea decât de câştigat?

MIHAIL STELESCU a refuzat.

Întâi, pentru că nu era o fire sângeroasă şi nu se putea vedea pe sine ucigaş, deşi îi plăcea să iasă în fruntea scandalurilor acoperind astfel laşitatea lui CODREANU.

Al doilea, a refuzat fiindcă, deşi legionar, a înţeles imediat ce-ar însemna uciderea unei personalităţi ca NICOLAE TITULESCU.

Al treilea, fiindcă a intuit pe loc capcana pe care i-o întindea CORNELIU ZELEA CODREANU. Ucigaş al lui TITULESCU, în temniţă i-ar fi putrezit oasele şi chiar dacă ar fi scăpat în cele din urmă, ar fi rămas descalificat pentru tot restul vieţii. Oricine poate vedea tentativa sadică a lui CODREANU de a nimici pe unul, care i-a adus cele mai mari foloase, numai din invidie pentru însuşirile lui, ce-l depăşeau în toate privinţele.

O altă echipă pentru exterminarea lui TITULESCU nu se mai putea face. CODREANU era descoperit în faţa lui STELESCU. Dar după acest refuz, despărţirea dintre ei doi era fapt aproape îndeplinit. Revelaţiile cu prilejul procesului DUCA aveau s-o definitiveze.

Mulţi legionari au rămas dezamăgiţi când şi-au văzut şeful în faţa instanţei, singurul laş dintre acuzaţi şi cel mai palid vorbitor dintre toţi. Mulţi s-au clătinat în credinţă aflând că el, CODREANU, «salvatorul neamului», a fost ocrotit de ELENA LUPESCU. Dar unul singur a luat atitudine limpede, MIHAIL STELESCU, demascându-i duplicitatea făţarnică şi acuzându-l că s-a vândut. Era un caz fără precedent ca în această organizaţie teroristă să se ridice glas împotriva «căpitanului». CODREANU se simţea încolţit, prestigiul «intransigenţii» lui se ruina. Dihonia intrase în acoliţi.

Atunci printr-o ticăloasă întorsătură, de care CODREANU era mai capabil ca oricine, a vrut să răstoarne spiritul legionar împotriva lui STELESCU: l-a acuzat că a pus la cale uciderea lui, a lui CODREANU.

A regizat pe seama lui STELESCU o tentativă de a-l otrăvi şi una de a-l împuşca. Le amintim ca să iasă o dată mai mult în evidenţă firea lui CORNELIU ZELEA CODREANU.

Când erau încă certaţi, dar nu separaţi, o rudă a lui STELESCU a rânduit un dejun, la care i-a invitat pe amândoi cu gând să-i împace. CODREANU a primit, dar n-a venit. În schimb, în timpul mesei, gazda s-a pomenit cu o ceată de derbedei năvălind în casă şi în sufragerie. Erau prevăzuţi cu câteva fiole de cianură. Le-au scos din buzunar şi s-au prefăcut că le descopere în bufetul sufrageriei: «Vedeţi, am găsit aici otravă cu care voiţi să-l pierdeţi pe căpitan. Ştie el, de aceea n-a venit la masă».

În toată organizaţia s-a răspândit zvonul că STELESCU a vrut să-l ucidă şi numai «simţul extraordinar» cu care era înzestrat CODREANU l-a ferit de moarte! Zvonul senzaţional începea să învăluie situaţia grea, pe care şeful şi-o făcuse în legiune.

Dar cum prima înscenare nu i s-a părut nici lui întru totul verosimilă, a născocit şi pe a doua. A luat un băiat, un anume COTEA, cel mai pierit din organizaţie şi l-a dresat să povestească modul cum l-ar fi tocmit STELESCU să ucidă pe CODREANU.

A făcut un juriu de 23 persoane, comandanţi legionari, care să judece pe vinovat. Nimeni nu era convins de cele ce i se puneau lui STELESCU în sarcină. COTEA, când şi-a recitat ca un copil de şcoală lecţia cu revolverul, asistenţii râdeau pe înfundate.

Dar MIHAIL STELESCU era vinovat de un singur lucru: ca legionar şi-a permis să rupă masca de pe faţa căpitanului, arătându-l ca ocrotit al cocotei regale.

Juriul s-a chinuit 4 ore să găsească o formulă de satisfacţie pentru şef. L-a declarat pe STELESCU vinovat ca legionar şi descalificat. Prin urmare, nici vorbă de tentativă de asasinat.

După vicleismul de judecată, CODREANU dă un ordin de zi către «armata legionară», prin care elimină pe MIHAIL STELESCU pentru totdeauna din legiune. Dar viclean cum învăţase să fie, îşi crează o înaltă faţadă de mărinimie, adăugând... «Acord lui STELESCU dreptul ca într-un viitor cât mai depărtat, care rămâne la aprecierea mea, să-şi poată răscumpăra în faţa aceluiaşi consiliu de judecată, convocat de mine în acest scop, numai prin jertfă, onoarea pierdută şi păcatul faptuit».

Bietul CORNELIU ZELEA CODREANU se cocoţase încă de pe atunci pe un tron imaginar de suveran, de unde în stil maiestos începuse să acorde graţieri. Dacă într-adevăr STELESCU ar fi încercat insistent să-i curme viaţa, i-ar fi îngăduit firea lui impulsivă şi sângeroasă să decreteze acte de mărinimie? îşi va căpăta onoarea pierdută, numai prin jertfă! Adică, dacă întâia oară a refuzat ordinul de a ucide, e obligat să-l execute a doua oară pentru a redeveni legionar adevărat, plin de «onoare».

Jocul cu acel VASILE COTEA, tocmit să se dea în faţa juriului drept instrument al lui STELESCU, continuă cu o prefăcătorie de fiinţă inferioară. Se face că-l elimină şi pe el şi zice: «COTEA a recunoscut. Nu a negat şi şi-a cerut pedeapsa (după cum fusese instruit în prealabil). *Uzând de linia creştină a mişcării noastre* şi de *convingerea mea creştină* – adaugă ucigaşul de meserie, fără să roşească – acord aceleaşi drepturi şi lui COTEA de a-şi răscumpăra în decursul anilor, numai prin jertfă, păcatul făptuit faţă de Gardă».

Teatrul acesta cu joc dublu: mişelesc când înscenează pe socoteala unui revoltat asasinate, numai ca să-l piardă, mărinimos şi ridicol când se face că-i acordă graţie – avea în primul rând scopul să-şi refacă prestigiul zdruncinat în ochii legionarilor, după procesul DUCA, să apară în faţa lor măreţ, generos şi «creştin», iar în al doilea rând să descalifice pe STELESCU, care îl demascase şi să întoarcă împotriva lui ura legionară.

Organizaţia, oricât de milităreşte închegată, începuse să se destrame în furtună, tocmai când la uşă bătea o afluenţă mai mare de aspiranţi. CODREANU se afla într-o situaţie grea. Capitulase ca orice politician în faţa ELENEI LUPESCU, lucrul se divulgase, iar MIHAIL STELESCU era neobosit în campania de demascare, pe care o duce împotriva lui.

Urmat de o parte dintre legionarii desmeticiţi, el punea temeliile unei noi organizaţii, care avea să intre în concurenţă cu Garda de Fier şi în acest scop, scotea revista de polemică şi de propagandă "*Cruciada Românismului*".

MIHAIL STELESCU câştigase colaborator pe însuşi PANAIT ISTRATE care, prin articolele sale regulate pleda pentru un umanitarism naţionalizat şi pentru un naţionalism umanizat. Iar directorul revistei continua în scris campania de lămurire, prin care CODREANU, dărâmat de pe coturnii aparenţelor imaginare, se arăta mărunţel aşa cum era în realitate. Penibilă situaţie pentru un megaloman obişnuit să poarte superlativele admiraţiei fanatice, cum ar fi purtat Ştefan Vodă mantia de brocard şi acum să se vadă gol cum era în faţa publicului, dar mai ales în faţa aderenţilor, care îl credeau un «sfânt» şi un «erou».

Reproducem în întregime, pentru valoarea ei de document, scrisoarea deschisă, adresată lui CORNELIU ZELEA CODREANU de MIHAIL STELESCU, prin *"Cruciada Românismului"* în luna aprilie 1935, scrisoarea care e numai una dintr-o serie:

«Nu-ţi scriu, d-le CODREANU, această scrisoare nici ca un particular şi nici ca un dizident sau ca un om ce are de răfuit o nemulţumire cu d-ta.

Îţi scriu în numele unui tineret, care te-a crezut mai mare decât eşti şi de care ţi-ai bătut joc, deşi el te ridicase pe umerii şi mormintele lui. Îţi scriu ca un om care am crezut 10 ani în vorbele-ţi mincinoase, dar care n-am înţeles să mă înham la carul d-tale de sânge, pentru a promova un criminal. Am stat alături atâta timp cât ai reuşit să ascunzi micimea sufletului d-tale.

Când te-am văzut însă de aproape m-am îngrozit şi azi iată-mă iarăşi pe linia iniţială a curăţeniei absolute, a atitudinii dârze şi demne, pe care ai murdărit-o o clipă.

D-ta, numai d-ta ai murdărit-o.

Cei care au mai rămas în jurul d-tale te cred încă sincer, căci ei au sufletul curat şi de aceea te mai urmează. Dar câţi şi dintre ei nu stau zdrobiţi sufleteşte de deziluzia ce le-a dat-o idolul lor. Şi de acest lucru sunt şi eu vinovat. Te-am ridicat în ochii lor. Am minţit ca să creeze un mit de paie.

Te-am cântat – înşelat de făţărnicia cuvintelor d-tale. Le-am dat exemplu nebunia mea în lupte. Azi au dreptul să vină să-mi ceară socoteală de ce i-am dus pe drum greşit.

Ai minţit de la început.

Când te-ai separat de prof. CUZA, ai spus lumii că te separi pe chestiuni de principii. Realitatea era că nu ai reuşit să te alegi deputat de Putna, cu ocazîa primelor alegeri, la care a participat şi L. A. N. C. – Mai mult, anumite certuri familiale între familia d-tale şi a prof. CUZA au adus schisma dogmatică. Şi în plus, ambiţia d-tale deşartă: încă înregimentat în Ligă, formaseşi legiunea.

Iată realitatea şi nu minciunile pe care le-ai debitat.

În *Cărticica şefului de cuib* care este o plagiatură după *Călăuza legionarului* scrisă de un prieten al meu, ai pus pe acelaşi plan de duşmănie şi pe cuzişti şi pe comunişti. Se vede că este o ură ceva mai mare decât teoretică.

Dar relativ la *Cărticica şefului de cuib*, e bine să ne oprim puţin.

Toată cărţulia e, în afară de cele plagiate, o educaţie special făcută şi la tot pasul se repetă că legionarul să nu creadă nici mort că "marele căpitan" ar putea vreodată greşi. Tot ce se va auzi e taxat, cu ani înainte, drept calomnie. Ba mai mult, ai căutat să infiltrezi în sufletul tinerilor care te-au urmat fraze ca acestea: "Legionarii vor trebui să meargă uniţi chiar pe un drum rău". Strașnică educaţie pentru folosu-ţi personal.

Cine nu crede, să le controleze. Să citească atent şi va vedea adevărul.

Şi apoi cum ai debutat! Primul judeţ organizat, din care s-au risipit băieţii, ce au ridicat apoi mişcarea, a fost Covurlui, judeţ organizat de mine, când nici nu ne cunoşteam încă.

Primele cântece au înflorit acolo, pe malul Dunării ca şi primele cuiburi de băieţi. Aşa au făcut şi alţii în alte părţi.

Numele tău, popularizat cu mare meşteşug cu ocazia procesului MANCIU, se răspândise cu reclamă mare.

După cum mai toate femeile încalţă azi ciorapul "Adesgo" căruia i se face atâta reclamă, aşa voiau şi oamenii conducător pe CODREANU, căruia tot atâta reclamă i se făcuse. Ţi s-a filmat nunta, botezai copii cu sutele şi câte altele. Iată deci secretul unei ascensiuni rapide. Iar noi, cei tineri, văzându-te pe un cal alb sau negru, cu crucea în mână (ca la Cahul), vedeam realizându-se basmele şi povestirile din cărţi şi te urmam din romantism.

Dar visul a trecut ca orice vis. Au venit realităţile. VAIDA VOEVOD îşi compunea primul manifest al Gărzii de Fier, şi-ţi dădea bani să faci diversiuni politice. A declarat-o chiar domnia sa la procesul din anul trecut. Iar legionarii călătoreau pe căile ferate cu foi gratuite de la Ministerul de Interne. Ştii, din acelea, ce-mi dădeai ca să aduc gălăţenii la Iaşi.

Şi în timpul acesta tunai şi fulgerai în contra celor ce mănâncă banii statului. Iar noi "tâmpiţii" credeam că aşa e bine, că doar aşa ne spuneai.

Şi astfel, cu permise libere pe calea ferată, colindam ţara "la luptă". Şi se lupta într-adevăr. Şi cu jandarmii dar şi cu băuturica.

Sistemul de educaţie al d-tale şi al tatălui d-tale a viţiat atâtea suflete curate. Toţi erau târâţi în mocirla imoralităţii. Unii ne-am salvat la timp, alţii... îi plâng, dar nu ei sunt vinovaţi.

Şi fiindcă îţi scriu deschis, îţi voi vorbi tot deschis.

Din această scrisoare tineretul are de învăţat ce se ascunde sub pulpanele cămăşilor naţionale de paradă, cât şi al surtucului nemţesc pe care îl porţi azi.

La Agapia, la sfânta mânăstire Agapia, am primit în suflet prima lovitură şi zdruncinare a încrederii mele în virtutea d-tale şi a celor propovăduite de d-ta.

V-am văzut desfrânaţi în ultimul hal. Atâta decădere din partea d-tale, care te închinai făţarnic cu atâta evlavie, e o crimă. Maicile erau pentru "muşchetari", după cum ni se predica să fiu şi eu – desfătarea lor.

De ce n-am plecat de atunci. Pentru că eram cu toţii ameţiţi de mirajul "muşchtăriei" şi al victoriei de mâine. Doar cărţile de căpătâi ale tineretului, recomandate de d-ta erau: *Cei trei muşchetari* şi altele de acelaşi soi. Şi era normal să caute să pună toţi în practică lectura...

Şi tot astfel ai început munca "constructivă". Nu pentru construcţie, ci pentru reclamă. Când s-a pornit la făcut digul de la Vişani, se ştia bine că nu va fi permis, totuşi s-au trimis tineri acolo, ca să fie stâlciţi în bătaie pentru reclama d-tale. Aşteptai la gară, la Buzău, şi când ai fost informat că au început bătăile, ai şters-o la Bucureşti. Straşnic "căpitan".

Începusem să te cunosc, te priveam mai atent.

Ţi-aduci aminte că şi atunci când am vrut să depun crucea la eroul necunoscut, peste capul d-tale, în ziua depunerii crucii ai fugit la Iaşi.

Peste tot s-au bătut şi au murit legionarii, pentru d-ta. D-ta veneai în urmă să te ovaţioneze lumea, la procese sau să-i îngropi.

La Teiuş cădeau băieţii ca şi la Mihalţi, iar eu treceam printre gloanţe şi d-ta stăteai după perdea într-o casă din oraş.

La fel ai făcut şi la Reşiţa şi peste tot. Unde e curajul de "căpitan"? Unde e comanda d-tale? Dacă eşti o stea predestinată, poţi înfrunta şi moartea. Numai laşii fug de ea.

Ştiu că-mi vei spune că în 1925 ai făcut un act de vitejie. Nu e cazul să-l discutăm. Ne lovim de autoritatea lucrului judecat. Dar acolo n-a fost vitejie, ci ură personală şi dorinţă de afirmare.

Dar aşa cum ai fost mut pe terenul faptelor, tot aşa şi în parlament.

Dacă eşti un aşa de mare "căpitan" de ce n-ai zdrobit cu discursurile d-tale Camera? Cine te-a auzit?

Iar eu, care vorbeam, îţi deveneam pai în ochi. Ţi-aduci aminte de ziua în care tatăl d-tale mi-a spus că de aceea vorbesc, deoarece intenţionez să iau şefia Gărzii de Fier? Se vede că şi tatăl d-tale îşi dădea seama de ce calităţi trebuie să dispună un conducător. Invidia încolţise în sufletul d-tale. Ţi-am oferit demisia mea. N-ai primit-o pe motiv că "ce va zice lumea", iată ce te interesa! De atunci ai căutat mereu să scapi de mine. Te incomodam. Nu mai eram entuziastul orb de altădată. Vedeam şi ceream lămuriri. Leam căpătat tot indirect.

Ai început să-ţi apropii oamenii deochiaţi şi arivişti. L-ai adus pe VIRGIL IONESCU, care nu se ştie dacă în vinele sale are o picătură de sânge românesc. Acest om a devenit mâna d-tale dreaptă. L-ai făcut şeful Dobrogei. Iar el drept mulţumire ţi-a adus fonduri de la Malaxa et compania. Ai mai luat de altfel bani şi de la alţii.

Opreai şi din diurnele parlamentarilor bani. Din totalul de 120.000 lei lunar, opreai 80.000 şi achitai cu ei datoriile familiei d-tale. Cred că nu e cazul să specificăm nume. Chiar unul dintre aghiotanţii d-tale existenţi, NICOLAE TOTU, era foarte contrariat de ce faci cu banii. Lucruri mici, murdare, dar de aici se desprinde omul care eşti în mare.

Ai dus un tineret la groapă şi pe altul de râpă.

Înainte de dizolvare ţi-ai trimis pe unul din ciracii d-tale la VICTOR IAMANDI să trateze, ca apoi, după trei zile să fii dizolvat.

Trec peste epoca acelor framântări de tristă amintire. Dar un fapt e de reţinut. În timp ce toţi stăteam la Jilava şi în alte închisori, d-ta te adăposteai la o doamnă. Era o persoană duşmană activităţii d-tale. Cum de v-aţi împăcat aşa de bine? Ce poveste eşti gata să mai inventezi şi asupra acestui fapt? Eu ştiu o lozincă: la duşmani nu se doarme când camarăzii suferă afară.

Şi apoi la proces! Eşti singurul care, din toţi, ai spus un categoric "Nu". Eşti singurul care nu ştiai ce să mai jertfeşti ca să te aperi de perspectiva puţin surâzătoare. De curând m-ai făcut trădător. Atunci, la proces, care din noi doi era? Care din noi doi a avut mai mult sentiment camaraderesc?

Ai fost aşa de mic! Şi mai speri să conduci o ţară? Află că România nu e o ţară de nebuni.

Atunci te-am descoperit complet şi ai simţit-o. Voiam să ţip pe faţă şi interveneai prin alţii să tac.

Totuşi am început să ţip şi vroiam primenire de aer. Ori revenire la linia morală, ori trebuie să te părăsesc. Ai simţit şi ţi-ai dat seama că mulţi vor fi aceia care te vor părăsi. Şi cu vechea-ţi artă de a taxa orice adevăr, care te-ar supăra, drept calomnie, iar pe cel ce te atacă de a-l socoti vândut, – când în fond d-ta erai acela, – ai început atmosfera de defăimare a mea. Nereuşind, ai pus pe generalul CANTACUZINO să mă trimită la Râmnicul Vâlcea şi ştie generalul ce vorbe mi-a spus atunci! Am fost arestat şi condamnat la un an închisoare, iar d-ta ai aranjat în aşa fel ca să se descopere un complot, pus la cale de mine în contra d-tale. Astfel legitimai că afirmaţiile mele erau tendinţe de distrugere a persoanei d-tale.

Dar pentru prima dată în viaţă acest complot l-ai montat prost, poate fiindcă era contra d-tale. Aţa albă cu care a fost cusut s-a văzut de la distanţă.

Toată mascarada de proces şi declaraţiile ordonate te-au făcut de râs.

N-ai reuşit atunci să asmuţi ura vreunui legionar contra mea ca să mă împuşte, căci asta urmăreai. Atunci ai început educaţia legionarilor în acest sens. Posed toate ordinele d-tale, toate instrucţiunile de ură contra mea. Pregătiseşti după sistemul d-tale o crimă prin sugestia maselor. Dar iată că se mai găseşte şi câte un suflet mai simplu, care dezvăluie deodată tot planul.

Ca o verificare că urmăreşti cu orice preţ să mă cumperi sau să mă distrugi, e venirea unuia din fraţii d-tale la mine ca să medieze o împăcare între mine şi d-ta. Ce căuta un frate de al d-tale în casa mea, dacă într-adevăr sunt ceea ce spui?

Eu i-am spus trimisului, care căuta să fie diplomat, că mă voi împăca cu d-ta "dacă arzi ce iubeşti şi vei iubi ce ai ars".

Azi, după ce vezi că mediaţiunile nu ţi-au reuşti, încerci asasinarea mea. O ştiu. Mi-o spun cei ce asistă la şedinţele d-tale, mi-o spun cele 2-3 scrisori semnate de intimii d-tale, o ştie toată lumea, care îţi cunoaşte mentalitatea.

Iată de ce îţi scriu! Vrei să mă omori fizic? Nu mi-e teamă de glonţul de oţel, deoarece ştiu că numai cu el mă poţi omorî; eu însă am gloanţe care te omoară moralmente şi află că încă nu le-am tras pe toate.

E lupta cam inegală, o recunosc, dar e frumoasă că se dă între întuneric şi lumină.

Vino, de ai curajul şi mă împuşcă singur, nu mai trimite la ocnă pe alţii.

Mihail STELESCU»

Aşadar iată pe CORNELIU ZELEA CODREANU cel adevărat, descris de un prieten intim, care l-a experimentat 10 ani de zile. Descris nu prin calificative, ci numai prin fapte: incult, mincinos, făţarnic, desfrânat, lacom de bani şi necinstit, ucigaş, corupător al tineretului, invidios şi incapabil, laş mai prejos decât oricare dintre aderenţi, subvenţionat de capitalişti şi de guverne, trădător al «cauzei legionare» faţă de ELENA LUPESCU şi mai presus de toate, răzbunător până la nimicire.

În această vreme, CORNELIU ZELEA CODREANU avea la îndemână ca niciodată o foarte bogată presă legionară şi o pleiadă întreagă de ziarişti. Cum fiecare afirmaţie a lui STELESCU se întemeia numai pe fapte, datoria celui învinuit era să le desmintă cu dovezi contrare, dacă într-adevăr faimoasa lui "onoare" şi "demnitate" erau jignite de minciuni. O polemică publică, aşa cum o inaugurase Stelescu, ar fi lămurit şi pe legionari şi lumea interesată asupra adevărului. S-ar fi aflat astfel de partea cui e dreptatea.

Lui Codreanu nu-i convenea o polemică, fie dusă chiar de alţii mai ajutoraţi decât el la condei. Faptele enumerate de STELESCU erau evidente şi strivitoare. Şi nu erau secrete ştiute numai de el. Toţi iniţiaţii le cunoşteau. Iar unii dintre ei începuseră să se ridice ca el şi alături de el. Fostul comandant ardelean, EUGENIU GEORGIU, îl somează pe CODREANU şi îl acuză în acelaşi mod. Dar pe când STELESCU îl «omoară moralmente» cum zice el, acesta din urmă, mult mai violent, se oferă să-l împuşte pe CODREANU în caz că ar ajunge vreodată dictator al României. Iată deci că din însăşi cloaca legiunii se ridicau ciraci desmeticiţi, care ameninţau tot ca "maestrul", dar întorceau revolverul împotriva lui.

CODREANU dăduse greş cu eliminarea, dăduse greş şi cu tratativele de împăcare după eliminare. STELESCU era curajos, dinamic şi combativ. Devenise primejdios.

Putea să rupă multă lume din Garda de Fier, precum rupsese mulţi comandanţi şi membrii, şi lume nouă să adune în jurul său. O singură soluţie se impunea: suprimarea.

Un an şi jumătate a trebuit să clocotească în el de ură şi de furie, ca un cazan de smoală în fierbere – până să-şi alcătuiască echipa şi până să se asigure de factorii din afara legiunii că va scăpa iarăşi nevătămat, după omor.

Marele noroc, care i-a ajutat să se răzbune definitiv e că adversarul îl combătea pe tema cocotei regale, al cărei nume nu-l mai putea scrie în presă. Cenzura nu mai îngăduia asemenea atacuri, dar propaganda verbală bătea în această coardă extrem de dureroasă pentru CODREANU. În acest conflict situaţia era următoarea: STELESCU deşi demasca integral pe CODREANU şi-l deşerta ca pe un balon căzut în piaţa publică, devenise odios autorităţilor şi camarilei din cauza ELENEI LUPESCU. Balanţa favoarei înclina spre marele asasin cu cât era mai atacat. Numai când s-a convins de lucrul acesta, prin legăturile pe care le avea în toate direcţiile, a ordonat execuţia.

Cei 10 sălbatici, care au ciuruit cu gloanţe pe MIHAIL STELESCU şi l-au măcelărit cu topoarele, s-au predat cu cinism, au fost judecaţi şi condamnaţi la muncă silnică pe viaţă.

CORNELIU ZELEA CODREANU în această vreme îşi făcea viligiatura pe ţărmul mării.

De ce nu s-a atins absolut nimeni de el, nici poliţia, nici instrucţia, nici justiţia?

De ce această crimă, zguduitoare prin barbaria ei unică, a rămas circumscrisă numai în sfera celor zece dansatori cu picioarele în sângele victimei?

Nu ştiau organele poliţiilor, care urmăreau pas cu pas activitatea lui Codreanu, că el a dat ordin de ucidere? Nu erau aceste organe în curent cu evidenţele din procesul DUCA? Sau tocmai din această pricină nu s-au atins de el?

Prima echipă de execuţie se alcătuise cu 3 luni înainte din ordinul lui, la Congresul studenţesc de la Tg. Mureş. Şeful ei, GHEORGHE FURDUI, depusese jurământul în public. Cine l-a deslegat de jurământ? Şi cine l-a înlocuit cu ION CARATĂNASE? Nu CORNELIU ZELEA CODREANU? ION CARATĂNASE era unul din intimii lui, însărcinat cu paza personală: un discipol, care declara cu semeţie inconştientă: «Dacă-mi dă ordinul căpitanul, eu ucid şi pe tata şi pe mama». Toate aceste lucruri se ştiau public. Prin ce miracol numai poliţia nu le cunoştea?

Dar mai presus de orice, însuşi MIHAIL STELESCU şi-a anunţat moartea, în scris, tipărit negru pe alb, începând cu un an şi jumătate înainte de a se produce:

«Azi după ce vezi că mediaţiunile nu ţi-au reuşit, încerci asasinarea mea. O ştiu. Mi-o spun cei ce asistă la şedinţele d-tale, mi-o spun cele 2-3 scrisori semnate de intimii d-tale, o ştie toată lumea care îţi cunoaşte mentalitatea».

Afară de aceasta, a sesizat personal şi poliţia şi pe procurorul general şi justiţia militară, cerând pază şi arătând dovezi că va fi asasinat.

Iată-l pe CODREANU, asasinul, dat pe faţă de victima însăşi în planul pe care-l urmărea feroce, de ucidere. Dar STELESCU, care îi cunoştea perfect procedeele, îl sfidează în toată nemernicia şi josnicia lui, când zice:

«Vino, de ai curajul, şi mă împuşcă singur; nu mai trimite la ocnă pe alţii».

Descoperit astfel din vreme şi în mod repetat, divulgat autorităţilor şi opiniei publice că va săvârşi încă un omor, cine altul ar fi avut curajul să-l execute în asemenea împrejurări?

Cu toate acestea CORNELIU ZELEA CODREANU l-a executat, bătându-şi joc de faptul că toată lumea ştia dinainte şi nimeni nu l-a deranjat în fericita-i viligiatură la mare. Văzând că nu e tras la răspundere, împotriva tuturor evidenţelor, văduva lui STELESCU redactează un memoriu către justiţie, amplu cât o carte, în care demonstrează cu fapte categorice, susţinute de articole de lege, că autorul principal al asasinatului nu e altul decât CODREANU. Memoriul nici n-a fost luat în consideraţie.

Din acest amănunt fioros, cititorul poate să-şi dea seama de totala decadenţă a moravurilor sub dictatura fostului rege Carol II. Bunul plac de sus sfărâmase orice urmă de lege: organele de ordine, peste orice regulă publică, ajunseseră executoarele bunului plac, iar justiţia pronunţa sentinţele la poruncă. Un ucigaş temut şi arhicunoscut prepară în timp îndelung, cu ştirea şi sub ochii oficialităţilor, un nou asasinat, îl săvârşeşte în mod cutremurător şi totuşi nimeni nu se atinge de el. În fruntea Ministerului de Interne era tot ION INCULEŢ, în fruntea poliţiei tot GAVRILĂ MARINESCU, în fruntea organelor de justiţie, ca şi aceştia, tot slugile ELENEI LUPESCU.

În raport cu ea, MIHAIL STELESCU reprezenta o primejdie, o revoltă nouă ce s-ar fi putut amplifica pe când CORNELIU ZELEA CODREANU reprezenta o garanţie. I s-a asigurat dinainte mână liberă să execute pe celălalt.

În uciderea lui MIHAIL STELESCU se repetă aceiaşi complicitate, care a funcţionat în uciderea lui I.G.DUCA.

CORNELIU ZELEA CODREANU s-a răzbunat personal, dar a fost totodată şi unealtă. Altfel nu se explică imunitatea absolută, de care s-a bucurat după acest asasinat.

După noua "biruinţă", îndrăzneala lui nu mai cunoaşte margini. Bande înarmate, adică «echipe de pedepsire» urmăresc pretutindeni pe foştii aderenţi şi colaboratori ai lui STELESCU, îi snopesc în bătăi, chiar în Palatul Justiţiei, încearcă să-i omoare ca la Galaţi.

Nimeni nu stăvileşte această teroare şi nimeni n-o sancţionează. CODREANU dă un manifest ameninţător către toţi avocaţii şi instanţele judecătoreşti din ţară, prin care protestează că s-a dat celor zece asasini pedeapsă pe viaţă. Protestează că s-a judecat la instanţă militară, protestează contra felului cum s-a judecat. În ce calitate va fi făcut el acest protest, dacă n-avea nici o legătură cu cei zece ucigaşi? CODREANU era atât de sigur de situaţie încât acum renunţa chiar şi la şiretenia de a se asunde după deget. Dar culmea făţărniciei şi a cinismului reapare când protestează ca n-a fost audiat ca martor, el, ucigaşul omis cu ocrotire din proces.

Acum, în sfârşit, Garda de Fier scăpase de cea mai mare concurenţă, care o ameninţa, iar el de cel mai necruţător adversar. Imediat se instituie o nouă crimă faţă de legiune, crima de *stelism*. *Stelismul* înseamnă trădarea săvârşită de un legionar prin dezertarea din rânduri şi divulgarea de secrete. Stelismul trebuia pedepsit cu moartea, după exemplul celui care a purtat acest nume. Dacă organizaţia fusese ca o corabie gata să crape în zbuciumul furtunii, apele s-au liniştit dintr-odată prin groaza ce intra în legionari, în cei desmeticiţi, care mai aveau gust de ducă.

Legionarul era legat pe viaţă şi pe moarte, prin jurământ şi prin multiplele jurăminte, care de care mai solemne. După mentalitatea şi după limbajul organizaţiei, el era un instrument în mâinile «căpitanului» care dispunea cum vrea de soarta lui. Peste această disciplină oarbă se aplica de acum încolo teroarea interioară. Teroarea conducerii asupra membrilor.

NICHIFOR CRAINIC

Nichifor Crainic

și GÂNDIREA

Carol al II-lea

Prin gratia lui Dumnezeu si vointa Nationala

Regele al Romaniei

La toti de fata si viitori Salutare.

Voind a da o proba de a Noastra bunavointa

Domnului **Nichifor Crainic.**

pentru serviciile aduse scolei, bisericii, precum si pe terâmul literar, artistic, stiintific si social

Am hotărît si confirmam ordinul Nostru **„Meritul Cultural"** pentru **Litere si Opere literare** si anume

Cavaler cl. I-a.

Drept care am dăruit acest brevet subscris de Noi si intarit cu cuprinsul Nostru sigiliu.

Dat in Sinaia la 22 Septembrie 1931

Ministrul Secretar de Stat
la Departamentul Instructiunii,
al Cultelor si Artelor

Nr. 32134 1931

Nichifor Crainic, omul

Dacă «inima» *"Vieții românești"*, cum se exprimă Sadoveanu, «în înțelesul anatomic», a fost Ibrăileanu, la *"Gândirea"*, funcția principalului organ vital a îndeplinit-o Nichifor Crainic. Lucrul acesta se știa, dar nu prea se cunoșteau amănunte. Relatările din *Cronica măruntă* a revistei și din alte dezvăluiri ale directorului sunt sumare, laconice și dispersate. Cât se poate de explicite, în schimb, și edificatoare prin aceasta – deși succinte – sunt reconstituirile din articolul *Revista "Gândirea"*, ce vede lumina tiparului abia acum, la aproximativ o jumătate de secol de la redactare.

Circumstanțele în care *"Gândirea"* a luat ființă, la 1 mai 1921, în Blaj, sunt descrise de Cezar Petrescu, în două rememorări, *Pe când eram mai tineri...* și *Amintiri dintr-o viață moartă*, înserate în numerele pe decembrie 1930 și decembrie 1935 ale publicației. Capitala Ardealului – își amintește autorul *Întunecării* – găzduia, în primăvara celui de-al treilea an postbelic, «o gălăgioasă colonie de juni cărturari sosiți din toate ungherele vechiului regat să cunoască o țară, înzestrată în himerica noastră închipuire cu toate darurile unui pământ al făgăduinței». Ziariști, de profesie sau de circumstanță, «juni cărturari», veniți mai cu seamă de la București, Iași, Craiova (Adrian Maniu, Gib I. Mihăescu, Radu Dragnea, D.Tomescu, pictorul Anastase Demian, Cezar Petrescu, între alții), redactori la cele patru (după Cezar Petrescu) ziare clujene românești: *"Patria"*, *"Voința"*, *"România"*, *"Țara noastră"*, se întâlneau, seara, la restaurantul *New York*, devenit «cartierul general al presei române din Cluj», frecventat și de scriitori și gazetari locali, precum Lucian Blaga, Emil Isac, D. I. Cucu. Stăpâniți de o fervoare romantică, de o năzuință tinerească la creația majoră, corespunzătoare dimensiunilor țării întregite, laitmotivul discuțiilor acestor cavaleri încă fără prihană cu toții ai scrisului era îndatorirea de a «înnoda firul rupt» al tradițiilor culturale ardelene. Aceasta implica primordial întemeierea unei reviste Decizia fermă în acest sens «a fost luată în parc, în fața lacului mic cât o farfurie». Titlul a fost propus de Cezar Petrescu. D.I. Cucu și-a asumat sarcina procurării de fonduri bănești și a tuturor «micilor, dar decisivelor mizerii de tehnică». Toți ceilalți s-au angajat să scrie amicilor de pretutindeni, invitându-i să colaboreze la *"Gândirea"*.

Acestea sunt datele oferite de Cezar Petrescu. Evocând și el momentul genetic al revistei pe care avea să o dirijeze, Nichifor Crainic menționează încă un ziar clujean, de apartenență liberală, *"Înfrățirea"*, scos de către D.Tomescu, omițând în schimb *"Țara noastră"*, gogistă. El citează și revista *"Transilvania"*, editată de *Astra*. Potrivit specificării lui Crainic, ce nu concordă cu amintirile lui Cezar Petrescu, acesta din urmă ar fi redactat *"Gândirea"*, în primă jumătate de an, «cu trupul în ghips», suferind, asemenea lui Gib Mihăescu, de tuberculoză osoasă. În realitate, romancierul avea să fie imobilizat astfel în anul următor, 1922, din februarie. Începând din toamna acelui an (octombrie), revista se tipărește în București, la *Cultura națională*. Curând, pe la sfârșitul lui decembrie, se va muta în Capitală și redactorul ei. Din momentul transferului se schimbă și înfățișarea tehnico-grafică a *"Gândirii"*. Hârtia e de mai bună calitate, ilustrațiile devin mai interesante, mai originale. Prefacerea, dezvăluie Nichifor Crainic, se datorează unor demersuri ale ziaristului Pamfil Șeicaru și intervenției la generalul Traian Moșoiu, ministru în guvernul Brătianu, a fiului său Tiberiu, «intelectual bine pregătit». Publicația nu avea însă local, Cezar Petrescu, în caseta editorială, cerând să-i fie adresată întreaga corespondență la o căsuță poștală. El locuia în hotelul *Astoria*, de pe Brezoianu, colț cu bulevardul. Director cultural în *Fundația Principele Carol*, embrionul viitoarelor *Fundații regale*, Nichifor Crainic a procurat publicației sediu, instalând-o în Palatul sindicatului ziariștilor, de pe strada Cantacuzino, închiriat de Fundație. Astfel a de-

venit el, *de facto,* noul diriguitor al revistei *"Gândirea".* «Molâu şi fără iniţiativă», Cezar Petrescu rămâne («trebuia să rămână», considerau colegii) «redactor», dar «numai ca figurant».

Nichifor Crainic colabora la Bilunarul periodic, constant, încă de la primul număr. Îi solicitase concursul (lui şi lui Al. Busuioceanu) Lucian Blaga, printr-o scrisoare trimisă la Viena, unde cei doi îşi completau studiile universitare. La Bucureşti, luând în mâinile sale frânele redacţionale, Crainic face din *"Gândirea"* o nou publicaţie. Dintr-o cuminte succesoare a *"Luceafărului"* sibian, ce se dorea, revista devine un organ de directivă spirituală. Înainte însă de a-şi preciza acest caracter, ea capătă o vivacitate, un dinamism, o consistenţă cum puţine alte periodice de cultură aveau şi avuseseră. Aceasta, în virtutea nu doar a unei mai substanţiale contribuţii a lui Nichifor Crainic care, în afară de versuri, începe a semna frecvent cuceritoare eseuri şi note incisive, dar şi a politicii redacţionale promovate de el. Condiţia preliminară a editării unui periodic de ţinută superioară e neacceptarea colaborărilor mediocre. Cezar Petrescu nu avusese tăria de a respinge manuscrisele unor purtători de nume prestigioase în alte domenii, dar care în literatură nu prea îşi onorau semnăturile şi, în orice caz, nu imprimase *"Gândirii"* o direcţie. Revista era un magazin literar, o publicaţie eteroclită. Crainic a restructurat-o, dându-i personalitate. Prima lui mişcare inovativă a constat în aruncarea balastului. Noul *spiritus rector* a ştiut să se descotorească de colaboratorii parazitari «pe nesimţite». Reuşita i-a fost mult facilitată, evident, şi de transferarea la Bucureşti. O a doua intervenţie a lui privea aspectul grafic. Estimând cu exactitate efectul înfăţişării unui imprimat, Nichifor Crainic l-a angajat ilustrator pe Demian, descoperit de Adrian Maniu. Până atunci, revista fusese ornamentată de Victor Ion Popa: cu talent, dar nu în spiritul din care avea să se închege doctrina gândiristă. Profilul individualizant al periodicului a fost pus în lumină şi de adoptarea, din iniţiativa lui Crainic, a unei formule constante de distribuire a materiei: eseu, poezii, o nuvelă, iar poezii, o schiţă sau încă un eseu (sub genericul *Idei, oameni, fapte),* cronici. Impresia de improvizaţie şi eclectism era, astfel, preîntâmpinată, publicaţia dobândise înfăţişare şi contur de carte. Fiecare număr devenea un volum de sine stătător. Pe drept cuvânt, Nichifor Crainic are ca merit al său faptul de a fi promovat eseul şi nuvela, preferându-le studiului doct, cu aparat critic, şi romanului întins pe mai multe numere. Textele foarte lungi, cu continuări, sunt greu de urmărit într-o revistă. *"Gândirea"* închide, totuşi, şi studii ample, fragmentate în numere succesive, capitole din trilogiile filosofice blagiene, mai ales, precum şi romane, în frunte cu cele mateine, *Craii de Curtea Veche* şi *Sub pecetea tainei.* Mai mult însă decât prin orice străluceşte *"Gândirea",* potrivit aprecierii de asemenea judicioase a lui Nichifor Crainic, prin poezia ei. Într-adevăr, nume ca Blaga, Pillat, Maniu, Voiculescu (mai puţin George Gregorian, suprasolicitat), precum şi Radu Gyr, Nicolae Crevedia – şi nu în ultimul rând Nichifor Crainic însuşi – ridică mult prestigiul revistei, validând calitatea de «regină a poeziei», ce i-a fost atribuită, dar Lucian Blaga e tot atât de mare în filosofie şi în teatru ca în poezie, Mateiu I. Caragiale, Gib. I. Mihăescu, Cezar Petrescu, Victor Papilian, Dan Botta, Tudor Vianu, Ion Marin Sadoveanu, G. Călinescu nu sunt în sferele lor de activitate, mai puţin impunători decât poeţii enumeraţi. Nu încape discuţie că – literar – *"Gândirea"* a fost una dintre cele mai valoroase periodice româneşti din toate timpurile.

Inedite în bună parte, şi utile, de la sine înţeles, sunt şi celelalte dezvăluiri din sinteza istorică a lui Nichifor Crainic. Reţin cu deosebire atenţia, firește, cele privind două momente critice din biografia bucureşteană a revistei. Despre primul moment, Crainic a mai scris, în *"Gândirea"* chiar, însă fugitiv, cu puţine detalii. În rememorarea inedită e mai explicit. Publicaţia se tipărea, cum am specificat, la *Cultura naţională,* editură dependentă de banca Marmorosch-Blank, condusă de Aristide Blank. Director al editurii era Vasile

Pârvan. În 1924, banca şi-a sărbătorit un număr de ani de la întemeiere: prilej pentru o întreagă presă de a ridica instituţia în slăvi. În corul de elogii, interesate, bineînţeles, un articol rezervat al lui Cezar Petrescu a avut darul de a-i indispune pe beneficiarii osanalelor. *Cultura naţională* n-a mai vrut să tipărească *"Gândirea"*. Mergând să ia ultimele corecturi, Crainic l-a găsit pe directorul tipografiei, Marin Simionescu-Râmniceanu furios: «De azi încolo, această revistă nu se mai tipăreşte la noi [...] S-a isprăvit. Sunteţi datori 200.000 de lei». Năucit, Nichifor Crainic bate la uşa lui Pârvan. Aceeaşi sentinţă. Nu le mai rămâne redactorilor *"Gândirii"* decât să caute altă imprimerie. A găsit-o, desigur, Crainic. Ducându-se la «cine trebuia», acela – principele moştenitor Carol – i-a acordat acces la tipografia *Fundaţiei* sale. Mai mult decât atât, din ordinul augustului personaj, ce avea să fie numit "voevodul culturii", s-a achitat şi datoria *"Gândirii"* la *Cultura naţională*. Un an mai târziu, publicaţia intră într-un nou impas, ce era cât pe-aci să-i devină fatal. Voind din tot dinadinsul să facă din *"Gândirea"* şi o revistă de artă plastică, prin reproduceri, Crainic solicită şi obţine o subvenţie de un milion din partea Ministerului artelor. Cezar Petrescu ridică, în calitate oficială de redactor, prima tranşă, de 300.000. Aceasta nu ajunge însă la destinaţie, căci încasatorul o joacă la ruletă şi o pierde. Cum un rău nu vine singur niciodată, publicaţia rămâne, în aceeaşi seară, nu numai fără banii aşteptaţi, dar şi fără primul redactor. De la tripou, Cezar Petrescu s-a dus tocmai la Iaşi, de unde, însurat cu o minoră, a «a plecat fără adresă», ca eroul unui viitor roman al său, lăsând revista în voia sorţii. Era primăvara. *"Gândirea"* nu mai putea să apară. A înviat din morţi după aproape un an, în februarie 1926, reînscrisă, precizează Crainic, în registrul comercial, şi avându-l afişat ca redactor şi pe el, alături de Cezar Petrescu, de a cărui urmă gândiriştii dăduseră între timp. Aparenta «dualitare a puterii» durează doi ani. De la primul număr pe 1928, Nichifor Crainic, dând curs rugăminţii scrise a lui Cezar Petrescu de a i se şterge numele de pe copertă, preia integral şi declarat (sub denumirea modestă de «redactor») atribuţiile inerente funcţiei directoriale. Ca administrator a funcţionat, câţiva ani, sub permanenta lui supraveghere (cum reiese şi din corespondenţă) Zaharia Stancu. Dintre celelalte punctări de natură faptică e de reţinut în special aserţiunea că, în deceniul al patrulea, adversarii *"Gândirii"* au încercat să-i dezintegreze gruparea, inclusiv prin coruperea şi şantajarea colaboratorilor. Spre a fi confirmat corector la «un mare cotidian» (*"Adevărul"*, cu siguranţă), după ce câştigase postul prin concurs, poetul Ştefan Stănescu a trebuit să renunţe la prezenţa în sumarele *"Gândirii"*. Acelaşi ziar ar fi provocat retragerea, în 1933, a lui Adrian Maniu, angajându-l în redacţie doar cu această condiţie. Situaţiile vor fi fost mai complicate, cel puţin în al doilea caz, nu însă fără a include, cum se întâmplă de regulă, şi componente de acest gen.

Dacă sinteza rememorativă clarifică momente din existenţa principalului organ al curentului tradiţionalist interbelic, corespondenţa primită la redactorul acestuia de la o seamă de colaboratori se oferă, natural, ca încă o preţioasă sursă de informaţie. Scrisorile date acum publicităţii relevă, ca orice documente analoage, atât aspecte ale personalităţii emiţătorilor cât şi, indirect, dimensiuni ale psihologiei destinatarului. Parcurgându-le, cititorul află o mulţime de lucruri noi, mai mult sau mai puţin însemnate, se edifică asupra unor circumstanţe de mică istorie literară, pătrunde în intimitatea atelierelor de creaţie ale unor scriitori, şi chiar a vieţii lor de familie, dar obţine şi elemente pentru o mai exactă cunoaştere şi, implicit, mai judicioasă apreciere a comportamentelor lui Nichifor Crainic. Dintr-o scrisoare a lui Cezar Petrescu, bunăoară, datată 30 aprilie 1921, rezultă că primul număr din *"Gândirea"* n-a apărut la 1 mai 1921, cum scrie pe copertă, ci mai devreme. Până în momentul redactării scrisorii se vânduseră aproape 400 de exemplare. Potrivit aceleiaşi relatări epistolare, numărul a fost bine primit de public, dar a stârnit invidii în rândurile confraţilor de breaslă.

«Publiciştilor ardeleni» nu le convenea «ca ceva frumos să fi fost făcut în casa lor de către superficialii veniţi din vechiul regat». La 21 august 1927, D. Tomescu, mărturisind lui Crainic a fi auzit că *"Gândirea"* nu mai putea să apară, îl invită să colaboreze la revista pe care se pregătea să o scoată el, *"Scrisul românesc"*. Intenţionând să întemeieze şi editură, cu acelaşi nume, criticul din cetatea băniei propune poetului şi directorului de conştiinţă bucureştean să-şi adune într-un volum «acele admirabile *essais*-uri publicate în *"Gândirea"* şi mi se pare şi în *"Luceafărul"*, precum şi unele din articolele publicate în *"Cuvântul"*». Se oferă să tipărească un volum de eseuri şi lui Al.Busuioceanu. Nici una dintre iniţiative nu s-a finalizat. O altă sugestie căreia Crainic nu i-a dat curs (nu se ştie din ce motive) e cea a lui Al. Busuioceanu, în 1924, de a «încredinţa o rubrică» în *"Gândirea"*, lui Perpessicius.

Interesante sunt dezvăluirile privind condiţiile în care unii dintre corespondenţii lui Crainic trăiau şi scriau. Acestea însoţesc adesea cereri de bani, în cadrul colaborării la revistă. În articolul-sinteză, Nichifor Crainic scrie că «toţi colaboratorii, mari şi mici, şi-au oferit contribuţia literară gratuit». Şi-au oferit-o gratuit, dar le-a fost remunerată, totuşi, după ce *"Gândirea"* a început să prindă cheag. Nu puţine scrisori atestă că semnatarii lor, departe de a fi refuzat onorarii, le solicitau, cu insistenţă chiar, unii cu deznădejde. «Am la mine vreo 20.000 lei, – îi scrie lui Crainic, de la Cluj, Radu Dragnea, care se pregătea pentru operaţie la ochi – sunt în aşteptarea altor bani, dar îmi dau cu socoteala că nu-mi vor ajunge. Serviciul ce mi l-ai face: să-mi dai ceva înainte pentru 2-3 articole». Din Berlin, Petre Marcu-Balş (Petre Pandrea) îl întreabă, în 1977, dacă n-ar putea găsi «o modalitate» de a-i trimite «150-200 D. M. C. (adică 9 – 9.500 lei) lunar, atât cât îţi trebuie pentru a nu pieri de foame pe-aici (chit că ai să te întorci tuberculos)». Peste un an, doctorandul îi «mulţumeşte frumos» şi îşi exprimă recunoştinţa pentru sume primite într-o perioadă de atât de «penibile încurcături băneşti» încât se gândea «să încheie cu Berlinul» şi să se reîntoarcă în ţară, «cu coada între picioare». Vasile Băncilă mărturiseşte a fi traversat, la primirea unor retribuţii pentru colaborare – la care nu se aştepta – clipe de euforie: «Am primit cecul trimis de d. Teodosiu şi azi am încasat trei mii de lei. A fost un moment patetic». Bani, Crainic procura scriitorilor în calitate nu numai de director al revistei *"Gândirea"*, ci şi de înalt funcţionar al statului, respectiv inspector general în Ministerul cultelor şi artelor; din 1940, ministru al propagandei. În 1924, la 20 iunie, Busuioceanu se interesează, fiind la Roma, de «acei enigmatici zece mii de lei [...] care [...] există, dar de venit nu vor să vină». Câteva luni mai târziu, în noiembrie, el precizează, din nou, că «vreo zece mii de lei mi-ar însenina orizontul simţurilor, numai să-mi vină la timp». O situaţie parţial asemănătoare îi dezvăluie lui Crainic, în 1929, Victor Ion Popa: «Schimbarea de guvern de ast-vară a încurcat şi îngreuiat grozav căpătarea banilor pe care mi i-ai dat la plecare. Astfel, cu mari şi repetate stăruinţe zdravene, abia de-am putut să încasez la 28-29 iulie aceea ce iscăliseşi la 3 iunie».

Diferiţii colaboratori – ca de altfel şi scriitori din afara cercului său – nu-i solicitau cârmuitorului *"Gândirii"* doar remuneraţii şi ajutoare băneşti, ci, apelând la calitatea lui de demnitar, şi felurite alte servicii. Într-o lungă scrisoare din 3 iulie 1926, Busuioceanu transmite lui Crainic rugămintea profesorului ucrainean Alexandru Kolessa de a găsi vreo modalitate de ajutorare a unei scriitoare de aceeaşi naţionalitate, Olga Kobylanska, ce se zbătea în mizerie la Cernăuţi. În noiembrie 1930, Bazil Munteanu îi semnalează drama câtorva zeci de sudenţi bursieri la Paris, «care de trei luni nu şi-au primit bursa»: «băieţi săraci şi muncitori aruncaţi pe drumuri, hrănindu-se ca vai de capul lor şi ameninţaţi să nu-şi mai poată plăti hotelul». Tot el doreşte sprijin pentru găsirea «vreunui post sigur» în diplomaţie pentru Vintilă Rusu-Şirianu, care «nu-i canalie, e serviabil, cu o inteligenţă nesigură, dar vie». Peste o lună în acelaşi an, cu prilejul intrării în guvernul Gigurtu, îl roagă să se «gândească» la un unchi al său, «om inte-

gru şi drept». În februarie 1941, Artur Gorovei solicită ministrului «o mână de ajutor» în găsirea unei slujbe pentru nepotul său, şomer. Concentrat, Ioan Masoff îl informează, cu disperare, că a fost scos din postul pe care îl ocupa la un teatru şi îşi mărturiseşte «naivitatea» de a crede că excelenţa sa va spune «vreunui coleg din Guvern» că activitatea lui «nu este de fel periculoasă României» şi că «Statul nu poate fi înalţat prin lăsarea pe drumuri» a unui «nepot de veteran» şi «fiu de combatant», care scrisese «şapte cărţi despre teatrul românesc». Din partea scriitorilor – profesori i se adresează lui Crainic cu rugăminţi de a interveni la foruri în favoarea lor sau a unor membri ai familiei. Soţia lui Vasile Băncilă, bunăoară, voia transfer la Brăila. Unul dintre solicitanţi e... G. Călinescu. El avea, în perioada colaborării la *"Gândirea"* (mai precis, în 1929), probleme cu definitivarea transferării de la liceul timişorean *C. Diaconovici-Loga* la Şcoala superioară de comerţ nr.2 din Bucureşti. Utile cercetătorului literar, istoricului, fapte de soiul acesta pun în lumină, împreună cu atâtea altele, o deplorabilă practică instaurată, de secole, în societate românească şi perpetuată, cu exacerbări, până astăzi: aceea a intervenţiilor. Nimic nu se putea obţine, în răstimpul interbelic, întocmit ca înainte şi după, fără "pile", fără recomandări, fără protecţie Mecanismele diverselor aparaturi, de stat şi ale instituţiilor de orice fel, nu funcţionau în virtutea principiilor inerente naturii lor; erau necesare demersuri speciale pentru soluţionarea oricărei probleme, chiar dacă existau legi clare şi reglementări precise.

Principalul fapt edificator pentru acei ce îl cunosc pe Nichifor Crainic doar în măsura în care le-a fost relevat de documente e solicitudinea sa, solicitudine la care corespondenţii fac, frecvent, referinţe. Polemist pătimaş, dur, inclement, doctrinar fanatic, mentorul *"Gândirii"* se dovedeşte a fi fost, în raporturile cu colaboratorii, un suflet sensibil, receptiv, generos. Promptitudinea cu care răspundea solicitărilor, tenacitatea cu care se implica în rezolvarea unor situaţii dificile, neprecupeţind consumul de timp, de inteligenţă şi energie, abnegaţia cu care îşi angaja prestigiul – şi, mai presus de orice, elanul tineresc, disponibilitatea angrenării în activităţi de interes obştesc, precum îngrijirea unor periodice, cu sacrificarea potenţialului creativ utilizabil pentru sporirea operei literare proprii - conferă căutătorului *Ţării de peste veac* o noblеţe morală incontestabilă. O noblеţe pe care cei din anturajul său au ştiut să i-o preţuiască. Împărtăşindu-i doar parţial concepţiile, Tudor Vianu, trecut de mulţi ani de la *"Gândirea"* la revista inamică *"Viaţa românească"*, îi scrie lui Crainic, în 1940, la numirea lui ca ministru, cu o deferenţă cuvenită doar spiritelor distinse: «În timpul unei prietenii de un sfert de veac, – declară profesorul de estetică – n-am încetat de a crede şi spera în tine, aducându-mi mie însumi şi altora mărturia tăriei pe care ai insuflat-o totdeauna adevăraţilor tăi prieteni. Îţi mulţumim pentru toată dreptatea pe care ne-o dai şi pentru mândria la care ne autorizezi astăzi. [...] Oameni ca tine sunt meniţi să aducă o rază de lumină şi de mângâiere sufletelor noastre încercate. Dumnezeu să te ajute şi să ne ajute!». Tonuri calde umplu şi scrisorile altor scriitori de toate vârstele şi condiţiile sociale, de la Elena Văcărescu, încântată de un articol pe care poetul i-l consacrase, la studenţi şi doctoranzi din străinătate, ca Petre Malcu-Balş, Sorin Pavel, D. C. Amzăr, Ovidiu Papadima. Pe unii dintre aceştia din urmă, nici nu-i văzuse vreodată, şi totuşi ei (Sorin Pavel, de exemplu) îi vorbeau ca unui protector şi îndrumător afectuos, ca unui părinte. Cu atât mai mult îşi permiteau vechii amici să-şi redacteze discursurile epistolare în termeni de nereţinută tandreţe. «Îmi pare rău că nu-ţi pot strânge mâna ca în ceasul bucuriilor mari, – îi scrie Busuioceanu, în 1926, din Paris – dar, de departe, eu retrăiesc încă odată lungile noastre hoinăreli de odinioară [...].». O. W. Cisek îl felicită, în ianuarie 1933, «cu sentimente frăţeşti», de ziua onomastică: «Te felicit, cu simţămintele frăţeşti de totdeauna, de ziua ta, dragă Ioane». Se ştie că numele adevărat al lui Crainic era Ion. Dobre. «Frăţeşte» îl

«îmbrățișează» și B. Munteanu, care îl lasă pe Nichifor Crainic să decidă cum să-și semneze în viitor scrierile: Basil sau Vasile Munteanu. Coleg de dăscălie cu directorul *"Gândirii"*, până în 1928, la Facultatea de teologie din Chișinău, Gala Galaction îl îndeamnă să mai țină acolo «o ultimă și supremă lecțiune», și după transferarea la București: «Apoi – te dorim cu dor mare la Chișinău... Chiar dacă nu ajungi la nici o înțelegere cu cei de la Minister, te rugăm fă o ultimă și supremă călătorie». Unii dintre prieteni (Victor Ion Popa, D. Tomescu) își exprimă, pe un ton de dojană, consternarea de-a fi aflat că Nichifor Crainic nu se mai înțelegea cu Pamfil Șeicaru, și astfel se desfăcea trinitatea Cezar-Pamfil-Nichifor, în care investiseră speranțe. Nu lipsesc din scrisori reflecțiile cu caracter confidențial și nici confidențele propriu-zise. «Ca în mulțimile speriate de o primejdie necunoscută, – se derulează epistolar, în 1921, Emanoil Bucuța, într-o cafenea din Cluj, la ora 5 dimineața – e prea mare frământarea zadarnică, alergătura hai-hui, treaba fără noimă, avânturile obositoare, sfârșeala înainte de vreme, deznădejdea neîntemeiată. Personalismul se umflă și inundă. Meditația chinuitoare nu mai trimite în lumea buimacă luminoase profeții. De jertfă nu e nimeni în stare.» La Berlin, în 1940, Ovidiu Papadima se confesează autocritic, denunțându-și lacunele de informație intelectuală: «[...] făcându-mi și eu bilanțul, la 30 de ani, mi-am dat seama că sunt în ultimii ani în care aș mai putea să mai construiesc *asimilând;* că în activitatea mea literară și mai ales critică se ridicau probleme pentru a căror schelărie eu nu aveam în pregătirea mea temelia suficientă; că se puneau întrebări la care eu nu puteam răspunde fără șovăire și fără trucaj exterior, adică cu altceva decât vorbe goale... Și atunci m-am decis să plec și *să tac.* Lacuna mea mare era cultura germană [...]».

Din tot ce scriu corespondenții săi rezultă că Nichifor Crainic era, în raporturile cu ei, afabil, tandru, atent, serviabil. De îndată însă ce se plasa în teritoriul ideilor, devenea rigid, sectar și intolerant. O demonstrează și articolul *Revista "Gândirea"*. Afirmații cu caracter teoretizant de aici sunt un exemplu-limită de simplism și exclusivism. Rezumând principiul orientativ esențial al doctrinei gândiriste prin sintagma «spiritualitatea românească», Nichifor Crainic precizează că, «uneori», în scrisul său, a înlocuit această sintagmă prin termenul «ortodoxie». Cele două numiri erau, așadar, în înțelegerea lui, sinonime. Dar aceasta e culmea intoleranței! Spiritualitatea românească nu poate fi, după Crainic, decât ortodoxă. Nu religioasă în sens larg, și nici creștină măcar, în orice variantă (ortodoxă, catolică, protestantă, neoprotestantă), ci neapărat ortodoxă, exclusiv ortodoxă. De o spiritualitate laică, nici vorbă, și cu atât mai puțin de una atee. Fără ortodoxism, susținea Crainic, nu poate exista caracter specific național, concepțiile în această privință ale «unui Garabet sau ale unui Lovinescu» nefiind decât «bâjbâieli». Dovada? Doctrinarul ortodoxist nu găsește cu cale să-și argumenteze enunțurile. Lansează aserțiuni și trece mai departe. Tocmai el, care, pe de altă parte, se plânge mereu că adversarii ideologici îi denaturează spusele, cu rea credință! Nimeni însă, în toată istoria culturii românești, nu denaturează în aceeași măsură ca el ideile celor pe care îi combate. Constant, în polemicile ideologice, Crainic substituie argumentației pamfletul. Finul gânditor G. Ibrăileanu nu-i pentru el decât «un Garabet» oarecare. Ca pe un nimeni îl tratează și pe E. Lovinescu. Revista *"Viața românească"* e considerată «un magazin oarecare». Prin simple etichetări respinge Crainic și întreaga artă de avangardă, întreaga cultură laică occidentală din secolul nostru. «Dezorientată», Europa de vest ar fi generat «o sută de isme» caduce și tot felul de alte bizarerii ridicole» culminând cu «scandalurile dadaiste». E de mirare că, polemizând într-un asemenea stil, ideologul *"Gândirii"* a primit replici pe măsură?

Relatările din articolul său inedit până acum, dezvăluirile de fapte, prezintă însă real interes istoric, oferindu-se, asemenea corespondenței primite, ca material documentar de o evidentă utilitate.

Dumitru MICU

GÂNDIREA

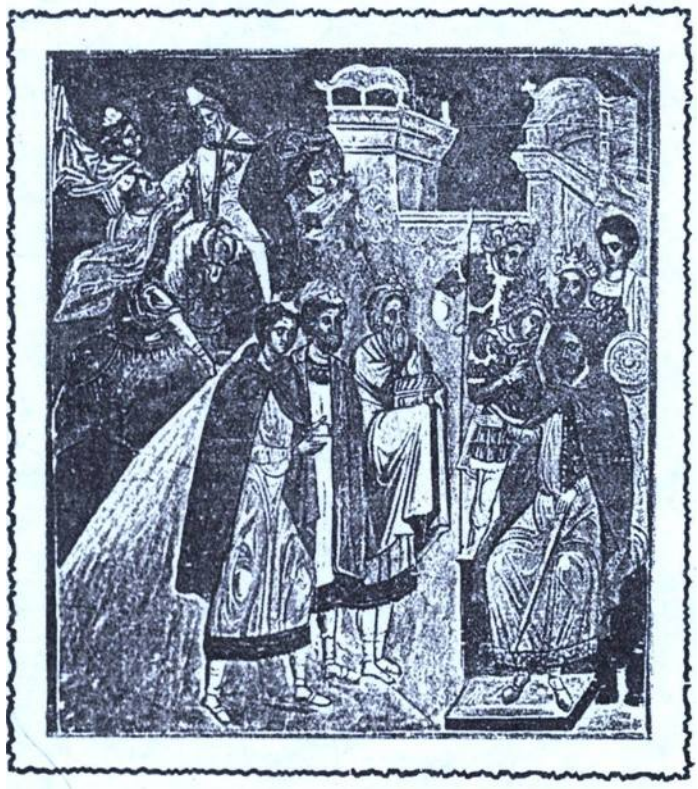

ANUL III

No. 5

30340/3.

GÂNDIREA

SENSUL TRADIȚIEI

DE

NICHIFOR CRAINIC

GÂNDIREA

GÂNDIRI

GÂNDIRE

SILOGISMUL

(FRÂNTURI DE STU

DE

GÂNDIRE

GÂNDIRE

KRINONIS

SAU

EPTELE SINGURATA

DE

SORIN PAVEL

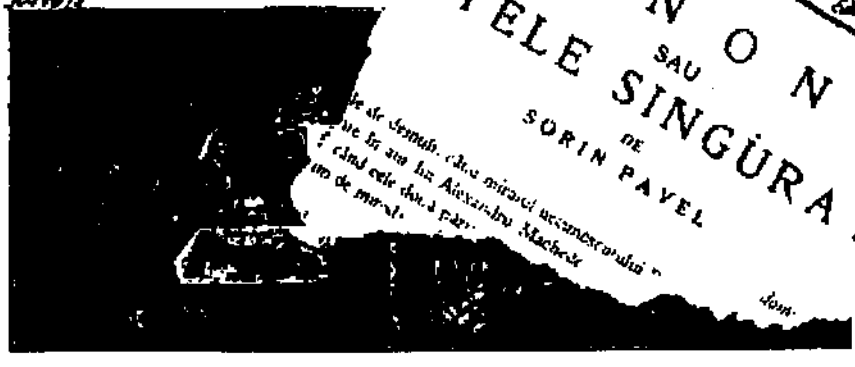

Mitologia fără Cap

POLITICĂ ȘI ORTODOXIE

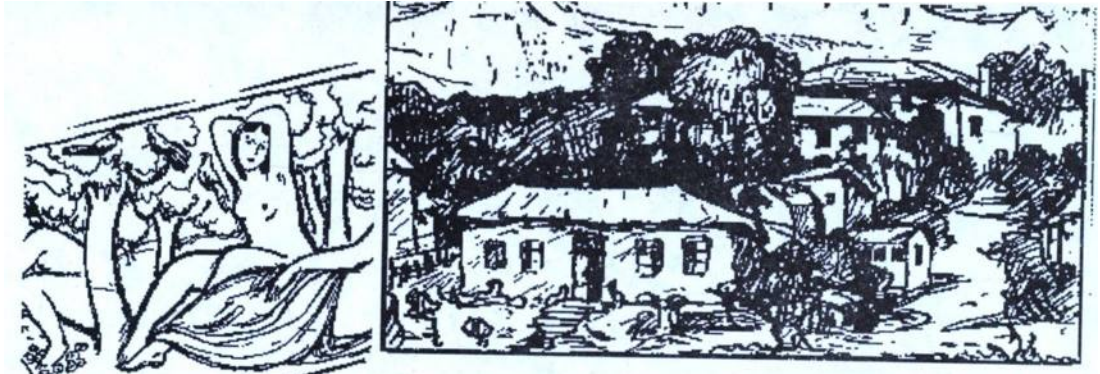

CĂLUGĂRIA

DE

T. ARGHE

EC TRIST, CU

ȘI CU FLOR

DE

RADU GIR

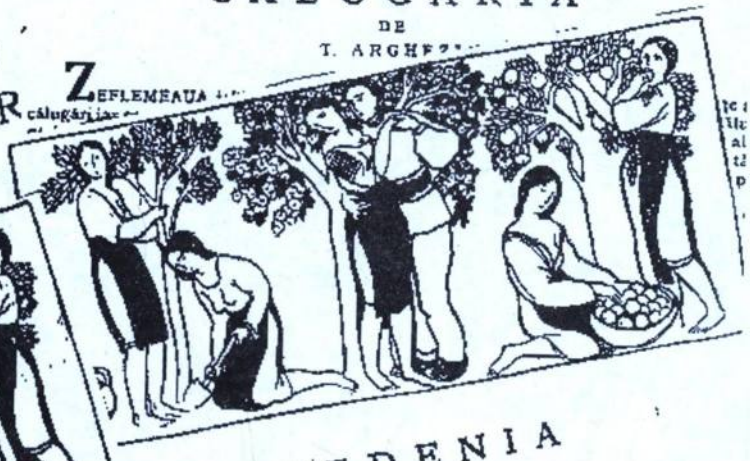

ZEFLEMEAUA

călugăriței

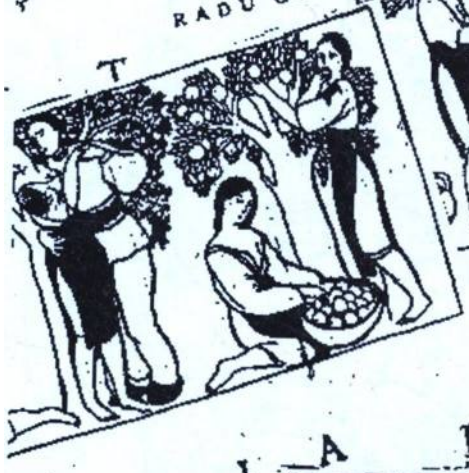

VEDENIA

DE

GIB. I. MIHAESCU

I

O R I A

DE

A. COTRUȘ

De jos,

De când intrase în Bulgaria, regimentul înainta în aceeaș formație de luptă: av

cari și cap. apoi grosul coloanei.

grosava avea la rânduri strategia ei. Puțin îi păsa de vârf și

doar cu cătiva. Lăsa deci să treacă toată avanga

kilometru cădea câte un soldat. Și

de arieregarde, ajun

Regăsiunea cea de pe urmă fire

ÎN MAREA TRECERE

DE

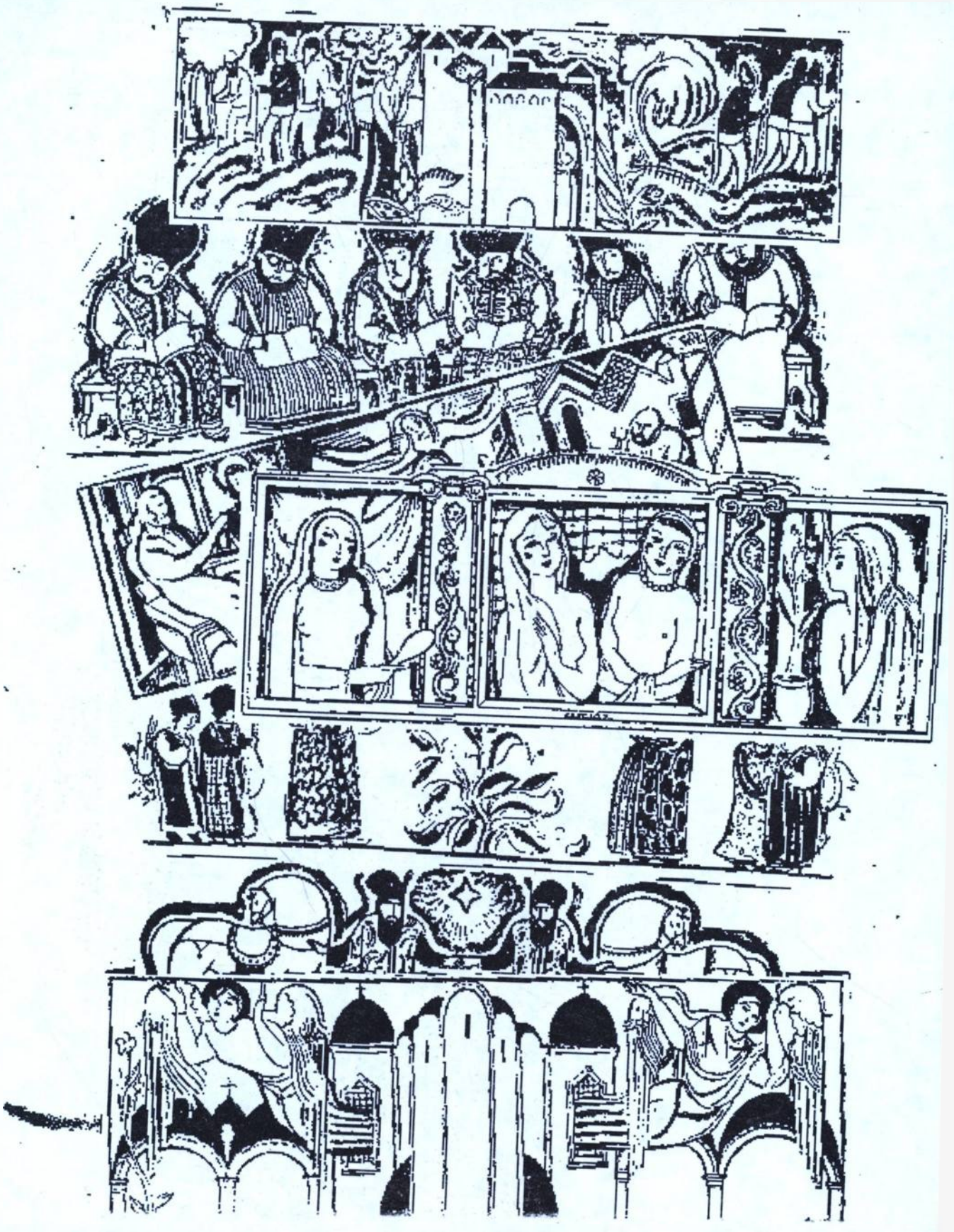

EXEMPLARUL LEI 12.— **GÂNDIREA** EXEMPLARUL LEI 12.—

APARE LA 5 ŞI LA 20 ALE FIECĂREI LUNI, SUB CONDUCEREA UNUI COMITET COMPUS DIN DOMNII: LUCIAN BLAGA, DEMOSTENE BOTEZ, AL. BUSUIOCEANU, NICHIFOR CRAINIC, ADRIAN MANIU, GIB. I. MIHĂESCU, I. MARIN SADOVEANU, AL. O. TEODOREANU ŞI PAMFIL ŞEICARU

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
CORESPONDENŢA REDACŢIEI PE ADRESA:
CĂSUŢA POSTALĂ 170, BUCUREŞTI

PENTRU RECENZII ŞI ANUNŢAREA APARIŢIEI, DOMNII AUTORI ŞI CASELE DE EDITURĂ SUNT RUGATE A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD. CĂRŢILE ŞI MANUSCRISELE RUGĂM A FI ADRESATE REVISTEI ŞI NU PERSONAL.

5 ŞI 20 IUNIE 1923

CUPRINSUL

S. S. R. de *Ion Dana* 37
TURMA de *Adrian Maniu* 39
CARIERA LUI VIDRAN de *Cezar Petrescu* 40
SEMNE de *Lucian Blaga* 44
CÂNTEC DE SEARĂ de *Nichifor Crainic* 45
OMAGIU LUI M. SADOVEANU: MIHAIL SADOVEANU; SCRIITOR AL PĂMÂNTULUI ROMÂNESC de *Pamfil Şeicaru* 46
CÂNTECE BĂTRÂNEŞTI de *Mihail Sadoveanu* 49
CUM L'AM CUNOSCUT PE D-L SADOVEANU de *Demostene Botez* 51
COCOSTÂRCUL ALBASTRU de *G. Topîrceanu* 52
PE MARGINEA VOLUMULUI «MORMÂNTUL UNUI COPIL» de *Cezar Petrescu* 53
MĂSCĂRICIUL VĂLĂTUC de *Al. O. Teodoreanu* 54
SUB CERUL LIBER... de *Ion Marin Sadoveanu* 54
O ALTĂ FAŢĂ... de *G. M. Ionnov* ... 55
CÂNDURI DESPRE MIHAIL SADOVEANU de *Vintilă Russu Şirianu* 56
PENTRU SUFLETUL BASARABIEI de *Ion Buduşan* 56

CRONICI:

IDEI, OAMENI & FAPTE:
PROPAGANDĂ DE OPERETĂ .. 58
CĂRŢI BUNE, SEMNE BUNE.... 58
MODERNISM 59
MISTIFICĂRI ŞI GLORII FALŞE. 60
MISTERE ALE TIPARULUI 61
CRONICA LITERARĂ:
ADRIAN MANIU: «MEŞTERUL» de *Aristarc* 61
DRAMA ŞI TEATRUL:
LUCIAN BLAGA: «TULBURAREA APELOR» de *Ion Marin Sadoveanu* 64
CRONICA DOCUMENTARĂ:
TEATRUL NAŢIONAL DIN BUCUREŞTI, COMITETUL DE LECTURĂ, D. VICTOR ETTINIU şi «RODIA DE AUR» de *Al. O. Teodoreanu* 65
CRONICA ARTISTICĂ:
A DOUA EXPOZIŢIE A SOCIETĂŢII «GRAFICA»: PORTRETUL ÎN GRAVURA FRANCEZĂ de *Pinc* 70
CRONICA MĂRUNTĂ 71

COPERTA DE I. UCHIAN

ABONAMENTE: 1 AN, 200 LEI; 6 LUNI, 100 LEI. EDIŢIE DE LUX, 300 LEI. PENTRU INSTITUŢIUNI ŞI AUTORITĂŢI, 300 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 300 LEI ANUAL. — INSERŢII ŞI RECLAME SE FAC LA ADMINISTRAŢIA REVISTEI ŞI LA TOATE AGENŢIILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAŢIA: BUCUREŞTI, STR. POVERNEI, 28

EXEMPLARUL **GÂNDIREA** EXEMPLARUL

Domnule Ministru,

Avem onoarea a vă ruga să binevoiţi a aproba revistei "Gândirea"un ajutor material,suma lăsând-o la aprecierea Domniei-Voastre.

Vă facem această cerere întemeiată pe următoarele motive:

Revista Gândirea,care a intrat în anul al noulea de existenţă,şi-a câştigat prin prestigiul scriitorilor ei şi prin ireproşabila ei ţinută artistică,un loc de rangul întâi,indiscutabil,în mişcarea noastră intelectuală şi literară;

Revista Gândirea afirmă aceiaşi ideologie tradiţionalistă ce stă la baza întregei culturi româneşti

Criza economică prin care trec publicaţiile româneşti atingând şi revista Gândirea suntem nevoiţi apelăm la sprijinul statului. -

Cu multă stimă.

Michifor Crainic

GÂNDIREA

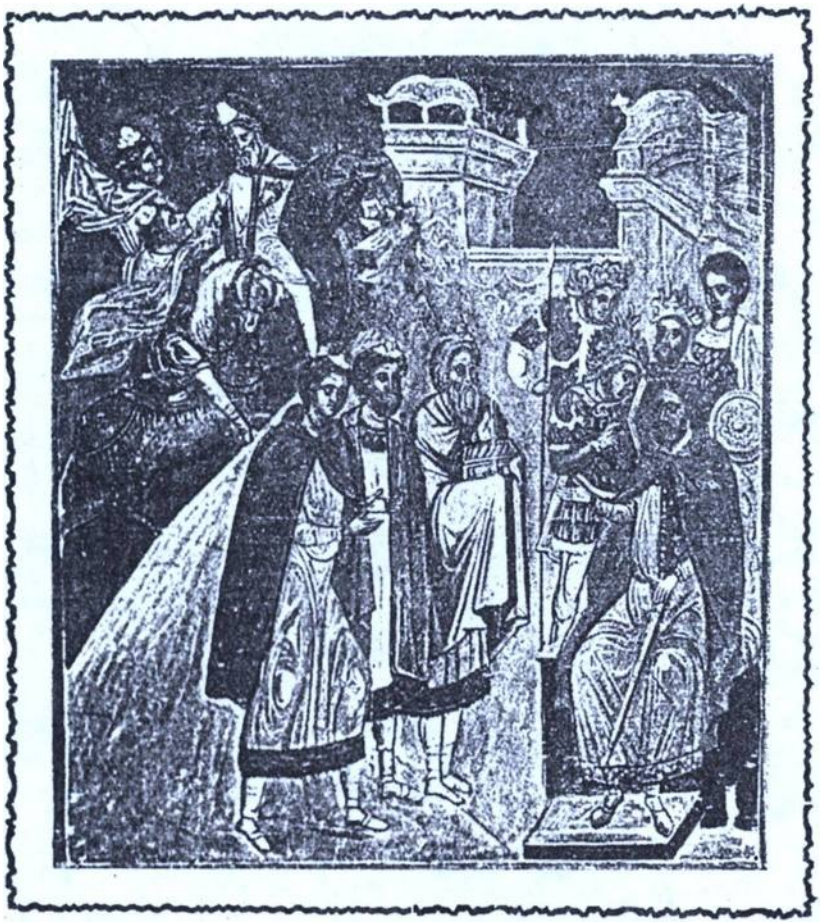

ANUL III

No. 5

Revista Gândirea

REVISTA „GÂNDIREA"

Cel care ne-a scris întâi la Viena de la Cluj, mie şi lui Al. Busuioceanu, vestindu-ne că va apărea o revistă nouă şi rugându-ne să colaborăm a fost Lucian Blaga. Ne anunţa că iniţiatorii revistei, care avea să poarte numele de *„Gândirea"*, erau Cezar Petrescu, Adrian Maniu şi Gib. I. Mihăescu. Până să plecăm din ţară, redactasem la Bucureşti *[indescifrabil]* revista *„Luceafărul"* de la Sibiu, încredinţată mie de Octavian Goga şi Octavian Tăslăuanu, care se angajaseră în politica României Mari. Cum eram redactor la ziarul *„Dacia"* de sub direcţia lui Al. Vlahuţă, îmi luasem ajutor pe Al. Busuioceanu cu care un an şi jumătate am redactat *„Luceafărul"*, trecându-l lui Gala Galaction până am plecat la Viena. Cei mai mulţi colaboratori la această revistă au fost scriitori de mâna întâi. Acolo am lansat pe Gib. I. Mihăescu, iar Lucian Blaga acolo şi-a făcut intrarea în mişcarea literară a vremii. De asta era cel mai chemat să ne invite la noua publicaţie literară.

De ce-a apărut *„Gândirea"* la Cluj?

Întemeietorii ei, afară de Lucian Blaga, erau publicişti *„regăţeni"* mutaţi la Cluj într-un moment de entuziasm românesc să însufleţească noile ziare politice la nivelul scrisului din vechiul regat. Apărea în capitala Transilvaniei ziarul liberal *„Înfrăţirea"*, condus de criticul D. Tomescu de mare prestigiu în vremea aceea; apărea *„Voinţa"* averescană de unde s-a ivit apariţia *„Gândirii"*, apărea *„Patria"*, scrisă în stil greoi ardelenesc. Dintre vechile reviste transilvănene supravieţuia *„Transilvania"*, monitorul cultural al Astrei. În schimb, minoritarii germani erau prezenţi cu revista *„Ostland"* şi cu *„Deutsche Rundschau"*, iar minoritarii maghiari cu bilunara *„Napkelet"*. A fost o mândrie secretă a tinerilor scriitori români să le răspundă cu o publicaţie cel puţin de acelaşi nivel. Ceea ce a deosebit *„Gândirea"* încă de la primul număr a fost atitudinea ei prietenoasă faţă de publicaţiile minoritare, atitudine păstrată până la sfârşit, în timp ce revistele româneşti celelalte le-au ignorat cu desăvârşire.

A colaborat de la primul număr la *„Gândirea"* Al. Busuioceanu cu o serie de strălucite poeme în proză mai totdeauna cu spirituri satirice. Primul număr cu data de 1 Mai 1921 m-a cam decepţionat. În loc de orientare un cuvânt costeliv, colaboratori foarte amestecaţi. Blaga scria notiţe expresioniste, Cezar semnala reviste pariziene fără însemnătate. Le-am scris ce-mi place şi ce nu-mi place. Voi colabo-

ra până la întoarcerea în țară când voi scoate eu o revistă, după ce m-am confruntat cu o mare cultură străină, – ceva care să fie imaginea României Mari.

Țara întregită după o mie de ani era omogenă în sânge, dar nu era în spirit. Orice provincie aducea câte o pată urâtă în grai, în parlamentul țării se răcnea o românească de la Turnul Babel.

Era nevoie de-o unitate de spirit care trebuia să iradieze dintr-o mare revistă peste intelectualitatea pestriță a țării. Când m-am întors în București eram orientat precis asupra a ceea ce trebuia să fac. Am început să-mi public gândurile în formă de eseuri, – artă pe care o învățasem de la marea revistă berlineză *„Neue Rundschau"*. Îmi sună și azi în urechi cuvintele încercatului publicist ardelean *[indescifrabil]*: «Dumneata ne înveți să gândim românește, domnule Crainic».

După primul an clujan, *„Gândirea"* se mutase în București. Dintr-o notă a lui Cezar Petrescu am înțeles că revista nu găsise căutare într-o lume hămesită de îmbogățire. În prima jumătate de an Cezar o redactase cu trupul în gips pentru a-și tămădui o tuberculoză osoasă.

Intervenise o mare schimbare. Hârtia ordinară din primul an fusese înlocuită cu una excelentă. Tiberiu Moșoiu, fiul generalului, tânăr intelectual bine pregătit, intervenise la tatăl său ministru, care înzestrase revista cu o bună cantitate de hârtie. *„Gândirea"* a devenit cea mai elegantă publicație din România. Dar n-avea sediu. Hotelul Astoria din Brezoianu colț cu Bulevardul, nu putea fi un sediu de revistă. Cum eu eram director cultural în Fundația Principele Carol și cum Palatul Ziariștilor era închiriat de Fundație, l-am plasat pe Cezar Petrescu în acest Palat cu o cameră în plus pentru administrația revistei. Era prima oară când *„Gândirea"* avea adresă. Cezar Petrescu era molâu și fără inițiativă. Dacă la București revista a ajuns să aibă înfățișare elegantă se datorește aranjamentelor lui Pamfil Șeicaru în primii ani, iar restul gospodăresc mie. Cezar fusese inițiatorul, Cezar trebuia să rămână chiar numai ca figurant.

Am început eliminarea pe nesimțite a unor colaboratori care nu cadrau cu ceea ce ar fi vrut să fie revista și introducerea altora a căror valoare și afinitate se probase încă la *„Luceafărul"* sau care se impuneau din afară.

Revista fusese decorată de la primul număr cu desene de Victor Ion Popa. Era cel mai prodigios talent dintre noi prin multiplicitate: desenator, caricaturist, poet (palid), nuvelist, dramaturg, sculptor etc. E meritul lui Adrian Maniu că l-a descoperit pe Atanasie Demian, care a dat revistei o fizionomie decorativă aparte cu totul inimitabilă. Când mi-a venit bine, l-am trimes cu o bursă la Muntele-Athos să se perfecționeze în linia bizantină pentru care era predestinat.

În primii ani la București, revista a lăsat balastul inutil și-a împlinit colaboratorii la nivel superior și a început să-și precizeze și mai limpede configurația interioară. Schema numărului urma să fie astfel: un eseu, poezii, o nuvelă, poezii, o schiță sau un al doilea eseu, apoi rubricile cu literă mică. Am căutat să eliminăm romanele cu urmare, voind ca fiecare număr de revistă să constituie o unitate de sine stătătoare. Pentru idei, *„Gândirea"* a cultivat genul eseului, adică forma cea mai poetică a studiului, dispensat de trimiterile la subsol. În eseu s-a remarcat Vasile Băncilă, Al.

Busuioceanu, Lucian Blaga când nu publica fragmente din studiile filosofice, după ce genul l-am introdus eu.

A doua caracteristică a revistei a fost nuvela. Nici o publicaţie n-a cultivat-o programatic. După primul război genul acesta aproape a fost uitat. Tinerii prozatori debutau cu romane deslânate şi pornografice cu gândul la rentabilitate. Editorii nu mai tipăreau nuvele. A trebuit să fac o combinaţie, să pun hârtie de la *„Gândirea"* şi tiparul de la Cartea Românească să poată apărea primul volum de nuvele al lui Gib. I Mihăescu, *Vedenia*. Până la primul război mondial gloria prozei româneşti a fost nuvela, de la Costache Negruzzi la Brătescu-Voineşti. Va recunoaşte oricine că la *„Gândirea"* nuvela a fost la ea acasă: Cezar Petrescu, Gib. I Mihăescu, Victor Ion Popa, Emanoil Bucuţa, Victor Papilian, Olga Caba, tânărul ardelean dispărut atât de timpuriu.

A treia caracteristică şi cea mai importantă e poezia. În recenziile celorlalte reviste ea e numită «regina poeziei». Lucian Blaga, Ion Pillat, V. Voiculescu, pe care eu a trebuit să-l aduc la *„Gândirea"* cum îl adusesem la *„Luceafărul"*, Adrian Maniu, George Gregorian, apoi generaţia următoare în frunte cu Radu Gyr şi N. Crevedia sunt poeţii care au dat revistei un prestigiu extraordinar, cum nu l-au avut nici *„Convorbirile Literare"*, bine înţeles cu excepţia lui Eminescu. Restul la revista maioresciană e o poezioară miorlăită sub obsesia lui Heinrich Heine, şi atâta tot.

Noi am spus că suntem tradiţionalişti, dar nu în sensul osificat cum s-ar înţelege acest termen, ci tradiţionalişti în sensul marii spiritualităţi, care o alinia dezvoltării istorice a poporului nostru şi care a dat impulsul viu a toată frumuseţea rămasă până azi gloria noastră în lume.

Noi am vorbit de o tradiţie dinamică în sensul acestei spiritualităţi, axă de care avea nevoie viaţa haotică din România Mare pentru a-şi cristaliza în jurul ei literatura, arta şi cultura, ferindu-le de o sută de *isme*, ce veneau dintr-o Europă ea însăşi dezorientată. Ce este reacţionar în proza şi în poezia publicate în *„Gândirea"* în forma cea mai avansată şi mai modernă a vremii, firește, fără să depăşească arta, căzând în bizareriile ridicole ce foiau în acel timp? Sau reacţionari fiindcă demascam escrocheriile celor care, a doua zi, sfârşeau prin scandaluri dadaiste la Zürich şi la Paris sau se pierdeau în anonimatul bancar de la New York, nelăsând în ţară decât dispreţ pentru cultura ei?

*

În acest timp următoarea lovitură.

Aristide Blank, bancher iubitor de cultură, înfiinţase o editură de proporţii vaste, Cultura Naţională sub conducerea profesorului Vasile Pârvan şi o tipografie modernă sub conducerea lui Marin Simionescu-Râmniceanu. Cezar Petrescu dusese revista să se tipărească acolo deşi tiparul era cel mai scump din Bucureşti, dar şi cel mai ireproşabil. S-a întâmplat atunci să fie an aniversar al băncii Marmoroch-Blank. În corul de mărire dezinteresată al tuturor ziarelor, Cezar Petrescu, care scria la o gazetă obscură şi efemeră, a distonat scriind că e vorba de o instituţie bancară speculantă ca oricare alta. Când m-am dus dimineaţa să iau corecturile curente ale revistei, Marin Simionescu-Râmniceanu, în culmea indignării, mi le-a trântit în nas: «De azi încolo această revistă nu se mai tipăreşte la noi!».

Marin Simionescu-Râmniceanu era un tip mai lung decât numele lui, cu o faţă prelungă şi brăzdată ca de babă octogenară. Dacă aş descrie acreala care îl desfigurase cred că şi azi s-ar zvârcoli în mormânt.

– Bine, dar noi suntem clienţi, nu ne tipăriţi gratis.

– Ia-o de-aici. S-a isprăvit. Sunteţi datori 200.000 de lei!

Nu ştiam de această enormă datorie. Cezar era responsabil financiar.

Am trecut dincolo în biroul lui Vasile Pârvan să mă plâng. Pârvan era prieten cu noi, cu Busuioceanu şi cu mine. În anii de la Viena ne-a vizitat acolo, a fost fermecător ca un camarad mai mare şi ne-a oferit o masă la hotel Imperial.

Despre *Darurile Pământului* avea o idee atât de mare încât le-a caracterizat printr-o poezie proprie. Păcat că am pierdut-o. Când am intrat, ştia de ce vin. «Ştiu că nu eşti vinovat, dar nu se mai poate. Trebuie să plecaţi.»

Pârvan pe care îl ştiam se surpase în mine. Se identificase cu o bancă atinsă de Cezar Petrescu. L-am văzut pentru ultima oară, am luat corecturile şi am plecat.

– Ce facem, Cezar?

Cezar fuma şi a dat din umeri – adică nu e nimic de făcut.

M-am dus la Fundaţie care avea acum o tipografie, plasată de Tudor Arghezi, singura lui legătură cu această instituţie, care i-a tipărit gratis *Cuvinte potrivite*, după vânzare. I-am spus cui trebuia în ce impas ne găsim cu revista. Am rugat să ne ajute numai cu tiparul că de hârtie îngrijim noi. Greu a fost cu cei 200.000 datoria la Blank. A dat ordin şi s-a achitat. A doua mea intervenţie, i-am asigurat tiparul şi i-am achitat datoria.

*

Revista căpătase acum fizionomia ei de totdeauna: formă elegantă, hârtie scumpă, vignete de Demian, reproduceri de artă în culori sau în negru. Dar ce era mai important era gruparea redacţională, eseişti, poeţi, prozatori, cronicari, selecţionaţi în mod natural, prin activităţi aproape toţi titraţi de la mai toate universităţile europene, ba unul *[indescrifrabil]*. Niciodată o revistă românească n-a atras împrejurul ei o pleiadă mai selectă de tineri învăţăţi, orientaţi în toate culturile Europei, trecuţi aproape toţi prin focul războiului de întregire, convergenţi în cultul patriei lor şi gata să-şi închine talentul spre slava ei. Spirite inteligente, aduceau din ţările unde s-au format nu numai bagaj de cunoştinţe, dar şi observaţia critică de ceea ce avem şi ne lipseşte, de ceea ce posedăm specific nouă şi ar trebui să stea la temelia culturii noastre proprii. Imitaţie? Cuvânt de imbecil ce n-a trecut niciodată prin mintea unui tânăr, care în clipe decisive şi-a pus în joc trupul şi sufletul pentru ţara lui. Cu aceşti tineri camarazi angajaţi moral mi-am dat seama că se poate plăsmui şi transfigura imaginea integrală a României mari. *„Gândirea"* trebuia să aibă acest rol. Să reprezinte literatura, arta plastică, muzica şi gândirea convergente în punctul ideal al noii culturi româneşti.

Asta şi nimic mai mult n-a năzuit această revistă.

Era greu să ne înţeleagă oamenii politici care de obicei nu erau oameni de cultură. Un aşa zis Minister al Artelor avea fonduri destule şi, neştiind cum să le întrebuinţeze, le oferea actriţelor cu trecere şi trupelor de saltimbanci. Literatura, artele

plastice treceau în rândul miluiţilor. Afară de mari poeţi ţara avea mari pictori nebăgaţi în seamă. Poporul nostru are geniul poeziei şi geniul culorilor. Ne-am hotărât să-i facem educaţia în acest sens. Nu exista o revistă de artă plastică. Pentru a o înlocui *„Gândirea"* trebuiau mulţi bani. Am întocmit un memoriu lung şi documentat, însoţit de devize de la câteva mari tipografii de cât costă un tablou reprodus în culori, angajându-ne să introducem lunar şi sistematic pe cititori în secretele frumuseţilor noastre plastice. Memoriul l-am iscălit eu şi Cezar Petrescu, directorul revistei. Ministrul Artelor, Alexandru Lapedatu, ne-a spus că are o fată studentă, care i-a vorbit de *„Gândirea"* ca de cea mai bună revistă românască. Şi cu încredere în cuvântul fetei sale, a scris pe memoriul nostru suma de un milion anual, adică o sută de mii lunar numai pentru reproduceri plastice. Suma era minimală având în vedere că numai unei trupe de histrioni ambulanţi i se acorda 3-4 milioane pentru un turneu. Dar în sfârşit, Ţara va avea şi o revistă de artă plastică.

Nu era rolul meu să încasez banii. Directorul *„Gândirii"* a ridicat prima tranşă de 300.000 de lei. N-au trecut decât câteva zile şi un gândirist, prieten comun, vine alarmat la mine: «Crainic, aseară, într-o singură seară, Cezar a pierdut 300.000 de lei la tripoul din strada Brezoianu!». Între prieteni îi era cunoscută această meteahnă într-adevăr dostoiewskiană. Nimeni nu l-a mai văzut din seara aceea. S-a dus la Iaşi, s-a căsătorit cu o minoră şi cu zestrea ei a plecat imediat la Paris fără să lase nimănui vreo adresă. Dar îşi închipuie oricine ce ruşine am tras pe urma lui fiindcă eram în mare parte responsabil moralmente de suma pierdută. Adio revistă de artă! Adio imagine ideală a României Mari!

*

În acest timp, era în aprilie 1926, am devenit secretar general la Ministerul de Culte şi Arte, în împrejurări povestite. Primul lucru pe care l-am făcut a fost să anulez restul de subvenţie pe socoteala *„Gândirii"*, adică 700.000 de lei deşi nimeni nu mă obliga afară de conştiinţa mea. Revista o socoteam moartă, ucisă de Cezar Petrescu. Această sumă considerabilă am trecut-o ca fond iniţial la Arhiva Fonografică, instituţie nou înfiinţată, în urma unui raport făcut împreună cu George Georgescu-Breazul, muzicolog pregătit în Germania, specialitate care ne lipsea. L-am numit profesor la Conservator creându-i catedră şi directorul Arhivei Fonografice cu destinaţia de a înregistra din toate provinciile româneşti imensa varietate a cântecelor noastre folclorice, cuvinte şi melodii, cântate de cântăreţi din popor. De-atunci s-au înregistrat zeci şi zeci de mii de cântece, salvate azi pentru totdeauna de la pieire. E meritul meu şi al lui George Breazul iniţierea acestei culegeri a muzicii folclorice din România.

Trecuseră luni de zile şi totuşi Cezar Petrescu nu da semne nimănui de la Paris. A venit la mine o delegaţie alcătuită de Ion Pillat, Adrian Maniu, Gib I. Mihăescu, V. Voiculescu şi Tudor Vianu cu ideea să facem să reapară *„Gândirea"*. Ar fi păcat să piară o revistă care a lăsat o dâră atât de puternică în mişcarea României. Am fost de părere că totuşi să căutăm cu orice preţ adresa lui Cezar şi să-l punem în curent despre ceea ce vrem să facem. I-am scris chiar eu în numele tuturor, fără nici o

aluzie la ceea ce s-a întâmplat. Am primit un foarte lung răspuns pentru toţi, în care Cezar îşi făcea o cruntă autocritică în stil dostoiewschian, se socotea nevrednic şi ne ruga numai atât: să păstrăm titlul revistei. Citind şi comentând scrisoarea, toţi au fost de părere să iau eu conducerea revistei, iar ei îmi vor da concurs nelimitat. Am refuzat să iau o sarcină atât de grea numai pe umerii mei şi am propus, cum trebuia, s-o înscriem din nou în registrul comercial, – ce ironie! – s-o transformăm în societate pe acţiuni. Nimeni n-a vrut să ştie, nimeni n-a vrut să-şi ia răspunderea. «De fapt tu ai salvat-o până acum, tu singur o vei putea conduce. Cât timp vei mai avea sarcina oficială de partea redacţională se va ocupa Tudor Vianu.» În urma ruşinii păţite, *„Gândirea"* n-a mai primit subvenţie. În schimb toate publicaţiile, oricât de modeste, au primit din iniţiativă oficială. Tudor Vianu mai mult de o jumătate de an şi-a luat asupra-şi sarcina redacţională, ceea ce era pentru el un sacrificiu.

Nicăieri şi niciodată nu va scrie pe revista *„Gândirea"* că eu aş fi directorul ei. Pe coperta ultimă figurează mai întâi gruparea revistei, alcătuită alfabetic din prima generaţie care i-a dat prestigiu şi dintr-a doua parte care urma să-şi formeze prestigiul la umbra celei dintâi. După grupare, indicaţia modestă: Redacţia Nichifor Crainic, strada Cutare. Această revistă n-a avut sediu permanent, ci după putinţă. La început, neavând cu ce să plătim un administrator, lucrul acesta l-a îndeplinit câţiva ani soţia mea, care ţinea registrele, pregătea expediţia fiecărui număr. Un tânăr expedia plicurile la poştă şi împărţea numerele la chioşcuri şi la librării. Nu-i mai spun numele fiindcă azi e un personaj aşa de mare încât aşteaptă ca eu să stau cu căciula în mână înaintea lui.

Ceea ce este de subliniat cu amândouă mâinile este că toţi colaboratorii, mari sau mici, şi-au oferit contribuţia literară gratuit, caz unic la o publicaţie care a apărut 23 de ani. Toţi ştiam că *„Gândirea"*, cea mai frumoasă şi elegantă din România, se vindea sub cost şi apariţia ei însemna un sacrificiu permanent. Erau colaboratori ca Matei Caragiale, care n-aveau nici o aderenţă la revistă, dar el şi-a tipărit în ea tot ce-a avut mai bun numai ca să-şi admire textele tipărite elegant. Era un poet ca George Gregorian, sărac lipit pământului, cu care mă pomeneam intrând surâzător la redacţie: «Crainic, am venit să mai depun o poezie la şef ştiind că aici nu se pierde».

«Gruparea revistei» n-a însemnat în nici un caz „cenaclu". Revista noastră n-a avut cenaclu, adică mahala literară unde intră chemaţi şi nechemaţi, genii, talente şi veleitari imbecili. Ce e aceea cenaclu literar? Puiernţă de scriitori? Cred că nu există o superstiţie mai fără sens. Care scriitor al nostru s-a format în cenaclu? Eminescu? Sigur, dacă ar fi urmat sfaturile lui Maiorescu ar fi ajuns să scrie ca Samson Bodnărescu. George Coşbuc şi cenaclu? Lucian Blaga şi cenaclu? Ce scriitor s-a format după normele vreunui critic? Dacă există critic să comenteze, nu există critic să îndrumeze în sensul unei dădace. Ortografia se învaţă în şcoală şi atâta tot. Altceva e pictura, altceva sculptura, altceva muzica. Ele au nevoie de o tehnică specială de care literatura n-are nevoie. Închipuiţi-vă atelier unde Eminescu să înveţe cum se face versul sau Flaubert cum se făureşte fraza. Un artist ori are scrisul în sânge ori nu-l are. Am citit o monografie laudativă despre Eugen Lovinescu şi despre cenaclul său. Toţi scriitorii mai răsăriţi care l-au frecventat îl iau în bătaie de

CĂLUGĂRIA

DE

T. ARGHE[illegible]

EC TRIST, CU

ȘI CU FLOR

DE

RADU GIR

ZEFLEMEAUA [illegible]

călugărițe[illegible]

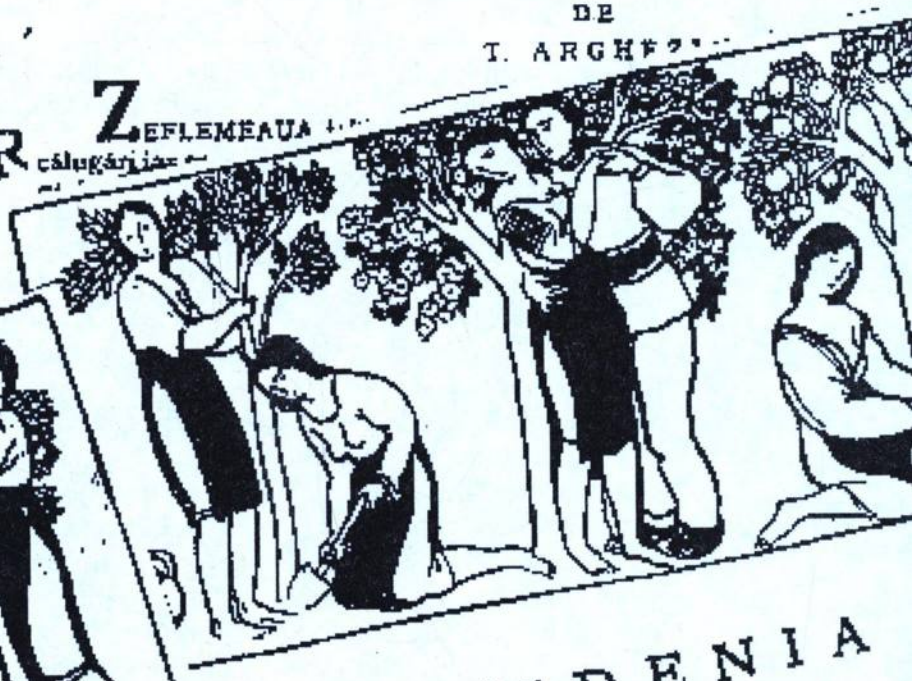

VEDENIA

DE

GIB. I. MIHĂESCU

I

ORIA

DE

A COTRUȘ

De jos, [illegible]

D[illegible] când intrase în Bulgaria, regimentul înaintase în aceeaș[illegible]

[illegible]ari și cap[illegible] apoi grosul coloanei.

[illegible] eroavă avea la rându-i strategia ei. Puți[illegible]

[illegible] doar cu câțiva. Lăsa deci să[illegible]

[illegible] kilometru cădu[illegible]

DE

NICHIFOR CRAINIC

CANDIRE A CANDIRE

CANDIRE

SILOGISMUL

(FRÂNTURI DE STU

DE

IAN B

CANT

KRINONIS

SAU

EPTELE SINGUT

DE

SORIN P

joc, acuzându-l ei că, neavând păreri proprii în calitate de critic, ţinea cenaclu pentru a consulta pe asistenţi şi a conclude la o idee critică despre cutare autor. Închipuiţi-vă *„Gândirea"* cu un cenaclu-proteză! Iată de ce n-am avut nici atelier de reparaţii literare nici adunare de colectă critică.

Printr-un consens fără deliberare prietenii gândirişti îşi alegeau ce-aveau mai bun şi aduceau la revista lor. Rareori dacă era cazul să solicit colaborarea cuiva. Ion Pillat se achita cel mai regulat. Lucian Blaga, trăind mai mult peste hotare, la fel. Vasile Voiculescu, Victor Ion Popa, Victor Papilian, profesor la Cluj, tot aşa.

O dată pe an ne întâlneam cu toţii la o agapă stropită cu vin. Atunci ne vedeam toţi cu noii veniţi, bucuroşi că se cunosc cu cei mari, care începeau să fie academicieni ori să fie încununaţi cu premii de stat, deşi niciodată, pe cât ştiu, nici un gândirist n-a intervenit pentru onoruri şi n-a tămâiat pe vreunul de care ele depindeau.

*

Ce putere i-a adunat în jurul acestei reviste unul şi unul? A afişat *„Gândirea"* vreun principiu estetic? Vreun principiu etnic? Vreun principiu moral? Fiecare şi toate la un loc ar fi fost prea puţin. Ar fi fost mărunţişuri în jurul cărora creând câte o bisericuţă pentru a da prilejul unui criticastru ambiţios să se erijeze în cap de şcoală şi în teoretician al unor lucruri arhicunoscute, împrumutate din banalităţile sterile internaţionale [sic]. În locul acestor mărunţişuri, componente ale artei, am afirmat un principiu mai presus de toate, care le cuprinde pe toate ce fecundează. Acest principiu al revistei *„Gândirea"*, care a deosebit-o de toate publicaţiile celelalte, e *spiritualitatea românească.* În două cuvinte acesta a fost programul ei sau mai bine zis zenitul ei cardinal. Acest cuvânt de spiritualitate fiind mai greu de înţeles, l-am înlocuit uneori cu termenul de ortodoxie, ceea ce i-a făcut pe unii să creadă că revista noastră ar fi un organ teologic. A trebuit să polemizez cu venerabilul profesor de filosofie C. Rădulescu-Motru, reproşându-i că secularizează termenul de spiritualitate despuindu-l de orice sens. Numai cei ce nu cred în spirit întrebuinţează termenul ridicul de superficial, aplicându-l pe efemeride. Fiindcă n-am avut nici o explicaţie filosofică, am fost nevoit să explic acest termen, care e crezul revistei *„Gândirea"*, în cartea mea *Nostalgia Paradisului.* Lucian Blaga l-a lămurit în opera sa filosofică şi mai ales în *Spaţiul mioritic.* Vasile Voiculescu în cele mai profunde poezii ale sale. Ion Pillat într-o meritorie încercare de a localiza spiritualitatea poetizând-o în pitorescul peisagiului românesc. Victor Papilian într-unele din nuvelele sale.

Spiritualtatea e, firește, efectul unui principiu universal reflectat în fapta omului. Spiritualitatea românească e modul istoric cum s-a răsfrânt spiritul în gândul şi în fapta poporului român. Aceasta e ceea ce se numeşte specificul naţional, iar nu bâjbâielile unui Garabet sau ale unui Lovinescu. Spiritualitatea în istorie e un fenomen în veşnică mişcare, pe plan concret în veşnic progres, pe plan creator în veşnică înnoire. Acestei spiritualităţi i-am spus de multe ori tradiţie sau tradiţionalism dar am adăugat imediat: tradiţionalism dinamic spre a-l deosebi de passeism

care are un sens reacţionar. Bunăoară, a fost o tradiţie seculară ca Ţările române să ajute în proporţie considerabilă popoarele frăţeşti căzute sub urgia turcească. E un tradiţionalism care a durat până la reforma lui Cuza Vodă. A fost acesta un reacţionarism sau o faptă dinamică derivată logic din spiritualitatea românească [?] Atunci când Mihai Vodă, anticipatorul lui Napoleon Bonaparte, a declarat că „ţărişoara" lui o pune în slujba obidiţilor de sub robia otomană şi cât a trăit a fost un zbucium eroic pentru această faptă, ce era aceasta decât aspectul cel mai dinamic al unei tradiţii sau al superioarei spiritualităţi româneşti? Orice efort istoric al istoriei noastre, efort tragic, neîntrerupt, n-a fost decât un aspect dinamic al spiritualităţii româneşti, o năzuinţă nelimitată de a birui în viaţă. Nu e nimic mai fals decât încercarea uşuratică a unora de a interpreta poemul *Miorița* ca un simbol al fatalităţii sau al resemnării ca trăsături ale sufletului românesc în faţa vieţii. În faţa vieţii nu. În faţa morţii da. Genialul poem pastoral se referă la limita supremă a puterii omeneşti, la predarea în abis. Sensul istoriei noastre nu e unul pasiv, cum a crezut greşit chiar Lucian Blaga. Sensul istoriei noastre e dinamic până la tragism şi expresia lui simbolică e povestea mânăstirii Argeşului. Acolo e tot efortul istoriei noastre de-a nu se da bătută, de-a se lua la luptă cu imposbilul chiar şi de-al învinge. Unde e resemnarea, unde e fatalitatea? Sunt două momente cu totul deosebite prin care eposul românesc simbolizează sufletul acestui popor: momentul Argeş al luptei tragice până la limita extremă pentru a birui istoria şi momentul Miorița al predării euforice în moarte.

Dar aceste două eposuri înşile sunt inspirate de aceeaşi putere a spiritualităţii româneşti de a transfigura ca nimb fără moarte realitatea vieţii naţionale. Revista *„Gândirea"*, vrând să dea un nou impuls unei culturi demnă de România Mare, a înţeles spiritualitatea sau tradiţia, cum voiţi să-i spuneţi, ca puterea propulsivă a unor noi forme de frumuseţe. În artă spiritualitatea tradiţionalistă nu însearnnă în nici un caz repetare stereotipică a aceloraşi forme. De pildă pictura bisericească. Există vechi norme bizantine cu indicaţii precise de cum trebuie figurată iconografia, indicaţie care merge până la amănunte meticuloase. Acestea sunt tratate indicative pentru talente minore, pentru meşteşugari. Dar nimeni n-a împiedicat pe maeştrii geniali de la Voroneţ şi Suceviţa să spargă normele stereotipice, să iasă în afara zidurilor, să pună de acord culoarea (şi chiar chipurile) cu mediul cosmic înconjurător şi să creeze minunile de originalitate care alcătuiesc astăzi în lumea întreagă valoarea artei româneşti. Toţi cei care din ignoranţă neagă spiritualitatea ortodoxă a revistei *„Gândirea"*, dar laudă frumuseţile mânăstirilor bucovinene, care au ajuns să fie proclamate capodopere de UNESCO nu ştiu că laudă în fond spiritualitatea românească din care s-au născut. Aproape tot ce e frumos şi variat în această ţară, făurit de mâna omului (afară de cioburile de strachină arheologică), poartă semnul distinctiv al acestei spiritualităţi.

Din nenorocire *„Gândirea"* n-a avut decât adversari ignoranţi şi de rea credinţă, care au întors pe dos sensul cuvintelor celor mai luminoase în originea lor, făcând din spiritualitate obscurantism, din tradiţie reacţionarism şi aşa mai departe. Din spiritualitatea esenţială istoriei noastre şi creaţiilor poporului nostru, noi n-am făcut altceva decât principiul inspirator de literatură şi de artă nouă cum de altfel se poate

constata din creaţa de 23 de ani a acestei reviste. Faptul că acest principiu, în fond metafizic, punct în care Lucian Blaga se întâlnea cu mine sub altă terminologie, ne-a fost principiul călăuzitor, care deosebea revista de toate celelalte din România (fără să zic româneşti) a stârnit o mare ostilitate. Sunt ziare şi publicaţii care ne-au trecut sub o tăcere desăvârşită când nu ne atacau şi nu ne desfigurau la fiecare pas. Era o anumită categorie de publicişti, angajaţi pe o anumită linie ocultă, ştiută dar nemărturisită, care îşi făcuse o datorie fie din a ne ataca, fie din a ne ignora. Era o asociaţie de critici a căror atitudine era ostilitatea totală. S-a întâmplat să ajutăm pe un tânăr poet care promitea, îmbrăcându-l de sus până jos, pe nume Stănescu. Când acesta a căpătat prin concurs un loc de corector la un mare cotidian, i s-a pus în vedere că va fi numit numai dacă renunţă să mai publice în *„Gândirea"*. A venit la mine plângând şi mi-a spus. I-am îngăduit firește fiindcă n-avea ce mânca. Dar unul dintre fondatorii revistei, Adrian Maniu, nevoit să intre redactor al acelaşi ziar, i s-a impus să se retragă de la revista pe care o întemeiase. A făcut-o fără nici o explicaţie, gestul lui fiind interpretat că s-a lepădat de ideologia revistei. Dar n-a trecut mult şi Adrian Maniu a părăsit această oficină, optând pentru *„Universul"* cel mai „reacţionar" şi mai „obscurantist" ziar al vremii. Un adversar minor dar permanent a fost Eugen Lovinescu a cărui revistuţă era subvenţionată generos de librarul Benvenisti. Cel mai tenace şi mai inofensiv adversar al *„Gândirii"* s-a dovedit Mihai Ralea căruia îi repugna orice credinţă, dar le folosea pe toate în măsura rentabilităţii. Când *„Viaţa Românească"* a trecut sub direcţia sa a scris o francă mărturisire că a devenit organ al băncii Marmoroch-Blank şi n-a mai însemnat decât un magazin oarecare din revista care fusese altădată cu tot poporanismul ei de import.

EXEMPLARUL LEI 12.— **GÂNDIREA** EXEMPLARUL LEI 12.—

APARE LA 5 ŞI LA 20 ALE FIECĂREI LUNI, SUB CONDUCEREA UNUI COMITET COMPUS DIN DOMNII: LUCIAN BLAGA, DEMOSTENE BOTEZ, AL. BUSUIOCEANU, NICHIFOR CRAINIC, ADRIAN MANIU, GIB. I. MIHĂESCU, I. MARIN SADOVEANU, AL. O. TEODOREANU ŞI PAMFIL ŞEICARU

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
CORESPONDENŢA REDACŢIEI PE ADRESA:
CĂSUŢA POSTALĂ 170, BUCUREŞTI

PENTRU RECENZII ŞI ANUNŢAREA APARIŢIEI, DOMNII AUTORI ŞI CASELE DE EDITURĂ SUNT RUGAŢI A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD. CĂRŢILE ŞI MANUSCRISELE RUGĂM A FI ADRESATE REVISTEI ŞI NU PERSONAL.

D. C. AMZĂR, Șt. BACIU, Vasile BĂNCILĂ,
Em. BUCUȚA, BUSUIOCEANU, Mateiu I.
CARAGIALE, G. CĂLINESCU, CISEK, Victor
EFTIMIU, G. GALACTION,
Ioan MASOFF, B. MUNTEANU,
P. PANDREA, O. PAPADIMA, PAPILIAN,
Sorin PAVEL, Cezar PETRESCU,
Victor Ion POPA, Stelian POPESCU, Sextil
PUȘCARIU, Zaharia STANCU,
Al. O. TEODOREANU, D. TOMESCU,
Elena VĂCĂRESCU, Tudor VIANU,
Mircea VULCĂNESCU

către

Nichifor CRAINIC

Prego, Legazione Romena

Prego Eminenza,

[illegible] mio amico [illegible] [illegible] [illegible]

Paris Oct. 10 1929
5 Rue Washington

Stimate Domnule Grăsimi

Am citit un amestec articolul
în "Curentul". Vă sânt recunoscătoare că
ați exprimat ce gândiți despre mine
dar și mai recunoscătoare pentru
că gândiți ce gândiți.

Ați fi fericit adânc că am
câștigat încrederea d-voastre și
credințelor noastre străvechi, în acea
măsură în care ați înțeles în dragoste
pentru neamul nostru. Întâmplarea face
de la Gândirea a găsit deci în mine
o adeziune din prietenul ceas.
Voi e de mirare că ne-am înțeles
fără să ne fi cunoscut.

Vă trimit, stimate Domnule Grăsimi
cele mai calde,
cele mai sincere sentimente
în așteptarea
de admirație devotată ce vă păstrez

Elena Văcărescu

Freiburg i. Br.
Dreikönigstr. 25.III st.
21.4 [1] 931

Mult Stimate Domnule Crainic,

Nu mă cunoaşteţi personal. Numele cred însă că mi l-aţi întâlnit prin *„Cuvântul"* şi *„Viaţa Literară"* unde am avut preocupări şi atitudini de aproape înrudite cu *„Gândirea"*, ea ocupând un îngemănat loc în formarea mea spirituală.

Aci, vă trimit, pentru revistă, un studiu care mi-a slujit drept teză de licenţă în filosofie şi pe care îmi permit a-l supune atenţiunii dvs.

În baza lui şi a altor lucrări făcute în cadrul cercetărilor de sociologie morală ale d-lui prof. D. Gusti, – care vor apărea în *„Arhiva"* d-sale, – mă aflu în Freiburg unde lucrez cu Heidegger şi de unde vă voi trimite mai apoi şi alte lucruri.

Dacă însă nu-l publicaţi, vă rog respectuos să nu distrugeţi manuscrisul; ci puneţi-l într-un loc ferit, ca să-l pot recăpăta.

Mulţumindu-vă respectuos, şi-ntr-un caz şi în altul, vă rog să primiţi salutul meu însoţit de un Christos a-nviat! (pe care mi-e dor să-l rostesc fiindcă amicii ăştia ai mei nu se pricep la o asemenea vorbă!)...

Respectuos,
D. C. AMZĂR

Braşov 5 iulie 1940
Str. Dr. Baiculescu 9

Mult stimate şi iubite Domnule Profesor, ţin să fiu printre cei dintâi care să Vă aducă nespusa lor părere de bine, în clipa aceasta în care aţi ajuns pe cea mai înaltă treaptă a vieţii noastre publice. Într-un ceas bun! Ministerul Propagandei are azi în fruntea sa, un om care ştie ce trebuie să facă – şi noi cei ce îl cunoaştem şi-l iubim de atâţia ani, îi urăm astăzi spor la muncă şi trainică sănătate. Din nou «cel mai tânăr gândirist» Vă aduce devotata şi statornica sa dragoste, cu care V-a însoţit mereu. Şi acum, iubite şi stimate Domnule Profesor, Vă rog să nu-mi luaţi în nume de rău că Vă rog un lucru întrucâtva îndrăzneţ, o fac însă cunoscându-Vă pe Dumneavoastră. În clipa asta mare, V-aş ruga să Vă gândiţi la unchiul meu Aurel, om integru şi drept, bun cunoscut al Domnului Prim-Ministru, a cărui politică şi ale cărui jertfe au mers o viaţă de om într-o singură cale: aceea de azi.

Încă o dată Vă rog, iubite Domnule Profesor, să nu Vă supere gândul meu, pe care l-am vrut sincer şi bun. Mi-a fost însă greu să trec peste el. Urându-Vă încă o

dată cele mai fericite zile, Vă rog să transmiteţi omagii Doamnei şi Domnişoarei Nini, alături de cari împărtăşiţi şi clipa asta de mare şi meritată bucurie.

Rămân al Dumneavoastră devotat şi
adânc şi recunoscător – de întotdeauna –
Ştefan BACIU

---

16 August 1927

Stimate domnule Crainic,

Acum câteva săptămâni, am trimis un studiu pentru „*Gândirea*" tratând despre filosofia d-lui Motru. Am adăugat atunci câteva rânduri pentru redacţie, căci Dumneavoastră nu eraţi în ţară. Unele lucruri nu le-am putut spune atunci, fiindcă ţineam să le spun Dumneavoastră personal.

Acest articol despre d-l Motru nu e o recenzie, ci un comentar, *în legătură cu problemele „Gândirii"*, al întregii concepţii filosofice a d-lui Motru. De aceea i-am dat şi aceste proporţii. După socotinţa mea, care, firește, n-are nici un fel de cădere şi, mai ales, nici un fel de prezumţie, s-ar putea tipări la *Idei, oameni şi fapte* sau, eventual, ca articol de fond (împărţindu-se în două, în acest ultim caz). Iar dacă nu se poate tipări deloc, aş trimite altceva, peste vreo lună – o cronică, având grijă ca pe viitor să trimit articole mai scurte.

Către sfârşitul articolului, amintesc despre o conferinţă a Dumneavoastră. Trebuie să spun că eu nu am asistat la această conferinţă. Un prieten mi-a spus ceva despre ea.

Dacă e nevoie să vin la Bucureşti aş putea veni prin Septembrie sau Octombrie. Mi-ar părea foarte rău dacă „*Gândirea*" nu ar mai apare ca până acum. Nu pentru mine, dar pentru atitudinea pe care o reprezintă.

Am fost silit să renunţ la Paris, din motive de familie şi financiare, cari mult m-au deprimat şi mi-au irosit forţele cele mai bune în vremea din urmă.

Vă rog să mă consideraţi al Dumneavoastră de totdeauna cu dârză credinţă.

Vasile BĂNCILĂ
Bd. Sf. Maria 32 Brăila

Brăila, 12 Septembrie 1927

Stimate domnule Crainic,

Răspund aşa de târziu fiindcă abia azi m-am întors de la ţară, unde am fost pentru sănătatea copiilor. Nu ştiam că aici mă aşteaptă bucuria gravă a unei scrisori din

partea Dumneavoastră. Sunt foarte mulţumit de felul în care a ieşit articolul meu din „*Gândirea*".

Am primit cu o adevărată încântare vestea că revista va trece peste orice greutăţi şi va apare regulat mai departe. Sunt în societatea noastră foarte multe năzuinţe risipite, cari se pierd, deşi sunt tot ce poate avea mai bun mediul nostru social: existenţa unei reviste, cu stringenţa doctrinală şi aristocratica autoritate interioară ale „*Gândirii*", e un mijloc de cristalizare conştientă şi de organizare pentru luptă a lor. Mă refer la năzuinţele istoriciste, etniciste, religioase, tradiţionaliste: atâţia termeni care se echivalează.

Întrucât priveşte şezătoarea „*Gândirii*" la Brăila, *sunt nerăbdător să fie cât mai curând.* Mai ales că şi oportunităţile locale sunt mai potrivite acum. Gândesc că între 15 şi 25 octombrie ar fi cel mai potrivit (afară dacă se amână începerea cursurilor şcolare peste 10-15 octombrie). M-am întâlnit azi cu primarul şi mi-a acordat gratis Teatrul Comunal. Are 500 de locuri. Am să fac bilete de un singur fel: 50 de lei unul. Scăzând cheltuielile şi eventuale bilete nevândute, tot ar ramâne un câştig net de 15-20.000 lei. În cazul cel mai rău. Iar după serbare, aş începe cu abonamentele. Toată nădejdea mea e însă în serbare, deşi sper să pot face şi abonamentele. Colaboratorii mei vor fi şi acum elevii de curs superior. La studenţi mă gândesc mai puţin. Adolescentul meu e băiatul de la 15-16 ani până la 20-22.

Poate prin Octombrie să pot veni la Bucureşti. Acum trebuie să mă întorc din nou la ţară unde vom sta până la 1 octombrie.

Vă rog să primiţi omagiile mele entuziaste.

Al Dumneavoastră
Vasile BĂNCILĂ

---

5 noiembrie 1927

Stimate domnule Crainic,

Trimit articolul anunţat. E mai scurt decât cele precedente fiindcă sunt mult mai puţine rânduri pe pagină.

Recenzia despre lucrarea d-lui Florian este iarăşi amânată peste câteva luni. Îmi pare rău, dar când am plecat din Bucureşti nici nu mă gândeam că o să scriu despre *Autohtonizarea filozofiei.* Îmi pare rău că n-am avut timp să-mi dau mai mult drumul în articolul ce trimit acum. Iar de azi înainte am impresia că intru în temniţă: începând cu săptămâna viitoare vom face câte 53 de ore pe săptămână de clasă! Dacă nu mă voi îmbolnăvi, înseamnă că la toamnă voi putea pleca sigur la Paris. De aceea-mi pare bine că am apucat cel puţin să scriu acest articol mai lung pentru „*Gândirea*".

Şi-aş avea atâtea lucruri de scris!

Deocamdată aş fi fericit dacă *Autohtonizarea filozofiei* ar apare fără prea multe greşeli de tipar. Vă rog să mă iertaţi că o spun dar Dumneavoastră nici nu ştiţi ce

greşeli de tipar au fost în celelalte articole: sărituri de rânduri etc. Aş scrie domnului Bădăuţă, dar nu-l cunosc personal.

Vă rog să prezentaţi omagiile mele doamnei Crainic şi să primiţi cele mai bune urări pentru familia dumneavoastră

Vasile BĂNCILĂ

P. S. Într-un număr din „*Biserica Ortodoxă Română*" se citează o părere din studiul asupra lui Motru publicat în „*Gândirea*", iar în „*L'Europe Centrale*" e o recenzie asupra aceluiaşi studiu.

Stimate domnule Crainic,

Am primit cecul trimis de d. Gr. Teodosiu şi azi am încasat trei mii de lei.

A fost un moment patetic. Bucuria mea a fost produsă în primul rând de gândul, pe care Dumneavostră l-aţi pus în acest fapt. La acest lucru m-am gândit îndelung şi recunoscător.

Pe de altă parte, surprinderea mea a fost foarte mare. Nu m-am gândit niciodată să primesc bani din partea „*Gândirii*". De altfel, aceşti trei mii de lei sunt cei dintâi bani, pe care-i primesc de la vreo revistă de pe urma scrisului meu.

Mi-e greu însă să accept sacrificiile materiale din partea „*Gândirii*". Îmi îngăduiţi să spun că m-am hotărât să primesc aceşti trei mii de lei numai cu rezerva mintală că pe viitor va fi altfel, şi numai altfel, din acest punct de vedere? Şi îmi îngăduiţi să vă rog în acest sens?

– Am venit acum vreo săptămână prin Bucureşti, dar n-am avut noroc să vă găsesc.

– Am refăcut radical şi am amplificat articolul despre «un congres internaţional de educaţie în România» şi l-am tipărit în ultimul număr din „*Revista de Filosofie*".

– Articolul despre «religia şi educaţia regelui Mihai» din revista „*Solidaritatea*" (iese la Piteşti sub conducerea unui prieten pedagog) nu numai că nu e un fragment din eseul despre *Şcoala regelui Mihai,* dar nici idei măcar nu are din acest eseu. E ceva cu totul aparte şi va fi publicat odată, în volum, ca atare – ori va fi contopit cu eseul din „*Gândirea*", care, de altfel, va trebui să primească unele amplificări gândite de la început. – Am dat aceste informaţii, fiindcă am fost întrebat la Bucureşti, când nu apăruse „*Gândirea*" dar i se ştia sumarul, dacă e vreo legătură între cele două eseuri despre educaţia regelui Mihai.

– La sfârşitul toamnei viitoare vreau să plec neapărat în străinătate pentru mai mult timp.

– Prezint omagii adânci familiei Dumneavoastră. Vă rog să primiţi mărturia recunoştinţei mele – odată cu aceea a dragostei devotate pentru „*Gândirea*".

8 Mai 1929, Brăila

Al Dumneavoastră,

Vasile BĂNCILĂ

Paris 3 iulie 1930

Stimate Domnule Crainic,

Soţia mea, cedând unei sugestii recente că e mai energică decât mine (ceea ce, după cât se pare, nu e greu), s-a hotărât să se transfere numaidecât la Brăila.

Şi îmi spune că v-a scris şi Dumneavoastră în acest sens.

De fapt însă legea nu e tocmai favorabilă soţiei mele în situaţia la care se referă dânsa. Pe urmă, mi-e greu să concep ca un colaborator la „*Gândirea*" să vă încarce cu chestiuni de bucătărie personală. E adevărat, când ajunge cuţitul la os – n-ai încotro. În acest sens, cine ştie dacă vreodată nu voi repeta şi eu acest gest al soţiei mele – precum şi un gest mai vechi al meu – fără teamă că o autoritate conjugală superioară mie însumi mă va dezavua printr-o scrisoare...

Eu plec în ţară chiar astăzi. Nu trec prin Bucureşti, fiindcă de la Ploieşti o iau drept spre Brăila. Alor mei le e grozav de dor de mine, iar mie nu mai puţin.

Prezint omagii adânci doamnei Crainic şi Dumneavoastră.

Vasile BĂNCILĂ

Aprilie 1931

Stimate Domnule Crainic,

Am scris *Declinul Sărbătorii* şi imediat a doua zi de Paşti va fi la Bucureşti.

Până atunci, va trebui să-l transcrie. Soţia mea nu e tocmai bine acum. Altfel, l-ar fi transcris repede.

Vă rog să binevoiţi a primi, împreună cu Doamna şi Domnişoara, omagiile şi urările noastre cele mai bune de Paşti.

Vasile BĂNCILĂ

---

3 Decembrie 1939
Brăila

Iubite Domnule Crainic,

În sfârşit m-am întors din concentrare, dar m-am întors atât de vlăguit şi încă mai şubrezit ca sănătate, încât, aceasta adăogându-se la amărăciunea mea morală de mai

înainte, îmi e foarte greu să mă mai adun sufletește și să intru în acea stare de ficțiune dinamică necesară scrisului.

Mă vad deci nevoit să iau un concediu mai lung de la reviste. Până în iunie, nu știu dacă voi putea da altceva decât o cronică - două.

„*Gândirea*", în schimb, e superbă. Azi am primit no. de pe Decembrie, strălucitor de lumină interioară și suveran ca prestanță.

Prezint omagii Doamnei și Domnișoarei Crainic.

Să trăiți!
Vasile BĂNCILĂ

MINISTERUL MUNCII ȘI OCROTIRILOR SOCIALE
DIRECȚIA MUZEULUI SOCIAL

Cluj, 28 Febr[uarie] 1921

Iubite Domnule Crainic,

Îți mulțumesc pentru rândurile D-tale. Bunăvoința față de mine și încrederea în lucrul, care pe toți ne așteaptă, mi-au mai dat o țâr' de suflet.

Mă ierți că-ți scriu cum îți scriu. Sunt în Cluj, într-o cafenea pe la 5 dimineața, așteptând să se albească geamurile ca să pornesc după deosebite treburi. Singura făptură omenească e afară, abia ca o siluetă pierdută în pâcla din piață, luminată puțin de felinare, slăbite de apropierea dimineții: Matei Craiul călare pe calul lui înfipt dârz în copitele dinainte.

Ochii sunt obosiți de nesomn, gura grea, capul absent.

Dar nu vreau să întârziu și, cu ajutorul unui stilograf bont, pe această hârtie ministerială, cutez să mă apuc de vorbă cu D-ta.

Îți răspundeam din București, dar până în ajunul plecării n-am avut știre de la Mugur despre articolul D-tale, dacă începe în numărul de Februar sau trebuie dat la una din gazetele arătate. S-a și cules și iese peste câteva zile.

Pentru că-ți arătai îndoiala dacă „*Ideea europeană*" mai trăiește, ți-am pus la poștă cele din urmă trei numere. Cred că le-ai primit. Ai văzut atunci că între literații pastișați te-am pus și pe D-ta. Sper că pastișa n-a alunecat în parodie și că n-ai fost jignit. Mi-ar părea foarte rău, pentru că în gândul meu n-*a* fost nici urmă de o asemenea pornire. Afară de cele care mă privesc pe mine, toate celelalte versuri eu le-am scris, și în toate n-am căutat decât să prind anumite caracteristici. E, în mare măsură, o lucrare de înțelegere și de iubire. Că de ea se leagă zâmbetul cititorului, nu se poate tăgădui. Osteneala în sine, ca să te asemeni în totul cuiva, deșteaptă un amestec de uimire și de haz.

Cât despre neînțelegerile trecute dintre noi, despre care amintești, în ce mă privește mă îndoiesc dacă au fost. Ar fi trebuit, pentru aceasta, să fim mai apropiați.

Legăturile dintre noi erau însă destul de elastice, ca să nu se resimtă de anumite ciocniri. Acestea rămâneau exterioare şi străine, în regiunile pe unde te poartă contingenţele, nu sufletul.

Negreşit că m-aş bucura dacă pe viitor am putea lucra împreună şi nici eu nu văd ce ne-ar depărta. De făcut, aici, e mai mult decât oricând. Activitatea care se încordează ca să birui toate aceste sarcini, e lipsită tocmai de ceea ce ar putea-o face rodnică: fixarea unor ţinte sigure. Ca în mulţimile speriate de o primejdie necunoscută, e prea mare frământarea zadarnică, alergătura haihui, treaba fără noimă, avânturile obositoare, sfârşala înainte de vreme, desnădejdea neîntemeiată. Personalismul se umflă şi inundă. Meditaţia chinuitoare nu mai trimite în lumea buimacă luminoase profeţii. De jertfă nu e nimeni în stare. Colaborările se strică înainte să fi fost puse la încercare. Umblăm cu cele mai gingaşe probleme pe braţe, cum umblau legionarii lui Mammertinus cu zeiţele de marmură ale lui Praxitele şi Fidias, despre care primiseră poruncă să fie cu mare băgare de seamă, pentru că altminteri ar fi fost puşi să le facă la loc.

Ma bucur că te întorci în ţară, cu toate că poate o faci cu oarecare părere de rău. Dar o întârziere prea mare departe de vatră e totdeauna vătămătoare unuia din tagma noastră, chiar când el e aşa închegat şi de sigur de sine precum eşti D-ta. Aştept, pe urmă, să aduci lucruri noi, pe care odată ajuns aici, nu vei mai sta pe gânduri, să le tipăreşti.

Eu aş vrea să scot de la toamnă un volumaş de proză. Ţi-aduci aminte de însemnările
unui drumeţ. Se transcriu tocmai după notiţele mele cele vechi şi care nu putuseră încăpea toate în spaţiul foarte scump al *„Ideei europene"*. Am şi câteva bucăţi inedite. Dacă voi putea aduna vreo 25, care să alcătuiască un mic tot, le-aş da drumul. Stilul nu mai îmi place destul; e cam încărcat şi chiar prin aceasta ascunde cu prisosul culoarei, linia şi conturul. Dar ştii cu câtă greutate te hotărăşti să loveşti în tine şi ce înseamnă să înfigi cuţitul în portretul lui Dorian Grey!

Piaţa noastră literară începe să sufere de supraproducţie. *Cartea* şi *Viaţa românească* îndeosebi se întrec să arunce cărţile în circulaţie. Trăim în zodia romanului. În fiecare săptămână apare unul.

Cu salutări colegiale

Emanoil BUCUŢA

Sofia
28 Decembrie 1929

Dragă Crainic,

Sunt de câteva zile la Sofia, pentru lămuriri în deosebite treburi culturale. Am căutat să ocolesc până mai târziu pe Balabanov, ca să nu se creadă obligat, dar am fost descoperit. Mă silesc să nu-l pun la nici un fel de osteneală.

Vorbesc mai mult cu altă lume. De pildă, cu profesorul Hristo Todorof de la Universitatea liberă, care mi-a amintit de d-ta şi mai ales de un studiu, *Isus în ţara mea.* Ar dori foarte mult să-l aibă. Nu vrei să-l pui imediat sub bandă, împreună poate cu celelalte eseuri mari întregitoare din *„Gândirea"*, şi să-l trimiţi la legaţie? Dacă aş mai fi aici i l-aş da chiar eu, şi altminteri [indescifrabil], ataşatul nostru de presă.

Cu deosebite urări de sfintele zile

Emanoil BUCUŢA

MINISTERUL MUNCII, SĂNĂTĂŢII ŞI OCROTIRILOR SOCIALE
DIRECŢIUNEA EDUCAŢIEI POPORULUI

Stimată doamnă Crainic,

Aud că prietenul Crainic nu e în Bucureşti. Nu ştiu dacă ieşi seara fără el, dar îmi îngădui să-ţi trimit două locuri pentru *Mina de aur* a lui Costov astăzi la Naţional. E un PEN-clubist bulgar, pe care-l sărbătorim şi ca atare la un supeu de teatru, la Elisée.

Cu simţiri deosebite

Emanoil BUCUŢA
Luni

Iubite Crainic,

Nu ştiu ce soartă va avea scrisoarea aceasta după celelalte la care aştept şi acum răspunsul. Nădăjduiam măcar prin Marcu să am un cuvânt de la tine. Nu mi-a venit nici atunci. Marcu mi-a spus, e drept, cât eşti de ocupat, şi îmi închipui şi eu că îţi ai necazurile tale. Dar cum mi le am şi eu pe ale mele, mai încerc o dată, poate te-oi îndupleca. Nu te supăra deci dacă îţi voi aminti din nou de acei enigmatici zece mii de lei pe care mi i-a anunţat odată Mugur, (Marcu îmi spune că i-a purtat şi el câtva timp în buzunar), care deci există, dar de venit nu vor să vină. Să îţi mai explic câtă nevoie am de ei cred că e de prisos. Am stat doar împreună atâta vreme în străinătate, şi tu ştii bine ce înseamnă sfârşiturile astea de an, triste, când lipsa de bani nu-mi mai lasă odihnă. Ar ajunge să îţi aminteşti două trei episoade din viaţa noastră de la Viena şi ai înţelege toată insistenţa mea. Cine ştie dacă n-ai avea şi remuşcarea încrederii tale prea mari în puterea mea de rezistenţă aici! Eu tot mai sper. Cele câteva luni de aşteptare (în care timp scăderea valutii i-a şi împuţinat) mi i-a făcut şi mai necesari. Ce crezi? Îmi vor veni în cele din urmă?

Încolo, lucrurile mele merg destul de bine. Îmi scriu lucrarea de încheiere a primului an (despre frescele medievale de care ţi-am vorbit). În septembrie sau octombrie intră la tipar. Pe urmă încep a o scrie pe a doua pentru care materialul îl am adunat de pe acum. Sunt până în gât vârât în fişe şi notiţe şi asud al dracului pe căldura asta de 35 de grade. Dar ce să fac? Trebuie să ajung odată doctor, altfel nu mai e de trăit! Literatura am lăsat-o pentru vremuri mai bune. Printre oamenii serioşi de aici aş risca să mă compromit cu ea. Nici vreme de altfel nu-mi rămâne multă – biblioteca îmi ia toată ziua. Planuri însă tot îmi fac şi sper până la întoarcere să găsesc eu vremea şi pentru literatură. Câte ceva de altfel am şi scris. Când le-o veni vremea vi le voi trimite. Ce importă însă acuma nu sunt astea: *Trebuie să ajung doctor.* Nu mai am nici o scăpare! O mână de ajutor doar îmi mai trebuie şi din partea voastră care se pare că mă uitaţi.

„*Gândirea*" nu mi-a mai venit de câteva luni (ca şi „*Cugetul*". Ce s-a întâmplat? Nu cumva polemica mea cu Mihalache i-a fost fatală!?) În schimb primesc regulat „*Ţara noastră*" din care vă urmăresc bătăliile politice. Şi mă gândesc că dacă aş fi fost în Bucureşti eram acum desigur şi eu gogist. Cum se face însă că Pamfil nu e cu voi? Sau poate a găsit în Congopol pe omul care ni trebuie?

La Roma fac vâlvă mare aventurile lui Panait Istrati şi ale lui Terente. Despre cel dintâi se scrie cu destulă admiraţie, despre celălalt chiar cu invidie. Băgaţi de seamă, mi se pare că de acum stindardul spiritualităţii la Brăila se ridică. Luaţi-vă cu binişorul pe lângă Perpessicius. Ar fi bine poate să-i încredinţaţi şi-o rubrică la „*Gândirea*".

Tu cu poezia cum o mai duci? Ţi-am mai citit anul acesta mi se pare numai una. Ai mai scris? Sau nu-ţi dă pace Nini? Acum s-o fi făcut domnişoară mare şi desigur mai pretenţioasă. Noi n-am uitat-o şi i-am cumpărat de aici ceva (nu se spune ce) care o va face foarte vanitoasă.

Ce mai face Liţi? Cu datoria mereu? Nevastă-mea îmi spune că o să-i scrie curând, când are de gând să-i trimită şi nişte fotografii de pe aici.

Dar prietenii? Cezar, Lascarov, Mugur, Colonelul Condeescu (faţă de colonel am nişte datorii neîndeplinite de care mă ruşinez). Spune-le că le voi scrie în curând la toţi, deşi de la unii aştept încă răspunsuri. Amicului Cezar mai ales, ţie şi lui Mugur am să vă spun odată mai pe larg ce-am văzut aici la teatrul de copii. Sunt lucruri care foarte uşor s-ar putea face şi la noi. Ar fi şi o treabă frumoasă, şi zău că ne-am îmbogăţi. Pentru d-l Mugur pe care îl văd marele organizator al întreprinderii am să pregătesc chiar un proiect în amănunt. Scrieţi-mi şi voi numai două trei rânduri din când în când, şi mai ales tu care ştii ce bucurie aduce o scrisoare de departe.

Cu dragoste
BUSUIOCEANU
Roma 20 iulie '924
Via Emilio del Cavaliere 11 - Roma (36)

Iubite Crainic,

Profit de venirea D-nei Nicorescu ca să îţi trimit câteva rânduri pe care le aştepţi cam de mult. Cred de altfel că tăcerea mea de până acum a fost o confirmare suficientă a primirii banilor trimişi de tine. Mi-au prins bine, cum îţi închipui. Jumătate din ei i-am cheltuit din primele zile chiar, în călătoria de la Assisi unde mi-a rămas inima pentru multă vreme. Nu mi-a fost greu să cheltuiesc pe urmă şi jumătatea cealaltă. Îţi dau raportul acesta fiindcă acuma e început de an şi ştiu că e vremea potrivită pentru fapte mari. Mă gândesc la Lepădatu care poate va consimţi şi anul acesta măcar la atâta generozitate câtă acum un an. De rândul aceasta stau şi mai prost ca atunci încât îţi închipui că sunt mai conciliant. Vreo zece mii de lei mi-ar însenina orizontul simţitor, numai să-mi vină la timp. Îmi pun nădejdea în tine. Dacă îi va obţine, nu îţi va fi greu să-i schimbi apoi mai avantajos la Banca Naţională prin Directorul General Chiriacescu pe care l-am cunoscut aici la Roma şi pentru care ţi-aş trimite o scrisoare. E foarte binevoitor faţă de şcoala noastră. Nu ştiu dacă eşti informat că (tot prin el) Banca Naţională a dat 20 milioane şcoalei care va începe imediat construirea unui mare palat aici. Se pare că suma e numai pentru început, Banca având intenţia să o mai completeze. Îl aşteptăm pe arhitectul Antonescu care e însărcinat cu lucrările.

În ce mă priveşte, am terminat şi traducerea în italieneşte a lucrării mele care intră curând la tipar. Înainte de a începe a doua lucrare, vreau să termin un eseu pe care îl am în lucru despre Michelangelo pe care l-am destinat „*Gândirii*" sau „*Cugetului*". Poate anul acesta să mă ţin şi de ceva literatură căci anul trecut am părăsit-o de tot. Sunt în aşteptarea unor veşti însă care, dacă vor fi favorabile, s-ar putea să mă transporte pentru vreo câţiva ani şi într-o situaţie excepţională, tocmai la Paris. Nu mă grăbesc să-ţi dau amănunte fiindcă nu ştiu încă ce va ieşi. Şanse şi sprijin

în sensul materialist și scientist — în care atitudine o dușmănie față de orice formă de religie — chiar în cultura românească — dușmănie căreia îi va o ajuta!..

Îmi îngădui a crede că această carte va rodi în tinerii în care ea va găsi un teren prielnic. Publicat și articolul atacat, eu știu prea mult cât sforțarea de spirit a fost prețuită de cei pentru care Gândirea le-a oferit dar în totdeauna și pe care nu-am dispărut a le găsi reprezentative unei anumite direcțiuni spirituale în cultura românească.

Primiți vă rog încredințările acestei adânci stime pe care mă onorez a vă păstra

Mihai A. Vulcănescu

Doctorand în filosofie și drept

Paris 22 rue Pierre Curie V^e

am, dar mai am şi un concurent destul de serios care se află acolo printre voi. În sfârşit vom mai vedea ce-mi mai rezervă soarta.

Încolo, noi, lăsând la o parte lipsa de bani din ce în ce mai supărătoare, am duce-o bine. Mi-e dor însă de ţară cum nu îţi închipui, şi-mi lipseşte mult tovărăşia ta. E un an de zile de când pe aici, unde nu se face decât arheologie şi istorie, nu am mai schimbat o vorbă luminată. Lucrul ăsta îţi e greu ţie să-l înţelegi când ai acolo atâţia tovarăşi.

Vom mai vorbi însă altădată fiindcă acuma nu mai am vremea. D-na Nicorescu stă să plece la gară. Isprăvesc dar rugându-te încă o dată să-l iei cu binişorul pe Lepădatu. Poate n-o fi el chiar aşa cum... i-ai zis tu rândul trecut.

Cu dragoste
BUSUIOCEANU

Toate complimentele noastre lui Liţi. Tot aşteptăm fotografia lui Nini pe care neaţi făgăduit-o.

Salutări şi amicilor. Am să le scriu şi lor.

Roma, 9 nov. '924

Fii sănătos şi vesel şi cu noroc în cele literaricești şi în cele duhovniceşti. Mă gândesc cu drag că ne vom vedea curând.

Em. PANAITESCU

SOCIÉTÉ DES NATIONS
INSTITUT INTERNATIONAL
DE
COOPERATION INTELLECTUELLE
SECTION DES RELATIONS UNIVERSITAIRES

Paris (1er) le 27.III. [1] 926
2, Rue de Montpensier
(Palais-Royal)

Iubite Crainic,

Aflu târziu din ziare de numirea ta ca secretar general la Culte şi mă grăbesc săţi exprim toată bucuria mea frăţească pentru un eveniment pe care îl doream şi îl aşteptam de mult cu încrederea pe care tu ai inspirat-o totdeauna tuturor. Îmi pare rău că nu-ţi pot strânge mână ca în ceasul bucuriilor mari, dar de departe, eu retrăiesc încă o dată lungile noastre hoinăreli de odinioară pe care vremea şi despărţirea mi le fac din ce în ce mai preţioase. Acum când drumul tău se deschide către

toate satisfacţiile vieţii publice, prietenia mea încearcă şi puţin orgoliu pentru vechea noastră tovărăşie care ştiu cât a fost de adâncă. Îţi doresc din toată inima norocul de a putea realiza faptele mari de care eşti în stare. Voi avea, sunt sigur, şi eu satisfacţia de a recunoaşte în ele gânduri care atâta vreme ne-au legat frăţeşte.

Arată-i te rog bucuria noastră şi lui Liţi, pe care o rugăm să ne amintească uneori şi d-rei Nini.

Ţie toată dragostea
BUSUIOCEANU

SOCIÉTÉ DE NATIONS
INSTITUT INTERNATIONAL
DE
COOPERATION INTELLECTUELLE
SECTION DES RELATIONS UNIVERSITAIRES

Paris (1er) le 3 Iulie [1] 926
2, Rue de Montpensier
(Palais-Royal)

Iubite Crainic,

Îţi scriu în grabă, înainte de a pleca pentru mai mult timp din Paris, pentru a-ţi comunica unele lucruri care sunt sigur că te vor interesa.

Am avut ocazia să cunosc de curând la Varşovia, la un Congres, pe rectorul universităţii ucrainiene din Praga, prof. Alexandru Kolessa. E un bătrân foarte învăţat, profesor de literaturi slave şi care până la romanizarea Bucovinei şi-a avut catedra vreme îndelungată la Universitatea din Cernăuţi. Mi-a vorbit de multe lucruri care mi-au făcut plăcere şi cred că e un prieten sincer al Românilor. Am cunoscut acolo şi alţi ucrainieni, profesori, unii la universitatea ucraniană din Praga, alţii la Varşovia. Am constatat că e printre ei un întreg curent în favoarea României şi că ar fi gata să facă toate sforţările pentru a mijloci o prietenie între ucrainienii din Bucovina şi români. Profesorul Kolessa îndeosebi, care e conducătorul moral al tuturor intelectualilor ucrainieni emigranţi mi-a părut cu totul însufleţit de această idee. Mi-a vorbit aproape o noapte întreagă cu o adevărată ură împotriva lui Wasilko [1] pe care îl consideră drept o nenorocire a ucrainienilor bucovineni. În parlamentul Vienez el i-a fost de altfel totdeauna un înverşunat duşman şi un colaborator permanent al lui Grigorovici [2], Hurmuzaki [3] şi a celorlalţi români.

I-am spus că în ţară la noi nimeni nu ştie de sentimentele acestea prietenoase ale ucrainienilor din străinătate şi l-am îndemnat să-şi spună cuvântul direct în presa românească. E gata să o facă şi ar dori mai mult decât atât, să pornească o întreagă campanie pentru împăcarea ucrainienilor cu România. N-ar voi însă să înceapă această activitate mai înainte de a putea veni în România pentru un timp cât de scurt când să poată lua contact, nu numai cu guvernul nostru dar şi cu ucrainienii de la

noi. El e sigur că în cazul acesta cuvântul lui, care e al intelectualilor ucrainieni emigranţi, n-ar rămâne fără efect.

Îţi comunic toate lucrurile acestea, bineînţeles cu rezerva omului care nu e informat mai mult decât dintr-o simplă conversaţie, dar ţin să adaug că impresia mea e cu totul favorabilă şi cred că dacă ne-am folosi de prietenia aceasta care ni se oferă, n-am avea decât de câştigat.

Cât priveşte mijlocul de a-l aduce în ţară, posibilităţile nu ar lipsi. E un om de ştiinţă a cărui specialitate e destul de înrudită cu lucrurile noastre. El însuşi îşi exprima dorinţa să cerceteze manuscrisele slave ce se găsesc la noi şi îmi vorbea de nişte vechi evangheliare româneşti miniaturate, găsite de el în străinătate şi pe care ar vrea să le publice. Motive în orice sens s-ar găsi destule pentru a-i da prilejul să vie în Bucureşti unde desigur s-ar putea profita de prezenţa lui.

Şi acum, fiindcă e vorba de colaborarea româno-ucraineană, ţin să îţi transmit şi o rugăminte care vine tot din partea profesorului Kolessa şi pe care ţi-o recomand cu toată căldura. E vorba de o scriitoare ucraineană, pare-se destul de glorioasă de vreme ce cărţile ei (nuvele şi romane) sunt traduse în mai multe limbi – şi care trăieşte la Cernăuţi. Trăieşte, e un fel de a vorbi, fiindcă ea moare de foame. Se pare că se găseşte pur şi simplu în mizerie. Profesorul Kolessa implora un ajutor pentru ea, cu atât mai mult cu cât ar putea fi şi utilizată, cunoscând limba românească. Poate că aţi putea-o însărcina să facă o traducere din literatura noastră, dar ajutorul i s-ar putea da anticipat, fiindcă după cum mi se spunea, femeia e rămasă pur şi simplu pe drumuri. Îţi transmit numele ei: Olga Kobyleanska[4]. Adresa nu i-o cunosc, însă nu va fi greu s-o găsiţi, fiindcă în Cernăuţi e bine cunoscută. Adresa prof. Kolessa este următoarea: Recteur de l'Université Ukrainienne de Prague. Praga II, Stepánská 49/II.

Cât priveşte situaţia mea, nu e până acum deloc clarificată. Nu ştiu nici eu ce va fi cu mine în toamna aceasta. Misiunea mea aici ar trebui să înceteze pe ziua de 1 noiembrie. Subvenţia poloneză în virtutea căreia funcţionez nu a fost reînnoită pentru anul viitor. Se zice totuşi că Institutul ar voi să mă reţină pentru încă un an. Nu ştiu nici eu ce să fac. Lucrul în orice caz se va decide abia la sfârşitul lui Iulie la Geneva. Sunt atât de dezorientat în ce priveşte locul meu pe glob, încât mă voi lăsa în voia soartei, cu atât mai mult cu cât ştiu că la Bucureşti nimic bun nu mă aşteaptă.

Ţi-aş cere noutăţi şi despre tine, dar ştiu că nu vei avea vreme să-mi scrii. Le aflu de altfel din ziare şi sunt totdeauna măgulitoare pentru prietenii tăi. Dacă în orice caz vei avea ocazia să-mi scrii, adresa mea până la 7 August e următoarea: Hôtel des Bains – *Erqui* (Côte du Nord).

Cu toată dragostea şi cu cele mai bune salutări alor tăi

BUSUIOCEANU

---

[1] E vorba de Mykola (Nicolae) Wasylko, om politic ucrainean din Bucovina, deputat în parlamentul vienez începând cu anul 1898 şi reales în continuare până la ultimele alegeri în acest for înaintea primului

război mondial. A înființat blocul liberal interetnic *Uniunea liber cugetătoare*, în care, printre alte activități, a intrat și Aurel Onciul.

[2] G. Grigorovici, deputat în parlamentul din Viena din partea Partidului Socialist Român din Bucovina.

[3] Baronul Eudoxiu Hurmuzachi, istoric român care a înființat *Partidul Patrioților* (Patriotenpartei) și a fost ultimul președinte al Camerei deputaților din Bucovina.

[4] Olga Kobyleanska, scriitoare ucraineană născută la 27 noimebrie 1863 în orașul Gura Humorului, județul Câmpulung. A terminat doar 4 clase în limba germană, iar primele sale opere, începând de la vârsta de 14 ani, le-a scris în limba germană.

În 1891 își publică prima operă în limba ucraineană, romanul *Omul*, după care urmează nenumărate nuvele, volume de proză scurtă și romane, dintre care cel mai cunoscut este *Pământ*, apărut în 1964 și în limba română la "Editura pentru literatură universală". Acest roman, început de scriitoare în 1898, terminat în 1901 și publicat în 1902 se bazează pe fapte reale petrecute în satul Dimca într-o familie de țărani români (în roman sunt țărani ucraineni). De altfel Olga Kobyleanska s-a inspirat și în alte opere ale sale din realitățile românești din Bucovina. În descrierea caracterelor și a situațiilor, scriitoarea este un fin psiholog și un filosof în literatură. Este considerată ca cea mai mare romancieră și nuvelistă dintre toate scriitoarele slave. În literatura ucraineană, Kobyleanska este promotorul neoromantismului și prima în literatură care militează pentru emanciparea femeii, creând în acest scop o întreagă galerie de chipuri feminine ce au devenit modele pentru femeile ce aspirau spre idealuri mai înalte, deși cele mai multe dintre ele sunt însemnate de tragismul soartei predestinate, de fatalism, de acea dedublare catastrofală a sufletului nietzchean sau a existenței a "două suflete": unul parcă conștientizat de către simțuri, iar celălalt – cel conștient, dar hotărât demult de soartă. Dar, în timp ce Nietzche neagă existența lui Dumnezeu, considerând că el este "iluzia pe care a ucis-o rațiunea", Kobyleanska încearcă să renoveze sufletul chemând în ajutor pe Dumnezeu, fiind convinsă de necesitatea credinței și considerând că dacă raționalismul va alunga omul din raiul credinței, nu-i va aduce acestuia nici fericirea și nici nu-l va face mai bun. Carcateristica Olgăi Kobyleanska sunt accentele puse pe etică în filosofie, misticism, iubire față de omul simplu, față de natură, tendința spre singurătate și ascetism.

Deși scriitoarei i-a paralizat în 1903 partea stângă a corpului, ea continuă să scrie. Chiar în anul scrisorii de mai sus, 1926, O. Kobyleanska își scrie ultimul ei roman – *Apostolul țărănimii*, publicat mai apoi la Praga în 1930. În 1927, cu ocazia împlinirii a 40 de ani de creație literară, este invitată la Praga de către Comitetul civic ucrainean pentru a fi sărbătorită, aceasta fiind ultima ei călătorie în Apus. Însă situația ei materială rămâne cea descrisă în scrisoarea lui Busuioceanu. Moare în aceeași situație, la 21 martie 1942, în cel de-al 79-lea an al vieții.

E. MIHAICIUC

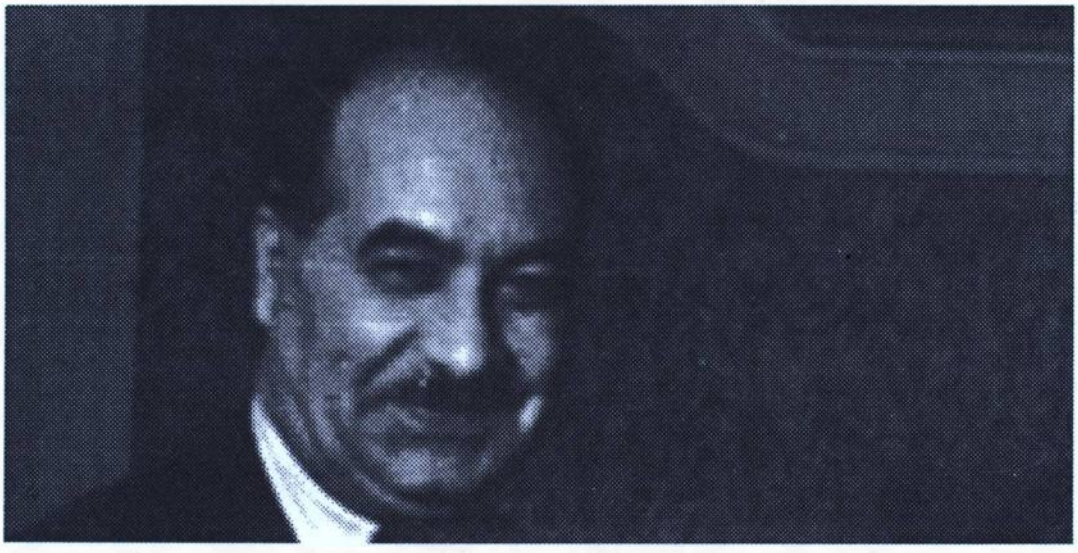

III, Str. Robert de Flers 9 a

Stimate Domnule Crainic,

Fii bun, te rog, şi anunţă-mă când şi unde ne putem întâlni într-una din zilele de 16, 17 sau 18 Ianuar ca să vorbim în chestia care ne interesează. Ora mi-e indiferentă, dar dacă locul e un local public, aş dori să nu fie nici cafeneaua Capşa, nici o cofetărie.

Cu o amicală strângere de mână,

M. I. CARAGIALE

Iubite domnule Crainic,

Soţia mea – pe care ţi-o prezint – îţi va explica misterul dispariţiei mele, ce lucrez şi de ce n-am putut da articole mai devreme. În sfârşit, fii indulgent.

Dacă mai ai legături cu Ministerul de Instrucţie, fii bun şi consolidează serviciul pe care mi l-ai făcut în toamnă.

Ministerul a interpretat numirea mea la Şcoala superioară de comerţ Nr. 2 nu ca transferare ci ca «*utilizare* până la fixarea unei catedre». În consecinţă a publicat catedra vacantă şi am cerut transferarea.

Lucrările de transferare încep *Vineri.*

Situaţia mea din punct de vedere legal este din cele mai limpezi.

Am media cea mai mare.

Nu sunt încadrat (catedra de la Timişoara desfiinţându-se).

Trebuie deci să fiu preferat în primul rând.

Îndeplinesc acum condiţiile legale având doi ani de profesare la o şcoală sup. de comerţ ceea ce este echivalent cu diferenţa de capacitate p. comerţ. –

Într-un cuvânt n-ar urma decât să mi se dea legalizarea prin Consiliul permanent a numirii de anul trecut.

Se pare că a mai cerut aceeaşi catedră, dar pe planul al doilea, N. Creţu, care însă nici nu speră, nici n-are vreuna din condiţiile cerute. Are media mult mai mică, fiind totuşi pe acelaşi tablou de capacitate şi n-a profesaţ la italiană deloc, necum la o şcoală comercială.

Dar se poate oare conta pe legalitatea oficialităţii?

Purcariu, Kiriţescu sunt cei de care depinde astăzi, se pare, situaţia, şi fără îndoială că avizul secretarului general sau al Ministrului nu sunt de neglijat.

Mi se pare de data aceasta aşa de legitimă prezumţia de a se rezolva definitiv chestiunea aceasta încât aş fi mulţumit numai şi dacă ai vorbi cu Purcariu şi să-l întrebi cum priveşte el acum cazul.

[illegible] am mâtat cu[illegible] după aprobare. A luat notă de mine [illegible] tipăriturile cât se va ordona Dnii Rebreanu să-i trimitem pământul. De Rebreanu mă l-am găsit la dreptul meu pământul meu cât să-i cer eu drept pământul. Mă voi duce și mâine dimineață și de voi lua cu mine cât voi. Nu știm încă dacă voi pleca să vorbesc despre pământul Comitetului Românesc. În orice caz în voi scrie din drum și voi fi la Rebreanu mă mai poate de acum mâine după aprobare până vineri seara. Cred că chiar acolo vom aproba tipărirea întâiului cu o vorbă vom face. După felul cum mi-a vorbit Ministrul că nu va întârzia mult garantat.

Hârtia o am dus la Centrul Românesc din arhipelag. A plouat și pământul și ieri. Dacă nu mi-am joi o seară o duc Colectele le am luat și toate și le-am dus în chinc. Fiți mă aprovizionați: Orice altul să mă ducă când voi fi gata cu voi. Dacă începeți la tipografie. Banii mi-a mai dat încă din Polonia. Vă mai spun la revedere.

Vă salut

Zaharia Herea

București 14 Iunie 1930

P.S. Centrul Românesc am dat din nou [illegible] mai mult pământ al Ziarului și am vorbit cu Haiti să-l duc o revanșă în curând [illegible]

De altfel aceasta este singura catedră liberă (la licee nu mai există) şi sunt singurul în drept de a o cere. Dacă o pierd zilele acestea, este pierdută definitiv. O Lovinescu! sub auspicii aşa de frumoase să apară *Memoriile* tale?

Cu cele mai calde salutări
G. CĂLINESCU

P. S. În numărul acesta din „*Gândirea* " dau *Ion Barbu* şi urmez cu câte un articol în fiece număr din cele pe care le-am pregătit pentru volum, tăind câte ceva pentru ca să rămână o parte de inedit.

MINISTERUL
AFACERILOR STRĂINE
Direcţiunea Presei şi Informaţiilor

Bucureşti, 18 Februarie 1930

Iubite Crainic,

Ţin să-ţi mulţumesc din suflet pentru splendida cronică literară, pe care ai scris-o pentru cartea mea. Mi-ai făcut o mare bucurie şi te asigur că eşti printre puţinii critici care au văzut limpede substanţa şi toată structura interioară a cărţii mele. Numai Joachim Maus şi Willy Seidel au reuşit să prezinte, în critica lor, conţinutul esenţial al cărţii, atât de clar ca tine. Îţi sunt profund recunoscător pentru acest mare semn de prietenie. Un singur lucru se poate imputa: mă lauzi prea mult, prea mult! E singurul cusur, pe cere-l observă fireşte, cel lăudat. Îndeosebi de interesantă e partea, în care vorbeşti despre amoralitatea sexualităţii în nuvelele mele. Acelaşi lucru l-am scris şi eu într-o auto-prezentare a volumului, ce va apărea acum în „*Das Tagebuch*", Berlin.

Încă o dată: afectuoase mulţumiri!
Şi cele mai frăţeşti salutări de la
devotatul tău
CISEK

Viena IV, Prinz Eugenstrasse 60

Iubite Crainic,

O scrisoare din partea lui Filotti, sosită alaltăieri aici, mi-a adus ştirea că sunt rechemat la Bucureşti şi că rechemarea s-ar fi făcut în urma unei dorinţe speciale a M.S. Regelui. Filotti îmi scrie: «Domnul Tilea mi-a spus textual: Regele a declarat domnului Mironescu că doreşte ca Cisek să fie rechemat în centrală, deoarece are

nevoie de el aci. Te rog să dai curs acestui ordin». Îţi închipui situaţia mea. De abia am reuşit să câştig aci lumea pentru noi şi pentru cultura românească, de abia am clădit ceva şi – tronc! – mi se subminează totul din Bucureşti. Şi cu Studer am mai tratat. A rămas încântat de textul traducerilor făcute de mine şi de soţia mea. Acum însă n-avem fonduri. Fapt e că am lucrat mult şi am reuşit să realizeze ceva. (Între altele filmul cultural *Dunărea*. Acum am terminat pregătirile pentru o seară românească a lui Radio-Wien.) Cât despre succesele mele personale care se răsfrâng, firește, şi asupra situaţiei mele de aci, îţi comunic că PEN-Clubul de aci şi „Gerdeschaft für deutsches Schrigtum" din Berlin m-au numit membru şi că în voluminoasa *Geschichte der deutschen Literatur* (volumul II) a lui Paul Wiegler, numele meu figurează alături de alte trei sau patru ale scriitorilor din tânăra generaţie. Wiegler mi-a comunicat acum trei săptămâni lucrul acesta îmbucurător. În general, pot face mult mai mult pentru ţara noastră rămânând la Viena. – Am trimis imediat un mesager Colonelului Condiescu, pentru ca acesta să sondeze situaţia şi să ceară în numele meu o audienţă regelui. Dacă-l vezi cumva – pe Condiescu – vorbeşte-i, te rog şi tu în această chestiune de importanţă vitală pentru mine. Dacă Condiescu va face posibilă o audienţă, voi veni îndată la Bucureşti şi te voi consulta şi pe tine. Nu te mira deci când mă vei vedea apărând în Strada Polonă 38. Lui Bădăuţă i-am trimis datele şi o fotografie pentru numărul festiv al „*Gândirei*".

Sărutări de mâini soţiei.

Pe tine te îmbrăţişează frăţeşte

CISEK

3 Decembrie 1930

Praga, Legaţiunea României

Dragă Crainic,

Ţi-am scris acum două luni de zile rugându-te să-mi dai un răspuns, în privinţa publicării *Tătăroaicei* în "*Gândirea*". Traducerea e aproape terminată, adică revăzută şi scrisă la maşină. Traducătorul întregului volum, care e transilvăneanul Nicolae V. Lupu, îmi tot trimite scrisori, aşteptând un răspuns de la mine. Traducerea e foarte reuşită, limpede şi plină de culoare puternică. Ţi-aş fi foarte recunoscător dacă mi-ai răspunde. Ştiu că eşti foarte ocupat şi că René Futop-Miller tot povestea că ţi-ar fi scris ani de zile fără a primi, măcar odată, un răspuns. Ştiu aşadar că trebuie să mă aştept la orice. Dar spune-mi ce să fac spre a afla ceva despre „*Gândirea*". Ultimele numere nu le-am primit. Aş dori chiar să colaborez din nou. Traducerea nuvelei *Tătăroaica* – nu a întregului volum – ţi-ar umple poate chiar un gol, astfel că n-ai mai trebui să cauţi proză literară pentru două, trei sau chiar patru numere. Precum îţi spuneam: traducerea e bună şi foarte aproape de original. N-ai vrea să-mi comunici ce să fac? Să-ţi trimet traducerea? Ar avea vreun scop? Crezi că aş putea găsi şi un editor pentru întregul volum? Sunt convins că această traducere ar fi şi o afacere pentru editor. Mai ales dacă ar exploata lucrul cât mai senzaţional. Scrie-mi! Lucrez mereu la romanul meu. Acţiunea lui se petrece în Delta

Dunării. Cred că va fi lucrarea mea cea mai serioasă, un volum de 550-650 pagini îndesate. Mă căsnesc să scot ceva cumsecade. Romanul *Unbequeme liebe* a repurtat un succes deosebit la critică. Thomas Mann, Alfred Döblin, Stefan Zweig, Felix Salten, Hermann Hesse, Kurt Heuser şi alţii l-au lăudat mult. Cred că publicarea *Tătăroaicei* în *„Gândirea"* s-ar potrivi în cadrul revistei. Aş dori să mai trimet şi câte ceva pentru *Cronica măruntă* a revistei, dar nu ştiu nici cum arată coperta ultimelor numere.

Te felicit din suflet pentru transferarea la Bucureşti.

Te felicit, cu simţămintele frăţeşti de totdeauna, de ziua ta, dragă Ioane.

Sărutări de mâini soţiei tale!

Rămân cu îmbrăţişări frăţeşti întotdeauna al tău devotat

CISEK

4 ianuarie 1933

Praga, Legaţiunea României

Dragă Crainic,

Ţi-am scris acum câteva zile. Sunt persistent: îţi scriu din nou, rugându-te să publici, în coloanele literare ale *„Calendarului"*, alăturata notiţă despre atitudinea criticei străine faţă de romanul meu *Unbequeme Liebe*. Aş dori ca Bucureştii să-şi aducă aminte de mine, de munca mea. Cele câteva recenzii citate sunt scoase dintr-un teanc, în care nu lipsesc nici dări de seamă, publicate la Detroit şi St. Francisco.

Îţi mulţumesc anticipat şi te rog să te laşi îmbrăţişat frăţeşte de

CISEK

14 martie 1933

Duminică 22 Ian[uarie]1939

Iubite Nichifor,

Îţi trimit, odată cu respectuoasele mele omagii pentru Doamna Crainic şi complimente copilei voastre dulci, această lojă pentru mâine seară Luni, 23 Ianuarie.

Te îmbrăţişez
cu vechea mea afecţie
şi admiraţie
Victor EFTIMIU

Iubite Nichifor Crainic, «mitto tibi n/ave/m propra, pupique carentem...»

Apoi – te dorim cu dor mare la Chişinău... Chiar dacă nu ajungi la nici o înţelegere cu cei de la Minister, te rugăm fă o ultimă şi supremă călătorie, pentru o ultimă şi supremă lecţiune, de faţă cu noi, toţi colegii tăi.

Al doilea, sunt la Bucureşti de ieri Sâmbătă şi plec mâine Luni... Mi-ar fi deosebit de drag să trec pe la tine şi să te văd. Dar... astă seară, Luni, logodesc pe Lucreţia, copila mea a doua, şi nu cred că voi putea să prididesc toate treburile şi alergăturile ce-mi stau dinainte.

Al treilea, îţi trimit pe tânărul meu prieten David Wolf, un devotat al meu, ca şi toată familia lui.

E isteţ, muncitor, frecat cu lumea gazetelor şi artelor şi ar putea să vă fie de folos la *„Curentul"*. N-aţi greşi dacă l-aţi lua reporter la voi.

Neapărat, trebuie să-l puneţi la probă. Sunt încredinţat că nu va da probe proaste.

Al patrulea – sunt ca totdeauna
al tău,

G. GALACTION

Cel cu multe binecuvântări pentru Irena, pentru maică-sa şi pentru tată-său.

22-I-1928

Folticeni, 14 februar 1941

Iubite domnule Crainic,

Deşi nu am avut încă plăcerea să vă cunosc personal, totuşi îmi permit să vă fac o rugăminte, crezând că Dv. mă cunoaşteţi din nume.

Fiul meu, Mircea A. Gorovei, fost magistrat timp de 18 ani, ofiţer în rezervă cu gradul de locotenent în jandarmerie, în ultimul timp preşedinte de tribunal, post din care a demisionat; a demisionat pentru că fabrica de zahăr din Ripiceni îi făgăduise locul de administrator, retribuit cu 30.000 lei pe lună, locuinţă, luminat, încălzit, osebit o remiză anuală de 7-800.000 lei. Au intervenit, însă, alte împrejurări, şi a fost numit, în locul său, un ţărănist, iar Mircea [a] stat două luni ca avocat în centrala din Bucureşti.

În 1940 a fost numit consilier în serviciul cadastral din Iaşi, dar împreună cu toţi colegii lui a fost înlocuit, pentru a se numi în locul lor magistraţi refugiaţi, pe când el era şi concentrat, şi a făcut 6 luni serviciu.

De trei ani stă fără ocupaţie, ceea ce-l demoralizează.

M-am gândit să intervin la Dv., rugându-vă să-mi daţi o mână de ajutor, pentru a se pune capăt acestei triste situaţii, numindu-l în Ministerul Dv., sau recomandându-l în vreun post, din care se scot evreii, la o bancă, în comerţ sau industrie, nu numai în Bucureşti.

Vă rog să mă credeţi, iubite Domnule Crainic, m-am gândit mult înainte de a vă adresa această cerere; dar dragostea mea de copii şi grija mea de dânşii, m-au făcut să renunţ la orice scrupul, şi am luat îndrăzneala de a o face, la vârsta de 77 ani. Dv. sunteţi în măsură de a mă înţelege.

Primiţi, vă rog, cele mai sincere sălutări de la devotatul D-voastre.

Artur GOROVEI
Membru de onoare al Academiei Române
Dr. h. c. al Universităţii din Cernăuţi

12.II. [1] 927

Stimate D-le Crainic,

Vă trimit aceste pagini pentru *„Gândirea"* şi profit de siguranţa recomandatei (două ar fi fost prea scumpe, ca să trimit una redacţiei şi alta Dv.), pentru a vă reaminti chestiunea valutei de care sunt f[oarte] îngrijorat. La 1 Martie mi se isprăvesc definitiv banii şi n-am nici măcar pentru tren. Nu aţi putea găsi oare – în calitatea Dv. oficială – o modalitate nu pentru 300 fr. elveţieni cât era vorba, ci 150-200 R.M. (adică 9-9500 lei) lunar atât câţi îţi trebuie pentru a nu pieri de foame pe-aici (chit că ai să te întorci tuberculos). Atâţia nepoţi ai amantelor altor secretari generali se plimbă prin cabareturile şi hipodromurile Parisului... Pentru Doctorat mi s-a admis să fac 3 semestre. Teza o am deja gata; a rămas s-o completez pe ici, pe colo şi s-o traduc în nemţeşte. Aşa că mai mult îmi voi continua esseurile p[entru] *„Gândirea "* şi *„Viaţa Românească"*.

Sunt în aşteptarea unui rând de la Dv. dacă se poate telegrafic. Nu vă puteţi imagina spinoasa mea situaţie şi deprimarea idem.

Primiţi salutările mele
Petre MARCU

Berlin, 21 Dec[embrie]1927

Scumpe Domnule Crainic,

Să-mi daţi voie să vă ezpediez pentru *„Gândirea"* un splendid esseu filosofic al amicului meu Sorin Pavel. Cred, că nu greşesc, când spun, că de mult – poate – de la *Sărmanul Dionis* al lui Eminescu nu s-au mai scris în Filosofia românească asemenea pagini, unde adâncimea şi subtilitatea gândului sunt unite ca un strălucit «veşmânt de purpură şi aur»; lucrată în umbre şi lumini orbitoare, întreţesută cu mister şi pajişti, *Krinonis*, va fi la locul ei în paginile şi încadrată în învăţătura *„Gândirei"*.

Poate că numele lui Sorin Pavel nu vă este necunoscut. (A publicat câte ceva în *„Viaţa Românească"* şi *„Minerva"* de la Iaşi, la Universitatea de-acolo este şi asistent.) Eu aş fi fericit, dacă l-aş aduce în grupul *„Gândirei"*, unde nădăjduim să

ducem multe planuri la îndeplinire, visate şi puse la cale în plimbări şi discuţii pe Unter den Linden, prin parcuri berlineze sau în holul lui Staatsbibliothek.

După sărbători, cred c-am să vă trimit un *Pârvan şi Filosofia Statului*, aproape terminat.

În aşteptarea a două rânduri despre primirea şi soarta lui *Krinonis*, şi urându-vă sărbători fericite, vă rog, să primiţi salutări respectuoase de la

Petre MARCU-BALŞ
Hussitenstr. 13 I bei Neels
Berlin. N.

Berlin N./31 Decembrie 1927
Hussitenstr. 13I

Mult iubite Domnule Crainic,

Am primit Noul Testament şi scrisoarea Dv. Atât pentru Vestea cea Nouă cât şi pentru veştile mai mici care ne privesc pe noi, vă mulţumim.

Citatul de la pg. 80 care lipseşte din *Krinonis* este următorul:

«Pre când eu, Doamne, căzut eram în gânduri despre Tine
în singurătatea mea...»

"*Gândirea*" n-o primim decât «ab und zu» de la fraţi sau prieteni din ţară, care-şi mai amintesc de noi. Numerele pe Noembrie şi Decembrie – de pildă – încă nu le-am văzut.

Vă urăm un An Nou rodnic şi plin de bucurii,

Petre MARCU-BALŞ
şi
Sorin PAVEL

Berlin, 18 April 1928

Mult stimate domnule Crainic, am primit cele 10.000 lei trimise acum o săptămână şi ceva, după cum cu o lună şi jumătate înainte primisem o sumă identică prin colega mea Dora Roman.

Vă mulţumesc frumos şi vă rămân într-adevăr recunoscător. Eram în penibile încurcături băneşti şi mă gândeam să închei cu Berlinul şi să mă reîntorc în ţară cu coada între picioare. Valuta acordată de Min[isterul] Instrucţiei pentru Germania (185 marci lunar) ajunge tocmai bine pentru cameră, cafea, ţigări, chibrituri şi peniţe. Cum însă pe vremea când eraţi Secretar General la Culte am putut trăi omeneşte e firesc să am credit şi-acum. Ca şi Cezar mă pot lăuda şi eu cu datoriile. Numai librarul – şiret şi bonom prusac cu mustăţi à la Wilhelm II – are un cont de vreo 800 mărci, iar îngiţirea a 2/3 din ultimii bani trimişi, i-a dat curaj să-mi umple

din nou geanta cu Unamuno, Smend şi ultimile noutăţi de Staatsphilosophie. Iată-mă, deci, fericit pentru o lună sau două. Après ça, le déluge!

Intenţia mea este de a mai rămâne aici încă 3-4 ani. Aş vrea să-mi duc la îndeplinire tot programul schiţat. După Pârvan va urma curând *Xenopol şi ideea de Stat*, apoi voi urmări pe latura istorică organicismul, curent filosofic în strânse legături cu autohtonismul *„Gândirei"*. Studiind lucrarea aflată pe şantier *Influenţa organicismului lui Savigny în cultura românească* m-am oprit la Kogălniceanu – fost elev al lui Savigny la Berlin în specialitatea juridică – şi Simeon Bărnuţiu, puţin şi rău cunoscut, figură enigmatică de cărturar şi apostol, ridiculizat de Junimişti pe vremea când era profesor de Drept public la Iaşi, dar care trebuie scos în lumină şi contemporaneitate. Cu material adunat astă vară la Paris de la amicii mei din Fontenay-aux-Roses am redactat 80 de pagini. – Paralel cu aceste studii de istorie a ideilor la noi, vreau să dau o urmare teoretică la Mistica Statului, scriind ceva despre Autohtonismul ordinei juridice (în legătură cu marea problemă a unificării legislaţiei care se pregăteşte) idee desbătută în multe esseuri de Dv. şi Vasile Băncilă. Intenţia mea este de a lărgi şi completa mai ales în direcţia sociologico-juridică doctrina grupului nostru.

Tovarăşul meu nedespărţit Sorin Pavel va începe şi el o serie analogă în domeniul pur al ideilor. Va veni probabil curând pentru două săptămâni în ţară ca să dea un examen de definitivat în învăţământul secundar şi să vadă ce-i cu asistenţa lui la Iaşi.

Primiţi salutări respectoase
de la
Petre MARCU-BALŞ

Stimate şi iubite Domnule Crainic,

Familia, în special nepoţica, prietenii şi marii mei profesori, m-au reţinut aproape cu sila în Iaşi. N-am putut să vin la Bucureşti luni ci miercuri noaptea, pentru ca a doua zi să dispar către Halmei. M-am oprit la Praga, minunată urbe civilizată şi pitorească, am sosit la Berlin, recte la Marcu acasă. Suntem în curs de redactare definitivă a manifestului şi avem cuvinte să fim satisfăcuţi. Il veţi citi în câteva zile de la primirea acestor rânduri.

Luna de vacanţă – căci nu pot numi altfel examenul de pedagogie mi-a dăruit un fantastic gust de muncă. Mă închid în casă, mulţumit că vremea e urâtă şi-mi măsor lectura cu centimetrul.

Vă rog să primiţi şi Dv. şi D-na mulţumiri pentru atâtea şi atâtea, pe care nu le mai număr, salutări entuziaste, iar pentru mica ţigăncuşă nu găsesc vorbe să-i spun mai cu drag «la revedere».

Al Dv.
Sorin PAVEL
4.7.1928 Berlin

Stimate şi iubite Domnule Crainic,

Am întârziat răspunsul în nădejdea că vi-l vom trimite împreună cu scrierile noastre. A trebuit însă să nu ne grăbim. Mâine, Duminică, dăm ultimă citire în comun *Manifestului Crinului Alb* şi *Notelor polemice* scrise de mine şi Petre. Sunt în total vre-o sută şi 20 de pagini agresive. Luni dimineaţă le expediem la Paris.

Dacă timpul se meţine frumos şi bugetul nostru se va dovedi elastic, sperăm să vă găsim la München.

Până atunci vă urăm petrecere frumoasă în Paris şi vă rugăm să primiţi entuziaste salutări.

Sorin PAVEL

Berlin, 6 aug 28
Berlin, 6 August [1]928

Cher Cid et Capitaine!

Îţi trimitem aceste pagini – prime atacuri dintr-o luptă care va dura o viaţă. Va sosi curând şi *Ad usum Delphini* (al lui Sorin). *Spiritul critic şi Mistica Statului istoric* mai are o urmare (două, trei capitole).

Chestia cu München-ul? Vine muntele la Mahomet, sau Berlinul în Bavaria?

Restul – avem ceva şi pentru *Cronică măruntă* – trimitem tot la Paris?

Salutări entuziaste,
Marcu-BALŞ şi Sorin PAVEL

6 iunie 1929
Berlin Wio, Rauchstr. 26

Scumpe Domnule Crainic,

Am primit numărul din *„Gândirea"* cu *Semnificaţia lui Bărnuţiu* (capitol introductiv dintr-o carte asupra personalităţii şi filosofiei lui).

La invitaţia d-lui Sever Bocu – în urma unei intervenţii a Dv. – de a scrie o lucrare complectă asupra lui B. am trimis un răspuns prin care îi arătam necesitatea de a cerceta arhivele din Viena, Cluj, Iaşi şi Bucureşti. Conform obiceiului pământului n-am primit nici «da», nici «nu». Ţin, însă, foarte mult să termin lucrarea şi totdeodată să mă orientez asupra materialelor existente pentru funda-

mentarea istorică în teoria Statului român, aşa cum am început prin *„Gândirea"* şi cu o complectare a doctrinei revistei noastre. Vreau ca în aceste 3 luni de zile de vacanţă să fac neapărat această călătorie de studii. N-aţi putea Dv. găsi modalitatea a 1500-2000 mărci?

V-aş rămâne deosebit de recunoscător pentru osteneală.

Multe salutări,
Petre MARCU-BALŞ

Scumpe Domnule Crainic,

Am primit tocmai la momentul oportun valuta reobţinută prin intervenţiile Dv. Vă rămân recunoscător şi acest an este relativ asigurat în Germania. Îmi pare rău că lunile din urmă şi încă un semestru sunt reţinut de materiile mele şcolare şi de lucrări de seminar. În manuscrise am multe lucrări începute, dar n-am curajul să vă trimit ceva. Vreau să vă trimit dintr-odată o serie pentru 5-6 numere, bineînţeles pe cât posibil fără balastul meu obişnuit.

La *Bărnuţiul* meu am mai scris un capitol, relativ la relaţiile lui cu Rottecker. Dar trebuie neapărat un voiaj în ţară la Iaşi, Cluj şi Bucureşti. De la Sever Bocu nici un semn de viaţă. (Mai e ministru?)

Pentru *„Gândirea"* mă gândesc la un *Regele Carol I şi fundarea Statului român.* Mă tentează grozav. Pe-aici discuţii înverşunate, cafea şi tutun. Plus Staatsbibliothek.

Salutări respectuoase de la,
Petre MARCU
Berlin, 22 septembrie 1929

Scumpe Domnule Crainic,

Vă prezentăm astăzi din cercul nostru pe unul dintre cei mai iubiţi: Ştefan Teodorescu, elenist şi latinizant dublat cu o serioasă informaţie filosofică, care a adus în grupul nostru de laici amintirile litaniilor bizantine (fost seminarist), înţelegerea pentru peisagii inedite şi străvechi, tovarăş scump al sejour-ului nostru berlinez.

Vă anunţ că nu e singurul. În curând, un sociolog (furat de la d-l Gusit), iar de la Paris un prieten de la *Latinité* şi vechi camarad de facultate îmi anunţă în ultima noastră corespondenţă două studii pentru *„Gândirea"* ale căror idei le discutăm, însă, prin misive Paris-Berlin.

Vă voi comunica adresa de la Freiburg a lui Teodorescu – plecat dintre noi în astă seară – pentru a-i scrie (ca pe vremuri lui Sorin, când am expediat *Treptele Singurătăţii*) o scrisoare mai lungă. Trebuie contat cu timiditățile de fecioară la primul bal.

Salutări afectuoase de la toţi,
Petre MARCU
Berlin, 15 Martie '930

P. S. N-ar putea articolul intra compact într-un singur număr, fără fărâmiţare? Fiind debut, puneţi-l în fruntea revistei.

DIRECŢIUNEA TEATRULUI NAŢIONAL BUCUREŞTI

Mult stimate domnule Ministru,

Îmi iau îndrăzneala să vă scriu, amintindu-mi că, nu odată, mi-aţi arătat bunăvoinţă şi chiar preţuire. Odată (când cu acordarea Premiului Naţional) aţi recunoscut că neînsemnata mea persoană v-a făcut un serviciu pe care nu-l veţi uita.

Bucuria mea de a vă vedea ministru (sunt sincer d-le Crainic, căci întotdeauna m-am mândrit cu cunoştinţa Dv.), este umbrită, căci ieri venind de la cazarmă – sunt concentrat de o lună de zile – am fost înştiinţat de revocarea mea din postul pe care-l deţin la Teatru.

Stimate şi iubite domnule Profesor, ştiu că sunteţi peste cap de ocupat, totuşi mă încăpăţânez să cred că d. Nichifor Crainic care, acum câţiva ani, mi-a spus în trenul de Constanţa că «am stofă de mare gazetar» (n-am uitat aceste vorbe, căci ele au avut darul să mă încurajeze îndeosebi) – cum spun, am naivitatea să cred că veţi spune vreunui coleg al Dv. din Guvern, că activitatea mea nu este de fel periculoasă României şi că Statul nu poate fi înălţat prin lăsarea mea pe drumuri. Nu ştiu dacă aceste amănunte au vreo valoare dar adaog că sunt nepot de veteran şi fiu de combatant. Că am mai scris şi şapte cărţi despre Teatrul românesc, desigur că aceasta nu are nici o valoare.

Un Dumnezeu, unul singur mai mare peste noi toţi, nu va lăsa să se comită o nedreptate strigătoare. Vă cer ajutorul Dv.

Din toată inima
Ioan MASSOFF
Str. Vasile Lascăr 23

Paris, 17 august 1929

Scumpe Domnule Crainic,

Ţi-am trimis acum o săptămână trei No. din „*Europe Centrale*“ conţinând cele 3 articole asupra D-tale. Îmi propuseseşi să le traduc eu însumi: prefer să nu mă amestec. Traducându-le, aş fi ispitit la fiecare pas să desvolt, să precizez, să modific. Aş face alt articol, ceea ce n-ar mai avea acelaşi sens. Asupra tradiţiei aş avea, într-adevăr, multe lucruri de spus, şi le voi spune într-o zi, cu voia D-tale, în „*Gândirea*“.

Dispune deci de articolele franţuzeşti cum ţi se va părea mai cu cale.

Ieri ţi-am trimis un exemplar din „*Revue de Litt. Comparée*“ conţinând studiul meu despre Kotzebue.

D-ra Văcărescu a scris câteva admirabile pagini despre Nazareth, Betleem, lacul Tiberiadei, o vizită la Patriarhul Ierusalismului etc. Ţi le voi trimite la traducere, la întoarcerea D-rei V[ăcărescu] de la Geneva.

Avem, în clipa de faţă, 20 de traduceri din „prietenul“ nostru Arghezi. Vom traduce imediat din D-ta: *Mănăstirea*, *Patriarhala* mai ales – fii bun şi indică-mi preferinţele D-tale proprii. N-am însă la îndemână decât *Darurile Pământului*. Ce-i de făcut? Nu mi-ai putea trimite câteva poeme din cele apărute în „*Lamura*“? Oricum, nu uita, te rog, să-mi trimiţi un exemplar din *Darurile Pământului* (deşi îl am). Traducerile vor fi să apară probabil în „*Nouvelle Revue Française*“ cu o introducere de mine.

Trimite-mi, te rog, tot ce ai în volum, *Icoanele vremii*, de pildă, şi traducerile D-tale din Rilke.

Dacă nu mai ai nevoie de cele trei articole ale mele asupra lui Thevenin, trimite-mi numerele respective din „*Europe Centrale*“: n-am altele.

Vintilă mi-a cerut pentru năzbâtia lui de revistă un mic studiu despre poezia D-tale. Bolnav (de *lângoare*!) nu i l-am putut da pentru no. actualmente sub presă – va fi pentru no. viitor.

Mi-ai făgăduit cărţi româneşti de care nu vă mai serviţi la redacţie: Blaga, mai ales. – Aştept!! La rândul meu, nu uit că ţi-am făgăduit un studiu asupra creştinismului lui Chateaubriand, în legătură cu cartea lui Girand..

Al D-tale cu dragoste de frate
Să trăieşti şi să-nfloreşti
B. MUNTEANU
9, rue Sainte-Beuve

Spune D-nei Crainic că-i sărut dreapta – şi chiar stânga.
Le Francport (Compiègne), 14 sept.1930

Dragul meu, cel ce-ţi scrie nu e un strigoi, ci un om în carne şi în oase – ce oase încă şi ce carne – un om pe care desigur că-l priveşti din adâncul decepţiei D-tale (legitime? hm!) şi despre care nu ştii exact ce să mai crezi...

Am primit scrisoarea D-tale şi n-am răspuns. Fiindcă vream ca odată cu răspunsul să-ţi trimit şi un studiu pentru „*Gândirea*", fiindcă între timp am fost mânat zi după zi de năcazurile mele, fiindcă, fiindcă...

Mă gândeam (vezi bine! era doar pentru „*Gândirea*"!) la un studiu asupra *Creştinismului lui Chateaubriand*, sau la *Religie şi romantism*, sau la alte subiecte de acelaşi ordin, cari toate îmi sunt destul de la îndemână. Am băgat însă de seamă, în cele din urmă, că fiecare din aceste subiecte cere oarecare informaţie suplimentară şi, mai ales, o meditare serioasă pe care preocupările mele curente nu mi-au permis-o. Vreau cel puţin să ştii că dorinţa de a-ţi fi pe plac şi aceea de a colabora la revista D-tale (şi a noastră a tuturor, chiar leneşi) m-a urmărit ca o obsesie, zi cu zi. Vreau să mai ştii că aceasta tot se va întâmpla într-o zi pe care o doresc cât mai apropiată.

Te rog acum altceva. Am tradus cu Elena Văcărescu mai multe poezii de tine – *Prinos, Patria, Mănăstirea, Patriarhală* şi încă una, două. Mi-ar trebui însă vreo zece, şi ţi-aş fi recunoscător să mi le indici.

Ai aflat probabil de la Şirianu că s-a format la Paris un comitet internaţional cinematografic prezidat de D-na Văcărescu. (Eu n-am nici în clin, nici în mânecă cu acest comitet.) Între alte drăcii, acest comitet oferă un premiu de 150 mii de franci (nu i-am văzut!) celui mai bun scenariu. Pentru asta, s-au organizat jurii internaţionale în nu ştiu câte ţări. Pentru ţara noastră, D-ta eşti cel destinat să prezidezi juriul, după ce-l vei fi format, bine înţeles.

N. Pillat e secretarul general al combinaţiei. Ion Şirianu se obligase faţă de Pillat să facă pe intermediarul între el şi tine. Nu ştiu dacă ţi-a scris în această chestie, nici dacă ţi-a trimis statute şi alte hârtii din cari să te informezi. Destul că Pillat (în lipsa lui Şirianu) neprimind nici o veste, mă roagă să te pun la curent, să-ţi cer „concursul" etc. Ar trebui, după planul lor să şi scrii ceva în presa noastră, admiţând că hârtiile desigur primite de tine te inspiră suficient. În urma scrisului şi apelului tău, ar urma să se ivească concurenţi români la premiul indicat, concurenţi pe care i-ar judeca juriul format de tine. Aşa cel puţin am înţeles din explicaţiile solemne ale lui Pillat (N)... Am zis! Răspunde-mi, oricum, în această chestie.

Mă aflu pentru câteva zile în pădurea de la Copiegne unde fac eforturi teribile pentru a mă odihni! Aş avea multe să-ţi spun despre mine, greutăţile şi nădejdile mele. Voi face-o altădată, afară că nu cumva vii la Paris în curând.

Iartă deci aceste prozaice rânduri, transmite Doamnei omagiile mele respectuoase şi socoteşte-mă, te rog, al D-tale cu devotată dragoste.

B. MUNTEANU

9 rue Sainte-Beuve, Paris VIe

Paris, 8 noiembrie 1930

Dragul meu Crainic, vin cu două rugăminţi, amândouă în numele şi în favoarea unor oameni năcăjiţi.

Sunt la Paris câteva zeci de studenţi-bursieri, cari de trei luni nu şi-au primit bursa şi care trăiesc dintr-o zi pe alta, cu te miri ce. Nu numai că nu li s-au trims banii, dar nici măcar răspuns la cererile lor de prelungirea bursei pe anul curent. Aşa încât băieţii ăştia nu ştiu dacă rămân la Paris, sau pleacă în ţară, iar în această ultimă ipoteză n-au banii necesari călătoriei. Cunosc câţiva dintre ei, băieţi buni şi tare dornici de muncă – unul la filosofie, altul la filologie clasică, altul la chimie. Ce se întâmplă cu ei este nedemn şi ruşinos. Fără nici o însărcinare din partea lor (eu însumi nefiind amestecat direct în chestie) m-am gândit la tine şi la Cezar. Pe Cezar îl voi ruga să ticluiască imediat un articol în *„Curentul"*, tu nemaiscriind acolo. – Iar pe tine te rog ceva care poate fi şi mai eficace decât un articol de gazetă: să te duci la finanţe şi să provoci o explicaţie a Comisiei responsabile. Să se comunice *fără întârziere* băieţilor dacă li se acordă bursa, iar dacă nu, să li se trimită cu cea mai mare urgenţă cei 1000 franci pentru biletul de întoarcere. Dacă-ţi vine la îndemână poţi să şi scrii despre asta, la *„Gândirea"*, sau aiurea. Bine înţeles, e inutil să mă citezi pe mine ca informator (rol care mi-e antipatic). S-ar putea ca între timp să sosească de la Bucureşti soluţia. Dar nu e sigur. Şi, în orice caz, faptul brutal rămâne: trei luni de întârziere, băieţi săraci şi muncitori aruncaţi pe drumuri, hrănindu-se ca vai de capul lor şi ameninţaţi să nu-şi poată plăti hotelul! Nu-i nevoie de pledoarie, nu-i aşa? Înţelegi de ce te rog tocmai pe tine. E treabă cu tâlc. Te ştiu săritor, insistent, iubitor de tineri doritori de învăţătură. Fă ce-ţi scriu în prima clipă de răgaz şi răspunde-mi tot aşa.

A doua rugăminte. E vorba de situaţia lui Şirianu. Îţi scriu fără mandat din partea lui sau a nevesti-si, şi gândindu-mă la ce vorbirăm la Paris despre el. Pe Şirianu îl cunoşti: nu-i canalie, e serviabil, cu o inteligenţă nesigură dar vie etc. etc. Ştiu că ţii la el. E datoria noastră, a ta, a mea, a celor câţiva cari ştim suferi de suferinţa altora să-i dăm o mână de ajutor. Eu stau pe capul lui să-şi treacă examenele la şcoala lui de politică, diplomaţie, economie şi alte porcării. Se va şti măcar că a învăţat ceva şi că are o hârtie la mână. Nu pot face mai mult deocamdată, în afară de această acţiune directă asupra lui. Tu însă poţi. Cred că Manoilescu ţine la el. Ar trebui deci să-l vezi şi, fără a-i expune situaţia şubredă a prietenului nostru, să-i ceri să se ocupe de el. Vreun post sigur undeva, în ţară, sau, de preferinţă, în străinătate (nu numaidecât la Paris). Vorbeam de diplomaţie. Să sondezi şi chestia asta. Există pentru Şirianu, la vârsta lui cu pregătirea (sau nepregătirea) lui vreo portiţă de intrare? Ştii tu mai bine decât mine cum să prezinţi chestia lui Manoilescu şi cui să mai te adresezi. Dar încearcă, dragul meu, să ajungi la un rezultat, cât mai grabnic, şi informează-mă.

S-a întâmplat şi o boroboaţă. Noi am vorbit despre el, la Paris, aşa cum doi prieteni îşi pot permite să vorbească despre un al treilea. Am pus laolaltă ce ştiam şi deplângeam, tu şi eu – iată însă că vin veşti de la soacră, care proclamă, că, după

informaţiile date de tine, ginerele său e o secătură, un escroc, un linge-blide şi aşa mai departe: că a împrumutat şi împrumută de la toată lumea, de la tine, de a mine, de la Pillat, de la tot universul... Mă aflu într-o situaţie extrem de delicată, tu deasemeni. – Înţeleg cu ce scop ai vorbit socrilor despre el. Dar vezi, mă rog, cum ţi-au fost interpretate spusele! Dacă poţi ceva pe lângă soacră, spre a o linişti, nu sta la îndoială. Despre partea mea, treaba asta mă dezgustă. Îmi simt o teribilă vocaţie de anahoret. Viaţa în societate, cu oamenii, e prea complicată. Cere eforturi şi chelutieli de energie risipită zădarnic, în paguba preocupărilor de ordin ideal. Să fie-al dracului!

Nu ţi-am trimis încă *„Europe Centrale"* cu cele două articole despre Cezar. Şi nu ţi le trimit încă. Vreau să apără şi studiul mai mare, pe care-l voi da zilele astea unei reviste de aici. Îţi voi trimite atunci totul şi vei face ce vei crede de cuviinţă.

L-ai văzut pe Băncilă? Şcoala lui se va desfiinţa cu siguranţă la anul. E bine să-l obligi să ia de pe acum o hotărâre.

Iată şi o rugăminte personală. Vreau să scriu un studiu mai întins despre Sadoveanu, probabil pentru *„Revue des deux Mondes"*. Am la îndemână 5-6 volume de el. Mi-ar trebui alte câteva. Mi-ar fi greu să le comand. Mi-aduc însă aminte că mi-ai dat voie să mă adresez ţie pentru asta. Procură-mi deci, de la editorii respectivi ce-am notat pe lista alăturată. Nu te mira că lipsesc din ea anumite volume esenţiale: înseamnă că le am. Adaug broşura lui Sân-Giorgiu, despre *Eminescu şi Goethe*, precum şi cartea lui Vianu despre Eminescu.

Am de gând să fac, după Sadoveanu, un studiu asupra lui Blaga, pentru *„Nouvelle Revue Fr."*, cu traduceri. Dar nu divulga!

N-am cerut articolele de cari îţi vorbeam lui Busuioceanu şi Constantin Ionescu. Nu le-am cerut, fiindcă proiectul cu No. special a căzut, mi se pare, în baltă, datorită schimbării de regim şi de procedee culturale... sau neculturale. Personal, nu îmi pare rău. Numărul cu pricina n-ar fi fost de mare folos, fiindcă revista nu-i răspândită, n-are abonaţi, şi fiindcă realizările de această natură miros a propagandă, de la o poştă. E mai folositor, cred, să dau din timp în timp câte o monografie la marile reviste. Mai puţin acum, mai mult când voi isprăvi buclucurile mele.

Făgăduiseşi să-mi scrii. Ce-i cu volumul de versuri?

Iartă-mi această scrisoare destrămată şi proastă. E noapte târziu şi sunt cam zăpăcit. Trăiesc într-o urgie de griji şi de gânduri. Din toate părţile mi se cer studii, colaborări. Trebuie să răspund aşteptărilor şi creditului moral ce mi s-a făcut. Numai sănătatea de-ar fi bună (fiindcă nu prea e!). Visez la o casă de ţară, în munţi, unde n-aş vedea pe nimeni, afară de tine, Cezar şi alţi doi, trei, unde aş deschide mari ochii să privesc un fir de iarbă, un apus de soare, unde mi-ar fi drag să mă dau afund în mine însumi... Când, acest liman? Până atunci, dragul meu Crainic, nu mă vei cunoaşte cu adevărat. Lasă-mă totuşi (în ciuda nevesti-ti, sărută-i mâna, pentru mine) să te îmbrăţişez frăţeşte

B. MUNTEANU

P. S. Vreau să-i scriu lui Busuioceanu. Spune-i că-l rog să nu mă uite. Nu ţi-am trimis încă d'Herbigny şi Mainage, fiindcă nu le-am găsit. Le caut mereu.

Paris, 29 martie 1932

Dragul meu Crainic,

Te-am rugat zadarnic, răspunzând scrisorii tale de astă iarnă, să îmi trimiţi „*Gândirea*", No. 10 şi următoarele precum şi „*Calendarul*", din care n-am văzut încă nici un număr. Voi fi mai norocos de astă dată?

Articolul de faţă e scris în grabă. Nu ştiu dacă-ţi va plăcea. Ţi-l propun oricum pentru „*Gândirea*". Nu e demn, desigur, să figureze în fruntea Revistei. Îl poţi însă încorpora la rubrica *Oameni şi fapte*. Dacă „*Gândirea*" nu mai apare, îl poţi da, ca foileton, în „*Calendarul*". Te rog cu insistenţă să veghezi la corectitudinea lui.

Semnez *Bazil* Munteanu, din motive de pură eufonie ritmică. Nu crezi că pot fi înjurat pentru această semnătură? Anume „prieteni" m-ar putea învinovăţi de „franţuzism", şi Dumnezeu ştie cât s-ar înşela. Pe de altă parte, eu însumi sunt foarte potrivnic neologismelor, mai ales galicismelor şi am scris chiar un articol (poate pentru „*Calendarul*") în acest sens. Cum rămâne în acest caz cu *Bazil*? Te rog hotărăşte tu, şi botează-mă odată pentru totdeauna.

Pe Cezar sunt supărat fiindcă nu-mi scrie şi că nici măcar nu mi-a trimis *Baletul mecanic*. – Salutări lui Busuioceanu, Vianu, Blaga, Marcu.

Deci: dispune să mi se trimită fără întârziere „*Gândirea*" şi „*Calendarul*". Scrie-mi un cuvânt la primirea acestor rânduri şi spune-mi dacă articolul îţi convine şi când apare. La primirea scrisorii tale îţi voi scrie însumi mai lung. Până atunci, dragul meu prieten, te îmbrăţişez frăţeşte.

B. MUNTEANU

Sărutări de mâini Doamnei

Berlin, 27 Aprilie 1940

Stimate şi Iubite Domnule Profesor,

De abia acum aflu, – dintr-un număr pe care Ilariu Dobridor a avut amabilitatea să mi-l trimeată din „*Presa*" lui, şi în care el semnează un frumos articol, – de sărbătorirea D-voastră. Şi profund ruşinat, înfricoşat aproape, – ca o santinelă care a adormit în post şi care se trezeşte, – îmi dau seama că în Decembrie 1939 aţi împlinit vârsta aceea care te aşează pe culmile larg şi cumpănit creatoare ale vieţii. Şi mai îmi dau seama că toată absenţa mea de la această sărbătorire e atât de urâtă în raport cu tot ce datoresc eu marei şi caldei prietenii pe care aţi arătat-o şi cu care

ați cinstit atâta vreme [*indescifrabil*] de modesta mea stădanie, – încât nu poate avea scuze nicidecum ci cel mult circumstanțe atenuante. Una din ele e că eu, ca noi toți din jurul Dv. de altfel, ne-am obicinuit rău atâția ani de zile: anume de a vă simți în fiece clipă atât de tânăr alături de noi încât niciodată să nu ne oprească pe loc gândul că sunteți foarte aproape de culmea unei jumătăți de veac de viață pe când noi abia păşisem peste pragul unui sfert... Dacă aş fi fost în țară, desigur că pregătirile ce s-au făcut pentru sărbătorirea Dv. m-ar fi obicinuit cu timpul şi cu această idee „neașteptată" că Dv. vă apropiați neverosimil de deosebit, de „altfel" ca să zic așa, de o vârstă la care cei mai mulți din oamenii noştri de mare calibru cultural nu se mai gândesc decât cum să-şi organizeze mai netulburată odihna şi inactivitatea, rezimați pe câteva tomuri de compilații din limbi străine şi pitiți după o pensie cât mai savant pregătită dinainte, ca să fie mai remuneratorie... M-aş fi obicinuit cu ideea acestei sărbătoriri, pe care aş fi văzut-o ca un frumos accident într-o viață de furtunoasă creație care n-a așteptat această dată nici ca să se trezească la remuşcările unui imbold de târzie activitate, – cum li s-a întâmplat câtorva mari timizi la noi, – nici ca să treacă la odihnă în vreo firidă a istoriei după ce n-au contribuit mai cu nimic la această istorie, – cum li se întâmplă celor mai mulți la noi...

Dar eu aici în Berlin trăiesc acum într-o mare neştiință față de ce mai e prin țară la noi. Anul trecut biroul de voiaj *România* de aci era abonat la câteva ziare românești, pe cari le puteam răsfoi şi noi când vrem; acum nu mai e. Ziarele cari vin la legație, mucezesc cu săptămânile în „secretele" sertare ale d-sale d-lui „consilier de presă" Ilcuş, până când binevoiește într-o zi să le răsfoiască alene pe toate, – așa că nouă, muritorilor de obşte, nu ni-s accesibile.

Scrisori de la prietenii mei „scriitori" de prin țară nu primesc deloc. Am făcut la începutul anului trecut o experiență relevantă. Am încercat cu Câțiva, între cari şi Pan Vizirescu, să întruchipez strictul necesar de corespondență, ceva aproape telegrafic. Mi-au răspuns, – ca Românii!, – după luni de zile, așa că am renunțat... Prieteni adevărați, cari nu m-au uitat, tocmai fiindcă n-aveau interes să mă ție minte pe când eram în țară, şi-mi scriu şi acum, din păcate sunt oameni ai vieții aspre, – tovarăşi de ski sau de înțelegere a unui vin bun, – şi aceştia sunt doar iubitori accidentali de literatură şi cu totul necunoscători ai amănunțimilor ei...

Repet, iubite Domnule Profesor, astea toate nu-s decât palide circumstanțe atenuante. Sunteți în deplin drept să fiți supărat pe mine. Şi cred că şi sunteți, judecând după tăcerea cu care ați primit cele două scrisori ce vi le-am trimis de când am revenit aici în Berlin. Mi-aduc aminte că încă pe când eram în țară şi mă sbuciumam atâta ca să pot reveni aici, încât ajunsesem aproape la obsesie, la monoideism, – cum ați escalamat odată chiar față de mine: «Curios mai eşti şi tu! Cum te poți rupe așa cu totul, deodată, de literatură!?...»

Eu cred că nu m-am rupt deloc de firul vieții mele literare. Dimpotrivă, o trăiesc mai adânc ca oricând. Aparenta mea desinteresare din lunile de criză sufletească din toamnă era tocmai încordarea mea disperată de a anula tocmai o întrerupere neașteptată care dărâma tocmai ceea ce voiam să clădesc. Din fericire, am izbutit. Şi acum *continuu*. Eu aici am venit să mă lămuresc cât mai deplin cu mine însumi. Începusem

să-mi dau seama că am nevoie neapărat de răgazul unei lămuriri. Nu vă speriaţi: nu voi înmulţi cu unul şirul nesfârşit al acestor „speriaţi ai culturilor străine" cari cum au dat cu nasul prin vreo bibliotecă occidentală se închipuie oameni noi şi, cu evanghelia unor compilaţii, cele mai adesea nemărturisite, din ultimele lucrări ştiinţifice ori filosofice, ori literare din apus, vin să predice, – cu aere superioare şi blazate de exilaţi la Tomis, – barbarilor de la Danubiu... Însă nu vreau să-l măresc nici pe al acelora cari, – ca bietul Vizirescu de pildă, – de mult ce scriu au uitat să citească!... Dacă alţii nu şi-au dat seama, – ori şi-au dat dar au avut politeţea, de altfel rară la noi!, să nu mi-o spună niciodată, nici pe calea tiparului nici pe acea a vorbei sincere prieteneşti, – eu mi-am ţinut întotdeauna lucid socoteala lacunelor mele, atât de cultură generală cât şi de pregătire de specialitate... Lacune pe cari bine înţeles eu le-am judecat ca necesare de împlinit nu în raport cu sarcina covârşitoare pe care mi-o pusese pe umeri însăşi încrederea şi prietenia D-voastră: aceea de critic al *"Gândirii"*!...

Paradoxul clar al atitudinei mele din ultimul timp tocmai aicea e: făcându-mi şi eu bilanţul la 30 de ani, mi-am dat seama că sunt în ultimii ani în cari aş mai putea să mă mai construiesc *asimilând;* că în activitatea mea literară şi mai ales critică se ridică probleme pentru a căror schelărie eu nu aveam în pregătirea mea temelia suficientă; că se puneau întrebări la cari eu nu puteam răspunde fără şovăire şi fără trucaj exterior, adică cu altceva decât vorbe goale...

Şi atunci m-am decis să plec şi *să tac.* Lacuna mea mare era cultura germană. Ce ştiam eu din ţară era prea puţin pentru ceea ce voiam eu. Şi am venit aici. Un an de zile, anul trecut, m-am luptat cu limba, – s-o cunosc în amănunţimi, – m-am frământat cu actualităţile aici, şi am cutreerat Geramania aproape orăşel cu orăşel, nescăpând nici o biserică din cele cu pecetea artei, nici o sală de muzeu, nici un colţ frumos de oraş, nici un peisaj grandios de natură, din câte mi-au fost *accesibile.*

Iar anul acesta citesc. Citesc cu frenezia anilor mei de liceu. Şi mulţumesc lui Dumnezeu în fiecare seară că mi-a dăruit o zi liniştită ca să pot citi...

Natural, un gazetar obicinuit de la noi, care ştie că aşa poţi câştiga foarte puţin în raport cu ceea ce pierzi, când te uită publicul după ce ai muncit ani şi ani ca să-i atragi atenţia, când te lasă [*indescifrabil*] cari nu te-au apreciat decât în măsura în care erai *prezent,* deci, tare, adică temut, ori util adică prieten; când în fine chiar prieteni adevăraţi pot fi supăraţi printr-o deslipire prea nesocotită de cotidianul românesc, – e firesc să nu mă priceapă. Dar D-voastră, care desigur că aţi avut şi momente de aspră confruntare cu Dv. înşivă, cred că gândindu-vă mai bine mă veţi înţelege, nu în ceea ce voi reuşi, – poate că nu va ieşi nimic din această tăcere şi retragere a mea în mine însumi!, – ci în ceea ce am încercat...

Vă rog să mă iertaţi, dar sunt ridicol: în această scrisoare în care trebuia să vorbesc de D-voastră... am vorbit mereu de mine. Cred însă că, de sinceritatea urărilor mele de viaţă lungă, – cel puţin îndoită celei de până azi, – de creaţie bogată, cel puţin ca cea de până acum, în oricât de puţine cuvinte ar fi exprimate ele, aceste urări, nu vă îndoiţi! Cred că dacă prezentul v-ar putea face să vă îndoiţi, el e mult mai scurt decât lungii ani de nestrămutată credinţă a mea la „Gândirea", cari nu se poate să vă îngăduie îndoială! Însuşi faptul că am ţinut atât de mult să mă jus-

tific faţă de Dv. e o dovadă. Sărut respectuos mâinile D-nei. Multe complimente D-şoarei Nini.

Al D-voastră, care totuşi încă aşteaptă un răspuns

Ovidiu PAPADIMA

N. B. Mă aflam la Berlin atunci când Crainic împlinise vârsta de 50 de ani şi fusese sărbătorit în ţară. Eram bursier al Fundaţiei Alexander von Humboldt unde lucram la o carte despre relaţiile *Ţiganiadei* lui Ion Budai Deleanu cu înflorirea epopeii eroi-comice în Germania şi mai ales în Austria. Eram în corespondenţă cu unii prieteni şi cunoscuţi din ţară. De sărbătorirea lui Nichifor Crainic am aflat destul de târziu şi bineînţeles m-am grăbit să repar această întârziere, prin scrisoarea care se publică acum, aici.

Fusesem ani de zile unicul critic al *„Gândirii"* în calitatea de cronicar literar şi anii aceia mă legaseră strâns şi sincer de Nichifor Crainic, fără de care existenţa revistei nu se putea concepe. Mi-aduc aminte că în una din scrisorile pe care mi le trimisese la Berlin, Nichifor Crainic mă îndemna să mă întorc acasă, spunându-mi că de când am plecat eu *„Gândirea"* nu mai are critică literară, ci doar «critică laudativă», deşi fuseseră puşi la încercare mai mulţi tineri, dintre care cel mai sobru se dovedise Octav Şuluţiu.

Ovidiu PAPADIMA
(Bucureşti, 1994)

Berlin, 5 Iulie 1940

Astăzi am aflat de constituirea noului guvern român. Ţin să vă felicit şi să vă doresc din toată inima să vă ajute bunul Dumnezeu ca să realizaţi tot binele, aşa cum ştiu că l-aţi gândit întotdeauna, pentru ţara noastră în timpurile acestea grele.

Sărut respectuos mâinile Doamnei, complimente multe d-şoarei Nini iar D-voastră, încă odată, vă urez tot sporul la muncă.

Al D-voastră, acelaşi
Ovidiu PAPADIMA

UNIVERSITATEA DIN CLUJ
FACULTATEA DE MEDICINĂ ŞI FARMACIE
CABINETUL DECANULUI

Cluj, 30.III.1931

Prea stimate D-le Crainic,

Potrivit înţălegerii avute, am încercat să-mi reduc nuvela. Trudă zadarnică! N-am putut obţine decât o inapreciabilă modificare, fără nici o utilitate din punctul de vedere al spaţiului rezervat în revistă. Nu rămâne altă soluţie, cred, decât fragmentarea ei şi publicarea în două numere succesive.

Primeşte, şi cu această ocazie, asigurarea sentimentelor mele de distinsă prietenie

PAPILIAN

Moto-ul, după cum am stabilit se scoate.

10.II.1936

Iubite Domnule Crainic,

Îți trimit o nuvelă pentru *"Gândirea"*. Eu cred că-i una dintre cele mai bune nuvele ale mele și de aceea o rezerv *"Gândirii"*, deși face parte din ciclul nuvelelor ardelenești promise *"Gândului românesc"*. Totdeodată îți trimit două poezii ale lui Prodan Brateș (Biriș) din Blaj, un poet de talent, cu rugămintea de a le ceti și de a decide în privința publicării lor.

Primește și cu această ocazie asigurarea vechii mele prietenii

PAPILIAN

"GÂNDIREA"
LITERARĂ, ARTISTICĂ, SOCIALĂ
REVISTĂ BILUNARĂ

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
CALEA REGELE FERDINAND No. 38
CLUJ

Cluj, la 30 Aprilie 1921

Iubite Crainic,

Revista a apărut, ți-am trimis și ție și lui Busuioceanu câte un exemplar. Sper că măcar ca technică va fi pe gustul vostru. Din sărăcia noastră am căutat să dăm ceva frumos, și în parte am reușit. A avut frumos succes de librărie, aci în Cluj unde ziarele se vând între 3-400 exemplare, în 3 zile am trecut aproape 500 foi. În țară sper că se petrece același lucru. Calculele mele au fost prea modeste, și tirajul nu a mai putut face față cererilor. Sper în aceste condiții în două luni să ating 4-500 foi, și atunci revista își va plăti singură hârtia și tiparul, urmărind ca din reclame, subvenții (de vor veni cumva și acestea) să pot aduce îmbunătățiri, plăti colaborarea și face o administrație scrupuloasă.

Publicul a primit-o bine. Publiciștii ardeleni însă cu amărăciune. Nu le convine ca ceva frumos să fi fost făcut în casa lor, de către superficialii veniți din vechiul regat. Așa încât mă aștept la oarecare ostilitate. Pe de altă parte atitudinea tinerească și faptul că nu am apelat la fosile și ne-am mărginit la forțele noastre, a produs încă îndestule nemulțumiri. Sunt bucuros. Se va face o ruptură între bătrâni și tineri, și vom putea face revista după capul și gustul nostru. E drept are încă aerul diletant. Se va maturiza. Depinde și de noi ceștia de aci și de colaboratori. Țin să nu forțez nici gustul publicului dar nici să fac prea multe concesii, – sacrificându-i gustul meu.

De la Busuioceanu am primit manuscrise, mi-a făgăduit altele. Tu nu ne mai trimiţi? Aştept 2-3 poezii pentru a avea o rezervă, – am auzit de la Blaga că ai lucruri frumoase, şi *Dragostea* ta a fost numai un exemplar, din alte zeci pe care le-ai zăvorât în saltar. Nu ne uita. Scriţi-mi dacă vă soseşte revista, sau să o trimit recomandată. De asemeni poate găsiţi în revistele nemţeşti desene ce mi-ar putea servi ca vignete; – foarfeca, şi trimiteţi-mi-le dacă vă interesează şi pe voi înfrumuseţarea revistei.

Aştept aprecierile voastre.

Îmbrăţişări frăţeşti

Cezar PETRESCU

"GÂNDIREA"
REVISTĂ LITERARĂ

Redacţia:
Fundaţia culturală Principele Carol
Str. Dr. Kalinderu No. 10
Corespondenţă: Căsuţa poştală 170

Dragă Nichifor,

Nu ştiu: mai trăieşti? cum? unde? (şi chiar: cu cine?)

Am trecut de două ori prin Bucureşti, o dată la întoarcerea de la [*indescifrabil*] a, a două oară după două săptămâni, după un vertiginos turneu în Ardeal care m-a dus tocmai pe la Oradea Mare, Cluj, Satu-Mare, Baia Mare, Careii Mari şi altele tot mari şi mai mici. N-am aflat veşti despre tine, chiar de la Ivanov, care ţine atât de exact şi minuţios o contabilitate a tuturor spriţurilor ce consumăm, în lipsa şi în prezenţa lui.

Te va ajunge epistola mea? Nu? Mister. (Vezi că am început să întrebuinţez curent stilul de roman.)

Nu ştiu când te întorci la Bucureşti, ce ai de gând să faci, cum plănuieşti să ne mai organizăm viaţa. *"Gândirea"*, vezi şi tu hibernează pe vreme de vară. Probabil că de astă dată şi graţie – nu, mai spun cui – va încremeni pentru totdeauna. E nostim răspunsul tău pentru popa Scriban, rămas în geanta lui Rinţler! Şi novela lui Gibe, care-a lăsat cititorul nedumerit: o fute ăla ori nu? Şi cuvântul nostru către cititori de aniversarea a treia!

Dar cât priveşte restul – suntem băieţi veseli!

Am trimis materialul pentru un volum lui Făgeţel. Cu toate peregrinările mele, n-am dat nici la un număr greş la "*Ţara noastră*" – e drept că nu din pasiune culturală, ci din cauză de franci. Şi acum, abia de o săptămână m-am pus pe lucru, la... roman. N-am scris decât un capitol, 30 pagini de tipar, – dar era cel mai greu, fiindcă vâr deodată vreo zece personagii şi fiindcă aveam şi eu nevoie să mă atmosferizez. Va merge totul bine cred – dar mă înspăimântă proporţiile, e vorba de cel

puțin 40 pg. tipar mărunt și peste 40 personagii – ca în cele mai populate piese lui tata Iorga. Am să mai ucid câtva din ele, prin moarte violentă, alții de ...ica, sifilis și alte maladii comune. Cum însă unele personagii au și obiceiul scârnav de a se culca împreună și a se deda la vicleșuguri, mi-e teamă pe drum să nu facă copii, să se înmulțească și să rămân la sfârșit cu toți atâția, pe care să-i urc într-un tren (ceva, vreo excursie) să-i dau pe mâna generalului Vartoianu și să-i înfunde in pisda măsei, în vre-o catastrofă ca aceea.

Mi-am pus în cap să scriu și o *Românie pitorească* – tot chestie de franci. Mi-ar fi ușor, fiindcă mai am de cunoscut ceva din Oltenia, Banat și bălțile Dunării.

Tu ce proiecte? Când ești în București? Aș vrea să știu sigur, – fiindcă dacă nu ne mai leagă proiecte comune – am de gând să las Bucureștii, cu Mircea, Capșa, Fundația, și alte mizerii care ne-au mâncat doi ani, și ceva mai prețios de cât asta – încrederea în noi înșine.

Scrie un rând.

frăție:
CESAR
Adresa:
Dr. Aurelia Petrescu
Medic de plasă
Com. Porcești – poetic, dar n-am ce-i face!
Jud. Roman

Cronica măruntă

M-rea Agapia, 8 septembrie 1927

Iubite Crainic,

Aci, departe de București, fiecare număr nou al *"Gândirei"*, îmi aduce o mustrare tăcută. Sunt absent de la munca voastră și poate nu mai sunt nici în ritmul elanului vostru. Am nădăjduit să mă pot întoarce; data aceasta se îndepărtează mereu. Cum știu ce muncă, ce răspunderi, ce încordat eroism cere gospodăria unei reviste, chiar când e atât de modestă ca lunarul caiet al *"Gândirei"* noastre, nu vreau să ocup nefolositor, mai departe, locul unui tovarăș mai vrednic și prezent în fiecare ceas. De aceea te rog, iubite prietene, pentru buna rânduială redacțională, să suprimi numele meu de pe coperta revistei, descărcându-mă de o atribuțiune devenită onorifică de aproape un an, de când de fapt împrejurările ținându-mă departe de București, mi-au interzis să-mi împlinesc ceea ce am considerat întotdeauna o datorie. Aceasta nu înseamnă că voi rămâne atât de departe și înstrăinat de destinul *"Gândirei"*, ci în calitate de simplu colaborator, voi fi întotdeauna alături de voi, într-o luptă care s-a identificat cu destinul nostru literar. Fiecare biruință a voastră, rămâne o bucurie a vieții mele.

Cu frățească strângere de mână

Cezar PETRESCU

ZIARUL „ROMÂNIA“
DIRECŢIUNEA

Iubite Crainic,

Având amara misiune să fac de priveghi şi să-mi îngrop băiatul, mort ieri, numi rămâne nici timp, nici suflet, câteva zile, să trec pe la minister, să te văd şi să obţin câteva orientări.

De prisos să-ţi spun, că aveam nevoie mai mult ca oricând.

În afară de scurtul interegn Sidorovici-Stoica, din prima zi a apariţiei, am fost în război cu departamentul tău. Şi dacă am rezistat celor mai infernale presiuni, manevre şi maşinaţiuni, e fiindcă mă mai ţinea fidelitatea pentru Vodă. Însă între Vodă şi mine, cei interesaţi au pus o barieră ca să nu pot primi de multă vreme sugestii directe. Mi se impunea în numele tău, ceea ce ştiam că nu se poate şi nu trebuia impus. Astfel am târât sania pe uscat, schimbând de idei, de personal şi de optimismul de circumstanţă, cum a dat Domnul. Şi iată cum a dat Domnul! Cei cu răspunderile, au dispărut odată cu răspunderile. Gazeta a ieşit jumilită de prestigiu, prin multiplele-i piruete, care nu erau nici pe sufletul meu, desigur nici pe al lui Vodă, care altfel vedea lucrurile şi altfel îmi ceruse să fiu, când mi-a încredinţat conducerea gazetelor.

Te rog mult, câteva zile, 2 sau 3, cât nu pot fi prezent la post, dă tu secretariatului orientări mai mult părinteşti, decât reci oficiale, pentru a afirma spiritul regimului, nu numai formalele şi pasivele înregistrări la care automat mi-am redus rolul până acum.

Cu prietenești salutări

Cezar PETRESCU
Cernăuţi, 18 octombrie 1927

Crainic, dragul meu,

Vei fi fost necăjit gândindu-te la mine şi văzând că nu dau de nicăieri nici o veste despre drumul lung pe care l-am făcut în vara asta. Pricina n-a fost ingratitudinea – te încredinţez – ci mereu neştiinţa locului unde te găseşti.

Aflasem la Paris că ai trecut pe acolo, mi-a spus Berza la Londra că te-a întâlnit sau că eşti prin Belgia, dar de nicăieri nu putusem să prind un loc unde să am nădejde că-ţi ajung veştile mele.

Iar când m-am întors prin Bucureşti degeaba mi-am hotărât zi să trec pe la Fundaţie să te văd. M-au copleşit treburile şi graba în care mă tot chemau cei de-aici.

Dar dacă nu mi-a fost vremea destulă să te văd, mi-a fost în schimb prea destulă ca să aud lucruri cari mi-au zdrelit buna inimă ce-o purtam pritenilor mei – fiindcă am aflat uricioasa şi amara dezbinare dintre cei câţiva oameni care-mi erau dragi şi pe care mă deprinsesem să-i văd mereu la un loc: tu, Cezar şi Pamfil.

N-am să te întreb cum de-aţi ajuns aici şi n-am să te întreb cine-i vinovat, căci – ca totdeauna în asemeni împrejurări – veţi arunca vina unul pe altul deşi adevărul – ca totdeauna iarăşi – trebuie să fie de partea tuturor câte un pic şi greşeala de partea fiecăruia câte un pic.

Dar duhul îndărătnic al prieteniei mele suferă cum ar suferi sufletul din mine dacă aş şti că fratele meu e duşmanul sorei mele.

Nu-mi trece prin gând nici că vă veţi mai împăca vreodată şi nici nu stărui să-ţi mai spun cât m-aş bucura de v-aş şti în stare să treceţi peste vrajmăşia ruinătoare de azi ca să refaceţi prietenia rodnică de ieri, pentru că în moldoveanul liniştit şi stăpânit din mine gândul dezbinării n-a fost nici o dată măsurat cu ceasul. Ca toate pornirile mele le socot şi pe-ale altora: bine chibzuite şi de-aceea definitive.

Dar cu ce inimă stau eu acum între voi? Cu ce inimă jignită trebuie să vă aud de-acum încolo vorbind unul cu altul?

Mă doare, Crainic dragul meu, neprietenia dintre voi de parcă toţi v-aţi fi aruncat-o asupra mea.

Iartă-mă dacă stârnesc din nou lucruri pe cari poate nu le-a mistuit îndeajuns vremea. Mie mi-aţi fost toţi dragi şi toţi mi-aţi fost prieteni. Am crezut-o, o cred, mi-aţi dovedit-o şi ştiu că de va mai fi prilej iarăşi mi-o veţi dovedi. În inima mea stăteaţi unul lângă altul şi-acum trebuie să vă despart. Pentru un conservator înrăit ca mine strămutarea asta – ca strămutarea lucrurilor dintr-o casă de îndelung întocmită – e o zdruncinare amară şi greu de dus.

Iar amărăciunea asta toată nu-i la urma urmei decât cel mai cald omagiu ce-o poate aduce inima mea prieteniei tale. –

Dar să trec la altele.

Schimbarea de guvern de astă-vară a încurcat şi îngreuiat grozav căpătarea banilor pe care mi i-ai dat la plecare. Astfel, cu mari şi repetate stăruinţe zdravene abia de-am putut să încasez la 28-29 iulie a ceea ce iscăliseşi la 3 iunie. Zic «să încasez» dar ar tebui să zic «să încaseze» fiindcă eu eram plecat demult în străinătate şi am lăsat-o pe nevastă-mea să-şi zbată mintea ca să dea de urma şi de rostul banilor. Dar la urmă – ca tot ce sfârşeşte bine – a fost bine şi necazul s-a uitat.

Cât mă priveşte pe mine, împrumutasem în contul ordonanţei o sumă oarecare şi-am putut să plec şi să stau două luni şi jumătate dincolo de graniţe colindând prin Paris, Londra, Geneva, Zürich, Salzburg, München, Berlin şi Wien. Am văzut peste 60 de spectacole şi norocul m-a ajutat să dau pretutindeni peste lucruri interesante. Am bătut sălile muzeelor şi am ros scândurile scenelor iscodind noutăţile technice. Firește că ştiam unele lucruri din ele, şi alte multe le ştiam în parte aşa cum ştii un om căruia i-ai văzut fotografia. Dar de astă dată am văzut în «viu», în acţiune, care le leagă pe toate şi acesta mi-a fost folosul cel mare.

Desigur pentru drumul celor douăzeci de mii de kilometri bătuţi timpul a fost extrem de scurt, dar cum privirea asta repede venea după douăzeci de ani de citit, e firesc s-o socot ca un fel de control general. Privită aşa călătoria mea a fost cu adevărat rodnică. Nu mi-a schimbat macazul vieţii – fără îndoială – dar mi-a şters aburul de pe ochelarii pe care ni-i pune cunoştinţa livrească a unor lumi. Şi cred că nu-i puţin.

Poate că voi scri eu odată câte ceva din cele multe ce-au tremurat în mine în calea asta lungă, cu toată neputinţa ce-o simt la scris, şi am nădejdea că nu vor fi prea banale unele din lucrurile ce le am de spus.

Şi dacă eu nu mă înşel în aprecierea ce-o fac obraznic şi anticipat asupra unor rânduri pe care nu le-am scris, poţi atunci când vor fi la iveală – să te socoţi părtaş.

Acum ce să-ţi mai scriu? De toată încurcătura cu direcţia de aici mi-i oarecum greu să vorbesc. Eu ies chiar puţintel ridicul din toată dandanaua asta în care n-am avut nici un amestec. Ca în povestea de iarnă a lui Shakespeare pot să zic şi eu alături de Hermiona:

S-a năpustit asupra mea un vis urât
Şi mă predau...

Trag însă buna nădejde că până când primeşti tu rândurile mele, totul s-a limpezit şi că Petre Sturza este director de drept şi în fapt, iar eu îmi văd de directoratul meu de scenă şi de cititul şi de presa pe care o scriu.

Şi-acum după toată prăpăstioasa mea scrisoare te rog să primeşti o caldă îmbrăţişare prietenească de la

Victor Ion POPA

Spunei multe salutări lui Maniu.

TEATRUL NAŢIONAL CERNĂUŢI
CABINETUL DIRECTORULUI

Crainic dragă

Îţi mulţumesc din inimă pentru calda prietenie ce mi-ai aratat-o cu articolul din *"Rampa"* şi te felicit pentru bunul gând ce l-ai avut să pui zdravăn mâna în chica unor obiceiuri care s-au prea înrădăcinat în teatrele noastre.

Celor ce voiau să-mi cânte prohodul cred că articolul tău le-a dat de gândit. Că au aflat de el deşi a fost publicat în *"Rampa"* – ziar ce nu interesează pe politiciani, – o ştiu precis. De altfel câteva ziare locale – între care *„Allgemeine Zeitung"* – au reprodus articolul tău care le ajuta şi lor în chestia teatrului. Într-adevăr cu prilejul acesta am avut de văzut minunea mare, ca aici să fiu atacat de un român şi să fiu apărat de minoritari.

Lucrul este interesant şi foarte mulţumitor pentru ceea ce am avut eu de gând cu minorităţile locale. În această împrejurare am văzut că n-am greşit şi faptul poate dovedi ce uşor pot fi câştigate când oamenii ştiu să se poarte şi-şi văd de munca lor.

Şi-acum fiindcă repetiţia mă aşteaptă şi regizorul mă sună după pausa de zece minute, te las strângându-ţi mâna prieteneşte şi mulţumindu-ţi încă odată.

Victor Ion POPA

TEATRUL NAŢIONAL CERNĂUŢI
CABINETUL DIRECTORULUI

Crainic dragă,

Am trecut în goană prin Bucureşti şi degeaba am vrut să-mi găsesc un pic de vreme ca să vin să te văd; mi-a fost peste putinţă. Mă resemnez să-ţi scriu.

Voiam să-ţi mulţumesc prin viu grai pentru articolul din *"Curentul"* cu privire la *Spectatorul* şi la teatrul de aici şi totodată să-ţi dau o informaţie în legătură cu acele conferinţe de care spuneai că n-ar trebui să mă lipsesc.

Adevărul este încă din iulie am tot vorbit cu Rebreanu să facem o campanie comună în această privinţă, campanie bine stabilită şi bizuită mai ales pe concursul regulat al membrilor la S.S.R. El m-a amânat până acum – întrucât n-are vreme. Acum vreme nu văd să aibă mai multă şi eu aici conferenţiari de soi nu am. Ca să-i aduc de la Bucureşti pe spesele mele costă enorm (enorm pentru bugetul teatrului) şi nici nu ştiu prea mulţi ca să se deplaseze pentru o conferinţă.

Dacă s-ar putea alcătui grupuri de câte 3-4, cari să facă (ăsta era planul cu Rebreanu) conferinţe şi şezători în mici turnee în lungul Moldovei şi să atingă şi Cernăuţul pentru ca să am pe de-o parte cheltuielile mai reduse iar pe de altă parte elementul de atracţie mai pronunţat, lucrul s-ar putea face uşor.

De unde însă să pot eu aranja astea, când sunt toată ziulica în teatru?

Şi pe urmă oraşul acesta e încă în epoca operetei şi a revistei. Vor fi fiind aici iubitori şi pricepuţi în ale muzicii dar nu găseşti public de conferinţe nici de doi bani. Câţiva studenţi, câţiva profesori şi elevi de liceu. Buclucul însă începe de aici. Toţi aceştia nu pot să vie seara şi în matineu nu poţi da o şezătoare cumsecade.

Drept să-ţi spun este un adevărat bucluc şi peste toate aş trece zâmbind dacă bugetul teatrului mi-ar îngădui măcar deplasarea unui fond de vreo 50.000 pe care să-l pot sacrifica încercând să stabilesc un pic de interes pentru conferinţe.

Acuma, sper (dar deocamdată atât) ca mâna de ajutor ce mi s-a făgăduit din partea guvernanţilor să fie efectivă. În acest caz lucrul ar fi cu putinţă. Eu mai aştept câtăva vreme şi mă hotărăsc într-un fel.

Dar pentru un început răspunde-mi dacă nu te-ar ispiti să faci un mic turneu de câteva oraşe cu grupul *„Gândirea"*. M-aş aranja din toată sărăcia mea să vă găzduiesc ca un moldovan iubitor de oameni şi dorit de prieteni.

Mi-ar conveni mai ales într-o vineri seara – când nu am spectacol şi nu-i nevoie să întrerup activitatea teatrului, dar la urma urmei aş sacrifica şi o zi de joi ori o sâmbătă.

Acum, fiindcă îţi scriu, să-ţi cer şi un sfat. M-am gândit, că n-ar fi rău – în cazul când fac un ciclu de conferinţe – să pornesc cu o temă dată pe care conferenţiarii s-o privească fiecare dintr-un alt punct de vedere.

Mă ispitea – mai cu seamă din pricina situaţiei de aici – un ciclu în preajma subiectului: Românii şi minorităţile.

Chestiunea religiei, a culturii, a artelor plastice, a literaturii, teatrului etc. etc. pusă astfel ar putea căpăta aici un interes deosebit.

În orice caz ar trebui un ciclu cu cap şi coadă şi rotunjit bine ca să fie interesant de urmărit în întregime. Ia mai gândeşte-te şi zvârle un cuvânt pe o carte poştală. Eu, între mucavalele, grimele şi piesele mele, greu pot scotoci cu succes într-o materie aşa de delicată ca asta a conferinţelor, mai ales când aici în Bucovina şi mai ales în Cernăuţi patimele au dus la cuţite naţiile între ele şi au vârât fel de fel de dihonii chiar între cei de-un fel. Iar mie nu mi-a îngăduit, ca instituţie oficială ce sunt să fac pas greşit. Ca o statuie neghioabă a unui sculptor fără talent dar plin de idei generoase trebuie să port declamator într-o mână ramura de măslin în orice împrejurare. Cum s-o mai fac şi aici? Nu mă prea pricep.

Căci – vezi tu - interesant o fi pentru ideia de „teatru" să faci numai conferinţe despre teatru, ori în legătură cu teatrul, dar cred că e groaznic de monoton şi de plicticos. Şi-apoi ar veni acelaşi pumn de oameni. Principalul ar fi să zgâlţâim puţintel nepăsarea colectivă şi să interesăm diferitele pături şi naţii locale.

Mai, în sfârşit, dă-mi şi tu o idee şi în orice caz spune-ţi părerea. Eu cu drag voi sta să te ascult.

Şi-acum, mulţumindu-ţi încă o dată, te îmbrăţişez frăţeşte

Victor Ion POPA

ZIARUL UNIVERSUL
Cabinetul Directorului

Iubite amice Crainic

Am cetit instrucţiunile pe cari le-ai dat pentru presă. Ştiu şi ce este în sufletul D-tale şi ce crezi că ar fi bine să fie făcut azi. Dar viaţa unui Director de ziar azi, este o tragedie.

Azi, era aproape să nu mai putem apărea, fiindcă, deşi aveam alăturate materie, cenzura în mod inesplicabil a oprit-o. De ce? amici?

Redactorii-şi făcuseră datoria, dar nu aveam materie din cauza capriciului cenzurei.

De ce măi frate? Cum o să ne îndreptăm cu astfel de atitudini incorecte. Ieri s-a dat ordin să depunem armele şi azi s-a dat alt ordin că nu mei e nevoie. E bine?

Al D-tale

Stelian POPESCU

MUZEUL LIMBEI ROMÂNE
CLUJ
Str. Elisabeta 23

Bran 15.VIII.[19]30

Iubite Domnule Nichifor Crainic,

Scrisoarea ce mi-ai trimis-o la Cluj, s-a întors aici, unde-mi petrec vacanţa, la 25 km de Braşov, într-o binefăcătoare odihnă. Am venit cu sănătatea atât de şubredă, încât a trebuit să făgăduiesc medicilor, că două luni nu citesc şi nu scriu nimic. Din cauza aceasta, spre cel mai mare regret al meu, nu pot urma invitaţiei d-tale şi dorinţei mele de a colabora la numărul dedicat lui Mistral. Primeşte, te rog, cele mai sincere felicitări pentru reabilitarea ţării noastre faţă de memoria marelui poet, de care ne leagă amintiri mult mai scumpe decât a ştiut să le preţuiască oficialitatea. Te mai rog să mă crezi că deşi mi-a fost dat să colaborez atât de puţin la *„Gânidrea"*, mă simt legat de ea prin cele mai strânse simpatii literare şi de aceea sunt foarte simţitor pentru bunele cuvinte ce-mi adresezi, la sfârşitul scrisorii d-tale, din partea grupului literar pe care-l conduci cu atât talent.

Al d-tale devotat

Sextil PUŞCARIU

SOCIETATEA ROMÂNĂ
DE
FILOSOFIE
Bulevardul Ferdinand, 47

Bucureşti 28 Aprilie 1931

Domnule Director,

Nu este rea voinţa din partea ştiinţificilor faţă de *Eonul* d-lui Lucian Blaga. Îl vom discuta după ce îl vom citi... Dar ca să-l citim trebuie să-l putem găsi în librării. Mie personal nu mi s-a trimis din vol[umul] XI no. 2 (pe Februarie). Când am prins de veste şi am voit să-l cumpăr de la librărie (la Socec) mi s-a spus că no. trecute s-au ridicat de administraţie şi nu mai sunt de vânzare.

Aştept cu resemnare apariţia volumului.

M-a interesat capitolele din *Eon* publicate în vol[umul] X no. 12 şi vol[umul] XI no. 1 şi după ce voi reuşi să le citesc şi pe celelalte, voi face negreşit o recenzie în *„Revista de Filosofie"*. Timp este. O discuţie asupra logicei Dogmelor poate aştepta fără riscul de a ieşi din actualitate!

Devotat

C. RĂDULESCU MOTRU

"GÂNDIREA"
REVISTĂ LUNARĂ
REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
Str. POLONĂ No. 38
BUCUREŞTI III

Domnule Crainic,

Am fost la d-l Şeicaru. Mi-a spus că va vorbi cu d. Iorga pentru articol şi cu d-na Marta Bibescu. În cursul acestei săptămâni mă duc din nou să-i amintesc şi să-l întreb ce a făcut. Articolul dânsului mi-l dă până la 1 August. Voi avea grijă să-i amintesc din când în când de el. D-l Busuioceanu mi-l dă tot înainte de 1 August şi d-l Al. Marcu la 25 Iulie. Vă rog ca despre aceste articole să nu aveţi nici o grijă. În ce priveşte administraţia:

Am făcut socotelile abonaţilor din Bucureşti. Sunt încasabili *53.000 lei.* I-am anunţat. La unii mă duc eu, la alţii Dobre. Întâia zi de încasare e marţi pentru mine, miercuri pentru Dobre. Vă voi ţine în curent de cum merge încasarea. Lucrez între timp la socotelile generale ale abonaţilor din provincie şi-i anunţ din nou pentru plată. Acelaşi lucru îl fac cu depozitarii. Am luat adrese de la *„Curentul"* şi am trimis în 19 localităţi balneare *"Gândirea"*(Sâmbătă). Am vorbit cu Ad-torul *„Curentului „* să-mi dea lista depozitarilor lui. O voi confrunta cu a mea. Pe depozitarii săi de plată aş vrea să-i înlocuiesc cu alţii din acelaşi oraş sau să le trimit şi acelora. Deasemenea în oraşele în care până acum nu aveam depozitari voi trimite *„Gândirea „* la depozitarii noi.

Cu d-l Filotti am vorbit. Îmi plăteşte la 1 August hârtia. Vă rog însă precizaţi-mi Dvs. înţelegerea cu d-l Lugojanu. Nu ştiu dacă suma pentru plata hârtiei intră în cei 120.000 încasabili lunar. D-l Filotti nu ştia despre această sumă nimic. Aştept lămuriri ca să mă duc să cer şi să ştiu şi eu precis ce să cer. Am făcut cerere la Casa Şcoalelor pentru plata abonamentelor. Nu-mi poate achita în luna aceasta decât jumătate. Restul în Decembrie. Aşa s-a făcut şi anul trecut. La Ministerul Sănătăţii n-am făcut mare lucru. Am fost la Iuliu Moldovanu. I-am spus cum stau lucrurile şi i-am arătat copie după aprobare. A luat notă şi mi-a făgăduit că va da ordin lui Rebreanu să-i înainteze hârtiile. Pe Rebreanu nu l-am găsit la direcţie nici sâmbătă nici azi ca să-i car eu direct hârtiile. Mă voi duce şi mâine din nou şi le voi lua cu orice chip. Nu ştiu însă dacă voi putea să scot ordonanţa din mâinile controlorului financiar. În orice caz vă voi scrie din două în două zile ce fac. Rebreanu nu mai poate da acum nici o aprobare fără viza ministrului. Cred că chiar vechea noastră aprobare trebuie întărită cu o viză nouă. Dar socot, după felul cum mi-a vorbit Ministerul că nu voi întâmpina nici o greutate.

Hârtia n-am dus-o la *Cartea Românească* din cauza ploii. A plouat şi sâmbătă şi azi. Dacă miercuri sau joi e soare o duc. Colecţiile le-am luat pe toate şi le-am dus în chioşc. Gib are aproape gata nuvela. Orice articol sau nuvela când vor fi gata le

voi da imediat la tipografie. Bădăuţă n-a venit încă din Polonia. Vă urez spor la lucru şi,

Vă salut

Zaharia STANCU

Bucureşti, 14 iunie 1930
În „*Curentul*„ de duminică am dat din nou un scurt sumar al „*Gândirii*„ şi am vorbit cu băieţii să le duc o recenzie în cursul săptămânii asupra ultimului număr.

GÂNDIREA
REVISTĂ LUNARĂ
REDACŢIA ŞI ADMINISTRŢIA
Str. POLONĂ No. 38
BUCUREŞTI III

23 Iulie 1930

Domnule Crainic,

Făgăduisem să vă ţin în curent cu ce fac din două în două zile. Nu mi-am ţinut făgăduiala fiindcă n-am prea făcut nimic de seamă. Dar să vă spun:

– Hârtia am luat-o de la Fundaţie, o săptămână azi. Am dus-o la Cartea Românească. Mi-a făcut multă supărare. *60 % e stricată.* Înainte de a fi pusă acolo de unde am luat-o eu a fost *bătută de ploaie* şi *murdărită cu ulei.* Baloturi întregi sunt stricate. Nu ştiu la ce o vom putea întrebuinţa. Am lăsat-o acolo. Dealtfel nici n-au putut oamenii de la C[artea] R[omânească] s-o aleagă, până acum, pe toată.

– Ordonanţa de la Rebreanu n-am putut s-o scot. M-am ţinut o săptămână de Rebreanu. Nu primea nici un fel de audienţe. În cele din urmă l-am aşteptat la ieşire. Când a auzit că-i cer să-mi dea ordonanţele „*Gândirii*„ a îngălbenit, s-a uitat urât şi mi-a spus: «N-am bani pentru „*Gândirea.*" Poate prin August». I-am amintit că ministrul mi-a făgăduit să mi-o dea şi el a răspuns:«Ştiu, ştiu, dar de...». Pe urmă s-a urcat în maşină şi a plecat. M-am dus din nou la Moldovanu. Plecase pentru mai multă vreme la Cluj. Şi acum am făcut ceva pe care poate n-ar fi trebuit să-l fac. M-am dus la *Şeicaru.* I-am spus cum stau lucrurile şi că am informaţii de la contabilitate că Rebreanu vrea să epuizeze fondul de la 182, fără să ne dea subvenţie. Mi-a făgăduit să meargă mâine (joi) la 11 dimineaţa să intervie. La 182 a fost pe Iulie 150.000 lei. Au fost luate de „*Viaţa Literară*" şi de alţii. Vă voi scrie ce s-a făcut după intervenţie.

– Încasările în Capitală au mers binişor. Într-o săptămână 8000 (opt mii) lei. Au plătit aproape toţi câţi n-au fost plecaţi.

– D-l *Busuioceanu* şi d-l *Marcu* îmi dau articolele la vreme. Mâine voi aminti d-lui Şeicaru de Marta Bibescu şi Iorga. Pentru traducerea articolelor în franţuzeşte cred că ar fi foarte bun *Al. Al. Philippide.* Scrie bine franţuzeşte şi mi-ar lucra repede fiindcă i-aş da zor. Rămâne să-mi răspundeţi Dvs. fixând şi suma pe care i-am putea-o plăti. Deasemenea v-aş ruga să-mi indicaţi şi suma pentru articolul d-lui

Marcu. Pleacă luni în Italia cu soţia s-o ducă în sanatoriu. Stă acolo o lună. Ne scrie articolul deşi este, în lipsa d-lui Filotti, extrem de ocupat. Dânsul nu mi-a spus ni mic de plată, dar eu l-am auzit plângându-se că nu prea are bani şi socot că am putea să-i dăm înainte. Eu fac cum hotărâţi Dvs. Articolele le dau la tipar imediat ce-mi intră în mână.

– Cu încasările din provincie: *rău de tot.* Am făcut din nou adrese către depozitari. Azi le-am pus la poştă. Şi fiindcă vă aflaţi la Braşov vă dau situaţia de acolo:

1) *Ştefan Susaica*: i se trimite de la apariţie. N-a plătit până azi nimic. După registrul de casă e dator: lei *426* p[entru] anul I-VII; lei *607* pentru anul 1929 şi lei 405,50 pentru numerele 107/şţ930. În total lei *1438,50* de *plată* Rabatul de 25% nu intră în această sumă.

2) *Cartea Românească* lei 704 (de la 5/[2]929 – 6-7 /[1]931).

3) *Chioşcul fundaţiei din gară* – lei *3000* (de la 8-10/[1]929 – 5/[1] 930). Aceştia au fost şi sunt încă depozitarii noştri.

1) *N. Staicu* i-am trimis 5 ex. 6-7. A mai fost depozitarul *„Gândirii."* Datorează 4091,50 după socoteala precisă a d-lui Teodosiu.

2) *Arsene Navrea* – datorează pe trecut *1987,50 lei.* Nu i se mai trimite. Ar fi în total de încasat de la Braşov lei *11.220.* Cam aşa stăm în toate oraşele. Eu m-am gândit că ar fi bine în Septembrie, după apariţia *„Gândirii,"* să-mi iau concediu o lună, să mă abonez la C.F.R. (4000 lei pentru o lună) şi să umblu prin ţară după încasări. Dar asupra acestui lucru vreau să stau mai mult de vorbă cu Dv. şi să vă arăt situaţia pe oraşe. Până la întoarcerea Dvs. voi face tot ce trebuie ca de la toamnă să meargă altfel.

Vă salut

Zaharia STANCU

Dragă Crainic,

Am întârziat cu manuscrisul, numai pentru că trebuie să susţin zilnic polemici acerbe în ziarele locale, pe mai multe fronturi. Azi duminică fiind armistiţiu m-am apucat de copiat. Cum bucata e lungă, nu cred că până la ora trenului va fi gata. Îţi voi trimite atât cât voi putea copia astăzi, urmând ca restul să ţi-l trimit mâne prin poştă recomandat. Dacă ai putea să-mi trimiţi onorariul înainte de Paşti ar fi foarte bine. De asemeni, te rog, spune-i lui Adrian Maniu să-mi trimită mia de lei pe care trebuie să mi-o dea de la Radio. Am mare nevoie.

Cu toate cele bune

PĂSTOREL

Str. Buzdugan 3

P. S. Contrar aşteptărilor, am terminat tot până la ora trenului.
Mă duc la gară.

Dragă Crainic,

Nu ţi-am vorbit la Bucureşti despre revista pe care mă pregătesc s-o scot la toamnă, fiindcă te ştiam legat de *„Gândirea."* Şi poate şi pentru că felul tău de purtare mă face să cred că anii de după război au pus oarecare distanţă între sufletele noastre, altă dată atât de apropiate.

Dar aflu de la Făgeţel, care şi el spune că a aflat de la Şeicaru că e vorba ca *„Gândirea „* să nu mai apară, întrucât Cezar Petrescu, împreună cu Şeicaru, vor trece la *„Ramuri."* Nu ştiu ce să cred, mai ales că tu mi-ai spus, când eram împreună cu d. Ion Sadoveanu, că *"Gândirea"* se află sub tipar. Dacă totuşi ar fi adevărat că aţi renunţat la *„Gândirea"*, atunci îndrăznesc să te rog să binevoieşti să vii la *„Scrisul Românesc"* ale cărei pagini ar fi nespus de mândre să se poată bucura de prestigiul colaborării tale.

Şi încă o rugăminte. Ai aflat, desigur, că institutul *„Scrisul Românesc „* se pregăteşte să-şi încerce puterile şi în domeniul editurei literare după un plan a cărui întocmire mi-a fost încredinţată mie. Editura se va deschide cu volumul lui Gib Mihăiescu. N-ai vrea să contribui şi tu la lansarea acestei edituri dându-ne un volum în care să strângi acele admirabile *essais*-uri publicate în *„Gândirea"* şi mi se pare şi în *„Luceafărul, "* precum şi unele din articolele publicate în *„Cuvântul"*? Condiţiile ar fi aceleaşi ca la editurile mari din Bucureşti.

Aşteptând răspunsul tău, te rog să crezi în buna şi statornica mea prietenie.

D. TOMESCU
Str. Şerban Vodă 27 Craiova
21 August 1927

P. S. Revista va apare la 15 Octombrie. Materialul pentru primul nr. trebuie să-l am până la 25 Setp[embrie]. Volumul ar putea să apară până în Crăciun.

---

28 August [1]927, Craiova

Dragă Crainic,

Când ne vom întâlni, vom discuta, – deşi cred că nu mai e nevoie – cuvintele care te-au supărat. Până atunci, mă mulţumesc cu lămuririle din scrisoarea ta. Ele sunt ca o risipire de nori şi nimic nu mă opreşte să cred că în curând se va arăta şi soarele prieteniei noastre.

Nu-mi place însă zâzania care văd c-a intrat în grupul vostru la *„Cuvântul"*. V-aş fi dorit uniţi în jurul unei gazete care a început atât de frumos şi pe care publicul a primit-o cu atâtă încredere. Nu ştiu cine poartă vina, dar e păcat că distrugeţi o gazetă care părea să fie, în mijlocul tutulor decăderilor, o insulă a idealismului şi a intransigenţii.

Mă agăţ de făgăduiala ta că vei colabora la revista pe care o pregătesc. Deci aştept să-mi trimiţi ceva până la 1 Octombrie, – data când revista se va pune în lucru. *Uiţi*

însă să-mi răspunzi la propunerea mea de a da în editura "Scrisul Românesc" un volum de articole. Ţin mult la asta şi te rog să-mi dai un răspuns.

Al tău

D. TOMESCU

[Adresa pe plic:]
Domnului Nichifor Crainic
Str. Polonă 38
Bucureşti

---

3 Septembrie, 1927, Craiova
Şerban Voda 27

Dragă Crainic,

Te rog să-i comunici d-lui Busuioceanu că *Scrisul Românesc* e gata să-i editeze volumul de esseuri în condiţii pe care rămâne să le stabilim împreună. Chestia avansului va fi şi ea soluţionată în mod satisfăcător. Dar e nevoie ca d. Busuioceanu să-şi facă timp şi să se repeadă până la Craiova, aducând fireşte manuscrisul pentru volum. Aici va fi oaspele meu, iar cheltuielile drumului şi le va scoate cu un articol pentru revistă pentru care ar putea lua 1000-1500 lei.

Revista va apare la 1 Noiembrie. Aceasta din pricină că toţi scriitorii la care-am făcut apel mi-au răspuns cu întârziere. Acum însă am aranjat mulţumitor chestia colaborărilor şi la 15 Octombrie voi pune revista în lucru. De ce nu faci un efort şi să-mi trimiţi şi tu ceva?

Când ţi-am scris în chestia d-lui Busuioceanu, te-am rugat să dispui să mi se trimită şi mie „*Gândirea*". Până acum n-am primit nimic.

Al tău
D. TOMESCU

SOCIETÉ DES NATIONS
DELEGATION ROUMAINE

Paris Oct[ombrie]10.1929
5 Rue Washington

Stimate Domnule Crainic

Am citit cu emoţie articolul generos pe care mi l-aţi închinat în „*Curentul*". Vă sunt recunoscătoare că aţi exprimat ce gândiţi despre mine, dar şi mai recunoscătoare pentru că gândiţi ce gândiţi.

Aţi fi putut adăuga că am rămas credincioasă datinelor şi credinţelor noastre stămoşeşti, în aceeaşi măsură în care stăruiesc în dragostea pentru neamul nostru. Acţiunea D-voastră de la *„Gândirea"* a găsit deci în mine o aderentă din primul ceas.

Nu e de mirare că ne-am înţeles fără să ne fi cunoscut.

Vă trimit, stimate Domnule Crainic, mulţumirile mele cele mai calde, împreună cu asigurarea sentimentelor de admiraţie devotată ce vă păstrez.

Elena VĂCĂRESCU

Bucureşti, 4 Iulie 1940

Iubite Crainic,

Dă-mi voie să-ţi spun sincera mea bucurie şi satisfacţie, aflând că ai fost chemat în acel loc de mari răspunderi, pentru care te indica, cu atâtea drepturi, marele tău talent, încercata ta pricepere şi trecutul tău de neostenit luptător. Îmi place, în aceste momente, să-mi aduc aminte că în timpul unei prietenii de un sfert de veac, n-am încetat de a crede şi spera în tine, aducându-mi mie însumi şi altora mărturia tăriei pe care ai insuflat-o totdeauna adevăraţilor tăi prieteni. Îţi mulţumesc pentru toată dreptatea pe care ne-o dai şi pentru mândria la care ne autorizezi astăzi. Am fost în zilele din urmă încovoiat adânc de vântul fatalităţii şi al durerii. Oameni, ca tine, sunt meniţi să aducă o rază de lumină şi de mângâiere sufletelor noastre încercate. Dumnezeu să te ajute şi să ne ajute!

Aş fi vrut să vin la tine, pentru a-ţi strânge mâna. Dar în împrejurările acestui început de drum, ştiu că eşti prins de prea multe treburi şi înconjurat de prea mulţi oameni, încât am crezut că glasului meu i se cuvine să răsune din colţul liniştit al vechilor prieteni. Câtă plăcere mi-ar face totuşi să te pot întâlni şi să schimbăm gânduri şi impresii, ca altă dată. Poate că primul prilej dorit nu va fi prea îndepărtat.

Rugându-te să transmiţi, împreună cu bunele sentimente ale Lilichii respectuoasele mele omagii doamnei Crainic şi multe amiciţii domnişoarei Nini, te asigură de vechiul său devotament şi de nestrămutata sa afecţiune

T. VIANU

Mult stimate domnule Profesor,

Voiam mai demult să vă scriu, pentru a va ruga să trimiteţi lui G. Râncu de aici o fotografie a dumneavoastră sau un clişeu, dacă aveţi, întrucât intenţionează să vă închine Dv. şi *"Gândirei"* o pagină dintr-un ziar al său – *„Observatorul"*. Poate că e bine, deoarece aceste foi locale fac cunoscute idei şi cărţi de care dorohoianul se apropie cu teamă.

A ajuns şi aici ultimul număr din *"Cuget Clar"*. Am rămas surprins de *O pledoarie inutilă*, de valabilitatea şi dacă n-ar fi prea mult de seriozitatea ideilor con-

firmate de dl. Iorga. Că ce am căutat să dovedesc prin *Gândirismul*? Bine, dar o asemenea întrebare își poate pune oricine, că ce a căutat X să dovedească printr-un studiu asupra activității d. Iorga, pe care o știe, îl urmărește și îl citește? Cât privește ideologia gândiristă, eu nicăeri n-am vorbit de misticismul ei. Este o idee fixă a d. Iorga, ca și ortodoxia teologală, pe care caută s-o aducă în discuție și când trebuie, dar mai ales când nu trebuie.

La întregul articol i se poate răspunde f[oarte] bine, cu concluzia că pledoaria este f[oarte] utilă chiar pentru domnia-sa.

Al dv. cu aceleași sentimente de admirație.

Prof. Gh. VRABIE

19.IV.1940

Dorohoi

P. S. „*Gândirea*" s-a epuizat aici din prima zi. Se mai pot trimite, dacă se mai găsesc la Administrație, încă 4-5 numere.

Paris, la 15 Iunie 1928

Stimate Domnule Crainic,

Cu toate că n-am avut încă cinstea de-a vă cunoaște până acum altfel decât prin scris – dar pentru că *"Gândirea"* mi-a făcut cinstea să-mi mai adăpostească o scrisoare din Paris asupra renașterii metafizice în teatrul francez (an VII, nr. 1 – ianuarie 1927, p. 34 – 38) trimit aci alăturat, o notă privitoare la Centenarul lui Taine, menită să pună la punct unele afirmații făcute de amicul meu, domnul Șerban Cioculescu în numărul din Mai 1928 al revistei.

Cum acest centenar e un prilej cu ajutorul căruia se încearcă „de sus" o revizuire de conștiință a tineretului (care de altfel și spre cinstea lui, rezistă) în sensul materialist și scientist – și ca atare o discuție pe această temă nu e lipsită de interes – chiar în cultura românească – dovadă tocmai cei ce o agită!

Îmi îngădui a crede că această notă va vedea lumina tiparului în același loc unde a fost publicat și articolul atacat, cu atât mai mult cu cât punerea la punct e în prelungirea ideilor pe care *"Gândirea"* le-a apărat întotdeauna și pe care ne-am deprins a le socoti reprezentative unei anumite direcțiuni spirituale în cultura românească.

Odată cu mulțumirile curente adaog expresia celor mai alese sentimente

ale lui

Mircea M. VULCĂNESCU

doctorand în filosofie și drept

Erwin REISNER
și
Heinreich ZILLICH

În corpul de corespondență adresată lui Nichifor Crainic, ce se află în prezent în posesia Muzeului Literaturii Române și urmează să fie publicată, în mare parte, în "*Manuscriptum*", un număr de epistole au fost scrise în limba germană și provin de la personalități mai mult sau mai puțin cunoscute din spațiul cultural și politic al epocii (respectiv: între 1928 și 1944).

Câteva sunt scrisori de familie.

Altele se adresează poetului Nichifor Crianic, dar și redactorului șef al revistei *"Gândirea"*, ministrului propagandei, vicepreședintelui consiliului de administrație al Oficiului cinematografic român (în 1944) – funcții pe care autorul volumului de poezii *Țara de peste veac* (1932) le-a deținut de-a lungul multiplei și controversatei sale activități culturale și politice.

In cercetarea acestui material ne-am ocupat în special de corespondența primită de la scriitorul Heinrich Zillich (redactorul șef al revistei "*Klingsor*") și de la istoricul și filosoful Erwin Reisner, – considerând că schimburile de idei, problematica dezbătută în aceste scrisori vor aduce date și aspecte noi asupra relațiilor culturale dintre scriitorii români și germani – temă care a făcut obiectul mai multor materiale publicate de "*Manuscriptum*" de-a lungul timpului.

Este binecunsocută relația de strânsă colaborare ce a existat între "*Gândirea*" și "*Klingsor*", iar aici, expeditorul și destinatarul sunt chiar doi dintre principalii reprezentanți ai celor două reviste literare.

Textul scrisorilor se bucură de comentariul avizat al domnului dr. Horst Schuller Anger, autorul, printre altele, al recent apărutei monografii dedicate revistei "*Klingsor*": Kontakt und Wirkung: Literarische Tendenzen in den Siebenburgischen Kulturzeitschrift "*Klingsor*", Bukarest, Kriterion, 1994.

Ținem să-i mulțumim și pe această cale pentru amabilitatea cu care a răspuns invitației noastre de a comenta această corespondență.

Octaviana MIHĂILESCU

către
Nichifor CRAINIC

«... există posibilități pentru o colaborare rodnică...»

Relaţiile lui Nichifor Crainic cu literatura şi cultura minorităţii germane din România, respectiv contactul acestei minorităţi cu omul de cultură şi controversatul «homo politicus» Crainic se documentează parţial prin scrisorile de faţă, care reflectă perioada anilor 1928 -1931 şi ilustrează legăturile mijlocite prin intermediul dialogului dintre revistele "*Gândirea*" respectiv "*Klingsor*" (1924 – 1939). Aceste contacte însă se pot consemna atât înainte de 1928 cât şi după 1931.

Poetul Nichifor Crainic pare-se că a intrat în atenţia oamenilor de litere germani din ţară odată cu traducerea de către Oscar Walter Cisek (1897-1966) a poeziei *Herz* publicată în revista clujeană "*Cultura*" în martie 1924. Despre traducător Crainic nota: «Cisek mi-era un vechi prieten, dintre cei dintâi colaboratori ai revistei "*Gândirea*"[2]. *Pappeln*, o altă poezie a poetului Crainic (tradusă în 1929 de Franyo sub titlul Herbstlied), apare tot în traducerea lui Cisek în 1928, în bogata antologie de lirică, destinată uzului şcolar în liceele germane din România[3]. Unul dintre editorii culegerii Sammlung deutscher Dichtung, anume profesorul braşovean Oskar Netoliczka, colaboratorul revistei *"Cultura"*, intenţiona scoaterea unui volum reprezentativ din poezia română în traducere germană[4]. Este foarte probabil că şi aceste două traduceri din Crainic să fi fost gândite pentru proiectul amintit.

La sfârşitul anului 1924 revista braşoveană "*Klingsor*", de care ne vom ocupa în continuare, publicase un articol al lui Erwin Reisner (1890-1966), care dezvolta discuţia iniţiată de revista transilvăneană referitor la factorii de identitate ai saşilor din Ardeal. Reisner, originar din Austria, care a trăit în Sibiu ca redactor şi bibliotecar până în anul 1935, iar după terminarea celui de al doilea război mondial a predat cursuri de filosofie la institutul superior de teologie din Berlinul de Vest[5], îşi permisese cu perspectiva distanţată a celui venit din afară, combinată cu experienţa proaspăt câştigată în anii de după primul război mondial, să creioneze în mod analitic, deci şi critic, unele concepte în autodefinirea, în înţelegerea de sine a minorităţii germane în discuţie. Acest articol[6] comentat în noiembrie 1924 de ziarul "*Cuvântul*" a provocat o scrisoare deschisă a redactorului şef Heinrich Zillich (1898-1988) adresată cu simpatie lui Nichifor Crianic şi publicată în ianuarie 1925 în "*Klingsor*"[7]. Această scrisoare saluta interesul manifestat de poetul român pentru problemele minorităţii, explica în ce sens conceptul de izolare medievală poate fi un simplu reproş fără acoperire sau în ce măsură acoperă reala abţinere în raport cu unele tactici pseudo-democratice în politica internă a României din acei ani. Făcând distincţie netă între spiritul nealterat al purtătorilor de cultură a păturii ţărăneşti, iar pe de altă parte a tendinţelor de intoleranţă şi demagogie în politicianismul oportunist al vremii, Zillich invita la solidaritatea tuturor forţelor intelectuale fără prejudecăţi.

Odată trezit interesul pentru eseistica lui Reisner, poetul român îl invită pe filosoful culturii Reisner să publice un studiu, de fapt un rezumat al noii sale cărţi despre istorie şi păcatul originar. Lucrarea a apărut în traducerea lui O.W. Cisek în "*Gândirea*" în octombrie 1928. Cele trei scrisori ale lui Erwin Reisner către Nichifor Crainic, care se publică aici, sunt legate de momentele acestei colaborări, precum şi de recenzia propriu-zisă la cartea *Die Geschichte als Sündenfall und Weg zum Gericht* apărută la München în anul 1929.

Reisner, care tipărise la Sibiu un volum de versuri (*Der blaue Pokal*, 1923), a publicat toate cărţile sale care au mai urmat – şapte la număr – în afara României. După părăsirea, în 1935, a Sibiului, Reisner a activat mai întâi în Austria şi pe urmă în Germania în rezistenţa antinazistă organizată de unele cercuri clericale. În 1949 Reisner reuşeşte să publice la prestigioasa editură Suhrkamp volumul *Der Dämon und sein Bild*, iar în 1966, în anul morţii sale, apare la Zürich cartea sa de căpătâi, *Die Juden und das deutsche Reich.*

Scrisorile păstrate de la Zillich[8] din perioada decembrie 1930 — Aprilie 1931 — se referă la intenţia scriitorului sas de la Braşov de a prezenta la intervenţia şi prin mijlocirea lui Crainic, pe

care îl întâlnise la Braşov, autorităţii regelui Carol II, revenit la tron, un amplu proiect de manifestări culturale mixte menite să apropie populaţia majoritară de cea minoritară.

Pentru realizarea acestui plan Zillich caută sprijinul Academiei, al fundaţiei "Principele Carol" şi chiar înalta protecţie a suveranului. Zillich spera să fie primit într-o audienţă, pe care ar fi dorit-o înainte de luna mai 1931, deoarece în mai a fost programată o consfătuire a cercului de colaboratori şi simpatizanţi al revistei *"Klingsor"*, întâlnire la care urma să se discute de pe poziţii ale opoziţiei noi orientări în dinamizarea politicii Consiliului popular săsesc, acuzat de ineficienţă şi o tactică decizională marcată de amânări şi tergiversări. Lipsind Zillich în luna aprilie şi în prima jumătate a lunii mai 1931 din ţară, producându-se remanierea guvernului şi înfiinţarea de către guvernul Iorga a unui subsecretariat de stat pentru minorităţi, se pare că această audienţă nu mai prezenta aceeaşi urgenţă şi nu s-a mai realizat.

Întâlnirea opoziţiei neparlamentare săseşti s-a produs în cele din urmă la 7 iunie 1931, în septembrie 1931 a avut loc reînfiinţarea Uniunii Germanilor din România (la Timişoara), iar în noiembrie s-au desfăşurat alegerile pentru ramura transilvăneană a acestei Uniuni, fără ca să se producă deocamdată schimbările dorite de forţele tinere. Toate aceste pregătiri, întâlniri, dezbateri, evenimente sunt reflectate începând cu luna martie în cronica politică a revistei "*Klingsor*" din 1931.

Ideea scriitorului şi omului politic Zillich privind colaborarea culturală în România, obiectivul scrisorilor sale către Crianic, ţelul audienţei solicitate la rege, au fost prezentate opiniei publice pe larg într-un articol al lui Heinrich Zillich publicat în octombrie 1931 în "*Gândirea*", iar cu o lună mai târziu şi în "*Klingsor*", în numărul special dedicat literaturii şi culturii româneşti[9].

Proiectul de politică culturală al lui Zillich prevedea un program autorizat la cel mai înalt nivel, care să stabilească în colaborarea părţilor un ciclu de prelegeri, expoziţii, concerte, spectacole de teatru, excursii, seminarii, drumeţii pentru tineret, publicaţii comune. Apelul lui Zillich a găsit ecou şi în "*Neamul Românesc*".

Deşi Zillich, prin intermediul revistei "*Klingsor*", n-a mai revenit asupra acestor planuri, relaţiile de stimă reciprocă, de respect şi chiar prietenie faţă de Crianic au continuat pe toată durata apariţiei lui "*Klingsor*". Caracterul acestor legături se poate urmări în însemnările redacţionale sau în revista presei, ce se referea de mai multe ori la "*Gândirea*"[10], în recenzia lui Adolf Heltmann la volumul *Ţara de peste veac*[11], în prezentarea poeziilor lui Crainic în traducerile din revistă[12] şi, în fine, într-un articol al lui Bernhard Capesius (1889 – 1981) la împlinirea a cincizeci de ani ai poetului[13].

Din poeziile lui Nichifor Crainic revista "*Klingsor*" a publicat, între anii 1928 – 1931, nouă, versiunile germane fiind semnate de Zoltan Franyó[14], Heinrich Zillich[15] şi Harald Krasser[16].

La versiunile germane ale lui Franyó se menţionează că ele au primit girul poetului. Crainic l-a cunoscut pe Franyó (ca dealtfel şi pe Fülöp René Miller) încă din timpul studenţiei la Viena).

«Din emigraţia maghiară», notează Crainic în memoriile sale, «care îşi avea cartierul la cafeneaua Monopol, în dosul Universităţii, am cunoscut mulţi oameni politici şi publicişti [...]. Dintre toţi m-a interesat Zoltan Franyó [...] publicist bilingv, îndrăgostit de poezie. Zile întregi am petrecut cu el prin cafenele, citindu-mi şi traducându-mi în nemţeşte puternicele versuri ale lui Ady Endre. Din Zoltan Franyó am făcut un bun tălmăcitor al poeziei româneşti în limbile maghiară şi germană»[17].

Traducerile lui Franyó din Crainic, publicate de revista "*Klingsor*", apar completate cu poezia Im Herbst în anul 1932, împreună cu poeziile a încă peste 40 de poeţi români, în volumul *Rumänische Dichter*[18], a cărui variantă bibliofilă în 200 de exemplare a fost distribuită în zilele de 15-17 mai 1932 la congresul internaţional al PEN-clubului în Budapesta, la care au participat în jur de 270 de invitaţi.

În articolul amintit al lui Capesius la aniversarea poetului Crainic se subliniază punctele ce-i leagă pe conducătorii celor două reviste[19] şi se mai aminteşte sprijinul de care s-a putut bucura artistul plastic Hans Eder (1883 – 1955) datorită influenţei lui Crainic. În numărul de noiembrie 1936 revista "*Klingsor*" reproduce pe prima pagină renumitul portret al lui Crainic, pictat în acelaşi an de Hans Eder.

dr. Horst SCHULLER ANGER

Note

[1] Nubert, Roxana. *Oscar Walter Cisek als Mittler zwischen deutscher und rumänischer Kultur.* Regensburg: S. Roderer, 1994, p. 236.

[2] Crainic, Nichifor. *Zile albe, – zile negre. Memorii (I).* Bucureşti, "*Gândirea*", 1992, p. 345.

[3] Netoliczka, D. Dr. Oskar,. Johann Wolff. *Sammlung deutscher Gedichte...* Sibiu: Honterus, 1928, pp. 615 – 616.

[4] Bologa, Valeriu L. *Trei traduceri din Eminescu de Blaga.* În: "*Steaua*", anul 17 (1966) 5: pp. 96 – 98.

[5] Despre Reisner vezi: *Capesius, Bernhard. Bruchstücke aus meinen Lebenserinnerungen.* În: "*Neue Literatur*", anul 26 (1975) 2: pp. 21 – 22.
Wittstock, Joachim. *Literarische Kontakte zwischen Österreich und Siebenbürgen in der Zwischenkriegszeit* şi *Der Kulturbegriff in der siebenbürgisch-sächsischen Essayistik nach 1918.* În: *Beiträge zur deutschen Literatur in Rumänien seit 1918.* München; Sudost-deutsches Kulturwerk, 1985, pp. 161 – 169 şi pp. 151 – 159.
Humberg, Oliver. Stephan Hötzel. *Das geistige Deutschland angesichts der jüdischen Frage: Positionen 1922 – 1938. Hans Blüher. Oskar A.H. Schmitz. Erwin Reisner. Karl Kindt.* Velbert-Neviges: Humberg & Fresen, 1994.

[6] Reisner, Erwin. *Die nationalen Fehler der Siebenbürger Sachsen, wie sie der Binnendeutsche sieht.* În: "*Klingsor*", anul I (1824) 8: pp. 293 – 300.

[7] Zillich, Heinrich. *An den herrn Schriftsteller Nichifor Crainic.* În "*Klingsor*", anul II (1925) 1: pp. 7 – 10.

[8] Despre Zillich vezi:
Klein, Karl Kurt. *Heinrich Zillich.* Hans Diplich. *Ein Rückblick: Heinrich Zillich, der Weggenosse. Lebensdaten und Bibliographie Heinrich Zillichs.* În: *Epoche der Entscheidugen: Die Siebenbürger Sachsen im 20. Jahrhundert.* Hg. Oskar Schuster. Köln/Wien: Böhlau, (1938), pp. 1 – 17.

[9] Zillich, Heinrich. *Kulturelle Zusammenarbeit in Rumänien.* În: "*Klingsor*", anul 8 (1931) 11: pp. 422 – 428.

[10] Vezi "*Klingsor*", anul 2 (1925) 1: pp. 7 – 10; anul 7 (1930) 4: p. 155; anul 8 (1931) 1: pp. 33 – 34; anul 8 (1931) 11: pp. 444; anul 10 (1933) 4: p. 160; anul 12 (1935) 11: p. 454.

[11] "*Klingsor*", anul 9 (1932) 2: pp. 77 – 79.

[12] "*Klingsor*", anul 8 (1931) 11: p. 444 şi anul 12 (1935) 10: p. 416.

[13] Capesius, Bernhard. Nichifor Crainic: *Der Mensch und der Denker.*
În: "*Klingsor*", anul 16 (1939) 11/12: pp. 355 – 357.

[14] *Patriarchalische Terzinen.* În: "*Klingsor*" , anul 6 (1929) 11: pp. 408 – 409. *Der Baum, Herbslied, Weisser Voge.* În: "*Klingsor*", anul 6 (1929) 12: pp. 442, 442 – 443, 443.

[15] *Zueignung.* În: "*Klingsor*" , anul 8 (1931) 11: p. 405.

[16] *Berglied, Zwillingsbruder Tod, Rast, Sonntag.* În: "*Klingsor*", anul 12 (1935) 10: pp. 377, 378, 378.

[17] Crainic, Nichifor. *Zile albe...* p. 171.

[18] *Rumänische Dichter: Eine Anthologie zeitgenössiacher Lyrik.* Übersetzt und herausgegeben von Zoltan Franyó. Timişoara: Genius, 1932. Poeziile lui Crainic se află la pp. 96 – 101. Despre traducător şi proiectele sale referitoare la Eminescu şi alte culegeri mai complete din poezia română vezi:
Zoltan Franyó: *Traducătorul poeţilor români şi antologia* ***Rumänische Dichter.*** Timişoara: Genius, [1939].

[19] Despre aspectele ce deosebesc cele două reviste vezi:
Schuller Anger, Horst. Kontakt und Wirkung: Literarische Tendenzen in der siebenbürgischen Kulturzeitschrift "Klingsor". Bukarest: Kriterion, 1994, pp. 179 – 179.

Nichifor Crainic în revista braşoveană "*Klingsor*" (1924-1939)

Poezii în traducere:

Patriarchalische Terzinen (tradus de Zoltan Franyó). Nr. 11, 1929: pp. 408 – 409.
Der Baum, Herbstlied, Weisser Vogel (Zoltan Franyó). Nr. 12, 1929: pp. 442 – 443.
Zueignung (Heinrich Zillich). Nr. 11, 1931: p. 405.
Beglied, Zwillingsbruder Tod, Rast, Sonntag (Harald Krasser). Nr. 10, 1935: pp. 377 – 378.

Despre poet şi ziarist:

Heinrich Zillich. *An de Herrn Schriftsteller Nichifor Crainic.* Nr. 1, 1925: pp. 7 – 10.
Otto Folberth. *Nichifor Crainic.* Nr. 4, 1930: p. 155.
Heinrich Zillich. *10 Jahre "Gândirea".* Nr. 1, 1931: pp. 33 – 34.
[Heinrich Zillich.] *"Mitteilungen der Schriftleitung"* Nr. 11, 1931. pp. 443 – 444.
A.[dolf] Heltmann. *Nichifor Crainic: Ţara de peste veac. (Das Land einer fernen Zukunft). Gedichtband; Cartea Românească, Bukarest.* Nr. 2, 1932: pp. 77 – 79.
/Heinrich Zillich/. "*Gândirea*". Nr. 4, 1933: p. 160.
Dr. Ernst Jekelius. *Rumänische Zeitschriften zum sächsischen Schrifttum.* Nr. 11, 1935: pp. 454.
Bernhard Capesius. Nichifor Crainic: *Der Mensch und der Denker.* Nr. 11/12, 1939: pp. 355 – 357.
Portretul lui Nichifor Crainic de Hans Eder (1936) a fost reprodus în Nr. 11, 1936, pe prima pagină.

Sibiu, am 16 Sept. 1928

Sibiu, am 16 Sept. 1928

Sehr verehrter Herr Professor,

Meinem Versprechen gemäss übersende ich Ihnen beiliegend den versprochenen Aufsatz für Ihre Zeitschrift "*Gândirea*" und hoffe, dass die Arbeit Ihren Beifall finden wird.

Zu grossem Dank wäre ich Ihnen verpflichtet, wenn Sie mir erstens den Empfang des Manuskriptes kurz bestätigen und zweitens nach dem Erscheinen des Aufsatzes darüber Mitteilung machen wollten, falls die Arbeit in irgendwelchen anderen rumänische Zeitung oder Zeitschriften ein Echo auslösen sollte.

Der Aufsatz ist so wie es gewünscht haben, eine kurze Wiedergabe der in meinem neuen Buche ausgeführten Gedanken. Ich glaube, dass es mir gelungen ist, dem ganzen eine möglichst verständliche Form, zu geben. Hoffentlich wird die rumänische Übersetzung keine grosse Schwiergkeiten bereiten.

Mit den besten Grüssen und dem Ausdrück meiner vorzüglichsten Hochachtung verbleibe ich Ihr sehr ergebener

Erwin REISNER

Sibiu, 16 septembrie 1928

Mult stimate Domnule Profesor

Conform promisiunii mele vă trimit alăturat articolul promis pentru revista dumneavoastră "*Gândirea*" şi sper că lucrarea va fi acceptată de dumneavoastră.

V-aş fi îndatorat în primul rând dacă mi-aţi confirma pe scurt primirea manuscrisului şi, în al doilea rând, dacă, după apariţia articolului aţi dori să mă înştiinţaţi în cazul în care acesta va stârni ecouri într-o altă revistă sau ziar românesc.

Articolul este aşa cum aţi dorit dumneavoastră, o scurtă redare a ideilor pe care le-am dezvoltat în noua mea carte. Cred că am reuşit să-i dau o formă cât mai limpede. Să sperăm că traducerea în limba română se va pregăti fără mari dificultăţi.

Cu cele mai bune salutări şi cu expresia deosebitei mele stime, rămân al dumneavoastră devotat

Erwin REISNER

Sibiu, am 3. Dezember 1928

Sehr verehrter Herr Professor!

Herzlichsten Dank für Ihren liebenswürdigen Brief und für der Übersendung der "*Gândirea*".

Vielleicht würde ich Ihnen in nicht erlauferner Zeit wieder einen Aufsatz zur Verfügung stellen können.

Sehr dankbar wäre ich Ihnen, wenn Sie mir von der Oktobernummer Ihrer Zeitschrift, in der mein Aufsatz erschienen

Sibiu, 3 Decembrie 1928

Mult stimate Domnule Profesor,

Vă mulţumesc din inimă pentru amabila dumneavoaştră scrisoare şi pentru trimiterea revistei "*Gândirea*".

Probabil nu peste mult timp vă voi pune la dispoziţie un nou articol.

V-aş fi recunoscător dacă, din numărul pe Octombrie al revistei dumneavoastră, în care a apărut articolul meu, aţi putea să-mi mai trimiteţi un exemplar, şi anume pentru biblioteca noastră.

ist, noch ein Exemplar, u.zw. für unsere Bibliothek zuschiken könnten.

Schießlich möchte ich mir die Bitte erlauben, mir das Honorar noch vor Wiehnachten zusenden zu lassen, weil man im diese Zeit immer besonders dringend Geld braucht.

Mit den besten Grüssen sind dem Ausdruck meiner besonderen Hochachtung verbleibe ich.

Ihr sehr ergebener
Erwin REISNER.

În încheiere vă adresez rugămintea ca onorariul meu să dispuneţi a fi trimis înainte de Crăciun, deoarece atunci, în mod special, e nevoie stringentă de bani.

Cu cele mai bune salutări şi cu expresia înaltei mele consideraţii, rămân al dumneavoastră foarte devotat,

Erwin REISNER.

Sibiu, 18 iuli 930 Str. Bisericei 1

Sehr verehrter Herr Professor,

Es würde mich ausserordentlich freuen, wenn sie die Liebenswürdigkeit haben wollten, den beiliegenden Aufsatz übersetzen und in der „*Gândirea*" veröffentlichen lassen zu wollen. Die Arbeit war ursprünglich als Vortrag geschrieben und ist noch niergends gedrückt erschienen.

Gleichzeitig möchte ich mir die Frage erlauben, ob die „*Gândirea*" eine Besprechung über mein Buch *Die Geschichte als Sündenfall und Weg zum Gericht* bringen wird. Ein Rezensionsexemplar wurde Ihnen ja seinerzeit in meinem Aufrag vom Verlag zugeschickt.

Werden Sie uns bald wieder einmal in Sibiu besuchen? Ich würde mich sehr freuen.

Auf Ihre geschätzteAntwort hoffend, bleibe ich mit dem Ausdruck meinem ausgezeichneten Hochachtung Ihr sehr ergebener

Erwin REISNER

Sibiu, 18 iulie 1930

Mult stimate Domnule Profesor,

M-aş bucura deosebit de mult dacă aţi avea amabilitatea să dispuneţi traducerea articolului alăturat şi să doriţi să-l publicaţi în *"Gândirea"*. Materialul a fost iniţial scris ca o expunere şi nu a apărut tipărit încă nicăieri.

Totodată îmi îngădui să vă întreb dacă va apărea în „*Gândirea*" un comentariu despre cartea mea *Istoria ca păcat originar şi cale spre judecată*. Un exemplar al cărţii v-a fost trimis spre recenzare la timpul potrivit de către editură, la dispoziţia mea.

Ne veţi mai vizita curând în Sibiu? M-aş bucura mult.

În speranţa preţiosului dumneavoastră răspuns rămân, cu expresia înaltei mele consideraţii, al dumneavoastră foarte îndatorat,

Erwin REISNER.

Kronstadt 4.11.1930

Lieber Herr Crainic,

Ihr Brief brachte mir grosse Freude, noch mehr aber die Nachricht, dass Sie am 11. Nov. hier sind. Eder, dem ich davon Mitteilung gab, freut sich ebenfalls auf Sie.

Ich danke Ihnen auch für das freundliche Versprechen, das Sie mir gaben. Das ist für mich ein Lichtblick in der traurigen Stimmung, die dieser Herbst über mein ganzes Danken und Fühlen brachte. Wenn es nur allein die Stimmung des Herbstes wäre! Aber es ist tiefer verankert und beruht in den Gedankengängen, die ich Ihnen mitteilte und die mich keinen Tag lang frei geben.

Haben Sie die Zeichnungen von Fritz Kimm in "*Boabe de grâu*" gesehen? Ich finde sie gut. Ich freue mich für Kimm, dass man auch in Bukarest etwas von ihm zu sehen bekommt. Hier lebt er leider sehr einsam und schwer.

Seien Sie herzlich von mir gegrüsst!

Ihr Heinrich ZILLICH

Kronstadt, 4.11.1930

Dragă Domnule Crainic,

Scrisoarea dumneavoastră mi-a adus o mare bucurie, cu atât mai mult vestea că pe 11 noiembrie veţi fi aici. Eder, pe care l-am înştiinţat despre aceasta, se bucură de asemenea.

Vă mulţumesc de asemenea pentru amabila promisiune pe care mi-o faceţi. Aceasta este pentru mine o rază de speranţă pentru starea apăsătoare pe care această toamnă a adus-o în toate gândurile şi sentimentele mele. Dar dacă ar fi numai tristeţea toamnei! Ea este însă mai adânc ancorată şi dependentă de gândurile pe care vi le-am împărtăşit şi care nu-mi dau pace deloc, cât e ziua de lungă.

Aţi văzut desenele lui Fritz Kimm în *"Boabe de grâu"*? Le găsesc bune. Mă bucur pentru Kimm pentru că se poate vedea şi în Bucureşti ceva desenat de el. Aici el trăieşte din nefericire foarte singur şi din greu.

Vă salut cu dragoste,

Al dumneavoastră

Heinrich ZILLICH

Kronstadt. Braşov. Fachzeile 31. Wohnung: Dr. C.Schnellstrasse 6

10.12.1930

Lieber Herr Crainic,

Ich fürchte sehr, dass Ihnen meine Briefe immer einen Schreck ins Blut schiessen, weil ich mit meiner Ideenüberlastung für den Nebenmenschen gewiss eine Landplage bin. Mir ist das selbst am allerunangenehmsten. Aber – was soll ich tun? In einer durchaus massgebenden

Kronstadt. Braşov, Fachszeile 31. Wohnung: Dr. C. Schnellstrasse 6

10.12.1930

Dragă Domnule Crainic,

Tare mă tem că scrisorile mele vă îngrozesc mereu, pentru că eu, cu supraîncărcarea ideilor mele, în mod sigur, sunt o calamitate pentru semenii mei. Mie însumi îmi este extrem de neplăcut. Dar – ce să fac? Într-un mod foarte hotărâtor sunteţi pentru mine o ancoră de

Weise sind Sie ein Rettungsanker für mich und dafür, was mir vorschwebt. Und deshalb bekämpfe ich das eigene Empfinden, das mich ausser zurückhalten will, Ihnen lästig zu fallen.

Ich erlaube mir aus diesem Grunde, auch diesen Brief abzusenden und Sie zu fragen ob in der Angelegenheit, auf deren Möglichkeiten Sie mich so freundlich hinwiesen, in der nächsten Zeit eine Entscheidung zu erwarten ist.

Wie ich die gesamte Lage unseres Landes beurteile, so erscheint mir der gegenwärtige Zeitpunkt in mancher Hinsicht als besonders wichtig. Ich wäre Ihnen daher noch dankbarer als ich es schon heute bin, wenn es zu dem bewussten Gespräch demnächst kommen könnte.

Bitte nehmen Sie mir diese Zeilen nicht übel und seien Sie meiner höchsten und freundschaftlichsten Zuneigung herzlichst versichert.

Ihr H. ZILLICH

salvare şi, de aceea, vă scriu toate cele ce-mi trec prin minte. Pentru aceasta mă lupt cu propriile mele porniri care ar dori să mă împiedice să vă supăr.

Din acest motiv îmi permit să vă trimit şi această scrisoare şi să vă întreb dacă în ceea ce priveşte problema despre ale cărei posibilităţi mi-aţi dat atât de amabil de înţeles, se poate aştepta în curând o decizie.

După cum eu apreciez situaţia ţării noastre în ansamblu momentul actual mi se pare din multe puncte de vedere deosebit de important. V-aş fi de aceea şi mai recunoscător decât vă sunt astăzi deja, dacă s-ar putea realiza în curând convorbirea amintită.

Vă rog, nu-mi luaţi aceste rânduri în nume de rău şi fiţi asigurat de afecţiunea mea cea mai puternică şi plină de prietenie.

Al dumneavoastră

H. ZILLICH

Kronstädter Zeitung
LANDESZEITUNG FÜR RUMÄNIEN
KRONSTADT BRAŞOV, KLOSTERGASSE 14
TELEFON Nr.29
SCHRIFTLEITUNG
FÜR KULTURPOLITIK UND SCHRIFTTUM
DR. HEINRICH ZILLICH

30.12.1930
Kronstadt. Braşov. Wohnung: Dr. C. Schnellstrasse 6

Lieber Herr Crainic,

Ich danke Ihnen nicht nur für Ihren freundschaftlichen Brief, sondern auch für die Zeilen, die Sie in der letzten Nummer

30.12.1930

Dragă Domnule Crainic,

Vă mulţumesc nu numai pentru amabila dumneavoastră scrisoare, dar şi pentru rândurile pe care mi le-aţi dedicat mie

der "*Gândirea*" mir und meinen Freunden gewidmet haben. Glauben Sie mir, durch die Annäherung an Sie und den geistigen Austausch mit Ihren Bestrebungen werden wir mehr bereichert als Sie.

Nun noch besondern Dank für Ihre Vermittlung beim König. Ich komme allein und möchte den König informieren über die Gedanken, die ich Ihnen hier in Kronstadt wiedergab und auch in einem Brief behandelte. Ich glaube, es gebe fruchtbare Möglichkeiten der Zusammenarbeit zwischen jungen rumänischen und sächsischen Kreisen, die auch durch die neuerlich verschärfte politische Spannung, obgleich diese wohl ausgetragen werden muss, nicht beeinträchtigt werden darf. Angesichts dessen, das man im Inland noch immer viel zu optimistisch ist, erfährt eine geistige u. kulturelle Annährung ihre besondere Bedeutung, sie soll gewiss nicht eine Verkleisterung von Gegensätzen sein, sondern ein idealler Neubau, auf dem man stehen kann. In diesem Sinne habe ich auch in meinen kleinen Aufsatz über die "*Gândirea*", der im Januar im "*Klingsor*" erscheint, Ihre Tätigkeit gewürdigt.

Ihre Grüsse werde ich ausrichten. Für das Neue Jahr wünscht Ihnen und Ihrer Familie und ganz besonders Ihnen Arbeit das Beste.

Ihr
H. ZILLICH

şi prietenilor mei în revista *"Gândirea"*. Credeţi-mă, prin apropierea de dumneavoastră şi prin schimburile de idei cu năzuinţele dumneavoastră noi vom fi mult mai îmbogăţiţi spiritual decât dumneavoastră.

Acum, din nou deosebite mulţumiri pentru înlesnirea audienţei la rege. Eu vin singur şi aş dori să-l informez pe rege despre problemele pe care vi le-am împărtăşit aici, la Braşov, şi pe care, de asemenea, vi le-am tratat detaliat într-una din scrisorile mele. Eu cred că există posibilităţi pentru o colaborare rodnică între cercurile tinerilor români şi saşi care nu ar trebui să sufere prin recenta accentuare a tensiunii politice, cu toate că această tensiune va trebui să se consume. Având în vedere faptul că în ţară mulţi sunt încă prea optimişti, o apropiere spirituală şi culturală ar căpăta o semnificaţie specială – ea nu trebuie să fie, în mod sigur, o ascundere a contradicţiilor, ci un edificiu ideatic pe care să se poată sprijini.

În acest sens am apreciat activitatea dumneavoastră în scurta mea prezentare despre *"Gândirea"* care va apare în ianuarie în *"Klingsor"*.

Voi trimite salutările dumneavoastră. Pentru noul an vă urez dumneavoastră şi familiei şi, în mod special, activităţii dumneavoastră, toate cele bune,

al dumneavoastră,
H. ZILLICH

Kr. 29.3.1931

Lieber Herr Crainic,

Sie haben mir mit Ihren Brief eine wirkliche Freude bereitet u. ich danke Ihnen sehr dafür, dass Sie sich so viel Mühe

Braşov, 29.3.1931

Dragă Domnule Crainic,

Mi-aţi pregătit o adevărată bucurie cu scrisoarea dumneavoastră şi vă mulţumesc mult pentru faptul că vă daţi atâta oste-

um mich gaben. Durch meine Abreise wird die Audienz leider noch weiter hinausgeschoben. Ich wäre gerne vor meinem Urlaub beim König erschienen, weil zu Pfingsten eine Zusammenkunft junger Sachsen stattfindet und es mir wertvoll gewesen wäre, bei diesem Anlass schon klar über Möglichkeiten zu sehen, die ich mir von einer Beachtung meiner Ideen an bestimmender Stelle erhoffe – obgleich natürlich eine solche Versammlung nicht der Ort ist Einzelheiten und so neue Wege fruchtbar zu enthüllen, aber mir und den wenigen, die mir nahe stehen, wäre es von Bedeutung gewesen, schon dort die Richtungen zu überblicken, die sich womöglich in Bukarest darbieten. Leider fahre ich aber schon am 3. April weg und kehre erst am 12. Mai zurück. Nun – aufgeschoben ist nicht aufgehoben.

Ciseks Anwesenheit in Bukarest ist mir neu. Ich wusste gar nichts davon, dass er wieder heimkehrte. Seine Rezension habe ich noch gelesen, da die "Gândirea" hier noch nicht eintraf. Wissen Sie, was Eder macht? Er ist Cafetier geworden. Für einen Maler doch eine originelle Art des Verdienstes habe übrigens schon seit sehr langer Zeit nicht mit ihm gesprochen, weil ich im Arbeit und Sorgen fast ertrinke. Auch meine Reise nach Deutschland ist zum Teil eine Arbeitsreise. Ich halte Vorträge u. lese im Radio aus meinen Novellen.

Ich freue mich aufrichtig, dass Sie noch im Frühling her kommen. Es ist mir deshalb besonders lieb, weil es im letzten Sommer leider versäumte, die Gespräche, die wir eigentlich nur begonnen haben, mit Ihnen zu Ende zu führen. Es gibt noch viel Dinge, wo eine rumänisch-sächsische Zusammenarbeit nötig ist. Auf den Chef, der hoffentlich bei Ihrer Anwesenheit hier steigen wird, freue ich mich sehr. Ich bin

neală pentru mine. Din păcate, prin plecarea mea audiența va fi amânată. Aș fi vrut foarte mult să mă prezint la rege înainte de concediul meu, pentru că de Rusalii va avea loc o întrunire a tinerilor sași și ar fi fost foarte important pentru mine să-mi dau seama cu claritate deja cu acest prilej de posibilitățile pe care sper să le pot obține dacă ideile mele vor fi reținute de către factorul de decizie – deși, firește, o asemenea întrunire nu este locul potrivit ca să dezvălui detalii și niște căi atât de noi, dar pentru mine și pentru cei câțiva care-mi sunt apropiați ar fi fost de importanță ca deja acolo să ne putem da seama de direcțile ce eventual se pot deschide la București. Din păcate, plec deja pe 3 aprilie și mă întorc abia pe 12 mai. Acum – amânare nu înseamnă renunțare.

Prezența lui Cisek în București este ceva nou pentru mine. N-am știut nimic despre faptul că s-a întors acasă. Recenzia lui nu am citit-o, deoarece „*Gândirea*" nu a ajuns încă aici.

Știți ce face Eder? A devenit proprietarul unei cafenele. Un mod original de a câștiga pentru un pictor. N-am mai vorbit cu el de multă vreme pentru că am fost înecat de-a binelea în activitatea și grijile mele. Și călătoria mea în Germania este în parte o călătorie de lucru. O să țin conferințe și voi citi la Radio din nuvelele mele.

Mă bucur cu adevărat că veți veni aici în primăvară. Este pentru mine o bucurie mai ales pentru că în vara trecută am pierdut ocazia de a duce până la capăt discuția cu dumneavoastră pe care, de fapt, doar am început-o. Sunt încă multe lucruri pentru ca o colaborare între romÂNi și sași este necesară. Aștept cu bucurie petrecerea care sper că se va organiza la sosirea dumneavoastră aici. Eu am devenit aproape un antialcoolic în aceste vremuri amare.

beinahe ein Antialkoholist geworden in dieser tristen Zeit.

Morgen besuche ich Eder u. erzähle ihm von Ihnen. Nochmals Dank u. freundschaftliche herzliche Grüsse von Ihrem.

H. ZILLICH

Mâine îl voi vizita pe Eder şi-i voi povesti despre dumneavoastră. Încă o dată mulţumiri şi calde salutări de la

al dumneavoastră,

H. Zillich

Berlin W 15, Meierottostr. 6 part. bei Kartenheim

Berlin, 26.4.1931

Lieber Herr Nichifor Crainic, es ist mir ein wahres Bedürfnis Ihnen von hier einen herzlichen Grüss zu übersenden. Ich finde Berlin ausserordentlich im Aufstieg begriffen, wenn auch jeder Berliner über die Krise klagt. Mich verblüfft, dass hier die Luft voll Ideen, voll Problemen, voll Möglichkeiten steckt. Alles erscheint hier äusserst jung und voll Drang. So stark empfand ich noch niemals.

Ich hatte hier Gelegenheit, mit sehr verschiedenen Kreisen Fühlung zu nehmen, darunter auch mit bestimmenden und massgebenden. Aus diesen Eindrücken entwickelten sich meine Gedankenjunge, die ich ihnen im Herbste mitteilte, weiter. Gleichzeitig erscheint mir die Wichtigkeit meiner Pläne bestätigt und geradehin als dringlich. Deshalb erlauben Sie es mir, dass ich wieder eine Attacke gegen Sie reite. Ich wäre Ihnen sehr dankbar, wenn Sie mir helfen wollten, gleich nach meiner Rückkehr aus Deutschland, also nach dem 14. Mai, aber möglichst vor dem 20. beim König in Audienz zu erscheinen. Ich möchte nicht den üblichen Weg einschlagen, weil der mir eventuell als zu langwierig erscheint. Es wäre nämlich deshalb sehr wichtig, dass ich vor dem 20. Mai beim König bin, weil am 24. und 25. Mai in Sibiu eine Ver-

Berlin, 26.4.1931

Dragă Domnule, Nichifor Crainic

Simt cu adevărat nevoia să vă trimit de aici un salut din inimă. Găsesc că Berlinul se află într-o ascendenţă extraordinară, deşi fiecare berlinez se plânge de criză. Mă uimeşte această atmosferă plină de idei, probleme şi posibilităţi. Totul apare aici extrem de viguros şi plin de avânt.

Am avut ocazia să iau legătura cu cercuri foarte diverse, unele dintre ele hotărâtoare şi competente. Cu aceste impresii, reflecţiile pe care vi le-am împărtăşit în toamnă au evoluat în continuare.

În acelaşi timp mi se confirmă importanţa proiectelor mele şi mi se par într-adevăr urgente.

De aceea, permiteţi-mi să mă grăbesc să vă atac din nou. V-aş fi foarte recunoscător dacă aţi dori să mă ajutaţi ca imediat după întoarcerea mea din Germania – deci după 14 mai, dar pe cât posibil înainte de 20, să mă prezint în audienţă la rege. N-aş vrea s-o iau pe calea obişnuită, căci aceasta ar dura, eventual, prea mult. Ar fi deci important dacă aş ajunge le rege înainte de 20 mai, pentru că pe 24 şi 25 mai are loc o întrunire a tinerilor intelectuali saşi, unde mie îmi revine un rol precis şi aş dori să-mi dau seama asupra şanselor

sammlung der jungen sächsischen Intellektuellen stattfindet, bei der mir eine gewisse Rolle zufällt und wo ich bezüglich meiner Pläne und ihrer Aufnahme durch den König gerne klar sehen möchte. Die Versammlung wird wahrscheinlich in vieler Hinsicht für die nächsten Taten den jungen Sachser bestimmend werden.

Aus einem anderen Grunde noch wäre ich froh, wenn ich mit dem König bald sprechen könnte. Ich habe hier über die deutschösterreichische Zollunion und deren Ausbaumöglichkeiten hinsichtlich Rumäniens manche Eindrücke gewonnen.

Ich bitte verzeihen Sie mir, wenn ich Sie belästige. Vielleicht ist ihre Intervention jetzt, da der König mich ohnehin zu empfangen bereit ist, ohne grössere Mühe möglich. Auf jeden Fall danke ich Ihnen von Herzen und wünsche mir bloss Ihnen einmal ebenso gut behilflich sein zu können. Mit besten Grüssen.

Ihr H. ZILLICH

Bis zum 3. Mai bleibe ich hier, vom 4.-10. Mai in Wien, Pension Szamvaldt, Hörlgasse 4.

proiectelor mele şi receptarea lor de către rege. Întrunirea va fi, probabil, din multe puncte de vedere hotărâtoare pentru acţiunile viitoare ale tinerilor saşi.

Şi din alt motiv m-aş bucura dacă aş vorbi cu regele. Am culeş aici câteva impresii în legătură cu Uniunea vamală germano-austriacă şi posibilităţile de extindere având în vedere România.

Vă rog, iertaţi-mă dacă vă necăjesc. Poate că intervenţia dumneavoastră este posibilă acum, fără un efort prea mare, de vreme ce regele, de altfel, este gata să mă primească. În orice caz, vă mulţumesc din inimă şi îmi doresc să vă pot fi şi eu vreodată la fel de mult de folos, al dumneavoastră,

H. ZILLICH

Până la 3 mai rămân aici, din 4 în 10 mai voi fi în Viena, Pensiunea Szamvaldt, *Hörlgasse 4.*

NICHIFOR CRAINIC

Nichifor Crainic

OMUL POLITIC

Nr. 317

Data: 13 Februarie 1941

Subsecretariatul de Stat al Presei și Propagandei
Direcțiunea Personalului

MINISTERUL PROPAGANDEI NAȚIONALE

LEGITIMAȚIE

D-l Crainic Nichifor

face parte din personalul acestui Minister în calitate de Ministru al Propagandei.-

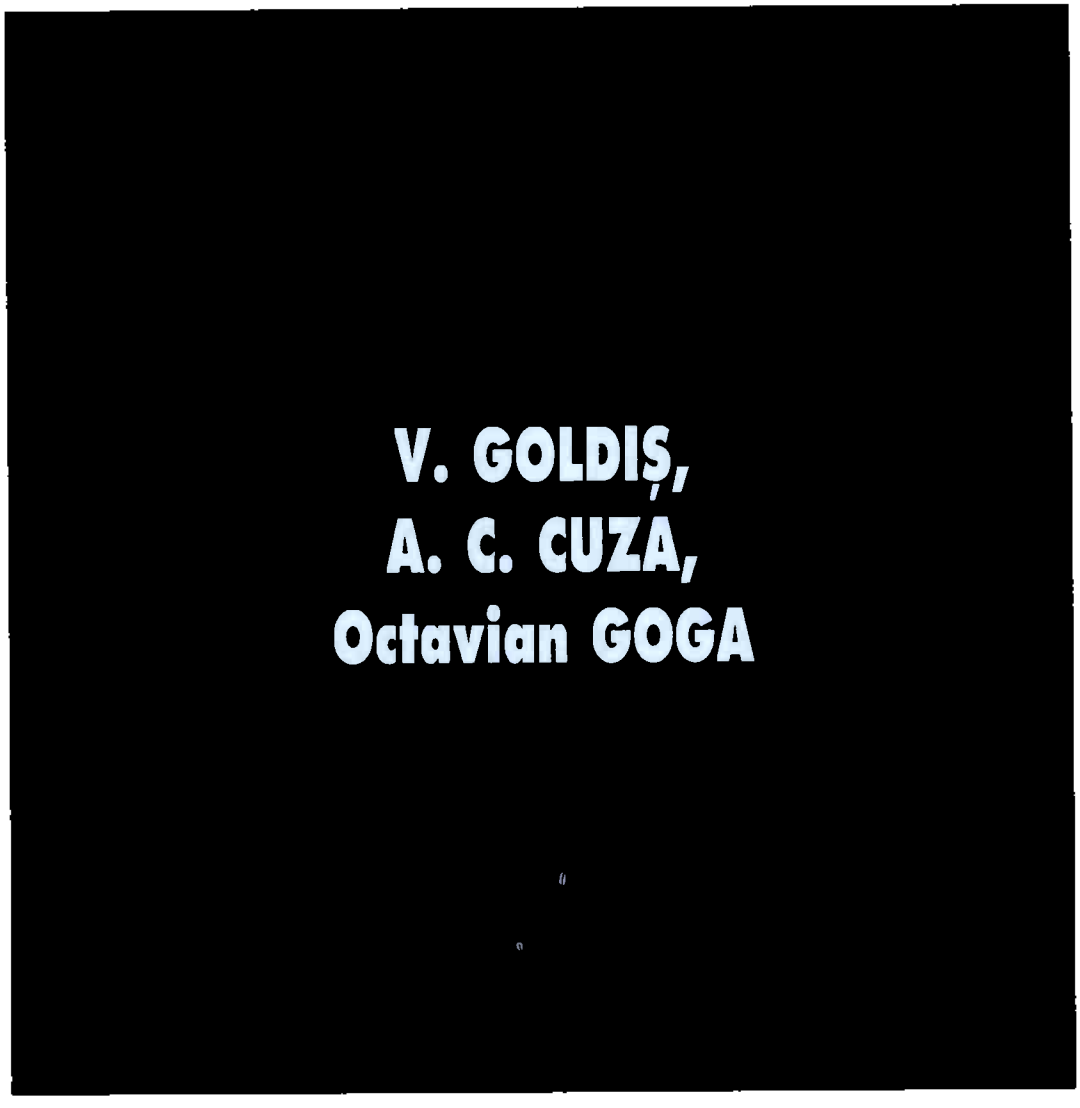

către

Nichifor CRAINIC

Arad, 22 Ianuarie [1]928

Dragă Crainic,

Mulţumesc din suflet pentru caldele urări ce mi-ai făcut de Sf. Vasile, mulţumim amândoi, eu şi nevastă-mea. Amândoi vă trimitem iarăşi amândurora asigurarea celor mai sincere doriri de bine şi fericire şi cuprindem în acestea doriri de bine în chip deosebit pe scumpul îngeraş al Dv., Furtunica cea cuminte şi dulce. Nu arareori vorbim de Dv. şi regretăm nevoile, cari ne reţin aici timp atât de îndelungat şi ne lipsesc astfel de plăcerea revederii. Va veni poate şi asta, dac-o vrea Dumnezeu.

Mă înveseleşte noutatea ce-mi comunici în legătură cu amicul nostru Lepădatu. O umbră de mâhnire m-a cercat totuşi cetind rândurile cu pricina. E gândul, că aş fi avut vreodată cel mai mic acces de neîncredere în cinstea D-tale. Niciodată dragă Crainic. O fi fost numai umbra supărărilor mele amare, ce ţi-o fi părut ca un reflex de bănuieli, cari – te asigur – n-au existat nici în momentele cele mai grele, prin care am trecut. Au fost zile, când eram asaltat de ponegriri la adresa D-tale şi oricând pot prezenta martori, că totdeauna am refuzat categoric a le da crezământ şi răspunsul meu era invariabil: nimic nu va zdruncina credinţa mea în cinstea lui Crainic. Mulţumesc lui Dumnezeu, că am ieşit amândoi aşa cum am intrat împreună în jugul celor patrusprezece luni, cu sufletul curat, conştiinţa liniştită şi încrederea împrumutată fără cea mai mică ştirbire.

Acu însă îţi dau dreptul să mă cerţi. Râspunsul meu la scrisoarea d-tale atât de prietenoasă e cam întârziat. Nu-i aşa? Dar, în definitiv, tot D-ta eşti vinovatul. De ce ai amestecat, printre rânduri şi politica blestemată? Cereai răspuns la o întrebare. Nu-l puteam da mai curând.

D-ta ştii, că în anul 1926, când am luat angajamentul colaborării în guvernul Averescu, eram susţinut în această încercare de mulţi ardeleni cinstiţi şi de bună credinţă. Aveam în parlament 22 deputaţi şi 10 senatori, cari – cu excepţia unuia (pe care-l ştii) – m-au urmat cu credinţă până la sfârşit. Mai aveam alături de mine câţiva prefecţi şi primari şi mulţi alţi aderenţi din intelectualii ardeleni. După fuziunea cu generalul Averescu aceşti prieteni au rămas totuşi grupaţi în jurul meu, ei concep şi azi să nu facă nici un gest politic fără asentimentul meu. Lucru firesc, nici eu nu-i pot jigni urmând noii orientări politice fără ştirea lor. Pentru aceea am fost nevoit să tatonez felul lor de a gândi, prin convorbiri particulare, prin scrisori, prin sfătuiri confidenţiale. Acum sunt edificat, în mare parte, asupra felului lor de a gândi şi astfel pot să-ţi dau oarecare răspuns la întrebarea, ce-mi faci.

Este de notorietate publică părerea mea exprimată de ani de zile, că pentru a ajunge la evoluţie normală politică în noul stat român, e inexorabilă nevoia să funcţioneze aci numai două partide, fiindcă numai în chipul acesta va fi posibilă reducerea formidabilei puteri a partidului liberal la măsura utilă consolidării şi prosperităţii statului. Am acţionat fără încetare în acest sens şi am fost prea fericit, când în anul 1924 se părea c-o să-mi văd visul cu ochii: fuziunea partidului naţional român cu partidul ţărănesc. Dar după ce ziua ne-am pupat la Susana, noaptea *d. Maniu a dat cu piciorul în şiştariu.* Cred că nici unui alt caz nu i s-ar putea aplica mai propriu fraza devenită istorică a lui Boulay de la Meurte rostită când cu asasinarea

tânărului prinţ d'Enghien de către Napoelon: «C'est pis qu'un crime, c'est une faute». Din acel moment am început să-mi pierd încrederea în capacitatea politică a şefului. Politica românească, desorbitată prin această greşeală, nu şi-a putut reveni.

Ulterior, d. Maniu a înfiinţat un nou partid cu d. Iorga, partidul naţional.

Eu în noaptea de 29 Martie 1926 am îndrăznit ultima încercare: la Athenée-Palace i-am făcut d-lui Maniu propunerea să prezinte a două zi regelui pentru noul guvern *o listă comună cu partidul ţărănesc*, urmând imediat fuziunea, în cazul acesta eu şi amicii mei nu ceream nici un loc în guvern, dacă astfel ar fi interesul politic, dar rămânem alături de d. Maniu, fie la guvern, fie în opoziţie. Ştiam (şi i-am spus d-lui Maniu), că în cazul acesta el va primi guvernul, altfel îl va lua Averescu, iar eu şi amicii mei ne vom relua libertatea de acţiune. Am fost refuzat şi astfel a doua oară s-a pierdut prilejul pentru înfăptuirea celui de al doilea partid de guvernământ. Atunci l-am părăsit pe d. Maniu făcând încercarea cu generalul Averescu tot cu gândul nerezervat ca să facem apoi un singur partid cu cel ţărănesc, în care caz partidul naţional ar fi dispărut, deoarece în 1926 în Ardeal nu d. Maniu a învins, ci ţărănismul, la care – foarte înţelepţeşte – se ataşase d. Maniu pentru alegeri. Văzând primejdia partidului său, d. Maniu, în sfârşit, a făcut fuziunea, desfăcându-se însă de d. Iorga. Deci iar spărtură în loc de unire.

Când am fuzionat cu generalul Averescu i-am spus, că e o necesitate istorică să ne unim cu toţii în partidul naţional-ţărănesc. Mi-a promis, că va face tot posibilul. Acest lucru îl ştia foarte bine mai vârtos d.Garoflid. La schimbarea guvernului, o ştie toată lumea, după alegeri în prima şedinţă a Comitetului de direcţie a partidului am făcut propunerea ca partidul să se disolve ori să fuzioneze cu partidul naţional ţărănesc, fiind eu personal gata să mă retrag din politică constituind personal oarecare jenă pentru fuziune. La propunerea mea s-a emis comisiunea Garoflid, Meissner, Petrovici, ca să trateze cu d. Maniu fuziunea. Rezultatul se ştie. D. Maniu a ridicat greutăţi de neînvins. Am impresia, că d. Maniu respinge à priori din principiu orice aş propune eu.

Rămâne deci partidul liberal, partidul naţional-ţărănesc, partidul poporului şi partidul naţional, deci 4 partide, afară de minoritari şi socialişti, un adevărat haos, care nu permite clasificarea. Tristele consecvenţe încep să se contureze, d. Iorga deja scapără scântei de nemulţumire absolut justificată.

În asemenea împrejurări D-ta mai crezi, că situaţiunea se poate salva prin intrarea la naţional-ţărănişti a unui grup Goldiş-Petrovici, cum scrii atât de măgulitor pentru neînsemnata mea persoană? Te înşeli amar, dragă Crainic.

D. Maniu va primi poate guvernul cât mai curând, e timpul suprem să-l primească, altă soluţie deocamdată e imposibilă, cu toate că se spune cu multă dreptate, că Ţara Românească e ţara tuturor surprizelor. Rămân în opoziţie partidul liberal, partidul poporului, minoritarii şi socialiştii, în curând va fi în opoziţie şi d. Iorga, fiindcă nu se poate altfel. Iorga nu se lasă umilit cu preşedinţia Camerei, sunt absolut sigur de asta şi are perfectă dreptate. Nu, Iorga nu poate fi utilizat simplemente ca trambulină. Nici nu pot înţelege, pentru că ar fi imposibil, după alegeri libere, un guvern Iorga sprijinit de toate partidele democrate şi patriotice? Fiindcă în cele mai multe cazuri, aici şi aiurea, preşedintele dă numai nota guvernului,

munca efectivă o săvârşesc miniştrii, subsecretarii de stat şi directorii (secretarii) generali. Ori, nu-mi pot imagina un guvern având o notă mai împăciuitoare, mai cinstită şi mai naţională decât preşedinţia Iorga cu toate aparenţele şi de adversari adeseori subliniatele defecte politice ale acestui mare român. Cred chiar că fuziunea tuturor partidelor opoziţionale s-ar putea înfăptui imediat sub preşedinţia fără nici un echivoc a d-lui N. Iorga. Pentru ce oare orgoliul personal trebuie întotdeauna să se opună binelui obştesc?

Partidul naţional-ţărănesc, recte d. Maniu, va primi guvernul. Dar, vorba lui Horaţiu: respide finem. În mijlocul greutăţilor enorme de azi, cu ostilitatea tuturor celorlalţi factori, ale căror conture vor creşte imens în opoziţie, sprijinindu-se reciproc unii pe alţii, se va repeta tristul eveniment din iarna 1919-1920 şi sfârşitul va fi tragic, plutocraţia va rânji din nou învingătoare, mai vârtos, că iureşul exorbitant de acum spre tabăra naţional-ţărănistă indică o luptă crâncenă pentru situaţii la putere şi mulţumirea măcar a unei minorităţi importante va fi curând destrămată.

Persoana mea dispare în faţa acestui, admit, pesimist tablou, n-are nici o importanţă. Mi s-a spus chiar, că ar fi ruşinos să revin la partidul, pe care l-aş fi părăsit. Acuza e gratuită, dat fiind că eu n-am părăsit partidul naţional-ţărănesc care nu exista atunci, când am făcut colaborarea cu guvernul Averescu, ci am părăsit partidul naţional în structura lui de atunci, care iarăşi *astăzi* nu mai există. Când deci ar fi să mă înscriu în partidul naţional-ţărănist, nu ar fi o revenire la partidul, pe care l-am părăsit, fiindcă acela azi nu este, ci ar fi intrarea într-un partid nou, pentru fiinţarea căruia eu am luptat mai mult decât oricare altul.

Ceea ce spun, e prea adevărat. Lumea va zice totuşi că e sofisticărie şi eu păstrez încă simţul demnităţii, ca să nu mă fac de râs nimănui. Dar nu asta m-ar împiedica să fac un gest, pe care l-aş socoti util ţării şi neamului meu. Piedica de neînlăturat este neîncrederea mea în guvernarea partidului naţional-ţăranist, duşmănit de partidul liberal, de cel al poporului, mai apoi, fără îndoială, şi de d. Iorga.

D. Maniu a mai prezidat două guverne, întâi Consiliul Dirigent, care după luni de zile era huiduit în Ardeal, cu toate că nu avea opoziţie politică, apoi guvernul Vaida (acesta lipsind din ţară, sufletul era tot d. Maniu) şi trebuie că-ţi aduci bine aminte de hilariantul sfârşit al acestuia după câteva luni de zile, cu toate că era cu noi d. Iorga, d. Mihalache, d. dr. Lupu. (Vei fi nedumerit de faptul că şi eu făceam parte din Consiliul Dirigent. După 3 luni de zile însă am fost trimis aproape cu forţa la Bucureşti ministru fără portofoliu, ca să nu mai văd ticăloşiile unei haite cuibărite la Sibiu, după aceea la Cluj, «advocatul căptuşit cu banditul politic», vorba clasică a amicului nostru Cezar Petrescu.) La paranteza aceasta voiam să-ţi mai amintesc şi cazul, că în Parlamentul din 1919 amicii personali ai d-lui Maniu m-au trântit cu 13 voturi de la Preşedinţia Camerei, ca să nu pot avea nici un amestec la guvernare.

D. Maniu va primi guvernul. Nu e nevoie însă acum de o simplă schimbare de guvern, ci noul stat român are nevoie de schimbarea radicală a regimului, de o revizuire integrală a condiţiilor unificării, de aşezarea fundamentului clădirii, de înlocuirea anarhiei sufleteşti prin împământănirea unei noi concepţii de viaţă întemeiată pe morală şi ideal în serviciul comunităţii, de împletirea tuturor forţelor sintetice suprimând pe cele destructive, cu un cuvânt avem nevoie de lume nouă, nu

de guvern nou: e vorba de a făuri un stat. Şi asemenea lucru nu se face prin hărţuielile grupurilor politice, ci cu înflăcărarea naţiunei întregi ori cu geniul dictatorului dăruit prin destin.

Dacă ar fi posibilă unirea tuturor partidelor opoziţionale într-unul singur, în frunte chiar cu d. Iorga, atunci s-ar putea încerca cu şanse de izbândă opera cea mare. Ori să vină cu asentimentul tuturor dictatura pe zece ani a unui om, fie de pildă generalul Prezan cu drepturi nelimitate de a-şi alege singur colaboratorii. Câtă vreme însă rămânem aşa cum suntem, toate încercările de mântuire vor eşua şi o simplă schimbare de guvern acum ar majora numai chaosul, medicamentum peius morbo, – iar revoluţia ar fi sfârşitul României-Mari şi o neperitoare ruşine a generaţiei noastre. Sunt criminali, cari o propovăduiesc tocmai acum în situaţia internaţională şi internă a ţării noastre.

Concepând astfel situaţia vei înţelege, că nu văd utilitatea intervenţiei mele personale; ceea ce era datoria mea să fac, am făcut, fără rezultat. Am sentimentul, pe care-l va defini mai la înţeles dictonul latin: flare possem, sed in vare non.

Şi mai e ceva de ordin sufletesc: mi-e scârbă de viaţa politică românească. Murdăria ei îmi repugnă. Cancanurile politicienilor, părăsirea oricăror consideraţii pentru onoarea adversarilor, lipsa oricărei demnităţi umane, alergarea nebună a javrelor după averi spre a le distruge în vicii spurcate, mă îngreţoşează. Pentru aceea mă retrag, ca melcul în căsulia sa, aci la «masa mea de brad». Să nu văd oameni, să nu am de a face cu nici o acţiune publică, la timpul potrivit mă voi retrage şi de la Asociaţiune. Nu ies de nicăiri, nu intru nicăiri, nu mai fac nici o politică mai mult. Mă prind friguri, când îmi văd numele prin gazete. Rog pe bunul Dumnezeu să mă ferească de vreo nouă intrare în balta de otravă şi de noroi. Mi-e greaţă, dragă Crainic, de politica românească.

Te salută cu drag al D-tale sincer stimător amic.

V. GOLDIŞ

Arad, 16 VI 1928

Dragă Crainic,

Citesc cu mult interes tot ce scrii. Deşi, câteodată, simţesc că nu ai dreptate, totuşi te savurez pentru marele talent, pe care ţi-l trădează scrisul. Cunoşti slăbiciunea mea pentru talent.

Fatale sunt numai erorile *de fapt*, cum îmi spunea adeseori Caragiale.

O aşa eroare de fapt găsesc în articolul *Votul Satanic*. Zici despre Bălan, «nu e liberal». Eroare de fapt. Bălan a fost toată viaţa lui un încarnat liberal. Chiar pe vremea ungurească la noi oamenii din partidul naţional român erau divizaţi în simpatiile lor faţă de cei din ţară, unii liberali, alţii conservatori, Bălan pe faţă habotnic liberal. De când cu unirea Bălan a fost apostolul liberalilor, a liberalizat întreaga preoţime ortodoxă din Ardeal (cu puţine excepţiuni), întreg anturajul său de la Sibiu, toţi intimisimii săi sunt pe faţă înscrişi în partidul liberal. Vezi cazul Ciuhan-

dru de la Arad, proaspătul senator liberal, care în discursul său din două şedinţe veştejeşte proiectul lui Lapedatu, dar termină cu fraza: «am onoarea să vă declar, că mulţumit fiind cu economia acestui proiect, îl voi vota». Asta e şcoala lui Bălan. A fost, ştii D-ta bine, lacheu în bucătăria lui Alexandru Porcu, ieri ca şi azi domiciliat în Bucureşti în casa şi *familia* lui Arthur Văitoianu, care casă şi familie o cunoşti D-ta mai bine decât mine. A fost lingăul lui Lapedatu, cât timp acesta i-a dat tot ce a cerut, iar astăzi nu-i este adversar loial, ci-i este duşman de moarte, – personal, nu ca partid – fiindcă nu i-a putut da pe uniţi poftei sale neghioabe de nimicire a unitismului. Ar fi preferat să aprindă ţara, numai să iasă el biruitor asupra Blajului. Jurământul de la Alba-Iulia e o farsă proastă. Să ia fiecare popă jurământ de fidelitate de la credincioşi pentru câte-un partid politic. Curată «comegie», cum se zice la Banat.

Îţi scriu toate acestea pentru simplul motiv, fiindcă simt datorinţa să te feresc de «erorile de fapt». De altfel «individul» Bălan îmi este absolut indiferent.

Al D-tale devotat stimător

V. GOLDIŞ

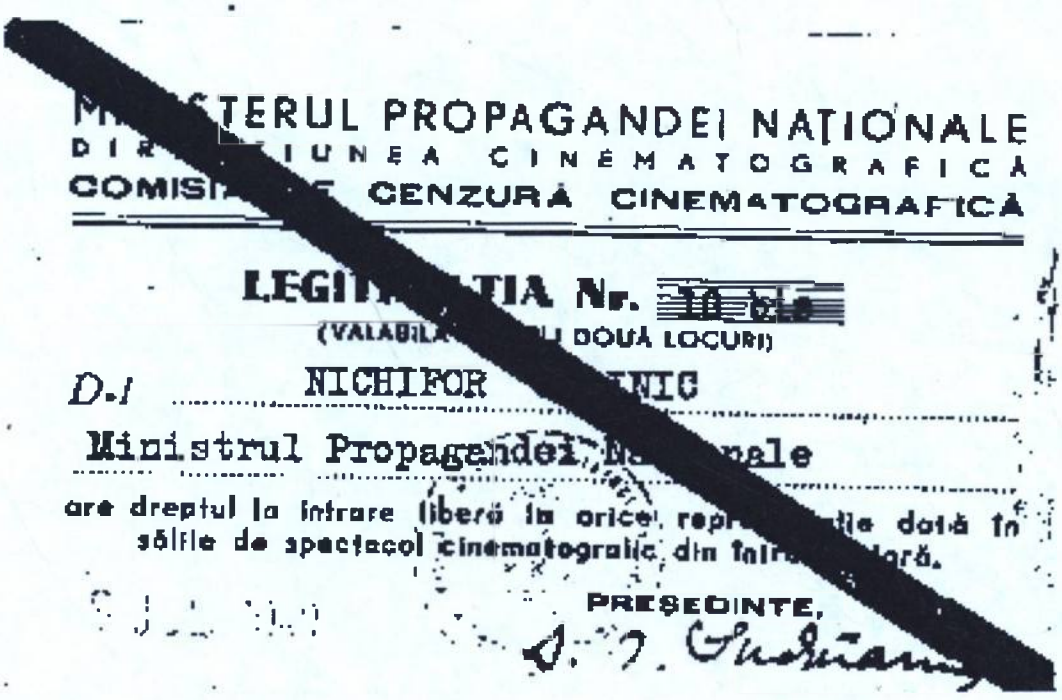
MINISTERUL PROPAGANDEI NAȚIONALE
DIRECȚIUNEA CINEMATOGRAFICĂ
COMISIUNEA DE CENZURĂ CINEMATOGRAFICĂ

LEGITIMAȚIA Nr. 10 bis
(VALABILĂ PENTRU DOUĂ LOCURI)

D-l NICHIFOR [illegible]NIC

Ministrul Propagandei Naționale

are dreptul la intrare liberă în orice reprezentație dată în sălile de spectacol cinematografic din întreaga țară.

PREȘEDINTE,

Arad, 16 septembrie 1929

Iubite amice,

Nu te-am uitat. Eu însă am viaţă plină de nevoi. Ocupaţiuni prea multe. Oficiul care-mi dă pâinea cea de tote zilele e greu. Nu am răgaz să fac cum mă poartă gândul şi inima. Pentru asta numai te caut atât de rar cu slova mea.

Dar urmăresc cu drag tot ceea ce scrii şi dacă uneori nu pot găsi resonanţa imaginilor dumitale în sufletul meu, haina cu podoabe şi eleganţa exteriorizării totdeauna mă încântă.

Ceea ce scrii însă acum despre moartea Ministerului bisericei noastre, mă sileşte cu forţă fisică şi-ţi mulţumesc din adâncul sufletului. De multe ori mi-am pus întrebarea: se poate aşa ceva într-o ţără cu douăsprezece milioane de ortodocşi şi cu patriarchul Regent? Să ştii, că am plâns văzând cum nimeni, dar nimeni nu grăieşte, nu simte, nu suferă şi mă simt nespus de umilit, că mi-am pierdut nădejdea revenirii.

Eu sunt slab. Nu pot nimic. Sfinţii părinţi văd că dorm ori lumea le dă prea multe griji de păstorit şi prea multe biserici de ctitorit. Peniţa dumitale însă e formidabilă forţă, agit-o iară şi iară, doar se vor deştepta morţii, dacă cei vii orbiţi nu văd primejdia neagră din viitor.

Te sărută cu drag şi pe Furtunica şi mâinile Doamnei al dumitale vechiu prieten

V. GOLDIŞ

Lui Nichifor Crianic,

Mulţi vor ticlui fraze minunate de proslăvire aceluia care prin darul dobândit de la Dumnezeu a stors premiul naţional ca o închinare a lutului în faţa scânteiei divine, să mă crezi însă că nici un cuvânt nu răsare din iubire mai curată decât al meu: – să trăieşti!

V. GOLDIŞ

Iaşi, 22 Iunie 1935

Mult stimate amice şi Vicepreşedinte Crainic,

Alăturat vă comunic patru foi de text, pe care mi le-au încredinţat ieri prietenii Tilică Ioanid şi Păncescu, spre cercetare, rugând să binevoieşti a le da lor îndărăt, după ce le vei cerceta la rândul d-tale. Eu m-am oprit asupra unor dispoziţii cari mi s-au părut inadmisibile, după consfătuirea pe care am avut-o şi cu alţi prieteni ai noştri. Rezultatul, la care noi am ajuns, este acesta, cuprins în următoarele formule de *unire*:

«L.A.N.C. şi Partidul Naţional-Agrar, inspirându-se de necesităţile acestor zile hotărâtoare pentru destinele românismului, inaugurează acest proces de realizare contopindu-se în aceeaşi organizaţie cu numele L.A.N.C., pe baza programului de realizare imediată, convenit între noi A.C. Cuza şi Octavian Goga, astăzi, odată cu semnarea prezentului act.»

Ideile de căpetenie...
Urmează expunerea ideilor de bază, din text cu unele modificări ale noastre. După matură reflecţie, am ajuns la convingerea că orice altă formulă de conlucrare ar da loc la complicaţii nesfârşite, contrare intereselor tutur. – Dar pot fi alte păreri. Pe d-ta te rog să reflectezi şi să-mi comunici, cu toată sinceritatea, cele ce vei socoti, după ce vei lua contact cu prietenii colaboratori, asigurându-i de toate simpatiile noastre sincere şi fără rezerve, aşa precum singur le-ai putut constata în mijlocul nostru.

Cu toate urările cele mai bune, rămân al d-tale devotat.

A. C. CUZA

Iaşi, 2 August 1935

Scumpe amice domnule profesor Crainic

De la despărţirea noastră, în ziua memorabilă de 14 Iulie, la Iaşi, te urmăream prin ziare, aşteptând o scrisoare de la D-ta, cu impresiile «marelui eveniment»! Scrisoarea d-tale de la 30 Iulie, pe care am primit-o ieri, îmi aduce, mai întâi, îmbucurătoarea ştire, că suntem de acord în această privinţă, când zici, aşa precum este şi impresia mea: «Încă o dată mă conving că s-a făcut un lucru foarte bun». Ceea ce concordă şi cu sentimentul d-lui Goga – din cele ce-mi comunici – bucurându-mă sincer de însufleţirea lui «războinică». Iată dar *trei*, cel puţin – d-ta, dl Goga şi eu – cari simţim, gândim şi voim: *la fel*! Dar ceea ce este hotărâtor, e ca această concordanţă a noastra – dacă voim *să realizăm* ceva – să nu ne turbure de nimic! iar prima condiţie a păstrării acestui acord e ca oricând să ni comunicăm unul altuia – cum ai făcut d-ta acum, şi pentru care îţi mulţumesc – tot ce am observa, că ar putea fi de natură să compromită acţiunea noastră. Cazul cu «tineretul»!? E unul! Fii sigur că îmi voi face datoria întreagă. Dar faţă de dânsul – ca şi faţă de oricare, momentan puţine, pentru norocul nostru – trebuie să ne păstrăm toată răbdarea: fără de care «politică», nu există. Fă ca şi cum nu ar fi. Comunică-mi, pentru orice caz, tot ce se petrece. Iar apoi, împreună şi cu prietenul Goga, vom vedea ce avem de făcut. Deocamdată, dă-mi voie să te felicitez pentru activitatea d-tale rodnică, la Constanţa, Bacău, Piatra-Neamţ, Braşov, Lipova, Timişoara. Izbândă! Eu stau alături de d-ta neclintit, cu cea mai desăvârşită sinceritate, a prieteniei şi stimei deosebite ce-ţi păstrez, şi cu care rămân al d-tale devotat

A. C. CUZA

P.S. În cazul colegului Profesor Pompiliu Nicolau, de la Timişoara – încă un caz! – împărtăşesc în totul părerea d-tale: care va trebui să triumfe!

16.VII.1935
Bucureşti

Domnului Nichifor Crainic

Iubite Crainic, – te însărcinez prin aceasta să iei contactul cu toate organizaţiile Partidului Naţional Creştin pe judeţe, – având ca scop intensificarea propagandei în toate părţile ţării, îndrumarea naţională a operei de organizare a partidului şi în special a tineretului naţional-creştin.
Al D-tale cu
prietenie

Octavian GOGA

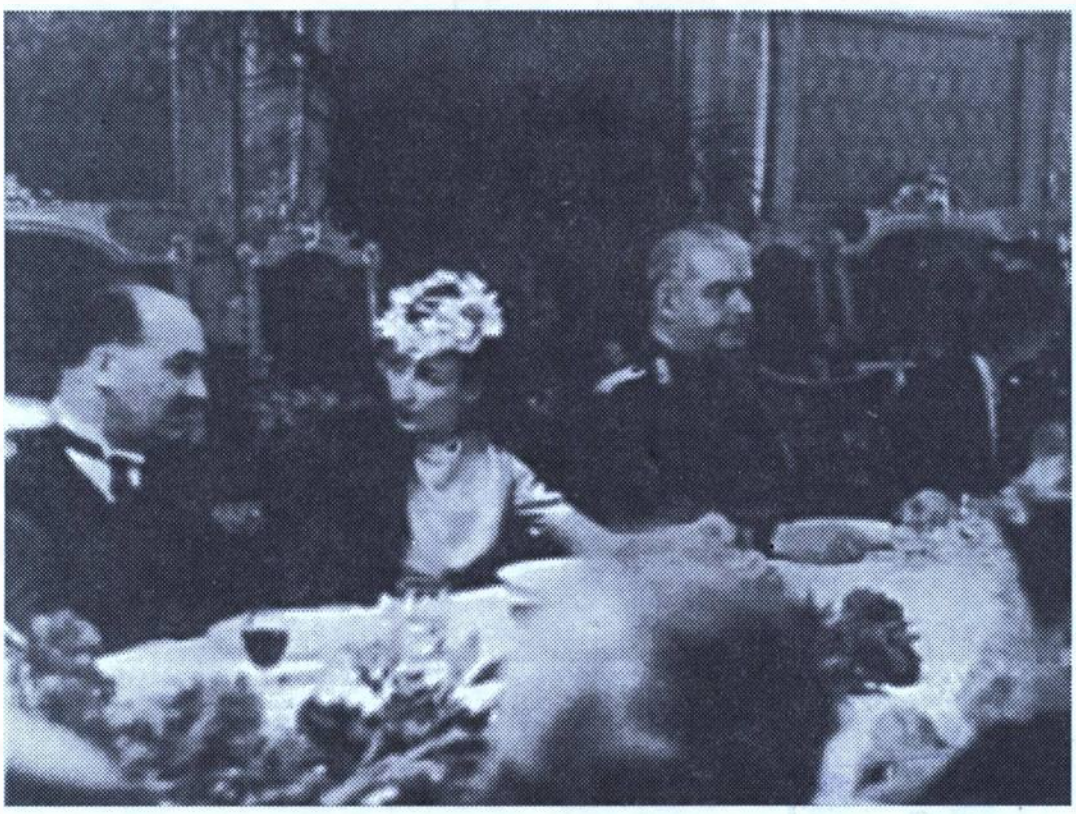

HAUS "NEAPEL"
KARLSBAD
LUTHERSTRASSE
Telephon 866

Karlsbad, den 4, Aug/ust/ 1935

Iubite Crainic,

Am primit rândurile D-tale şi mă bucur de conţinutul lor. Văd că eşti animat de o credinţă şi întărit de-o speranţă. Şi una şi alta hotărâte, fără nici o îndoială. Numai cu o astfel de armătură morală se poate descinde pe arenă. În starea mea sufletească de astăzi nu-mi lipsesc aceste impulsuri şi nu mi-au lipsit nici înainte în toată frământarea de până acum. Aşazisa "şovăire" din cursul vremii a fost dictată de-o atitudine cerebrală, perfect conştientă. Aş fi dorit să nu răscolim în adâncime un biet popor [indescifrabil] şi să facem schimbările de sus în jos... La aceste să adăugăm şi o seamă de consideraţii care nu se pot coborî pe hârtia aruncată la cutia de scrisori ... Toate aceste acum au fost date la o parte, de-aceea trebuie să ieşim în larg, să luăm contactul cu mulţimea otrăvită de escroci şi stăpânită de aventurieri. În această desfăşurare logică m-am decis la fuziunea cu Cuza, firește, cu toate consecinţele. Mi-am dat bine seama că o asemenea unire aduce cu sine contactul cu mulţimea şi sacrificarea culiselor... Mă întorc, deci, acasă îndoctrinat gata asupra ce-avem de urmat. Că pleacă unii sau alţii nu mă mai interesează, – din moment ce-am apucat drumul revendicărilor de masse, scepticii sunt un balast şi vânătorii de "putere" un obstacol. Aştept cu bucurie să se isprăvească luna, să vin acasă şi să mergem înainte. Până atunci faci bine că mergi în dreapta şi în stânga, aceste vizite sunt utile. La întoarcerea mea vom face planul de bataie. Te rog ocupă-te de redactarea şi apariţia broşurii cu programul, ca să putem da ordin tuturor organizaţiilor să-l esplice. Pune-te şi în legătură cu St. Ghiţescu – are telefon la Bucureşti, unde vine în fiecare săptămână. I-am scris şi lui în acest sens. El se ocupă, cred, de pregătirea adunărilor din toamnă.

Gândeşte-te şi la ideea organizării tineretului, care trebuie să fie una din preocupările cele mai de căpetenie, – nu se poate cuceri nimic fără entusiasmul ofensiv al acestor băieţi cari vor fi sguduiţi de verbul nostru...

Am fost ieri într-o escursiune de-o zi la Dresda şi-am văzut acolo ce înseamnă o viaţă nouă unde fiecare atom e angajat la o luptă colectivă, – mâine plec pentru două zile la Nürenberg să mă uit împrejur! Crede-mă, ca niciodată în viaţă după război, – mă simt străbătut de ferbinţeala unor gânduri cari îmi angajează toată fiinţa şi mă smulg din banalitatea acră a micilor socoteli...

Mă bucur din toată inima că [în] această vâltoare de mâine te am alături. D-ta mă înţelegi şi eşti un stimul pentru mine, sunt sensaţii şi îndemnuri pentru cari se cere o anume conformaţie spirituală, ca să-şi poată avea resonanţa lor.

Îţi strâng mâna cu dragoste şi aştept rândurile D-tale – până la 13 Aug[ust] aici şi apoi la Bad Gartein – Hotel Austria.

al D-tale

Oct[avian] GOGA

P. S. Am vorbit aici cu Brădişteanu de la Culte – care mi-a făgăduit să mi-l aducă pe Părintele Partenie cu asociaţia Preoţilor. N-ar fi rău să iei contact cu Brădişteanu – are bune sentimente pentru D-ta.

NICHIFOR CRAINIC

Nichifor Crainic

MEMORIU

Iluzia justiției comuniste

Dintre toți scriitorii români interbelici, angajați politic într-un fel sau altul, fie prin demnități sau răspunderi publice, implicați sau nu în partide politice ori campanii de presă, nici unul nu a căzut pradă propriilor sale iluzii ca Nichifor Crainic, deși a crezut sincer, cu tenacitate chiar, uneori până la un anumit punct, alteori până la capăt, în idealurile, convingerile și opțiunile sale, infirmate, de cele mai multe ori, de realitatea vieții.

Prima sa iluzie a fost *regalitatea*: fidelitatea față de Regele Carol al II-lea, de care avea să se dezică în scurt timp, vexat el însuși de inconsecvența și incoerența acțiunilor acestuia.

A doua iluzie a constituit-o naționalismul, de care nu s-a despărțit niciodată, decât parțial, în primul rând de cel "ultra", al Gărzii de fier, prin deraierile acestei mișcări spre teroare și crimă, după ce fusese, el însuși, susținătorul și doctrinarul acestuia. Nu s-a împăcat niciodată nici cu naționalismul promovat de mișcările lui O. Goga și A.C. Cuza, deși a încercat – și în parte a și reușit – să le concilieze, dar nu le-a putut imprima caractetul autentic, creștin-ortodox, pe care l-a teoretizat.

Iluzia sa doctrinară s-a numit *teoria statului etnocratic*, amendată ulterior de el însuși, dar și de cursul imprevizibil al evenimentelor și de urmările războiului, care au dus la dispariția unor state democratice și transformarea lor în state totalitare, uneori pentru scurt timp, alteori multă și întunecată vreme.

Altă iluzie a fost cea a *demnității politice și publice*, pe care a trăit-o în patru rânduri: în 1962 ca secretar general la Ministerul Cultelor și Artelor (sub ministrul Vasile Goldiș), în 1927, ca deputat independent de Vlașca pe listele P.N.Ț. (la insistențele și sub guvernarea lui Iuliu Maniu), în 1940, pentru două luni, numit Ministru al Propagandei în guvernul Gigurtu și, în sfârșit, în 1941, pentru trei luni, ca Ministru al Propagandei Naționale în guvernul lui Ion Antonescu, funcție care i-a pricinuit, ulterior, și cele mai mari necazuri.

De fiecare dată și-a dat demisia, datorită manevrelor politicianiste de culise, sesizând că era doar un simplu figurant pe masa de șah.

Ultima sa iluzie, care i-a fost fatală, a fost cea a *justiției comuniste*.

*
* *

Refugiat în Ardeal după 23 august 1944, obligat de cursul evenimentelor și sfătuit de însuși Petru Groza «să se ascundă cât mai bine», pribegește vreme de trei ani prin satele transilvane, până la 24 mai 1947, când se hotărăște să se predea autorităților, trăind iluzia rejudecării procesului și reabilitării sale publice și morale.

În timpul refugiului se emite împotriva sa mandatul de arestare cu nr. 150.530 al Tribunalului Ilfov, conform Legii 312/1945, fiind judecat în lipsă și condamnat la «închisoare pe viață», în «lotul ziariștilor» (împreună cu Romulus Dianu – condamnat la 20 de ani închisoare, Alexandru Hodoș – 20 ani, Radu Gyr – 12 ani, Grigore Manolescu, fost ministru – «condamnat la moarte», Stelian Popescu – «condamnat la moarte», Pan Vizirescu – «închisoare pe viață» ș. a.), potrivit sentinței nr. 2/04.06.1945 a Tribunalului Poporului, dosar 36.431/1945, fila 670 pg. 46/629, acuzator public Alexandru Sidorovici.

La 24 mai 1947 se predă autorităților locale, fiind apoi transferat de la Târgu Mureș la închisoarea Ministerului de Interne, unde este deținut până în iulie 1947, când este transferat la închisoarea Văcărești, timp în care i se anulează sentința din 1945 și începe rejudecarea procesului, Ministru al Justiției fiind atunci Lucrețiu Pătrășcanu.

Procesul se întrerupe însă brusc, iar Nichifor Crainic este deținut la Aiud, pentru 15 ani, fără nici o hotărâre judecătorească.

Este eliberat cu biletul de eliberare nr. 361/24 aprilie 1962, grațiat conform Decretului 283/1962 al Consiliului de Stat al R.S.R.

*
* *

Printre manuscrisele lui Nichifor Crainic confiscate autorului de către fosta Securitate a Statului și recuperate ulterior, după 22 decembrie 1989, prin bunăvoința noului Serviciu Român de Informații, manuscrise aflate temporar în custodia Muzeului Literaturii Române, se află și un *Memoriu* adresat de către fostul director al "*Gândirii*" autorităților statului comunist, proaspăt instalat atunci și pentru

multă vreme la putere, subintitulat de autor: *Răspuns la actul meu de acuzare*, rămas până azi *inedit*, din motive lesne de înţeles.

Textul, destul de consistent ca întindere (cca 60 de pagini), deşi scris ca un memoriu, cu scop practic, juridic, ca formă de apărare, pare mai degrabă, prin modul redactării, structura interioară, precizia tăioasă a formulărilor, expresivitatea limbajului, un adevărat testament politic şi moral.

Nichifor Crainic răspunde punct cu punct acuzaţiilor ce i s-au adus la rejudecarea peocesului (în care l-a avut ca avocat pe Petre Pandrea), prin noul act de acuzare împotriva sa, întocmit de acuzatorii publici C. Vicol, şi I. D. Cucu, act de care ia cunoaştinţă în şedinţa din 9 decembrie 1947 a Curţii de Apel Criminale, fiind învinuit de fapte deosebit de grele, încadrate în alineatele *o* şi *j*, art, II din Legea 312.

Demontând toate acuzaţiile care i-au fost aduse, fie prin actul de acuzare, fie în timpul procesului, Nichifor Crainic îşi argumentează «depoziţia» cu probe extrase din articolele publicate de el în presa vremii.

Textul memoriului pe care îl publicăm integral în acest număr al revistei *"Manuscriptum"* este însoţit de o anexă cuprinzând un grupaj complet de extrase din articolele sau volumele publicate de autor, precum şi o listă cu martori importanţi, citaţi de Crainic în apărare, cu întrebări la care aceştia urmau să răspundă, în scopul infirmării acuzaţiilor care i-au fost aduse.

Deşi acuzaţiile erau de cele mai multe ori pure fantezii, alteori nejustificate juridic, Crainic argumentându-şi apărarea cu probe reale, extrase din scrisul său, demersul său nu a avut, şi nici nu avea cum, în acele condiţii, o finalitate pozitivă.

Procesul s-a întrerupt brusc, aparent fără nici un motiv.

Principiul dominoului începuse să funcţioneze şi în politica comunistă de la noi: căzuse Lucreţiu Pătrăşcanu, atunci ministru al Justiţiei, «destinat morţii».

Crainic mizase însă pe o carte necâştigătoare. Iar «jocurile» crau deja făcute, în altă parte.

Nichifor Crainic, împreună cu alţi scriitori şi politicieni, mai mult sau mai puţin implicaţi în guvernarea antonescienă, era condamnat dinainte.

Dincolo de acuzaţiile care i s-au adus, motivul real al arestării, judecării (câtă judecată a fost) şi condamnării sale era, evident, altul, de ordin politic: fusese Ministru al Propagandei Naţionale în guvernul mareşalului Ion Antonescu.

Procesul (atât cât a fost) s-a dovedit a fi o farsă juridică, Nichifor Crainic trăind încă o iluzie, decisivă: cea a «justiţiei comuniste», oarecum surprinzător pentru un om cu experienţa şi cultura sa.

Pe lângă noutatea editorială, acest *Memoriu* prezintă şi una de fond: punctul de vedere al scriitorului, care, deşi subiectiv, contribuie la cunoaşterea şi reabilitarea unui autor pe nedrept condamnat de justiţia şi ideologia comunistă, scriitor care a reprezentat *ceva* în cultura română interbelică, constituindu-se într-un document istoric testamentar.

Publicând acest «testament politic», revista *"Manuscriptum"* îşi face o datorie de onoare, nu de a impune un punct de vedere propriu asupra contestatului scriitor, ci de a da posibilitate acestuia să se exprime şi să fie (re)cunoscut, *pour lui même*.

Cititorii români, mai ales generaţiile tinere, care nu cunosc opera lui Crainic, scos cu japca din istoria literaturii române, şi având în mare parte o viziune deformată asupra omului care a fost, impusă de o propagandă străină spiritului românesc, vor descoperi poate un alt Nichifor Crainic aşa cum a fost, aşa cum a scris, altul decât cel «condamnat pe viaţă» în afara istoriei, literare şi politice, de către «justiţia comunistă».

Sande VÂRJOGHE

Jon Nicolae Craiu

Memoriu

privitor la activitatea de cercetare

Morton

G. Galaction - Păcurariu

A fost rău sau fost publicate ideile dumneavoastră a cercului nou de tineret?

Încercați de curând această pentru recunoașterea internațională a activității pentru apropierea bisericilor ortodoxe?

Ce fost celej la Chitrău, și cunoștințe ați avut cu acest dorință dumneavoastră cu cel actual nou?

Ați avut ceva o dorință de apropiere a generației tinere de cultură și de preoție noi?

Ați de acord cu ați tinut cuvânt cu a Ucenicii?

Ați adus cu mult progres în viața bisericească și în pregătirea tinerilor?

Ați vede capabil să ajungă de viață tinere?

Cuprinsul acestui memoriu

Publicaţiile în care am scris
Ziaristică am făcut numai 19 luni în anii 1932 – 33 şi două luni în 1938.
N-am făcut ziaristică în timpul războiului – pag. 1 – 3

Acuzaţie: «legionar şi cuzist»
Apărare: nici legionar nici cuzist, ci naţional-creştin, câteva luni, în 1935.
"*Sfarmă-Piatră*" a fost anticuzist şi antilegionar – pag. 3 – 5

Acuzaţie: «antidemocrat»
Apărare: împotrivă «partidelor istorice» şi a dictaturilor; pentru demofilie,
indiferent de formele vieţii politice – pag. 5 – 8

Acuzaţie: «fascism»
Apărare: n-am preconizat niciodată fascism pentru România; am scris despre un
regim profesional, în spiritul sociologiei creştine – pag. 8 – 11

Acuzaţie: «rasism»
Apărare: sunt singurul scriitor român care am combătut ştiinţific şi consecvent
rasismul hitlerist; tot astfel am combătut pe rasiştii români – pag. 11 – 15

Acuzaţie: «ura de rasă»
Apărare: nu sunt antisemit – pag. 15
am avut colaboratori evrei la toate publicaţiile mele – pag. 16
am combătut antisemitismul cuzist – pag. 16 – 17
am combătut criminalitatea legionară – pag. 17 – 18
am îndemnat permanent la omenie – pag. 15 – 19
am apărat botezarea evreilor – pag. 19 – 20
am preconizat acelaşi regim pentru toate minorităţile: evrei, unguri, saşi etc. – pag. 20 – 22
am făcut bine evreilor – pag. 23 – 24

Acuzaţie: «războiul sfânt»
Apărare: inexact, scrisul meu e pacifist – pag. 24 – 28
Atitudinea mea în politica externă faţă de Germania
a fost identică cu politica oficială a lui N. Titulescu;
de acord cu dânsul, am vorbit *numai în 1933* de o apropiere în cadrul Ligii Naţiunilor – pag. 28 – 35
După 1933 am scris categoric împotriva imperialismului german şi a expansionismului său
economic – pag. 35 – 37

De la 6 sept[embrie]1940 la 23 August 1944
N-am făcut ziaristică în această vreme.
Din revista lunară "*Gândirea*", acuzarea a rupt trei fraze. Restabilirea înţelesului acelor fraze – pag. 38 – 46

Acuzaţie fantezistă: «şef al ziariştilor germani spioni»
Apărare: memoriul ziariştilor germani şi italieni împotriva mea;
am refuzat ziariştilor străini informaţii despre România;
am refuzat germanilor monopolul imprimatelor importate.
Killinger a cerut înlăturarea mea de la propagandă – pag. 46 – 50
Pentru cauza Ardealului:
Ce-am lucrat oficial, împotriva cuvântului de ordine german – pag. 50 – 51
am utilizat germani în serviciul cauzei româneşti – pag. 51 – 52
vizita la Sofia pentru Ardeal şi pentru ralierea popoarelor ortodoxe – pag.52 – 53
ca particular pentru Ardeal – pag. 53 – 54
Atitudinea mea faţă de poporul rus
ideea rusă şi ralierea popoarelor ortodoxe, de G. Dimitrov, e de acord cu mine
pag. 54 – 56
Eu n-am fugit în Germania – pag. 56
Încheiere

MEMORIU

Răspuns la actul meu de acuzare

Prin actul de acuzare împotriva mea, întocmit de d. acuzatori publici C. Vicol şi I. D. Ioan, act de care am luat cunoştinţă în şedinţa de la 9 decembrie 1947 a Curţii de Apel Criminale, secţia a IX-a, sunt învinuit de două fapte deosebite, încadrate în aliniatele *o* şi *j*, art. II din legea 312.

Aceste fapte sunt:

I. Că m-am pus «în slujba fascismului şi a hitlerismului din România», contribuind cu «intenţie criminală» «la aservirea totală a României, Germaniei hitleriste».

II. Că «la 23 August» am fugit «cu germanii şi ceilalţi trădători pentru a lupta pe pământ strein împotriva ţării».

Publicaţiile la care am scris

Înainte de a intra în fondul apărării mele, ţin să precizez datele necesare relative la publicaţiile în care am scris şi despre care actul de acuzare nu dă nici un fel de preciziune sau face afirmaţii false. Sunt acuzat în lotul ziariştilor, deci pentru idei, iar nu pentru fapte criminale. Aceste idei le-am exprimat sub regimuri de cenzură oficială, deci ca lucruri permise, pentru care nimeni până azi nu m-a chemat la răspundere. Publicaţiile incriminate sunt următoarele:

1. Ziarul zilnic *"Calendarul"*. A apărut de la 24 Ianuarie 1932 până la 30 Decembrie 1933, cu o întrerupere de 4 luni. Deci, în total, *"Calendarul" a apărut un an şi şapte luni*, acum 14 ani. Ca profesor de teologie şi creştin militant, scopul pe care l-am imprimat acestui ziar a fost acela de a propaga concepţia creştină în societatea românească şi de a ridica nivelul moral al vieţii publice pe baza moralei evanghelice. Toate articolele scrise acolo, dar absolut toate, dezbat chestiunile culturale, politice şi economice la ordinea zilei, sub raportul concepţiei creştine. Iată ce scriam la 9 Ianuarie 1933: «Când am întemeiat acest ziar, ne-am făcut un punct cardinal din afirmarea concepţiei creştine în viaţa publică românească, bântuită de vânturile dezorientării şi înjosită de groaznice pogorământe morale». Colecţia *"Calendarului"*, pe care domnii acuzatori publici nici măcar n-au răsfoit-o, stă dovadă că acest ziar n-a fost nici «hitlerist», nici «legionar».

Recapitulare. Prin urmare: cu excepţia unei colaborări de 2 luni la "Porunca vremii", în 1938, începând din Ianuarie 1934 şi până la 23 August 1944, eu n-am practicat în nici un fel ziaristica. Sunt învinuit în lotul ziariştilor şi sunt singurul dintre ei care n-am practicat ziaristica în acea vreme, cu atât mai puţin în perioada 6 septembrie 1940 – 23 August 1944. Articolul I, al. *b.* din legea 312, precizează că e vorba de cei care au scris în această perioadă din urmă. Aproape toate învinuirile ce mi se aduc, fără nici cea mai sumară justificare documentară, privesc, cum însuşi actul de acuzare precizează, vremea dinainte de 1940.

Actul de acuzare vorbeşte de relaţiile mele cu cuziştii şi legionarii într-un fel care nu corespunde realităţii şi folosind o cronologie haotică.

Adevărul e următorul:

În publicistică eu am fost un animator cultural şi un îndrumător religios. Este inexact că aş fi avut legături cu A. C. Cuza şi Octavian Goga înainte de *"Calendarul"*, iar după aceea cu legionarii. După cum am spus, ziarul acesta l-am scos pentru încreştinarea vieţii publice varianta zilnică a doctrinei ortodoxe, profesată de revista *"Gândirea"*, prin care am luptat un sfert de veac pentru o creaţie culturală autohtonă, inspirată de spiritul creştin, lucru arhicunoscut azi în lumea intelectuală.

În 1932, când a apărut *"Calendarul"*, una din problemele grele ale vieţii româneşti era încadrarea tineretului intelectual. Universităţile şi şcolile superioare vărsau zeci de mii de tineri, pregătiţi pentru îndeletniciri birocratice. Teribila criză financiară şi economică de-atunci făcea imposibilă plasarea acestor tineri. Se socotea la peste 150.000 de şomeri intelectuali. În zeci şi zeci de articole am căutat să-i îndrumez spre concepţia creştină de viaţă şi să-i îndemn la iniţiative personale în viaţa practică a ţării, căci românul suferă în genere de lipsa spiritului întreprinzător. În nici unul din aceste articole nu e vorba de legionari şi de cuzişti. Eu mă adresam tineretului întreg, ca om neînregimentat în nici o formaţiune politică. Afirmaţia acuzatoare că ziarul *"Calendarul"* «a fost cel mai aprig susţinător al Gărzii de Fier» nu corespunde adevărului. Dar, admiţând că aşa ar fi fost, ce crimă ar constitui pentru un scriitor şi profesor de teologie să încreştineze un tineret care, la acea vreme, nu săvârşise nici un act de violenţă?

Asasinarea lui I. G. Duca, la 29 Decembrie 1933, m-a trezit din iluzia că i-am încreştinat. I-am cunoscut pe legionari în închisoarea Jilava, unde mă găseam pentru că atacasem pe doamna Elena Lupescu. Am fost profund decepţionat. Şi, cum discursurile politice şi presa vorbeau mereu de problema tineretului, în legătură cu asasinatul, dar nu da nimeni o soluţie, am scris din Jilava un memoriu Regelui Carol II, prin care-i propuneam să ia tineretul ţării sub egida Coroanei, pentru a-l educa practic, în afară de partide. *Astfel s-a născut în 1935 străjeria.* Memoriul acela l-am publicat în 1936 în *"Sfarmă-Piatră"*.

Iată atitudinea mea în chestiunea Gărzii de Fier!

Dar nu e numai atât.

În 1935 mişcarea legionară căpătase proporţii ce intimidau pe toate partidele politice. Atunci, cum asasinatele ei continuau, am căutat o altă soluţie: am unit pe Cuza cu Goga în partidul naţional creştin, de un naţionalism mult mai rezonabil, opus violenţei legionare. Absurdităţile programatice ale lui A. C. Cuza m-au făcut să mă retrag din această formaţiune numai după câteva luni. E singura dată în viaţa mea când am activat într-un partid politic, nu pentru a-mi căuta «un loc cât mai bun în scandaloasa şi perfida politică a crimei, urei şi jafului», cum zice actul de acuzare, ci pentru a combate crimele ce se făceau în numele creştinismului şi naţionalismului.

Revoltat de faptul cum idei scumpe mie erau caricaturizate de mişcările naţionaliste, am dus campania din *"Sfarmă-Piatră"* împotriva criminalităţii legionare şi ab-

surdității cuziste în chestiunea evreiească: Madagascarul și exproprierea urbană. Cunosc aproape tot ce s-a scris în această vreme și afirm fără putință de dezmințire că *"Sfarmă-Piatră"* a fost singura publicație care, în mod sistematic, 2 ani și 4 luni, a combătut deraierile naționaliștilor, totdeauna sub unghiul doctrinei creștine.

Corneliu Codreanu, în 1936, a dat un «ordin de zi» către legiune, în care eram calificat cu cele mai groaznice injurii, aproape cu un îndemn la asasinat. Toată presa legionară, numeroasă în acea vreme, mă prezenta ca pe un monstru al timpului. Cea de la Oradea, Brăila și Cernăuți cerea pur și simplu asasinarea mea. Presa cuzistă mă înfiera ca «om al lui Titulescu».

Din vremea când legionarii au venit la Guvern, există un raport semnat G. Racoveanu, la Ministerul Culturii Naționale, prin care acest comandant legionar cerea eliminarea mea din Universitate ca dușman al lor și ca antinaționalist. Nicicând, ulterior, n-am avut vreun altfel de raport cu legionarii sau cuziștii. Afirmațiile Siguranței Generale sunt cu desăvârșire false. Mă miră chiar cum un regim comunist, care cunoaște bine metodele ei din acea vreme, agrează să se sprijine pe dosare cum sunt cele citate în actul de acuzare.

Atitudinea mea față de democrație

Demofilia mea

Actul de acuzare îmi face o învinuire din campania mea împotriva democrației și pentru instituirea unei «ordini noi». Fără să vrea, actul de acuzare îmi aduce un elogiu. Căci democrația, pe care am atacat-o eu prin ziarul *"Calendarul"*, este exact ceea ce se numește azi «democrația istorică», înfierată ca o forță reacționară, ce se opune progresului. În declarațiile mele, scrise la Ministerul de Interne în Iunie, mi-am exprimat toată admirația pentru opera de împroprietărire a țăranilor, făcută de actualul regim împotriva «democrației istorice», și pentru opera de ajutorare a flămânzilor.

Țin să precizez că eu n-am atacat democrația ca sistem de guvernământ, care ar trebui înlocuit cu dictatura. În această privință, iată ce scriu în cartea mea *Ortodoxie și etnocrație*: «Nu urâm democrația pentru democrație, ci pentru că a fasificat conștiința de stăpână a patriei noastre» (pag.187). Nicăieri în scrisul meu nu exista preconizarea regimului dictatorial pentru România, pentru simplul motiv că nu vedeam nici un dictator, iar un asemenea regim nu se instituie prin doleanțe ziaristice. Am atacat însă democrația în monstruoasele ei scăzăminte morale. «Afacerismul» e un cuvânt pe care eu l-am introdus în circulația ziaristică. Partidele democratice de guvernământ își dezvăluiau unele altora, în fața țării, enormele afaceri săvârșite în paguba ei, dar nimeni nu aplica nici o sancțiune vinovaților deveniți milionari peste noapte. Iată ce scriam în *"Calendarul"* de la 1 Ianuarie 1933 «Oamenii de treabă, care există în toate partidele, habar nu au de existența acestei cloace. În zeama infectă a căreia se înnecă zgomotele tuturor afacerilor răsunătoare și putrezesc orice sancțiuni ce ar trebui aplicate. Șnapanii unui guvern fură, șnapanii guvernului următor devin complici, înnăbușă afacerea, – și totul reintră în tăcere» (*"Calen-*

darul", anul II, 1/1, 1933). Asemenea articole de critică se găsesc cu zecile în scrisul meu. De nenumărate ori apare în el fraza: «A guverna înseamnă a te sacrifica în beneficiul poporului, dar guvernele noastre sacrifică poporul în beneficiul lor».

Vremea *"Calendarului"* e aceea a numeroaselor împrumuturi streine, cu comisioane fabuloase, care aduseseră ţara sub dictatura plutocraţiei occidentale prin faimoşii Rist şi Huboin. Am protestat din răsputeri împotriva acestei înjosiri. E vremea trusturilor şi cartelurilor, patronate de guverne, care urcau preţurile şi exploatau mulţimea săracă. Cea mai mare campanie economică, dusă în presa română, a fost cea din *"Calendarul"*; în special împotriva trustului zahărului, încununată de succes enorm, căci atunci, în 1932, preţul zahărului l-am scăzut cu 11 lei la kg. Abia trecuse o lună de la apariţia ziarului şi, la 24 Februarie 1932, am cerut o lege pentru desfiinţarea trusturilor şi a cartelurilor. Lucrătorii oprimaţi la Griviţa şi Lupeni de către această democraţie istorică eu i-am apărat în *"Calendarul"*. Dacă onoraţii mei acuzatori ar fi citit sfâşietoarele reportagii ale poetului N. Crevedia sau articolele mele de apărare a oprimaţilor, nu m-ar fi acuzat ca antidemocrat. Nu exagerez nimic când afirm că jumătate din scrisul meu militant e închinat săracilor, uiliţilor şi ofensaţilor, exploataţi de lăcomia plutocratică şi de afacerismul politicianist. Critica pe care am făcut-o eu «democraţiei istorice» cu 14 ani înainte este identică cu aceea făcută de regimul actual. Cum e un merit pentru cine a spus-o azi, nu e o vină pentru cine a spus-o ieri.

Repet: criticând democraţia, n-am căutat să pun în locul ei dictatura. Vorbind în studiul *Copilărie şi sfinţenie* despre libertatea omului, iată ce spun despre dictatori: «...Nici un om nu aparţine în întregime altui om, fiindcă toţi aparţin lui Dumnezeu ca făpturi ale lui. Adevărul acesta, *pe care caută să-l sugrume în vremea de azi dictatorii lacomi de stăpânire asupra vieţii şi a morţii*, ne apare în lumină suverană din sfânta Evanghelie» (*"Gândirea"*, Ianuarie 1937 şi Ort[odoxie] şi etn[ocraţie], p.11). Nu dictatura cu absolutismul ei e antidotul democraţiei şi exceselor ei. Am reproşat «democraţiei istorice» neonestitatea şi nesinceritatea faţă de popor. Iar ceea ce i-am opus întotdeauna în scrisul meu e *demofilia*, sentimentul de dragoste adâncă faţă de om şi de popor, care trebuie să lege pe conducători de masa conduşilor. Ideea aceasta de demofilie e repetată ca o obsesie în tot scrisul meu de caracter politic şi moral. «Ordinea nouă», expresie învinuită de asemenea în actul de acuzare, înseamnă, în concepţia mea, înnoirea morală, prin demofilie, a conducătorilor pentru a deveni lecuitorii suferinţelor populare, iar nu exploatatorii lor. Mărturisesc din adâncul conştiinţei mele că pe mine ca scriitor independent nu m-a interesat şi nu mă interesează variatele forme de guvernământ; dar m-a interesat şi mă interesează sentimentul pe care conducătorii îl probează prin fapte faţă de poporul suferind. Sentimentul acesta al demofiliei, pe care l-aş fi vrut ca fundament sufletesc al politicei româneşti, e de natură creştină, după cum l-am explicat în *"Sfarmă-Piatră"* din 15 aprilie 1937 sub chiar titlul *Democraţie şi demofilie*. «Demofilia, zic eu acolo, e aplicarea în viaţa politică a sentimentului, pe care îl încearcă Mântuitorul când, văzând mulţimile flămânde, a spus: "Mi-e milă de popor!," şi le-a săturat în mod miraculos cu pâine şi peşte. Demofilia însemnează identificarea ta cu suferinţele poporului pentru a le vindeca. Pentru mine, interesant nu e atât regimul politic cât

faptul dacă el e animat de sentimentul evanghelic al demofiliei.» De aceea, eseul din *"Sfarmă-Piatră"* se încheie astfel: «*La urma urmei, ziceţi-i cum vreţi regimului politic pe care îl adoptaţi. Numele nu interesează. Ceea ce interesează însă în mod fundamental e sentimentul de aderenţă cu care te apropii de popor. E demofilia. Fără elementul său dumnezeiesc, orice politică e o trădare*».

Un fapt caracteristic de demofilie politică, petrecut în ultimul timp, e marea operă de ajutorare a lumii flămânde din grozavul an de secetă care a trecut. Ea nu seamănă cu nimic din ceea ce a făcut de 30 de ani încoace «democraţia istorică», pe care am combătut-o eu.

Terenul acesta de demofilie politică nu e cunoscut în literatura occidentală. E un termen creat de filosofia dostoievskiană. În lumea ortodoxă, Dostoievski nu e numai cel mai mare romancier al lumii, dar şi un profund cugetător, din care se inspiră marele curent de filosofie religioasă ortodoxă din vremea noastră. În cursurile mele universitare închinate lui Dostoievski, am reliefat această concepţie demofilă şi mi-am însuşit-o ca una din ideile cardinale ale scrisului meu. Şi fiindcă e vorba de ideea creştină în politică, voi trece la un alt punct de acuzare şi anume:

Atitudinea mea faţă de fascism

Actul de acuzare mă învinuieşte de fascism într-un mod original când zice: «Nichifor Crainic... se plasează între propagandiştii şi agenţii de execuţie ai hitlerismului şi fascismului din România, pe prim plan, făcându-se ecoul nefastei politici a criminalului Hitler şi acoliţilor săi». Ceva mai departe găsesc afirmaţia că, «legat prin gândire de fascism», am devenit «din ce în ce mai perfect filogerman». Eu, neînţelegând cum am putut ajunge de la fascism la filogermanism, voi întrebuinţa fiecare termen în semnificaţia lui proprie, ca să nu mă pierd în confuzii şi echivocuri. Voi remarca din textul acuzator lipsa oricărei afirmaţii că aş fi vrut să înfeudez ţara politicii dlui Mussolini. Ca toate cele discutate până acum, învinuirea de fascism e o simplă afirmaţie nedocumentată prin nimic.

Actul de acuzare nu aduce nici un text al meu şi nici un fapt al meu care să demonstreze că m-am «pus în slujba fascismului» ca un «agent de execuţie» al lui. Fascismul, cu emblemă fascia romană – spre deosebire de zvastica barbariei ariene, – înseamnă solidaritatea italiană pentru reînvierea gloriei străbune. Adică ceva specific italian, despre care însuşi întemeietorul lui spunea că nu e marfă de export. Între naţional-socialism şi fascism erau profunde deosebiri de structură şi de doctrină. Fascismul era catolic, hitlerismul anticreştin; fascismul pentru dreptul roman, hitlerismul împotriva dreptului roman; hitlerismul pentru sterlìziare, fascismul împotriva acestei barbarii; hitlerismul antisemit, fascismul indiferent la problema evreiască, după cum o declara însuşi Mussolini în cartea unde faimosul publicist evreu Emil Ludwig şi-a publicat convorbirile cu el. Şi tot din aceeaşi carte reiese clar că fascismul nu putea admite rasismul german, care nega categoric însuşirile rasei latine, socotind-o definitiv coruptă.

Ca formă politică, fascismul însemna un dictator şi un partid unic care, pentru a reprezenta unanimitatea naţională, nu admitea nici o altă formaţiune politică alături

de el. Fără aceste două semne caracteristici, nimeni nu poate fi calificat drept fascist.

Unde am scris eu despre necesitatea unui dictator în România? Actul de acuzare n-o spune, fiindcă acest lucru nu există în scrisul meu. Am dat mai sus un citat în care resping pretenţia oricărui dictator de a dispune de viaţa şi de moartea supuşilor. Cât despre aspiranţii noştri la dictatură, am scris în *"Sfarmă-Piatră"* : despre Codreanu că «nu are cap pe umeri», iar despre Cuza şi Goga că sunt «cadavre» şi «oameni sculptaţi în mămăligă». (*"Sf[armă]-Piatră"*, 8 oct. 1936). Cât despre Ion Antonescu, el a fost numit dictator de Carol II, prin decretul cunoscut din 4 sept[embrie] 1940. N-aş fi reprodus aceste cuvinte prea tari, adresate, pe când trăiau, unor oameni răposaţi azi, dacă n-aş fi nevoit să mă apăr cu probe concrete contra unor acuzări ieftine fiindcă n-au nici un fundament.

Al doilea element al fascismului, partidul unic, nu e pomenit absolut niciodată în scrisul meu ca formulă de politică românească. După cum s-a putut vedea, eu am criticat toate partidele, fie democrate, fie naţionaliste. În locul lor n-am preconizat partidul unic, ci înlocuirea lor cu organizaţiile profesionale investite cu calitate politică. Dar nici această idee nu are a face cu fascismul italian. Corporatismul fascismului italian era de natură pur economică: for regulator al raporturilor dintre capital şi muncă. Organizaţia profesională, preconizată de mine, era un fel de corporatism care, pe lângă funcţia economică, apărea investit cu calitatea politică pentru a exclude din viaţa statului incompetenţa partidelor. Aceasta iese clar ca lumina zilei din scrisoarea mea *Programul statului etnocratic*, publicată întâi în *"Sfarmă-Piatră"* şi apoi în cartea [*Ortodoxie şi etnocraţie*]. Iată ce zic acolo:

«*Profesiunile sau categoriile de muncă sunt funcţiunile organice, firești, ale vieţii naţionale. Nu e nici una superioară, nu e nici una inferioară.* Toate sunt egal îndreptăţite să trăiască». (*Ort/*[odoxie]*şi Etn/*[ocraţie] p.286). Şi mai departe: «*Parlamentul va fi un parlament profesional cu membri aleşi din sânul categoriilor de muncă de către categoriile de muncă. Minoritarii vor fi reprezentaţi în proporţie numerică*» (p.287).

Reformele social-economice propuse în acest sistem imaginat de mine se aseamănă ca două picături de apă cu cele comuniste, fiindcă sunt identice. Iată câteva: Fiecare plugar trebuie să fie proprietar de pământ (p.295); proprietatea individuală pentru fiece muncitor (304); el trebuie să ajungă coproprietar prin acţiuni de muncă (305); etatizarea Băncii Naţionale şi înlocuirea băncilor cămătăreşti cu bănci profesionale (308); naţionalizarea fabricilor furnizoare de stat (301); desfiinţarea trusturilor şi cartelurilor (301) etc., etc.

Iată în ce culminează ideile pentru care am luptat eu în ziaristică! Pornind de la principiul creştin că «dreptul la viaţă înseamnă datoria de a munci», toate reformele preconizate de mine tindeau la suprimarea parazitismului politic, a plutocraţiei exploatatoare şi la răsplătirea, cum se cuvine după truda lor, a plugărimii şi a muncitorimii. Iată bunăoară cum văd eu rolul muncitorimii: «Precum nu se poate vorbi de o cultură românească fără scriitori, fără artişti, fără filosofi şi savanţi, care s-o creeze, tot astfel nu se poate vorbi de o civilizaţie românească fără muncitorimea care s-o realizeze. Cei dintâi ce modelează sufletul vieţii naţionale; cei de-ai doilea,

ca şi cei dintâi, modelează materia vieţii naţionale» ("*Sf*[armă] *Piatră*" şi *Ortodoxie şi etnocraţie*, p.219).

Oricine poate observa de la simpla enunţare a reformelor propuse de mine ce deosebire enormă există între sistemul capitalist al fascismului şi al naţional-socialismului şi aceste reforme cu desăvârşire anticapitaliste. Sistematizate de mine în anul 1937, aceste idei, toate, se găsesc formulate cu 5-6 ani înainte în ziarul *"Calendarul"*. Şi atunci, e de neînţeles cum am putut ajunge «propagandist şi agent de execuţie al hitlerismului şi fascismului din România», după cum mă înfierează actul de acuzare! În realitate, tot scrisul meu, care vibrează de revoltă împotriva tuturor exploatatorilor şi plutocraţilor, dar scrâşneşte alături de plugari, de lucrători şi de toată sărăcimea suferindă, nădăjduind împreună cu ei o lume mai bună şi mai dreaptă, e un scris premergător al epocii de azi, un scris care nu merită nedreptatea de a fi acuzat tocmai în numele aceloraşi idei.

Nu vreau să spun cu aceasta că aş fi practicat doctrina comunistă, pe care în realitate am combătut-o din pricina atitudinii sale antireligioase. Dar pentru mine, care am considerat oamenii, ideile şi evenimentele din punct de vedere creştin, orice lucru căpăta o valoare pozitivă din moment ce corespundea convingerilor mele neschimbate. Viziunea profesională a societăţii naţionale, care în fascism se numea corporatism, am îmbrăţişat-o fiindcă, înainte de a fi fascistă, ea era creştină, era însăşi viziunea social-economică a sociologiei creştine. Fascismul din catolicism a împrumutat-o, iar învăţaţii catolici au sistematizat-o în *Codul social de la Molinas*, scriere tradusă şi în limba românească. Pentru orice om informat, corporatismul nu se confundă cu fascismul, pentru că el nu implică nici dictatura şi nici partidul unic. În 1939 s-a inaugurat la Roma, Şcoala Romanică şi cu acest prilej d. D. Gusti, marele nostru sociolog, care nu era fascist, a declarat în faţa lui Mussolini că doctrina corporatistă reprezintă un maximum de perfecţiune ca tip de organizare socială. Nimeni nu l-a chemat pe d. Gusti la răspundere şi nici pe d. M. Manoilescu, care a scris voluminoasa lucrare: *Secolul corporatismului*. Departe de a împărtăşi totuşi pe de-a-ntregul părerile acestor oameni competenţi, iată ce scriam eu în acea vreme: «*Mussolini nu e un democrat pentru că e sincer, dar un demofil pentru că e un înţelept. Eu nu ştiu dacă formula pe care a dat-o el poate fi cea pe care o caută viaţa modernă, dar e neîndoios că viaţa modernă îşi caută o sinteză nouă pe care materialismul nu i-o poate da» (Puncte cardinale în haos*, p.47-48). Astfel, cu o atitudine critică selectivă, am combinat din cele două extreme ale vremii elementele corespunzătoare doctrinei creştine şi am alcătuit această sinteză care e *Programul statului etnocratic*, confluenţă şi formulă de împăcare între creştinism şi comunism, sau mai exact, între naţionalism şi comunism sub egida creştinismului.

Procesul meu e un proces de idei şi, ca acuzat, am dreptul elementar să cer să mi se arate ideile împrumutate din fascism sau din hitlerism, pentru care să merit infamia de a fi un propagandist şi un agent de execuţie al lor. Actul de acuzare nu aduce nici un document care să-i susţină aserţiunile.

Voi trece acum la

Atitudinea mea faţă de naţional-socialism
Rasismul meu

Atingând această chestiune, trebuie să declar de la început că nu există nici un fel de contact între felul meu de a gândi şi doctrina naţional-socialistă. Nu există de asemenea nici o organizaţie sau instituţie hitleristă dată ca exemplu de urmat în scrisul meu. Raportul meu cu naţional-socialismul are două laturi, pe care le voi arăta.

1. Una e atitudinea mea faţă de doctrina hitleristă.
2. Cealaltă, o chestiune de politică externă.

Le voi înfăţişa pe rând.

1. *Aşa zisul meu «rasism»*

În ce priveşte doctrina rasistă a naţional-socialismului german, sunt singurul scriitor român care am avut o atitudine categoric negativă, în publicaţiile unde am scris, în cărţile pe care le-am tipărit şi în cursurile universitare făcute studenţilor.

Numai la început, în anul 1933, când încă nu cunoşteam bine doctrina rasistă germană, a putut să mă inducă un moment în eroare manifestul către poporul german al lui Hitler, care fusese chemat la guvern. «Manifestul guvernului naţional al Germaniei către popor – scriam eu în *"Calendarul"* la 4 Februarie 1933 –, conţine un pasagiu ce trebuie subliniat. Iată-l: "Guvernul naţional declară că preocuparea sa principală este să restabilească unitatea spirituală a poporului *sub semnul creştinismului* ca bază morală şi a familiei ca bază a poporului şi statului"».

Convins cum eram că adânca corupţie de care suferea viaţa noastră publică nu se poate lecui decât prin încreştinarea conştiinţelor chemate la conducere şi printr-un regim demofil în care *legea lui Hristos să devină legea statului*, eram bucuros că, în indiferentismul religios al politicienilor noştri, găsesc un argument pentru teza mea în manifestul german. Hitler vorbea mult şi, la început, repeta mereu punctul programatic cu încreştinarea. Ceva mai mult, la câteva luni de guvernare, a intervenit între Germania şi Vatican concordatul religios, care făcea pe toată lumea să creadă că regimul hitlerist va fi favorabil creştinismului. Iată ceea ce mă făcuse să cred că, în valul de ateism abatut asupra Europei, Hitler avea să fie restauratorul credinţei religioase. Am scris în *"Calendarul"* din 1933 câteva articole în acest sens.

Ce-a urmat însă după aceasta? O dezminţire categorică a primului manifest, o lezare a concordatului încheiat, un curent considerabil de păgânire a religiei, în fruntea căruia se afla Alfred Rosenberg, profesorul Hauer, Linderdorf, contele Rewentlow şi alţii, conflictul uriaş cu bisericile germane şi conflictul şi mai puternic cu Vaticanul până când Papa a dat răsunătoarea enciclică de condamnare a rasismului german. M-am apucat atunci şi am studiat temeinic ideea rasistă germană la toţi teoreticienii ei, în frunte cu Gobineau, Chamberlain şi Alfred Rosenberg. Concluziile acestui studiu au fost nu numai rectificarea erorii în care căzusem, ci o luare de poziţie categorică împotriva rasismului german, susţinută fără întrerupere de atunci până azi. În 1935, am tipărit un număr întreg din revista *"Gândirea"*, închinat problemei «Rasă şi religie», în care o pleiadă de colaboratori au căutat să dărâme teza hitleristă că religia creştină e incompatibilă cu rasa germanică şi că această rasă îşi

va creea o religie nouă, păgână, pe măsura virtuţilor ei de rasă regală a pământului. Studiul meu, publicat în acel număr şi intitulat *Rasă şi religie*, conţine atâtea elemente condensate încât el s-ar putea dezvolta într-o carte voluminoasă. Neavând colecţia revistei la îndemână, studiul acesta îl citez din cartea mea *Puncte cardinale în haos*, unde ocupă 30 de pagini. Combat acolo teoria lui Gobineau că rasa nordică ar fi «rasa regală» a lumii; combat teoria lui H. St. Chamberlain că Hristos ar fi de rasă ariană; combat teoria lui Rosenberg, care, dimpotrivă, susţine că religia creştină n-ar fi decât o corcitură de sirianism şi iudaism; scot în evidenţă contradicţiile mai sinuoase ale acestor autori, confruntaţi unul cu altul, şi arăt imposibilitatea şi absurditatea pretenţiei de a crea o religie nouă în cabinetul filosofic al partidului naţional-socialist.

Iată ce zic la începutul acestui studiu:

«Pe când fascismul, încadrat în catolicism, înţelege că religiunea îşi are izvorul în transcendent, naţional-socialismul, prin doctrina sa rasistă, vrea o religiune care să fie emanaţia geniului naţional. *Ideea aceasta noi o respingem din capul locului.* Ea e dintre acele idei menite nu să refacă pacea Europei, ci să mărească haosul». (*Punctul cardinale în haos*, p.160).

Iată ce zic mai departe: «Naţionalismul german are la bază această dogmă cu totul arbitrară a superiorităţii rasei germanice. Pornind de la premisele acestui arbitrariu teoretic, el interpretează istoria Europei într-un mod sui-generis şi trage o serie de consecinţe al căror particularism merge uneori până la bizarerie. Chestiunea înlocuirii dreptului roman cu un drept germanic, precum şi aceea a sterlizării pentru obţinerea unei rase cât mai pure, sunt dintre cele mai curioase. Mai uluitoare decât toate însă e problema înlocuirii creştinismului printr-o religiune neopăgână care, produs al rasei germanice, să slujească exclusiv acestei rase» (Idem, p.163 – 164).

«Anticreştinismul rasist e o consecinţă a germanismului socotit ca o valoare absolută» (Idem, p.164-165).

«Doctrina rasismului religios, aşa cum o înfăţişează îndeosebi Alfred Rosenberg, e o sinteză forţată a unor elemente disparate, în care noţiuni din ordinea religioasă se confundă continuu cu noţiuni din ordinea politică» (Idem, p.166).

Şi, în sfârşit, iată cum închei acest studiu:

«Logica noastră omenească, atunci când nu se fundează în adevărul revelat, devine haos şi nebunie» (Idem, p.186).

Cum poate fi calificat propagandist al lozincilor Berlinului şi agent de execuţie al hitlerismului un om care demonstrează ştiinţific că teoria rasistă e haos şi nebunie? Eu nu m-am oprit însă aici. Eu am înfierat mai departe pe adepţii români ai rasismului german, care voiau desfigurarea însăşi a *Bibliei* după bizara reţetă a Berlinului. Iată ce scriam în "*Sfarmă Piatră*" la 20 decembrie 1936: «Doctrinarii rasismului care, imitând pe H. St. Chamberlain, cer atât în Germania cât şi la noi excluderea *Vechiului Testament* dintre cărţile fundamentale ale creştinismului e o superbă idioţie rostită de H. St. Chamberlain, care a fost totuşi un gânditor interesant». Ţin să se noteze că Chamberlain e unul din zeii rasismului german.

Precum studiul *Rasă şi religie* publicat în *"Gândirea"*, a fost reprodus în cartea *Puncte cardinale în haos*, tot astfel acesta din urmă, *Naţionalismul sub aspectul creştin*, a fost reprodus din *"Sfarmă Piatră"* în cartea *Ortodoxie şi etnocraţie*. Amândouă aceste cărţi au circulat şi s-au vândut în mii şi mii de exemplare în vremea când nemţii se găseau în România.

Dar eu nu m-am oprit aici. Ca profesor conştiincios, care nu mi-am hrănit niciodată studenţii cu idei rătăcite, am ţinut ca în înseşi cursurile mele universitare să combat teoria rasistă, deşi nimeni nu mă obliga. Într-adevăr, cursul meu despre Mistica germană medievală, scris de mine şi litografiat de studenţi, se deschide cu o prelegere întreagă despre aceată problemă. Aici ideea rasistă e urmărită în originile ei teologice, în spaţiul unui veac. E aşa-zisul proces de germanizare a creştinismului, ceea ce pentru mine înseamnă descreştinarea germanismului, adică neopăgânizarea lui. În altă prelegere demonstrez neseriozitatea lui Alfred Rosenberg când încearcă să derive rasismul din filosofia mistică a lui Meister Eckart, gânditor din veacul al XIV-lea! Acest curs, după cum arată condica Facultăţii de Teologie din Bucureşti, l-am ţinut de două ori în timpul când germanii se găseau în ţară.

Aş putea să aduc încă alte numeroase pasagii din scrisul meu, în care rasismul german e tot aşa de drastic caracterizat. Şi dacă acest scris e adus în faţa judecăţii, atunci ce merită publiciştii democraţi care n-au scris nimic în această chestiune, pe care eu am socotit-o între cele mai grave ale timpului nostru?

Eu şi ura de rasă

Prezenţa rasismului în viaţa publică duce inevitabil la ura de rasă. Cu toată repulsiunea pe care o simt, va trebui să mă apăr şi de această învinuire, de vreme ce actul de acuzare zice: «Căutându-şi un loc cât mai bun în scandaloasa şi perfida politică a crimei, a urei şi a jafului» etc.... încadrându-mă când între cuzişti, când între legionari. E de prisos să mai repet chestiunea raporturilor mele cu aceste mişcări. Acuzaţia de crimă, ură şi jaf se referă de bună seamă la problema evreiască, deşi actul de acuzare nu pomeneşte niciodată cuvântul evreu.

Eu nu sunt nici antisemit, nici filosemit. Eu am scris mereu că toate rasele şi toate categoriile creatoare de muncă sunt îndreptăţite să trăiască pe pământul lui Dumnezeu. N-am scris despre nici o rasă că reprezintă absolutul moral, sau, dimpotrivă, iremediabila decrepitudine morală. Am văzut mai întâi calităţile şi defectele neamului meu şi apoi pe ale celorlalte neamuri conlocuitoare. Nu sunt antisemit şi nu există în scrisul meu nici un rând care să tăgăduiască virtuţile neamului evreiesc. Dimpotrivă, într-o broşură a mea, *Privelişti fugare*, stă scris un elogiu aşa de cald al acestor calităţi încât un publicist evreu, Leon Algazi, mutat azi în Franţa, a calificat acel pasagiu drept «o perlă demnă de orice antologie». Cu toate acestea, nu sunt nici filosemit. Am repetat până la saturaţie în scrisul meu: «Precum există români buni şi români răi, tot astfel există evrei buni şi evrei răi». Am constatat cu plăcere că şi regimul actual e de aceeaşi părere când am văzut că aresturile şi puşcăriile pe unde am trecut până acum sunt pline de români şi de evrei.

Potrivit acestui principiu care e moral, iar nu rasial, am avut colaboratori evrei la toate publicaţiile pe care le-am scris. În administraţia ziarului *"Calendarul"* am avut şapte evrei, între care d. David Bărbutză, administrator, Paul Samoil, Batalion, Mircea Stein inspector şi alţii; iar în redacţie câţiva cronicari şi reporteri, între care pe d. C. Linden, actualul deputat socialist. La revista *"Gândirea"* am avut destui colaboratori evrei printre care: d. Tudor Vianu, redactor permanent, M. Mircea, H. St. Streitman, filosoful I. Brucăr, Nina Façon, Rosenkrantz, Ştefan Baciu etc. Între secretarii de redacţie ai acestei reviste au strălucit doi evrei: Tudor Vianu şi Ştefan Baciu. Pe lângă literatură şi filosofie, această revistă a promovat şi artele plastice cum n-a făcut-o încă nici o altă publicaţie din această ţară. Artiştii plastici evrei au fost remarcaţi deopotrivă cu cei români, iar operele reproduse la fel. Printre ei: Iser, Marcel Iancu, Maxy, Daniel, Viscont, Mina Byk, Popst-Kreid, Margareta Sterian etc. etc. N-a existat un artist plastic evreu să nu fi fost remarcat cu elogii în revista mea.

E un lucru prea cunoscut că rasismul absolut sau antisemitismul nu face nici un fel de cauză comună cu evreii.

Dar atitudinea mea faţă de ei se vede mai limpede din felul cum consider mişcările naţionaliste în raport cu această chestiune.

Cuzismul l-am socotit totdeauna ca o agitaţie demagogică, a cărei lozincă: «Eliminarea jidanilor în Madagascar» arăta tocmai neseriozitatea acestei mişcări. Iată ce scriam în *"Sfarmă Piatră"* la 17 februarie 1938: «Eu n-o afirm acum, dar am scris-o de zeci de ori în această revistă că, dacă e cineva care nu cunoaşte problema evreiască, acesta e prin excelenţă marele antisemit A. C. Cuza. Una e să propagi o teorie antiiudaică formulată de alţii şi alta e să cunoşti problema în complexul realităţilor din ţara noastră. Simplismul soluţiei madagascareze, pe care noi îl denunţăm de doi ani încoace, acoperea lipsa reală a soluţiilor adecvate împrejurărilor de la noi. Neavând nici o soluţie, cuzismul se agăţase de Madagascar fiindcă era o temă facilă care culegea voturi şi fabrica deputaţi».

Articolul se încheie astfel: «Şi nu ne înşelăm când afirmăm că actele lui de anarhie nesocotită, pornită dintr-un biet creier dement de alcol, au pricinuit în mare parte proclamaţia cu suspensiunea vieţii de partid».

Din cât am scris numai împotriva cuzismului se poate face un volum considerabil. În locul violenţelor şi al demagogiei, îndemnam pe naţionalişti la muncă destoinică şi sistematică. Studiul meu *Naţionalismul şi cooperaţia*, publicat în *"Sfărmă Piatră"* la 20 August 1936, şi reprodus în cartea *Ortodoxie şi etnocraţie*, stă dovadă.

În ce priveşte mişcarea legionară, e drept că ea renunţase la demagogia cuzistă, luând iniţiativa unei munci constructive; dar, alături de această operă care entuziasma tineretul, funcţiona înfiorător revolverul. În anii când această mişcare inspira atâta teamă încât miniştrii dormeau noaptea prin păduri, iată ce scriam în *"Sfărmă Piatră"* despre crimă, la 7 mai 1937, sub titlul *Respectul omului:* «Un titlu anacronic: respectul omului. Fiindcă niciodată oamenii nu s-au ucis cu atâta seninătate ca astăzi. Dobitoacele se ucid între ele cu un scop precis şi cu economie: pentru ca cel mai tare să mănânce pe cel mai neputincios. Astăzi însă oamenii se ucid în scopuri

cu totul dezinteresate: pentru binele colectivităţii, care poate să fie partidul, naţiunea sau omenirea. Din această pricină, crima se face cu seninătate şi fără mustrare de cuget. E crima intelectuală. Străpungi cu glonţul mintea omului tot aşa cum ai scutura de pe creangă un trandafir de mai». Pasagiul acesta era o aluzie la felul cum a ucis studentul Raskolnikov din romanul *Crimă şi pedeapsă*. Explicam apoi ce înseamnă crima din punct de vedere creştin. Căci punctul de vedere creştin niciodată nu m-a părăsit în scrisul meu: «În doctrina creştină, scriam, omul e fratele nostru fiindcă suntem toţi creaturi ale aceluiaşi Tată ceresc. În toţi e îngropat acelaşi chip al lui Dumnezeu, şi nu putem pretinde că respectăm pe Dumnezeu dacă nu respectăm chipul lui întipărit în persoana oricăruia din fraţii noştri... ni se pare nouă că suntem mai desăvârşiţi decât cutare din semenii noştri sau că aceşti semeni nu se conformează ca noi voinţei lui Dumnezeu? Avem atunci destule mijloace să-i iniţiem în creştinism, să-i constrângem la o viaţă mai morală sau, în extrem, să-i excludem din societatea noastră. N-avem însă nici un drept să-i ucidem. De vreme ce tu nu poţi da viţă unui mort, n-ai nici un drept să ucizi un om viu. Uciderea e un fapt cu desăvârşire ireparabil. Chiar dacă oamenii ţi-ar ierta crima, şi chiar dacă Dumnezeu ţi-ar şterge-o în marea lui bunătate, ireparabilul rămâne acelaşi în ce priveşte victima».

E de prisos să amintesc câte am avut de îndurat de la legionarii care, împuşcând oameni, erau convinşi că fac creştinism. O mostră de asemenea monstruozitate se găseşte consemnată de mine în articolul *Un apologet «ortodox» al crimei* din *"Sfărmă Piatră"* , 2 sept. 1937. Oricine cunoaşte atmosfera explozivă a acelei vremi va înţelege că e un fel de minune că am scăpat cu viaţă. Cele mai fioroase campanii împotriva unui om sunt cele din presa legionară împotriva mea.

Atitudinea mea împotriva violenţei şi a crimei în chestiunea evreiască e una şi aceeaşi de când am început să scot împreună cu prietenii mei ziare naţionaliste. Voi reproduce aici dovezi dintr-un singur articol tipărit în ziarul "*Cuvântul*" din 27 iunie 1925. Fiindcă un scriitor evreu, dl .A. Zissu, îşi bătuse joc de credinţa noastră ortodoxă, studenţii obişnuiau, la manifestaţiile lor, să injurieze religia mozaică şi să devasteze templele, ca la Oradea-Mare. Iată ce scriam atunci, în 1925, împotriva violenţelor: «Afirmarea lui însă – adică a naţionalismului –, prin încăierări violente, o socotim greşită. Greşită, fiindcă e o cale la capătul căreia nu se năzare nici o soluţie. Proporţionalitatea nu se obţine prin nimicire, ci prin conlocuire. Sentimentul naţional, atât de viu şi de tineresc, care o cere, nu va putea cuceri nimic decât transformându-se într-un element creator de elite româneşti, preponderente în măsura numărului, a jertfelor şi a proprietăţii istorice asupra acestui pământ. Dar nu uitaţi, tineri şi entuziaşti camarazi, că pământul acesta strămoşesc e bun şi generos, mult mai larg şi mai bogat decât ne este necesar. Pe faţa lui s-a aruncat din străvechi timpuri apostolice grâul învăţăturii creştine, providenţial semănat în fertilitatea brazdei noastre. Din peisagiul acesta şi din doctrina divină zidită în el s-a zămislit un suflet care înseamnă îngăduială, iubire şi omenie: e sufletul nostru străbun. Un bătrân scriitor a spus o vorbă profund adevărată, fiindcă e în sensul întreg al istoriei noastre româneşti: "noi am fost mai mult creştini decât români!"».

Făcând aluzie la sinagogile devastate, ziceam: «Când vom adânci sensul ei – al tradiţiei generoase –, noi care ne numim români şi creştini, conştienţi de alcătuirea

ființei noastre morale, vom ști să ne reținem instinctiv în fața unui templu fără cruce, dincolo de pragul căruia începe misterul vieții și al morții, în care alții decât noi cred, aparent, altfel decât noi».

Iată cum mi-am căutat eu «un loc cât mai bun în scandaloasa și perfida politică a crimei, a urii și a jafului», – cum zice actul meu de acuzare!

Domnia lui Carol II a fost una din cele mai sângeroase din toată zbuciumata noastră istorie. Tensiunea internă pe chestiunea evreiască atinsese un punct culminant. Regele declara în interviuri acordate presei străine că «problema cea mai gravă a României e problema evreiască». Din fericire, în toată această vreme n-a căzut victimă nici un evreu. Din nenorocire, au căzut și dintr-o parte și din cealaltă o sumedenie de români. Mulți evrei îngrijorați își căutau salvarea trecând la creștinism. Dar pe când celelalte confesiuni, în frunte cu catolicismul și uniatismul, i-au primit cu brațele deschise, Biserica noastră, sub presiunea Ministerului Cultelor și a mișcărilor naționaliste, le-a refuzat botezul. Mi s-a părut cu atât mai excesiv cu cât eu însumi eram naș de evrei încreștinați. Mi-am arătat indignarea în lungul articol *Naționalismul sub aspectul creștin* din *"Sfarmă-Piatră"* din 20 decembrie 1936. Iată ce scriu acolo: «A interzice evreilor botezul sau a li-l contesta principial e un lucru necreștin. Iisus Hristos s-a născut, s-a curicificat și a înviat pentru mântuirea omenirii întregi... Dacă evreul n-ar putea fi creștin, atunci în mod logic contestăm creștinismul apostolului Pavel și al tuturor apostolilor, care au fost evrei de origine».

Refuzul botezului pentru evrei era o imixtiune rasială în chestiunile cultice, sub influența teoriei arianiste a lui Chamberlain –, una din cele mai grosolane aberații spuse pe seama creștinismului. Respingând această imixtiune, scriam: «Aceasta e o chestiune, care aparține exclusiv Bisericii. Iar Biserica nu-și poate îngădui să închidă nimănui porțile în numele ideii de rasă. Naționaliștii, dacă sunt cu adevărat creștini, se supun Bisericii, adică voinței lui Dumnezeu. Ei nu pot să dea precepte Bisericii, ci le primesc. Ei nu pot spune Bisericii: taie o bucată din doctrina creștină, căci așa cuget și așa vreau eu! O asemenea poziție înseamnă rebeliune și erezie».

Cu acel prilej și în acel articol, scriu a nu știu câta oară asupra așa zisului creștinism al celor două mișcări naționaliste de la noi, contestându-l: «Sunt două feluri de naționalism – scriam –, unul care își zice creștin și altul care vrea să fie creștin. Cel dintâi, care vrea excluderea *Vechiului Testament* din Biserică și interdicția botezului pentru evrei, nu e creștin, deși își spune așa... Cel de-al doilea, naționalismul care vrea să fie creștin, utilizează deopotrivă glonțul pentru adversar și rugăciunea pentru Dumnezeu... În spirit creștin, tu ești cel care te sacrifici pentru triumful unei idei scumpe, iar nu sacrifici pe altul în acest nobil scop».

În această vreme de amurg al «democrației istorice», când partidele politice se destrămau singure prin fenomenul de sciziparitate, cum l-am numit eu atunci, iar mișcările de dreapta înfățișau deviațiile de care am vorbit, guvernele Tătărăscu și Armand Călinescu au început realizarea vechiului deziderat naționalist; românizarea întreprinderilor. Între cele două extreme care voiau: una eliminarea evreilor din țară, cealaltă exterminarea lor, am crezut că e înțelept să mă opresc la soluția proporției numerice în profesiuni, ca la o formulă care ar fi putut împăca și pe români și pe străini. Zic pe străini și nu pe evrei, fiindcă eu concepeam numărul proporțional în

profesiuni ca o măsură raţională, aplicabilă tuturor populaţiilor ţării, atât românilor cât şi străinilor, fie ei unguri, saşi, evrei, armeni ori slavi. Aşa stă scris în *Programul statului etnocratic* şi aşa zic în eseul meu *Spiritul autohton* din cartea *Ortodoxie şi etnocraţie:* «Această raţionalizare înseamnă pe de o parte românizarea profesiunilor, iar pe de altă parte – admiţând proporţia numerică –, ea devine adevărata expresie a echităţii faţă de populaţiile eterogene» (*Ortodoxie şi etnocraţie* , pp. 193 – 194).

Fiecare soluţie se judecă în cadrul necesităţilor care au provocat-o. Eu sunt convins că, dacă România de-atunci s-ar fi organizat profesional după principiul proporţionalităţii numerice, spiritele s-ar fi pacificat, iar ororile care au avut loc în timpul războiului ar fi fost evitate.

Iată, documentar, în ce constă «antisemitismul» meu care, deşi nu e pomenit în actul de acuzare, constituie cauza principală pentru care mă găsesc aici. Fără să se ţină seamă de deosebirile fundamentale dintre naţionalismul meu strict creştin şi rătăcirile celorlalţi, fără să se aprecieze lupta mea de un curaj care la vremea aceea putea să coste o viaţă de om –, de lupta mea împotriva soluţiilor extremiste, sunt, dimpotrivă, înglobat cu ghiotora în politica «urei şi a crimei» şi socotit ca un sălbatic evreofag. Nu există alt raport direct al meu faţă de chestiunea evreiască decât această soluţie a proporţiei numerice, propusă, nu ca membru al unui partid, ci ca scriitor absolut liber, a cărui conştiinţă ea singură îl obliga la căutarea sau la afirmarea unei formule de pacificare în viaţa internă. Şi dacă pentru aceast formulă am fost pecetluit ca antisemit, de ce nu şi ca antisas şi antimaghiar? – fiindcă formula priveşte deopotrivă minoritatea germană şi pe cea maghiară din România! Dar e de observat un lucru: în ultimul sfert de veac, dacă aţi cerceta presa minorităţii maghiare sau a celei germane din România, aţi vedea că n-a existat un scriitor sau un publicist român înconjurat de mai multă consideraţie de cum am fost eu. De ce? Pentru că eu şi prietenii mei de artă am fost cei dintâi regăţeni, care am coborât printre scriitorii şi artiştii maghiari şi saşi din Ardeal, în numele principiului etnic, creator de frumuseţe spirituală. Iubind acest principiu în noi, îl respectam şi în ei. Şi această punte a înţelegerii era puntea prieteniei. Noi cei dintâi am adus pe scriitorii minoritari la Bucureşti, în pelerinaj la mormântul lui Eminescu, încă din anul 1926! Noi cei dintâi i-am ajutat să ţină şezători literare în Bucureşti. Noi cei dintâi am dat concurs artiştilor saşi şi unguri să-şi deschidă expoziţii în Capitală. Noi cei dintâi le-am făcut atmosferă în presa românească. Sub bolta de azur a frumuseţii am căutat o platformă de înţelegere şi înfrăţire în spirit, care să formeze ca un cheag intelectual al României noastre. Nici o critică n-am auzit din partea lor formulei numerice pe care am propus-o, necum să fiu socotit ca antimaghiar sau antisemit. În ce priveşte pe evrei, în afară de colaborarea cu ei, pomenită la începutul acestui paragraf, am declarat întotdeauna că înţeleg şi aprob mişcarea sionistă, mişcare naţionalistă şi religioasă totodată, fiindcă însuşi naţionalismul meu mă obligă la aceasta. Un principiu, pe care îl preţuiesc în fiinţa mea, nu pot să-l tăgăduiesc în fiinţa altuia.

De altfel, iată cum se exprimă despre aşa zisul meu antisemitism un scriitor ca G. Călinescu, fost colaborator la "*Gândirea*", iar astăzi un luceafăr al presei noului regim:

(Se pune citatul din *Istoria literaturii române*)

Afirmaţiile d-lui profesor G. Călinescu, astăzi luptător de extremă stângă, nu sunt totuşi pe de-a-ntregul adevărate, deoarece, dintre toţi colaboratorii evrei ai publicaţiilor mele, numai doi erau încreştinaţi, ceilalţi fiind mozaici. Convingerea mea intimă însă era că încreştinarea evreilor ar stinge aproape total o chestiune evreiască în România, care poate izbucni oricând.

Afară de cele spuse mai sus, în viaţa mea practică am fost consecvent cu credinţa mea creştină şi am stat în ajutorul oricărui evreu care a venit şi mi-a cerut-o în timpuri grele.

Cazul profesorului Tudor Vianu, apărat de mine şi în consiliile ministeriale şi în Academia Română, nu este izolat.

Există un modest publicist evreu, Solomon Segall, pe care soţia mea şi eu l-am ocrotit timp de 25 de ani în toate chipurile posibile, până l-am făcut pensionar al Casei de pensii a Scriitorilor. În anii 1943 – 44, sub Antonescu, modificând legea acestei Case, în calitate de preşedinte al ei, am păstrat neatinsă pensia d. Solomon Segall cât şi a poetului A. Toma, cu toate împotrivirile ministerului.

Pe d. C. Linden, azi deputat socialist, l-am luat pe seamă faţă de Prefectura poliţiei, printr-o declaraţie scrisă şi subscrisă de mine. Pe dentistul Bernath, care locuia în acelaşi bloc cu mine, l-am ajutat cu intervenţii şi sfaturi să-şi evacueze familia din Capitala bombardată, l-am adăpostit în casă la mine şi i-am pus la dispoziţie absolut gratuit o cameră de care s-a folosit 7 luni.

În timpul bombardamentelor, am pus la dispoziţia familiei Berco şi Salomon, vecinii mei, întreaga redacţie a reviste *"Gândirea"* din str. Domniţa Anastasia 16, predându-le cheile. În această vreme de prigoană, redacţia mea se transformase în azil de noapte unde dormeau, pe birouri, pe canapele şi pe jos, evrei refugiaţi din provincie şi ocrotiţi de bătrâna doamnă Berco.

Ca preşedinte al societăţii "Filmul românesc", am rulat fără deosebire şi filmele evreilor, ferindu-i să fie exploataţi de unii subalterni nărăvaşi.

Ca preşedinte al "Asociaţiei importatorilor de filme" – evrei şi români –, le-am făcut cele mai mari înlesniri la scăderea taxelor împovărătoare şi la import, lucrând toate aceste înlesniri cu d. Eskenasy, de la casa "Continental" şi cinematograful "Fantasio". Nu mai vorbesc de evreii pe care i-am ocrotit în cadrele Ministerului Propagandei, unde i-am găsit funcţionari.

În acea vreme, când atâţia zişi naţionalişti sau democraţi se grăbeau să profite de averile şi întreprinderile confiscate ale evreilor, am refuzat categoric orice ofertă mi s-a făcut în acest sens, socotind ca o crimă folosirea nedreaptă de munca altuia, oricare-ar fi el. În faţa lui Dumnezeu, conştiinţa mea de creştin e perfect împăcată.

«Războiul sfânt» şi pacifismul meu

Voi trece acum la o altă acuzaţie tot aşa de lipsită de temei ca şi cele răsturnate până acum. E vorba de lozinca «războiul sfânt». Citez întreaga frază din actul de acuzare: «În toată activitatea de publicist *până la 1940,* Crainic lansează şi difuzează în presa românească formulele tip ale Berlinului: "antidemocraţia", "rasismul", "ordinea nouă", "războiul sfânt", otrăvind astfel opinia publică românească spre a o câştiga cauzei hitleriste».

Am debutat în literatură în anul 1907. De-atunci până la 1940 sunt 33 de ani. După actul de acuzare, care implică «toată activitatea de publicist» din aceşti 33 de ani, ar urma că eu altă preocupare n-aş fi avut decât să difuzez formulele Berlinului încă de la naşterea lui Adolf Hitler! Voi trece însă peste acest exces de nedocumentare al acuzaţiei şi mă voi opri asupra expresiei în chestiune.

Cine oare ar putea susţine serios că «războiul sfânt» a fost o formulare tip a Berlinului? Şi ce sens ar fi putut să aibă această lozincă în gura unei Germanii hitleriste de concepţie păgână? Războaie sfinte erau considerate cele ale Bizanţului, care credea că şeful armatelor ar fi fost Mântuitorul însuşi, a cărui doctrină a fost aruncată peste bord din corabia trufiei demonice a naţional-socialismului. Şi toată ţara românească ştie că această expresie de «război sfânt» a fost lansată întâia oară de Ion Antonescu în proclamaţia din ziua când a început războiul în Răsărit. Şi toată ţara românească ştie că această expresie a fost reluată imediat şi popularizată mai departe de pastoralele I.p.S. Patriarhul Nicodem. Nu înainte de 1940, ci înainte de 1941 e o expresie cu totul inexistentă în scrisul românesc contimporan. Ce rost şi ce înţeles ar fi putut să aibă această expresie în scrisul meu dinainte de anul 1940? Cine era războinic în acea vreme în România? Ce-am fi avut noi de cucerit în acea vreme, când trăiam încă în România Mare, rotundă ca o pâine caldă? I-a năzărit vreodată unui român să cucerească pământuri streine? A atribui tendinţe imperialiste conştiinţei româneşti, care şi-a apărat întotdeauna «sărăcia şi nevoile şi neamul», cum zice Eminescu, nu înseamnă altceva decât a o zeflemisi şi batjocori. În scrisul meu se găseşte, dimpotrivă, ideea că tote războaiele noastre au avut caracter defensiv, fiindcă aproape toate localităţile unde s-au petrecut aceste războaie se găsesc înlăuntrul ţării, ca nişte cicatrice căscate în trupul ei. Gloria noastră, e că, fiind un popor profund creştin, n-am atacat nici un neam străin şi n-am silnicit pe nimeni, când noi am fost silniciţi de oricine.

Aserţiunea cu «războiul sfânt», scoasă ca şi celelate dintr-o imaginaţie înverşunată, nu e decât un fum destinat să umple golul vreunei vinovăţii reale.

Scrisul meu, care avea pretenţia că se hrăneşte din substanţa românismului, era dimpotrivă şi cu desăvârşire pacifist. El n-a depăşit niciodată spiritul societăţii naţiunilor, care era însăşi garanţia juridică a unui stat românesc ce corespundea, în forma lui de-atunci, tuturor idelurilor strămoşeşti. Când abia se consumase un vis milenar, numai un nebun ar fi fost în stare să vorbească în acea vreme de «războaie sfinte».

Iată ce scriam eu încă din anul 1925, în ziarul *"Cuvântul"* de la 27 februarie, provocat de o anchetă internaţională asupra manualelor şcolare:

«Pacea e, în fond, o chestiune de educaţie; în mare parte o chestiune bisericească şi şcolară. Popoarele dovedesc unele faţă de altele mentalitatea pe care le-o creează manualele didactice... Indiferent de adevăratul obiectiv, istoriile naţionale sunt fresce numai de eroi, numai de biruitori; indiferent de realitatea etnografică, geografiile naţionale revendică pentru statele respective tot pământul atins de călcâiele unui erou naţional ori măcar numai de o intenţie neizbutită a lui. Exaltarea monstruoasă

a egoismului naţional îşi are reversul în desfigurarea scandaloasă a tuturor calităţilor şi drepturilor celorlalte popoare. Şi această desfigurare se intensifică în măsura vecinătăţii. O continuă falsificare e metoda acestor cărţi diactice, între scoarţele cărora dospeşte ura şi se pregătesc războaiele viitorului. Între popoarele vecine, ele sunt adevărte graniţi, cu vămi pecetluite, prin care sufletele nu pot comunica».

Pledând atunci pentru «pacifismul eroic», găseam rădăcina urii de rasă şi a războaielor în însăşi manualele didactice, a căror curăţire o ceream. Este exact ceea ce a cerut deunăzi d. G. Dimitrov, cu ocazia semnării tratatului dintre Bulgaria şi România. Această atitudine pacifistă se desfăşoară cu o consecvenţă fără greş în scrisul meu şi culminează în studiul intitulat *Pacifism*, cu care se încheie cartea *Puncte cardinale în haos* şi care a fost publicat mai întâi în *"Gândirea"*. Studiul acesta, care e o critică constructivă a societăţii naţiunilor, e scris într-o vreme când în publicistica europeană se punea problema deficienţelor observate la instituţia genevză. De ce Societatea Naţiunilor n-a câştigat inima popoarelor, adică de ce n-a stârnit entuziasm în jurul ei? Răspunsul care se da era că marele organism al păcii n-a avut «o mitologie» care să capteze aderenţele populare. Mie, ca teolog creştin, limbajul acesta mi s-a părut o mizerie şi am scris studiul despre care e vorba. Nu o mitologie îi lipsea, ci o metafizică religioasă care, în ochii popoarelor europene cel puţin, să dea Genevei bolta de azur a unui prestigiu ce-i lipsea. Inima acestor popoare, susţineam eu, e capabilă să adere la ideea universlă tot aşa cum pot adera la ideea naţională. (*Puncte cardinale [în haos]* pp. 310 – 311). Fondul lor sufletesc e un fond creştin, adică universal. Şi numai reactualizarea acestui fond creştin poate duce la solidarizarea particularismelor naţionale în organizaţia supranaţională a Societăţii Naţiunilor. Citez: «Ideea păcii e scumpă oricărei inimi creştine. Pentru pacea de sus, pentru mântuirea tuturor, pentru unirea tuturora se roagă toate bisericile lui Hristos. Noi considerăm pacifismul ca o expresie politică şi socială a dragostei de oameni. Împărăţia lui Dumnezeu îşi are domeniile nesfârşite înlăuntrul sufletelor noastre, iar legea acestei împărăţii e dragostea dumnezeiască, singura putere care înfrăţeşte pe oameni.» (Idem, p. 314).

Referindu-mă la încadrarea ţării noastre în acest organism al păcii, iată ce scriam: «În raport cu aceste adevăruri, un rol înălţător se desemnează pentru România în opera păcii internaţionale. Pacea e condiţia desvoltării noastre. Ea e motivul pentru care aderăm la ideea Genevei. Dar o aderenţă juridică de la distanţă nu însemnează neapărat o pace înrădăcinată în realităţile din noi şi dimprejurul nostru. Pentru noi pacea nu se poate realiza decât în restabilirea raporturilor de prietenie sufletească cu vecinii noştri. Aceşti vecini sunt în cea mai mare parte de aceeaşi credinţă cu noi. Creştinismul balcanic e cel mai vechi creştinism european. Slava culturii creştine de-aici s-a reflectat şi asupra Occidentului. Şi dacă în veacul al XIX-lea acest creştinism venerabil al Răsăritului a suferit silniciile şi desfigurările unor naţionalisme violente, e vremea ca popoarele Balcanului să se regăsească în acel fond sufletesc comun, de două ori milenar, care este credinţa lor ortodoxă» (*Puncte cardinale*, p. 316).

Demonstram mai departe că, pe temeiul acestui universalism creştin, noi, popoarele balcanice, ne putem înfrăţi din nou în opera păcii şi ilustram existenţa acestui unversalism prin următorul episod:

«În anul 1913, armatele noastre treceau Dunărea să pacifice Balcanul încăierat în măcel. Păstrez de-atunci o amintire pe care o socot vrednică de reţinut şi de comunicat. Revăd pe drumurile albe de vară ale şesului dunărean pâlcuri de mame bătrâne, care îşi petreceau feciorii soldaţi, ce plecau în Bulgaria. Plângeau, firește, acele mame bătrâne şi rosteau cuvintele despărţirii. Dar acele cuvinte nu erau aspre şi neîndurate ca ale femeilor spartane. Ele sunau înlăcrimate şi duioase ca o rugăciune către feciorii soldaţi: "Maică, maică, să nu-i împuşcaţi că e păcat; şi ei sunt creştini ca şi noi!"

În cuvintele acelor mame bătrâne de la ţară, eu văd revelat fondul sufletesc al conştiinţei universalismului creştinesc... Cine va considera acest fond de tradiţii străvechi şi-n straturile lui va înrădăcina ideea pacifică a Societăţii Naţiunilor, va face operă durabilă şi dumnezeiască. Fericiţi făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema!» (*Puncte cardinale în haos*, pp. 316 – 37).

Prin urmare, dacă eu în această vreme eram convins că «pacea e condiţia dezvoltării noastre», cum puteam totodată să difuzez lozinca inexistentă a Berlinului despre un «război sfânt»? Referindu-mă la publicaţiile pe care le citează actul de acuzare, repet că n-am făcut gazetărie propriu-zisă decât 1 an şi 7 luni la *"Calendarul"*, în 1932 – 33 şi 2 ani la *"Porunca Vremii"* în primăvara anului 1938. De-atunci şi până azi n-am mai făcut ziaristică. Dar admiţând că aş fi făcut, ce sens ar fi putut să aibă o lozincă cum e «războiul sfânt» când în 1939, în 1940 şi 1941 până la izbucnirea războiului din Răsărit, Republica Sovietică se găsea în alianţă cu Germania? Eram eu ghicitoare să prevăd că doi mari aliaţi, care se elogiau reciproc şi îşi împărţeau ţările, de la Berlin până la Marea Neagră, aveau să ajungă în conflict sângeros unul cu celălalt?

Aşadar, nici această acuzare, ca toate celelalte, nu se razimă măcar pe umbra vreunui temei real. Când vrei ca, în numele justiţiei, să distrugi un om fiindcă nuţi place, eşti dator ca măcar aparenţa justiţiei s-o păstrezi.

Atitudinea mea în politica externă faţă de Germania

Voi expune acum atitudinea mea în politica externă faţă de Germania – atitudinea mea cea reală, nu cea imaginată de actul de acuzare.

Dar mai întâi rog onorata Curte să binevoiască a reţine că scrisul meu face o deosebire categorică între hitlerism, cu doctrina şi organizaţia lui pe de o parte, şi Germania ca putere înarmată mai grozav decât oricine la vremea aceea, pe de altă parte. Am arătat că organizaţia hitleristă nici în total şi nici în parte nu e lăudată sau dată ca pildă de urmat nicăieri în scrisul meu. Am demonstrat cu lux de amănunte de citate că doctrina naţional-socialistă, în total şi în parte, e demascată în absurdităţile şi ororile ei şi respinsă categoric de mine, în articole ca ziarist, în studii ca scriitor, în prelegeri ca profesor universitar. Nimic din ceea ce este specific naţional-socialist sau hitlerist în fenomenul german contemporan nu este admis în scrisul meu, rămas cu desăvârşire credincios doctrinei creştine şi firii noastre româneşti. Adaug că termenul de Svastică nu există nicăieri în acest scris, iar semnul acela încârligat, care îmi zgâria ochii, n-a figurat pe nici una din publicaţiile mele. Simbol al bar-

bariei şi al păgânătăţii, Svastica nu era decât o caricatură odioasă a crucii creştine, pe care voia s-o înlocuiască, precum conceptul de mândrie germanică trebuia să înlocuiască smerenia creştină, iar eroismul germanic mila creştină.

Dar aceasta e una, iar politica externă e altceva. Doctrina e o chestiune de afinitate sau de contrast cu convingerile mele, iar politica externă e o necesitate de existenţă a statului şi a intereselor lui vitale, adesea dincolo de orice considerent ideologic. Italia fascistă a fost cea dintâi ţară occidentală care a încheiat un acord comercial cu Rusia sovietică. Iar la Societatea Naţiunilor se găseau alături reprezentanţii democraţiilor clasice, ai dictaturilor de dreapta şi ai dictaturii proletariatului, – pentru a face politică externă.

Germania, care, începând din anul 1933, devenise factorul determinant al politicei europene, trebuia să ne intereseze, fiindcă apariţia fenomenului hitlerist implica, vrând-nevrând, însăşi graniţele României. Germania şi Italia cereau revizuirea tratatelor atât pentru ele cât şi pentru acoliţii lor, care erau vecinii noştri mai către toate punctele cardinale. Revizionismul! – iată marea primejdie ce pândea statul nostru.

Şi iată ce scriam eu în *"Calendrul"* de la 2 februarie 1933, adică a doua zi după cucerirea puterii de către Hitler:

«Adolf Hitler a ajuns, în sfârşit, cancelarul Reichului. Cine îşi mai poate face iluzii despre neutralitatea unui astfel de guvern, când fabuloasa popularitate a lui Hitler a crescut tocmai din impulsul revanşei şi al revizionismului? Nu vrem să facem acte de alarmism, ci exprimăm o realitate crudă, când afirmăm că ne aflăm din nou în faţa războiului».

Sunt acestea cuvinte de entuziasm orb, care salutau apropierea nenorocirii pentru ţara noastră sau, aşa cum erau, cuvinte de îngrijorare şi spaimă faţă de ceea ce ne putea aştepta? E teama de revizionism şi grija de ziua de mâine, care înfrigura în anii aceia inima oricărui român adevărat. Care era scopul suprem al politicii noastre externe? Intangibilitatea hotarelor, care ne consfinţeau graniţile! Dar cum ar fi putut România singură să păstreze intacte hotarele? S-ar putea răspunde: Cu ajutorul marilor noştri aliaţi! Să nu uităm însă că adversarii graniţilor noastre făceau de ani de zile o propagandă uriaşă, revizionistă, în lumea întreagă, că scena Genevei fusese animată îndelung de procesul optanţilor unguri, că ziare şi personalităţi franceze şi engleze erau câştigate mereu de teza adversară nouă, că 160 de deputaţi din Camera Comunelor iscăliseră un memoriu în favoarea revizionismului! Şi mai ales să nu uităm că însuşi tratatul de la Versailles fusese în realitate sfărâmat prin succesivele concesiuni, făcute de Aristide Briand lui Stresemann* iar sub Hitler redus la zero prin slăbiciunea cu care Franţa renunţase la toate clauzele acelui tratat. Victoria Franţei de la 1918 trecuse de fapt, întreagă, în mâna îndrăzneaţă a lui Hitler.

În această atmosferă dureroasă, în care se prăbuşea o victorie cucerită cu două decenii mai înainte de aproape toate forţele unite ale Europei şi Americei, curentele de opinie din România se împărţiseră în două: unul, cel de stânga, voia să interzică orice apropiere de Germania, hotărând chiar boicotul mărfurilor germane pentru o chestiune ce nu privea întru nimic statul român; celălalt – cuziştii şi legionarii –, susţineau ruptura de Geneva şi aruncarea oarbă în braţele lui Hitler.

Atitudinea mea nu e nici cu unii, nici cu ceilalţi. *Am cerut în scrisul meu din anul 1933 – căci numai de acest timp e vorba – o colaborare cu Germania în cadrul Societăţii Naţiunilor, ai cărei membri eram încă şi noi şi germanii.* Aceasta nu implica nici o ruptură de puterile occidentale ce ne garantau tratatele; iar colaborarea cu Germania, *pe care o preconizam în spiritul pactelor regionale ale Genevei,* avea de scop stingerea protecţiei germane, ce se acorda adversarilor noştri revizionişti. Nici o iotă mai mult nu se află în scrisul meu de la 1933. Gândind astfel în cadrul Genevei, cum nu voiau cuziştii şi legionarii, aveam două avantagii: unul era garanţia bazelor juridice ale statului român, iar celălalt libertatea oferită de pactele regionale de a colabora cu orice putere revizionistă pentru a evita distrugerea acestor baze juridice – ceea ce nu voiau curentele de stânga din ţară.

Esenţa acestei atitudini se află formulată în multe articole ale mele, dar mai ales într-unul intitulat *Joc independent!* din *"Calendarul"* de la 6 iulie 1933:

(Se introduce pasagiul cu)

«Ce concluzie tragem de-aici? O ruptură între noi şi Franţa pentru a îmbrăţişa frenetic Germania? Nu! Când interesele noastre coincid cu cele franceze, vom fi alături de Paris. Când interesele noastre coincid cu cele germane, vom fi alături de Berlin. Jocul acesta între extreme este esenţa întregii noastre diplomaţii de-a lungul istoriei naţionale! Nu te da cu totul nimănui – iată comandamentul îndelungei experienţe istorice româneşti. El e nu numai semnul independenţei de judecată şi de acţiune, dar semnul cuminţeniei potrivite cu situaţia geografică a României».

(Sau aici, pasagiul cu «pactele regionale»)

Încă o dată, deci: n-am scris despre o apropiere de Germania decât sub presiunea revizionismului, considerând o Germanie care era membră a Societăţii Naţiunilor şi înţelegând această apropiere în spiritul pactelor regionale, recomandate de Geneva. Nu o identitate de ideologie, care nu exista, mă determina la aceasta, ci grija adânc românească de a nu ne vedea graniţele ştirbite. Dacă România s-ar fi simţit puternic şi sigur sprijinită din spate faţă de avalanşa crescândă cu fiecare an a revizionismului, poate că n-ar fi fost nevoie de această apropiere. Dar sub ameninţările lui Hitler, protectorii noştri din Occident se dovedeau din ce în ce mai slabi şi mai dispuşi la concesii, părăsindu-şi, rând pe rând, absolut pe toţi aliaţii din Răsărit în gura lupului germanic. Cine-a fost în anul 1940, anul cel mai tragic din istoria românilor, alături de noi? nimeni, absolut nimeni! Tragediile de-atunci s-au petrecut într-o tăcere de moarte, ca şi cum universul întreg ar fi fost stârpit de umanitate.

Dar înainte de nenorocirea noastră dispăruse de pe hartă Austria, dispăruse Cehoslovacia, dispăruse Polonia, dispăruse Belgia, dispăruse Olanda, dispăruse Danemarca, dispăruse Norvegia, ca să se prăbuşească Franţa, de care cele mai multe dintre aceste ţări victime îşi legaseră speranţele deşarte.

În cartea ei, *De la Liga Naţiunilor spre San Francisco,* Geneviève Tabouis, ziaristă celebră pe vremea aceea pentru exactitatea informaţiei, demască în 400 de pagini politica defetistă a tuturor guvernelor franceze în faţa furtunii hitleriste, neputinţa timorată a Parisului la orice nouă cucerire a Berlinului şi indiferenţa fioroasă a opiniei publice franceze la nenorocirile catastrofale ale micilor aliaţi din

Răsărit. Pentru prestigiul atât de scăzut al Franţei, e prea dureros să reproduc aici cuvintele crude ale acestei ziariste, cuvinte ce abundă pe fiece pagină.

Dar iată o altă carte, mult mai solid gândită, a lui Philippe Barrès despre *Charles de Gaulle*, vorbindu-ne despre nepregătirea modernă a armatei franceze din acea vreme: «Dacă în 1936 – zice Philippe Barrès – am fi avut cele şase divizii cuirasate, prevăzute de contra-proiectul depus de Paul Reynaud pe biroul Camerei, Hitler n-ar fi îndrăznit niciodată să-şi aducă armata pe malul stâng al Rinului, în Renania demilitarizată. Dacă Hitler şi-ar fi văzut interzisă această manifestare de forţă, Mussolini n-ar fi avut curajul să se angajeze definitiv cu el. Aliaţii noştri din Europa Centrală şi din Balcani, polonezii, cehii, românii, iugoslavii, ar fi rămas încrezători, dispuşi să meargă toţi împreună la semnalul nostru. Agresiunile succesive ale lui Hitler contra Vienei, Pragei, Varşoviei ar fi devenit imposibile; imposibilă de asemenea invazia asupra Parisului în mai 1940. Faţa lucrurilor s-ar fi schimbat cu totul (pag.55-56).

Sunt acestea numai două glasuri franceze din zeci şi sute, care se ridică azi să explice dezastrul uluitor al Franţei şi să precizeze răspunderile. Eu îmi asum meritul de-a fi fost cel dintâi ziarist român care, după ce cutreierasem Franţa de la un capăt la altul, informându-mă prin contact direct cu numeroase personalităţi de seamă, am demascat încă din paginile *"Calendarului"* slabiciunea franceză şi putrefacţia morală, pe care credeam că ne putem bizui ca pe-o stâncă. Şi atunci când am scris în articolul *Joc independent* din 6 iulie 1933: «Nu te da cu totul nimănui!», îndeplineam un act de prevedere, de prevenire, şi o datorie încărcată de grijă dureroasă pentru soarta ţării mele. N-am fost un «profet mincinos», cum mă batjocoreşte actul de acuzare, ci un om care, fără vreo însuşire deosebită, am văzut ceva mai departe şi mai limpede prin haosul de evenimente al epocii pe care am trăit-o.

Dar eu nu eram singur în această atitudine. Grija mea de simplu particular se întâlnea în această privinţă cu grija şi mai mare şi cu răspunderea oficială a unui om care purta atunci pe umerii săi destinele externe ale României. Un martor extrem de important a venit şi a declarat în faţa onoratei Curţi că: politica externă pe care am făcut-o eu la *"Calendarul"* a fost politica lui Nicolae Titulescu! D. Savel Rădulescu, fost subsecretar de Stat la Externe şi unanim cunoscut ca cel mai intim colaborator al lui Titulescu, a recunoscut că cunoşea lungile mele convorbiri cu Titulescu, precum şi conţinutul articolelor mele. Eu, onorată Curte, am scris tot ce-am scris cu sentimentul răspunderii. Şi precum în interpretarea multiplelor fenomene, pe care talazul vieţii le aruncă pe masa unui publicist, m-am călăuzit de lumina doctrinei creştine, tot astfel în situaţia primejduită de atunci nu m-am lăsat furat de capriciul preferinţelor personale, ci m-am dus să-mi controlez ideile şi să le pun de acord cu omul care înfăţişa şi competenţa personală şi răspunderea oficială a politicii externe româneşti. La strădania uriaşă, de zi şi de noapte, a acelei inteligenţe în continuă efervescenţă de combinaţii şi de formule pentru a găsi ţării sale un echilibru între sloiurile de gheaţă ce rupeau de pretutindeni pacea Europei, am fost bucuros să adaug contribuţia modestă a condeiului meu.

Ceea ce a mărturisit aici d. Savel Rădulescu nu era, de altfel, nici un secret, nici pentru colaboratorii şi nici pentru adversarii mei. Se ştie că adversarii cei mai

hotărâţi ai lui Nicolae Titulescu erau cuziştii şi legionarii. Presa lor ducea cele mai înfrigurate campanii împotriva lui, iar A. C. Cuza îl ataca necontenit de la tribuna Camerei. Cine-a răsfoit însă colecţia *"Calendarului"* sau a lui *"Sfarmă-Piatră"*, a putut citi acolo numeroase articole scrise de mine cu nelimitată admiraţie pentru Nicolae Titulescu. Presa cuzistă şi legionară, ca să-mi conteste naţionalismul, mă numea "titulescian», ca şi cum m-ar fi ştampilat cu fierul roşu. Adversarii mei de dreapta nu admiteau formula colaborării cu Germania în cadrul Societăţii Naţiunilor, pentru că voiau «ruptura de Geneva şi aruncarea frenetică în braţele Germaniei», cum scriam în articolul citat, ca o aluzie directă la dânşii.

Afară de aceasta, eu nu sunt om de cultură juridică. Şi se poate uşor observă că expresii ca «Geneva garantează tratatele care sunt baza juridică a statului» sau «colaborare cu Germania în spiritul pactelor regionale ale Genevei», şi altele aflătoare în scrisul meu, sunt expresii ale lui Nicolae Titulescu. Formula lui sintetică, prin care exprima idealul aspiraţiilor lui de echilibru şi siguranţă pentru ţara noastră era aceasta: «Prin Paris şi Londra la Roma şi Berlin». Formula e consemnată şi explicată de mine în trei lungi articole din *"Sfarmă-Piatră"*, dintre care unul intitulat *Nicolae Titulescu* din 6 august 1936, iar altul *Elogiul naivităţii* de la 1 octombrie 1936.

Dar după mărturisirea d-lui Savel Rădulescu, să ascultăm însuşi glasul lui Nicolae Titulescu. În ziua de 13 decembrie 1937, dânsul acorda un interviu ziarului *"Universul"* sub titlul *Eu şi Garda de Fier*. Între altele, fostul ministru al Afacerilor Străine îşi lămureşte în acel interviu atitudinea, pe care o avusese până atunci faţă de Italia şi Germania. Să-l ascultăm:

«Da, este adevărat – zice Titulescu –, sunt prietenul Frnaţei. Dar aceasta nu mă împiedică să fac o politică de apropiere cât mai strânsă şi cu Italia şi cu Germania.

În ce priveşte Italia, voi expune în parlament rolul pe care l-am jucat în chestiunea sancţiunilor. Lumea va fi mirată de a vedea cât m-am arătat de prieten al Italiei în acea împrejurare.

În ce priveşte Germania, *am ţinut până acum lucrul în tăcere*. Pot să afirm că i-am oferit, în două rânduri, un pact de asistenţă mutuală. Prima oară l-am condiţionat de alianţa Germaniei cu celelalte state aliate nouă.

A doua oară, în 1936, pe când eram la Paris cu prilejul vizitei M. S. Regelui, am însărcinat pe ministrul nostru la Berlin să ofere Germaniei un pact de asistenţă mutuală fără a-l mai condiţiona de o alianţă cu aliaţii noştri. Ministrul Afacerilor Străine al Germaniei a declarat, în fine, că dacă totuşi Germania, la un moment dat, va vedea că interesul ei o împinge să iasă din izolarea ei actuală, ea nu va uita nici propunerile noastre, nici bunele noastre oficii» (*"Universul"*, nr. 343, p. 3 din 13 dec. 1937).

Aceasta declara Titulescu la 13 decembrie 1927. Reţinem din aceste declaraţii că: legătura cu Franţa nu-l împiedica să caute legături cu Italia şi Germania; că faţă de amândouă aceste puteri, care deţineau scena politică a Europei, Titulescu a încercat efectiv apropierea şi, mai ales – ceea ce este în legătură directă cu scrisul meu de la *"Calendarul"* –, încercările de apropiere de Germania le ţinuse sub tăcere până la data acestor declaraţii. Ceea ce apărea în *"Calendarul"* nu era decât o pregătire a atmosferei pentru eventualele acorduri, pentru care se străduia ministrul

nostru de Externe. Mai reţinem că prima ofertă de pact de asistenţă mutuală cu Germania datează dinainte de 1936 şi era condiţionată de alianţa Germaniei cu puterile aliate nouă. Această ofertă corespundea deci formulei consemnate de mine: «Prin Paris şi Londra la Roma şi Berlin». A doua ofertă, necondiţionată, de la 1936, iese din această formulă şi depăşeşte total ceea ce am scris eu în legătură cu apropierea de Germania. Politica oficială a României a mers deci mult mai departe decât mine.

Scrisul meu de după aceea nu numai că nu mai vorbeşte de o apropiere de Germania, dar marchează o atitudine făţişă şi categoric contrară tendinţelor de expansiune economică germană spre sud-estul Europei. Această atitudine se manifestă în cele două luni cât am colaborat la *"Porunca Vremii"*.

Titulescu dispăruse din viaţa politică activă. Posibilităţi de apropiere cu Germania nu prea se mai întrevedeau. *Anschluss-ul*, adică anexarea Austriei, era fapt împlinit. Hitler declarase cu acest prilej că Viena a devenit bulevardul expansionismului german spre sud-est. Informaţii, pe care le primeam de la studenţii noştri la Berlin, îmi vorbeau de noua teorie profesată în universităţi, a spaţiului vital german, teorie după care noi, ţările agrare din sud-estul Europei, am fi fost menite să rămânem în primitivismul patriarhal, muncind pământul pentru a hrăni rasa regală germanică. Şi cum atmosfera europeană era greu adumbrită de prestigiul tot mai crescând al rasismului berlinez, m-am simţit dator, ca scriitor român, să afirm sus şi tare superioritatea rasei noastre latine în pofida teoriei hitleriste, pe care o combătusem cu ani mai înainte. Dar n-aveam unde să scriu lucrurile acestea. Atunci am făcut un acord cu proprietarul ziarului *"Porunca Vremii"*. Am înlăturat şirimboaiele de svastici, ce zbârleau frontispiciul ziarului, l-am îndatorat să renunţe la antisemitismul steril şi am stabilit ca idee fundamentală a scrisului nostru glorificarea latinităţii poporului nostru. În cele două luni cât am colaborat la acest ziar, el a fost cu totul altfel de cum fusese mai înainte şi de cum a revenit după aceea. Articolul meu de la 29 martie, 1938, e intitulat ostentativ: *Primatul rasei latine*, tocmai fiindcă urechea lumii era împuiată de primatul rasei germanice. Articolul e ca un poem închinat geniului latin, mediteranean, creatorul culturii europene şi civilizatorul pământului. «Chiar dacă s-ar întâmpla ca în Europa de mâine, – scriam eu, – primatul forţei să fie al Germaniei, pentru judecata istoriei e incontestabil că primatul spiritului îl deţine Italia. Ea a luat azi locul Franţei, precum Franţa luase locul Spaniei, precum Spania luase locul Romei medievale, moştenitoarea occidentală a marelui imperiu roman. Astfel, istoria spiritului european e în covârşitoare măsură istoria primatului rasei latine» (*"Porunca Vremii"*, 29 martie 1938).

Era necesar să exalt ditirambic latinitatea într-o vreme când norul nordic al germanismului fascina conştiinţa tinerilor şi teroriza conştiinţa bătrânilor, sau într-o vreme când, – cum zice Geneviève Tabouis, – «Toate celelalte state din Europa n-au altă grijă decât să nu atragă asupra lor trăsnetele Berlinului!» (*De la Liga Naţiunilor spre San Francisco*, pag. 311). Axa Roma-Berlin era un fapt îndeplinit, dar eu, care sunt acuzat ca un «propagandist şi agent de execuţie» al Axei, gândindumă la hibriditatea doctrinală şi morală ce-i stătea la bază, iată ce scriam în acelaşi articol: «Din punct de vedere radial, axa Roma-Berlin e un paradox tot aşa de ciudat ca subordonarea Parisului faţă de Londra. Axa a fost posibilă însă numai datorită

capacității franceze față de ideea de rasă. Să nu ne înșele jocul politic al momentului... Mussolini știe perfect ce înseamnă rasismul german cu dispreţul lui dogmatic față de latinitate, pe care o consideră decăzută iremediabil, și cu tendința lui de imperialism la Mediterana și la Marea Neagră. Sunt sigur că a primit cu strângere de dinți anexarea Austriei, și marele pas german spre Adriatica și gurile Dunării. Așa e, din nenorocire, momentul politic!» ("*Porunca Vremii*", 29 martie 1938). În fața germanismului, care se apropia cu pași uriași, încheiam acel articol cu strigătul: «România noastră e țară latină!»

În această vreme, imediat după anexarea Austriei, când Liga Națiunilor murise pentru totdeauna și nici o putere occidentală sau răsăriteană nu schițase măcar un gest de protest, primejdia ce ne pândea nu mai era numai revizionismul, ci revărsarea peste zăgazuri, către Sudul nostru, a germanismului flămând de soare, spațiu larg și de pâine. Cu tot legământul Axei, Italia s-a temut ea însăși totdeauna de această invazie. Sprijinise cu disperare o Austrie independentă ca tampon între ea și Germania, iar acum, înfrântă prin Anschluss, răspundea lui Hitler prin înțelegerea cu Anglia în ce privește influența în Mediterana. Sub titlul *Acordul anglo-italian* comentam astfel evenimentul în "*Porunca Vremii*" din 27 aprilie 1938: «Ceea ce trebuie să reținem este că, la răsunătorul succes al lui Adolf Hitler, întregitorul Germaniei, Benito Mussolini răspunde cu această biruință considerabilă. Drumul spre Răsărit e, de acum încolo, în mâinile italiene și engleze. Germania va fi nevoită să-și tempereze oarecum elanul expansionist spre Orient. Însuși jocul de influențe internaționale în Europa Centrală, umbrit în ultimul timp prea mult de tendința pangermană a d-lui Hitler, – care a declarat la Viena că, de la anexiune, Austria va deveni "bulevardul rasei germane", – bulevard cu direcția încoace, – va suferi, sperăm, o modificare în sensul unui echilibru de influențe, mult mai profitabil pentru România decât monopolul eventual al unei singure puteri» (*"Porunca Vremii"*, an VII, nr. 1063, miercuri, 27 aprilie 1938).

Onorată Curte, eu nu știu cum s-ar fi putut scrie mai limpede, mai răspicat și mai categoric împotriva invaziei germanismului într-o vreme când totuși România pierduse orice siguranță de sprijin extern de oriunde! Aducând în fața Dumneavoastră acest scris al meu, vă rog să înțelegeți sentimentul ce mă încearcă atunci când confrunt acest scris al meu cu simpla și grava afirmație din actul de acuzare că în toată activitatea mea n-aș fi fost decât un propagandist și agent de execuție al hitlerismului pentru a aservi total România Germaniei.

De la 6 septembrie 1940 la 23 august 1944

Ajungând la acuzațiile ce mi se aduc pentru perioada celor patru ani de dictatură personală, antonesciană, ce se poate constata în activitatea mea dinaintea acestei perioade? Pur și simplu: nimic din ceea ce ar fi putut determina evenimentele ce o caracterizează.

Am demonstrat că n-am preconizat niciodată instituirea dictaturii în România. Marile procese ce s-au desfășurat atât la Tribunalul Poporului, cât și la Curțile Criminale au lămurit definitiv cum s-a instituit dictatura antonesciană. Numele meu n-a fost niciodată rostit în legătură cu aceste chestiuni.

Am demonstrat că n-am cerut apropierea de Germania decât în anul 1933, sub presiunea revizionismului şi în deplin acord cu politica oficială a lui Nicolae Titulescu, adică: apropiere între două state membre ale Societăţii Naţiunilor şi în spiritul pactelor regionale recomandate de Geneva. Am adăugat, după înseşi declaraţiile lui Titulescu, că dânsul a depăşit acest cadru când Germania se extrăsese de la Geneva, dar că, de-atunci, eu am încetat de a mai preconiza vreo apropiere.

Am demonstrat, dimpotrivă, că, precum am respins doctrina rasistă, tot astfel, în articolul din *"Porunca Vremii"* m-am ridicat împotriva invaziei imperialismului economic german.

Am subliniat că din primăvara anului 1938 şi până la 23 august 1944 n-am făcut nici un fel de ziaristică şi că, dintre toţi cei traşi la răspundere pentru scris, sunt singurul care n-am practicat în această vreme ziaristica.

E un mister pentru mine cum absenţa mea totală din arena publică a putut determina evenimentele ce aveau să vină!

Dar absenţa şi tăcerea mea nu înseamnă că nu mă interesa soarta ţării mele. Discipol spiritual al marelui Nicolae Iorga, cum foarte just a mărturisit profesorul D. Caracostea în faţa Onoratei Curţi, eu am respectat în viaţă principiul iorgist: acela de a urma steagul ţării mele, chiar cu sacrificiul convingerilor proprii. Eu n-am fost revoluţionar, ci evoluţionist. Din evenimentele în vârtejul cărora ne-am găsit sau am fost aruncaţi de soartă, am căutat, după cât m-au ajutat puterile, să lămuresc ceea ce ar fi un maximum de bine sau un minimum de rău pentru neamul meu pe care l-am iubit mai mult decât orice pe lume. E o atitudine de om liber de orice obligaţie politică, de scriitor independent, care a căutat să se confunde cu interesele permanente ale neamului său.

Ajungând la această perioadă, actul de acuzare zice:

«Cotropirea României de către germani fiind realizată în 1940, Crainic, ca şi ceilalţi militanţi hitlerişti, caută prin toate mijloacele să convingă opinia publică că drumul pe care a fost târâtă ţara este cel bun şi firesc.

Următoarele pasagii, identice cu câteva sute, ce le-a scris în ultimii patru ani, îl caracterizează pe acest vinovat».

Urmează trei pasagii din trei articole ale mele, pe care le voi discuta îndată. Dar, până atunci să mi se îngăduie să fac următoarea observaţie:

Care sunt acele «toate mijloacele» de a convinge opinia publică? Actul de acuzare nu precizează nimic decât cele trei citate. Dar face o afirmaţie de-a dreptul uluitoare când adaugă că aceste trei citate sunt «identice cu câteva sute scrise în perioada antonesciană. Cu alte cuvinte, eu aş fi desfăşurat în cei patru ani o activitate uriaşă pentru a convinge lumea românească să se simtă bine în braţele hitlerismului.

La această acuzaţie răspund:

N-am scris în cei patru ani decât la revista *"Gândirea"*.

"Gândirea" apărea 10 numere pe an.

În perioada antonesciană au apărut 36 de numere în total.

Admiţând că aş fi scris în fiecare număr câte un articol hitlerist, unde sunt oare cele câteva sute cu care mă încarcă aşa de strivitor actul de acuzare?

"Gândirea" era însă o revistă literară, artistică şi filozofică; ea nu se ocupa decât tangenţial cu fenomenul politic. Colecţia ei stă dovadă că articolele prime erau scrise câteodată de mine, iar alte dăţi de ceilalţi colaboratori. Din cele vreo 36 tipărite în această vreme, nu ştiu dacă sunt 7-8 ce-mi aparţin, cele mai multe având cu totul alt caracter decât cel «hitlerist», cum zice actul de acuzare. Abia s-au putut desprinde din ele cele trei pasagii trecute în textul acuzator.

Voi lua în discuţie primul citat, care sună astfel:

«Apropierea de Germania am cerut-o cu mulţi ani în urmă şi, în această perspectivă, am considerat totdeauna grupul etnic al germanilor din România ca o puncte de aur între noi şi Reich.» (*"Gândirea"*, nr.2, 1941).

Fraza aceasta e tăiată nu dintr-un articol al meu, ci dintr-o scurtă recenzie, cu literă mică, exact de la sfârşitul numărului respectiv din revistă. Şi nici măcar nu e iscălită cu numele meu întreg, ci numai cu iniţialele: N.C. Dacă aş fi dat însemnătate acestei idei, aş fi dezvoltat-o într-un articol plin. Despre ce vorbeşte această recenzie? Despre o broşură a profesorului sas din Braşov Oscar Wittstock. Recenzia începe chiar aşa: «*O punte de la popor la popor* – aşa intitulează profesorul Oscar Wittstock broşura redactată în limba germană despre activitatea Institutului de cultură româno-germană, care a funcţionat cinci ani în Braşov.» Îi rezum mai departe conţinutul şi dau numele conferenţiarilor români şi saşi, care au vorbit în cadrele acestei asociaţii culturale. În consideraţiile sumare, pe care le fac, reamintesc că *"Gândirea"* şi revista săsească *"Klingsor"* s-au ocupat regulat de «cunoaşterea reciprocă» dintre noi şi saşi.

Această notiţă e tipărită la şase luni după pierderea Ardealului de nord. Fraza incriminată respiră regretul că apropierea pe care o cerusem «cu mulţi ani în urmă», – adică în 1933 – nu s-a făcut la timp pentru a evita pierderea. Expresia că saşii sunt «o punte de aur între noi şi Reich» e, precum se vede, luată din însuşi titlul broşurii recenzate de mine. Însuşindu-mi-o, am voit să-i măgulesc pe saşi. Şi iată de ce:

Sunt unul dintre foarte puţinii scriitori din România care am urmărit foarte atent, un sfert de veac, aspiraţiile minorităţilor din ţara noastră, căutând să-i apropii pe cât am putut. Aceşti minoritri, – nu numai saşii, – manifestau două tendinţe: una mai domoală, centripetală, şi una mai puternică, centrifugală. În scrisul meu le-am subliniat mereu pe amândouă, după cum se vede clar şi din eseul *Spiritul autohton* din cartea *Puncte cardinale în haos.*

În perioada dramei Ardealului, saşii au fost de partea noastră. După pierderea Ardealului, noi românii, care aveam nevoie să lămurim lumea germană asupra nedreptăţii ce ni s-a făcut, dar n-aveam priză în acea lume, legam o nădejde de însăşi propaganda saşilor în favoarea noastră. De aceea, în continuarea frazei incriminate ziceam: «Dintre minorităţile României Mari, erau singurii oameni, pe cari ne puteam bizui».

Şi iată ce spuneam la sfârşitul notiţei cu pricina:

«Ecoul unor astfel de acţiuni l-am cunoscut în toamnă, cu prilejul vizitei la Viena, când, din mărturisirile unanime, ale profesorilor universitari, reieşea că tinerimea studioasă a saşilor din România s-a declarat hotărât de partea noastră în durerosul conflict, pe care l-am avut cu ungurii. Germanii din ţara noastră, care

merg în Reich sau vin în atingere cu consângenii lor de acolo sunt, – şi pot fi mai mult încă, – cel mai de seamă factor pentru a ne face cunoscuţi în marea lume germană».

Acesta este tot secretul acelei metafore cu puntea de aur, cu care i-am gratificat în notiţa cu pricina. I-am privit aici pe saşi din perspectiva centripetală, ca elemente aderente la interesele statului român. De bună seamă că acuzaţia a dat un sens întors frazei mele, ca şi cum eu aş fi lăudat pe saşi în funcţia de instrumente ale dominaţiei germane în România. Din fericire, un articol al meu din *"Porunca Vremii"* de la 28 aprilie 1938 infirmă categoric acest fel de interpretare. E articolul intitulat: *Cazul Conrad Henlein sau un procedeu primejdios.*

Consider acest articol ca unul din cele mai puternice argumente ale mele împotriva acuzaţiei de hitlerism.

Cine era Conrad Henlein? Era şeful politic al minorităţii germane din Cehoslovacia şi, într-un discurs ţinut la Karlsbad, voia să impună Cehoslovaciei condiţii draconice dictate de la Berlin. Era după anexarea Austriei, când puhoiul german ameninţa să se reverse încoace. «Dar în ce priveşte Sudul dunărean, – scriam în articolul meu, – politica Reichului e în totală contrazicere cu ceea ce se spunea la Berlin acum cinci ani, după instalarea naţional-socialismului. Lichidarea Austriei aduce, dimpotrivă, semnalarea unei programatice concentrări a atenţiei germane asupra bazinului dunărean. Marele popor "fără spaţiu" îl caută, cel puţin din punct de vedere economic, în această parte a Europei. Împrejurarea pare să-i fie destul de favorabilă, întrucât Societatea Naţiunilor agonizează, iar puterile occdentale, precum s-a văzut la anexarea Austriei, nu sunt tocmai dispuse să-şi complice existenţa cu probleme ce le privesc mai mult indirect»...

După Austria, – scriam mai departe, – e rândul Cehoslovaciei. «Conrad Henlein, cetăţean cehoslovac, vorbeşte ca o gură a Berlinului faţă de Praga. Nu e nevoie să discutăm cererile sale pentru a înţelege fenomenul unui procedeu specific, ce ne interesează deopotrivă pe noi, românii. Germania exercită presiuni politice asupra Cehoslovaciei, folosind minoritatea germană din această ţară. Dar ea dispune de asemenea cantităţi etnice mai în fiecare ţară din bazinul dunărean. Relaţiile Germaniei cu aceste minorităţi, precum se ştie, sunt foarte strânse printr-o puternică familiaritate de sânge şi de spirit. Nu noi vom nega firescul acestor relaţii. Dar aceasta e una, iar viaţa politică e alta. În orice ţară s-ar găsi, o minoritate germană trăieşte sub suveranitatea naţională a statului respectiv. Ea nu poate fi, dincolo de această suveranitate, instrumentul politic al Reichului, în realizarea planurilor ce-l privesc pe el şi care pot fi total vitale statului suveran respectiv, cum e cazul Cehoslovaciei.

Procedeul acesta specific ne priveşte şi pe noi în cel mai înalt grad. Pentru că, dacă azi e rândul Cehoslovaciei, mâine poate veni rândul României. Când Germania va găsi de cuviinţă să ne preseze, ne vom pomeni desigur cu vreun alt Henlein de la noi, ridicându-se şi dictându-ne condiţii imposibile, dar susţinute simultan de la Berlin».

Articolul meu se încheie astfel:

«Noi înţelegem, în conformitate cu declaraţiile oficiale ale Guvernului românesc, să stabilim relaţii cât mai intense cu Germania. Dar procedeul specific utilizat în Ce-

hoslovacia trebuie să atragă atenţia oricărui om cu răspundere. El este inadmisibil între state care ţin la suveranitatea lor şi, pe această bază, doresc relaţii de colaborare internaţională».

Aşa scriam în 1938, vizând direct eventualitatea când saşii s-ar face instrumente ale Berlinului contra intereselor româneşti. Dar, când ni s-a luat Ardealul de nord, saşii n-au avut o asemenea atitudine. Încă cei din ţinutul Bistriţei-Năsăud au protestat că sunt predaţi Ungariei. După constatările ce le făcusem în lumea universitară vieneză, mi-am îngăduit să-i numesc «punte de aur între România şi Reich» pentru a-i câştiga şi mai mult în slujba marelui nostru interes naţional. Eu ştiu bine că un scris de circumstanţă nu este o axiomă filozofică, ce se judecă în absolut. Un scris de circumstanţă se judecă în circumstanţa care i-a dat naştere. Şi atunci, ce vină poate avea un om, care, în împrejurarea dată, a încercat să ralieze intereselor româneşti ale momentului o minoritate etnică?

Trec la al doilea citat incriminat de actul de acuzare, care sună astfel:

«În Europa de azi se numără pe degete popoarele cărora li s-a dat onoarea de a se rândui "umăr la umăr" cu cea mai puternică armată din lume, care e armata lui Adolf Hitler».

«Führerul s-a înscris în istorie. El ne-a redat putinţa de a lupta». (*Aliaţii lui Adolf Hitler*, *"Gândirea"* nr.7, 1944)

Aceste trei fraze scurte sunt rupte şi ciuntite în aşa fel încât par un elogiu fără nici un motiv românesc. În realitate, propoziţiunea: «Führerul s-a înscris în istorie», din actul de acuzare, sună în articolul meu aşa: «Führerul german s-a înscris în istorie printre ctitorii României.» Iar mai departe: «El ne-a redat putinţa de a lupta; prin el am şters rugina de pe arme şi am suflat cenuşa defăimării de pe numele ţării... Gândiţi-vă la prăpastia prăbuşirilor de ieri, ca să puteţi măsura cu toate dimensiunile bucuriei culmea pe care stăm astăzi."

Tipărit în septembrie 1941, la câteva luni după izbucnirea războiului, articolul acesta este o expresie hiperbolică a bucuriei adânc româneşti, ce ne stăpânea atunci. Nu e un elogiu pentru Hitler că a cucerit Austria, Cehoslovacia, Polonia, Franţa şi celelalte ţări, ci o tresărire în ochii lumii. Cine vrea să înţeleagă cu suflet cinstit bucuria mea de-atunci, rog respectuos să-şi amintească durerea, umilinţa şi ruşinea, pe care le-am trăit în anul marilor catastrofe, 1940, când n-am avut nici o posibilitate să ne manifestăm. Să-şi amintească cum aşa-zişii noştri aliaţi din Occident ne părăsiseră cu totul şi, văzându-ne în adâncul nenorocirilor, în loc să ne plângă, presa lor ne-a batjocorit în chipul cel mei neomenos, înfierându-ne ca pe cel mai laş popor din lume. Eu am citit cu suflet însângerat această presă şi n-am uitat-o nici acum. În comparaţie cu acea restriştе naţională şi morală, vara anului 1941 ne-a dat înalte satisfacţii şi naţionale şi morale, de care orice popor are nevoie ca să poată ridica fruntea în lume.

Fuseserăm în situaţia evreilor nenorociţi, care se boceau în cuvintele psalmistului: «La râurile Babilonului am şezut şi am plâns când ne-am adus aminte de Sion».

Iar acum eram în situaţia evreilor fericiţi, care săltau de bucurie în alte cuvinte ale aceluiaşi psalmist:

«Iată cât e de bine şi cât e de frumos să locuiască fraţii în unire!... Că unde e unire, Domnul trimite viaţă şi binecuvântări nesfârşite».

Şi dacă evreilor din vechime le era îngăduit să-şi plângă nenorocirea chiar în robia Babilonului, sau să-şi chiuie bucuria reunirii în pământul sfânt, cred că se poate îngădui şi unui biet scriitor român să plângă cu neamul lui şi să se bucure împreună cu el. Căci, de când e lumea lume, plânsul pentru durerea neamului tău n-a fost condamnat şi bucuria pentru bucuria lui n-a fost osândită.

Am demonstrat că tot scrisul meu a fost pacifist, că n-am cerut niciodată război; cu atât mai puţin în anii care l-au precedat, când Germania hitleristă era aliata Uniunii Sovietice. N-am avut nici o demnitate politică în timpul războiului. Şi nici măcar ca publicist nu m-am angajat, ca alţii, în propaganda pentru susţinerea războiului. Precum voi arăta îndată, propaganda mea în această vreme a avut cu totul alt obiectiv, de altă natură decât războinică. Dar ca cetăţean loial, am urmat totdeauna steagul ţării şi-l voi urma până la moarte, iar ca scriitor, m-au îndurerat durerile neamului meu şi m-au îmbătat bucuriile lui.

Ce misiune poate avea un poet, un artist în mijlocul poporului său decât aceasta, pe care nimeni nu i-o poate interzice?

În spiritul acesta e scris şi ultimul pasagiu al actului de acuzare, care sună astfel:

«În momentul de faţă, obligaţia noastră, a tuturor celor ce simţim în noi pulsaţia voinţei unanime a ţării, e să clădim zid în jurul omului care rezumă România, chiar dacă ar fi s-o facem fără voia domniei sale.» (*"Gândirea"*, noiembrie 1942).

Pasagiul acesta a părut aşa de puţin însemnat chiar Tribunalului poporului, încât a fost lăsat deoparte din textul sentinţei, pe care Onorata Curte a anulat-o. Dar fiindcă figurează în acuzare şi pentru a i se vedea sensul adevărat, îl voi reproduce în contextul din care a fost scos*. Iată-l:

«Avem o rană adâncă de vindecat, care sângeră încă în trupul naţiei, avem o poziţie de cucerit în noua rânduială a Europei, o poziţie vrednică de însuşirile noastre probate. Acestor nevoi elementare de viaţă ale neamului nostru nimeni altul decât Mareşalul nu le poate da un glas mai autorizat şi mai ascultat şi mai direct, în capitala continentului, la momentul istoric decisiv. Mă simt dator ca român să atrag atenţia asupra acestui lucru de însemnătate covârşitoare pentru noi. Şi, oricine e în măsură s-o facă, e dator să informeze şi să orienteze. În momentul de faţă, obligaţia noastră, a tuturor celor ce simţim în noi pulsaţia voinţei unanime a ţării, e să clădim zid în jurul omului care rezumă România, chiar dacă ar fi s-o facem fără voia domniei sale. E singurul comandament cu adevărat românesc al vremii. Mă gândesc îndeosebi la tinerii, care au crezut că în conducerea unui stat tot ce zboară se mănâncă şi care, în urma greşelilor proprii, se socotesc oropsiţi. Poate aş avea şi eu motive personale să stau în ungherul îmbufnării şi să clocesc răzbunări. Dar asta e oare misiunea unui naţionalist când ţara lui şi-a pus întreaga soartă în cumpăna vieţii şi a morţii?»

Sensul moral al acestui pasagiu e cum nu se poate mai limpede. Rana noastră nevindecată era Ardealul răpit. Germania în anul acela, 1942, era atotputernică în Europa. Atmosfera se schimbase considerabil în favoarea noastră şi în defavoarea Ungariei. Dar noi ne înfăţişam dezbinaţi, cu sute de legionari rebeli, fugiţi în Ger-

mania, ostatici în mâna guvernului berlinez, care astfel putea exercita oricând presiuni asupra lui Ion Antonescu. Pentru ca revendicările noastre să aibă tăria necesară, făceam apel la solidaritatea naţională. Pledam pentru cauza Ardealului. Ce vină mi se poate face când, în interesul unei cauze naţionale, eu însumi, lovit de Antoneşti, care îmi pricinuiseră o dureroasă dramă familiară, cunoscută pe-atunci, mă înfrângeam pe mine însumi, ca să dau nebunilor exemplul solidarităţii?

Iată originea şi sensul adevărat al celor trei citate din scrisul meu, trecute în actul de acuzare ca singurele dovezi de învinuire între afirmaţiile gratuite puse în sarcina mea. E clar că vorbele celor trei citate sunt ţâşnite exclusiv din marele interes naţional, căci în câte trele nu e vorba decât de provincii româneşti redobândite sau în speranţă de a fi redobândite. Recunosc că, dacă aş fi scris contrariu de cum am scris, aş fi comis o crimă. Recunosc că dacă aş fi scris contrariul de cum am scris, aş fi meritat să fiu împuşcat la zid ca un nemernic. Dar nu-mi recunosc nici o vină că le-am scris aşa cum le-am scris.

Indiscutabil că aceste lucruri, într-un regim de libertate, s-ar fi putut exprima în altă formă. Dar sub regimul de cenzură dublă, română şi germană, din timpul războiului, a cărei rigurozitate e deajuns de cunoscută, e maximum ce se poate strecura. Ca să vorbesc despre Ardealul de nord, trebuia să scriu metaforic despre «rana sângerândă», şi aşa mai departe. În ziarele cotidiene nici atât nu se poate scrie. Dar într-o revistă ca "*Gândirea*", al cărei tiraj era abia de 2.000 de exemplare, adevărul se putea strecura mai uşor, fiindcă un astfel de tiraj nu reprezenta un câmp de difuzare şi de propagandă. O judecată obiectivă e, fără îndoială, îndatorată să ia în seamă nu numai atitudinea acuzată a unui scris, dar şi câmpul ei de difuzare, atunci când autorul în chestiune e învinuit ca propagandist. Căci, admiţând că aş fi fost un român renegat şi un instrument de propagandă germană în România, n-ar fi fost totuşi acelaşi lucru dacă aş fi scris într-o revistă lunară, ermetică pentru publicul mare prin conţinutul ei înalt, sau într-un ziar zilnic, răspândit în sute de mii de exemplare.

Eu, ca "şef şi protector" al spionilor germani din România

În realitate, actul meu de acuzare nu constă decât din repetiţia obsedantă a aceloraşi calificative peiorative pentru a lăsa impresia unei activităţi uriaşe, pe care aş fi desfăşurat-o «cu intenţia criminală» de a-mi aservi ţara în întregime Germaniei hitleriste şi de a-i provoca dezastrul. Repet: sunt simple afirmaţii, neîntemeiate pe nici o dovadă. Când e vorba de dovezi, totul se reduce la cele trei fraze trunchiate din revista *"Gândirea"*, al căror înţeles, restabilit de mine în contextul articolelor din care au fost rupte, e cu totul altfel decât cel voit de actul de acuzare.

Dar, cum cele trei fraze nu puteau constitui un element de condamnare, actul de acuzare inventează pur şi simplu un fapt cu desăvârşire infamant pentru orice om cu demnitate, arătându-mă, în calitate de fost ministru al propagandei, ca «şef şi protector» al spionilor germani din România.

Reproduc în întregime acest pasagiu:

«Propagandistul, militantul, hitleristul din ţară şi străinătate astfel caracterizat, este completat de ministrul hitlerist al propagandei regimului Antonescu, ce lucrează în epoca ministerială cu 20 de ziarişti germani.

Aceştia fotografiază şi ridică planuri în toată ţara, cu toată opoziţia Statului major, ziariştii fotografi nefiind decât ofiţeri germani topografi, a căror lucrări se strâng la şeful lor şi protectorul din România, Nichifor Crainic, spionul german Harold «Naianu», ce face parte din grupul de spionaj pentru ţările latine, subaltern direct al Colonelului Nicolai, şeful serviciului de spionaj german».

E întâia oară în viaţa mea când mă văd încadrat şi într-o organizaţie de spionaj, ca şef şi ocrotitor al ei. Acuzaţia, precum se vede de la prima ochire, e aşa de neîndemânatic ticluită, încât chiar textul sentinţei date în lipsă o omite ca pe un lucru neserios. Dacă ea ar fi conţinut un pic de adevăr, ar fi fost imposibil ca judecata să n-o fi luat în consideraţie şi să nu-mi fi aplicat o sancţiune pentru o vină atât de gravă. Sentinţa însă nici măcar aluzie nu face la această acuzaţie.

Actul de acuzare o formulează aşa de întortochiat, încât învinuirea se anulează prin înşişi elementele din care e compusă. Mai întâi, pe ce dovadă se bazează această învinuire? Absolut pe nici una. Nici măcar un martor mincinos nu s-a găsit s-o susţină! Se spune că aceşti spioni topografi, camuflaţi în ziarişti, fotografiau şi ridicau planuri «cu toată opoziţia Statului major». Când, unde, către cine a făcut opoziţie acest Stat major? Şi care erau pe nume acei 20 de ziarişti germani? Şi de ce trebuiau să mă aibă şef şi ocrotitor pe mine, român? – când, în vremea când eu eram ministru, 27 ianuarie-30 mai 1941, armata germană se găsea răspândită în România ca misiune militară de instrucţie încă de la 12 octombrie 1940! Eram eu specialist topograf sau fotograf ca să le corectez lucrările şi să le trec mai departe? Eram un expert în spionajul militar ca germanii să aibă absolută nevoie de mine ca mijlocitor între spioni germani şi o centrală de spionaj german? E inexplicabil acest rol de mijlocitor ce mi se atribuie, introducându-mă în mod cu totul inutil în chiar secretele armatei germane şi încă în calitate de şef de spioni! De altfel sună frumos: profesor universitar, membru al Academiei Române, ministrul propagandei şi şef de spioni germani! Dar, culmea grotescului o atinge această învinuire când mă pune în legătură cu organizaţia de spionaj a «colonelului Nicolai». Nu auzisem de acest nume până la actul meu de acuzare. La Văcăreşti mă găsesc din întâmplare în aceeaşi celulă colectivă cu Eugen Cristescu, fostul director general al Serviciului Secret. E competent în asemenea materie. L-am întrebat ce este această organizaţie a «colonelului Nicolai». Mi-a răspuns că această organizaţie a existat şi a funcţionat cu 30 de ani în urmă, pe vremea primului război mondial. După acel război, Nicolai şi-a povestit într-o carte isprăvile de spionaj, iar organizaţia lui s-a dizolvat. Astăzi e mort de mult! Iată pentru cine colectam eu în 1941 fotografiile şi planurile ridicate de spionii germani din România!

Eu nu am nici o posibilitate, dar Ministerul public o are, de a se informa şi a se documenta la Marele Stat Major asupra acestei chestiuni.

Fără nici o îndoială, că, cercetându-se activitatea mea ca ministru al propagandei şi negăsindu-se nici un element de acuzaţie, a trebuit să se inventeze ceva care să justifice calitatea de «agent de execuţie al hitlerismului în România». Invenţia aceasta e însă o dovadă eclatantă a ireproşabilei mele ţinute la ministerul propagandei. Adevărul e că, în cele 4 luni cât am activat acolo, *n-am făcut absolut nici*

o concesie germanilor, nu le-am rezolvat absolut nici o cerere, iar propaganda, pe care am făcut-o, a fost exclusiv în interesul superior al ţării mele, cum voi arăta imediat.

În ce priveşte această bizară invenţie cu spionajul, există, din fericire, în arhivele Direcţiunii presei din Ministerul Propagandei, – azi al Informaţiilor, – un lung memoriu al Uniunii presei străine din România împotriva mea tocmai pe motivul că refuzam să dau ziariştilor străini, – germani şi italieni, – informaţiile ce mi le cereau.

Memoriul e semnat de germanul Schickert, reprezentantul Agenţiei D. N. B., în calitate de preşedinte al Uniunii Presei străine din România, şi de italianul Trandafilo, în calitate de vicepreşedinte. Memoriul, de o îndrăzneală cu totul neobişnuită, e adresat lui Ion Antonescu şi mă acuză, ca ministru al propagandei, de rea voinţă faţă de ziariştii germani şi italieni, fiindcă refuzam să le servesc informaţiile pe care mi le cereau. El datează din luna aprilie 1941, adică după 2 luni şi jumătate din cele 4, cât am fost ministru.

În depoziţia sa, martorul Oscar Walter Cisek, pe atunci directorul Presei, confirmă existenţa acestui memoriu, confirmă că el a fost făcut cu aprobarea lui von Killinger, – căci fără aprobarea lui reprezentantul Agenţiei D.N.B. nu făcea nimic, – şi mai confirmă că scopul acestui memoriu era înlăturarea mea de la minister, — ceea ce s-a şi întâmplat.

Eu n-am avut ca ministru nici un fel de raport cu ministrul german von Killinger: nu l-am şi nu m-a văzut, – lucru pe care îl ştia tot ministerul şi pe care îl confirmă martorul Oscar Walter Cisek. Ca ministru, am înţeles să reprezint demnitatea românească şi nu puteam suferi pe acest neamţ incult şi grosolan, care ţinea discursuri violente, amestecându-se în afacerile interne ale României. Schickert îi arătase articolele mele din *"Porunca Vremii"*, iar Killinger strigase în plină conferinţă de presă la Legaţia germană: «Domnul acesta trebuie să plece de la Propagandă!». Astfel Killinger avea motive puternice să ceară înlăturarea mea. Imediat după memoriul cu pricina, Ion Antonescu mi-a comunicat că nu mă bucur de încrederea germanilor şi că va trebui să plec.

Şi dacă n-am plecat imediat, cum îmi este felul de a reacţiona, am făcut-o pentru că trebuia să-mi îndeplinesc misiunea în capitala Bulgariei, fixată pentru 26 mai 1941. După îndeplinirea acestei misiuni, întors în ţară, am demisionat de-acasă, fără să mai calc prin Ministerul Propagandei.

În concluzie: memoriul Uniunii Presei străine din România semnat de preşedintele ei Schickert şi de vicepreşedintele Trandafilo, împotriva mea, e un document oficial, pe care nimeni nu-l poate contesta. El arată că toţi reprezentanţii presei străine, cu asentimentul Legaţiei germane, s-au ridicat împotriva mea, nemulţumiţi că nu-i serveam cu informaţii din viaţa internă a ţării mele. Cum se potriveşte oare acest fapt cu bizareria născocită de actul de acuzare cu spionajul topografic şi fotografic? Un act de acuzare, care foloseşte asemenea mijloace, nu dovedeşte altceva decât voinţa de a mă distruge cu orice preţ, în pofida adevărului şi a dreptăţii.

Deşi nu mai e nevoie, voi aduce în atenţia Onoratei Curţi încă un fapt tot aşa de concludent în ce priveşte atitudinea mea ca ministru faţă de pretenţiile germane.

Abia instalat la minister, consilierul cultural al Legaţiei germane Hamilcar Hoffmann mi-a prezentat în numele Legaţiei o cerere prin care pretindea să acord monopolul de import în România al tuturor imprimatelor străine: cărţi, reviste, ziare, imagini etc. etc. Urma să se alcătuiască o societate germană în acest scop, după modelul celor întemeiate deja la Budapesta şi Belgrad. Mi-am dat seama imediat ce-ar fi însemnat aceasta: dacă aş fi aprobat fundarea unei asemenea întreprinderi monopoliste, ar fi însemnat ca Germania să exercite cea mai riguroasă cenzură asupra cărţilor, revistelor şi ziarelor străine intrate în România. Din acel moment noi n-am fi putut citi decât ceea ce ar fi voit Germania!

Cum am evitat eu această primejdie?

Am amânat răspunsul, pretextând că problema trebuie serios studiată şi, în acelaşi timp, am pus la cale fundarea unei societăţi pur româneşti, căreia să-i acord acest drept, punând astfel Legaţia germană în faţa unui fapt împlinit, ce i-ar fi anulat proiectul!

Martorul Oscar Walter Cisek a confirmat existenţa cererii germane şi refuzul meu de a o soluţiona.

Iar martorul P. Georgescu-Delafras, cunoscutul editor, a confirmat existenţa proiectului meu de societate pur românească, precum şi proiectul său, făcut la invitaţia mea. El n-a fost adus la îndeplinire fiindcă am demisionat de la Minister.

Iată două fapte, pe care nimeni nu le poate contesta, care arată felul meu de a proceda ca ministru, opunând cu demnitate şi dârzenie interesele ţării mele intereselor acaparatoare ale germanilor! Nu există, în scurta mea trecere pe la minister, absolut nici un semn că aş fi făcut vreo concesie străinilor şi germanilor în special, lovind cu ceva interesele româneşti sau abdicând vreun moment de la demnitatea românească. Şi, dacă actul de acuzare mă numeşte «propagandist şi agent de execuţie al hitlerismului din România», un respect elementar al adevărului şi al legii i-ar fi impus obligaţia de a aduce cât de cât o dovadă. Dar asemenea dovadă nu există.

Pentru cauza Ardealului de nord

Martorul Oscar Walter Cisek a precizat că, degajat cum eram de supravegherea presei, aproape toată activitatea mea ministerială era concentrată în propaganda pentru Ardealul de nord. *A fost o muncă de-o intensitate neobişnuită, desfăşurată împotriva voinţei exprese şi susţinute a Germaniei, care ne impunea tăcere desăvârşită în această problemă.*

Greutaţile ce-mi stăteau în cale erau enorme. În presa germană şi italiană, de regim dirijat, era cu neputinţă de agitat o asemenea problemă. Nu-mi rămânea decât calea culturală. Patru luni ministerul propagandei a fost o uzină a cărţii.

1. Am adunat studiile unei întregi pleiade de învăţaţi români, profesori şi academicieni, care tratau problema Ardealului pe toate feţele: istorică, demografică, filologică, geografică, economică, politică etc. Le-am tradus în limbile străine şi le-am tipărit în sute de mii de exemplare.

2. În scurtul timp de 4 luni le-am răspândit în lumea intelectuală din Germania şi Italia în peste 100.000 de exemplare, cum arată statisticile ministerului.

3. Cum adversarii noştri făcuseră din centrele universitare germane şi italiene focare de propagandă în cauza lor, am reînviat secţia românească din seminariile filologice ale Universităţilor germane şi italiene, consolidând situaţia lectorilor de acolo şi înzestrându-le cu biblioteci româneşti tipice, în special despre Ardeal.

4. Am conceput o expoziţie de artă etnografică, cu obiecte mai ales din Ardealul de nord, care să circule în cât mai multe oraşe germane. După plecarea mea de la minister, această expoziţie, plimbată ani de zile prin toată Germania, a obţinut un enorm succes de public şi presă.

5. Am conceput şi am pus temeliile monumentalei lucrări *Siebenbürger*, scrisă de toţi învăţaţii români şi am însărcinat pe prof. C. Giurescu cu redactarea ei. E un răspuns ştiinţific la teza maghiară.

6. Chibzuind că propaganda cea mai bună în cauza Ardealului e cea făcută de germanii înşişi, am convins pe profesorul universitar Walter Hoffmann, vechi cunoscător al României, să-mi scrie o carte despre ţara noastră, inclusiv chestiunea ardeleană. I-am procurat tot materialul documentar, i-am revizuit personal manuscrisul german şi i-am dat chiar eu titlul cărţii: *Rumänien von heute* (*România de azi*). A fost o carte de librărie, trasă în mai multe ediţii şi vândută în zeci de mii de exemplare, cucerind elogiile presei germane.

A fost cea mai bună carte de propagandă românească în acea vreme.

Dar această carte dovedeşte azi mai presus de toate un lucru: că nu eu am fost agent de execuţie al hitlerismului în România, ci dimpotrivă, prin priceperea mea, prin prestigiul personal şi prin pasiunea pentru ţara mea, *am făcut din germani instrumente ale cauzei româneşti.*

În acelaşi sens, l-am stimulat necontenit pe profesorul Ernst Gamillscheg, ale cărui teorii filologice concludeau la dreptul nostru asupra întregului Ardeal, – şi încă pe alţii unde intră în joc mijloace de natură discretă.

Dar totodată, toată această activitate frenetică, condensată în numai patru luni, se desfăşura împotriva cuvântului de ordine al Berlinului şi nu putea fi pe placul lui. E meritul meu personal şi exclusiv că am găsit căi de străbatere a dreptăţii româneşti într-o ţară ca Germania, unde lucrul acesta era interzis atunci. Legaţia lui von Killinger nu putea vedea cu ochi buni această activitate şi ea e încă una din cauzele pentru care s-a cerut înlăturarea mea.

Vizita la Sofia

În strânsă legătură cu această activitate ministerială e vizita pe care am făcut-o la Sofia, la sfârşitul lui mai 1941. A fost o idee exclusiv a mea şi mi-au trebuit trei lungi convorbiri cu Ion Antonescu să-l conving de eficacitatea ei. De aceea, am şi rămas în guvern până la 30 mai.

Pentru trei chestiuni m-am dus la Sofia:

1. Pentru a deschide drumul unei alianţe între România şi Bulgaria, acum când conflictul de ordin teritorial era lichidat. Aveam nevoie de această alianţă, mai ales în chestiunea Ardealului de nord. Am discutat problema cu Regele Boris, cu membrii guvernului şi cu şefii partidelor opoziţioniste. Am găsit o înţelegere de care vorbesc

rapoartele diplomatice din arhiva Ministerului nostru de Afaceri Străine. Mie îmi revine meritul de-a fi întins un pod sufletesc peste Dunăre după un sfert de veac de vrăjmăşie.

2. Pentru a reînvia ideea unei apropieri a tuturor popoarelor ortodoxe, pe baza universalismului creştin, care e fondul spiritual comun al tuturor acestor popoare. E o idee pe care o agitasem 30 de ani şi pe care am dezvoltat-o în conferinţa ţinută la Universitatea din Sofia, intitulată: Patria noastră ecumenică, tipărită apoi în *"Gândirea"*.

3. Pentru a împiedica hirotonirea unui episcop maghiar ortodox, prin care Budapesta şovinistă voia să desnaţionalizeze pe românii din Ardealul de nord. S-a întrunit pentru mine Sinodul permanent al Bisericii Bulgare şi a hotărât să respecte întru totul cererea României.

Din aceste trei chestiuni, nici una nu convenea cuvântului de ordine dat de la Berlin. Germanii n-au văzut cu ochi buni nici această vizită şi, la Sofia, mi s-a reproşat din partea lor că aş intenţiona să creez la Constantinopol, vechiul centru al lumii ortodoxe, «un al doilea Vatican».

Este evident ca lumina zilei că aceasta nu putea fi activitatea unui «agent de execuţie» al hitlerismului, ca să repet nefericita expresie a actului de acuzare.

Ca particular pentru cauza Ardealului

Ar fi fost prea lung să enumăr faptele numeroase, pe care în mod direct le-am săvârşit ca ministru, pentru încurajarea şi ajutorarea românilor rămaşi dincolo de linia dictatului de la Viena. Recăpătându-mi libertatea prin demisia de la minister, dată cu o lună înaintea izbucnirii războiului din Răsărit, am continuat să militez cu condeiul şi cuvântul pentru aceeaşi cauză a Ardealului de nord.

În cronicile revistei *"Gândirea"*, am comentat şi încurajat toate faptele de cultură şi de viaţă spirituală, ce puteau străbate până la noi.

Afară de aceasta, am alcătuit trei conferinţe cu teme ardeleneşti, ce se găsesc publicate în *"Gândirea"*, şi cu care am colindat cea mai mare parte din oraşele ţării, pentru a ţine vie atenţia către marea dramă naţională, ce trebuia soluţionată în favoarea noastră.

Aceste conferinţe sunt:

1. *Octavian Goga*, discurs de recepţie la Academia Română, unde e pusă clar problema Ardealului,
2. *George Coşbuc, poetul eroismului*, discurs ţinut la Academia Română. Coşbuc e originar din Ardealul de nord.
3. *Avram Iancu*, conferinţă ţinută la Atheneul Român pentru refugiaţii din Ardealul de nord.

Repetate în numeroase centre ale ţării, aceste conferinţe adunau un public imens în spiritul revendicărilor naţionale, la care nimeni nu se arăta dispus să renunţe. Textul lor tipărit nu este cum le rosteam, ci cum a putut trece prin severitatea cenzurii.

În fiecare Duminică mă găseam în alt oraş, stârnind sufletul românesc să nu se împace cu nedreptatea ce ni se făcuse. Dacă aş fi fost un «agent de execuţie» al

Berlinului, ar fi trebuit, dimpotrivă, să caut în mod ticălos să adorm conştiinţa acestui popor cu cloroformul resemnării sau cu elogiul generozităţii germane faţă de noi, că nu ni se luase Transilvania întreagă!

În anul 1943, am conferenţiat la Universitatea din Zagreb şi am avut convorbiri politice cu toţi fruntaşii croaţi, exact în sensul celor de la Sofia. Rezultatul e consemnat în rapoartele diplomatice.

Astfel, nici ca persoană oficială, nici ca scriitor, fie în ţară, fie în străinătate, nu mi-am uitat datoria elementară de a mă confunda cu cauza neamului meu susţinându-o cu tărie şi cu statornicie exemplară, în pofida căluşului, pe care ni-l vâra în gură, brutal, stăpânul de-atunci al Europei.

Atitudinea mea faţă de poporul rus

Pentru respectul adevărului şi pentru orientarea judecătorilor mei, ţin să adaug că din tot scrisul meu reiese o admiraţie neclintită pentru geniul creator al poporului rus.

Nici în scris, nici în cuvânt n-am cerut război contra Rusiei.

N-am fost în guvern la declararea războiului.

N-am fost în guvern în timpul războiului.

Revista *"Gândirea"*, în cei 23 de ani de existenţă, n-a publicat decât 5 sau 6 articole despre cultura germană, dar peste o sută de studii şi note elogioase referitoare la cultura rusească.

Sunt cel dintâi scriitor, care am popularizat în România pe marii cugetători religioşi ruşi.

Afară de aceasta, în ultimul sfert de secol, am fost singurul profesor universitar, din această ţară, care am făcut cursuri speciale de cultură rusească. În special, cursul despre *Dostoievski şi creştinismul rus*, litografiat, e un testimoniu incontestabil al admiraţiei mele pentru geniul acestui popor. Într-o vreme când între noi şi Rusia exista un zid de oţel, eu am avut curajul să vorbesc necontenit despre acest geniu, însufleţindu-mi studenţii să spere în reînvierea într-o formă purificată de artificiile ţariste, a ortodoxiei poporului rus. Iată cum se încheie acest curs:

(Se citează paragraful potrivit)

Marea idee, care m-a frământat pe mine toată viaţa, n-a fost, cum afirmă actul de acuzare, să-mi aservesc ţara hitlerismului, ci ideea reînfrăţirii tuturor popoarelor ortodoxe în spiritul universal al Bisericii Răsăritului. În originea ei modernă, e o idee a cugetătorilor ruşi. De la ei şi, în special, de la Dostoievski, am învăţat curajul să înfrunt influenţele apusene în cultura noastră şi să cred din ădâncul sufletului meu că popoarele ortodoxe ale acestui Răsărit sunt chemate să zămislească o cultură nouă şi o nouă concepţie de viaţă, menite, poate, să înfrăgezească însăşi viaţa spirituală, sclerozată de bătrâneţe, a Occidentului. Orcine e familiarizat cu filozofia culturală rusească o va recunoaşte în următorul pasagiu, cu care încheiam, în 1941, conferinţa ţinută la Sofia:

(*P. S.* Voi face şi o încheiere)

Acestea le spuneam eu în mai 1941, la Universitatea din Sofia. Dar iată că în ianuarie 1948, cel mai autorizat glas al Bulgariei de azi, d. G. Dimitrov, spunea exact acelaşi lucru, în cuvântarea ţinută la Asociaţia româno-bulgară din Bucureşti: «Popoarele noastre, zicea dânsul, trebuie să se elibereze definitiv de ploconirea faţă de putreda cultură burgheză apuseană. Ele nu trebuie să privească pentru toate spre Apus şi numai spre Apus. Plecând de la propriile lor forţe morale şi spirituale, ca popoare ce nu sunt profund corupte de civilizaţia capitalistă, ele vor clădi noua şi solida lor cultură populară, care le va da posibilitatea să meargă înainte, asigurându-şi nu numai prosperitatea materială ca popoare, dar şi măreţia lor culturală, la rând cu toate celelalte popoare democratice». (*"Scânteia"*, 18 ianuarie 1948)

Dacă înlocuim numai expresia de «popoare democratice» cu aceea de popoare ortodoxe, din toată vorbirea d-lui Dimitrov transpiră aceeaşi idee dostoievskiană de raliere a tuturor neamurilor moştenitoare ale tradiţiei Bizanţului, pentru a crea cu tinereţea lor spirituală o nouă efervescenţă culturală, în stare să regenereze, poate, chiar bătrâneţea Occidentului. Ideea aceasta încununează nu numai scrisul meu întreg, dar şi întreaga mare mişcare de creaţie literară, artistică şi filozofică, pe care am animat-o prin revista *"Gândirea"*. Este evident pentru oricine că o asemenea năzuinţă de nimicire a servituţii faţă de Occident şi de afirmare autohtonă şi autonomă a spaţiului danubiano-balcanic e cu totul opusă oricărei doctrine şi tendinţe germane de acaparare a sud-estului european!

Eu n-am fugit în Germania

Ultima acuzaţie ce mi s-a pus în sarcină e aceea că aş fi fugit în Germania pentru ca, împreună cu duşmanii, să-mi atac ţara. Nu mă simt obligat să mă apăr împotriva acestei fantezii. Deşi, actul de acuzare mă recomandă pedepsei pentru această culpă imaginară, Tribunalului Poporului, semnalând-o în textul sentinţei pronunţate în lipsă, nu mi-a aplicat totuşi nici o pedeapsă. Dovadă că acuzaţia aceasta, ca şi cea privitoare la spionajul topografic, n-a fost luată în serios. Acuzatorii mei, d.d. C. Vicol şi I.D. Ioan, erau obligaţi prin lege să dovedească atât fuga mea peste hotare, cât şi modul cum mi-am atacat ţara. N-au făcut-o – şi lucrul acesta mă desobligă total.

Credincios principiului meu de a-mi urma steagul ţării cu orice preţ, când am văzut că România a intrat în conflict armat cu Germania, i-am considerat pe nemţi ca duşmani ai ţării mele. Dacă fuga peste hotare ar fi însemnat că-mi recunosc vreo vină, fuga în Germania ar fi însemnat o trădare de patrie. În ochii mei, oricine fuge la duşmani, nu numai la germani, – e un trădător. Chiar dacă s-ar întoarce biruitor acasă, el s-ar simţi obligat să cedeze ocrotitorului de ieri o parte din interesele neamului său şi prin aceasta ar deveni un vânzător.

Eu am rămas toată această vreme în ţară, cufundat ca un anonim în viaţa satelor ardelenşti, studiind pe viu, doi ani şi jumătate, condiţiile de trai ale poporului nostru. Sfaturi repetate, din sursele cele mai autorizate, m-au convins că aşa e prudent. Eu n-am fost descoperit sau arestat ci, după socotelile mele, am ieşit de bunăvoie la lumină, pentru a mi se rejudeca procesul după ratificarea tratatelor de pace. Am

cerut eu singur să fiu dus la Ministerul de interne, unde am povestit zi cu zi viaţa mea din acel timp, iar Corpul detectivilor a verificat pe teren spusele mele. Nu e nici o îndoială că această verificare a dus la convingerea unei ţinute ireproşabile, faţă de care regimul politic n-a avut nimic de obiectat.

Ca scriitor care am luptat pentru cele mai radicale reforme economice şi sociale, – reforme, după cum s-a văzut din expunerea mea, egale cu ale comunismului, – m-am bucurat de bucuria ţăranilor împroprietăriţi şi de nădejdea minerilor de-a ieşi din bezna pământului la lumina unei zile mai bune. Am săpat şi am secerat cu plugarii, am treierat şi am grădinărit cu ei, am îngrijit şi am cules vii cu ei, am tăiat lemne cu lucrătorii şi am zidărit cu meşterii. Am învăţat o înţelepciune nouă şi anume că, pierzând propria-ţi bucurie de viaţă, să te bucuri de bucuria altora. Dar, am mai descoperit un lucru care, pentru mine, preţuieşte mai mult ca oricare altul. Am vorbit, pe oriunde m-a dus Dumnezeu în aceşti doi ani şi jumătate, cu ţăranii, cu lucrătorii, cu intelectualii satelor, ca un necunoscut ce le eram, despre Nichifor Crainic. Voiam să ştiu dacă poporul îl socoteşte trădător, cum îl prezenta presa din Bucureşti. Am încercat chiar eu să-l acuz pentru a-i ispiti. Dar n-am găsit absolut pe nimeni să vorbească alte cuvinte decât numai bune despre mine. Chiar plutonierul de jandarmi, care m-a însoţit la Bucureşti, îmi făcuse un cald elogiu înainte de a şti cu cine are a face! Şi-am înţeles din toată această lungă şi variată ispitire că în conştiinţa poporului nostru trăiesc ca om nevinovat, cum nevinovat sunt în propria mea conştiinţă.

N.B. Se intercalează după cap. *"Eu n-am fugit în Germania"* şi înainte de *"Încheiere"*.

Eu nu pot fi încadrat în legea 312

Am răspuns analitic, punct cu punct, la toate incriminările din actul de acuzare, dovedind cu probe categorice că cele ce mi se impută sunt plăsmuiri ale imaginaţiei, fără nici un fundament real sau juridic, sau răstălmăciri tendenţioase din scrisul meu românesc, cinstit şi dezinteresat.

Se încadrează într-adevăr acest scris al meu în legea 312? Aceasta e chestiunea ce mai trebuie lămurită.

Actul de acuzare mă încadrează în art. II, litera O din legea 312/1945, lege în vigoare când s-a redactat acest act. Astăzi însă e în vigoare o altă lege relativă la cei ce au săvârşit crime de război sau crime contra păcii şi umanităţii, şi anume legea 291 din 18 august 1947. Întocmită în acord cu prevederile tratatului de pace, această lege ultimă reprezintă desigur mai multă preciziune în raport cu scopul pe care îl urmăreşte. Această lege exclude din textul ei articolul II, litera O din legea anterioară, 312. Prin excluderea acestui articol, legea în vigoare astăzi e în acord şi cu normele fixate de tribunalul Internaţional de la Nürnberg, care, se ştie, a achitat pe Hans Frietsche, purtătorul de cuvânt prin radio al agenţiei hitleriste D.N.B., pe motiv că propaganda, fie orală, fie scrisă, nu intră în categoria crimelor de război sau a celor contra păcii şi a umanităţii. Prin urmare, chiar admiţând prin absurd că eu aş fi fost un infam propagandist hitlerist, cum mă înfierează actul de acuzare, to-

tuşi n-aş putea fi culpabil nici după normele Tribunalului Suprem de la Nürnberg şi nici după legea românească 291, pusă de acord cu normele acelui tribunal. Există în dreptul roman principiul că *nu există pedeapsă unde nu există lege*, principiu pe care marele apostol Pavel îl ridică la rangul de normă eternă a moralei creştine, când zice, în Epistola către Romani, cap. IV: «Unde nu este lege, acolo nu este nici călcare de lege».

Acest principiu, care e şi roman şi creştin totodată, dărâmă, după cum Onorata Curte ştie prea bine, însăşi baza juridică a legilor excepţionale din ultimul timp, care au un caracter retroactiv. Calificarea unei fapte se raportează la legea existentă în momentul când săvârşesc fapta. Prin lege, fapta mea e legală sau ilegală. În cazul meu, am demonstrat cu prisosinţă că tot ce-am scris a fost exclusiv în apărarea intereselor ţării mele şi în perfectă concordanţă cu legile existente în momentul când am scris. Dar ce vină am eu când, după 10-15 ani apare o nouă lege care declară ilegal scrisul meu cu totul anterior? Numai dacă, în momentul când am scris, aş fi ştiut că apărarea ţării mele constituie o crimă şi totuşi aş fi săvârşit-o, aş fi culpabil pentru fapta mea, dar şi atunci formal, iar nu real.

Dar cu legea în vigoare 291 s-a întâmplat un fapt curios şi anume: erata apărută anonim în Monitorul Oficial de la 1 septembrie 1947, care zice că procesele în curs vor fi judecate după legea anterioară 312. Îmi dau seama că e de prisos să discut această erată, care este şi rămâne fără fundament legal, chestiune care a fost dezbătută în faţa acestei Onorate Curţi şi care, în speţa mea, distruge concordanţa cu tratatul de pace şi cu normele Tribunalului Internaţional de la Nürnberg. Ceea ce îmi permit să constat este paradoxul juridic că, după legea perfecţionistă 291, culpa mea nu există, pe când actul meu de acuzare mă ţine încă în articolul II, litera O din legea anterioara 312. Trebuie să remarc însă că procesul meu propriu-zis a început la 9 decembrie 1947, deci ulterior legii şi eratei 291. E foarte discutabil, prin urmare, dacă erata publicată la 1 septembrie, acelaşi an, mă poate trimite înapoi la legea 312. Dacă Onorata Curte admite că nu mă poate trimite, atunci procesul meu devine inexistent, fiindcă legea în vigoare 291 nu cuprinde culpa ce mi se impută.

Din cele spuse până acum rezultă clar o incertitudine şi o pregetare din partea legiuitorului însuşi, însărcinat să legifereze retroactiv o culpă, în genere foarte greu de precizat, cum e aceea a scrisului, care de când e lumea e rodul unei desăvârşite libertăţi morale. Aceste elemente de incertitudine şi de aproximaţie au determinat, desigur, această Onorată Curte ca, în procesele anterioare a doi ziarişti, – unul de rejudecare, al lui Gabriel Bălănescu, altul de revizuire, al lui Grigore Popa, să aplice ca pedeapsă numai timpul suferit în temniţă până la data sentinţei. Profesorul Grigore Popa fusese directorul unui ziar zilnic în tot timpul războiului. Eu sunt singurul din această categorie, care n-am făcut o singură zi ziaristică în timpul războiului. Când judeci o chestiune de propagandă, eşti obligat să ţii neapărat seama de dimensiunile câmpului de difuzare al unei idei. Căci, altul e câmpul de difuzare al unui ziar zilnic şi altul al unei reviste care apare de 10 ori pe an în 2.000 ex. ca *"Gândirea"*, de unde mi s-au trunchiat 3 fraze, absolut fără nici o valoare penală.

Dacă, totuşi, onorata Curte înţelege să se conducă după erata în chestiune, remarc, cu toată puterea evidentă a dreptăţii mele că nimic din activitatea mea nu se încadrează în art. II, litera O din legea 312.

Cum sună alineatul acesta?

«Sunt vinovaţi de dezastrul ţării prin săvârşire de crime de război cei care:

a) «S-au pus în slujba hitlerismului sau fascismului şi au contribuit prin fapte proprii la realizarea scopurilor lor politice sau la aservirea vieţii economice a ţării, în detrimentul poporului român.»

Trei condiţii, prin urmare, se cer pentru a fi încadrat în acest alineat:

1) Să fi fost slugă conştientă sau inconştientă, plătită sau gratuită, a Berlinului hitlerist;

2) Să fi avut o contribuţie de fapte proprii în avantajul lui;

3) Să fi păgubit prin aceasta ţara şi poporul românesc.

Actul de acuzare mă tratează, într-adevăr, ca pe o slugă a Berlinului hitlerist, când rezumă toate acuzaţiile imaginare în formula: «propagandist şi agent de execuţie al hitlerismului în România», în desăvârşită ignoranţă a scrisului meu.

Legea îl obliga să aducă măcar o singură probă, un singur document, un singur martor – şi n-a adus! În schimb, cu probele documentare cele mai categorice, eu am demonstrat că sunt singurul scriitor din România care, în mod ştiinţific, am demascat, am combătut şi am numit pură nebunie enormităţile şi absurdităţile doctrinei naţional-socialiste.

Am demonstrat cu probele cele mai răspicate că m-am opus din răsputeri tendinţelor expansioniste ale imperialismului economic german, care urmărea înglobarea României în aşa-zisul spaţiu vital german. Am demonstrat că m-am opus ca nimeni altul imixtiunii germane în politica intrnă a României, folosind ca unealtă minoritatea săsească, pe care eu am vrut-o în slujba ţării mele.

Pentru numele dreptului Dumnezeu, ce alte dovezi mai voiţi, nu de pura şi simpla mea nevinovăţie, dar de demnitatea mea de paznic în scris al intereselor primordiale şi al independenţei ţării mele!

Trec la condiţia a doua: fapte proprii! Căci, pentru orice minte sănătoasă, scrisul e una, iar fapta e alta, distincţia foarte clară, pe care o face chiar legea 312. Acuzatorii mei, negăsind nici o faptă culpabilă în scurta mea trecere pe la Ministerul Propagandei, au fost nevoiţi să născocească una, cu o lamentabilă pauperitate de fantezie: aceea de şef şi protector a 20 de topografi germani, camuflaţi în ziarişti. Pentru grotesca ei neseriozitate, sentinţa, dată în lipsa mea, nici măcar nu pomeneşte această acuzaţie, deşi reproduce aproape fidel textul actului de acuzare. Reamintesc că, din fericire, există memoriul ziariştilor germani şi italieni împotriva mea tocmai pentru că refuzam să le furnizez informaţii despre viaţa internă a ţării. Martorii Oscar Walter Cisek, pe-atunci director al presei, şi C. Mihăilescu, secretar general al ministerului, au confirmat existenţa acestui memoriu, au confirmat că a fost făcut cu aprobarea lui Killinger, cu care evitasem să am raporturi şi au mărturisit că scopul acestui memoriu era înlăturarea mea de la minister. Ceea ce s-a şi întâmplat. Aceiaşi martori au depus (mărturie) că eu eram degajat de aproape toate celelalte însărcinări ministeriale, ocupându-mă, în special, de propaganda în cauza Ardealu-

lui de nord, – ceea ce era diametral opus cuvântului de ordine al Berlinului. De fapt, eu n-am fost ministrul propagandei, ci, cum sună decretul meu de numire: «ministru de stat însărcinat cu propaganda» în cauza Ardealului, celelalte atribuţii ca presă, radio, propagandă internă, revenind Prezidenţiei Consiliului. Cauza Ardealului a fost singurul motiv pentru care am intrat în minister şi pentru care am ieşit.

Aşadar, neexitând nici o faptă culpabilă, ci tocmai dimpotrivă, nu îndeplinesc nici a doua condiţie pentru a fi încadrat în art. II, lit. O.

Cele trei fraze citate de actul de acuzare, – trei picături de apă, din care acuzatorii au vrut să facă trei oceane de otravă, – nu sunt fapte, ci gânduri scrise, iar legea 312 nu încadrează gândurile scrie în art. II, al. O, ci foarte precis: în art.I, al .b). Dar gândurile, în materie de propagandă, nu sunt fapte, ci cel mult sugestii spre faptă. Ce vrea să sugereze prima frază incriminată? Ea se adresează saşilor din România, căutând să-i ralieze şi mai strâns la cauza Ardealului! Ce sugerează ultima frază incriminată? Ea se adresează legionarilor rebeli care, căutând să fugă în Germania se dădeau zălog în mâna Berlinului şi factor de şantaj asupra guvernului român; le sugeram solidaritatea naţională în vederea aceluiaşi scop: cauza Ardealului. Ce reprezintă fraza cu Hitler? O constatare că armata lui, în anul 1942, era cea mai puternică din lume. Dar tot globul pământesc recunoştea acest adevăr, fie că admira, fie că se îngrozea. Aş fi putut să aduc sute de mii de citate. Mă rezum însă la unul singur. Iată ce zice* însuşi d. Mihail Sadoveanu: «Hitler a împins pe teritoriul Uniunii Sovietice cea mai formidabilă oştire ca număr şi pregătire din câte au fost cunoscute în istoria lumii». E vinovat cu ceva Mihail Sadoveanu că a scris acest adevăr chiar în "*Scânteia*" din 5 martie 1948? E tot aşa de vinovat ca şi mine: adică face o simplă constatare, fără nici o însuşire culpabilă! E la mintea omului că o simplă constatare ca aceasta nu poate constitui o culpă şi, cu atât mai puţin, o crimă de război sau de dezastrul ţării.

În sfârşit, a treia condiţie pentru a fi încadrat în alineatul respectiv este aceea de a fi păgubit interesele ţării. N-o îndeplinesc nici pe aceasta. M-am opus imperialismului economic german; m-am opus imixtiunii în viaţa internă a ţării; ca ministru, am respins pretenţia germană de a monopoliza importul imprimatului străin în România, cum atestă martorii O.W. Cisek şi C. Mihăilescu, căutând să le opun o societate similară pur românească, după cum atestă martorul Georgescu-Delafras. Înseşi cele trei fraze incriminate sunt scrise exclusiv în vederea intereselor româneşti. Toată multipla mea activitate timp de 40 de ani este o ofrandă continuă adusă ţării mele cu desăvârşită abnegaţie şi uitare de mine însumi şi de familia mea. Acum, la sfârşitul vieţii şi al carierei publice, sunt mândru că sunt sărac lipit pământului. Aşa am vrut să trăiesc şi am izbtit împotriva'tuturor ispitelor ce mi s-au oferit. Când, acum doi ani, soţia mea, care şi-a închinat viaţa de medic sărăcimii suferinde cu o discreţie exemplară, a închis ochii pentru veşnicie, îngrozită de ceea ce se întâmpla cu mine, nu s-a găsit în casa ei un singur ban şi a fost înmormântată din contribuţia admiratoarelor ei. În această ţară jefuită de aproape toţi câţi au trecut pe le conducere, am vrut să las în urma mea un exemplu de corectitudine, de abnegaţie morală şi dăruire totală în interesul binelui românesc, cum a scris profesorul D. Caracostea într-un studiu despre mine şi cum scria Nicolae Ior-

ga, care afirma că scrisul meu înnobilează sufletul românesc. A mă acuza că eu am păgubit interesele țării nu e altceva decât o batjocură sinistră a vieții și activității mele publice.

Tratatul de pace distinge trei categorii de crime: crime de război, crime contra păcii și crime contra umanității. Am fost eu militar și am săvârșit crime de război? Nu! Am fost în guvern când s-a declarat războiul sau în timpul lui? Nu! Am săvârșit vreo crimă împotriva evreilor sau a populației civile? Nu! Nici o faptă nu mă încadrează în nici una din cele trei categorii. Acum, ridicându-ne de pe planul faptei pe planul scrisului. Am cerut războiul în scrisul meu? Niciodată! Am tulburat pacea cu scrisul meu? Nu! Am demonstrat că e un scris profund pacifist. Am asmuțit contra evreilor sau am aprobat ororile săvârșite contra lor? Niciodată! Dimpotrivă, i-am ocrotit în casa mea, în redacția mea, am botezat, am intervenit pentru ei la autorități, pe unii i-am ajutat o viață întreagă. Martorii Solomon Segall și Doamna Berco. Dar, măcar am asmuțit împotriva comuniștilor? Nu. Am apărat ca nimeni altul pe greviștii de la Grivița și Lupeni. Martor N. Crevedia. În ce privește reformele social-economice, dacă citiți în paralelă Titlul II al Constituției Republicii, precum și broșura mea *Programul statului etnocratic*, vedeți imediat că absolut toate cele 11 articole ale acestui Titlu sunt aidoma preconizate de mine încă din 1937! Eu nu sunt un criminal, ci un precursor al regimului social-democratic de azi.

Incheiere

Onorata Curte are de judecat procesul unui scriitor român. Nu un proces de fapte infamante, ci un proces de idei: procesul unui scriitor care, prin calitatea sa însăși, nu e de la oameni, ci de la Dumnezeu, are solia în această lume de a-și exprima gândurile și sentimentele; procesul unui scriitor român, care a învățat de la înaintașii săi Bălcescu, Alecsandri, Eminescu, Coșbuc și mai ales Nicolae Iorga să simtă în inima lui bătaia întregii suflări românești de pretutindeni; procesul unui scriitor creștin care, căutând desăvârșitul acord între ideile lui și doctrina Mântuitorului, a propovăduit legea lui Hristos ca lege supremă a Statului român și-a privit neamul în raport de armonie cu naționalitățile conlocuitoare și-a căutat să-l încadreze între popoarele vecine ca într-o comunitate spirituală; procesul unui scriitor independent, cu desăvârșire liber de robia banului, adică sărac lipit pământului, a cărui tovarășă de viață a fost îngropată acum doi ani cu talerul de către prieteni miloși, negăsindu-se nici o lețcaie în casă; procesul unui scriitor consacrat cu toate înaltele distincții culturale, de care dispunea țara, deși eu n-am susținut nici un regim politic din trecut, ci dimpotrivă; procesul unui scriitor și dascăl care, pentru înnoirile aduse în știința lui, a fost distins cu titlul de Doctor Honoris Causa al unei Universități străine, onoare, pe care o dețin numai patru români, încă în viață; procesul unui scriitor a cărui poezie a fost însușită ca o avere națională pentru hrana educativă a tinerelor generații, studiată în licee și în universități și tradusă în nouă limbi străine; în sfârșit, procesul capului recunoscut al unei mari mișcări de creație culturală, ale cărei strălu-

cite plăsmuiri umplu un sfert de veac. Oricât s-ar fi şters numele meu din catastifele sindicatelor de profesionişti, acest nume va rămâne pentru totdeauna legat de această epocă, al cărei ctitor spiritual am fost în cea mai mare parte. Ce însemnează, Onorată Curte, cele câteva cuvinte, rupte şi răstălmăcite de actul de acuzare, faţă de această considerabilă îmbogăţire a culturii româneşti, căreia i-am sacrificat o viaţa întreagă?

Şi, fiindcă mă găsesc în faţă unei înalte instanţe de judecată, îmi iau îngăduinţa să întreb: Cum ar fi oare posibil progresul, despre care se vorbeşte atâta în vremea noastră, fără libertatea morală de a exprima ideile? Căci ideile premerg faptelor, conturându-le în forma lor ideală înainte de a se întrupa în carnea realităţii. Ceea ce erau prorocii în vechime sunt, în lumea modernă, scriitorii, care anticipează în conture imaginate viitorul unui popor şi făuresc icoana vieţii lui de mâine. Unul mai mult, altul mai puţin. Unul exprimă un adevăr valabil a doua zi, altul un adevăr valabil peste un veac. Din varietatea ideilor, din ciocnirea lor se naşte rezonanţa ce se numeşte progres. Când ai suprimat în scriitori libertatea de exprimare, ai suprimat în sâmbure orice posibilitate de progres. Şi cel mai curios paradox al vremii noastre este acela de a suprima, în numele progresismului, libertatea ideilor. Aceasta duce la un monoideism silnic, ce sterilizează spiritul şi întunecă perspectiva spre ziua de mâine. Cultura e fiica libertăţii morale şi o cultură tânără cum e a noastră nu va căpăta niciodată amploare fără această condiţie elementară. În ritmul vieţii moderne, popoarele mici n-au nici o putinţă să strălucească printr-o civilizaţie tehnică; acesta e apanajul marilor popoare cu resurse materiale considerabile. Popoarele mici, însuşindu-şi pe cât vor putea progresul tehnic al celor mari, vor putea însă străluci prin florile culturii răsărite din tinereţea lor spirituală. A ucide un scriitor fiindcă nu-ţi place azi o frază scrisă de el într-o împrejurare, alta decât cea de azi este a suprima o posibilitate de cultură. A dispărut revista *"Gândirea"*; nu văd pe cea care o înlocuieşte. Au fost reduşi la tăcere scriitorii care i-au dat prestigiul; nu-i văd pe cei care le-ar lua locul. În mişcarea culturală a ţării e un vacuum, un gol, în care se discută despre cultură, dar nu se crează cultură. În ce mă priveşte, iată, la vârsta când am adunat în mine o bună parte din cultura Europei, împletind-o cu experienţa unei vieţi de meditaţie, am şi pierdut patru ani, umblând mai întâi ca cerşetor din prag în prag şi stingându-mă de aproape un an în mizeria zadarnică a puşcăriilor. M-am întrebat de mii de ori cui foloseşte acest lucru, dar n-am găsit răspuns. Cel mai groaznic lucru din această lume e să-ţi târăşti zilele fără nici un sens şi fără nici un folos pentru semenii tăi. În temniţă, am invidiat pe ucigaşi şi pe tâlhari, camarazii mei de azi: ei ştiu bine răul pe care l-au făcut şi restul de conştiinţă, pe care-l mai au, le justifică ispăşirea. Dar ce ispăşesc eu, când conştiinţa mea îmi va spune până dincolo de mormânt, că n-am făcut nici un rău neamului meu şi ţării mele?

Eu n-am venit în faţa judecăţii să implor indulgenţă pentru greşeli, pe care le-aş fi săvârşit, ci ca să spulber cu dovezi suma de acuzaţii fără temei puse în sarcina mea. Eram dator s-o fac şi faţă de mie, şi faţă de lumea care crede în scrisul meu, şi faţă de ziua de mâine. Procesele politice, cum e acesta, au o valoare foarte relativă. Ceea ce era socotit ieri ca lucru perfect legal, e socotit azi drept culpă, iar ceea ce azi e culpă mâine e socotit ca virtute. Comuniştii, osândiţi ieri, sunt azi sau mar-

tiri sau eroi sau conducători de ţară. Judecata politică în materie de lucruri prezente e astfel departe de ceea ce înţelegem prin justiţie, fiindcă e angrenată în ritmul trepidant al istoriei în veşnică mişcare. Poate în nici o împrejurare nu se potriveşte ca aici eternul cuvânt al Mântuitorului, din cap.VII al Evangheliei lui Matei: «Nu judecaţi, ca să nu fiţi judecaţi, căci cu ce judecată veţi judeca, veţi fi judecaţi şi cu ce măsură veţi măsura, vi se va măsura!»

Finlanda e o ţară mică, dar cu atât mai înţeleaptă: constrânsă să îndeplinească o asemenea tristă obligaţie internaţională, a ştiut să împace în mod exemplar exigenţele străine cu demnitatea finlandeză. În orice caz, n-am auzit de publicist sau de scriitor judecat în această ţară. Tribunalul internaţional din Nürnberg a judecat un singur caz: al ziaristului Hans Fritsche, pe care l-a achitat, găsind că propaganda nu intră în culpele de război. România, după primul război mondial, a condamnat la câte cinci ani de închisoare pe doi scriitori de seamă: Ion Slavici şi Tudor Arghezi, dovediţi că fuseseră salariaţi de germani ca ziarişti ai lor în Bucureştiul ocupat. Dar, după un an şi jumătate i-a graţiat. Eu nu sunt în nici unul din acele cazuri. Propaganda, pe care am făcut-o eu în timpul războiului, după cum am arătat documentat, a fost exclusiv în serviciul cauzei româneşti şi împotriva cuvântului de ordine german.

În concordanţă cu toată viaţa mea şi cu tot scrisul meu, respectând legile morale şi legile ţării, eu mi-am servit patria.

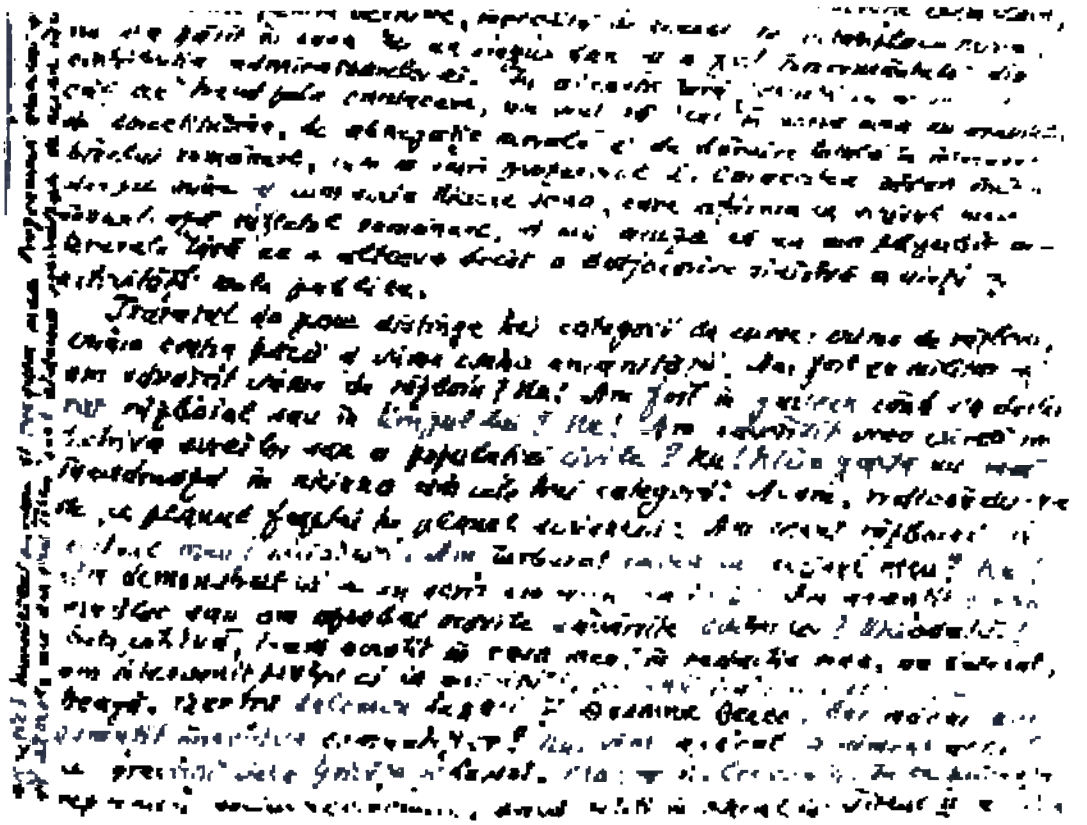

NICHIFOR CRAINIC

Nichifor Crainic

ALBUM DE FAMILIE

În preajma lui Nichifor Crainic

L-am cunoscut ca scriitor pe Nichifor Crainic fiind elev şi având şansa de a avea profesor de limba română pe A. Mocanu, care ne-a îndrumat cu deosebită vocaţie şi talent. În afară de cărţile programei şcolare ne-a recomandat revista *"Gândirea"* care în acea epocă era una din cele mai prestigioase. Nichifor Crainic reuşise să strângă în jurul acestei reviste mari personalităţi ale culturii româneşti şi cine începea să publice la *"Gândirea"* făcea un pas spre consacrare.

În turneele pe care le făcea prin ţară cu conferinţe pe linia "gândiristă", curentul creeat de această revistă, l-am ascultat de câteva ori când a venit în oraşul meu, Bacău, unde intelectualii şi elevii îi făceau o primire entuziastă, iar în sala Căminului Cultural se deschideau toate uşile şi ferestrele ca să poată fi ascultat şi de lumea de afară care nu mai încăpuse în sală.

În general vorbea liber, dar cu bogăţia de idei, modulaţia vocii, gestica şi conţinutul cuvântării ne prindea ca într-o vrajă. Avea deosebitul talent de a prezenta cele mai profunde idei într-un limbaj accesibil şi uşor de urmărit.

Personal l-am cunoscut în Iulie 1946, într-un sat de pe Târnava Mică, adăpostit în casa unui preot fost student al lui, căci în cei aproapre trei ani de pribegie prin satele Transilvaniei, în 1944 – 1947, a fost adăpostit de admiratori ai săi sau de rude ale acestora.

În 1945, student fiind, locuiam în acelaşi bloc cu D-na Dr. Aglaia Nichifor Crainic, medic de o mare competenţă profesională şi un om deosebit ca ţinută morală, şi fiica ei, Nini. Despre Nichifor Crainic se ştia că nu este în ţară.

Cu Nini, o tânără micuţă de statură, dar foarte vioaie şi de o modestie rară, am avut dese convorbiri, ca vecini. Dovedind o vastă şi solidă cultură şi o judecată profundă şi analitică, era o plăcere să discuţi cu ea. De altfel, mediul de înaltă spiritualitate în care trăise, printre prietenii tatălui ei: Gala Galaction, Lucian Blaga, D. Stăniloae, V. Voiculescu, Ion Petrovici, N. Crevedia şi mulţi alţii, se reflecta în tot comportamentul ei.

În mai 1945 D-na Crainic a părăsit această lume şi Nini a rămas singură.

Atunci, în acele momente de restriştе, m-a rugat să o însoţesc într-o excursie în ţară, ştiind că sunt un drumeţ pătimaş. Am acceptat şi am discutat itinerariul propus de ea, care ducea pe valea Târnavei Mici, într-un sat unde era refugiat tatăl ei, care n-a fost niciodată plecat din ţară, aşteptând să se mai potolească vâltoarea de după război în speranţa unei judecăţi mai puţin pătimaşe. Fusese condamnat în lipsă la închisoare pe viaţă în lotul ziariştilor.

N-am mai avut nici o explicaţie în plus: încrederea dintre noi doi de a porni în această primejdioasă drumeţie a fost ceva de la sine înţeles, care trebuia să se întâmple. Rămasă singură, trebuia să-şi vadă tatăl, şi el hăituit, să caute un sfat, un ajutor sufletesc, o alinare. Amândoi frânţi în desfăşurarea vieţii, unul la maturitate, celălalt la începutul ei.

Am făcut un plan amănunţit pentru a evita primejdiile şi capcanele autorităţilor şi am pornit cu trenul la Mediaş, şi de acolo pe jos peste dealuri, evitând satele spre Târnava Mică. Era o vară secetoasă, cu câmpul ars de soare, fântânile secate, pomii îngălbeniţi şi acoperiţi de pulberea prafului stârnit de vânt. Spre amurg cerul s-a învolburat de nori şi s-a pornit o furtună cu fulgere şi tunete şi o ploaie cu picături mari şi grele care mi s-a părut de bun augur. Pe înserat, înnoroiţi, uzi şi frânţi de oboseala unei zile întregi de mers, am ajuns în satul Lepindea, ţelul călătoriei noastre.

Un ţăran ne-a îndrumat la casa preotului unde, intrând în curte, din pridvorul casei s-a ridicat un domn cu ochelari şi barbă şi a coborât cele câteva trepte spre a vedea cine a venit. O ezitare din partea lui şi a lui Nini, apoi o îmbrăţişare scăldată de lacrimi.

Era Nichifor Crainic.

Trăia sub numele de Ion Vladimir Spânu, negustor de cherestea din satul Gălăneşti, jud. Rădăuţi, ca refugiat bucovinean şi cu această identitate a stat aproape trei ani în zona Sibiului, Munţii Apuseni şi valea Târnavei.

Am stat acolo câteva zile, dormind în aceeaşi cameră cu el şi nopţile aproape până în zori au fost pentru mine o cuprinzătoare lecţie de istorie, literatură, filosofie şi poezie. Ştia atâtea lucruri, ca o enciclopedie, participase la atâtea evenimente importante din viaţa culturală şi politică a ţării şi cele mai grele probleme le explica într-un mod atât de clar, că devenea accesibil oricui. Când vorbea, îi sorbeam cuvintele şi simţeam că şi lui îi făcea plăcere să-şi dezvăluie gândurile, să-şi retrăiască întâmplările din viaţă, să-şi împărtăşească imensele lui cunoştinţe. Se plimba prin istorie, filosofie, poezie, muzică şi artă şi aveam imaginea filosofilor greci ce-şi împărtăşeau gândurile în grădinile lui Academos.

Mi-a arătat câteva caiete manuscrise. Pagini acoperite de un scris mărunt, ordonat, cu rânduri drepte şi litere egale aproape ca de tipar, fără nici o ştersătură sau adăugire. N-a scris niciodată decît cu toc şi peniţă în cerneală. L-am întrebat cum de scrie aşa de precis. Mi-a răspuns că reflectează asupra unei idei sau unei poezii şi apoi, când i s-a conturat, o aşterne pe hârtie fără ezitare sau modificare. Pagini întregi a scris dintr-un elan fără oprire.

În acele câteva zile petrecute împreună mi-a arătat două caiete în care îşi scria amintirile, viaţa lui cu urcuşuri şi coborâşuri, izbânzi şi înfrângeri, bucurii şi amărăciuni, aşa cum a fost. Apoi câteva caiete, un studiu intitulat *Spiritualitatea poeziei româneşti* în care prezenta aşa cum i-a văzut el, 12 poeţi români. În alte câteva caiete erau poezii scrise în acea epocă.

Câteva zile sunt prea puţine pentru a putea cuprinde pe Nichifor Crainic. A trebuit să ne despărţim şi să plecăm pentru a nu deveni suspecţi în sat.

În toamna lui 1946 m-am căsătorit cu Nini, ştiind ce grea responsabilitate îmi iau. Am fost hărţuiţi permanent de autorităţi, culminând în 1951 cu arestarea mea şi condamnarea la 5 ani de închisoare pentru deţinere de publicaţii interzise (manuscrise şi publicaţii ale lui Nichifor Crainic). După eliberare au continuat persecuţiile, fiind obligaţi să facem cele mai umilitoare munci pentru a ne câştiga existenţa, cu carierele şi vieţile frânte.

În mai 1947 Nichifor Crainic a fost arestat, anchetat la Interne, depus la Văcăreşti. I s-a anulat sentinţa din 1945, a început rejudecarea procesului cu prezentarea de probe, audierea de martori la 9 decembrie 1947. Dar la mijlocul lui 1948 a fost pus în lanţuri şi dus la Aiud, unde a stat 15 ani fără sentinţă, în condiţii de exterminare, ca mulţi dintre intelectualii acestei ţări. Pachetele cu îmbrăcăminte şi alimente pe care i le trimiteam ni se înapoiau sau dispăreau. La vorbitor nu ni se aprobă să-l vedem. Era complet izolat de familie şi ţinut în condiţiile cele mai inumane.

În 1962 a fost eliberat.

Nu povestea nimic din timpul închisorii; singura reflexie din acea perioadă era «Am cunoscut iadul». A început să reintre în viaţa normală, încet, încet, dar trăind în continuare sentimentul de izolare şi excludere din viaţa culturală a ţării. La *"Glasul patriei"*, alături de alţi scriitori care lepădaseră hainele de puşcărie, dar ale căror suflete erau mai departe traumatizate, încerca, în perioada de destindere care începuse, să reintre în normalitate. Lucru greu, plin de îndoieli şi nelinişti. Erau liberi ca mişcare, dar încă încătuşaţi spiritual, fiind înţărcuiţi în nişte limite greu de suportat. Erau ţinuţi într-o închisoare ceva mai largă, dar tot închisoare.

Viaţa de zi cu zi era simplă, fără pretenţii, dar totuşi străjuită de tristeţe, arareori l-am văzut zâmbind şi mai rar rânzând. Ducea o greutate pe umeri care îl incovoia şi îi făcea paşii şovăitori. Lucra sau citea până noaptea târziu, fiindu-i de ajuns numai câteva ore de somn. Avea o putere de muncă deosebită, găsind în aceasta sensul vieţii. Îl durea că nu putea să scrie în ţară, gazeta la care lucra era numai pentru străinătate. Simţea pustiul din jurul lui, pustiu care se întindea mereu, prietenii lui de demult căzeau unul câte unul răpuşi de viaţă. Când scria, fuma foarte mult şi la birou se pierdea într-o pâclă de fum. Mânca puţin şi nu bea decât arareori câte un pahar de vin. Mâncarea lui preferată era mămăliga cu brânză, reminiscenţă din copilăria lui de fiu de ţăran sărac. Îi plăcea să se plimbe pe vechile străzi din Bucureşti sau prin parcuri, cu noi sau cu prieteni, din ce în ce mai puţini şi discuţiile îi făceau o mare plăcere, iar pentru noi era o încântare. Iubea copiii şi, în ultimii ani de viaţă, copiii vecinilor îl aşteptau când era timpul de plimbare; se adunau în jurul lui şi discuta cu ei, nu ştiu ce, dar când se întorcea acasă avea în ochi o rază de lumină şi linişte. Şi acum acei copii ajunşi oameni maturi îşi aduc aminte cu plăcere momentele petrecute cu «domnul profesor».

Discuţiile pe care le purta cu prietenii care îl vizitau erau o încântare prin diversitate, documentare şi profunzime şi uşurinţa cu care se făcea înţeles. Duelurile dintre ei erau pline de farmec, scăpărări de floretă, fără violenţă, ci numai prin puterea argumentelor. Îi văd pe blajinul D. Stăniloae, dârzul Ion Petrovici, furtunosul Radu Gyr, spumosul N. Crevedia, sfătosul Pan Vizirescu, tumultosul Radu Bogdan şi alţii, cărora era deajuns să li se ivească subiectul, ca să-l dezvolte şi să navigheze prin toate sferele gândirii şi creaţiei româneşti sau universale cu toate pânzele desfăşurate şi înfruntând imensitatea valurilor. Nu era un cenaclu, ci seri de discuţii dezlănţuite cu citate, exemple, judecăţi şi analize. Era frumos, era interesant, era instructiv şi te îndemna la reflecţii.

Din păcate, ultimii lui 28 ani de viaţă i-au fost risipiţi zadarnic, trăind 3 ani pribeag în Transilvania, 15 ani în temniţa Aiudului fără sentinţă judecătorească, izolat în condiţii de exterminare, şi 10 ani libertate fizică, dar înlănţuit spiritual. Anii aceştia de pătimire i-au măcinat aproape jumătate de viaţă, au fost irosiţi şi n-a putut să-şi dea plinătatea talentului, capacităţii şi puterii lui de muncă.

Spre sfârşitul vieţii, bolnav de inimă şi cu spectrul morţii în faţă, era resemnat şi urmărit de zădărnicie. În ultimile săptămâni, făcându-şi convalescenţa după un infarct, la Casa scriitorilor de la Mogoşoaia, reflecta: «Vezi ce este viaţa, din casa unui ţăran sărac din Vlaşca, acum sunt lângă palatul martirului Brâncoveanu».

Pe crucea mormântului lui, de la cimitirul Sf. Vineri, a dorit să se scrie numai numele său fără nici o altă dată, căci spunea: «Acei care vor să ştie cine am fost, să mă caute în scrierile mele, în revista *"Gândirea"* al cărei mentor am fost, în cursurile de la facultatea de Teologie, la Academia Română, printre membrii căreia am fost, acolo sunt eu, sub cruce e un pumn de ţărână».

A trăit modest, a murit sărac, dar a pus o piatră la edificiul culturii româneşti.

Alexandru COJAN
5.12.1994

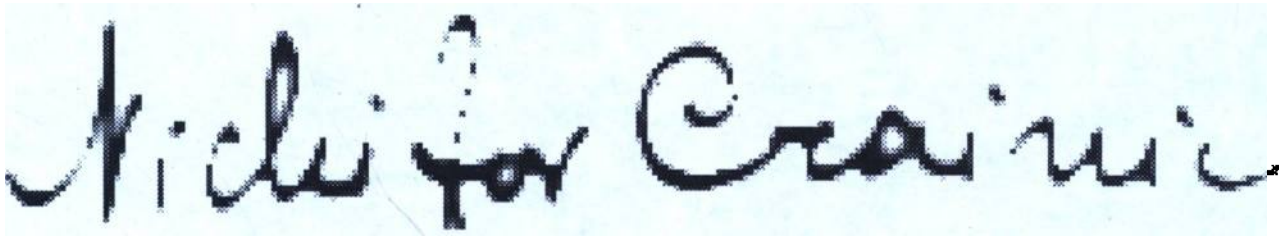

ALBUM DE FAMILIE

SCF
468

Cher Jean,

Il faut dire, un petit rien, quelque chose en ce genre ; une réplique de un petit mot. —

Ci-dessous

Bernard Clavel

Commencer ici après Mars
Avec 1 page —

Corespondența mea cu Nichifor Crainic

Scrisorile schimbate între mine şi Crainic datează din vremea când eram profesor la Cernăuţi, între 1931-37. Prima scrisoare i-am trimis-o fără să-l cunosc personal la redacţia revistei "Gândirea", cu o nuvelă intitulată "Bizar", care a şi fost publicată în paginile revistei. Această soartă a avut-o şi o schiţă întitulată "Alexa", omul lui Dumnezeu, trimisă ceva mai târziu, după care am fost trecut în gruparea revistei "Gândirea", inserată pe coperta din spate. În acelaşi timp, mi-a trimis vorbă prin Dragoş Protopopescu, profesor de limba engleză din Cernăuţi şi el redactor la "Gândirea" şi apoi la ziarul "Calendarul" lui Crainic, -neapărat să-i fac o vizită când voi veni la Bucureşti. Lucrul s-a întâmplat foarte curând, când am avut prilejul să-l cunosc în biroul său şi pe poetul V. Voiculescu. De atunci am intrat în atenţia, apoi în preţuirea şi prietenia lor. Crainic, după o selecţie foarte riguroasă, a publicat câţiva scriitori din generaţia mea, nume foarte cunoscute, spre a face loc în cultura română prin girul său, şi al revistei, unor tineri care corespundeau prestigului acelei riviste. Între aceştia s-a aflat şi Emil Cioran în numărul din Decembrie 1932, în acelaşi sumar cu Blaga, V. Voiculescu, Ion Pillat, precum şi numele meu cu o nuvelă remarcată şi în afara revistei.

Cu apariţia ziarului "Calendarul", Crainic mi-a oferit cronica literară de care m-am ocupat, precum şi prin colaborări pe pagina întâi. Îl vizitam de câte ori mergeam la Bucureşti, dar am avut şi un schimb de multe scrisori, foarte preţioase pentru mine, cum am spus, în perioada când mă aflam la Cernăuţi. Din ele se putea vedea preţuirea ce mi-o acorda Crainic şi apoi interesul de a mă muta la Bucureşti spre a face parte din redacţia ziarului. Am venit în 1937, când am putut obţine catedră în Capitală şi de cum ne vedeam aproape zilnic la "Gândirea", dar ziarul "Calendarul", care fusese suspendat de mai multă vreme, a fost interzis cu desăvârşire. Apărea în schimb revista săptămânală "Sfarmă Piatră" sub conducerea neafişată a lui Crainic, având ca director pe Al. Gregorian, un tânăr gazetar foarte talentat. În paginile ei semnau tineri scriitori de la "Gândirea" printre care şi Vintilă Horia, cu mare succes în rândul intelectualităţii româneşti. După instaurarea comunismului, odată cu prăbuşirea ţării, atât "Gândirea" cât şi "Sfarmă Piatră" au intrat sub teroarea oficializată, iar colaboratorii lor au înfundat puşcăriile cu cele mai grave condamnări.

M-am revăzut cu Crainic după 23 de ani dintre care, Crainic în majoritate i-a petrecut în carcerele de la Aiud, iar eu într-un exil de taină nedibuit de asupritori. În acest timp, foarte multe din scrierile mele netipărite, arhiva mea literară, scrisori de la mari personalităţi, diplome şi alte lucruri preţioase, au fost îngropate în pământ de cei care se oferiseră să le păstreze, unde de-a lungul anilor au putrezit. Între aceştia se aflau scrisorile lui Crainic, Brătescu-Voineşti, Blaga, Voiculescu, Pillat, prof. Mihai Dragomirescu, Liviu Rebreanu şi câte altele. Am pierdut astfel, cea mai preţioasă comoară a vieţii mele.

După ce m-am reîntâlnit cu Crainic, în scurtul timp cât a mai durat, între (1968-72) această bucurie, eu locuind mai mult la Slatina, am schimbat multe scrisori cu marele poet şi filosof. O parte din acestea mi-au fost prădate împreună cu alte lucrări ale mele, în 1967, de trei securişti, într-o percheziţie pe care mi-au făcut-o şi la Bucureşti şi la Slatina. Între altle mi-au luat şi un studiu de peste o sută de pagini asupra poeziei lui Nihifor Crainic, cerut de Zaharia Stancu în vederea publicării unui volum din opera poetului. Între timp murise Zaharia Stancu aşa că intenţia lui nu s-a mai realizat şi eu am rămas cu lucrările mele pierdute, afară de scrisorile ce apar acum în "Manuscriptum", prin bunăvoinţa redacţiei.

Pan. M. VIZIRESCU

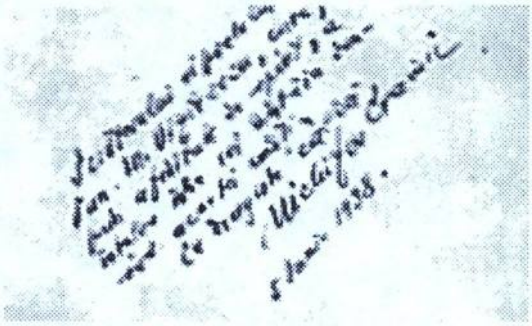

Extrase din scrisorile lui Crainic către Pan. M. Vizirescu, care au fost îngropate și foarte deteriorate

Dragă Vizirescu,

Ţi-am citit poeziile. Foarte bune. Ceva personal, care e numai al tău. Câteva au fost ca o revelaţie. N-ai idee ce bucurie simt când descopăr ceva autentic în miile de manuscrise pe care le citesc.

O parte din ale tale vor merge în numărul de April care întră acum în tipografie. Recenzia va merge şi ea în acelaşi număr. În cel apărut, n-a intrat din pricină că articolele din corpul mare al revistei au luat pagini întregi. Nici cronica mea de mărunţişuri nu a încăput. [...]

Cu dragoste şi calde felicitări pentru poetul din tine,

Nichifor CRAINIC.

6 martie 1936, Bucureşti

[Scrisoarea mi-a fost adresată la Cernăuţi, unde eram profesor.]

Dragă Pan,

Nu ţi-am scris până acum, fiindcă situaţia e încă destul de confuză. Mi s-a dat autorizaţie scrisă de reapariţie a "*Calendarului*" şi, după ce am făcut afişaj în toată ţara, mi-a retras-o verbal [...] până la noi dispoziţii. Guvernul e în mare criză, într-o stare penibilă care nu apare în ziare, din moment în moment nu se ştie ce va fi cu el. Nu poţi sta cu nimeni de vorbă, fiindcă toţi şi-au pierdut capul. [...]

Tu dacă eşti hotărât să vii la Bucureşti şi să intri în redacţie, comunică-mi, ca să ştiu cum să-mi aranjez redacţia. Eu cred că vei fi un redactor de mâna întâi.

Îţi aştept răspunsul cu aceeaşi dragoste [...] de a lucra împreună.

1937

Nichifor CRAINIC

Dragă Pan,

Telegrama ta m-a bucurat foarte mult. Şi m-a bucurat fiindcă am citit dincolo de ea că în relaţiile noastre putem rezerva fiecare numai pentru noi interesele noastre familiale. Eu îţi mărturisesc, oricât ţin la ai mei, nu confund acest sentiment cu celelalte pe care le hrăneşte literatura, sau prietenii, sau ideile. Sunt oameni, bunăoară, care mie îmi plac şi lucrez cu ei de ani de zile, dar fiindcă nu sunt pe placul alor mei, oamenii aceştia nu mi-au intrat niciodată în casă. Aceasta nu m-ar determina în nici un caz să rup relaţiile cu ei. De asemenea e o greşeală, dacă aş încerca să-i vâr pe gât cu de-a sila.

Încă o dată spun că m-a mişcat întotdeauna puternicul tău sentiment frăţesc. Dar tocmai fiindcă ştii că ţin la tine, sunt de părere să nu-ţi amesteci fraţii în chestiunile tale literare. [...]

Articolul tău despre Creangă, e cum nu se poate mai bine venit, dar a sosit prea târziu. Merge în nr. de 1 aprilie. Cu "*Calendarul*" stăm încă în suspensie. Primeşte dragostea mea de totdeauna,

25 febr. 1937

Nichifor CRAINIC

[Extras dintr-o scrisoare a lui Nichifor Crainic privitoare la volumul de proză al fratelui meu, Sm. M. Vizirescu, – intitulat Geampanale, *apărut mai târziu la editura Dacia din Cluj.]*

Dragă Pan,

Am întârziat cu aceste rânduri, fiindcă, după ce ai plecat din Bucureşti, a trebuit să citesc trei cărţi (350 p.-315 poezie, – 350 romanul lui 77) şi să scriu trei articole în legătură cu ele pentru "*Glasul Patriei*". Am scăpat ieri obosit.

Dar am citit într-acestea şi cea mai mare parte din volumul manuscris al fratelui tău, Smarand. A fost o surpriză pentru mine. Drept să-ţi spun, nu te credeam, ştiind câtă pasiune pui tu în sentimentul de frăţie ca şi în cel de prietenie.

E o proză surprinzătoare şi proaspătă după atâţia ani de când a fost scrisă, cu un unghi personal de vedere, descrieri, mai ales, care ies cu totul din banal. Aproape toate bucăţile scurte însă, lasă impresia că sunt începuturi de nuvele, foarte concentrate, şi-ţi pare rău că se frâng abia începute. Probabil sunt scrise sub impresia paginilor minuscule în care urmau să apară ("*Bilete de Papagal*").

În volum va fi ceve original, în care nu găsesc nimic absurd. E cu totul departe de umorul lui Urmuz, amuzant fiindcă e alături cu drumul. N-ai exagerat nimic, insistând să-l citesc.
București
1 mai 1969

[Originalul scrisorii, împreună cu altele, cu documente și manuscrise, au fost confiscate de securitate și nerestituite. Cartea a apărut, dar critica n-a scris un cuvânt despre ea.]

D-lui Profesor Nichifor Crainic
1969 La ASCAR

Scumpe Domnule Profesor,
Nu pot veni să vă văd, – nu mi se dă voie.
Abia azi am aflat de la sora dvs. că sunteți în spital.
Vă rog foarte mult, comunicați-mi în ce stare vă aflați. Aștept jos.
Cu multă sănătate,

PAN

Dragă Pan,
Mi-a trecut criza care a fost grea.
Acum mi-a dat somnifere că toată ziua aș dormi.
Cu dragoste,

CRAINIC

Scumpe Pan,
Mulțumesc din suflet. Nu trebuia să vii cu daruri.
Eu mă simt destul de bine. Pot zice: incomparabil față de cum am intrat.
Săptămâna viitoare, către sfârșit, voi ieși.
Mi s-a urât aici.
Te îmbrățișez frățește,

CRAINIC

4 iulie 1969
ASCAR

Domnului
Prof. Pan. M. Vizirescu
Str. Filimon Sârbu 8
Slatina, Jud. Olt

Dragă Pan,

Îmi pare rău că ai păţit-o cu sinuzita. E o suferinţă nesuferită prin durerile spasmodice pe care le provoacă la anumite ore din zi. Dar trece. Am avut-o şi eu. Trupul acesta octogenar e o colecţie de boale, dominate de pneumonie pe care am avut-o, dublă, de trei ori în viaţă. Prima, în timpul războiului de întregire, tratată exclusiv cu ceai; a doua în 1942, când mi-a infectat scoarţa cerebrală şi am fost operat de meningită purulentă; a treia, la închisoare, dublă, cu recidivă, când n-a fost tratată absolut cu nimic. Mângâie-te, deci, că ai avut un tratament modern.

Observaţiile tale asupra transformării satului natal sunt foarte juste. De asemenea deosebirea pe care o faci între mine şi ţăranul ce-şi clădeşte singur casa, fără sprijinul nimănui, şi orăşeanul chiriaş, care primeşte locuinţa de-a gata. S-a observat de mult că asta e o dezrădăcinare, o abstractizare, o cosmopolitizare. La noi e corectat acest proces prin intensa educaţie patriotică, prin şcoală şi prin acţiunea politică.

Ceea ce mă îngrojorează pe mine este această pletoră imensă de tineri tehnicieni, pe care îi văd lucrând pe la repararea blocurilor, umblând în grupuri pe stradă, murdari, lăţoşi, cheflii, agresivi fără ruşine cu fetele de seama lor, de moravuri abominabile, scăpaţi din disciplina de fabrică şi din cea utemistă, pe care nu-i interesează decât sportul. Cred că nu au nici o credinţă, sunt declasaţi înainte de vreme şi fermenţi de disoluţie a noii societăţi.

Îmi amintesc de grija ce m-a muncit întotdeauna de sat. Am fost singurul ziarist care am înfiinţat pagini speciale, care să se ocupe de problemele ridicării materiale, morale şi medicale ale acestui sat, înfiorând întreaga presă a timpului, care nu se ocupa decât de viaţa senzaţională a oraşului. Cu toate astea eu sunt azi «reacţionarul» care am vrut să menţin satul în starea de mizerie primitivă seculară.

Iar cât despre muncitori, sunt chiar singurul scriitor care m-am ocupat de ei. *Problema muncitorimii* din volumul *Ortodoxie şi etnocraţie*, care dă soluţia studiată a vieţii lor, văzută în ordinea burgheză a vremii de atunci.

Dar să le dăm dracului de probleme, care n-ar face decât să-mi amărească bătrâneţea şi să-ţi doresc mai bine, sănătate, şi să te întorci viguros la Bucureşti!

4 sept. 1969

Nichifor CRAINIC

Destinatar: Pan. M. Vizirescu
Strada Filimon Sârbu Nr. 8
Localitatea: Slatina-Olt

Dragă Pan,

Vestea ce mi-ai trimis-o despre nenorocirea părintelui Ioan Ionescu a căzut ca un trăsnet. Nu ştiam nimic, nu bănuiam nimic. I-am scris imediat astăzi. Dar niciodată nu te simţi mai neputincios ca în astfel de împrejurări. Cum poţi să mângâi un tată care şi-a pierdut copilul, – adică o fată mare cu care s-a trudit până devenise inginer? O cunoşteam de când era de trei ani, în Munţii Apuseni, pe valea Crişului Alb. Părintele Ionescu face parte din viaţa mea. S-a nimerit la Bucureşti când a murit soţia mea şi a dat mână generoasă de ajutor cu fratele său la înmormântarea ei. Şi câte încă. Îţi mulţumesc că m-ai vestit.

În lipsa ta din Bucureşti era gata – gata să dispar. Înainte cu zece zile am avut timp de patru zile, continuu, dureri preinfarctice. M-am abţinut să mă duc la medic de teamă că iar mă internează. Cum ştiu toate socotelile boalei, m-am tratat singur cu 5-6 medicamente şi am trecut criza fără să slăbesc tratamentul.

Văzusem în cinci zile tot litoralul împreună cu Nedic Lemnaru, din partea gazetei, m-am întors şi am scris o pagină întreagă de ziar, bine înţeles, fumând. De-aici şi din nişte supărări familiale mi s-a tras.

N-ar fi fost lucru mare dacă muream. Mi se pare că nu ştii că mi-am atins ţinta de a-mi ridica o cruce la mormânt pentru soţia mea şi pentru mine, pe care scrie în piatră de Dobrogea:«Aglaea şi Ion Nichifor Crainic»

M-am asigurat, dragă Pan, să nu fiu o povară nimănui la moarte. Crucea, deşi simplă, costă 6.500 lei. Dar nu m-am asigurat deplin. Trebuie să mai strâng câteva mii de lei, cheltuielile de înmormântare. Nu ştii ce bine e să te înmormântezi singur în ţara ta strămoşească! Bătrânele noastre, bunicele noastre aşa făceau. Îşi păstrau din vreme cămaşa albă şi fusta neagră pentru înmormântare; îşi lăsau şi să li se dea de pomană. Şi era un lucru înţelept, făcut cu dumnezeiască seninătate în faţa morţii. Căci dacă, poate, nu ştiau de ce-au trăit, ele ştiau cu siguranţă măcar de ce mor. Noi, astăzi, nu mai ştim nici una, nici alta.

Când ai să te întorci la Bucureşti, ai să mergi cu mine la Sfânta Vineri să-mi vezi crucea. Dacă nu mai ştiu unde trăiesc, ştiu cel puţin unde mă voi odihni. Bineînţeles, dacă vrea bunul Dumnezeu!

Dragă Pan, îţi mulţumesc mult pentru poezie. E vechiul tău sentiment pentru mine. Mi-a plăcut toată, dar îndeosebi acest vers ca un dicton latinesc:
Nu e mult ce vedem, e mult ce nu ştim.

Îţi strâng mână frăţeşte şi multă sănătate scriitorului Smarand şi tuturor alor tăi,

Bucureşti, 7 octombrie 1969
Nichifor CRAINIC

Destinatar: Prof. Pan. M. Vizirescu, scriitor român
Strada Filimon Sârbu Nr. 8
Orașul Slatina, Județul Olt

Dragă Pan,

Îți scriu rătutit de cele nouă feluri de medicamente, pe care le bag zilnic în mine. Tratament exact ca la spital, numai că sunt internat acasă. Efectul lor: o somnolență continuă fără alt gust de nimic.

Totuși îți scriu să-ți mulțumesc pentru darul adus de Marian, care mi-a spus că ți-ai luat mașină de scris, învățând să-ți bați manuscrisul, te-ai antrenat în această treabă migăloasă.

Nicolae Crevedia și Nedic Lemnaru, care mă vizitează des, mă întreabă mereu de tine și îți trimit multă sănătate.

Te îmbrățișez cu dragoste și calde mulțumiri pantru atenție,

Nichifor CRAINIC

Expeditor: Nichifor Crainic
Dinicu Golescu 43
A.G.I. București
Luni 25 Decembrie, seara

Destinatar: Prof. Pan. M. Vizirescu
Strada Filimon Sârbu Nr. 8
Localitatea Slatina
Județul Olt

Dragă Pan,

Acum primii scrisoarea ta și-ți răspund imediat.

N-am avut infarct, cum credeam chiar eu, judecând după durerile acute de piept, izbucnite la două noaptea. Infarctul e mortal la vârsta mea. Am avut numai cardiopathie ischemică, cum se spune medical acestei acute dureri de piept. Mulțumită îndemânării fetei mele, la 3 și jumătate noaptea eram la ASCAR pe masa de tratament, în camera de urgență. Mi-au băgat în sânge, timp de 10 ore, 1/2 litri de glucoză amestecată cu vreo câteva medicamente și durerea mi-a trecut ca prin farmec. Am rămas 16 zile în spital pentru tratamentul necesar. Acum sunt acasă, unde ar trebui să șed în pat 16 ore pe zi, ceea ce nu pot.

Dragă Pan, eu cred mult mai mult în medici, ca fideli colaboratori ai Domnului nostru Iisus Hristos – doctor al trupurilor și al sufletelor, – decât în preoți, care de mult nu mai sunt colaboratorii săi decât cel mult 15 la sută. În occident preocuparea principală a preoților și a episcopilor este să se însoare, iar unii s-au și însurat. Călugărițele fug cu duiumul din mănăstiri. A intrat Dracul în catolicism. La noi preoții sunt însurați, iar episcopii și mitropoliții au haremuri, – și tot degeaba!

De aceea îţi spun: eu cred în medici. Ei au rămas colaboratorii credincioşi ai lui Iisus Samariteanul, – chiar dacă sunt indiferenţi sau atei! Binele pentru oameni îl fac în orice caz.

Ştii tu ce spune profundul apostol Pavel? Demnitatea cea mai mare a creştinilor în această lume este aceea de a fi *colaboratorii lui Dumnezeu* la facerea binelui în această lume. Iată expresia lui în greceşte: *Sinerghi tu theù* = colaboratorii lui Dumnezeu. Asta e, Pan, esenţa creştinismului. Ritualul e un accesoriu.

Cu aceasta, îţi doresc frăţeşte tot binele şi aş vrea să te am cât mai curând aici, la măsuţa de sub bibliotecă, stând de vorbă.

Nichifor CRAINIC

Expeditor: N. Crainic
Bd. Dinicu Golescu 43
A.I.
Bucureşti
11 martie 1970

Destinatar: Pan. M. Vizirescu, scriitor
Strada Filimon Sârbu nr. 9
Localitatra Slatina
Judeţul Olt

Dragă Pan,

E singurul an când eu, spre deosebire de tine, nu m-am putut duce la nici o slujbă şi nici la Înviere. De pe la 22 februarie, de când, ieşit din spital, timp de două luni, am fost din bolnav tot mai bolnav. Când am fost ultima oară la doctor tensiunea mi se ridicase de la 15 la 19 1/2. Abia atunci am înţeles de ce aveam ameţeli şi de ce nu puteam merge pe stradă. Doctorul mi-a schimbat imediat reţeta. Sunt cinci zile de atunci. Cu noul tratament mă simt mult mai bine. Aproape mi-am revenit. Nu puteam nici să scriu, nici să citesc. Acuma pot. Dar nu mi-am încercat puterile în stradă.

Încolo, lucrurile cum le ştii.

Nedic vine mereu pe la mine, Crevedia, Petre Ghiaţă, şi Radu Gyr. Am bună companie. Doar tu îmi lipseşti.

Îţi doresc multă sănătate şi poftă de lucru fiindcă nu-mi închipui că stai degeaba la Slatina.

Te strâng ca pe un prieten drag,

Nichifor CRAINIC

5 mai 1970
Bucureşti

Destinatar: Prof. Pan.M. Vizirescu
Strada Filimon Sârbu nr. 8
Localitatea Slatina
Judeţul Olt

Dragă Pan,

Contrariat că de multă vreme nu mai ştiu nimic de tine, eram gata să pun mâna pe condei şi să te întreb ce faci şi cum o duci – când , iată mi-a sosit scrisoarea ta. E dezolantă. Plină de melancolie patriotică, dar şi personală.

Potopul ne-a pustiit ţara. Un duh străin a vrut parcă să distrugă tocmai ceea ce credeam că ne-a adus marxismul mai bun: civilizaţia materială care înflorea ţara. Căci de cealaltă nu se poate vorbi când oamenii între ei nu mai au consideraţie morală începând cu "elitele" care predică "umanismul" cu lătrături de câine.

În marele interview acordat ziarului "*Le Monde*" cu ocazia glorioasei vizite în Franţa, d.Ceauşescu precizează că pagubele pe urma dezastrului se ridică la zece miliarde.

În ultimul sfert de veac România a plătit cu mult mai mult decât atât şi tot n-am pierit, şi tot am ieşit la suprafaţă. Daniile ce ne urmăresc din toate părţile ne asigură că trăim afectiv în conştiinţa tuturor ca popor exploatat de veacuri. Numai natura nu ne exploatase încă. De astă dată în absurd. Dar ca popor în stare să cânte şi să muncească din răsputeri... pentru a da altora. De astă dată... neantului.

Să ne întrebăm de sensul acestei catastrofe efemere? E aproape inutil! Fiindcă e în firea istoriei noastre. Poporul zice că pe cine iubeşte Dumnezeu, îl ceartă.

Omul modern şi-a pierdut măsura. S-a căţărat pe lună şi se crede stăpânul cosmosului, de unde ne aduce câteva kilograme de pământ de care avem şi noi pe mormintele strămoşilor. Dar stăpânul cosmosului, pus în faţa unui pârâu umflat de ploi, se dovedeşte în toată nimicnicia lui.

Să fie o lecţie supracosmică ce se dă orgoliului modern?

Dar de ce să se dea tocmai prin noi această lecţie?

Tocmai fiindcă suntem nevinovaţi de orgoliul cosmic şi nenorocirea nevinovatului e mai izbitoare în ochii lumii întregi.

Afară de asta noi suntem un popor dedat cu nenorocirile istorice şi capabil să le suportăm.

Poporul nostru posedă adânca filosofie a catastrofei în legenda Meşterului Manole. Zidul trudei lui s-a dărâmat cu fiecare veac, dar până la urmă, prin jertfă, cupolele operei lui strălucesc aurite în soare.

Şi vor străluci, dragă Pan, şi de astă dată. Căci *biruinţa prin sacrificiu* zace în adâncul firii româneşti, e măduva istoriei noastre. Asta ne face simpatici în ochii lumii întregi care ne vede râzând, cântând şi zidind chiar sub laba uriaşă a ursului, pe care Ceauşescu îl sfidează. Pentru asta, primit cu fast în largul lumii, oameni competenţi l-au numit «geniu politic».

Întorcându-mă la tine, te întreb de ce te plângi când tu n-ai nici un sfert din suferinţa mea, care nu mă plâng?

De când ai plecat din București sunt luni de zile. Află că abia acum încep să ies din casă, însoțit de Crevedia sau de Nedic, amândoi mă întreabă de tine ca și de Radu Gyr care mă vede din când în când.

Cu dor de prieten îți doresc sănătate și voioșie,

Nichifor CRAINIC

23 iunie 1970
București

Expeditor: N. Crainic
Dinicu Golescu 43
A. I. G.
București

Dragă Pan,

Mă simt bine. Am ieșit din criză și deoarece n-am cu ce scrie, am rugat pe un vecin de pat.

Cu dragoste,

Nichifor CRAINIC

August 1970
[Comunicare din spitalul "Ascar]

Destinatar: Prof. Dr, Pan M. Vizirescu
Strada Filimon Sârbu nr.8
Localitatea Slatina
Județul Olt

Dragă Pan,

Am ieșit din spital joi, 20 august într-o stare de voioșie cum nu mă simțisem de multă vreme. Am venit singur. Acasă nu mă aștepta nimeni la ora aceea matinală.

Îi făgăduisem doamnei dr. Claj, care m-a îngrijit (împreună cu dr. Bucur, firește, care contează real, dar nu oficial, fiind pensionat) că nu voi mai fuma. Dar am găsit acasă ultimele țigări rămase de mai înainte. Mi-a fost milă de ele să le arunc. Și m-am apucat să le lichidez, – ca să încep o viață nouă! Efectul a fost că după două zile aproape mi-a încetat respirația!

Mi-a fost jenă să mă reîntorc la medicii mei de la ASCAR, care puseseră toată grija să mă facă bine. Am apelat la un cardiolog, care stă în același bloc cu noi, și

încă pe aceeași scară. Imediat mi-a făcut o nouă rețetă cu un medicament care nu s-a găsit la nici o farmacie. Bunul meu prieten Nedic Lemnaru, cu un suflet tot ca al tău, a răscolit tot Bucureștiul la telefon și până seara mi-a găsit medicamentul pe la prieteni. Seara l-am avut cum îmi era prescris. Respirația mi-a revenit și am început să dorm. Acum, urmând noul tratament, mă simt iarăși bine, fiindcă respir normal.

Dar nu mai fumez.

Contasem pe rezistența mea fizică. Cu această ultimă experiență am constatat că rezistența mea la peste 80 de ani e o amintire, iar o singură țigară fumată e un pahar de otravă introdus în organism, cum zic medicii.

Așa că, revenind în București, vei revedea pe vechiul tău prieten lipsit de elementul pitoresc care îi afuma permanent nasul. Fumatul era ultimul viţiu pe care îl mai aveam. Lepădându-mă de el, mă dezumanizez cu desăvârșire fără să mă pot umaniza ca un scriitor socialist.

Îți scriu aceasta ţie, care împreună cu Lemnaru ești cel mai sensibil prieten la boală, deși n-ai nevoie să tragi învățăminte pentru a ta, nefiind fumător.

Scuză-mi acest nesuferit scris de convalescent. Altă dată îți voi scrie mai frumos.

P.S. Alaltăieri a venit la mine Barbu Theodorescu, care răscolește corespondența lui N. Iorga. Închipuie-ți! Sunt peste *o sută treizeci de mii* de scrisori ce i s-au adresat. Iorga le-a împachetat pe ani. Barbu a găsit una de la mine, scrisă în vara lui 1912, când terminasem seminarul și încă nu eram student. E o scrisoare de cum se oglindea Iorga în sufletul meu și al generației mele. Barbu o găsește excepțională.

În orice caz, mi-a făcut plăcere, mie, care n-am putut păstra nici o corespondență, fiindu-mi confiscată de amândouă regimurile.

Te îmbrățișez frățește,

Nichifor CRAINIC

27 august 1970

Expeditor: Nichifor Crainic
B. Dinicu Golescu
București

Domnului Prof. Pan. M. Vizirescu
Str. Filimon Sârbu 8
Slatina
Jud. Olt

Dragă Pan,

Sunt foarte ocupat, de aceea nu ți-am răspuns imediat. M-am apucat să scriu despre „*Gândirea*" așa cum a fost. Eu nu cred să fi fost în nici o țară o revistă de valoarea ei primă atât de calomniată. Eu cred că e un fenomen unic în lume care

dovedește întâi de toate nivelul de imbecilitate intelectuală și morală al așa-zișilor cărturari de azi, care scriu mârșăvii despre o revistă pe care n-au văzut-o niciodată. Și încă ceva: o lașitate de schilozi intelectuali ca Cioculescu care, știind ce-a însemnat această revistă, deși toți criticii erau coalizați împotriva ei, nu găsesc de datoria lor să restabilească adevărul. Pentru ei, dobitocii, nu pentru mine.

Îmi voi face eu datoria pentru generația următoare, dacă mă va ajuta oricât de puțină sănătate.

Ți-am citit articolul despre George Georgescu. Mi-a plăcut. Prea puțin s-a scris despre această carte care merita mai mult și pentru autoarea ei și pentru marele subiect. Am mai văzut o notă în "*Contemporanul*".

Apoi e bine și pentru tine să te introduci încet cu Oltul până să ajungi la Dunăre și la Mare.

Eu sunt când așa, când așa.

Dar mai mult rău decât bine.

Cu dragoste,

Nichifor CRAINIC

București
11 iunie 1971

Domnului Profesor Pan M. Vizirescu
Str. Filimon Sârbu 8
Orașul Slatina

Dragă Pan,

Nu sunt vinovat de această întârziere. Lui Pamfil nu i-am scris de două luni și jumătate.

Am fost grav bolnav. La 82 de ani: inimă, spondiloză, gripă și o hibă la piciorul stâng că n-am putut ieși afară la aer două luni. Patru tratamente deodată, de-mi venea să înnebunesc înghițind la pastile variate ca o farmacie.

N-am scris un cuvânt în această vreme. Nu se putea.

Acum mă simt mai bine, în special cu piciorul. Pot să ies și să fac 2-3 sute de metri afară.

Inima merge bine momentan. Spondiloza n-are leac. Iar piciorul, din cauza inimii, mă tolerează.

Radu Gyr în timpul acesta a fost grav bolnav. L-au trecut dintr-un spital în alt spital.

Mi-au telefonat ai lui că e mai bine, în perspectivă de a veni acasă.

Crevedia a fost la Drăgășani de-a înmormântat pe soția lui Gib. I. Mihăescu.

Alte veşti n-am deocamdată.
Multă sănătate la toţi.

Nichifor CRAINIC

29 noiembrie 1971
Bucureşti

Domnului Prof. dr. Pan M. Vizirescu
Str Filimon Sârbu 8
Slatina – Olt

Dragă Pan,

Fără îndoială că îţi închipui cauza tăcerii mele
De când ai plecat, numai în spital am fost. După picioare, mi-au înţepenit amândouă mâinile. D-na doctor mi-a spus că numai după trei luni îmi revin. Nerăbdător, i-am cerut voie să-mi încerc puterile şi, după o lună de tratament, retras în sufrageria spitalului, am scris o evocare a lui Heliade Rădulescu, pe care o vei citi în noua revistă care va apărea luna aceasta: *"Tribuna României"*.
Am cerut voie să vin acasă, unde trăiesc exact ca la spital.
Cu dragoste şi sănătate

Nichifor CRAINIC

23 mai 1972
Bucureşti

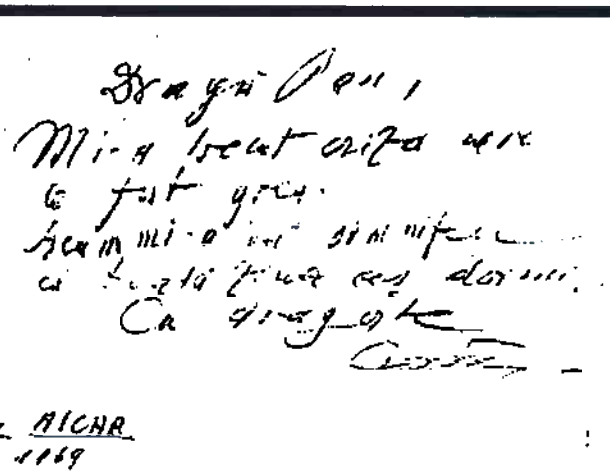

Tabel cronologic

1889 (24 septembrie)	– Se naşte în comuna Bulbucata, Judeţul Vlaşca (azi Judeţul Giurgiu), sub numele de Ion Dobre, fiul lui Nedelea Dobre şi Stana Dobre, agricultori.
1897 – (1904)	– Urmează şcoala primară în satul natal, repetând clasele I şi V din cauza dificultăţilor materiale, din clasa a III-a avându-l ca învăţător pe Ion Spânişteanu, un dascăl luminat în zonă, care îi va îndruma primii paşi.
1904 – (1912)	– Elev bursier la Seminarul Central din Bucureşti, perioadă în care, în acelaşi timp, este, pe rând, pedagog la liceul particular "Virgil Popescu", apoi la Seminarul Nifon, cântăreţ în strană la Biserica Zlătari, impiegat la Casa Corpului Didactic.
1907	– Debutează în revista *"Spre lumină"* – Iaşi, sub numele de Ion Dobre, fiind elev la Seminarul Central.
1908 – (1912)	– Publică în revistele *"Ramuri"* – Craiova, *"Pastorul ortodox"* – Piteşti, *„Junimea"* – Râmnicu Vâlcea, *„Cultura românilor"* – Craiova, *"Luceafărul"* – Sibiu, *"Viaţa românească"* – Iaşi, *"Semănătorul"* şi *"Neamul românesc"*, reviste care, prin articolele lui Nicolae Iorga, în special, îi vor influenţa formaţia spirituală.
1912 – (1916)	– Student la facultatea de Teologie din Bucureşti, perioadă în care publică în revistele: *"Lumina literară"* – Bucureşti, *"Revista ortodoxă"* – Bucureşti, *"Viaţa literară"* – Craiova, *"Lumina nouă"* – Bucureşti, *"Consânzeana"* – Orăştie, *"Revista politică şi literară"* – Blaj, *"Căminul nostru"* – Bucureşti, *"Ramuri"* – Craiova, *"Viaţa românească"* – Iaşi.
1916	– Debutează editorial cu volumul de poezii *Şesuri natale*, Editura Ramuri, Craiova. – Îşi dă examenul de licenţă. – Se căsătoreşte, cu intenţia de a urma cariera preoţească, având-l ca naş pe Gala Galaction, dar divorţează în scurt timp. – Publică volumul de poezii *Zâmbete în lacrimi*, Editura Alcaly, Bucureşti.
1916 – (1918)	– Se refugiază în Moldova în timpul ocupaţiei germane, fiind mobilizat ca soldat sanitar la Spitalul din Iaşi, perioadă în care devine colaborator la revista *"Neamul românesc"*, condusă de Nicolae Iorga, unde publică articole şi poezii.
1918 – (1919)	– Reîntors în Bucureşti, devine redactor la *"Dacia"* (sub direcţia lui Alexandru Vlahuţă şi Alexandru Brătescu-Voineşti), colaborator la: *"Revista critică"* (sub conducerea lui Paul I. Prodan), *"Lamura"* (condusă de Alexandru Vlahuţă, ulterior de Alexandru Brătescu-Voineşti), apoi redactor la revista *"Luceafărul"*, mutată de la Sibiu la Bucureşti, Octavian Tăslăuanu încredinţându-i conducerea.
1919	– Îi apare volumul *Icoanele vremii*, Editura Streinberg, Bucureşti, cuprinzând articole şi poezii publicate în *„Neamul românesc"* şi *„Revista critică"*, în timpul primului război mondial.
1920	– Publică volumul de poezii *Darurile pământului*, Editura Cartea Românească, Bucureşti (două ediţii), volum remarcat şi de Nicolae Iorga.
1920 – (1921)	– Urmează studii de specializare în filosofie şi teologie la Universitatea din Viena, împreună cu prietenul său Alexandru Busuioceanu, unde îl cunoaşte pe Lucian Blaga, de care îl va lega o mare prietenie. – Devine membru al Academiei literare „România Junâ" a studenţilor români din Viena. – O cunoaşte pe „domnişoara Lizzi", studentă la medicină, la Universitatea din Viena, cu care se şi căsătoreşte.

1921	– Apare volumul *Priveliști fugare*, Editura Streinberg, București, cuprinzând note de drum din Transilvania și Basarabia.
(1 mai)	– Apare la Cluj revista *„Gândirea"*, fondată la inițiativa a doi tineri scriitori, Cezar Petrescu și Gib Mihăescu, ca reacție împotriva mișcării de avangardă și care susține întoarcerea la tradițiile culturale și literare. Revista, care apare întâi bilunar, apoi lunar, poartă mențiunea „Literară–Artistică–Socială" și apare sub direcția lui D. I. Cucu. Nichifor Crainic colaborează aici, la început cu poezii, apoi și cu diverse articole.
(5 mai)	– Se naște la Viena fiica sa Fortuna Ioana Crainic.
1922	– Redacția *„Gândirii"* se mută la București. Acum ia naștere curentul inspirat de revistă
(20 decembrie)	– „gândirismul" sau „ortodoxismul" –, al cărui teoretician devine Nichifor Crainic. Aici s-au lansat mari poeți: Lucian Blaga, Vasile Voiculescu, Ion Pilat; critici și istorici literari: Tudor Vianu, Ovidiu Papadima, Vasile Băncilă.
1922 – (1930)	– Devine consilier cultural la "Fundația Culturală Principele Carol", ulterior, din 1927, "Fundația Culturală Regele Mihai", care sprijină Editura Cultura Națională.
	– Colaborează intens la revistele: *"Neamul românesc", "Lamura', "Drum drept", "Spicul", "Cugetul românesc", "Flacăra", "Lumina universului".*
1923 – (1930)	– Îngrijește coelcția "Cartea vremii", în care publică 28 de numere cu opere ale scriitorilor români și traduceri din scriitori străini (Editura Fundației Culturale Principele Carol – nr. 1 – 20 și Regele Mihai – nr. 21 – 28).
1924	– Participă la înființarea ziarului *"Cuvântul"*, alături de Pamfil Șeicaru, unde este redactor al paginii de duminică.
	– Reorganizează *"Neamul românesc"* al lui Nicolae Iorga (aflat la Sorbona), împreună cu C. S. Făgețel, Pamfil Șeicaru și Victor Ion Popa.
1925 – (1931)	– Publică în colaborare cărți și manuale școlare: *Abecedar, Carte de Citire, Gramatică și Compunere, Geografie, Aritmetică.*
1925	— Publică volumul *Cântecele patriei*, cuprinzând poezii pe ideea națională, publicate în diverse ziare și reviste între 1916 – 1918.
1926 – (1944)	— Conduce efectiv *„Gândirea"*, abandonată de Cezar Petrescu (plecat la Paris), preluând și responsabilitatea materială și administrativă a acesteia, până la 23 august 1944, timp în care revista apare lunar, fără întrerupere.
1926	— Regele Carol al II-lea abdică. NIchifor Crainic îi dedică un număr special în *„Gândirea"*
(4 ianuarie)	și scrie articolul *Sacrificiu enigmatic*, în urma căruia revista și autorul sunt acuzați de „carlism".
(5 ianuarie –	— Devine Secretar general la Ministerul Cultelor și Artelor, sub ministrul Vasile Goldiș.
20 aprilie)	— Își legalizează pseudonimul literar, schimbându-și numele civil de Ion Dobre în Nichifor Crainic, datorită unor dificultăți în relațiile civile, fiind cunoscut de fapt sub acest nume literar.
	— Înființează Arhiva fonografică pentru înregistrarea cântecelor populare, încredințându-i conducerea lui Gh. Georgescu-Breazu.
1926 – (1931)	— Devine profesor universitar la Facultatea de Teologie din Chișinău, unde ține cursul de *Literatură religioasă modernă*, apoi *Teologie mistică.*
1927	— Delegat la Congresul Scriitorilor de la Bruxelles (P. E. N. Club).
1927 –(1928)	— Colaborează la ziarul „Curentul", condus de Pamfil Șeicaru.

1929 – 1931	— Îngrijește colecția „Gândirea", în care publică, în nouă numere, opere ale scriitorilor români.
1929	— Este ales deputat independent pe lista P. N. Ț., la insistențele lui Iuliu Maniu. — Delegat la Congresul Mondial al Scriitorilor de la Viena (P. E. N. Club).
1930	— Laureat al Premiului național de poezie. — Participă la centenarul nașterii lui Mistral, la Arles, în Provența, unde ține un discurs foarte apreciat. — Participă la Geneva la lucrările Societății Națiunilor, unde se dezbate problema Statelor Unite ale Europei, sub președinția lui Nicolae Titulescu, Crainic exprimându-și rezerve față de viabilitatea, în acel moment, a proiectului.
1931 **(1 iunie – 28 iunie)**	— Apare volumul de poezii *Țara de peste veac*, Editura Românească, București. — Apare la București săptămânalul *„Duminica Universului"*, supliment literar al ziarului *„Universul"* (1884 – 1953), la apariția căruia contribuie și Nichifor Crainic, care va semna în paginile lui alături de Gala Galaction, Victor Ion Popa, Ion Pillat, Tudor Arghezi, Cezar Petrescu, Eugen Jebeleanu, Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Vasile Voiculescu.
1932 – (1933)	— Înființează la București și conduce ziarul *„Calendarul"* (ziar independent pentru toate categoriile), suspendat în scurt timp de guvernul Iorga-Argetoianu. — Devine teoreticianul mișcării lui Corneliu Zelea Codreanu.
1932 – (1944)	— Devine profesor universitar la Facultatea de Teologie din București, titular la catedra *Istoria literaturii bisericești și religioase moderne*, predând apoi cursurile de *Dogmatică* și *Apologetică*, iar, ulterior, *Teologie ascetică și mistică*.
1993 – (1934)	— Călătorește în Italia, unde are două audiențe la Benito Moussolini, preconizând o apropiere directă de Roma și Berlin, spre deosebire de Nicolae Titulescu, a cărui formulă era: «Prin Londra și Paris la Roma și Berlin».
1933 **(octombrie)** **(29 decembrie)** **(30 decembrie)**	— Scrie în *„Calendarul"* articolul *Țara regelui Wielder și a reginei Duduca*, în care este vizată Elena Lupescu și concubinajul acesteia cu Regele Carol al II-lea, urmarea căruia *„Calendarul"* este suprimat 15 zile. — Încă din vară intervenise o răceală între el și Corneliu Zelea Codreanu. — I. G. Duca dizolvă Garda de Fier. — I. G. Duca este asasinat. — Nichifor Crainic este arestat, acuzat ca fiind asasinul moral al lui I. G. Duca, împreună cu generalul Zizi Cantacuzino și închis la Jilava împreună cu 360 de legionari, intelectuali și țărani. Motivul real al arestării sale îl bănuiește însă a fi faptul că a atacat violent un «concubinaj» sau o «mezalianță» de pe tronul țării «neîngăduită nici de Constituție și cu atât mai puțin de legile vremii» (relația Carol al II-lea – Elena Lupescu). — *„Calendarul"* e suprimat.
1934 **(6 aprilie)**	— După trei luni de închisoare, în urma unui proces public, este găsit nevinovat și eliberat. — Ieșit din închisoare, dezamăgit de legionari și de partidele naționaliste, înființează Institutul de Studii naționaliste și creștine, vizând o platformă de întâlnire a unei elite de naționaliști. — Mediază o fuziune între partidul lui Octavian Goga și Garda de Fier (la cererea lui Goga), refuzată în cele din urmă de Corneliu Codreanu.
1935	— Mediază (tot la cererea lui O. Goga) o fuziune între partidul acestuia și liga lui A. C. Cuza. Se înscrie în liga lui A. C. Cuza, devenind vicepreședintele acesteia, realizând astfel fuziunea celor două formațiuni naționaliste din care a rezultat Partidul Național Creștin, fuziune sărbătorită la Iași, la 4 iulie 1935, după care Crainic se retrage din partid

1936	— Publică volumul *Puncte cardinale în haos*, carte de eseuri cu o extraordinară putere de previziune, arătând rolul mântuitor al creştinismului (a fost numită şi «Cartea veacului»). — Apare o nouă ediţie din volumul de poezii *Ţara de peste veac*, Editura Cugetarea, Bucureşti. — Apare volumul *Ortodoxia – concepţia noastră despre viaţă*, Sibiu. — Apare volumul *Lupta pentru spiritul meu*, Bucureşti. — Apare volumul *Anul 1840*. Bucureşti.
1937	— Scoate revista *"Sfarmă piatră"* (sub direcţia lui Al. Gregorian), având în program «critica naţionalismului românesc existent» şi «cristalizarea unui plan practic al naţionalismului creator». Gazeta este suprimată în scurt timp la insistenţele guvernului. Nichifor Crainic publică aici «Programul statului etnocratic», reluat în volumul *Ortodoxie şi etnocraţie*. — Apare volumul de eseuri *Ortodoxie şi etnocraţie*, Editura Cugetarea, Bucureşti.
1938	— Urmare a articolelor şi luărilor sale de poziţie critice la adresa mişcării legionare, ziarele acestora cer asasinarea lui Nichifor Crainic. Un ordin circular al lui Corneliu Zelea Codreanu îl numeşte în termeni insultători «un om fără caracter» şi «trădător», timp în care Nae Ionescu devine filosoful mişcării legionare şi finanţatorul ei. — Nicolae Iorga intentează un proces împotriva lui Corneliu Codreanu, care este condamnat la 6 luni închisoare. — Armand Călinescu declanşează procesul de "nimicire" a mişcarilor naţionaliste. În acest sens intentează un proces de trădare de ţară lui Corneliu Zelea Codreanu, Nichifor Crainic fiind citat ca martor de către apărare. Sentinţa pronunţată împotriva lui Codreanu este de 10 ani temniţă grea, urmată apoi de asasinarea acestuia. — În replică, Armand Călinescu este asasinat. — Contrareplica guvernului duce la masacrul tuturor fruntaşilor mişcării legionare. — La invitaţia lui Ilie Rădulescu şi neavând altă posibilitate de a face ziaristică, Nichifor Crainic devine pentru două luni co-director la *"Porunca vremii"*, unde scrie articole critice împotriva imperialismului economic al Germaniei hitleriste şi preconizează o apropiere între statele latine.
1939	— La împlinirea vârstei de 50 de ani se hotărăşte să abandoneze activitatea ziaristică şi să se dedice «exclusiv catedrei şi vieţii literare».
1940 **(aprilie)**	— Devine *Doctor honoris causa* al Universităţii din Viena, unde rosteşte, la 5 noiembrie, la festivitatea decernării titlului, conferinţa *Viaţa spirituală a României de azi*, reluată apoi la universităţile din Breslau şi Berlin. — Apare volumul de eseuri *Nostalgia paradisului*, Editura Cugetarea, Bucureşti.
(30 iulie – 6 august)	— Este numit Ministru al Propagandei în guvernul Gigurtu. Funcţionează în post două luni, după care îşi dă demisia, realizând că era doar un «simplu figurant», mai ales după sfâşierea Ardealului, în urma arbitrajului lui Ribentrop şi al contelui Cianov.
(septembrie)	— După încercarea de lovitură de stat din 3 septembrie a lui Horia Sima, decretul regal din 4 septembrie suprimă constituţia şi îl însărcinează pe generalul Ion Antonescu cu conducerea statului şi formarea noului guvern. Condiţia liberalilor pentru formarea guvernului şi participarea la guvernare a fost de abdicare a Regelui, fapt care se şi întâmplă. Generalul Ion Antonescu îl însărcinează pe Nichifor Crainic să pregătească presa şi radioul în vederea abdicării şi întronării ca Rege a marelui Voevod Mihai. — Este numit preşedinte al Radiodifuziunii, de unde îşi dă curând demisia, datorită imixtiunilor şi abuzurilor legionare. — Este asasinat Nicolae Iorga, fapt prin care, remarcă Nichifor Crainic, autorii „au împuşcat inima naţiei".
	— După rebeliunea legionară, Nichifor Crainic este numit Ministrul Propagandei Naţionale în guvernul militar al generalului Ion Antonescu, unde va sta 4 luni.

1941 (24 ianuarie – 27 mai)

În acest timp face o vizită la Sofia, fiind primit în audienţă de Regele Boris, unde militează activ pentru o apropiere între România şi Bulgaria, în vederea contrabalansării influenţei Ungariei.

Aici ţine conferinţa *Patria noastră ecumenică* şi primeşte, de la Regele Boris, Ordinul Sfântului Alexandru cu Cordon roşu.

(mai)

– Devine membru titular al Academiei Române în locul rămas vacant prin moartea lui Octavian Goga (1939). La discursul său de recepţie – *Elogiul lui Octavian Goga* – îi răspunde Lucian Blaga.

– La sfârşitul anului se îmbolnăveşte grav, suferind 6 operaţii consecutive. Aflat între viaţă şi moarte, primeşte sfânta împărtăşanie şi simte că «lumea murise» pentru el, iar el «murise pentru lume», dar îşi revine miraculos.

1942 – (1944)

– Devine preşedintele Cooperativei „Filmul românesc", ocazie cu care călătoreşte la Roma şi Berlin pentru achiziţionarea de filme, dar se retrage după doi ani, lăsând societatea cu 300 milioane lei, după ce o găsise cu 90 milioane.

1943 – (1944)

– Ţine o nouă serie de conferinţe la Academia Română, Ateneu, Fundaţia Carol I şi în toate centrele ţării: Ardeal, Bucovina, Basarabia, Dobrogea, Muntenia, Moldova, pe diverse teme: *Drumul nostru, Octavian Goga, Avram Iancu, Coşbuc, poetul eroismului, Transfigurarea românismului.*

– În acelaşi timp ţine la Zagreb conferinţa *Poezia religioasă română.*

1944

– Devine preşedinte al Asociaţiei româno-germane, împreună cu Constantin Rădulescu-Motru şi Gheorghe Brătianu, ocazie cu care ţine două conferinţe, organizate de Fundaţia Carol: *Spiritul german contemporan* (o expunere critică a doctrinei naţional-socialiste germane) şi *Filmul german* (cercetat critic).

– Participă la înfiinţarea Asociaţiei germano-române.

– Este invitat la Weimar, unde are loc o reuniune europeană organizată de Facultatea de ştiinţe politice externe din Berlin, ocazie cu care ţine conferinţa *România în noua Europă*, repetată apoi la Berlin.

1944 – (1947) (23 august – 24 mai)

– Se refugiază în Ardeal, pribegind deghizat prin satele transilvănene până la 24 mai 1947 când se predă autorităţilor. Aici scrie prima variantă a memoriilor: *Zile albe, zile negre* şi eseul *Spiritualitatea poeziei româneşti.* Ziua când Regele Mihai anunţă prăbuşirea regimului antonescian şi armistiţiul cu Uniunea Sovietică îl găseşte în afara evenimentelor. În timpul bombardamentelor germane, Nichifor Crainic se îmbolnăveşte de pneumonie şi este transportat la Mânăstirea Cernica de către prof. Ion Petrovici, de unde soţia sa, dr. Aglae Crainic, îl duce la Sibiu, unde este internat în clinia universitară a dr. Iuliu Haţeganu.

1944 (15 octombrie)

– Află din ziare că ar fi fost arestat, unde este numit «criminal de război», «trădător» etc.

– Este sfătuit, confidenţial, de către Ministrul de Interne, să rămână ascuns, iar Preşedinţia Consiliului de Miniştri îi transmite acelaşi sfat.

(noiembrie – decembrie)

– Se adăposteşte în diverse case din Sibiu, timp în care îşi lasă barbă (pentru a-şi schimba fizionomia).

– Vrea să se întoarcă la Bucureşti: «În veacul veacului nu mă voi ruşina de ce am trudit pentru ţara mea", dar este convins de familie să mai rămână încă ascuns la Sibiu.

— Îi trimite, pe cale secretă, o scrisoare lui Petru Groza, ajuns vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, rugându-l să-i explice situaţia sa. Acesta îi transmite, confidenţial, acelaşi sfat: "să se ascundă cât mai bine", întrucât ordinele privind "înfierarea" şi arestarea "trădătorilor" nu depindeau de el, veneau direct de la Moscova.

— La Sibiu îl întâlneşte pe primarul comunei Gălăneşti, judeţul Rădăuţi, refugiat ca şi el, care, având asupra sa actele primăriei, îi face buletin de identitate pe numele de Ion Vladimir Spânu, negustor de cherestea, nume sub care a pribegit vreme de trei ani prin satele transilvane, ca refugiat bucovinean.

— Este eliminat, împreună cu alţi scriitori, din Societatea Scriitorilor Români, ajunsă sub conducerea lui N. D. Cocea şi Victor Eftimiu.

— Este eliminat şi din Sindicatul Ziariştilor, unde era preşedinte Al. Săndulescu, iar cărţile sale sunt puse la "index", împreună cu ale celorlalţi eliminaţi.
— *"Gândirea"* este suprimată, după 23 de ani de viaţă literară, împreună cu toate celelalte publicaţii româneşti.
— Este eliminat şi de la Universitate, din ordinul lui Ştefan Voitec, comisarul poporului la Cultura Naţională, din Comisia de epurare făcând parte şi Gala Galaction, care nu s-a opus în nici un fel.
— În preajma Crăciunului publică un colind în *"Telegraful român"* din Sibiu, sub numele de Victor Mărginaş.

1945
(ianuarie –
— Pleacă din Sibiu, devenit nesigur, şi se adăposteşte la Mănăstirea Sâmbăta.
— Se mută în comuna Blăjani, cătunul Grăsuni, la 17 km de Abrud.
— Un fost student îi publică în revista *"Flacăra"* din Brad, sub semnătura sa, câteva articole literare.
(iunie)
— Se adăposteşte în comuna Zdrapţi, pe Crişul Alb, lângă Brad, la preotul Ştefi.
— Se emite împotriva sa mandatul de arestare nr.150530 al Tribunalului Ilfov, conform Legii 312/1945, fiind judecat în lipsă şi condamnat la închisoare pe viaţă, în "lotul ziariştilor", conform sentinţei nr. 2/4.06.1945 a Tribunalului Poporului, dosar 36.431/1945/670 file - pg. 46/629), acuzator public — Alexandra Sidorovici.
(octombrie)
— Se mută în comuna Vaţa, pe Crişul Alb, la o familie de învăţători, unde începe să scrie eseul *Spiritualitatea poeziei româneşti.*

1946 (martie)
— Primăvara îl găseşte în comuna Lepindea, între Blaj şi Salonta, la preotul Cornel.
(mai)
— Moare soţia scriitorului, dr. Aglae Crainic.
(septembrie)
— Se mută în satul Icland, la 20 km de Târgu Mureş, la preotul Matei.
(noiembrie)
— Fiica sa, Nini, se căsătoreşte cu ing. Alexandru Cojan.

1947 (martie)
— Pleacă în satul Cerghid, lângă Târnăveni, la preotul Sămărghiţean.
(24 mai)
— Se predă autorităţilor locale, convingându-l pe părintele Sămărghiţean să-l denunţe, pentru a-i uşura acestuia situaţia şi cu speranţa că va fi rejudecat şi reabilitat.
(iunie)
— Este trimis la Bucureşti şi deţinut la Ministerul de Interne.
(iulie)
— Este depus la închisoarea Văcăreşti.
— I se anulează sentinţa din 1945 şi începe rejudecarea procesului, care se întrerupe brusc, aparent fără motiv. Căzuse Ministrul Justiţiei, Lucreţiu Pătrăşcanu, "destinat morţii".
(august)
— Este transferat de la Văcăreşti la Aiud, unde este îndemnţat, fără nici o hotărâre judecătorească, pentru 15 ani.

1962 (martie)
— Este transferat la Bucureşti, unde, la cererea Ministrului de Interne, Ion Drăghici, scrie o istorie a mişcării legionare, *Cuibarul ucigaşilor,* plagiată ulterior de doi oficial ai vremii.
(24 aprilie)
— Este pus în libertate cu biletul de eliberare nr. 361/24.04.1962 al Consiliului de Stat al R. S. R., libertate supravegheată şi condiţionată.

1962 – (1968)
— Lucrează ca redactor la *"Glasul Patriei"*, revistă editată de Ministerul de Interne, care se adresa exclusiv emigraţiei şi exilului românesc, redactată aproape în întregime de intelectuali care aveau interdicţia de a publica în presa literară curentă, toţi foşti deţinuţi politici

1963 – (1964)
— Îşi rescrie memoriile, modificate şi autocenzurate în speranţă publicării, încercând, totodată, să-şi publice câteva volume de poezii, fără succes însă.

1968
— Este pensionat.

1968 – (1971)
— Devine colaborator la *"Glasul Patriei"* şi *"Tribuna României"*, cu circulaţie doar în străinătate.

1972
(20 august)
— Moare la Casa Scriitorilor din Palatul Mogoşoaia şi este înmormântat la Cimitirul "Sf. Vineri" din Bucureşti.

S. V.

Legende foto

– Vasile Băncilă şi Lucian Blaga în faţa casei din strada Polonă nr. 38, unde a locuit Nichifor Crainic între 1924 – 1943 (p. 51).
– Nichifor Crainic şi Lucian Balga în «costum» de academicieni (pp. 148 – 149).
– La Academia Română. Nichifor Crainic citeşte discursul de recepţie (pp. 178 – 179 – 180).
– Liviu Rebreanu, Ioan Petrovici, Nichifor Crainic (pp. 182, 183).
– Redacţia *„Porunca Vremii"* (p. 201).
– Redacţia *„Cuvântul"*, 1925 (p. 201).
– La Cenaclul Academiei (p. 202).
– «Nichifor Crainic cu George Enescu» (p. 250).
– Guvernul Mareşalului Antonescu; în mijloc Nichifor Crainic, al 2-lea din dreapta Mircea Vulcănescu – foto din arhiva familiei Vulcănescu (pp. 306, 307).
– La o recepţie oficială (pp. 317).
– Sinaia, 18 iulie 1938 (p. 319).
– «Mama mea, Stana Nedelea Dobre, născută Jerba» (p. 375).
– «Nichifor Crainic, septembrie 1909, cl. VI» (p. 376).
– «Cu cel mai bun prieten de atunci, Constantin Vuiescu, în anul I de facultate 1912 – 1913. La mijloc băiatul cârciumarului Gh. Dobrescu din satul meu pe care îl meditam amândoi» (p. 377).
– «Nichifor Crainic cu Nini în grădina bunicilor din Rădăuţi, 1923» (p. 278).
– Cu fiica, Nini Fortuna (p. 379).
– Soţia şi fiica (p. 380).
– Aglaia Crainic, soţia (p. 381).
– Nini (p. 382).
– Nichifor Crainic în Ardeal, 1946 (p. 386).
– «Căldăruşani.
– 12, oct. 1969
Am vizitat pe Prea Sfinţitul Iuliu Hossu care împreună au înfruntat urgia maghiară în jalea Ardealului de Nord.
Eterna mea recunoştinţă» (p. 387).
– «Colonelul D. Gh. Eminescu (nepotul lui M. Eminescu), Radu Bogdan, Nichifor Crainic, Gh.Bulgăr; 1971» (pp. 388 – 389).
– «Nichifor Crainic cu Nini. 24 ianuarie 1964» (p. 390).
– «Crevedia, Radu Gyr, Eu şi Horia Niţulescu. Primul şi ultimul introduşi de mine la ziar imediat ce am ieşit din puşcărie, 1962» – la *„Glasul Patriei"* (p. 391).
– 24 decembrie 1969. Sărbătorirea lui Nichifor Crainic la 80 de ani de la restaurantul „Bucur"; Ioan Petrovici, Crainic, Nini, părintele Stăniloae, Pan Vizirescu, N. Crevedia etc. Sus: Radu Gyr, Ov. Papadima etc. (pp. 392 – 393).
– Nichifor Crainic cu N. Crevedia, 24 decembrie 1969 (p. 394).
– Vorbeşte prof. Ioan Petrovici la sărbătorirea celor 80 de ani ai lui Nichifor Crainic, 20 decembrie 1969 (pp. 396, 397).
– Monumentul de la Bulbucata (pp. 398 – 399).
– La Mogoşoaia cu Pan M. Vizirescu, 1969 (p. 415).
– Cu Pan M. Vizirescu, 1970 (p. 416).

Acest număr al revistei *„Manuscriptum"* apare şi cu sprijinul Fundaţiei *Central and East European Publishing Proiect* din Oxford.

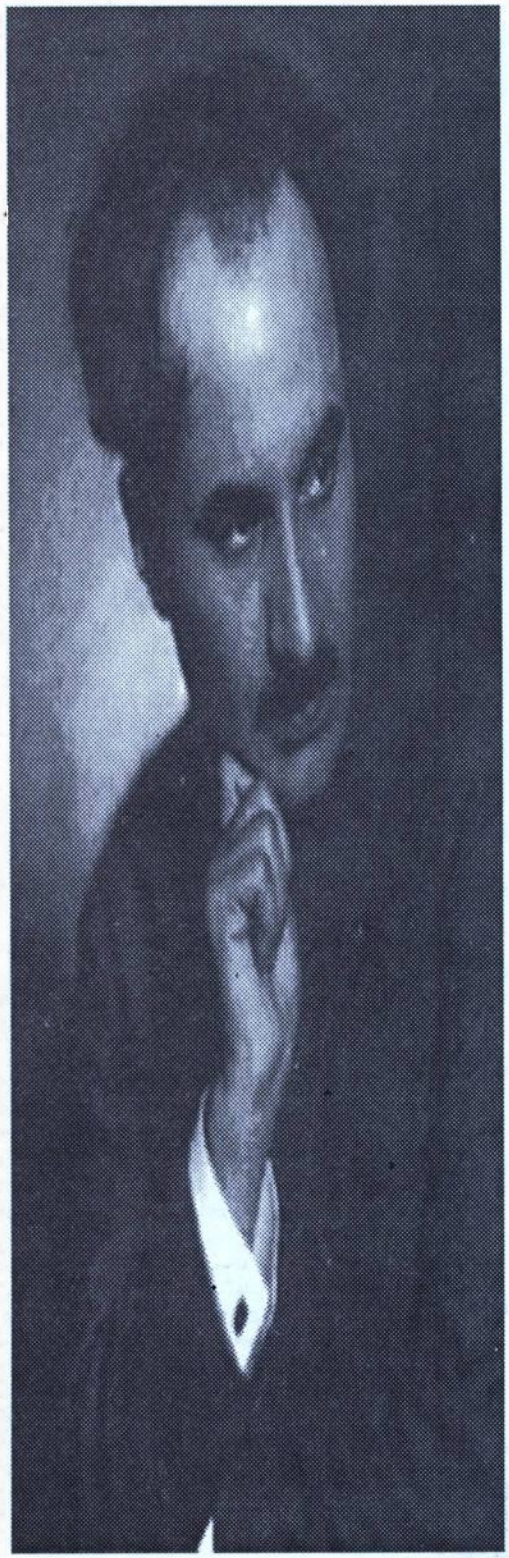

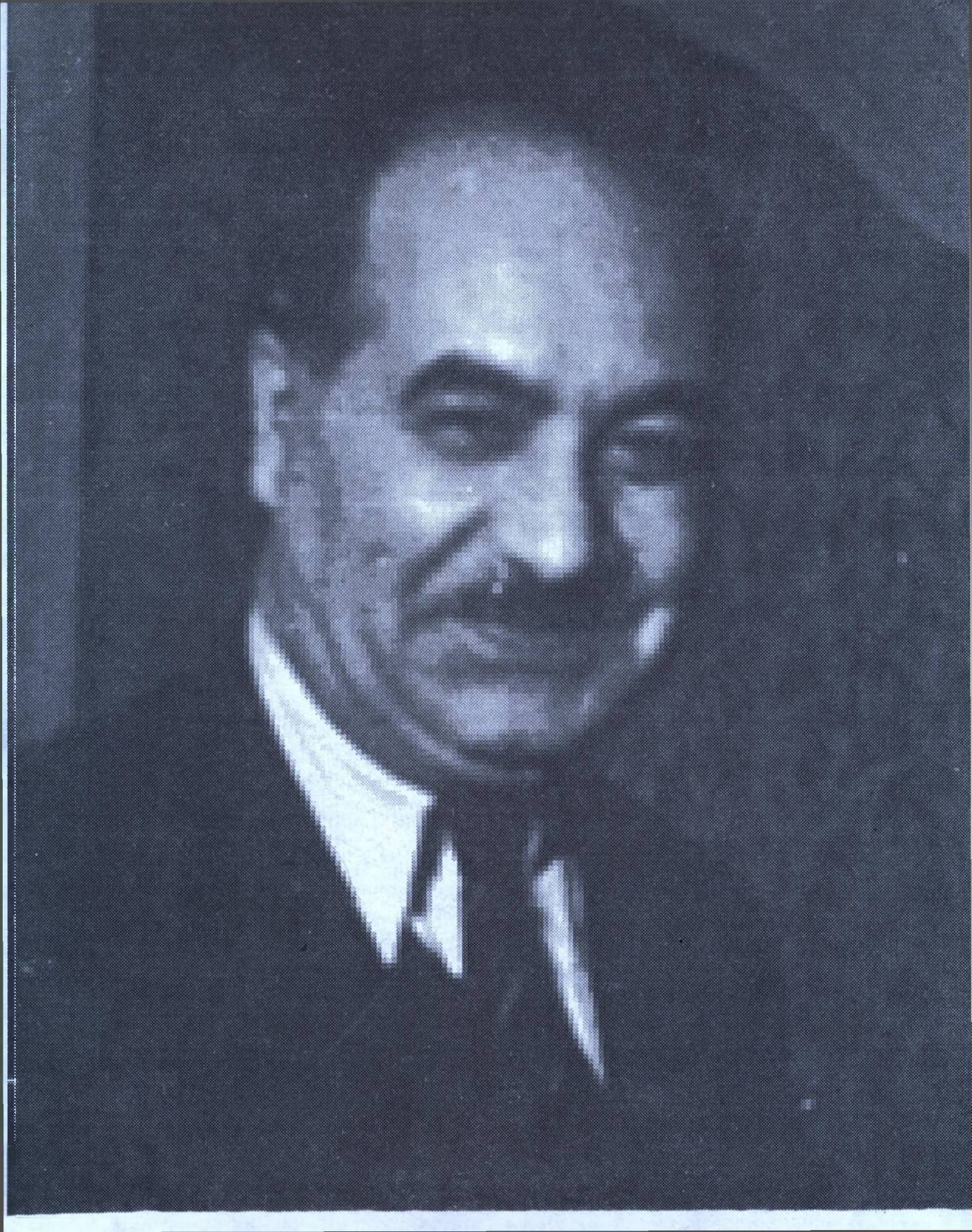

Majoritatea fotografiilor şi a documentelor cu care ilustrăm acest număr provin din arhiva Securităţii. Ele fac parte dintr-un prim (şi ultim) lot de manuscrise ale unor scriitori români eliberat în 1993 de S.R.I., gest care se cuvine apreciat ca atare. Din păcate, el a rămas singular.

Colectivul redacţional

Director onorific:
Petru CREŢIA

Redactor şef:
Alexandru CONDEESCU

Redactor şef adjunct:
Ruxandra MIHĂILĂ

Secretar general de redacţie:
Eugen MIHAICIUC

Redactori:
Manuela TĂNĂSESCU
(responsabil de număr)
Ofelia CREŢIA
Sande VÂRJOGHE
(muzeograf)

Viziunea grafică:
Mircea DUMITRESCU

Tehnoredactare computerizată
Florin MĂNESCU

Fotoreproducere:
Ion ŞERBAN

Secretariat:
Rodica ŞERBAN

Lei 10 000

MANUSCRIPTUM

Inedit • Inedit • Inedit •